

VILNIAUS DAILĖS AKADEMIJA
LIETUVOS KULTŪROS TYRIMŲ INSTITUTAS
LIETUVOS MUZIKOS IR TEATRO AKADEMIJA

VILNIUS ACADEMY OF ARTS
LITHUANIAN CULTURE RESEARCH INSTITUTE
LITHUANIAN ACADEMY OF MUSIC AND THEATRE

BIRUTĖ KABAŠINSKIENĖ

**ŠV. PRANCIŠKAUS IR ŠV. DOMINYKO IKONOGRAFIJA
VILNIAUS PRANCIŠKONŲ IR DOMINIKONŲ DAILĖJE XVI–XIX A. VID.:
ŠVENTŲJŲ BRUOŽŲ IR TEOLOGINIŲ IDĖJŲ RAIŠKA**

**THE ICONOGRAPHY OF ST. FRANCIS AND ST. DOMINIC IN FRANCISCAN AND
DOMINICAN ART IN VILNIUS IN THE 16TH-MID 19TH CENTURY:
EXPRESSION OF FEATURES OF SAINTS AND THEOLOGICAL IDEAS**

Daktaro disertacija
Doctoral Dissertation

Humanitariniai mokslai, Menotyra (H 003)
Humanities, Art History and Theory (H 003)

Vilnius, 2025

Disertacija rengta Vilniaus dailės akademijoje 2019–2025 metais

MOKSLINĖ VADOVĖ

Dr. Tojana Račiūnaitė

Vilniaus dailės akademija, humanitariniai mokslai, menotyra H 003

Disertacija ginama Vilniaus dailės akademijos, Lietuvos kultūros tyrimų instituto ir Lietuvos muzikos ir teatro akademijos jungtinėje Menotyros mokslo krypties taryboje:

PIRMININKĖ

Doc. dr. Sigita Maslauskaitė-Mažyliienė

Vilniaus dailės akademija, humanitariniai mokslai, menotyra H 003

NARIAI

Dr. (hp) Rūta Janonienė

Lietuvos mokslų akademija, humanitariniai mokslai, menotyra H 003

Dr. Kristina Mitalaitė

Nacionalinis mokslinių tyrimų centras; socia adiuncta de la Commissio Leonina (Prancūzija), humanitariniai mokslai, teologija H 002

Doc. dr. Aušra Vasiliauskienė

Vytauto Didžiojo universitetas, humanitariniai mokslai, menotyra H 003

Dr. Dalia Vasiliūnienė

Lietuvos kultūros tyrimų institutas, humanitariniai mokslai, menotyra H 003

Disertacija ginama viešame Vilniaus dailės akademijos, Lietuvos kultūros tyrimų instituto ir Lietuvos muzikos ir teatro akademijos jungtinės Menotyros mokslo krypties tarybos posėdyje 2025 m. birželio 20 d., 14 val., Vilniaus dailės akademijos 102 aud. (Malūnų g. 3, Vilnius).

Su disertacija galima susipažinti Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo, Vilniaus dailės akademijos, Lietuvos kultūros tyrimų instituto ir Lietuvos muzikos ir teatro akademijos bibliotekose.

The dissertation was written at Vilnius Academy of Arts, 2019–2025

DOCTORAL SUPERVISOR

Dr. Tojana Račiūnaitė

Vilnius Academy of Arts, Humanities, Art History and Theory H 003

The dissertation will be defended in front of the Joint Academic Board of Art History and Theory of Vilnius Academy of Arts, Lithuanian Culture Research Institute and Lithuanian Academy of Music and Theatre:

CHAIR

Assoc. Prof. Dr. Sigita Maslauskaitė-Mažyliienė

Vilnius Academy of Arts, Humanities, Art History and Theory H 003

MEMBERS

Dr. (hp) Rūta Janonienė

Lithuanian Academy of Sciences, Humanities, Art History and Theory H 003

Dr. Kristina Mitalaitė

National Centre for Scientific Research; *socia adiuncta de la Commissio Leonina* (France), Humanities, Theology H 002

Assoc. Prof. Dr. Aušra Vasiliauskienė

Vytautas Magnus University, Humanities, Art History and Theory H 003

Dr. Dalia Vasiliūniene

Lithuanian Culture Research Institute, Humanities, Art History and Theory H 003

The public defence of the dissertation will be held in front of the Joint Academic Board of Art History and Theory of Vilnius Academy of Arts, Lithuanian Culture Research Institute, and Lithuanian Academy of Music and Theatre on June 20, 2025, 2 p.m., at Vilnius Academy of Arts, 102 auditorium (Malūnų str. 3, Vilnius).

The dissertation is available at Martynas Mažvydas National Library of Lithuania, and the libraries of Vilnius Academy of Arts, Lithuanian Culture Research Institute and Lithuanian Academy of Music and Theatre.

Turinys

Įvadas.....	7
1. Šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko ankstyvosios ikonografijos formavimasis ir sugretinimo tradicijos atsiradimas.....	23
1. 1. Šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko atminimo įamžinimas ir jo kaita XIII a. Italijoje.....	23
1. 2. Ankstyvieji šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko atvaizdai: Kristaus idealo išryškinimas.....	27
1. 3. Šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko sugretinimo tradicijos kilmė ir raida XIII–XV a.	33
1. 3. 1. Šventųjų įvaizdis Grigaliaus IX bulėse <i>Mira circa nos</i> ir <i>Fons sapientiae</i>	34
1. 3. 2. Grigaliaus IX idėjų sklaida XIII a. tekstuose ir ikonografijoje	38
1. 3. 3. Šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko sugretinimas XIV–XV a.	42
2. Ordinų įkūrėjų atvaizdai Vilniaus pranciškonų ir dominikonų vienuolynuose.....	49
2. 1. Pranciškonų ir dominikonų vienuolynai Vilniuje XIV a. pab. – XVII a. I p.	50
2. 1. 1. Pranciškonai konventualai.....	53
2. 1. 2. Pranciškonai observantai (bernardinai).....	55
2. 1. 3. Pranciškonės observantės (bernardinės).....	61
2. 1. 4. Dominikonai.....	64
2. 2. Vienuolynų raida XVII a. II p. – XIX a. I p.	68
2. 2. 1. Pranciškonų konventualų vienuolynas	69
2. 2. 2. Pranciškonų observantų (bernardinų) vienuolynas	76
2. 2. 3. Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo bernardinų vienuolynas	81
2. 2. 4. Šv. Mykolo bernardinų vienuolynas	83
2. 2. 5. Šventosios Dvasios dominikonų vienuolynas	87
2. 2. 6. Šv. Pilypo ir Jokūbo dominikonų vienuolynas	95
2. 2. 7. Šv. Kryžiaus Atradimo dominikonų vienuolynas	101
3. Šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko ikonografijos įvairovė Vilniaus vienuolynuose.....	107
3. 1. Šventųjų gyvenimo ir stebuklų pasakojimai.....	108
3. 1. 1. Istorinių įvykių vaizdavimas.....	108
3. 1. 1. 1. <i>Mažesniųjų brolių regulos patvirtinimas ir įteikimas Antrajam bei Trečiajam ordinui</i>	109
3. 1. 1. 2. <i>Pamokslininkų ordino patvirtinimas</i>	114
3. 1. 1. 3. <i>Šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko susitikimas</i>	117
3. 1. 1. 4. <i>Šv. Antanas gauna iš šv. Pranciškaus užduotį skelbti ir aiškinti Šventąjį Raštą</i>	121

3. 1. 2. Stebuklai, vizijos ir sapnai.....	125
3. 1. 2. 1. Kristomimetiniai stebuklai šv. Pranciškaus ikonografijoje.....	127
3. 1. 2. 1. 1. Kristaus stebuklų atkartojimai ir galimi jų atvaizdai.....	128
3. 1. 2. 1. 2. Šv. Pranciškaus stigmatizacija.....	130
3. 1. 2. 1. 3. Stigmų gavimo ir patvirtinimo interpretacijos.....	135
3. 1. 2. 2. Šv. Pranciškus ir šv. Dominykas: ordinų atstovai ir žmonijos gelbėtojai...140	
3. 1. 2. 2. 1. Sapnai ir vizijos – šv. Dominyko ir jo ordino simbolių šaltiniai..140	
3. 1. 2. 2. 2. <i>Popiežiaus Inocento III sapnas</i>	142
3. 1. 2. 2. 3. <i>Viešpaties rūstybės permaldavimo vizija</i>	144
3. 1. 2. 3. Šv. Pranciškus ir šv. Dominykas kaip malonių gavėjai ir perdavėjai.....150	
3. 1. 2. 3. 1. <i>Porciunkulės atlaidų gavimas</i>	150
3. 1. 2. 3. 2. Rožinio Švč. Mergelės Marijos atvaizdai.....	155
3. 1. 2. 4. Užtarėjo danguje statuso patvirtinimas.....	166
3. 1. 2. 4. 1. Šv. Pranciškaus kaip ordino globėjo vizija.....	166
3. 1. 2. 4. 2. <i>Soriano stebuklas</i> : dangiškas šventumo patvirtinimas.....	168
3. 2. Šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko ikoniniai atvaizdai.....	172
3. 2. 1. Ikoniniai šv. Pranciškaus atvaizdai Vilniuje.....	174
3. 2. 2. Ikoniniai šv. Dominyko atvaizdai Vilniuje.....	180
3. 2. 3. Šv. Pranciškus ir šv. Dominykas kaip adorantai.....	184
3. 2. 3. 1. Kristaus, Kryžiaus ir Eucharistijos gerbimas.....	185
3. 2. 3. 2. Švč. Mergelės Marijos gerbimas.....	189
3. 2. 3. 3. <i>Šventosios Dvasios apoteozė</i>	191
Išvados.....	195
Santrumpų sąrašas.....	197
Šaltiniai.....	198
Literatūra.....	202
Internetinės nuorodos.....	210
Summary.....	215
Apie autorę / About the author.....	241
Priedai.....	243
1. Ankstyvieji šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko atvaizdai Europoje.....	244
1. 1. Šv. Pranciškaus atvaizdai.....	244
1. 2.-Šv. Dominyko atvaizdai.....	247
2. Šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko atvaizdai Vilniaus pranciškonų ir dominikonų vienuolynuose.....	249

2. 1. Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia ir pranciškonų konventualų vienuolynas.....	249
2. 2. Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir Bernardino Sieniečio bažnyčia ir pranciškonų observantų (bernardinų) vienuolynas.....	252
2. 3. Šv. Mykolo bažnyčia ir pranciškonų observančių (bernardinų) vienuolynas....	264
2. 4. Šventosios Dvasios bažnyčia ir dominikonų vienuolynas.....	268
2. 5. Šv. Pilypo ir Jokūbo bažnyčia ir dominikonų vienuolynas.....	275
2. 6. Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčia ir dominikonų vienuolynas.....	277
3. Duomenys apie šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko atvaizdus Vilniaus pranciškonų ir dominikonų vienuolynuose.....	278
3. 1. Šaltiniuose paminėtų, hipotetiškai buvusių ir išlikusių šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko atvaizdų sąrašas.....	278
3. 2. Išlikusių, užfiksuotų nuotraukose ar litografijose ir neišlikusių atvaizdų kiekybinis santykis.....	287
4. Naratyvių šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko atvaizdų kontekstas.....	288
4. 1. Istorinių įvykių atvaizdai.....	288
4. 2. Stebuklai, vizijos ir sapnai.....	293
4. 3. Šv. Pranciškus ir šv. Dominykas kaip malonių gavėjai ir perdavėjai.....	298
4. 4. Užtarėjo danguje statuso patvirtinimas.....	303
5. Ikoninių šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko atvaizdų kontekstas.....	305
5. 1. Šv. Pranciškus.....	305
5. 2. Šv. Dominykas.....	307
5. 3. Šv. Pranciškus ir šv. Dominykas kaip adorantai.....	309

Įvadas

Šv. Pranciškus Asyžietis (Giovanni di Pietro di Bernardone, 1181/1182–1226, kanonizuotas 1228 m.) ir šv. Dominykas (Domingo de Guzmán, de Caleruega, 1171/1173–1221, kanonizuotas 1234 m.) yra bene garsiausi Viduramžių šventieji ir dažnai tarpusavyje lyginami amžininkai. Abu pradėjo savo veiklą beveik tuo pačiu metu, Katalikų Bažnyčiai išgyvenant krizę dėl erezijų, vidinio sąstingio ir dvasinio atsinaujinimo poreikio. Ispanijoje gimęs kilmingas, išsilavinęs dvasininkas Dominykas, lydėdamas savo vyskupą kelionėje per Pietų Prancūziją ir pamatęs Bažnyčios atstovų bejėgiškumą prieš plintančią katarų ereziją, nusprendė atsisakyti saugaus kanauninko gyvenimo, keliauti elgetaudamas ir skelbdamas Evangeliją. Italas Pranciškus, tekstilės pirklio sūnus, po nepavykusio bandymo kariauti, nelaisvės ir ligos, apleistose bažnyčioje išgirdo Kristaus kvietimą ją atstatyti. Susipykęs su tėvu dėl vargšams dalinamo turto, viešai jo atsižadėjo, ir kartu su bendražygiais, vadinusiais save „Dievo kvailėliais“, nusprendė skelbti Evangeliją visai kūriniųjai. Nors iš pradžių abiejų elgetaujančiųjų vienuolių įkūrėjai dėl savo radikalumo sulaukė patyčių ir atsargaus Bažnytinės hierarchijos vertinimo, neilgai trukus su popiežių pritarimu įkurti du nauji ordinai – Mažesniųjų brolių (pranciškonų, 1209 m.) ir Pamokslininkų (dominikonų, 1216 m.) – dar iki jų įkūrėjų mirties sulaukė tūkstančių pasekėjų ir išplito įvairiose Europos šalyse.

Istoriografijoje dažnai atkreipiamas dėmesys į atotrūkį tarp abiejų šventųjų asmenybių ir jų pristatymo ankstyvuosiuose šaltiniuose. Šv. Pranciškus žavėjo ir savo meto, ir vėliau gyvenusius krikščionis, tačiau po jo mirties išplėtotos legendos kliudė „suprasti Pranciškų kaip žmogų“¹, o tai kėlė nemažai problemų jau antrajai pranciškonų kartai. 1228 m. popiežiaus Grigaliaus IX (Ugolino de Segni, di Anagni, apie 1170–1241) nurodymu pranciškonas Tomas Celanietis (Tommaso da Celano, apie 1185–1265) parašė „Šv. Pranciškaus pirmąjį gyvenimą“ (*Vita prima*), kurį papildė vėlesni jo ir kitų autorių parengti biografiniai tekstai². 1266 m. įsakyta sunaikinti visus gyvenimo aprašymus, išskyrus tuo metu generalinio ministro postą užėmusio šv. Bonaventūro (Giovanni di Fidanza, Bonaventura da Bagnoregio, 1221–1274, kanonizuotas 1482 m.) parašytą biografiją, kurioje siekta „užbaigti nuolatinis ginčus ir diskusijas dėl Pranciškaus vienuoliškojo idealo“³. Pranciškonai ėmė skelbti apie savo ordino įkūrėjo tobulą sekimą Kristumi ne tik pamoksluose ir knygoose, bet ir bandyti jį išreikšti meno kūriniuose⁴. Įspūdingiausia ikonografinė programa buvo sukurta Asyžiaus Šv. Pranciškaus bazilikoje, kurioje šventasis perlaidotas 1230 m.⁵

¹ Jerzy Kłoczowski, *Krikščionių bendruomenės besikuriančioje Europoje*. Vilnius: Aidai, 2006, p. 242.

² Elvio Lunghi, *The Basilica of St Francis in Assisi*. Antella (Florence): Scala Group S.p.A., 1996, p. 7.

³ Jerzy Kłoczowski, *Krikščionių bendruomenės besikuriančioje Europoje*, p. 252.

⁴ Trinita Kennedy, „Sanctity Pictured: the Art of the Dominican and Franciscan Orders in Renaissance Italy“. *Sanctity Pictured: The Art of the Dominican and Franciscan Orders in Renaissance Italy*. Edited by Trinita Kennedy. Nashville: Frist Center for the Visual Arts, 2014, p. 4–9.

⁵ Elvio Lunghi, *The Basilica of St Francis in Assisi*, p. 9.

Apie šv. Dominyką rašę autoriai dažniausiai jį sieja su savita charizma, paradoksaliai apibūdinama kaip charizmos trūkumas: jis vadinamas blankiu, anonimišku, „išnykstančiu“ šventuoju, kuriam sunku surasti tinkamą išskirtinį apibūdinimą. Istoriografijoje neretai atkreipiamas dėmesys į jo pažinimui reikalingų šaltinių trūkumą: išlikę vos keletas dalykiškų laiškų ir pirmoji biografija pal. Jordano Saksoniečio (Iordanus de Saxonia, de Alamania, apie 1190–1237, beatifikuotas 1826 m.) „Veikale apie Pamokslininkų ordino pradžia“ (*Libellus de principiis Ordinis Praedicatorum*, 1231–1234), kuri iš tiesų pasakoja „daugiau apie Ordino kilmę nei įkūrėjo asmenybę“⁶. Šis tekstas parašytas pradėjus kanonizacijos procesą; tuo metu pasirodė ir pirmieji atvaizdai, taip pat pristatantys Dominyką kaip ordino narį ir šventąjį⁷. Toks pristatymas vadinamas Bažnyčios ir ordino iniciatyva „sutvarkyta atmintimi“⁸, atkreipiant dėmesį į šventuoju tapusios istorinės asmenybės schematizavimą pagal šventumo sampratą. Dominikonų autoriai pabrėžia, kad „asmenybės išnykimas“ turėtų būti siejamas su tuo, kaip savo vaidmenį suvokė pats įkūrėjas, visą dėmesį skyręs bendrai sielų išganymo misijai⁹. Kaip bebūtų, šv. Dominykas „tarsi įsiliejo į savo ordiną ir su juo susitapatino“ – taip radikaliai, kad XIX a. istoriografijoje jam kartais būdavo primetami dominikonams kelti kaltinimai dėl dalyvavimo inkvizicijoje, iš tikrųjų įkurtoje jau po šventojo mirties¹⁰.

Šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus ordinų istorija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje prasidėjo gana greitai po jų įsikūrimo. Dar XIII a. 4 deš. elgetaujančiųjų ordinų misionieriai pasiekė lietuvių genčių teritorijas¹¹. Tiek pranciškonai, tiek dominikonai tarnavo Lietuvos karaliaus Mindaugo (?–1263)¹² ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino (1275–1341) dvaro aplinkoje, pastarojo sostinėje tapusiame Vilniuje veikė abiejų vienuolių maldos namai¹³. Sugrįžę į Vilnių prieš Lietuvos krikštą, pranciškonai pasistatė Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčią ir vienuolyną, taip pat tarnavo Šv. Mikalojaus, Šv. Onos (Žemutinės pilies teritorijoje) šventovėse ir

⁶ Benedict M. Ashley OP, *The Dominicans*. Collegeville, Minnesota: „A Michael Glazier Book“, 1990, p. 2.

⁷ Trinita Kennedy, „Sanctity Pictured: the Art of the Dominican and Franciscan Orders in Renaissance Italy“, p. 12, 14.

⁸ Anna Benvenuti, „La civiltà urbana. Domenico: una memoria ordinata“. Anna Benvenuti, Sofia Boesch Gajano et al. *Storia della santità nel cristianesimo occidentale*. Roma: Viella, 2005, p. 191.

⁹ Saulius Rumšas OP, „Lietuviškojo leidimo pratarmė“. Jean-René Bouchet, *Šv. Dominykas*. Vertė Eduardas Klimenka. Vilnius: Aidai, 2010, p. 8.

¹⁰ Jerzy Kłoczowski, *Krikščionių bendruomenės besikuriančioje Europoje*, p. 237.

¹¹ Darius Baronas, *Vilniaus pranciškonų kankiniai ir jų kultas XIV–XX a.* Vilnius: Aidai, 2010, p. 49, 53–54;

Darius Baronas, „Dominikonų misijos ir šv. Hiacinto pasiuntinystė“, *Šv. Dominykas ir šv. Hiacintas Lietuvoje: aštuoni atminties šimtmečiai*. Sudarytoja Birutė Valečkaitė. Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 2022, p. 232.

Marek Adam Dettlaff OFM Conv., „Pranciškonų pradžia Lietuvoje XIII–XV amžiuje“. *LKMA metraštis*, t. 36, Serija A. Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2012, p. 17.

¹² Darius Baronas, *Vilniaus pranciškonų kankiniai ir jų kultas XIV–XX a.*, p. 50–51, 58, 61–62.

Darius Baronas, „Dominikonų misijos ir šv. Hiacinto pasiuntinystė“, p. 234.

Sławomir Brzozecki OP, „Lietuvos dominikonų provincija“, *Šv. Dominykas ir šv. Hiacintas Lietuvoje: aštuoni atminties šimtmečiai*. Sudarytoja Birutė Valečkaitė. Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 2022, p. 25.

Marek Adam Dettlaff OFM Conv., „Pranciškonų pradžia Lietuvoje XIII–XV amžiuje“, p. 16–17.

Edvardas Gudavičius, *Mindaugas*. Vilnius: Žara, 1998, p. 239, 248–249.

¹³ *Gedimino laiškai*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2022, p. 25, 51, 56, 62.

Vilniaus katedroje – Mažesniųjų brolių ordinui priklausė du pirmieji Vilniaus vyskupai. Pranciškonų observantų (Lenkijoje ir Lietuvoje vadinamų bernardinais) konventas Vilniuje įsteigtas 1469 m., XVI a. pr. ši Mažesniųjų brolių atšaka pastatė dabartinę Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir Bernardino Sieniečio bažnyčią. Netoli jos 1495 m. įsikūrė bernardinų tretininkų Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo vienuolynas, o 1594 m. įsteigta klauzūrinė bernardinų bendruomenė, kuriai priklausė 1629 m. baigta Šv. Mykolo bažnyčia. Dominikonams 1501 m. perduota Šventosios Dvasios bažnyčia, prie jos įsteigtas vienuolynas. Antrasis konventas įsikūrė Lukiškių priemiestyje 1642 m., trečiasis – Vilniaus apylinkėse Verkiuose 1662 m.; mūsų dienas pasiekė jau XVIII a. šių bendruomenių pastatytos Šv. Pilypo ir Jokūbo bei Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčios. Kartu su pranciškonų ir dominikonų vienuolijomis Lietuvą pasiekė jau gana aiškiai išgrynintos ordinų įkūrėjų ikonografijos tradicijos, kurios čia įgavo specifines, vietiniam kontekstui būdingas formas. Tikslios (ar mažiau tikslios) kartotės, kūrinių kopijos ir grafikos darbų sekiniai buvo praturtinami papildomomis reikšmėmis, svarbiomis vienuolijų bendruomenėms būtent čia.

Šiame kontekste išryškėja pasirinkta menotyros krypties doktorantūros mokslinio tyrimo problematika – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vienuolijose puoselėtų pamaldumo tradicijų reikšmė dailės kūrinių ikonografinių tipų paplitimui. Ikonografinių tipų terminas nurodo atvaizdų grupes, apjungiančias pasikartojančias kompozicijos schemas įvairiuose kūriniuose: altoriniuose ir kituose paveiksluose, sienų tapyboje, grafikoje, skulptūrose, auksakalystės ir tekstilės pavyzdžiuose. Tyrimo objektas – įvairiomis technikomis sukurti Vilniaus pranciškonų ir dominikonų vienuolijų dailei priskirtini XVI–XIX a. vid. šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko atvaizdai – problematiką pagilina dviem atžvilgiais. Visų pirma, kalbėti apie šių šventųjų ikonografinių tipų paplitimą Vilniuje galima tik fragmentiškai: didelė šaltiniuose aprašytų kūrinių dalis neišliko, o jokių duomenų apie atvaizdus, kurie galėjo atsirasti nuo pirmųjų pranciškonų ir dominikonų misijų iki XVI a. pradžios, nėra. Antra, analizuojant šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko atvaizdus svarbu atsižvelgti ne vien į vienuolijų tradicijas, bet ir į minėtą atotrūkį tarp šventųjų asmenybių ir jų pristatymo, išryškėjusį jau pirmaisiais dešimtmečiais po jų mirties ir prisidėjusį prie vaizdavimo pokyčių vietos ir laiko atžvilgiu skirtingose kultūrinėse aplinkose. Krikščioniškoji ikonografija įprastai nepasižymi pastangomis perteikti portretinį panašumą, kur kas daugiau dėmesio skiriama išryškinimui tų savybių, kurios leidžia vadinti asmenį šventuoju¹⁴. Todėl žvelgiant į tiriamus kūrinius verta kelti klausimą, kaip pristatomi šventieji? Ką atvaizdai leidžia apie juos sužinoti ir

¹⁴ Remiantis dabartinėje Lietuvos teritorijoje esančių šv. Dominyko atvaizdų analize, ši problema nagrinėta mano magistro studijų baigiamajame darbe (Birutė Valečkaitė, *Šventojo Dominyko ikonografija: asmuo, atvaizdas ir šventumo perteikimo problema*. Darbo vadovė dr. Sigita Maslauskaitė-Mažylienė. Vilnius: Vilniaus universiteto Religijos studijų ir tyrimų centras, 2015) ir pagal jį parengtame straipsnyje (Birutė Valečkaitė, „Šventojo Dominyko ikonografija: asmuo, atvaizdas ir šventumo perteikimo problema“, *Religija ir kultūra*, t. 16–17 (2015), Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2018, p. 18–38).

kaip bandoma perteikti šventumą? Tokiu būdu stengiamasi apčiuopti šventųjų bruožų ir teologinių idėjų išraišką sakralaus meno kūrinuose.

Šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko ikonografijos pasirinkimą tyrimui lėmė tai, kad šių asmenybių gyvenimas, veikla ir pomirtinio kulto istorijos vystėsi paraleliai. Jų panašumai suteikia analizei stabilesnę krikščioniškos ikonografijos tradicijų pagrindą nei vieno šventojo atvejo studija. Abiejų asmenybių ir jų ikonografijos skirtumai taip pat leidžia susidaryti platesnę ir išsamesnę įspūdį apie šventųjų bruožų ir teologinių idėjų perteikimą religinėje dailėje įvairiais ikonografijos formavimosi etapais. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės problematikos pasirinkimas nurodo į ikonografiją, pritaikytą vietiniame istoriniame bei kultūriniame kontekste, ir apriboja tyrimo apimtį laike. Lietuvoje seniausi žinomi šv. Pranciškų ir šv. Dominyką vaizduojantys kūriniai yra išlikę iš XVI a. pradžios. Vienuolijų dailės tradicijos buvo tęsiamos ir po Trečiojo Abiejų Tautų Respublikos padalijimo (1795), iki pat visų Vilniaus pranciškonų ir dominikonų vienuolynų uždarymo Rusijos imperijos administracijos sprendimu XIX a. viduryje. Šį sprendimą galima vadinti esminiu kalbant apie šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko atvaizdų skaičiaus sumažėjimą XIX a. antroje pusėje; jis taip pat lėmė kai kurių šaltiniuose minimų kūrinių sunaikinimą. Didelė vienuolijų paveldo dalis buvo išblaškyta, atsidūrė parapinėse bažnyčiose, muziejų ar privačiose kolekcijose. Ypač nukentėjo Vilniaus vienuolynų bibliotekos, kurioms priklausiusiuose leidiniuose neabejotinai buvo daug grafinių šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko atvaizdų. Jų paieškos Lietuvos ir užsienio bibliotekose, archyvuose, privačių kolekcijų rinkiniuose reikalauja atskiro kruopštaus tyrimo, kurio šiame darbe nesiimta, apsiribota Vilniaus pranciškonų ir dominikonų vienuolynuose ir bažnyčiose buvusiais tapybos, skulptūros, auksakalystės, tekstilės kūriniais.

Darbo tikslas: remiantis XVI–XIX a. vidurio Vilniaus pranciškonų ir dominikonų vienuolijų dailės pavyzdžiais, aptarti, kaip šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko ikonografijoje perteikiami šventųjų bruožai ir šventumą išreiškiančios teologinės idėjos.

Darbo uždaviniai:

1. Surinkti vaizdinę ir tekstinę medžiagą apie šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko atvaizdus, XVI–XIX a. vid. buvusius Vilniaus pranciškonų ir dominikonų vienuolynuose.
2. Atskleidžiant šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus ikonografijos genezę, aptarti šių šventųjų pristatymo tendencijas, reikšmingas Vilniaus bažnytinės dailės ikonografijoje.
3. Apžvelgti istorinių aplinkybių įtaką abiejų šventųjų ikonografijos paplitimui ir kaitai Vilniaus vienuolynuose.
4. Remiantis pranciškonų ir dominikonų dailei įtaką dariusiais hagiografiniais šaltiniais ir ankstesniais ikonografijos pavyzdžiais, išanalizuoti Vilniaus pranciškonų ir dominikonų vienuolynuose buvusius šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko atvaizdus.

Tyrimą grindžiantys šaltiniai gali būti išskirti į tris grupes. Pirmoji – ikonografiniai šaltiniai: abiejų šventųjų atvaizdai, publikuoti sakralaus meno kataloguose, meno istorijos ir dailėtyros krypties monografijose bei straipsniuose, iki šiol nepublikuoti šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus atvaizdai iki XIX a. vid. veikusiųose Vilniaus dominikonų ir pranciškonų vienuolynuose bei jų bažnyčiose.

Antroji šaltinių grupė – archyviniai dokumentai, suteikiantys informacijos apie Vilniaus dominikonų Šventosios Dvasios¹⁵, Šv. Pilypo ir Jokūbo¹⁶, Šv. Kryžiaus Atradimo¹⁷, pranciškonų konventualų Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų¹⁸, pranciškonų observantų (bernardinų) Šv. Pranciškaus Asyžiečio¹⁹, seserų bernardinų Šv. Mykolo²⁰ ir Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo

¹⁵ Vilniaus Šventosios Dvasios vienuolyno vizitacijos aktas, 1817. Lietuvos valstybės istorijos archyvas (toliau – LVIA), f. 694, ap. 1, b. 3662, l. 125–138. Kitas dokumento egzempliorius: LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3660, l. 121–134.

Vilniaus Šventosios Dvasios vienuolyno vizitacijos aktas, 1819. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3659, l. 89–96.

Vilniaus Šventosios Dvasios bažnyčios ir vienuolyno vizitacijos aktas, 1820. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3671, l. 377–471.

Vilniaus Šventosios Dvasios vienuolyno vizitacijos aktas, 1828. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – LMAVB RS), f. 43, b. 20920.

Vilniaus Šventosios Dvasios bažnyčios ir vienuolyno vizitacijos aktas, 1830. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3777, l. 140–180.

¹⁶ Vilniaus (Lukiškių) Šv. Pilypo ir Jokūbo bažnyčios inventorių knyga, 1697–1727. Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – VUB RS), f. 4, b. 36466 (A-3860).

Vilniaus (Lukiškių) dominikonų vienuolyno pajamų ir išlaidų registravimo knyga, 1735–1752. VUB RS, f. 5, b. F-32488.

Vilniaus (Lukiškių) dominikonų bažnyčios ir vienuolyno inventorių, 1804. VUB RS, f. 57-553, b. 15.

Vilniaus Šv. Pilypo ir Jokūbo vienuolyno vizitacijos aktas, 1817. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3662, l. 139–144. Kitas dokumento egzempliorius: LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3660, l. 135–140.

Vilniaus (Lukiškių) dominikonų bažnyčios ir vienuolyno vizitacijos aktas, 1820. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3671, l. 472–493.

Vilniaus (Lukiškių) dominikonų bažnyčios vizitacijos aktas, 1830. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3777, l. 140–180.

Vilniaus (Lukiškių) Šv. Pilypo ir Jokūbo parapiinės bažnyčios vizitacijos aktas, 1844. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3777, l. 567–577.

Vilniaus (Lukiškių) Šv. Pilypo ir Jokūbo parapiinės bažnyčios vizitacijos aktas, 1851. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3777, l. 578–584.

Vilniaus (Lukiškių) Šv. Pilypo ir Jokūbo parapiinės bažnyčios vizitacijos aktas, 1861. LVIA, f. 604, ap. 1, b. 4960, l. 1–6v. Kiti dokumento egzemplioriai: LVIA, f. 604, ap. 1, b. 4960, l. 12–21v; LMAVB RS, f. 273, b. 3667.

¹⁷ Verkių dominikonų bažnyčios ir vienuolyno vizitacijos aktas, 1783. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3989, l. 1–7.

Verkių vienuolyno vizitacijos aktas, 1817. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3662, l. 120–124. Kitas dokumento egzempliorius: LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3660, l. 115–120.

Verkių parapiinės bažnyčios ir vienuolyno vizitacijos aktas, 1820. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3670, l. 697–710. Kiti dokumento egzemplioriai: LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3544, l. 251–264, 265–278.

Verkių dominikonų vienuolyno ir parapiinės bažnyčios vizitacijos aktas, 1830. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3776, l. 266–272.

¹⁸ Vilniaus pranciškonų vienuolyno vizitacijos aktas, 1820. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3671, l. 494–537.

Vilniaus pranciškonų vienuolyno inventorių, 1826. VUB RS f. 4, b. 35801 (A2465).

Vilniaus pranciškonų bažnyčios ir vienuolyno vizitacijos aktas, 1828. VUB RS, f. 57-553, b. 1, l. 422–431.

Vilniaus pranciškonų bažnyčios ir vienuolyno vizitacijos aktas, 1830. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3777, l. 278–326.

¹⁹ Vilniaus bernardinų vienuolyno pajamų ir išlaidų knyga, 1763–1770. VUB RS, f. 4, b. 35775 (A-2444).

Vilniaus bernardinų vienuolyno bažnyčios ir zakristijos kilnojimų vertybių sąrašas, 1790. LVIA, f. 1135, ap. 20, b. 20, l. 1–9v.

Vilniaus bernardinų vienuolyno bažnyčios ir zakristijos kilnojimų vertybių sąrašas, [apie 1790]. LVIA, f. 1135, ap. 20, b. 20, l. 10–19v.

Vilniaus bernardinų bažnyčios vizitacijos aktas, 1813. LVIA, f. 1135, ap. 20, b. 20, l. 20–25v.

Vilniaus bernardinų vienuolyno vizitacijos aktas, 1817. LVIA, f. 1135, ap. 20, b. 20, l. 26–33v.

Vilniaus bernardinų bažnyčios ir vienuolyno vizitacijos aktas, 1820. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3671, l. 287–376.

Vilniaus bernardinų parapiinės bažnyčios ir vienuolyno vizitacijos aktas, 1830. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3777, l. 585–634.

²⁰ Vilniaus Šv. Mykolo bernardinų vienuolyno vizitacijos aktas, 1818. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 4014, l. 659–666.

Prasidėjimo²¹ vienuolynų aplinkoje buvusius atvaizdus. Šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko ikonografijos pavyzdžiai, paminėti ar išsamiau aprašyti dominikonų, pranciškonų, bernardinų ir bernardinų vienuolynų ir bažnyčių vizitacijų aktuose, inventoriuose, pajamų ir išlaidų knygose ypač naudingi siekiant išsiaiškinti, kokie atvaizdų ikonografiniai tipai egzistavo tiriamu laikotarpiu Lietuvoje, nors ir nepasiekė mūsų dienų.

Trečioji šaltinių grupė – hagiografinio pobūdžio literatūra ar su šventųjų gerbimu susiję tekstai, turėję įtakos šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus ikonografijai įvairiais jos formavimosi etapais. Visų pirma tai Grigaliaus IX bulės *Mira circa nos* (1228)²² ir *Fons sapientiae* (1234)²³, patvirtinusios šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko kanonizaciją, šv. Pranciškaus laiškas šv. Antanui Paduviečiui²⁴ ir pirmieji šventųjų gyvenimo aprašymai: Tomo Celaniečio „Šv. Pranciškaus pirmasis gyvenimas“²⁵ bei pal. Jordano Saksoniečio „Veikalas apie Pamokslininkų ordino pradžia“²⁶. Taip pat analizuoti vėlesni hagiografiniai tekstai ar su disertacijos problematika susiję jų fragmentai: pagal šv. Pranciškaus bendražygių pasakojimus parašyta „Trijų draugų legenda“ (*Legenda trium sociorum*)²⁷, šv. Bonaventūro „Šv. Pranciškaus Asyžiečio gyvenimas“ arba „Didžioji legenda“ (*Legenda maior*)²⁸, XIV a. I p. sukurtų legendų rinkinys „Šv. Pranciškaus žiedeliai“²⁹, Petro

[Ptolomėjus Malejevskis OFM], *Cudami słynący Obraz Najświętszej Maryi Panny w Wilnie w Kościele S. Michala u WW. pp. Bernardynek Zakonu świętego Franciszka Serafickiego. Z dodatkiem o koronacyi tegoż obrazu i opowiadania KS. przez Ks. M. Zakonu Bernardyńskiego* [knygos rankraščio dalis]. Vilnius, 1861. LMAVB RS, f. 273, b. 6.

²¹ Vilniaus (Užupio) bernardinų vienuolyno vizitacijos aktas, 1818. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 4014, l. 667–668.

²² Vertimas į anglų k. publikuotas: Regis J. Armstrong, OFM Cap., „*Mira circa nos*. Gregory’s IX View of the Saint Francis of Assisi”, *Laurentianum* 25 (1984), p. 387–390. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d.

https://www.academia.edu/55968803/MIRA_CIRCA_NOS_Gregory_IXs_View_of_the_Saint_Francis_of_Assisi

²³ Vertimas į anglų k. publikuotas: “The Bull of Canonization of Gregory IX”, *Saint Dominic; Biographical Documents*. Edited with an Introduction by Francis C. Lehner, O.P. Washington D.C.: The Thomist Press, 1964. *Dominical Central Archives*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <http://www.domcentral.org/trad/domdocs/0007.htm>

Tekstas suderintas su prancūzų k. publikuoto bulės *Fons sapientiae* teksto ir jo komentarų vertimu į lietuvių k., už kurį esu dėkinga Dominykui Simanavičiui.

„Bulle de canonisation“, Nicole Bériou, Bernard Hodel, *Saint Dominique de l’ordre des frères prêcheurs témoignages écrits*. Les éditions du Cerf, 2016, p. 765–778.

²⁴ Vertimas į anglų k. publikuotas: “The Letter to St. Anthony”, *The Writings of St. Francis of Assisi*, Part I. Translated from the Latin Critical Edition by Fr. K. Esser, OFM. *Die opuscula des hl. Franziskus von Assisi. Neue textkritische Edition*. Grottaferrata, Romae: Editiones Collegii S. Bonaventurae ad Claras aquas, 1976. Translated from the Latin text keyed in by Fr. Pierbattista Pizzaballa, OFM. Žiūrėta 2025 m. gegužės 1 d.

<https://www.liturgies.net/saints/francis/writings.htm#Antonium>

²⁵ Tomas Celanietis, *Šventojo Pranciškaus pirmasis gyvenimas*. Iš lotynų kalbos vertė Kęstutis Gražys. Vilnius: Aidai, 2000.

Tyrimo metu pravertę vertingi komentarai, pateikti vertime į anglų k.: Thomas of Celano, *The Life of Saint Francis. Francis of Assisi: Early Documents*, Vol. 1: *The Saint*. Edited by Regis J. Armstrong, O.F.M. Cap., J. A. Wayne Hellmann, O.F.M. Conv., and William J. Short, O.F.M. The Commission on the Franciscan Intellectual-Spiritual Tradition, 2001. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://franciscantradition.org/francis-of-assisi-early-documents/the-saint/the-life-of-saint-francis-by-thomas-of-celano/612-fa-ed-1-page-171>

²⁶ Vertimas į anglų k. publikuotas: Blessed Jordan, *The Libellus of Jordan of Saxony*. Hong Kong: Our Lady of the Holy Rosary Province OP. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d.

<https://web.archive.org/web/20131215104706/http://www.holyrosaryprovince.org/2011/media/essencial/libellus.pdf>

²⁷ *Trijų draugų legenda*. Iš lotynų kalbos vertė Ona Daukšienė, pratarė ir paaiškinimus parengė Leopold Scheifele OFM. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2016.

²⁸ Vertimas į anglų k. publikuotas: Saint Bonaventure, *The Life of Saint Francis of Assisi*. Translated by E. Gurney Salter, New York: E.P. Dutton, 1904. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d.

<https://www.ecatholic2000.com/bonaventure/assisi/francis.shtml>

Ferandi³⁰, Konstantino Mediči³¹ parengtos šv. Dominyko biografijos, Gerardo Frašiečio „Pamokslininkų ordino brolių gyvenimai“ (*Vitae Fratrum Ordinis Praedicatorum*)³², Jokūbo Voraginiečio „Aukso legenda“ (*Legenda aurea*)³³, vienos iš pirmųjų dominikonų sesers Cecilijos liudijimas³⁴, 1255 m. dominikonų generalinio magistro Umberto Romansiečio ir pranciškonų generalinio ministro pal. Jono iš Parmos paskelbta bendra enciklika³⁵. Šiuos šaltinius papildo tekstai, liudijantys vėlesnių legendų ir su jomis susijusios ikonografijos atsiradimą: Porciunkulės atlaidų gavimo dokumentai³⁶, Alano de Rupe raštai³⁷, Soriano portreto gavimo legenda³⁸. Šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus sugretinimo tradicijos įsitvirtinimą XV a. Italijoje liudija abiejų šventųjų pristatymas Dantės Aligjerio „Dieviškojoje komedijoje“ (*La Divina Commedia*)³⁹ ir vienos iš XV a. II pusėje Florencijoje vaidintų religinių dramų tekste⁴⁰. Hagiografinio pobūdžio tekstai ir kai kurie atvaizdai papildyti nuorodomis į Šventąjį Raštą⁴¹, padedančiomis geriau suprasti jų autoriams svarbius pamaldumo šv. Pranciškui ir šv. Dominykui aspektus.

²⁹ *Šventojo Pranciškaus žiedeliai*. Vertė Rūta Alminienė, Nida Norkūnienė. Vilnius: Taura, 1993.

³⁰ Teksto fragmentas italų k. publikuotas: Eleonora Tioli, Giani Festa, „Il dipinto “San Domenico a tavola con i suoi frati”“, Gianni Festa, Augustin Laffay, *San Domenico, Padre dei Predicatori. La vita, la santità, l’eredità*. Bologna: Edizioni Studio Domenicano, 2021, p. 221–222.

³¹ Teksto fragmentas italų k. publikuotas: Gianni Festa, Augustin Laffay, *San Domenico, Padre dei Predicatori. La vita, la santità, l’eredità*. Bologna: Edizioni Studio Domenicano, 2021 p. 99–100.

³² Teksto fragmentas anglų k. publikuotas: Christie Fengler Stephany, „The Meeting of Saints Francis and Dominic“, *Franciscan Studies*, Vol. 47 (1987), p. 220. St. Bonaventure: St. Bonaventure University, Franciscan Institute Publications, 1987. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.jstor.org/stable/41975092>

³³ Voraginietis, Jokūbas. *Aukso legenda arba Šventųjų skaitiniai*: pirma knyga. [Iš lotynų kalbos] vertė Veronika Gerliakienė, Sigitas Narbutas, Vaidilė Stalioraitytė ir Tomas Veteikis. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2008.

Voraginietis, Jokūbas. *Aukso legenda arba Šventųjų skaitiniai*: antra knyga. [Iš lotynų kalbos] vertė Veronika Gerliakienė [et al.]. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2008.

³⁴ Vertimas į anglų k. publikuotas: „The Legend of St Dominic by Blessed Cecilia Cesarini, O.S.B.“, *Lives of the Brethren of the Order of Preachers 1206–1259*. Translated by Placid Conway, O.P. Edited by Bede Jarrett, O.P. London: Blackfriars Publications, 1955. *Dominican Central*, Part III, Chapter XIV. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <http://www.domcentral.org/trad/brethren/breth03.htm>

³⁵ Teksto fragmentas anglų k. publikuotas: Christie Fengler Stephany, „The Meeting of Saints Francis and Dominic“, *Franciscan Studies*, Vol. 47 (1987), p. 219.

³⁶ *Documents Concerning the Portiuncula Indulgence (1277-1300), Francis of Assisi: Early Documents*, Vol. 3: *Miscellaneous Franciscan Sources*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://franciscantradition.org/francis-of-assisi-early-documents/the-prophet/related-documents-1261-1323/miscellaneous-franciscan-sources/2709-fa-ed-3-page-808>

³⁷ Beato Alano della Rupe OP. *Il Santissimo Rosario: il Salterio di Gesù e di Maria*. Volume II: *Opere complete del Beato Alano della Rupe*. Libro II: *Storia, rivelazioni e visioni del SS. Rosario*. Introduzione e traduzione a cura di Don Roberto Paola, Roma: Editrice Ancilla, 2015.

³⁸ Ignazio Ciantes, *Raccolta de' miracoli e grazie operate dall'immagine del patriarca S. Domenico di Soriano, descritte da Silvestro Frangipane*. Gesuiti: Preposto generale, Congregazione dell'Assunta, 1634, p. 58–59. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. https://books.google.lt/books?id=PP2XnsysxOgC&redir_esc=y

³⁹ Citatos lietuvių k. pateiktos naudojantis Aleksio Churgino vertimu į lietuvių k.: Dante Alighieri, *Dieviškoji komedija*. Iš anglų kalbos vertė Aleksys Churginas. Kaunas: Obuolys, 2019.

⁴⁰ Teksto fragmentas italų k. publikuotas: Pietro Delcorno, „Tribunale umano e tribunale celeste. Procedure della giustizia nelle sacre rappresentazioni fiorentine“, *Verbum e ius. Predicazione e sistemi giuridici nell'Occidente medievale*. A cura di Laura Gaffuri e Rosa Maria Parrinello. Firenze: Firenze University Press, 2018, p. 418.

⁴¹ Citatos lietuvių k. pateiktos naudojantis Antano Rubšio ir Česlovo Kavaliausko vertimu: *Šventasis Raštas. Senasis ir Naujasis Testamentas*. Vertė Antanas Rubšys ir Česlovas Kavaliauskas. Vilnius: Lietuvos Vyskupų Konferencija, 1998. Vulgatos teksto nuorodos suderintos su pateikiamomis svetainėse *Bible Gateway* ir *Biblia Sacra Vulgata*.

Abiejų šventųjų sugretinimo tradicijos kilmės ir įsitvirtinimo populiariojoje sąmonėje supratimui rašant šį darbą ypač pravertė Regis J. Armstrong OFM Cap. ir Christie Fengler Stephany įžvalgos⁴², taip pat kiti ankstyvojo abiejų šventųjų pamaldumo ir jo kaitos tyrimai⁴³, literatūra, supažindinanti su ankstyvąja pranciškonų ir dominikonų daile⁴⁴ bei vėliau atsiradusiomis tradicijomis: Porciunkulės atlaidų⁴⁵, Soriano portreto⁴⁶, Rožinio pamaldumo ir ikonografijos⁴⁷.

⁴² Regis J. Armstrong, OFM Cap., „Mira circa nos. Gregory’s IX View of the Saint Francis of Assisi”, *Laurentianum* 25 (1984), p. 385–414.

Christie Fengler Stephany, „The Meeting of Saints Francis and Dominic“, *Franciscan Studies*, Vol. 47 (1987), p. 218–233.

Už nuorodas į šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus sugretinimo tradicijos ištakas ir šią temą nagrinėjančią literatūrą dėkoju „Erasmus+“ studijų praktikos Bolonijos universitete vadovui dr. Riccardo Parmeggiani.

⁴³ Gianni Festa, Augustin Laffay, *San Domenico, Padre dei Predicatori. La vita, la santità, l’eredità*. Bologna: Edizioni Studio Domenicano, 2021.

Jerzy Kłoczowski, *Krikščionių bendruomenės besikuriančioje Europoje*. Vilnius: Aidai, 2006.

Jean-René Bouchet, *Šv. Dominykas*. Iš prancūzų k. vertė Eduardas Klimentka. Vilnius: Aidai, 2010.

Sławomir Brzozewski OP, „Šventasis Dominykas“, *Šv. Dominykas ir šv. Hiacintas Lietuvoje: aštuoni atminties šimtmečiai*. Sudarytoja Birutė Valečkaitė. Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 2022, p. 13–23.

Paschal Robinson, „St. Francis of Assisi“, *Catholic Encyclopedia*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d.

<https://www.ewtn.com/catholicism/library/st-francis-of-assisi-5317>

„Dominican Order“, *The Grove Encyclopedia of Medieval Art and Architecture*. Volume I: *Aachen to Cecco di Pietro*. Editor in Chief Colum P. Hourihane, Oxford: Oxford University Press, 2012, p. 308.

⁴⁴ Eleonora Tioli, Giani Festa, „Il dipinto “San Domenico a tavola con i suoi frati”“, Gianni Festa, Augustin Laffay, *San Domenico, Padre dei Predicatori. La vita, la santità, l’eredità*. Bologna: Edizioni Studio Domenicano, 2021, p. 216–222.

Coralie Machabert, Claire Rousseau, „L’immagine di un fondatore“, *San Domenico, Padre dei Predicatori. La vita, la santità, l’eredità*, Bologna: Edizioni Studio Domenicano, 2021, p. 212–216.

Trinita Kennedy, „Sanctity Pictured: the Art of the Dominican and Franciscan Orders in Renaissance Italy“. *Sanctity Pictured: The Art of the Dominican and Franciscan Orders in Renaissance Italy*. Edited by Trinita Kennedy. Nashville: Frist Center for the Visual Arts, 2014, p. 1–17.

Amy Neff, „Painting, devotion, and the Franciscans“, *Sanctity Pictured: The Art of the Dominican and Franciscan Orders in Renaissance Italy*. Edited by Trinita Kennedy. Nashville: Frist Center for the Visual Arts, 2014, p. 33–45.

Janet Robson, „The Changing Imagery of Saint Francis in the Basilica of San Francesco in Assisi“. *Sanctity Pictured: The Art of the Dominican and Franciscan Orders in Renaissance Italy*. Edited by Trinita Kennedy. Nashville: Frist Center for the Visual Arts, 2014, p. 19–31.

L’Arca di San Domenico. Bologna: Basilica Convento San Domenico, 2019.

La Basilica di San Francesco ad Assisi. The Basilica of St Francis in Assisi. Edited by Alessandro Vicenzi. Modena: Franco Cosimo Panini Editore Spa, 2015.

Elvio Lunghi, *The Basilica of St Francis in Assisi*. Antella (Florence): Scala Group S.p.A., 1996.

⁴⁵ Joseph Ratzinger (Benediktas XVI), *Asyžiaus malonė*. Iš italų kalbos vertė Ina Jakaitė. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2016.

Marilyn Aronberg Lavin, „Images of a Miracle. Federico Barocci and the Porziuncola Indulgence“, *Artibus et Historiae*, Vol. 27, No. 54 (2006), p. 9–50.

⁴⁶ Laura Fenelli, „Creating a Cult, Faking Relics. The Case of St Dominic of Soriano“, *Faking, Forging, Counterfeiting. Discredited Practices at the Margins of Mimesis*. Edited by Daniel Becker, Annalisa Fischer, Yola Schmitz et al. Munich: Transcript Verlag, 2017, p. 181–198.

Giovanni Calcara OP, *San Domenico in Soriano. Un tentativo di lettura in chiave sociologico-religiosa*. Vibo Valentia: Monteleone, 2004.

⁴⁷ Karl Joseph Klinkhammer, „Die Entstehung des Rosenkranzes und seine ursprüngliche Geistigkeit“, *500 Jahre Rosenkranz, 1475 Köln 1975. Kunst und Frömmigkeit im Spätmittelalter und ihr Weiterleben*, Köln: Erzbischöfliches Diözesan-Museum Köln, 1975, p. 30–50.

Krystyna S. Moisan, „Matka Boska Różańcowa“, Krystyna S. Moisan, Beata Szafraniec, *Ikonografia nowożytnej sztuki kościelnej w Polsce*, t. 2: *Nowy Testament. Maryja orędowniczka wiernych*. Warszawa, 1987, p. 44–94.

Pina Baglioni, „The fifteen Promises of the Holy Rosary“, *30Days*, Nr. 09-2007. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d.

http://www.30giorni.it/articoli_id_15592_13.htm

„St. Dominic and the Rosary“, *Dominican Friars Province of St Joseph*. Paskelbta 2013 m. rugsėjo 10 d.

<https://opeast.org/2013/09/st-dominic-and-the-rosary/>

Reginald Martin O.P., „The Battle of Lepanto and the Holy Rosary“, *Dominican Friars Province of the Most Holy Name of Jesus*. Paskelbta 2018 m. spalio 3 d. <https://opwest.org/lepanto/>

Vertingos informacijos pavyko rasti literatūroje, pristatančioje elgetaujančiųjų ordinų observantų judėjimus⁴⁸, nagrinėjančioje ikonos sampratą⁴⁹ ir vizijų vaizdavimą mene⁵⁰.

XVI–XIX a. dominikonų ir pranciškonų vienuolijų meninis paveldas Lietuvoje yra sulaukęs nemažo istorikų ir menotyrininkų dėmesio. Apie Mažesniusius brolius konventualus, jų istoriją Vilniuje yra rašę Darius Baronas⁵¹, Marek Adam Dettlaff OFM Conv.⁵², Liudas Jovaiša⁵³, Stephen C. Rowell⁵⁴, ordino paveldą Lietuvoje aptarė ir į pirmosios Vilniaus Šv. Onos bažnyčios istoriją gilinosi Lijana Birškytė-Klimienė⁵⁵, Vilniaus Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia savo tyrimuose domėjosi Teresė Dambrauskaitė⁵⁶, Aleksandra Aleksandravičiūtė⁵⁷, Gabija Surdokaitė-

Herbert Thurston and Andrew Shipman, „The Rosary”, *The Catholic Encyclopedia*, Vol. 13. New York: Robert Appleton Company, 1912. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.newadvent.org/cathen/13184b.htm>
Ambrose Mougel, „Dominic of Prussia”, *The Catholic Encyclopedia*, Vol. 5. New York: Robert Appleton Company, 1909. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.newadvent.org/cathen/05112b.htm>
John McNicholas, „Alanus de Rupe”, *The Catholic Encyclopedia*, Vol. 1. New York: Robert Appleton Company, 1907. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <http://www.newadvent.org/cathen/01246a.htm>

⁴⁸ Nelson H. Minnich, „The Reform of the Mendicants on the Eve of the Protestant Reformation“. *Identità francescana agli inizi del Cinquecento*. Spoleto: Centro Italiano di Studi sull'Alto Medioevo, 2018, p. 3–47.

Trinita Kennedy, „In Search of Authenticity: the Art of the Dominican and Franciscan Orders in the Age of Observant Reform“. *Sanctity Pictured: The Art of the Dominican and Franciscan Orders in Renaissance Italy*. Edited by Trinita Kennedy. Nashville: Frist Center for the Visual Arts, 2014, p. 77–90.

⁴⁹ Sigita Maslauskaitė, Tojana Račiūnaitė, „Šventųjų atvaizdų teologija ir stebuklai“, *Gyvas žodis, gyvas vaizdas: Fabijono Birkowskio pamokslas apie šventuosius atvaizdus*: Pamokslas faksimilė, vertimas ir studija. Sudarė Tojana Račiūnaitė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2009, p. 122–138.

⁵⁰ Steven F. Kruger, *Dreaming in the Middle Ages*, Cambridge: Cambridge University Press, 1993.

Victor I. Stoichita, *Visionary Experience in the Golden Age of Spanish Art*. Translated by Anne-Marie Glasheen, London: Reaktion Books, 1995.

⁵¹ Darius Baronas, *Vilniaus pranciškonų kankiniai ir jų kultas XIV–XX a.* Vilnius: Aidai, 2010.

Darius Baronas, „Pranciškonų misionieriai ir kankiniai Lietuvoje XIII–XIV a.“, *Studia Franciscana Lithuanica*, t. 1: *Pirmieji pranciškonų žingsniai Lietuvoje XIII–XVII a.* Sudarytojas Darius Baronas. Vilnius: Aidai, 2016, p. 9–31.

Darius Baronas, „Katalikiškojo pamaldumo raiška Vilniuje XIV a. pabaigoje – XV a. viduryje“. *LKMA metraštis*, t. 39, Serija B; *Bažnyčios istorijos studijos*, t. VIII: *Krikščioniškojo gyvenimo Lietuvoje atodangos: XIV–XX a.* Sudarytojas Vytautas Ališauskas. Vilnius: Lietuvių katalikų mokslų akademija, 2016, p. 9–46.

⁵² Marek Adam Dettlaff OFM Conv. „Pranciškonų vienuolynas ir Švenčiausiosios Mergelės Marijos bažnyčia Vilniuje (XIV–XVII a.)“, *Studia Franciscana Lithuanica*, t. 1: *Pirmieji pranciškonų žingsniai Lietuvoje XIII–XVII a.* Sudarytojas Darius Baronas. Vilnius: Aidai, 2016, p. 54–81.

Marek Adam Dettlaff OFM Conv., „Pranciškonų pradžia Lietuvoje XIII–XV amžiuje“. *Lietuvių katalikų mokslų akademijos metraštis*, t. 36. Vilnius, 2012, p. 15–24.

Marek Adam Dettlaff OFM Conv., „Pranciškonų vienuolyno ir Švč. Mergelės Marijos bažnyčios įsteigimas Vilniuje“. *Soter*: religijos mokslo žurnalas. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2003, Nr. 9 (37), p. 265–272.

⁵³ Liudas Jovaiša, „Mažesniųjų brolių konventualų ordinas“. *Dangaus miestas: Vilniaus vienuolynų palikimas Bažnytinio paveldo muziejuje*. Sudarytoja Dalia Vasiliūnienė. Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 2020, p. 25–29. Liudas Jovaiša. *Vilniaus vyskupai ir jų portretai*. Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 2016.

⁵⁴ Stephen C. Rowell, „Pranciškonų (konventualų) ordino įsitvirtinimas Lietuvoje XV a.: Vilniaus pavyzdys“. *Studia Franciscana Lithuanica*, t. 1: *Pirmieji pranciškonų žingsniai Lietuvoje XIII–XVII a.* Sudarytojas Darius Baronas. Vilnius: Aidai, 2016, p. 32–53.

⁵⁵ *Pranciškonai Lietuvoje*. Sudarytoja Lijana Birškytė-Klimienė. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2017. Lijana Birškytė-Klimienė, „Ankstyvosios šv. Onos kulto apraiškos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje“. *Menotyra*, 2013, t. 21, Nr. 1, p. 1–19.

⁵⁶ Teresė Dambrauskaitė. *Buv. Pranciškonų vienuolyno ansamblis Vilniuje. Istoriniai tyrimai*: Istorinė apybraiža. Vilnius: Paminklų konservavimo institutas, 1985. Paveldosaugos bibliotekos dokumentų fondas (toliau – PBDF), f. 5, ap. 1, b. 2575.

⁵⁷ Aleksandra Aleksandravičiūtė, „Vilniaus pranciškonų (Mažesniųjų brolių konventualų) vienuolynas ir Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai*: vadovas. Sudarytoja Rūta Janonienė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1998. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d.

<https://web.archive.org/web/20060909132058/http://vienuolynai.mch.mii.lt/V8-46/Vilnprancisk.htm>

Vitienė⁵⁸, Jolita Liškevičienė⁵⁹. Pranciškonų observantų (bernardinų) paveldą išsamiausiai tyrinėjo Rūta Janonienė⁶⁰, taip pat verta paminėti Vlodo Drėmos⁶¹, Juozapo Blažiūno⁶², Liudo Jovaišos⁶³ tekstus, susijusius su šia tema. Apie Užupyje buvusio bernardinų Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo vienuolyno istoriją rašė Algirdas Baliulis⁶⁴, Morta Baužienė⁶⁵, Rūta Janonienė⁶⁶, Dalia Vasiliūnienė⁶⁷. Jos tyrimai ypač vertingi nagrinėjant bernardinų Šv. arkangelo Mykolo vienuolyno paveldą⁶⁸, kuriuo įvairiais aspektais taip pat domėjosi Morta Baužienė⁶⁹, Rūta Janonienė⁷⁰, Audronė Kasperavičienė⁷¹. Dominikonų istoriją Lietuvoje nagrinėjo Viktoras Petkus⁷², Darius Baronas⁷³,

⁵⁸ Gabija Surdokaitė-Vitienė, „Šv. Antano Paduviečio gyvenimas ir darbai Vilniaus pranciškonų bažnyčios skliauto tapyboje“. *Excellentia virtutum: šventieji Lietuvos kultūroje*. Sudarytoja Asta Giniūnienė. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2019, p. 67–104.

⁵⁹ Jolita Liškevičienė, „Šv. Antano Paduviečio gyvenimo ir stebuklų freskos Vilniaus pranciškonų bažnyčios lubų skliaute: pirmavaizdžiai ir sumanymo rekonstrukcija“. *Meno istorijos studijos*, t. 15: *Iš koduoti atvaizdą: forma, faktas, kontekstas*. Sudarytojos Skaidrė Urbonienė, Asta Giniūnienė. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2024, p. 83–140.

⁶⁰ Rūta Janonienė, „Lietuvos bernardinų provincija: istorija ir paveldo likimas“. *Pranciškonai Lietuvoje*. Sudarytoja Lijana Birškytė-Klimienė. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2017, p. 9–16.

Rūta Janonienė. *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje. Pranciškoniškojo dvasingumo atspindžiai ansamblio įrangoje ir puošyboje*. Vilnius: Aidai, 2010.

Rūta Janonienė, „Vilniaus buvęs bernardinų vienuolynas ir Šventųjų Pranciškaus ir Bernardino bei Šv. Onos bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai*: vadovas. Sudarytoja Rūta Janonienė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1998. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://web.archive.org/web/20060909080433/http://vienuolynai.mch.mii.lt/V8-46/Vilnbernarnar.htm>

⁶¹ Vladas Drėma, *Šv. Onos bažnyčia. Vilniaus katedros rekonstrukcija 1782–1801 metais*. Vilnius: Mokslas, 1991.

⁶² Juozapas Blažiūnas, „Vilniaus Bernardinų bažnyčios paveikslų „Šv. Pranciškus Asyžietis“ ir „Šv. Didakas“ autorystės klausimas“. *Kultūros paminklai*, 19 (2015), p. 119–130.

⁶³ Liudas Jovaiša, „Mažesniųjų brolių ordinas“. *Dangaus miestas: Vilniaus vienuolynų palikimas Bažnytinio paveldo muziejuje*. Sudarytoja Dalia Vasiliūnienė. Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 2020, p. 39–43.

⁶⁴ Algirdas Baliulis, „V. 62. Buv. vienuolynas Vilniuje, Malūnų g. Nr. 3“. *Kultūros paminklai pagal LTSR kultūros paminklų sąrašą*. Vilnius: Paminklų konservavimo institutas, 1975. PBDF, f. 5, ap. 1, b. 907.

⁶⁵ Morta Baužienė, „Vilniaus Užupio bernardinų vienuolyno namai“. *Architektūros ir urbanistinės tyrimų centras*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://autc.lt/architekturos-objektas/?id=1433>

⁶⁶ Rūta Janonienė, „Vilniaus buvęs Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo bernardinų (kolečių) vienuolynas“. *Lietuvos vienuolynai*: vadovas. Sudarytoja Rūta Janonienė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1998. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://web.archive.org/web/20060909013921/http://vienuolynai.mch.mii.lt/V64-75/Vilnuzupio.htm>

⁶⁷ Dalia Vasiliūnienė, „Trečiasis regulinis šv. Pranciškaus Asyžiečio ordinas“. *Dangaus miestas: Vilniaus vienuolynų palikimas Bažnytinio paveldo muziejuje*. Sudarytoja Dalia Vasiliūnienė. Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 2020, p. 141–145.

⁶⁸ *Vilniaus vienuolijos ir jų lobynai. Šv. arkangelo Mykolo bernardinų vienuolynas*. Sudarytoja ir tekstų autorė Dalia Vasiliūnienė. Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 2019.

⁶⁹ Morta Baužienė. *Šv. Mykolo bažnyčia Vilniuje*. Vilnius: Savastis, 2004.

⁷⁰ Rūta Janonienė, „Sapiegų Švč. Mergelės Marija – Vilniaus globėja“. *Dailė LDK miestuose: poreikiai ir užsakymai*. Sudarytoja Aistė Paliušytė. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2006, p. 116–133.

Rūta Janonienė, „Švč. Mergelės Marijos paveikslas iš Vilniaus Šv. Mykolo bažnyčios votai ir karūnos“. *Menotyra*, 2004, Nr. 2(35), p. 24–35.

Rūta Janonienė, „Vilniaus buvęs bernardinų (klarisių) vienuolynas ir Šv. Arkangelo Mykolo bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai*: vadovas. Sudarytoja Rūta Janonienė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1998. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://web.archive.org/web/20060909080738/http://vienuolynai.mch.mii.lt/V64-75/Vilnbernarnar.htm>

Rūta Janonienė, Jūratė Trilupaitienė, „XVII a. gaidų rankraštis su šv. Pranciškaus raižinių ciklu“. *Acta Academiae Artium Vilnensis*, t. 25: *Paveikslas ir knyga. LDK dailės tyrimai ir šaltiniai*. Sudarytoja Tojana Račiūnaitė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2002, p. 53–80.

⁷¹ Audronė Kasperavičienė. *Šv. Mykolo bažnyčia ir vienuolynas. Istoriniai-menotyriniai tyrimai*. T. 1. Vilnius: Paminklų konservavimo institutas, 1989. PBDF, f. 5, ap. 1, b. 3602.

⁷² Viktoras Petkus, *Dominikonai Lietuvos kultūroje*. Vilnius: Petro ofsetas, 2004.

Sławomir Brzozecki OP⁷⁴, Šventosios Dvasios bažnyčią ir vienuolyną tyrinėjo Jūratė Valužytė⁷⁵, Dalia Klajumienė⁷⁶, Aleksandra Aleksandravičiūtė⁷⁷, Ieva Blinstrubienė⁷⁸, Dalia Vasiliūnienė⁷⁹, taip pat papildžiusi Marijos Kałamajskos-Saeed tyrimus apie bažnyčioje esantį Soriano portretą⁸⁰. Šv. Pilypo ir Jokūbo bažnyčią ir dominikonų vienuolyną tyrinėjo Ramunė Lebedytė⁸¹, Dalia Klajumienė⁸², Tojana Račiūnaitė⁸³. Apie Verkių Kalvarijas ir dominikonų Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčią bei vienuolyną rašė Rūta Janonienė⁸⁴, taip pat naudinga Idalijos Bėčienės parengta

⁷³ Darius Baronas, „Dominikonų misijos ir šv. Hiacinto pasiuntinystė“, *Šv. Domykas ir šv. Hiacintas Lietuvoje: aštuoni atminties šimtmečiai*. Sudarytoja Birutė Valečkaitė. Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 2022, p. 219–234.

⁷⁴ Sławomir Brzozecki OP, „Lietuvos dominikonų provincija“, *Šv. Domykas ir šv. Hiacintas Lietuvoje: aštuoni atminties šimtmečiai*. Sudarytoja Birutė Valečkaitė. Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 2022, p. 24–40.

⁷⁵ Jūratė Valužytė. *Šventosios Dvasios (Dominikonų) bažnyčia Vilniuje: Istorinė apybraiža*. Vilnius: Paminklų konservavimo institutas, 1990. PPDF, f. 5, ap. 1, b. 3810.

⁷⁶ Dalia Klajumienė, „Vilniaus buvęs dominikonų vienuolynas ir Šv. Dvasios bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai: vadovas*. Sudarytoja Rūta Janonienė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1998. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d.

<https://web.archive.org/web/20071005024643/http://vienuolynai.mch.mii.lt/V8-46/Vildvasios.htm>

Dalia Klajumienė, „Vilniaus dominikonų vienuolyno prie Šv. Dvasios bažnyčios pirmo aukšto koridoriaus XVIII a. II pusės sienų tapyba“, *Menotyra* 3(28) (2002), p. 9–17.

Dalia Klajumienė. *XVIII a. sienų tapyba Lietuvos bažnyčių architektūroje*: monografija. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2004.

Dalia Klajumienė, „Vilniaus Šv. Dvasios dominikonų bažnyčia ir vienuolynas“. *Lietuvos bažnyčios*. Sudarytoja Laima Šinkūnaitė. Kaunas: Šviesa, 2009, p. 89–95.

⁷⁷ Aleksandra Aleksandravičiūtė, „Šiaurės renesansas Vilniaus mieste. Sienų tapybos ornamentika“. *Menotyra*, t. 19 (2012), Nr. 1, p. 1–17.

⁷⁸ Ieva Blinstrubienė, „Vilniaus Šv. Dvasios bažnyčios ir vienuolyno komplekso erdvinės struktūros raida“. *Kultūros paminklai*, 2016, Nr. 20, p. 156–175.

⁷⁹ Dalia Vasiliūnienė, „Pamokslininkų ordino šventųjų reprezentacija Lietuvos bažnyčiose“, *Excellentia virtutum: šventieji Lietuvos kultūroje*. Sudarytoja Asta Giniūnienė. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2019, p. 127–148.

Dalia Vasiliūnienė, „Pamokslininkų ordinas“. *Dangaus miestas: Vilniaus vienuolynų palikimas Bažnytinio paveldo muziejuje*. Sudarytoja Dalia Vasiliūnienė. Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 2020, p. 55–61.

Informacijos apie vitražą su Rožinio įteikimo šv. Domykui ir šv. Kotrynai Sienietei scena pateikta: Dalia Vasiliūnienė, „Dešimties vitražų ciklas „Šv. Pranciškaus gyvenimas ir pranciškonų ordino istorija. Pranciškonai Lietuvoje““. *Lietuvos sakralinė dailė*, t. 2: *Šiaulių vyskupija*, d. 2: *Šiaulių dekanatas*, kn. 2: Kairiai – Kurtuvėnai.

Sudarytojos Regimanta Stankevičienė, Dalia Vasiliūnienė. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2020, p. 139–146.

⁸⁰ Dalia Vasiliūnienė, „Soriano šv. Domyko atvaizdo legenda ir istorija“. *Šv. Domykas ir šv. Hiacintas Lietuvoje: aštuoni atminties šimtmečiai*. Sudarytoja Birutė Valečkaitė. Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 2022, p. 83–98.

Maria Kałamajsk-Saeed, „Vilniaus Šv. Dvasios bažnyčios Šv. Domyko paveikslas ikonografinė kilmė“. *Vilniaus dailės akademijos darbai*, Nr. 21: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės barokas: formos, įtakos, kryptys*. Sudarytoja Rasa Butvilaitė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2001, p. 87–94.

⁸¹ Ramunė Lebedytė. *Buv. Jokūbo ir Pilypo bažnyčia Vilniuje. Vilnius, Lenino aikštė 10. Vietinės reikšmės architektūros paminklas Nr. 52*. Interjero istoriniai-meniniai tyrimai. Vilnius: Paminklų konservavimo institutas, 1987. PPDF, f. 5, ap. 1, b. 3155.

⁸² Dalia Klajumienė, „Vilniaus (Lukiškių) buvęs dominikonų vienuolynas ir Šv. apaštalų Jokūbo ir Pilypo bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai: vadovas*. Sudarytoja Rūta Janonienė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1998. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://web.archive.org/web/20060909013136/http://vienuolynai.mch.mii.lt/V8-46/Villukiskiu.htm>

⁸³ *Lukiškių Dievo Motina. Atvaizdo istorijos studija, stebuklų knyga ir jos vertimas*. Sudarytoja Tojana Račiūnaitė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2017.

⁸⁴ Rūta Janonienė, „Vilniaus (Verkių) Kalvarijos“. *Sakralusis Vilnius: Piligrimų kelias nuo Aušros vartų iki Kalvarijų*. Sudarytojos Rasa Adomaitienė, Rūta Janonienė. Vilnius: Lietuvos nacionalinis dailės muziejus, 2021, p. 179–250.

Rūta Janonienė, „Piligriminės kelionės į Vilniaus (Verkių) Kalvarijas“. *Sakralusis Vilnius: Piligrimų kelias nuo Aušros vartų iki Kalvarijų*. Sudarytojos Rasa Adomaitienė, Rūta Janonienė. Vilnius: Lietuvos nacionalinis dailės muziejus, 2021, p. 17–36.

Rūta Janonienė, „Vilniaus (Verkių) buvęs dominikonų vienuolynas, Kalvarijos ir Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai: vadovas*. Sudarytoja Rūta Janonienė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1998. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://web.archive.org/web/20060909080100/http://vienuolynai.mch.mii.lt/V8-46/Vilkalvar.htm>

vienuolyno polichromijos tyrimų ataskaita⁸⁵. Dominikoniškojo paveldo kontekstui svarbūs Aušros Vasiliauskienės Rožinio pamaldumo⁸⁶ ir Auksės Kaladžinskaitės Rožinio brolių⁸⁷ tyrimai. Šio darbo autorė yra tyrinėjusi šv. Dominyko ikonografiją⁸⁸, šv. Pranciškaus ikonografijai Lietuvoje baroko laikotarpiu skirtas Editos Šedbaraitės magistro studijų baigiamasis darbas⁸⁹. Taip pat svarbūs dominikonų ir pranciškonų veiklai kituose Lietuvos miestuose skirti tyrimai⁹⁰, kitų vienuolių paveldo⁹¹, Vilniaus kūrimosi⁹², baroko epochos konteksto⁹³, XV–XVII a. pamaldumo

⁸⁵ Idalija Bėčienė. *XVIII a. arch. paminklas – Dominikonų vienuolynas Vilniuje, Kalvarijų gt. Nr. 225. Polichromijos žvalgomieji interjero tyrimai*. Vilnius: Paminklų restauravimo projektavimo institutas, 1991–1992. PPDF, f. 5, ap. 1, b. 3953.

⁸⁶ Aušra Vasiliauskienė, „Šv. Dominyko atvaizdas Rožinio Švč. Mergelės Marijos ikonografijoje“. *Šv. Dominykas ir šv. Hiacintas Lietuvoje: aštuoni atminties šimtmečiai*. Sudarytoja Birutė Valečkaitė. Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 2022, p. 127–143.

Aušra Vasiliauskienė, „Jericho rožė. Rožinio Švč. Mergelės Marijos atvaizdai XVII–XVIII a. Vilniaus vyskupijoje“. *Sveika, Mergelė! Vilniaus arkivyskupijos marijinės ikonografijos aspektai*. Sudarytoja Tojana Račiūnaitė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, Bažnytinio paveldo muziejus, 2018, p. 155–182.

Aušra Vasiliauskienė, „Rožinio Švč. Mergelės Marijos ikonografija Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Baroko dailėje“, *Logos* 49 (2006), p. 161–171.

⁸⁷ Auksė Kaladžinskaitė, „Brolių dailės užsakymai XVIII a. Vilniuje“. *Dailės istorijos studijos, t. 2: Dailė LDK miestuose: poreikiai ir užsakymai*. Sudarytoja Aistė Paliušytė. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2006, p. 147–164.

⁸⁸ Birutė Valečkaitė, „Nuo Palermo iki Pavoverės: du Rožinio Dievo Motinos paveikslai Vilniuje, jų pirmavaizdžiai ir sekiniai“, *LKMA metraštis*, t. XLVII, serija A. Sudarytojas Mikas Vaicekuskas. Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2024, p. 277–315.

Birutė Valečkaitė, „Vizijos ir sapnai šv. Dominyko ikonografijoje. XVI–XVIII a. Vilniaus dominikonų ir pranciškonų dailės atvejai“. *Acta Academiae Artium Vilnensis*, t. 106: *Sapnai ir vizijos Lietuvos mene*. Sudarytoja Rūta Janonienė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2022, p. 176–210.

Tojana Račiūnaitė, Birutė Valečkaitė, „Šv. Dominyko ir šv. Hiacinto susitikimai Lietuvos ikonografinėje tradicijoje“. *Šv. Dominykas ir šv. Hiacintas Lietuvoje: aštuoni atminties šimtmečiai*. Sudarytoja Birutė Valečkaitė. Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 2022, p. 191–207.

⁸⁹ Edita Šedbaraitė, *Šv. Pranciškaus Asyžiečio ikonografija Lietuvos baroko tapyboje: magistro baigiamasis darbas*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2008.

⁹⁰ Dalia Vasiliūnienė. *Žemaičių Kalvarija: Piligriminio centro istorija ir dailė XVII–XIX a.* Vilnius: Aidai, 2010. Dalia Klajumienė, „Palėvenės sakralinio ansamblio architektūra ir dailės paminklai“, *Lietuvos lokaliniai tyrimai. Istorija. Lietuvos valsčiai. Kupiškis*, 8, p. 1–24.

Dalia Klajumienė, „Bažnyčios altorių, sakyklos, krikštyklos plastika ir ikonografinė programa“, *Tytuvėnų bernardinų bažnyčia ir vienuolynas*, sudarytoja Dalia Klajumienė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2004, p. 119–146. Zigmantas Kiaupa. *Kauno istorija*, I tomas: *Kauno istorija nuo seniausių laikų iki 1655 metų*. Vilnius: Versus aureus, 2010.

⁹¹ Liudas Jovaiša, „Senieji Vilniaus vienuolynai: Tiltas tarp dangaus ir žemės“. *Dangaus miestas: Vilniaus vienuolynų palikimas Bažnytinio paveldo muziejuje*. Sudarytoja Dalia Vasiliūnienė. Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 2020, p. 11–22.

Aurelija Rusteikienė, „Švč. Mergelė Marija Škaplierinė Lietuvos XVII–XVIII a. bažnytinėje dailėje“, *Logos* 26 (2001), p. 159–174.

Aurelija Rusteikienė, „Šv. Simono Stoko vizijos ikonografinė tradicija Lietuvos karmelitų bažnyčiose“, *Logos* 72 (2012), p. 149–160.

Laima Šinkūnaitė, „Tai darykite mano atminimui... Apie Pažaislio bažnyčios zakristijos dekoru ikonografiją“, *Naujasis Židinys-Aidai*, 1999, Nr. 5–6, p. 295–305.

⁹² Gediminas Vaitkevičius, *Vilniaus sąsiuviniai*, t. 1: *Vilniaus įkūrimas*. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2010. Eduardas Remecas, „Vilniaus gaisro datavimo problematika: ar tikrai Vilniaus pilis sunaikino 1419 m. gaisras?“, *Lietuvos pilys*, t. 6 (2009), 2010, p. 76–91.

⁹³ Irena Vaišvilaitė, *Baroko pradžia Lietuvoje. Dailė*, t. 6. Vilnius: Vilniaus dailės akademija, 1995.

šventiesiems⁹⁴ ir Lietuvoje populiarių hagiografinių tekstų pristatymai⁹⁵. Pravertė tekstai apie atskirus disertacijoje nagrinėjamus kūrinius⁹⁶ bei jų autorius⁹⁷.

Darbo uždavinių įgyvendinimui naudotasi trimis pagrindiniais, vienas kitą papildančiais tyrimo metodais. Visų pirma, atrenkant šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko atvaizdų pavyzdžius ir

⁹⁴ Mindaugas Paknys, „Šventųjų kultai LDK XV–XVII a. pradžioje“. *Šventieji vyrai, šventosios moterys. Šventųjų gerbimas LDK XV–XVII a.* Sudarytojas Mindaugas Paknys. Vilnius: Aidai, 2005, p. 15–102.

Liudas Jovaiša, „Krikšto vardai XVII a. pirmos pusės Lietuvoje“. *Šventieji vyrai, šventosios moterys. Šventųjų gerbimas LDK XV–XVII a.* Sudarytojas Mindaugas Paknys. Vilnius: Aidai, 2005, p. 147–184.

Irena Vaišvilaitė, „Šventųjų kultas XVI a. antroje – XVII a. pirmoje pusėje“. *Šventieji vyrai, šventosios moterys. Šventųjų gerbimas LDK XV–XVII a.* Sudarytojas Mindaugas Paknys. Vilnius: Aidai, 2005, p. 103–146.

⁹⁵ Gita Drungilienė, „Jokūbo Voraginiečio *Aukso legenda* ir dominikonai“, *Šv. Dominykas ir šv. Hiacintas Lietuvoje: aštuoni atminties šimtmečiai*. Sudarytoja Birutė Valečkaitė. Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 2022, p. 101–111.

Gita Drungilienė, „Vieno kūrinio istorija: Jokūbo Voraginiečio *Aukso legenda* senojoje Lietuvos kultūroje“, *Senoji Lietuvos literatūra*, 34. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2012, p. 15–41.

⁹⁶ *Dangaus miestas. Vilniaus vienuolynų palikimas Bažnytinio paveldo muziejuje*. Sudarytoja Dalia Vasiliūnienė. Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 2020.

„*Jėga ir grožis jo šventovėje...*“ (Ps 96, 6). *Vilniaus arkivyskupijos sakralinės vertybės Bažnytinio paveldo muziejuje*. Sudarytoja Dalia Vasiliūnienė. Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 2013.

Jonas Kazimieras Vilčinskis. Vilniaus albumas. Sudarytoja ir tekstų autorė Diana Streikuvienė. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2021.

Asta Giniūnienė, „Vienuolijų šventųjų ir Abiejų Tautų Respublikos globėjų paveikslai Jonišio Šv. apaštalo Jokūbo bažnyčioje“. *Dailės kūrinys – istorijos šaltinis*. Sudarytoja Skirmantė Smilingytė-Žeimienė. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2016, p. 175–199.

Kultūros paminklų enciklopedija. Rytų Lietuva, t. 1. Atsakingasis redaktorius Jonas Varanauskas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996.

Edmundas Laucevičius, Birutė Rūta Vitkauskienė. *Lietuvos auksakalystė: XV–XIX amžius*. Vilnius: Baltos lankos, 2001.

Lietuvos sakralinė dailė. XI–XX a. pradžia, t. 1: *Tapyba, skulptūra, grafika. XIV–XX a. pradžia*. Sudarytoja Dalia Tarandaitė. Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2003.

Lietuvos sakralinė dailė. XI–XX a. pradžia, t. 3: *Bažnytinė tekstilė. XV–XX a. pradžia*. Sudarytojos Gražina Marija Martinaitienė, Eglė Pinkutė. Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2004.

Lietuvos sakralinė dailė. XI–XX a. pradžia, t. 4: *Auksakalystė. XIII–XX a.*, kn. 1: *Kolekcijos*. Sudarytoja Jolita Liškevičienė. Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2006.

Lietuvos TSR istorijos ir kultūros paminklų sąvadas. I tomas: *Vilnius*. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1988.

Sigita Maslauskaitė, Rita Pauliukevičiūtė. *Palūšės Šv. Juozapo parapiinės bažnyčios meno vertybių inventorių*. Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 2006. Bažnytinio paveldo muziejaus archyvas.

Marija Matušakaitė. *Procesijų altorėliai Lietuvoje*. Marijampolė: Ardor, 1998.

Giedrė Mickūnaitė, „Psichoanalizė. Interpretacijos gairės“. *Dailėtyra: teorijos, metodai, praktikos*. Sudarytoja Giedrė Mickūnaitė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2012, p. 288–290.

Ne vien Dangus. Sudarytoja Dalia Vasiliūnienė. Vilnius: Advokatų kontora „Ellex Valiunas“, 2016.

Gabija Surdokaitė-Vitienė, „Keletas naujų faktų apie vadinamuosius Cezario Šteinbergo altorėlius“. *Kultūros paminklai*, t. 21. Vilnius: Savastis, 2017, p. 208–212.

Šv. Dominykas ir šv. Hiacintas Lietuvoje: aštuoni atminties šimtmečiai. Sudarytoja Birutė Valečkaitė. Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 2022.

Šventojo Kazimiero gerbimas Lietuvoje. Sudarytojos Neringa Markauskaitė, Sigita Maslauskaitė. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2009.

Dalia Vasiliūnienė, „Ornamento kaita XVIII a. Lietuvos sakralinėje auksakalystėje“. *Ornamentas: XVI–XX a. I pusės paveldo tyrimai*: Mokslo straipsnių rinkinys. Sudarytoja Aleksandra Aleksandravičiūtė. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2014, p. 119–161.

Birutė Rūta Vitkauskienė. *Złotnictwo wileńskie: Ludzie i dzieła XV-XVIII wiek*. Warszawa: Neriton, 2006.

⁹⁷ *Lietuvos dailininkų žodynas*, t. 1.: *XVI–XVIII a.* Sudarytoja Aistė Paluišytė. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2005.

Lietuvos dailininkų žodynas, t. 2: *1795–1918*. Sudarytoja Jolanta Širkaitė. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2012.

Mindaugas Paknys, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos dailės ir architektūros istorija: žymiausi menininkai*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2013.

informaciją apie juos būtų neįmanoma išsiversti be analitinio, aprašomojo ikonografijos metodo, padedančio nustatyti kūrinių personažų ir siužetų vaizdavimo taisykles. Svarbus ne tik pagrindinis ikonografinio tyrimo uždavinys – „identifikuoti kūrinio turinį ir atsakyti į klausimą, kas pavaizduota“⁹⁸ – bet ir įprastai jį praplečiančios ir papildančios išvalgos apie būtinybę atsižvelgti į kūrinio atsiradimo laiką ir aplinką atspindinčius rašytinius šaltinius, istorinių ir socialinių aplinkybių kontekstą ir jo nulemtas idėjas, nagrinėjamų kūrinių atveju ypač reikšmingas sąsajas su religija ir jai būdingą simboliką⁹⁹.

Dėl visų šių aspektų reikšmės įvertinimo šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus atvaizdų tyrimui reikalingas interpretacinis ikonologijos metodas, naudojamas atskleisti kūrinio prasmę istoriniame ir kultūriniame kontekste¹⁰⁰. Ikonologijai būdinga kūrinio interpretacija jo laiko kultūrinėje aplinkoje, atkreipiant dėmesį į epochos idėjas, mentalitetą, filosofiją, tikėjimo šaltinius¹⁰¹, suteikia galimybę atsakyti į klausimą, ką dominikonų ir pranciškonų ordinų įkūrėjų ikonografijos skirtumai ir panašumai liudija apie Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vienuolių veiklos kultūrinį kontekstą, ir pristatyti istorinių aplinkybių įtaką tam tikrų ikonografijos tipų perėmimui bei pritaikymui.

Galiausiai siekiant aptarti, kaip šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko ikonografijoje perteikiami šventųjų bruožai ir teologinės idėjos, susiduriama su papildoma problema. Meno kūriniai (ar tam tikrą šventojo vaizdinį pateikiantys biografiniai tekstai) leidžia susipažinti su asmenybėmis, gyvenusiomis prieš aštuonis šimtmečius, tačiau kartu su autentiška informacija perteikia ir savitą dailininkų (ar pasakotojų) požiūrį. Todėl šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko atvaizdų, suteikiančių informacijos apie pačias asmenybes ir jų reikšmę Katalikų Bažnyčioje, tyrimui reikalingas vaizdo antropologijos metodas, kuriuo analizuojami žmogaus ryšiai su vaizdais ieškant „asmeniui, bendruomenei, vietai ir laikui būdingos šių santykių raiškos“¹⁰². Svarbu atkreipti dėmesį į vaizdo antropologijos objekto supratimą: jos tyrimuose nagrinėjami kultūroje dalyvaujančių vaizdų ryšiai su žmogumi, taip pat ir atvaizdų paskirtis, tarp kurių ir siekis reprezentuoti ir tokiu būdu vizualiai atstovauti asmenį¹⁰³. Galima sakyti, kad ir įvairūs, skirtingomis sąlygomis sukurti šventųjų atvaizdai ilgainiui pakeičia pačius šventuosius, tačiau kartu lieka vienintele galimybe iš dabarties požiūrio taško pasiekti jų asmenybes. Kita vertus, religinei funkcijai skirtas atvaizdas turi nurodyti „šį tą daugiau“, nei vien vaizduojamą asmenį. Įprastai ikonografijos tyrimuose apie bandymus perteikti šventumą užsimenama fragmentiškai – jis tarsi laikomas savaime suprantamu dalyku arba,

⁹⁸ Birutė Rūta Vitkauskienė, „Ikonografija“. *Dailėtyra: teorijos, metodai, praktikos*: vadovėlis. Sudarytoja Giedrė Mickūnaitė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2012, p. 69

⁹⁹ Ten pat, p. 70–71

¹⁰⁰ Giedrė Mickūnaitė, „Ikonologija“. *Dailėtyra: teorijos, metodai, praktikos*: vadovėlis. Sudarytoja Giedrė Mickūnaitė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2012, p. 89

¹⁰¹ Ten pat, p. 91

¹⁰² Aleksandra Aleksandravičiūtė, Giedrė Mickūnaitė, „Vaizdo antropologija“. *Dailėtyra: teorijos, metodai, praktikos*: vadovėlis. Sudarytoja Giedrė Mickūnaitė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2012, p. 203.

¹⁰³ Ten pat.

priešingai, pernelyg sunkiai apčiuopiamu meno kūrinio dėmeniu. Vaizdo antropologijos metodai apima ir šią žmogaus ryšių su atvaizdais sritį.

Pirmoji darbo dalis skirta aptarti šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko ikonografijos ištakas ir XIII–XV a. pastebimas tendencijas: pokyčius įamžinant jų atminimą, nuorodas, išryškinančias sekimą Kristaus idealu, taip pat abiejų šventųjų sugretinimą. Šios tendencijos leidžia susipažinti su tyrimo priešistore ir joje išvelgiama problema (kuri reikšminga ir vėliau) – atotrūkiu tarp šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko asmenybių ir jų pristatymo. Antroje dalyje pateikiama tyrimo metu surinkta medžiaga apie pranciškonų ir dominikonų vienuolynus, veikusius Vilniuje iki XIX a. vid., ir juose buvusius šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko atvaizdus. Ji leidžia aptarti abiejų šventųjų ikonografijos paplitimą ir kaitą veikusias istorines aplinkybes, taip pat parodo šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko vaizdavimo tradicijos Vilniuje nagrinėjimo problemą dėl fragmentiškai išlikusios paveldo visumos. Trečioji darbo dalis skirta išlikusių, nuotraukose ar raižiniuose užfiksuotų kūrinių analizei. Remiantis Hanso Beltingo išvalgomis¹⁰⁴, tyrimo objektu tapę atvaizdai suskirstyti į naratyvius (pristatančius šventuosius istoriniame laike: dokumentuose užfiksuotus ar vėlesniuose pasakojimuose minimus šventųjų gyvenimo ir stebuklų epizodus) bei ikoninius (rodančius šventojo figūrą tartum esančią už laiko ribų, amžinybėje spindinčią savo šventumo šlove). Poskyriuose atvaizdų ikonografiniai tipai nagrinėjami atsižvelgiant į jų atsiradimą ir vystymąsi lėmusius hagiografinius šaltinius, taip pat vilnietiškiems kūriniams įtaką galimai dariusius pirmavaizdžius. Analizuojant keliamas klausimas, kaip pristatomi šventieji Pranciškus ir Dominykas – jis leidžia atkreipti dėmesį į kūriniuose perteiktus šventųjų bruožus ir šventumą išreiškiančias teologines idėjas.

Šio darbo aktualumas susijęs su poreikiu plėsti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vienuolijų tyrimus, leidžiančius įvertinti vietinį paveldą Europos ir krikščioniškojo pasaulio kultūros mastu. Šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko ikonografija akivaizdžiai leidžia tai padaryti, tačiau iki šiol yra ištirta gana fragmentiškai. Kai kurie kūriniai, pavyzdžiui, Vilniaus bernardinų bažnyčios freskų ciklas, stebina savo verte ir dėl menotyrininkų indėlio – atrastų įspūdingų kultūrinių sąsajų vaizdu išreiškiant vienuolijų bendruomenėms svarbias tradicijas ir idėjas. Jas neabejotinai gali parodyti ir Pamokslininkų bei Mažesniųjų brolių ordinų įkūrėjų ikonografijos analizė. Ji leidžia naujai apmąstyti ir įvertinti sakralaus meno kūrinių conceptualumą įsigilinant į skirtingus ikonografijos formavimo sluoksnius: istorinį atvaizdų sukūrimo kontekstą, nuorodas į vaizduojamą, tačiau tiesiogiai nepažįstamą asmenybę, galiausiai bandymą per simbolius perteikti sudėtingas teologines idėjas. Šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko atvaizdų palyginimas parodo panašioje kultūrinėje aplinkoje naudotus komponavimo principus ir suteikia galimybę sakralaus

¹⁰⁴Hans Belting, *Likeness and Presence. A History of the Image before the Era of Art*, Foreword, XXI–XXII.

meno kūrinų formos tyrimus susieti su istorijos, antropologijos, religijotyros sritimis, teologine ikonografijos reikšme. Šis tyrimas ypač vertingas dėl savo tarpdalykiškumo, skatinančio menotyros mokslo tyrimų lauką matyti plačiame kultūriniame kontekste.

1. Šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko ankstyvosios ikonografijos formavimasis ir sugretinimo tradicijos atsiradimas

Atotrūkis tarp abiejų šventųjų asmenybių ir jų įamžinimo išryškėjo dar XIII a. ir neabejotinai darė įtaką tuo metu besiformavusiai šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko ikonografijai. Viena iš šio atotrūkio priežasčių – sudėtingas istorinis kontekstas: jauni ir aktyviai veikiantys pranciškonų ir dominikonų ordinai visų pirma turėjo nustatyti savo veiklos kryptį, todėl iš pradžių jų įkūrėjų kultui nebuvo skiriama daug dėmesio arba jis vystėsi gana stichiškai. Situacija radikalai keitėsi šv. Pranciškų, o vėliau ir šv. Dominyką paskelbus šventaisiais. Buvo parengtos pirmosios jų biografijos, liudytojų pasakojimai apie šventuosius konceptualizuojami, išryškinami su jų asmenybėmis susiję idealai, svarbūs Bažnyčiai ir pačioms ordinų bendruomenėms. Šioje kontekstinėje tyrimo dalyje pristatomos šventumo perteikimo schemas ir idėjos, įsitvirtinusios ankstyvojoje šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko ikonografijoje, tačiau neretai atsispindinčios ir XVI–XIX a. vid. Vilniaus pranciškonų ir dominikonų vienuolynų dailės pavyzdžiuose.

Pirmajame skyriuje nagrinėjama, kaip susiformavo šventųjų įvaizdis XIII a. Italijoje pasirodžiusiuose pirmuosiuose tekstuose ir atvaizduose. Šv. Pranciškų palaidotas Asyžiuje, šv. Dominykas – Bolonijoje, todėl ankstyvasis jų kultas ryškiausiai vystėsi šiuose miestuose. Čia pranciškonų ir dominikonų užsakymu sukurti pirmieji meno kūriniai, skirti tinkamai pagerbti šventųjų relikvijas ir skatinti ordinų įkūrėjų atminimą. Antrajame skyriuje aptariama problema – kaip šiuose kūrinuose nuo unikalių, amžininkus dažnai stebindavusių asmenybių buvo pereita prie gana panašiai schematizuotų jų įvaizdžių. Trečiajame skyriuje pristatoma popiežiaus Grigaliaus IX pradėta šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko sugretinimo tradicija, jos vystymasis XIII a. hagiografiniuose tekstuose ir įsitvirtinimas populiariojoje sąmonėje, kurį liudija XIV–XV a. kūriniai. Kulto vystymosi pradžioje išsikristalizavę šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko įvaizdžiai pasiekė Lietuvą ir aplinkinius kraštus su pranciškonų ir dominikonų misijomis – buvo atsinešti pasakojimai apie abiejų ordinų įkūrėjus ir adaptuoti jau susiformavę jų ikonografiniai tipai.

1. 1. Šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko atminimo įamžinimas ir jo kaita XIII a. Italijoje

Iš karto po šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko mirties pastebimi jų atminimo įamžinimo pokyčiai. Per kelis XIII a. dešimtmečius dramatiškai pasikeitė nuostatos dėl šventųjų palaidojimo vietų įrengimo ir atvaizdų kūrimo. Ši kaita ir ją liudijantys meno kūriniai atitiko pranciškonų ir dominikonų ordinų viduje vykusius pokyčius: reikėjo įvertinti įkūrėjų reikšmę ordinų bendruomenėms ir išgryninti veiklos kryptis, kurios atitiktų jų valią, kartu – ir to meto Bažnyčios poreikius. Kad ir kokios skirtingos būtų buvusios šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus asmenybės ir jų

pasirinkti veiklos būdai, abiejų elgetaujančiųjų ordinų įkūrėjai nurodė ir savo bendruomenėms perdavė bendrą apaštalavimo misiją ir veikimo liniją, kaip pabrėžia Jerzy Kłoczowski, visiškai atitikusią popiežių numatytas reformų programos kryptis atsakant į XIII a. pradžioje kilusius iššūkius¹⁰⁵. Todėl kartu vystydami, atlikdami panašias užduotis ir atsižvelgdami vienas į kito patirtį ilgainiui abu ordinai supanašėjo. XIII a. pabaigoje panašiai buvo pristatomi ir pranciškonų bei dominikonų ordinus įkūrę ir jų simboliais tapę šventieji, nors iš pradžių jų pomirtinis kultas vystėsi visiškai skirtingai.

Šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko atminimo įamžinimui XIII a. didelę reikšmę turėjo tuo metu Katalikų Bažnyčiai vadovavusių popiežių nutarimai. Visų pirma jie prisidėjo formuojant pranciškonų ir dominikonų ordinus. Šv. Dominyko įkurto Pamokslininkų ordino pagrindinė užduotis nuo pat veiklos pradžios buvo evangelizacija per mokymą ir pamokslavimą. Šv. Pranciškaus Asyžiečio įkurtas Mažesniųjų brolių ordinas siekė įgyvendinti radikalų evangeliškumą neturto ir sekimo Kristumi dvasia, tačiau netrukus ir jiems Bažnyčia skyrė atlikti tas pačias pamokslavimo bei sielovados misijas¹⁰⁶. Po Laterano IV Susirinkimo (1215) ir šv. Pranciškaus, ir šv. Dominyko sekėjams didelę įtaką darė kardinolas Ugolinas (būsimasis popiežius Grigalius IX), matęs būtinybę išplėsti pranciškonų veiklą pagal jau susiformavusį dominikonų pavyzdį¹⁰⁷. Šia kryptimi vyko sudėtingas reformų procesas jau po šv. Pranciškaus mirties: pavyzdžiui, nuo 1230 m. „kiekviena provincija privalėjo, panašiai kaip dominikonų ordine, įkurti studijas savo reikmėms“¹⁰⁸, o 1239 m. sekant „jau išbandyta dominikonų organizacija“ buvo nustatytas naujas konstitucijų tekstas¹⁰⁹. Grigalius IX iniciavo tiek šv. Pranciškaus, tiek šv. Dominyko kanonizacijos procesus¹¹⁰ ir pats paskelbė juos šventaisiais; šiuo tikslu buvo sukurtos ir pirmosios abiejų šventųjų biografijos. Popiežius rūpinosi tinkamu šv. Dominyko kapo sutvarkymu¹¹¹. Šv. Pranciškaus bazilika Asyžiuje nuo pat pradžių buvo tiesiogiai pavaldi popiežiui, statoma jo vardu ir aprūpinta prabangiais liturginiais reikmenimis¹¹², nors tai kirtosi su pranciškonų neturto nuostatomis. Grigaliaus IX sūnėnas, 1254 m. tapęs popiežiumi Aleksandru IV (Rinaldo di Jenne dei Conti di Segni, 1199–1261) pats buvo Asyžiuje šv. Pranciškaus mirties metu ir liudijo matęs šventojo stigmatas¹¹³; šis pareiškimas buvo ypač svarbus šventojo kulto ir ikonografijos formavimuisi¹¹⁴. Taigi Katalikų

¹⁰⁵ Jerzy Kłoczowski, *Krikščionių bendruomenės besikuriančioje Europoje*, p. 224.

¹⁰⁶ Ten pat, p. 154.

¹⁰⁷ Ten pat, p. 246.

¹⁰⁸ Ten pat, p. 250.

¹⁰⁹ Ten pat, p. 249.

¹¹⁰ Jean-René Bouchet, *Šv. Dominykas*, p. 129.

¹¹¹ Trinita Kennedy, „Sanctity Pictured: the Art of the Dominican and Franciscan Orders in Renaissance Italy“, p. 11.

¹¹² Elvio Lunghi, *The Basilica of St Francis in Assisi*, p. 8–9.

¹¹³ Ten pat, p. 20.

¹¹⁴ Janet Robson, „The Changing Imagery of Saint Francis in the Basilica of San Francesco in Assisi“, p. 23.

Bažnyčios vadovų įtaka apėmė ne tik pranciškonų ir dominikonų veiklą, abiejų ordinų įkūrėjų atminimo įamžinimą, bet ir su juo susijusius vizualinės kultūros pokyčius.

Supanašėjusi ordinų veikla skatino konkurenciją tarp pranciškonų ir dominikonų, taip pat ir meno srityje. Nuo abiejų ordinų atsiradimo iki Tridento Bažnytinio Susirinkimo (1543–1563) abu ordinai išaugo nuo mažų brolių, neturėjusių savo bažnyčių, iki vyrų, moterų ir pasauliečių šakas vienijančių organizacijų, kurios tapo didžiausiais instituciniais meno ir architektūros užsakovais¹¹⁵. Tai paradoksalus elgetaujančiųjų vienuolių veiklos rezultatas. 1220 m. parengtoje Pamokslininkų ordino konstitucijų redakcijoje šv. Dominykas buvo įtraukęs perspėjimą broliams įsikurti „kukliuose namuose, kad nei jie patys apsunkintų save išlaidomis, nei kiti – pasauliečiai ar vienuoliai – nebūtų papiktinti dėl ištaigingų pastatų“¹¹⁶. 1226 m. šv. Pranciškaus testamente išreikštas perspėjimas broliams būti atsargiems ir priimti tik tuos dovanojamus pastatus, kurie atitiktų regulos neturtą¹¹⁷. Per mažiau nei šimtmetį labai panašūs abiejų ordinų įkūrėjų pirminiai nurodymai dėl bažnyčių statybų ir puošybos buvo visiškai perkeisti.

Pasikeitimai ypač ryškūs abiejų šventųjų palaidojimo vietose. Pirmieji savo ordino įkūrėjo įamžinimu ir tinkamu jo kapo įrengimu ėmė rūpintis pranciškonai. Pranciškus mirė 1226 m. spalio 3 d.; jo kanonizacijos iškilmės įvyko nepraėjus nei dvejiems metams, 1228 m. liepos 17 d. Kitą dieną paskelbta apie Asyžiaus Šv. Pranciškaus bazilikos statybos pradžią¹¹⁸. Iš pat pradžių buvo numatyta, kad šventovę sudarys dvi bažnyčios: Žemutinėje bus perlaidotas šventojo kūnas, o Aukštutinė turėjo tapti erdve, skirta maldai ir pamokslavimui¹¹⁹. Tokio masto statybos apjungė pranciškonų norą pagerbti savo ordino įkūrėją, Katalikų Bažnyčios siekį sustiprinti institucinę globą pasauliečių įkurtam judėjimui ir Asyžiaus miesto interesus tapti populiaria piligrimystės vieta¹²⁰. Bazilikos statyboms buvo pasirinkta „Pragaro kalva“ vadinta nederlinga, už miesto sienų buvusi teritorija, kurioje vykdytos nusikaltėlių egzekucijos. Šv. Bonaventūro parašytoje biografijoje minima, kad pats šv. Pranciškus prašė būti palaidotas toje vietoje, vėliau popiežiaus Grigaliaus IX įsakymu pervadintoje „Rojaus kalva“¹²¹. 1230 m. perkeliant palaikus į naująją baziliką įvyko incidentas, puikiai atskleidžiantis įtampą tarp skirtingų grupių, suinteresuotų šv. Pranciškaus kulto populiarinimu: norėdami užtikrinti, kad mieste liktų visos šventojo kūno relikvijos, Asyžiaus valdžios atstovai perėmė palaikus ir, užsirakinę bažnyčioje, patys paslėpė juos po altoriumi. Dėl šio įvykio popiežius Grigalius IX net grasino miestą atskirti nuo Bažnyčios ir atšaukti bazilikai

¹¹⁵ Trinita Kennedy, „Sanctity Pictured: the Art of the Dominican and Franciscan Orders in Renaissance Italy“, p. 1–2.

¹¹⁶ Ten pat, p. 3.

¹¹⁷ Ten pat.

¹¹⁸ *La Basilica di San Francesco ad Assisi*, p. 6.

¹¹⁹ Ten pat, p. 5.

¹²⁰ Elvio Lunghi, *The Basilica of St Francis in Assisi*, p. 8.

¹²¹ *La Basilica di San Francesco ad Assisi*, p. 5, 14.

suteiktas privilegijas¹²². Kitas skandalas kilo dėl išlaidų statyboms: 1232–1239 m. generaliniu magistru buvęs brolis Elijas Kortonietis (Elias Bonusbaro, Elia da Cortona, apie 1180–1253) rinko lėšas iš visų ordino provincijų, kol galiausiai jo autoritariniai metodai išprovokavo brolių maištą ir pašalinimą iš posto¹²³. Nepaisant šių incidentų, bazilika buvo užbaigta, o pranciškonai, remiami popiežių ir pasauliečių, statė vis didesnes bažnyčias pagrindiniuose Italijos miestuose.

Dominikonai į beužgimstantį savo ordino įkūrėjo kultą iš pradžių reagavo priešingai. Vykdamas jo paties valią, 1221 m. miręs Dominykas buvo palaidotas „po brolių kojomis“ prie įėjimo į vienuolių chorą Bolonijos Šv. Mikalojaus (*San Nicolò delle Vigne*) bažnyčioje. Kapo vietą žymėjo paprastas antkapis; dominikonai neskelbė apie jokių su relikvijomis susijusių stebuklus, netgi stabdė kulto vystymąsi nuimdami žvakes ir votus, kuriuos tikintieji palikdavo prie kapo¹²⁴. 1228 m., kai pradėta statyti ir Šv. Pranciškaus bazilika Asyžiuje, ordinas nusprendė padidinti jiems atiduotą Šv. Mikalojaus bažnyčią, kad galėtų tilpti išaugusi vienuolių bendruomenė. Pradėjus darbus atkreiptas dėmesys į blogą Dominyko kapo būklę; popiežius Grigalius IX patvirtino planą perkelti palaikus į sarkofagą, lengviau pasiekiamą piligrimams. Kapas buvo atidarytas 1233 m. naktį iš gegužės 23 į 24 d. Nors po mirties buvo praėję dvylika metų, Dominyko kūnas rastas nesuiręs ir skleidžiantis malonų kvapą, tai suprasta kaip fiziniai šventumo ženklai. Po trijų mėnesių pradėtas kanonizacijos procesas, o 1234 m. liepos 3 d. Dominykas paskelbtas šventuoju¹²⁵. Nuo tada ordinas stengėsi propaguoti savo įkūrėjo gerbimą: jam buvo skiriamos bažnyčios ir koplyčios visoje Italijoje, nurodyta dominikonų maldos namuose turėti šventojo atvaizdą, švęsti jo minėjimo dieną. Šv. Dominykas paskelbtas vienu iš Bolonijos globėjų; jo vardu pervadinta bažnyčia, kurioje šventasis palaidotas, po perstatymo tapo didžiausia mieste, kol pranciškonai nepasistatė dar didesnės Šv. Pranciškaus bažnyčios apie 1250 m.¹²⁶

Ypač daug dėmesio tiek šv. Dominyko, tiek šv. Pranciškaus kapų puošybai skirta XIII a. septintajame dešimtmetyje. Apie 1260 m. pranciškonai pradėjo puošti Žemutinės Šv. Pranciškaus bazilikos navą freskomis su šv. Pranciškaus gyvenimo scenomis¹²⁷. Apie 1264 m. dominikonai pasamdė Nicola Pisano (apie 1220/1225–prieš 1284) sukurti marmurinį šv. Dominyko sarkofagą su šešiomis scenomis, vaizduojančiomis ankstyvąją dominikonų ordino istoriją. Sarkofagas buvo įrengtas pasauliečiams skirtoje bažnyčios dalyje ir pakeltas ant kolonų, todėl piligrimai galėjo jį patogiai lankyti, paliesti ir apeiti nesudarydami grūsties¹²⁸. Atsižvelgdami į sėkmingą tokio šventojo kapo modelio pritaikymą piligrimystei, pranciškonai nusprendė perstatyti Žemutinę Šv. Pranciškaus

¹²² Elvio Lunghi, *The Basilica of St Francis in Assisi*, p. 9–10.

¹²³ Ten pat, p. 12.

¹²⁴ Trinita Kennedy, „Sanctity Pictured: the Art of the Dominican and Franciscan Orders in Renaissance Italy“, p. 9–10.

¹²⁵ Ten pat, p. 11.

¹²⁶ Ten pat, p. 11–13.

¹²⁷ Ten pat, p. 13.

¹²⁸ Ten pat.

bažnyčią Asyžiuje. Nors šventojo kūnas liko palaidotas po didžiuoju altoriumi, buvo nugriauta pertvara, dalinusi bažnyčios erdvę į vienuoliams ir pasauliečiams skirtas zonas, o pristatytos tarpusavyje sujungtos šoninės koplyčios sukūrė alternatyvų kelią piligrimams¹²⁹. Taip XIII a. pabaigoje šv. Pranciškaus kapas naujoje Asyžiaus bazilikoje ir šv. Dominyko sarkofagas jo vardu pervadintoje bažnyčioje Bolonijoje tapo piligrimų traukos centrais. Juose abiejų šventųjų atminimą įamžino garsių menininkų sukurtos naratyvinės scenos, vaizdais perpasakojančios neseniai sukurtuose biografiniuose tekstuose užrašytas istorijas ir įžvalgas.

Atsiradę tuo pačiu metu ir atlikdami tą pačią apaštalavimo misiją, pranciškonų ir dominikonų ordinai vystėsi kartu ir supanašėjo atsižvelgdami į to meto Bažnyčios poreikius. Todėl jų sprendimus, taip pat ir susijusius su šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko įamžinimu, veikė, galima sakyti, broliška tarpusavio konkurencija. Perimdami vieni kitų idėjas ir stengdamiesi jas labiau išstbulinti dominikonai ir pranciškonai „stengėsi būti panašūs vienas į kitą, tik geresni“¹³⁰. Tiek dėl šios konkurencijos, tiek dėl Bažnyčios ir jai atstovavusių popiežių iniciatyvų šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko atminimo įamžinimas XIII a. keitėsi – tai akivaizdžiai matoma tuo metu įrengtose šventųjų palaidojimo vietose. Keitėsi ir šventųjų asmenybių pristatymas biografiniuose tekstuose bei ankstyvuosiuose atvaizduose.

1. 2. Ankstyvieji šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko atvaizdai: Kristaus idealo išryškinimas

Pirmieji šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko atvaizdai buvo sukurti jau po kanonizacijos. Beveik tuo pačiu metu pasirodė ir pirmosios abiejų šventųjų biografijos, kuriose buvo surinkti kanonizacijos procesui reikalingi pasakojimai apie jų asmenybes, veiklą, stebuklus. Išvaizdos aprašymams juose nebuvo skiriama daug dėmesio, kaip ir bandymams perteikti šventųjų portretinį panašumą jų pirmuosiuose atvaizduose. Tačiau tiek XIII a. sukurtuose biografiniuose tekstuose, tiek paveiksluose, freskose ar reljefuose susiformavo panašūs abiejų šventųjų įvaizdžiai, per kuriuos buvo išreiškiamos panašios idėjos. Jau pirmuosiuose atvaizduose išryškėjanti tendencija – pastangos išreikšti šventumą. Pastarąją užduotį pirmieji pranciškonai ir dominikonai stengėsi įgyvendinti nurodydami savo ordinų įkūrėjų panašumą į Kristų.

Seniausias žinomas šv. Pranciškaus atvaizdas buvo nutapytas, manoma, apie 1223–1224 m., jam dar esant gyvam. Tai freska Subiako (*Subiaco*) Šv. Benedikto vienuolyne (priedas Nr. 1. 1. 1), kurį šventasis galimai aplankė tuo metu¹³¹. Kūrinyje nutapytas Šv. Grigaliaus koplyčioje,

¹²⁹ Janet Robson, „The Changing Imagery of Saint Francis in the Basilica of San Francesco in Assisi“, p. 27.

¹³⁰ Trinita Kennedy, „Sanctity Pictured: the Art of the Dominican and Franciscan Orders in Renaissance Italy“, p. 16.

¹³¹ Antonio Tarallo, „L'immagine più antica di san Francesco“, *San Francesco*. Paskelbta 2021 m. liepos 17 d.

<https://www.sanfrancescopatronoditalia.it/notizie/francescanesimo/1%E2%80%99immagine-pi%C3%B9-antica-di-san-francesco-51846>

pašventintoje Grigaliaus IX, tad popiežiaus atvaizdas taip pat joje įkomponuotas. Pranciškus freskos įrašė įvardintas kaip „brolis“ (*Fr[ater] Fra[n]ciscu[s]*) – dar ne šventasis – ir pavaizduotas be stigmų, stovintis visu ūgiu, su abitu. Kairėje rankoje jis lanko pergamentą su įrašu *Pax huic domui* (lotynų k. „Ramybė šiems namams“), nurodančiu Kristaus žodžius, kuriuos jis mokiniams liepė sakyti užėjus į bet kuriuos namus¹³², taip kartu primenant ir šv. Pranciškaus apsilankymo Subiako vienuolyne įvykį.

Ankstyviausias žinomas šv. Pranciškaus išvaizdos aprašymas buvo pateiktas 1228 m. kanonizacijai parengtame Tomo Celaniečio „Šventojo Pranciškaus pirmajame gyvenime“. Jame pristatomos ne tik amžininkams įsiminusios išvaizdos detalės, bet ir charakterio savybės, nurodančios šventojo kuklumą, asketizmą, darbštumą, iškalbą, geranoriškumą:

Žmogus iškalbingas, malonios išvaizdos, geranoriško veido, niekad neaptingęs, nė kiek nepasipūtęs. Trumputį mažesnis už vidutinį ūgį, galva nedidelė ir apvali, veidas pailgas ir ištišęs, kakta lygi ir neaukšta, nedidukės, juodos ir tiesios akys, tamsūs plaukai, tiesūs antakiai, lygi, graži ir tiesi nosis, stačios, bet mažiukės ausys, lygus smilkinys, taiki, uginga ir aštri kalba, balsas smarkus, švelnus, aiškus ir sodrus, dantys vienodi, lygūs ir balti, kuklios ir plonytės lūpos, barzda juoda, bet ne visur apžėlusi, trumputis kaklas, tiesūs pečiai, trumpi dilbiai, plonos rankos, ilgi pirštai, išsikišę nagai, nestambios blauzdos, nedidelės pėdos, plonutė oda, nedaug mėsos, šiurkštus drabužis, trumpas miegas, nesuskaičiuojami darbai¹³³.

Ankstyvuosiuose atvaizduose šv. Pranciškaus išvaizda dažnai pristatoma kartu su pasakojimais apie jo gyvenimą ir stebuklus. Pavyzdžiui, Bonaventūro Berlinghieri (?–1274) paveiksle ant medžio lentų, nutapytame pranciškonų bažnyčiai Pešioje (*Pescia*) apie 1235 m. (priedas Nr. 1. 1. 2), vaizduojama abitu apsirengusio šventojo figūra, laikanti knygą, o aplink išdėstytos naratyvinės scenos. Tai vizualinės šventojo biografijos, vadinamos *gyvenimais* (lot. *vita*), įkvėptos Bizantijos hagiografinių ikonų¹³⁴. Jos buvo gana populiarios XIII a. Italijoje, nes vien šv. Pranciškaus *gyvenimų* atvaizdų išliko septyni¹³⁵. Vienas iš jų sukurtas Asyžiaus Šv. Pranciškaus bazilikai prieš pat jos konsekraciją 1253 m. (priedas Nr. 1. 1. 3). Jame aplink šventojo figūrą pavaizduoti keturi piligrimams įvykę stebuklai: mergaitės, vargšo piligrimo, luošio ir demonų

¹³² Nuoroda į Evangelijoje pagal Luką aprašytą Jėzaus mokymą: „Paskui Viešpats paskyrė dar kitus septyniasdešimt du mokinius ir išsiuntė juos po du, kad eitų pirma jo į visus miestus bei vietas, kur jis pats ketino vykti. Jis sakė jiems: „Pjūtis didelė, o darbininkų maža. Melskite pjūties šeimininką, kad atsiųstų darbininkų į savo pjūtį. Keliaukite! Štai aš siunčiu jus lyg avinėlius tarp vilkų. Nesineškite piniginių nei krepšio, nei autuvo ir nieko kelyje nesveikinkite. Į kuriuos tik namus užeisite, pirmiausia tarkite: 'Ramybė šiems namams!' Ir jei ten gyvens ramybės sūnus, jūsų ramybė nužengs ant jo, o jei ne, – sugrįš pas jus. Pasilikite tuose namuose, valgykite ir gerkite, kas duodama, nes darbininkas vertas savo užmokesčio.“ (Lk 10, 1–7)

¹³³ Tomas Celanietis, *Šventojo Pranciškaus pirmasis gyvenimas*, p. 137.

¹³⁴ Elvio Lunghi, *The Basilica of St Francis in Assisi*, p. 18.

¹³⁵ Trinita Kennedy, „Sanctity Pictured: the Art of the Dominican and Franciscan Orders in Renaissance Italy“, p. 5–6.

apsėstos merginos pagydymai¹³⁶. Šie įvykiai priartino naujai paskelbtą šventąjį prie tradicinio krikščioniško šventumo modelio dėl panašumo į Kristaus stebuklus¹³⁷. Kita vertus, paveikslas turėjo pabrėžti šv. Pranciškaus unikalumą kitų šventųjų atžvilgiu ir skatinti piligrimystę: pasirinkti epizodai rodo, kad pirminis kultas buvo paremtas stebuklų priskyrimu jo palaikams, kurie tapo žinomi dėl Tomo Celaniečio parašyto „Traktato apie stebuklus“ (*Trattato dei miracoli*, apie 1252–1253 m.)¹³⁸. Stebuklingų įvykių reikšmė piligrimams buvo tokia didelė, kad, siekiant garsinti naująją baziliką, joje buvo pavaizduoti stebuklai, iš tikrųjų įvykę prie ankstesnio šv. Pranciškaus kapo Asyžiaus Šv. Jurgio (*San Giorgio*) bažnyčioje¹³⁹. Altoriaus priekyje ar virš jo pakabintas paveikslas turėjo įtikinti atvykusius piligrimus vietas ir joje saugomų relikvijų šventumu. Panašu, kad šv. Pranciškaus kulto vystymosi pradžioje pomirtiniai stebuklai buvo pateikiami kaip pagrindiniai šventumo įrodymai¹⁴⁰, kartu primenantys ir Kristaus pavyzdį.

Centrinis šio paveikslo portretas rodo šv. Pranciškaus figūrą su pranciškonų abitu ir rankoje laikoma atversta knyga. Joje įrašytas tekstas (lotynų k. „Jei nori būti tobulas, eik ir parduok visa, ką turi, ir išdalyk vargšams“ (Mt 19, 21)) – nuoroda į Kristaus žodžius turtingam jaunuoliui¹⁴¹; pranciškonų reguloje jie tapo reikalavimu norintiems įstoti į ordiną. Kitas šventojo atributas – kryžius, kuris pavaizduotas prie pat rankoje pažymėtos žaizdos. Stigmų ir kryžiaus sugretinimą galima suprasti kaip ryšio tarp šv. Pranciškaus ir Kristaus atskleidimą vaizdu¹⁴². Stigmos – Nukryžiuoto Kristaus žaizdos, atsivėrusios šv. Pranciškaus rankose, pėdose ir šone – XIII a. viduryje tapo pagrindiniu ženklu, galinčiu padėti atpažinti šio šventojo atvaizdą ir pagrįsti jo kaip *antrojo Kristaus* apibūdinimą. Pasakojimas apie šv. Pranciškaus stigmatizaciją buvo įtrauktas į visas jo ankstyvasias biografijas, pabrėžiant, kad pats šventasis žaizdas stengėsi slėpti. Stigmų vaizdavimą dailės kūriniuose paskatino popiežiaus Grigaliaus IX reakcija į šio įvykio nepripažinimą: 1237 m. popiežius užsipuolė neigusius stigmų buvimą ir pareiškė, kad „nėra nuodėmės, jei didesnei Viešpaties šlovei jos bus matomos tikintiesiems“ atvaizduose¹⁴³. 1255 m. popiežius Aleksandras IV paskelbė, kad matė Pranciškaus stigmas, ir pavadino šventąjį *antruoju*

¹³⁶ Elvio Lunghi, *The Basilica of St Francis in Assisi*, p. 17–18.

¹³⁷ Janet Robson, „The Changing Imagery of Saint Francis in the Basilica of San Francesco in Assisi“, p. 20.

¹³⁸ Elvio Lunghi, *The Basilica of St Francis in Assisi*, p. 19.

¹³⁹ Janet Robson, „The Changing Imagery of Saint Francis in the Basilica of San Francesco in Assisi“, p. 21

¹⁴⁰ Ten pat, p. 20.

¹⁴¹ Evangelijoje pagal Matą aprašytas pasakojimas: „Štai vienas jaunuolis prisiartino prie Jėzaus ir paklausė: „Mokytojau, ką gera turiu daryti, kad įgyčiau amžinąjį gyvenimą?“ Jis atsakė: „Kam manęs klausi apie gera? Vienas tėra Gerasis! O jei nori įeiti į gyvenimą, laikykis įsakymų“. Tas paklausė: „Kokių?“ Jėzus atsakė: *Nežudyk, nesvetimauk, nevok, melagingai neliudyk; gerbk savo tėvą ir motiną; mylėk savo artimą kaip save patį*. Jaunuolis tarė: „Aš viso to laikausi. Ko dar man trūksta?“ Jėzus atsakė: „Jei nori būti tobulas, eik parduok, ką turi, išdalyk vargšams, tai turėsi lobį danguje. Tuomet ateik ir sek paskui mane“. Išgirdęs tuos žodžius, jaunuolis nuliūdęs pasišalino, nes turėjo daug turto.“ (Mt 19, 16–22).

¹⁴² Janet Robson, „The Changing Imagery of Saint Francis in the Basilica of San Francesco in Assisi“, p. 21

¹⁴³ Elvio Lunghi, *The Basilica of St Francis in Assisi*, p. 18–20.

Kristumi, kuris nešiojo žmonijos Išganymo ženklus, Išganytojo paliktus ant jo mirtingo kūno¹⁴⁴. Šis apibūdinimas buvo išplėtotas šv. Bonaventūro parengtoje biografijoje; nuo tada pranciškonai ėmė vaizduoti šv. Pranciškų su visomis penkiomis nukryžiuoto Kristaus žaizdomis¹⁴⁵. Šv. Pranciškaus „Kristaus imitavimas“ (*Christomimesis*) tapo įprasta pranciškoniškojo meno tema¹⁴⁶.

Asyžiaus Šv. Pranciškaus bazilikos dekoras atskleidžia, kaip palaipsniui gyvi atsiminimai apie Pranciškų, tekstilės pirklio Pietro di Bernardone sūnų, užleido vietą intelektualiams konceptams apie šv. Pranciškų kaip alegorinę figūrą Išganymo istorijoje, identifikuojamą kaip *antrasis Kristus*¹⁴⁷. Šiame procese svarbią vietą užėmė XIII a. 7 deš. pradžioje sukurtas Žemutinės bazilikos freskų ciklas, kuriame buvo sugretintos šv. Pranciškaus gyvenimo ir Kristaus Kančios scenos. Pavyzdžiui, prieš pasakojimą, kaip Pranciškus viešai atsisakė palikimo nusiplėšdamas ir gražindamas tėvui drabužius, kuriuos buvo apsivilkęs, nutapytas Evangelijoje neminimas įvykis: Kristus nusivelka drabužius ir juos atiduoda pasiruošdamas nukryžiuvimui. Sugretinant šias dvi scenas buvo siūloma suprasti Pranciškaus savanorišką neturtą kaip Kristaus imitavimą¹⁴⁸. Dar labiau konceptualizuotas šv. Pranciškaus gyvenimo vaizdinys sukurtas Aukštutinės bazilikos freskų cikle XIII a. pabaigoje. Bažnyčios navos šiaurinės sienos viršuje pavaizduoti pasakojimai iš Senojo, pietinės – Naujojo Testamento; su jais sugretinti apačioje, geriausiai matomame lygyje, nutapyti šv. Pranciškaus gyvenimo epizodai, sukurti Giotto di Bondone (apie 1267–1337) pagal šv. Bonaventūro parengtą biografiją¹⁴⁹. Joje šv. Pranciškaus gyvenimą siūlyta matyti kaip kelionę link mistinės vienybės su Dievu, pasiekusią kulminaciją stigmų gavimo momentu¹⁵⁰. Pagal šios biografijos tekstą buvo pakeista ir stigmų gavimo scena: jei Žemutinėje bazilikoje šalia stigmas gaunančio Pranciškaus pavaizduotas angelas serafas (priedas Nr. 1. 1. 4), Aukštutinės bazilikos scenoje stigmas palieka „Kristus, įgijęs serafą išvaizdą“, kaip įvardinta šv. Bonaventūro tekste; jo žaizdas su Pranciškaus žaizdomis jungė plonos paauksuotos linijos¹⁵¹ (priedas Nr. 1. 1. 5). Naujas ikonografinis modelis buvo skirtas išryškinti šv. Pranciškaus kaip *antrojo Kristaus* statusą.

Pagrindiniai šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko vaizdavimo skirtumai XIII a. susiję su dominikonų atsargumu savo įkūrėjo kulto pradžioje. Ankstyviausia šv. Dominyko biografija, 1231–1234 m. pal. Jordano Saksoniečio parašytas „Veikalas apie Pamokslininkų ordino pradžią“, yra įpinta į viso ordino istoriją, o ne sukurta kaip atskiras pasakojimas apie šventojo asmenybę ir veiklą, kaip Tomo Celaniečio „Šv. Pranciškaus pirmasis gyvenimas“¹⁵². Ankstyvųjų šv. Dominyko

¹⁴⁴ Elvio Lunghi, *The Basilica of St Francis in Assisi*, p. 20.

¹⁴⁵ Janet Robson, „The Changing Imagery of Saint Francis in the Basilica of San Francesco in Assisi“, p. 23.

¹⁴⁶ Trinita Kennedy, „Sanctity Pictured: the Art of the Dominican and Franciscan Orders in Renaissance Italy“, p. 4.

¹⁴⁷ Janet Robson, „The Changing Imagery of Saint Francis in the Basilica of San Francesco in Assisi“, p. 19.

¹⁴⁸ Ten pat, p. 23.

¹⁴⁹ *La Basilica di San Francesco ad Assisi*, p. 11–12, 149.

¹⁵⁰ Janet Robson, „The Changing Imagery of Saint Francis in the Basilica of San Francesco in Assisi“, p. 23–24.

¹⁵¹ Ten pat, p. 24.

¹⁵² Trinita Kennedy, „Sanctity Pictured: the Art of the Dominican and Franciscan Orders in Renaissance Italy“, p. 12.

atvaizdų sukurta daug mažiau¹⁵³, be to, juose šv. Dominykas pristatomas visų pirma kaip Pamokslininkų ordino narys¹⁵⁴. XIII a. vid. pranciškonų užsakymu iliustruotose Biblijose buvo sugretinamos Dievo, Adomo ir šv. Pranciškaus figūros arba stigmas gaunantis šv. Pranciškus vaizduojamas kaip „naujasis Adomas ir antrasis Kristus“¹⁵⁵. Šv. Dominyko atvaizdai taip pat buvo populiarūs tuo metu dominikonų užsakymu sukurtose Biblijose, tačiau net tose iliustracijose, kurias galėjo matyti tik ordino broliai, vengta tokių drąsių šventojo reikšmės interpretacijų¹⁵⁶. Vis dėlto tiek pirmuosiuose biografiniuose tekstuose, tiek atvaizduose matomas siekis išryškinti aspektus, kurie būtų bendri šv. Dominykui ir Kristui.

Ankstyviausią žinomą šv. Dominyko atvaizdą (priedas Nr. 1. 2. 1) galima vertinti kaip tokių pastangų išraišką. Bolonijos Maskarelos Švč. Mergelės Marijos (*Santa Maria della Mascarella*) bažnyčioje išsaugotos trys lentos, kurios, kaip teigia XV a. įsitvirtinusi tradicija, priklausė dominikonų vienuolyno valgomojo stalui¹⁵⁷. Apie 1234–1240 m. ant jų nutapyta kanonizacijos dokumentuose aprašyta scena: vienuolyne likus tik dviems kepalams duonos, Dominykas, sukvietęs brolius vakarienės, pagarbino Dievą, ir netrukus į kambarį įėjo du nepažįstami vyrai, atnešę duonos ir figų. Šis pasakojimas rodė dominikonų neturtą, priminė Kristaus stebuklą pamaitinant minią penkiais duonos kepalais ir dviem žuvimis¹⁵⁸, o taip pat – Paskutinę vakarienę. Tiesa, nors scenoje svarbiausia šv. Dominyko figūra, pavaizduota centre, nuo brolių ji skiriasi tik kiek didesniu masteliu¹⁵⁹. Ankstyvieji šv. Pranciškaus atvaizdai kur kas išraiškingesni, tačiau abiejų šventųjų atvejais stengiasi vaizdais perpasakoti jų gyvenimo įvykius, primenančius Evangelijose aprašytus Kristaus stebuklus. Dvi iš šešių 1267 m. šv. Dominyko sarkofage iškaltų scenų atitinka šią tendenciją: šalia duonos padauginimo stebuklo (priedas Nr. 1. 2. 2) čia pavaizduotas nuo žirgo nukritusio jaunuolio prikėlimas iš numirusių¹⁶⁰ (priedas Nr. 1. 2. 3).

Ankstyviausias žinomas šv. Dominyko išvaizdos aprašymas kur kas vėlesnis nei šv. Pranciškaus. Jis buvo pateiktas šventąjį pažinojusios dominikonės pal. Cecilijos Cesarini tik XIII a. pabaigoje, jau po minėtų atvaizdų sukūrimo. Šiame tekste šventojo išvaizdos detalės taip pat

¹⁵³ Janet Robson, „The Changing Imagery of Saint Francis in the Basilica of San Francesco in Assisi“, p. 19.

¹⁵⁴ Trinita Kennedy, „Sanctity Pictured: the Art of the Dominican and Franciscan Orders in Renaissance Italy“, p. 12, 14.

¹⁵⁵ Ten pat, p. 7.

¹⁵⁶ Ten pat, p. 8, 15.

¹⁵⁷ Eleonora Tioli, Giani Festa, „Il dipinto “San Domenico a tavola con i suoi frati”“, p. 216–218.

¹⁵⁸ Įvykis aprašytas Evangelijoje pagal Matą: „[...] Jėzus laiveliu nuplaukė į dykviėtę, į vienumą. Minios sužinojo ir iš miestų pėsčiomis nusekė paskui. Kai išlipo į krantą ir pamatė daugybę žmonių, Jėzui pagailo jų, ir jis išgydė jų ligonius. Atėjus vakarui, prisiartinio mokiniai ir tarė: „Vietovė tuščia, ir jau vėlus metas. Atleisk žmones, kad, nuėję į kaimus, nusipirktų maisto“. Jėzus atsakė: „Nėra reikalo jiems iš čia eiti. Jūs duokite jiems valgyti“. Jie atsiliepė: „Mes čia teturime penkis kepalikus duonos ir dvi žuvis“. Jėzus tarė: „Atneškite man juos“. Ir, liepęs miniai susėsti ant žolės, jis paėmė penkis kepalikus ir dvi žuvis, pažvelgė į dangų, sukalbėjo palaiminimą, laužė ir davė mokiniams, o tie dalijo žmonėms. Visi valgė ir pasisotino. Ir surinko likusius kąsnelius, iš viso dvylika pilnų pintinių. O valgytojų buvo apie penkis tūkstančius vyrų, be moterų ir vaikų.“ (Mt 14, 13–22)

¹⁵⁹ Trinita Kennedy, „Sanctity Pictured: the Art of the Dominican and Franciscan Orders in Renaissance Italy“, p. 12.

¹⁶⁰ *L'Arca di San Domenico*, p. 9–11.

pristatomos kartu su jo charakterio savybėmis, ypač pabrėžiant šv. Dominyko linksmumą, empatiją kitiems žmonėms ir gebėjimą juos įkvėpti:

Jis buvo vidutinio ūgio ir lieknas, jo veidas buvo gražus ir šiek tiek rausvas, plaukai ir barzda kaštono spalvos, o akys spindinčios. Iš jo kaktos [...] spinduliavo šviesa, kuri visiems įkvėpdavo pagarbą ir meilę. Jis visada buvo džiugus ir linksmas, išskyrus tuomet, kai užjausdavo kieno nors sielvartą. Jo rankos buvo dailios ir ilgos, o balsas – aiškus, kilnus ir skambus. Jis niekad nebuvo praplikęs, bet visuomet nešiodavo tonzūrą, šen ir ten pajavairintą keliomis žilomis sruogomis¹⁶¹.

Nepaisant pamaldumo vystymosi ir ikonografijos formavimosi skirtumų pirmaisiais dešimtmečiais po šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko mirties, XIII a. sukurtuose abiejų šventųjų atvaizduose galima išvelgti kai kurias bendras temas. Šv. Pranciškaus ikonografijoje populiaru Bažnyčios atstatymo tema – kaip *antrajam Kristui* paskirta užduotis. Asyžiaus Aukštutinės bazilikos freskų cikle Pranciškui (taigi ir pranciškonams) skiriamas vaidmuo Bažnyčios dvasiniame atgimime¹⁶² ypač aiškiai išreikštas dviejose freskose. Pirmoji – pasakojimas apie šv. Pranciškaus viziją Šv. Damijono (*San Damiano*) bažnytėlėje: besimeldamas prieš Nukryžiuotąjį Pranciškus išgirdo, kaip Kristus jį prašo atstatyti bažnyčią (priedas Nr. 1. 1. 6). Šis epizodas, šventojo biografijose pateikiamas kaip Pranciškaus atsivertimo momentas, kartu leidžia suprasti, kad kalbama apie Visuotinės Bažnyčios atstatymą. Kitoje freskoje nutapytas pasakojimas, kaip popiežius Inocentas III susapnavo griūvančią Romos Laterano baziliką ir ją pečiais paremiantį vargšą (priedas Nr. 1. 1. 7), tapęs esminiu pranciškonų įkūrimo legendoje¹⁶³. Tas pats pasakojimas tapo populiarus ir dominikonų tekstuose, nes jie popiežiaus vizijos aprašyme minimą žmogų identifikavo kaip šv. Dominyką (žr. poskyrį 3. 1. 2. 2). 1267 m. sukurtas sceną vaizduojantis reljefas marmuriniame šv. Dominyko sarkofage Bolonijoje (priedas Nr. 1. 2. 4). Abu ordinai vertino Inocento III sapną kaip vaizdinę alegoriją vaidmens, kurį jie sau priskyrė Bažnyčios reformoje¹⁶⁴.

Šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus ikonografijoje pastebimas dėmesys pamokslavimui skelbiant Evangeliją yra dar vienas jų ankstyvuosius atvaizdus siejantis motyvas. Pagrindinė dominikonų ordino misija – pamokslavimas – buvo išreikšta šv. Dominyko sarkofago dekore: viena jo scena vaizduoja pasakojimą, kad šv. Dominykui pasirodė apaštalai Petras ir Paulius įteikė knygą ir piligrimo lazdą, siūsdami jį skelbti Evangeliją¹⁶⁵ (priedas Nr. 1. 2. 5). Priešingai nei šv. Dominykas, šv. Pranciškus buvo nemokytas pasaulietis, todėl XIII a. pab. ikonografijoje stengtasi

¹⁶¹Versta iš: „The Legend of St Dominic by Blessed Cecilia Cesarini, O.S.B.“, *Lives of the Brethren of the Order of Preachers 1206–1259. Dominican Central*, Part III, Chapter XIV.

¹⁶²Janet Robson, „The Changing Imagery of Saint Francis in the Basilica of San Francesco in Assisi“, p. 25.

¹⁶³Ten pat, p. 25–26.

¹⁶⁴Ten pat, p. 26.

¹⁶⁵*L'Arca di San Domenico*, p. 11.

pabrėžti jo galią pamokslauti ir parodyti, kad šventasis ją įgijo apšviestas paties Dievo¹⁶⁶. Jau ankstyviausiuose atvaizduose buvo stengiamasi suformuoti pamokslininko įvaizdį per pasakojimą apie pamokslą paukščiams, kurie stebuklingai suprato šventojo žodžius. Ši scena pavaizduota Bonaventūro Berlinghieri sukurtame šv. Pranciškaus atvaizde (priedas Nr. 1. 1. 2), Asyžiaus Žemutinės (priedas Nr. 1. 1. 8) ir Aukštutinės bazilikos freskų cikluose.

Sekimo Kristumi temos plėtojimui svarbu atkreipti dėmesį į dar vieną XIII a. susiformavusį šv. Pranciškaus atvaizdų tipą – Nukryžiuotąjį su apačioje įkomponuota nedidele šv. Pranciškaus figūra¹⁶⁷. Nuo XIII a. 5 deš. šv. Pranciškus vaizduotas kaip adorantas ir atskiruose paveiksluose, komponuojamuose šalia Nukryžiuotojo arba Švč. Mergelės Marijos ikonų¹⁶⁸. Taip pat pradėta vaizduoti ir šv. Dominyką, nors pirmieji dominikonų užsakymu nutapyti krucifiksai buvo be jo figūros¹⁶⁹. Tokie atvaizdai gerai išreiškia svarbų krikščioniškosios šventųjų ikonografijos bruožą: jie rodo tikinčiajam svarbesnio asmens, Kristaus, gerbimo pavyzdį.

Galima pastebėti daug skirtumų tarp ankstyvųjų šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko atvaizdų, visų pirma dėl skirtingo kulto vystymosi pirmaisiais dešimtmečiais po abiejų šventųjų mirties. Vis dėlto, nors XIII a. šv. Dominyko atvaizdų buvo kuriama mažiau ir jo kaip šventojo įvaizdis buvo plėtojamas ne taip drąsiai, ankstyvoji pranciškonų ir dominikonų ikūrėjų ikonografija atskleidžia labai panašias atitolimo nuo išvaizdos bruožų perteikimo ir artėjimo prie Kristaus idealo tendencijas. Biografijų tekstuose ir atvaizduose buvo pasakojama ne tiek apie išvaizdą (išryškinama tik keletas amžininkams įsiminusių detalių), kiek apie šventųjų būdo bruožus ir stebuklus, primenančius Kristaus veiklą. Šv. Pranciškaus apibūdinimui prigijęs *antrojo Kristaus* terminas buvo išplėtotas įspūdinguose freskų cikluose, kurie neturi analogų to laikotarpio dominikonų dailėje. Tačiau tokios temos, kaip Bažnyčios atstatymas ar pamokslavimo svarba, buvo plėtojamos tiek šv. Pranciškaus, tiek šv. Dominyko ikonografijoje. Pranciškonai ir dominikonai stengėsi išreikšti savo ordinų ikūrėjų šventumą nurodydami jų panašumą į Kristų.

1. 3. Šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus sugretinimo tradicijos kilmė ir raida XIII–XV a.

Ikonografijoje atsispindinti šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus sugretinimo tradicija atsirado po šių šventųjų mirties ir kanonizacijos. Abejojama, ar jiems teko susitikti esant gyviems, nors abiejų amžininkų veiklos sritys ir teritorijos buvo ypatingai artimos. Tačiau žinoma, kad su Pamokslininkų ir Mažesniųjų brolių ordinų ikūrėjais draugiškus santykius palaikė kardinolas

¹⁶⁶ Janet Robson, „The Changing Imagery of Saint Francis in the Basilica of San Francesco in Assisi“, p. 26–27.

¹⁶⁷ Trinita Kennedy, „Sanctity Pictured: the Art of the Dominican and Franciscan Orders in Renaissance Italy“, p. 7.

¹⁶⁸ Ten pat, p. 6.

¹⁶⁹ Ten pat, p. 13.

Ugolinas. 1227 m. tapęs popiežiumi Grigaliumi IX, jis kanonizavo abu šventuosius (šv. Pranciškų 1228 m., šv. Dominyką 1234 m.), o jų kanonizacinėse bulėse išreikšti panašūs įvaizdžiai buvo kartojami vėlesniuose tekstuose. XIII a. antroje pusėje pasakojimai apie bendrą šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus misiją ir dangiškąjį jos patvirtinimą per pranašiškas vizijas paplito abiejų šventųjų hagiografijoje, kiek vėliau atsirado ir pirmieji bendros ikonografijos kūriniai.

Šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus sugretinimo tradicijos atgarsiai galėjo pasiekti Lietuvą su pirmaisiais dominikonų ir pranciškonų misionieriais. Tai patvirtinančių XIII–XV a. duomenų nėra, tačiau šią tradiciją atspindi seniausias žinomas bendras abiejų šventųjų atvaizdas, išlikęs dabartinėje Lietuvos teritorijoje – XVI a. pr. freska *Šv. Pranciškus ir šv. Dominykas – Viešpaties rūstybės permaldautojai* Vilniaus bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir Bernardino Sieniečio bažnyčioje (priedas Nr. 2. 2. 3. c) – ir vėlesni bendros ikonografijos kūriniai. Tokio komponavimo ištakos ir populiarumas Europoje įprastai siejami su Jokūbo Voraginiečio „Aukso legendoje“ pateiktais pasakojimais, tačiau iš tikrųjų šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko sugretinimo tradicija yra ankstyvesnė už „Aukso legendos“ tekstą keletu dešimtmečių. Tolesniame poskyryje pristatoma tradicijos kilmė ir raida XIII–XV a. leidžia geriau suprasti skirtingomis charizmomis pasižymėjusių šventųjų supanašėjimą hagiografiniuose tekstuose bei atvaizduose, Grigaliaus IX aplinkoje suformuluotus ir vėlesnių autorių išplėtotus įvaizdžius bei jų įtaką bendros ikonografijos susiformavimui ir sklaidai.

1. 3. 1. Šventųjų įvaizdis Grigaliaus IX bulėse *Mira circa nos* ir *Fons sapientiae*

Popiežių Grigalių IX galima vadinti vienu iš pagrindinių šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko kanonizacijos iniciatorių. Jo paragintas Tomas Celanietis parašė „Šventojo Pranciškaus pirmąjį gyvenimą“, kuriame įamžino šio šventojo kulto atsiradimą, kanonizacijos proceso pradžią ir jai itin svarbų popiežiaus vaidmenį. Imperatoriaus Frydricho II kariuomenei užpuolus Popiežiaus valstybę, 1228 m. balandį Grigalius IX pasitraukė iš Romos, o gegužės pabaigoje (25 ar 26 d.) iškilmingai atvyko į Pranciškaus miestą ir aplankė tuo metu Šv. Jurgio bažnyčioje buvusį jo kapą. Liepos 13 d. grįžęs į Asyžius, po trijų dienų Grigalius IX paskelbė Pranciškų šventuoju¹⁷⁰. 1228 m. liepos 19 d. pasirašyta oficiali jo kanonizacijos bulė *Mira circa nos* (lotynų k. „Stebuklai aplink mus“)¹⁷¹.

Šv. Dominykas buvo įtrauktas į šventųjų sąrašą 1234 m. liepos 3 d. popiežiaus Grigaliaus IX bule *Fons sapientiae* (lotynų k. „Išminties šaltinis“). Pasak Gianni Festa ir Augustin Laffay, su šiuo

¹⁷⁰ Grigaliaus IX kelionės, kanonizacijos proceso ir iškilnių aprašą Tomo Celaniečio tekste žr. Tomas Celanietis, *Šventojo Pranciškaus pirmasis gyvenimas*, p. 203–211.

¹⁷¹ Regis J. Armstrong, OFM Cap., „*Mira circa nos*. Gregory's IX View of the Saint Francis of Assisi”, p. 385–387.

dokumentu siejama šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus sugretinimo tradicijos pradžia¹⁷². Bulės tekstas itin tirštas, jame įterptos biblinės citatos ir nuorodos pristato šv. Dominyko ir jo įkurto Pamokslininkų ordino vaidmenį žmonijos išganymo istorijoje¹⁷³. Kaip eschatologinio konteksto pagrindas tekste naudojama Senojo Testamento pranašo Zecharijo vizija¹⁷⁴. Joje matyti keturi vežimai, traukiami sartų, juodų, baltų ir obuolmušių žirgų interpretuojami kaip tikėjamą liudiję kankiniai, vienuoliai benediktinai, cistersai ir Joakimo Floriečio¹⁷⁵ sekėjai, prie kurių Paskutiniojo teismo išvakarėse („vienuoliktą valandą“) prisijungia kovai pasiruošę „eiklūs ristūnai“ – Mažesnieji broliai ir broliai Pamokslininkai¹⁷⁶:

Bet vienuoliktą valandą, kai diena pakrypo vakarop¹⁷⁷ ir daugelio meilė atšalo dėl neteisybių gausos¹⁷⁸ [...], į vynuogyną, į kurią šeimininkas skirtingu metu nusiuntė darbininkus, pasamdytus už sutartą denaro užmokestį¹⁷⁹, ir kurią Jo dešinė pasodino¹⁸⁰, įsiveržė ne tik ydų usnys

¹⁷² Gianni Festa, Augustin Laffay, *San Domenico, Padre dei Predicatori. La vita, la santità, l'eredità*, p. 28.

¹⁷³ Ten pat, p. 37.

¹⁷⁴ „Vėl pakėliau akis ir regėjau keturis vežimus, išvažiuojančius iš tarpukalnės. O tie kalnai buvo žalvario kalnai. Pirmojo vežimo žirgai buvo sarti, antrojo vežimo žirgai juodi, trečiojo vežimo žirgai balti, o ketvirtojo palši obuolmušiai – eiklūs ristūnai. Aš paklausiau su manimi kalbėjusį angelą: „Kas yra jie, mano viešpatie?“ Angelas man atsakė: „Tai keturi padangių vėjai, - jie išeina, nusilenkę visos žemės VIESPACIUI. Sartieji žirgai eina į rytų šalį, vežimas su juodais žirgais eina į šiaurės šalį, baltieji eina į vakarų šalį ir palšieji obuolmušiai eina į pietų šalį.“ Išėję ristūnai nekantravo pradėti eiti sargybą žemėje. Jis tarė: „Pradėkite! Eikite sargybą žemėje!“ Ir jie ėjo sargybą žemėje.“ (Zch 6, 1–7).

¹⁷⁵ Joakimas Florietis (Gioacchino da Fiore, apie 1135–1202) – katalikų teologas, asketas, apie 1190 m. Kalabrijoje, Koradzoje (*Corazza*), įkūręs griežtesnės regulos besilaikiusių cistersų vienuolyną. Pateikė amžininkams didelę įtaką dariusią istorijos filosofijos interpretaciją, paremtą chiliazmo (milenarizmo) idėjomis.

„Joakimas Florietis“, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d.

<https://www.vle.lt/straipsnis/joakimas-florietis/>

Valdas Mackela, „Chiliazmas“, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d.

<https://www.vle.lt/straipsnis/chiliazmas/>

¹⁷⁶ Gianni Festa, Augustin Laffay, *San Domenico, Padre dei Predicatori. La vita, la santità, l'eredità*, p. 37.

¹⁷⁷ Nuoroda į Evangelijoje pagal Luką pateikto pasakojimo apie duonos padauginimo stebuklą pradžią, kurioje pristatoma, Jėzus mokinių akimis, nepalanki situacija, galiausiai leidžianti įvykti stebuklui: „Diena pakrypo vakarop. Prisiartinę Dvylika tarė: „Paleisk žmones, kad jie, nuėję į aplinkinius kaimus bei vienkiemius, susirastų nakvynę ir maisto. Mes juk esame dykumoje.““ (Lk 9, 12).

¹⁷⁸ Nuoroda į vieną iš Evangelijoje pagal Matą Jėzaus įvardintų ženklų, kurie liudys artėjančią pasaulio pabaigą: „Kadangi įsigalės neteisybė, daugelio meilė atšals“ (Mt 24, 12). Šia citata popiežius Honorijus III pradėjo 1220 m. gegužės 6 d. paskelbtą bulę *Quoniam abundavit iniquitas*, kurioje įvardino brolių Pamokslininkų evangelizacinę misiją „kovoti prieš erezijas kaip prieš kitas mirtinas ligas“.

„Bulle de canonisation“, Nicole Bériou, Bernard Hodel, *Saint Dominique de l'ordre des frères prêcheurs témoins écrits*, p. 767.

¹⁷⁹ Nuoroda į Evangelijoje pagal Matą pateiktą Jėzaus palyginimą: „Su dangaus karalyste yra panašiai kaip su šeimininku, kuris anksti rytą išėjo samdytis darbininkų savo vynuogynui. Susiderėjęs su darbininkais po denarą dienai, jis nusiuntė juos į savo vynuogyną. Išėjęs apie trečią valandą, jis pamatė kitus, stovinčius aikštėje be darbo. Jis tarė jiems: ‘Eikite ir jūs į mano vynuogyną [...]’ Jie nuėjo. Ir vėl išėjęs apie šeštą ir devintą valandą jis taip pat padarė. Išėjęs apie vienuoliktą, jis rado dar kitus bestovinėčius [...] Jis tarė jiems: ‘Eikite ir jūs į vynuogyną’. Atėjus vakarui, vynuogyno šeimininkas liepia ūkvedžiui: ‘Pašauk darbininkus ir išmokėk jiems atlyginimą, pradėdamas nuo paskutinių ir baigdamas pirmaisiais!’ Atėję pasamdytieji apie vienuoliktą valandą gavo po denarą. Prisiartinę pirmieji manė daugiau gausią, bet irgi gavo po denarą. Imdami jie murmėjo prieš šeimininką [...]. Bet jis vienam atsakė: ‘Bičiuli, aš tavęs neskriaudžiu! Argi ne už denarą susiderėjai su manimi? [...] Aš noriu ir šitam paskutiniam duoti tiek, kiek tau [...]’ Taip paskutinieji bus pirmi, o pirmieji paskutiniai.“ (Mt 20, 1–16).

¹⁸⁰ Nuoroda į psalmę, kurioje Izraelis lyginamas su vynuogynu, persodintu iš Egipto, išrinktosios tautos nelaimės – su vynuogynų apleidimu, ir prašoma Dievo juo vėl rūpintis: „Ateik ir globok, ką tavo dešinė pasodino, jauną kamieną, kurį sau stiprų išauginai“ (Ps 80, 16).

ir erškėčiai¹⁸¹, bet ir laputės, kurios naikindamos jį bandė pakeisti laukinio vynmedžio kartumu¹⁸², Jis panoro suvienyti ryžtingesnę sargybą prieš šią daugybę priešiškimų. Todėl [...], pasirodžius pirmiesiems trims vežimams, [...] atsiuntė ketvirtąjį [...], traukiamą eiklių ir stiprių žirgų¹⁸³, brolių Pamokslininkų ir Mažesniųjų brolių legionus su generolais, kuriuos Jis išrinko jiems kartu vadovauti mūšyje. [Dievas] pažadino šv. Dominyko dvasią¹⁸⁴ ir suteikė jam, kaip savo šlovės žirgui¹⁸⁵, tikėjimo stiprybės ir dieviško pamokslavimo užsidegimo, apklodamas jo sprandą karčiais¹⁸⁶.¹⁸⁷

Tekste vartojama aliuzija į vienuoliktą valandą rodo, kad Grigaliui IX ir jo amžininkams buvo reikšmingos 1215 m. Laterano IV Susirinkime atmetos Joakimo Floriečio idėjos. Pasak jų, pasibaigus autoritetu pagrįstai Tėvo (pasauliečių) ir laisve pagrįstai Sūnaus (kunigų) epochai, apie 1260 m., prieš pat pasaulio pabaigą, prasidės meilės ir tobulo dvasingumo kupina Šventosios Dvasios (vienuolių) epocha, truksianti tūkstantį metų¹⁸⁸. Pranašauta, kad Dievas paskutiniaisiais laikais atsiųs du ordinus, su kuriais galėjo identifikuotis dominikonai ir pranciškonai; tarp pastarųjų Joakimo Floriečio įžvalgos buvo ypač paplitusios¹⁸⁹. Jos leido Grigaliui IX pristatyti abiejų Elgetaujančiųjų ordinų įkūrėjus (ir narius) kaip Kristaus palyginime minimus darbininkus, gaunančius vienodą atlygį su dirbusiais vynuogyne nuo pat ryto – paskutiniuosius, kurie tampa pirmais¹⁹⁰. Tokiu būdu popiežius pabrėžė dominikonų ir pranciškonų misijos svarbą Bažnyčiai nepaisant ordinų naujumo. Per panašias nuorodas Viešpaties vynuogyną puoselėjančių vienuoliktos

¹⁸¹ Nuoroda į pranašo Izaijo vartojamą apleistos, nederlingos žemės įvaizdį. „Giesmėje apie vynuogyną“ pranašas Dievo išrinktąją tautą lygina su išpuoselėtu vynuogynu, kuris vietoj gero derliaus davė rūgštuogių, dėl to šeimininkas nusprendė jį apleisti: „Paversiu jį dykviete: nebus jis genimas nei purenamas, apžels erškėčiais ir usnimis“ (Iz 5, 6). Tie patys dirbama žemę užgožiantys augalai, Biblijos vertime į lietuvių kalbą įvardinti kaip erškėčiai ir usnys, minimi Izaijo pranašystėje Judo karaliui Ahazui apie krašto laukiančias negandas: „vietos, kur būdavo tūkstančiai vynmedžių, [...] užžels erškėčiais ir usnimis. [...] visas kraštas bus užžėlęs erškėčiais ir usnimis. Bijodamas erškėčių ir usnių, nekelsi nė kojos ant kalvų atšlaičių, kurias kadaise išdirbdavai kauptuvu“ (Iz 7, 23–25).

¹⁸² Lapes ir jų jaunikius šv. Bernardas Klervietis (Bernard Clairvaux, 1090–1153) pateikė kaip eretikų simbolius, vėliau ši sugretinimą perėmė kiti autoriai. Bažnyčios simbolių – vynuogyną – naikinančios lapės paminėtos ir dėl citatos iš Giesmių giesmės knygos: „Sugaudykit mums lapes – tas laputes, kenkiančias vynuogynams“ (Gg 2, 15). Katarų patrauktų tikinčiųjų nusigrėžimą nuo Bažnyčios Grigalius IX pristato kaip vynmedžio (Dievo tautos) tapimą laukiniu. Šis įvaizdis randamas pranašo Jeremijo knygoje, kurioje apraudama išrinktosios tautos neištikimybė Dievui: „Ogi aš buvau tavo pasodinęs it rinktinį vynmedį, tikrai taurios rūšies! Kaip tu galėjai man pavirsti bjauriu, laukiniu vynmedžiu?“ (Jer 2, 21).

¹⁸³ Nuoroda į aukščiau pristatytą pranašo Zecharijo viziją (Zch 6, 1–7).

¹⁸⁴ Nuoroda į pasakojimą apie pranašą Danielį, įkvėptą Dievo ir užtarusį melagingai apkaltintą Susaną: „Kai ji buvo vedama mirti, Dievas pažadino vieno jaunuolio, vardu Danielis, šventąją dvasią“ (Dan 13, 45).

¹⁸⁵ Nuoroda į pranašo Zecharijo knygoje užrašytą pažadą išrinktajai tautai: „Galybių VIEŠPATS rūpinasi savo kaimene – Judo namais – ir padarys jus didingu savo karo žirgu“ (Zch 10, 3).

¹⁸⁶ Šv. Dominyko tikėjimas ir užsidegimas pamokslauti pristatomi kaip Dievo suteiktos savybės per nuorodą į vieną iš Jobo knygoje pateiktų Viešpaties klausimų, raginančių Jobą susimąstyti apie Dievo sugalvotą pasaulio tvarką: „Argi tu duodi žirgui stiprybę, ar tu apklojai sprandą jam karčiais?“ (Job 39, 19).

¹⁸⁷ Versta iš: “The Bull of Canonization of Gregory IX”, *Saint Dominic; Biographical Documents*.

¹⁸⁸ „Joakimas Florietis“, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*.

¹⁸⁹ Gianni Festa, Augustin Laffay, *San Domenico, Padre dei Predicatori. La vita, la santità, l’eredità*, p. 40.

¹⁹⁰ Ten pat, p. 37.

valandos darbininkų įvaizdis keleriais metais anksčiau jau buvo išreikštas šv. Pranciškaus kanonizacijos bulėje *Mira circa nos*:

Neapleisdamas savo gailestingumo dovanų ir nuolatine globa saugodamas vynuogyną, kuri savo ranka pasodino, vienuoliktą valandą Dievas į jį atsiuntė darbininkus, kad jį įdirbtų ir išrautų erškėčius ir usnis savo kapliais ir plūgais, kaip padarė Šamgaras, kai nužudė šešis šimtus filistinų¹⁹¹. [...] vienuoliktą valandą Jis pašaukė savo tarną, palaimintąjį Pranciškų, vyrą pagal savo širdį¹⁹². Šis vyras buvo šviesa¹⁹³, paniekinta turtingųjų, bet paruošta tinkamam laikui. Jį Viešpats pasiuntė į savo vynuogyną išrauti erškėčių ir usnių [...].¹⁹⁴

Šiame tekste tiesiogiai dar neužsimenama apie šv. Dominyką ir jo sekėjus, tačiau šv. Pranciškų pristatomas tik kaip vienas iš pašauktų darbininkų. Tikėtina, kad kalbėdamas apie pašauktuosius daugiskaita Grigalius IX omenyje turėjo ne vien kitus Mažesniųjų brolių ordino narius, bet ir Pamokslininkų ordiną bei šv. Dominyką, kurio kanonizacijos procesą iniciavo praėjus trejiems metams. Bulėje *Fons sapientiae* atkartojamos *Mira circa nos* pavartotos Biblijos citatos atskleidžia popiežiaus idėjų nuoseklumą: pranciškonai ir dominikonai, o visų pirma jiems atstovaujantys ordinų įkūrėjai, Grigalius IX buvo matomi kaip pradėję darbą Viešpaties vynuogyne pačioje laikų pabaigoje, tačiau nusipelnę ne mažesnio atlygio, nei anksčiau besidarbuojantys Bažnyčios tarnai. Dar vienas svarbus aspektas – abiejuose dokumentuose atkartojami kariniai įvaizdžiai. Šv. Pranciškaus lyginimas su teisėju Šamgaru, kovojusiu prieš filistinus, ir šv. Dominyko apibūdinimui vartojama karo žirgo simbolika turėjo padėti pristatyti juos (ir jų ordinų brolius) kaip Kristaus karius, ginančius Bažnyčią nuo erezijų bei ydų¹⁹⁵. Skelbdamas šventaisiais du vienuolinių ordinų įkūrėjus Grigalius IX juos pristatė panaudodamas įvaizdžius, priartinančius prie dviejų gausių Viduramžių visuomenės grupių – žemdirbių ir karių.

Kovojančios Bažnyčios simboliką atitiko bulės *Fons sapientiae* ašimi tapusi pranašo Zecharijo vizija. Kovos vežimai, traukiami skirtingos spalvos žirgų porų, leido Grigaliui IX vaizdingai apžvelgti skirtingus Bažnyčios istorijos etapus ir paskutiniajame iš jų išryškinti šv.

¹⁹¹ Nuoroda į Teisėjų knygą, kurioje trumpai užsimenama apie teisėją Šamgarą: „Jaučiams varyti lazda jis užmušė šešis šimtus filistinų. Ir jis išgelbėjo Izraelį“ (Ts 3, 31). Manoma, kad Grigalius IX prilygino šv. Pranciškų Šamgarui remdamasis šv. Augustino ir Origeno interpretacijomis, pagal kurias jis suprantamas kaip savo kraštą gynęs žemdirbys – figūra, artima Viešpaties vynuogyno darbininkui. Kovos su filistiniais bulėje kartojamos susiejant jas su XIII a. Bažnyčios kovomis prieš albigiečius ir musulmonus.

Regis J. Armstrong, OFM Cap., „*Mira circa nos*. Gregory's IX View of the Saint Francis of Assisi“, p. 395–397.

¹⁹² Šv. Pranciškų pristatomas kaip Dievo valią vykstantis išrinktasis per nuorodą į pranašo Samuelio įspėjimą Izraelio karaliui Sauliui: „VIEŠPATS susieškojo sau vyrą pagal savo širdį, jį VIEŠPATS paskyrė būti savo tautos valdovu, nes tu nevykdei, ką VIEŠPATS tau buvo įsakęs“ (1 Sam 13, 14).

¹⁹³ Grigalius IX apibūdina šv. Pranciškų kaip turtingųjų paniekintą šviesą remdamasis Evangelijos pagal Joną pradžioje pateiktu Jėzaus apibūdinimu: „Buvo tikroji šviesa, kuri apšviečia kiekvieną žmogų, ir ji atėjo į šį pasaulį. [...] Pas savuosius atėjo, o savieji jo nepriėmė“ (Jn 1, 9–11).

¹⁹⁴ Versta iš: Regis J. Armstrong, OFM Cap., „*Mira circa nos*. Gregory's IX View of the Saint Francis of Assisi“, p. 387.

¹⁹⁵ Regis J. Armstrong, OFM Cap., „*Mira circa nos*. Gregory's IX View of the Saint Francis of Assisi“, p. 409–411.

Dominyko ir šv. Pranciškaus vadovaujamų Pamokslininkų ir Mažesniųjų brolių ordinų vaidmenį. Tokiu būdu, pasiremdamas chiliastinėmis Joakimo Floriečio idėjomis, popiežius Grigalius IX pradėjo tradiciją sugretinti šv. Dominyką ir šv. Pranciškų, pristatyti juos kaip Viešpaties vynuogyną prižiūrinčius vienuoliktosios valandos darbininkus, įkurtų ordinų atstovus bei simbolius.

1. 3. 2. Grigaliaus IX idėjų sklaida XIII a. tekstuose ir ikonografijoje

Vienas iš pirmųjų autorių, pasirėmusių popiežiaus Grigaliaus IX pasiūlytais vaizdiniais, buvo ispanas dominikonas Petras Ferandi. 1235 m. jis parašė „Šv. Dominyko legendą“, vėliau naudotą šventojo liturgijoje. Knygoje sekama pal. Jordano Saksoniečio *Libellus* tekstu, taip pat įtrauktas šv. Dominyko stebuklų sąrašas, parengtas kanonizacijos proceso metu. Prologe išryškėja Joakimo Floriečio ir Grigaliaus IX bulės *Fons sapientiae* įtaka – Ferandi šv. Dominyko gyvenimo laiką siūlo suprasti kaip paskutiniąją darbo valandą, po kurios lieka tik Paskutinysis teismas ir Rojaus pokylio laikas, dėl to vienuoliktosios valandos darbininkams suteikiamas tarno, kviečiančio į vestuvių puotą, vaidmuo¹⁹⁶. Ferandi kalba ne vien apie šv. Dominyką, bet apie visą jo įkurtą ordiną:

Dievas, kuris senovėje daugybę kartų ir įvairiais būdais kvietė išrinktuosius į amžinąją puotą, pastaruoju metu, arba vienuoliktą valandą, pasiuntė savo tarną pasakyti išrinktiesiems ateiti, nes viskas paruošta. Šis tarnas, kuris pastaruoju metu buvo atsiųstas atkreipti žmonių dėmesį į Teisėjo artėjimą [...], yra Pamokslininkų ordinas. Iš tikrųjų, kad vieną dieną, artėjant pasaulio pabaigai, iškils naujas Pamokslininkų ordinas, aiškiai sako Raštas: „Vakarienės valandą pasiūsiu savo tarną“. Vakarienės valanda yra pasaulio pabaiga, ir mes esame tie, kuriems atėjo laikų pabaiga. Dėl to buvo pasiųstas vakarienės valandą, tai yra šiomis paskutinėmis dienomis, naujas ordinas [...].¹⁹⁷

Prologo autorius rėmėsi trimis evangeliniais palyginimais: apie tarną, išsiųstą pakviesti svečius į vestuvių pokylį¹⁹⁸, vyndarių skolą vynuogyno savininkui¹⁹⁹ ir vynuogyno darbininkus,

¹⁹⁶ Gianni Festa, Augustin Laffay, *San Domenico, Padre dei Predicatori. La vita, la santità, l'eredità*, p. 38–39.

¹⁹⁷ Versta iš: Eleonora Tioli, Gian Festa, „Il dipinto “San Domenico a tavola con i suoi frati”“, p. 221–222.

¹⁹⁸ Svečiai, nevertinę kvietimo į puotą ir pakeisti naujai pakviestaisiais, aprašyti Evangelijoje pagal Matą ir pagal Luką. Pirmasis variantas: „Su dangaus karalyste yra panašiai kaip su karaliumi, kuris kėlė savo sūnui vestuves. Jis išsiuntė tarnus šaukti pakviestųjų į vestuvių pokylį, bet tie nepanorėjo eiti. Tuomet jis vėl siuntė kitus tarnus [...]. Tačiau kviečiamieji to nepaisė [...]. Galop jis tarė tarnams: ‘Vestuvės, tiesa, surengtos, bet pakviestieji nebuvo verti. Todėl eikite į kryžkeles ir, ką tik rasite, kvieskite į vestuves’ [...]. Vestuvių menė buvo pilna sėdinčių už stalo.“ (Mt 22, 2–10). Antrasis: „Vienas žmogus iškėlė didelę puotą ir pakvietė daug svečių. Atėjus metui puotauti, jis pakvietė tarną pranešti pakviestiesiems: ‘Ateikite, jau viskas surengta’. Tuomet jie visi kaip vienas pradėjo atsikalbinėti [...]. Tarnas sugrįžęs viską apsakė šeimininkui. Šis supyko ir įsakė tarnui: ‘Skubiai eik į miesto aikštes ir skersgatvius ir vesk čionai visus [...]’. Tarnas ir vėl pranešė: ‘Šeimininke, kaip buvai liepęs, – padaryta, bet dar yra vietos’. Tada šeimininkas tarė tarnui: ‘Eik į kelius bei patvorius ir varu atvark, kad mano namai būtų pilni [...]’“ (Lk 14, 16–23).

¹⁹⁹ Nuoroda į Evangelijoje pagal Matą pateiktą Jėzaus palyginimą: „Buvo šeimininkas, kuris įveisė vynuogyną [...], išnuomojo vynininkams ir iškeliavo į svetimą šalį. Atėjus vaizui metui, jis siuntė tarnus pas vynininkus atsiimti savosios

pasamdytus skirtingu laiku²⁰⁰. Manoma, kad palyginimo apie vestuvių pokylį vartojimas Ferandi tekste galėjo įkvėpti ir ankstyviausio žinomo šv. Dominyko atvaizdo kompoziciją – Bolonijos Maskarelos Švč. Mergelės Marijos vienuolyne apie 1234–1240 m. nutapyto *Šv. Dominyko prie stalo su savo broliais*²⁰¹ (Priedas Nr. 1. 2. 1). Trečiasis palyginimas atkartoja Grigaliaus IX vartotą nuorodą, taip pat *Fons sapientiae* užrašytas mintis atitinka pastebėjimas, jog skelbti Išganymo žodį siunčiamas Pamokslininkų ordinas – paskutiniai, dėl savo misijos tampantys pirmaisiais²⁰². Vis dėlto šiame tekste nekalbama apie pranciškonus ir šv. Pranciškų.

Šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus sugretinimo tradiciją tęsę pasakojimai pasirodė maždaug dešimtmečiu vėliau, nei buvo paskelbta bulė *Fons sapientiae*. Apie 1244–1247 m. Tomo Celaniečio parengtame „Šv. Pranciškaus antrajame gyvenime“ (*Vita secunda*) aprašytas abiejų šventųjų susitikimas pas kardinolą Hugoliną 1220 m. arba 1221 m. Romoje ar netoli nuo jos esančiame Viterbo mieste²⁰³. Nėra žinoma, kodėl šis įvykis nepaminėtas 1228 m. to paties autoriaus sukurtame „Šv. Pranciškaus pirmajame gyvenime“ – galbūt tuo metu dar nekanonizuotas Dominykas nebuvo laikomas lygiaverčiu šventuoju jau paskelbtam Pranciškui arba Tomas Celanietis išgirdo pasakojimą apie susitikimą jau parašęs pirmąją biografiją ir nusprendė jį įtraukti į *Vita secunda* siekdamas įveikti tuo metu tarp Pamokslininkų ir Mažesniųjų brolių paastrėjusius nesutarimus²⁰⁴. Beveik tuo pat metu pasirodė pirmoji užuomina apie draugystę tarp šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus: ji pateikta apie 1245–1251 m. Baltramiejaus Tridentiečio (Bartolomeo da Trento, Bartholomaeus Tridentinus, apie 1190–1251) parengtoje „Šv. Dominyko legendoje“ (*Legenda S. Dominici*)²⁰⁵. Tikėtina, kad ir ji buvo susijusi su pastangomis sumažinti įtampą tarp pranciškonų ir dominikonų, ypač išaugusią XIII a. penktojo dešimtmečio viduryje²⁰⁶. Tuometinę konkurenciją liudija skirtingos pasakojimo apie popiežiaus Inocento III sapną ir jame matytą šv. Pranciškų ar šv. Dominyką versijos (žr. poskyrį 3. 1. 2. 2.). Jos abi pasirodė XIII a. penktajame dešimtmetyje: pranciškoniškoji buvo užrašyta „Trijų draugų legendoje“ 1246 m., dominikoniškoji – Konstantino Mediči (Costantino Medici, d’Orvieto) 1244–1247 m. parengtame „Šv. Dominyko gyvenime“ (*Vita S. Dominici*).

Įtampą tarp Pamokslininkų ir Mažesniųjų brolių ordinų sumažino bendras iššūkis – XIII a. šeštajame dešimtmetyje išaugęs diecezinių kunigų ir universitetų priešiškus elgetaujantiems

vaisių dalies. Bet vynininkai, nutvėrę jo tarnus, vieną primušė, antrą nužudė, o trečią užmušė akmenimis. Jis vėl siuntė tarną [...]. Bet vynininkai ir su šitais pasielgė kaip su anais. Galop jis išsiuntė pas juos savo sūnų [...]. Nutvėrę jie išmetė jį iš vynuogyno ir užmušė [...]“. Palyginimas baigiamas jį girdėjusių vyresniųjų kunigų ir fariziejų pripažinimu, kad šeimininkas turėtų nubausti piktadarius ir išnuomoti „vynuogyną kitiems vynininkams, kurie, atėjus metui, atiduos vaisių“ (Mt 21, 33–41).

²⁰⁰ Nuoroda į jau pristatytą ištrauką iš Evangelijos pagal Matą (Mt 20, 1–16).

²⁰¹ Eleonora Tioli, Giani Festa, „Il dipinto “San Domenico a tavola con i suoi frati”“, p. 221.

²⁰² Gianni Festa, Augustin Laffay, *San Domenico, Padre dei Predicatori. La vita, la santità, l’eredità*, p. 38–39.

²⁰³ Ten pat, p. 98.

Christie Fengler Stephany, „The Meeting of Saints Francis and Dominic“, p. 219.

²⁰⁴ Christie Fengler Stephany, „The Meeting of Saints Francis and Dominic“, p. 221.

²⁰⁵ Ten pat, p. 219.

²⁰⁶ Gianni Festa, Augustin Laffay, *San Domenico, Padre dei Predicatori. La vita, la santità, l’eredità*, p. 54–55.

ordinams bei abejonės jų teisėtumu²⁰⁷. Suprasdami bendrą pavojų ir siekdami savitarpio pagalbos, 1255 m. dominikonų generalinis magistras Umbertas Romansietis ir pranciškonų generalinis ministras pal. Jonas iš Parmos paskelbė bendrą encikliką, kurioje pakvietė abiejų ordinų narius branginti juos vienijančią tarpusavio meilę, o jos pavyzdžiu pateikė šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko bendrystę:

*Žmonijos Atpirkėjas [...] skirtingais laikotarpiais [...] pasinaudojo įvairiomis priemonėmis, kad pataisytų mūsų priedermės sugedimą; ir šiomis paskutiniuosiomis dienomis [...] šiuo tikslu Jis iškėlė du ordinus. [...] Kokia stipri ir karšta turėtų būti mus vienijanti meilė, jei ta, kuri buvo tarp palaimintojo Pranciškaus ir palaimintojo Dominyko, [...] buvo tokia beribė. [...] Kiekvienas [iš jų] džiaugėsi kito pasiekimais, pagelbėdamas visuose reikaluose ir rūpestingai vengdamas mažiausio papiktinimo. Rūpinkimės, [...] kad visi mūsų veiksmai būtų tvarkomi dangiškosios meilės. Ir tegul vienas ordinas niekada nesiekia iškelti savo šventuosius ar privilegijas virš kito.*²⁰⁸

Šis tekstas akivaizdžiai atliepė popiežiaus Grigaliaus IX bulėje *Fons sapientiae* išdėstytas įžvalgas: skirtingais istorijos laikotarpiais matomas Dievo pastangas atnaujinti žmonijos išgelbėjimą, chiliastinį to meto kaip „paskutiniųjų dienų“ supratimą, jo kontekste suvokiamą Pamokslininkų ir Mažesniųjų ordinų bei jų įkūrėjų vaidmenį. Be to, enciklika paskatino legendos apie draugystę tarp šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus sklaidą ir galėjo paraginti įtraukti su ja susijusius pasakojimus į vėlesnę abiejų ordinų literatūrą²⁰⁹. Jos įtaką galima išvelgti ir XIII a. vid. pasirodžiusiuose atvaizduose, kuriuose panašiai komponuotos abiejų šventųjų figūros. Pavyzdžiui, prieš 1260 m. Anglijoje sukurtose rankraščio *Sol meldunensis* iliustracijose, kuriose šv. Pranciškus (priedas Nr. 1. 1. 9) ir šv. Dominykas (priedas Nr. 1. 2. 6) nupiešti su savo bendražygiais to paties puslapio skirtingose pusėse²¹⁰.

1260 m. dominikonų Generalinėje kapituloje buvo patvirtintas Gerardo Frašiečio parengtas veikalas „Pamokslininkų ordino brolių gyvenimai“. Jame pirmą kartą aprašyta Laterano IV Susirinkimo metu 1215 m. rudenį arba 1216 m. žiemą Romoje šv. Dominyko regėta Viešpaties rūstybės permaldavimo vizija (žr. poskyrį 3. 1. 2. 2. 3.) ir kitą dieną įvykęs susitikimas su šv. Pranciškumi²¹¹ (žr. poskyrį 3. 1. 1. 3). Šie pasakojimai, pasirodę literatūroje praėjus daugiau nei trisdešimčiai metų nuo abiejų šventųjų mirties ir atspindintys XIII a. šeštojo dešimtmečio pastangas suvienyti pranciškonus ir dominikonus pasitelkiant jų ordinų įkūrėjų bendrystės pavyzdį, vėliau įkvėpė du populiarius bendros ikonografijos tipus. Dėl jų kilmės abejojama, tačiau pats Gerardas Frašietis teigė, kad istoriją apie

²⁰⁷ Gianni Festa, Augustin Laffay, *San Domenico, Padre dei Predicatori. La vita, la santità, l'eredità*, p. 50, 55. Christie Fengler Stephany, „The Meeting of Saints Francis and Dominic“, p. 222.

²⁰⁸ Versta iš: Christie Fengler Stephany, „The Meeting of Saints Francis and Dominic“, p. 223.

²⁰⁹ Ten pat.

²¹⁰ Andrew Dunning, „*Sol meldunensis* (MS Gg.6.42)“, *University of Cambridge: Digital Library*.

²¹¹ Christie Fengler Stephany, „The Meeting of Saints Francis and Dominic“, p. 219–220.

susitikimą vienas pranciškonas papasakojo Jordanui Saksoniečiui. Į jo parašytą *Libellus* ji nebuvo įtraukta, galbūt gyvavo žodinėje dominikonų tradicijoje²¹².

Tuo metu Mažesniųjų brolių aplinkoje figūravo kitas pasakojimas apie šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus susitikimą, nesulaukęs įvaizdinimo ikonografijoje, tačiau atkartotas „Šv. Pranciškaus žiedeliuose“ (žr. poskyrį 3. 1. 1. 3). Petras Jonas Olivi (Pierre de Jean Olivi, 1248–1298) veikale *Postilla in Lucam* rašė, kad apie 1261 m. būdamas novicijumi girdėjo kito pranciškono liudijimą, jog šiam pats šv. Dominykas pasakojęs apie susitikimą su šv. Pranciškumi ir jo broliais Generalinėje kapituloje Asyžiuje²¹³. Įdomu, kad nei viena susitikimo versija nepateikta svarbiausiame to meto pranciškonų tekste, apie 1262–1263 m. šv. Bonaventūro parengtoje *Legenda maior*, vienalaikėje su Gerardo Frašiečio tekstu. Pranciškonų literatūroje legenda apie šv. Dominyko viziją pirmą kartą paminėta tik 1385–1399 m. Baltramiejaus iš Pizos (Bartolomeo Rinonico, da Pisa, apie 1338–1401) parengtoje „Knygoje apie palaimintojo Pranciškaus gyvenimo atitikimą mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus gyvenimui“ (*Liber de conformitate vitae beati Francisci ad vitam domini nostri Iesu Christi*)²¹⁴.

Pasakojimai apie Viešpaties rūstybės permaldavimo viziją, šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus susitikimą, taip pat popiežiaus Inocento III sapną (dominikoniškoji versija) labiausiai paplito po to, kai buvo atkartoti dominikono Jokūbo Voraginiečio (Jacopo da Varazze, Jacobus de Voragine, apie 1230–1298) „Aukso legendos“ tekste apie šv. Dominyką²¹⁵. Apie 1263–1273 m. parengtas kūrinys, vadinamas viduramžių hagiografijos įdirbio apibendrinimu, sulaukė populiarumo visame to meto krikščioniškame pasaulyje²¹⁶, užtikrino pasakojimų sklaidą ir įsitvirtinimą populiariojoje sąmonėje. Jis tapo ir bene pirmuoju hagiografijos kūrinium, pasiekusiu krikštą priėmusią Lietuvą: žinoma, kad „Aukso legendos“ egzempliorių Lietuvos didysis kunigaikštis ir Lenkijos karalius Jogaila su žmona, Lenkijos karaliene Jadvyga, padovanojo pirmajam Vilniaus vyskupui Andriejui, XV a. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje būta keleto šios knygos rankraščių, jos fragmentai versti į rusėnų kalbą, nuo XVI a. veikalas minimas didikų, dvasininkų ir vienuolynų (ypač dominikonų) bibliotekose²¹⁷. Dėl tokio populiarumo būtent „Aukso legendos“ tekstais dažniausiai remtasi kuriant šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus atvaizdus. Mažiau žinomu tapo, tačiau Gerardo Frašiečio užrašytus pasakojimus apie šv. Dominyką ir šv. Pranciškų taip pat atkartoję apie 1290 m. dominikono Teodoriko Apoldijiečio (Theodorico d'Apoldia) parengtas veikalas „Apie šv. Dominyko gyvenimą ir stebuklus, ir

²¹² Christie Fengler Stephany, „The Meeting of Saints Francis and Dominic“, p. 220.

²¹³ Ten pat, p. 218–219.

²¹⁴ Ten pat, p. 221–222.

²¹⁵ Atskirų šv. Dominyko gyvenimo ir stebuklų epizodų kilmę šiame kūrinyje analizavo André Vauchez, žr.: André Vauchez, „Jacques de Voragine et les saints du XIIIe siècle dans la *Légende Dorée*“, *Legenda aurea: sept siècles de diffusion. Actes du colloque international sur la „Legenda aurea“*. Texte latin et branches vernaculaires à l'Université du Québec à Montréal 11–12 mai 1983, ouvrage publié sous la direction de Brenda Dunn-Lardeau. Montréal: Éditions Bellarmin, Paris: Librairie J. Vrin, 1986, p. 32–37.

²¹⁶ Gita Drungilienė, „Jokūbo Voraginiečio *Aukso legenda* ir dominikonai“, p. 103.

²¹⁷ Ten pat, p. 103–107.

Gita Drungilienė, „Vieno kūrinio istorija: Jokūbo Voraginiečio *Aukso legenda* senojoje Lietuvos kultūroje“, p. 15–41.

apie Pamokslininkų ordiną, kurį jis įkūrė“ (*De vita et miraculis S. Dominici, et de Ordine Praedicatorum quem instituit*)²¹⁸. XIII a. pab. – XIV a. pr. skirtingų autorių tekstuose užrašyti pasakojimai apie šv. Pranciškų ir šv. Dominyką kaip Švč. Mergelės Marijos Kristui pristatytus tarnus, kurie padės žmonijai pasitaisyti, galėjo įkvėpti Cimabue (Cenni di Peppo, apie 1240–1302) priskiriamą kompoziciją: paveiksle *Švč. Mergelė Marija su Kūdikiu, šv. Pranciškumi, šv. Dominyku ir angelais* (priedas Nr. 5. 3. 1), nutapytame apie 1295–1300 m., mažesnės abiejų šventųjų figūros įkomponuotos abipus Dievo Motinos sosto²¹⁹.

Nepaisant *Aukso legendos* populiarumo, šis tekstas yra tik vienas iš daugelio, atstovaujančių ankstesnei šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus sugretinimo tradicijai. Idėjas, suformuluotas popiežiaus Grigaliaus IX bulėje *Fons sapientiae*, iš karto pradėta interpretuoti kitų autorių darbuose (pavyzdžiui, Petro Ferandi „Šv. Dominyko legendoje“). XIII a. penktajame dešimtmetyje išaugusią įtampą tarp pranciškonų ir dominikonų iliustruoja skirtingi legendos apie popiežiaus Inocento III viziją variantai, o pastangas šią priešpriešą įveikti – tuo pat metu Tomo Celaniečio „Šv. Pranciškaus antrajame gyvenime“ ir Baltramiejaus Tridentiečio „Šv. Dominyko legendoje“ pasirodę užuominos apie šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus susitikimą bei draugystę. Remdamiesi *Fons sapientiae* kontekstu, 1255 m. dominikonų ir pranciškonų generaliniai vyresnieji pakvietė abiejų ordinų brolius įveikti bendrus iššūkius ir puoselėti tarpusavio meilę pateikdami šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko pavyzdį. Šis kvietimas galėjo turėti įtakos Gerardui Frašiečiui, 1260 m. knygoje „Pamokslininkų ordino brolių gyvenimai“ pirmą kartą užrašiusiam pasakojimus apie regėjimą, kuriuo patvirtinta bendra šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus misija, bei šių šventųjų brolišką susitikimą. Tad ikonografijoje ilgainiui įsitvirtinęs šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus vaizdavimas kartu yra neatsiejamas nuo XIII a. vidurio ir antrosios pusės aktualijų: konkurencijos tarp pranciškonų ir dominikonų bei siekio ją įveikti pristatant šių šventųjų bendrystę.

1. 3. 3. Šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko sugretinimas XIV–XV a.

XIII a. hagiografiniuose tekstuose įsitvirtinę pasakojimai, sugretinantys šv. Pranciškų su šv. Dominyku ir perteikiantys jų bendrą misiją žmonijos išganymo labui, buvo perkelti į ikonografiją. Jos tyrinėtojai atkreipia dėmesį į tai, kad šis perkėlimas įvyko po gana nemažo laiko tarpo: ankstyviausi žinomi scenų atvaizdai rankraščių iliustracijose datuojami XIV a. ketvirtuoju dešimtmečiu, monumentaliojoje dailėje jie pasirodė dar vėliau²²⁰. Manoma, kad scenų įsitvirtinimui

²¹⁸ Christie Fenger Stephany, „The Meeting of Saints Francis and Dominic“, p. 221.

²¹⁹ Daniela Parenti, „Madonna Enthroned with the Child, St. Francis, St. Dominic, and two Angels“. *Le Gallerie degli Uffizi*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.uffizi.it/en/artworks/cimabue-madonna-enthroned>

²²⁰ Christie Fenger Stephany, „The Meeting of Saints Francis and Dominic“, p. 231.

populiariojoje sąmonėje, perkėlimui į dailę ir kitas meninės veiklos formas (pavyzdžiui, religinius teatro vaidinimus) įtakos turėjo pasakojimų kartojimas ir interpretavimas naujuose tekstuose.

Reikšmingiausias iš jų buvo Dantės Aligjerio „Dieviškoji komedija“, sukurta apie 1307–1321 m. Dantė buvo artimas Mažesniųjų brolių aplinkai: Florencijoje studijavęs pranciškonų Šv. Kryžiaus (*Santa Croce*) vienuolyne, Ravenoje jis lankydavosi Mažesniesiems broliams perduotoje ir Šv. Pranciškaus vardu pervadintoje bazilikoje, kurioje Da Polenta šeima, tremtyje prigludusi poeta, turėjo savo koplyčią; galiausiai buvo palaidotas šios bažnyčios kapinėse²²¹. Savo garsiausiame kūrinyje Dantė pagerbė ir šv. Pranciškų, ir šv. Dominyką, pristatydamas juos per savaip interpretuotą tradiciją Mažesniųjų brolių ordino nariams sakyti pamokslus dominikonų bažnyčiose per šv. Dominyko minėjimus, o Pamokslininkų ordino broliams – pranciškonų bažnyčiose per šv. Pranciškaus šventes²²². „Rojaus“ dalies XI–XII giesmėse dominikonas šv. Tomas Akviniėtis pristato šv. Pranciškų²²³, o pranciškonas šv. Bonaventūras – šv. Dominyką²²⁴.

Abu kalbėtojai sugretina dviejų elgetaujančiųjų ordinų įkūrėjus pabrėždami jų bendrą misiją žmonijos išganymo kontekste. Dantės valia šv. Tomas Akviniėtis primena pasakojimus apie šv. Pranciškaus regėtą serafą, šv. Dominyko skleistą dangišką šviesą ir pristato abu šventuosius kaip Dievo išrinktus tarnus, išaukštindamas „abiejų vieningą valią, / Nes kryptimi jie žengė ta pačia“²²⁵. Šis tekstas kartu yra nuoroda į Gerardo Frašiečio pirmą kartą užrašytą pasakojimą apie šv. Dominyko viziją ir jame pristatytus Dievo tarnus. Nuorodą Dantės kūrinyje pakartoja ir šv. Bonaventūras, kalbėdamas apie šv. Pranciškų ir šv. Dominyką kaip Dievo atsiųstus karvedžius, kuriems „dera būti visados drauge: / Dėl vieno tikslo juodu mat kariavo / Ir žėri ta pačia ugnim džiugia“²²⁶. Šv. Bonaventūro žodžiuose perteiktas Bažnyčios kaip Kristaus kariaunos vaizdinys,

²²¹ „Dante, san Francesco e i francescani“, *OFMConv*. Paskelbta 2021 m. rugpjūčio 6 d. <https://www.ofmconv.net/en/v-dante-san-francesco-e-i-francescani/>

²²² Christie Fengler Stephany, „The Meeting of Saints Francis and Dominic“, p. 230.

²²³ *Rojus*, XI giesmė, 7–41 posm. Dante Alighieri, *Dieviškoji komedija*, p. 435–438.

²²⁴ *Rojus*, XII giesmė, 11–38 posm. Dante Alighieri, *Dieviškoji komedija*, p. 440–442.

²²⁵ [...] *Du padėjėjus ji [Apvaizda] pasivadino,*

Kad ramstis būtų jai ir palyda.

*Pirmasis degė meile serafimo,
Antrasis savo išmintim didžia
Aplinkui skleidė šviesą cherubino.*

*Tik apie vieną tau šnekėsiu čia,
Bet girsiu abiejų vieningą valią,
Nes kryptimi jie žengė ta pačia.*
Rojus, XI giesmė, 12–14 posm. Citata iš: Dante Alighieri, *Dieviškoji komedija*, p. 435.

²²⁶ *Jiems dera būti visados drauge:*

*Dėl vieno tikslo juodu mat kariavo
Ir žėri ta pačia ugnim džiugia.*

*Nors Kristaus armija apsiginklavo,
Bet sunkiai – ir netvirtu dar žingsniu
Žygiavo paskui vėliavnešį savo.*

taip pat šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko pristatymas karo vadų rolėse primena Grigaliaus IX bulėje *Fons sapientiae* išdėstytas mintis. Dantė toliau plėtoja šią sąsają šv. Bonaventūro kalboje įterpdamas nuorodą į pranašo Zecharijo vizijoje regėtą karo vežimą²²⁷, kuri Grigalius IX siejo su Pamokslininkų ir Mažesniųjų brolių ordinų bei jų įkūrėjų veikla. Be to, tiek šv. Pranciškaus²²⁸, tiek šv. Dominyko²²⁹ apibūdinimuose vartojami vynuogyną puoselėjančių sodininkų įvaizdžiai. „Dieviškosios komedijos“ įtaigą ir reikšmę įrodo jo kūrinyje pasiūlyto šv. Dominyko kaip Kristaus vynuogyno darbininko pristatymo įkomponavimas šventojo palaidojimo vietoje²³⁰.

„Rojaus“ XI–XII giesmių dvasia labai atitinka legendas apie draugystę tarp šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko, todėl manoma, kad šią kūrinio dalį Dantė sukomponavo iš dalies siekdamas

*Tada valdovas amžinas žmonių
Už tą vangumą atmokėt panoro
Jai savo dosnumu begaliniu,*

*Pasiųsdamas, kaip jau minėta, porą
Kovūnų, kurių žodžiai ir veiksmai
Krūvon subūrė, kas tik buvo doro.
Rojus, XII giesmė, 12–15 posm. Citata iš: Dante Alighieri, *Dieviškoji komedija*, p. 440.
²²⁷ *Jeį šitaip tavo protui įtemptam
Atrodo vienas ratas to vežimo,
Iš kur Bažnyčia mūsųje kietam**

*Tol daužė priešus, kol anie aprimo,
Tai nepamiršk ir antrojo, kurį
Čia Tomas kaišė laurais pagyrimo.
Rojus, XII giesmė, 36–37 posm. Citata iš: Dante Alighieri, *Dieviškoji komedija*, p. 442.*

²²⁸ *Tuomet Honorijus, kaip įsakyta
Pačios apvaizdos, vainiku skaisčiu
Apvainikavo jų archimandritą,*

*Kursai netrukus, trokšdamas kančių,
Sultonui atšiauriajam Dievo Žodį
Išdrįso skelbt, o kai iš jo vilčių*

*Neliko ničnieko, nes pasirodė,
Kad sėkla jo šioj dirvoj neprigis, –
Gimtinio krašto derlium pasiguodė [...]
Rojus, XI giesmė, 33–35 posm. Citata iš: Dante Alighieri, *Dieviškoji komedija*, p. 437.*

²²⁹ *Gal jis geriausiai tiktų atvaizduot
Kaip nuoširdus pagelbėtojas Kristaus,
Ištroškęs jo sode pasidarbuot [...]*

*Ir, kad be sąžiningo šeimnininko
Nežūtų vynuogynas, jis bemat
Jį puoselėt ir sergėti sutinka [...]
Rojus, XII giesmė, 24, 29 posm. Citata iš: Dante Alighieri, *Dieviškoji komedija*, p. 441.*

²³⁰ Grindyse prie įėjimo į šv. Dominyko kapo koplyčią Bolonijoje įrašyta „Dieviškosios komedijos“ („Rojaus“ dalies XII giesmės, 24 posmo) citata originalo kalba:
*DOMENICO FU DETTO ED IO NE PARLO
SI COME DELL AGRICOLA CHE CRISTO
ELESSE ALL ORTO SUO PER AIUTARLO
D.NTE DIV. COM. PAR. C. XII V. XXIV*

parodyti, kaip jo gyvenimo laikotarpiu abiejų šventųjų pasekėjai nutolo nuo ordinų įkūrėjų principų, ir norėdamas sugrąžinti juos prie bendro tikslo suvokimo ir broliškos meilės jausmo²³¹. Poeto nusivylimą jo meto vienuolių nutolimu nuo šventųjų pavyzdyje matytų idealų patvirtina tolesniame tekste šv. Bonaventūros žodžiais išsakyta kritika pranciškonų nesantarvei²³². Primindamas Pamokslininkų ir Mažesniųjų brolių ordinų nariams, kad bendra jų misija dirbti Dievo garbei ir žmonijos išgelbėjimui yra svarbesnė už žemišką konkurenciją, Dantė meistriškai panaudojo ankstesniuose tekstuose (pavyzdžiui, Grigaliaus IX bulėje *Fons sapientiae*, 1255 m. Umberto Romansiečio ir pal. Jono iš Parmos bendroje enciklikoje, Gerardo Frašiečio pirmą kartą užrašytuose ir Jokūbo Voraginiečio bei kitų autorių atkartotuose hagiografiniuose pasakojimuose) išplėtotus vaizdinius apie šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus bendrystę.

„Dieviškosios komedijos“ įtaigumą lėmė ir tai, kad Dantės panaudoti pasakojimai ir vaizdiniai buvo veikiausiai gerai žinomi XIV a. pr. Šiaurės Italijos visuomenėje. Tačiau pastebima, kad šis literatūros kūrinys juos naujai aktualizavo ir galėjo paskatinti jų vaizdavimą dailėje²³³. Seniausias žinomas Viešpaties rūstybės permaldavimo vizijos atvaizdas išliko Vatikano bibliotekoje saugomame kankinysčių pasakojimų rinkinyje. Jo detalės ir greta nutapytos septynios scenos iš šv. Dominyko gyvenimo liudija rėmimąsi Jokūbo Voraginiečio „Aukso legendos“ tekstu, tačiau iliustracijos buvo sukurtos apie 1338 m.²³⁴ – nuo „Aukso legendos“ pasirodymo praėjus daugiau nei šešiams dešimtmečiams, nuo „Dieviškosios komedijos“ – beveik dviems. Apie 1355–1360 m. tos pačios vizijos scena su besimeldžiančių šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko figūromis pavaizduota monumentaliojoje dailėje – freskoje, buvusioje Bolonijos Šv. Marijos Magdalietės bažnyčioje (priedas Nr. 4. 2. 13). XIV a. pab. ji nutapyta Florencijos pranciškonų Šv. Kryžiaus bažnyčios galerijoje tarp šv. Pranciškaus gyvenimo epizodų²³⁵. Maždaug tuo metu pasakojimai apie šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko susitikimą ir bendrą misiją pradėti vaizduoti ir tapyboje ant medžio lentų²³⁶.

Bendros abiejų šventųjų ikonografijos populiarumas išaugo XV a., o dažniausiai Pamokslininkų ir Mažesniųjų brolių ordinų įkūrėjus kartu vaizdavusiu dailininku (tiek rankraščių iliustracijose, tiek tapyboje ant medžio lentų, tiek freskose) vadinamas dominikonas pal. Fra Angelico (Giovanni da Fiesole, apie 1395–1455, beatifikuotas 1982 m.)²³⁷. Taip pat išgarsėjo jo mokinio Benozzo Gozzoli (apie 1420–1497) tapytos šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus susitikimo scenos ir abiejų šventųjų apsikabinimą vaizduojantis Andrea della Robbia (1435–1525) reljefas Florencijos Šv. Pauliaus ligoninės fasade,

²³¹ Christie Fengler Stephany, „The Meeting of Saints Francis and Dominic“, 231.

²³² Dante Alighieri, *Dieviškoji komedija*, p. 442.

²³³ Christie Fengler Stephany, „The Meeting of Saints Francis and Dominic“, 231.

²³⁴ Ten pat, p. 223–224.

²³⁵ Ten pat, p. 224–225.

²³⁶ Ten pat, p. 218.

²³⁷ Ten pat, p. 218, 226–227.

sukurtas 1493–1496 m.²³⁸ pagal Fra Angelico freskos Florencijos Šv. Morkaus vienuolyne pavyzdį. Reljefas, įrengtas virš įėjimo į pranciškonų tretininkų įsteigtą ligoninę, atspindėjo dėl jos administravimo kilusį konfliktą tarp pranciškonų ir dominikonų bei jų susitaikymą 1458 m., taip pat garsaus dominikonų pamokslininko Girolamo Savonarolos (1452–1498) pastangas sumažinti įtampą tarp abiejų ordinų²³⁹. Kaip ir Dantės *Dieviškojoje komedijoje*, pasakojimų apie šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko bendrystę priminimas dailės kūrinuose buvo pasitelkiamas siekiant įveikti nesutarimus ir paskatinti abipusę pagarbą tarp jų įkurtų ordinų narių.

Šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko sugretinimo tradicija įsitvirtino ne tik literatūroje ir dailėje, bet ir teatre. XV a. antroje pusėje Florencijoje atsiradusios religinio ir pasaulietinio teatro formos (italų k. *sacre rappresentazioni*), paremtos Šventojo Rašto, šventųjų hagiografijos, stebuklų pasakojimais ir skirtos aptarti aktualias miesto gyvenimo problemas²⁴⁰, tyrimai atskleidžia legendos apie Viešpaties rūstybės permaldavimą populiarumą. Ši legenda tapo vieno iš seniausių tokio tipo spektaklių pagrindu, be to, santykis tarp Dievo teisingumo ir gailingumo buvo panašiai nagrinėjamas XV a. Bolonijoje rengtuose vaidinimuose²⁴¹. Legendos aprašymai XIII–XIV a. tekstuose buvo papildyti dramos vystymui reikalingais veikėjais: Dievo teisme vaizduojamomis Teisingumo ir Gailingumo personifikacijomis, kurių viena ragina Kristų nubausti žmoniją už nuodėmes, o kita bando įkalbėti jį persigalvoti, prašydama šventųjų pagalbos. Galiausiai ji pakviečia Švč. Mergele Mariją, kuri kreipiasi į Kristų, numalšina jo pyktį išmintingai išdėstytais argumentais ir, praskleidusi apsiaustą, parodo šv. Pranciškų ir šv. Dominyką²⁴², tardama:

*[...] Priimk šią dovaną, teisingą ir tyrą,
Kurią tau siūlau nusidėjėlių išgelbėjimui:
Pranciškų, užsidegusį serafo uolumu,
ir Dominyką, tvirtai stovintį dieviškoje meilėje.
[...] Šių dviejų šventųjų pakanka
Atversti pasaulį iš jo nuodėmių.
Su jų gerais pavyzdžiais ir pamokymais
Visi atgręš į tave užkietėjusias širdis.²⁴³*

²³⁸ Christie Fengler Stephany, „The Meeting of Saints Francis and Dominic“, p. 218, 229–233.

²³⁹ Ten pat, p. 231–233.

²⁴⁰ Pietro Delcorno, „Tribunale umano e tribunale celeste. Procedure della giustizia nelle sacre rappresentazioni fiorentine“, p. 405, 406.

²⁴¹ Ten pat, p. 415–416.

²⁴² Ten pat, p. 416–417.

²⁴³ 37. [...] *Recevi questo don sì iusto e puro,
ch'io t'offerisco pi peccatur salvare:*

*Francesco infiammato d'ardor serafino
e Domenico fundato ne l'amor divino.*

[...] 38. *Questi duo santi son sufficienti
el mondo convertir di suo peccati.*

Dievo Motina vaidinime pristatoma kaip nusidėjėlių gynėja, kurios pasiūlytas sprendimas laimi laiko visos žmonijos pasiruošimui Paskutiniajam teismui ir leidžia Teisingumui susitaikyti su Gailestingumu. Tuo tarpu šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus bei jų įkurtų ordinų vaidmenį geriausiai išryškina paskutinis vaidinimo veiksmas: jame Jėzus paaiškina abiem šventiesiems, kad atversti pasaulį jie gali pamokslaudami, ir, pasitraukus visiems veikėjams, palieka scenoje juos vienus. Tokiu būdu elgetaujančiųjų ordinų įkūrėjai ir atstovai pristatomi kaip pamokslininkai, Dievo valia atliekantys visuomenės perkeitimo misiją²⁴⁴. Vaidinimas liudija, kad XV a. antrosios pusės Florencijos visuomenėje pranciškonų ir dominikonų vaidmuo buvo suvokiamas kaip bendras, o priešio suvokimo prisidėjo to meto religinėje vaizduotėje įsitvirtinęs pasakojimas apie Viešpaties rūstybės permaldavimo viziją.

Šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus sugretinimo tradicija XIV–XV a. ypač sustiprėjo, jos apraiškas galima matyti to meto literatūros, dailės ir teatro kūrinuose. Didelę įtaką šios tradicijos sklaidai ir įsitvirtinimui populiariojoje sąmonėje turėjo Dantės „Dieviškoji komedija“. Pasiremdamas Grigaliaus IX ir kitų XIII a. autorių tekstuose pasiūlytais vaizdiniais, Dantė ragino savo meto pranciškonus ir dominikonus suvokti bendrą misiją ir puoselėti abipusę pagarbą imant pavyzdį iš savo ordinų įkūrėjų. „Dieviškosios komedijos“ populiarumas galėjo paskatinti bendros šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko ikonografijos sklaidą XIV–XV a. (galimai ir abiejų šventųjų vaizdavimą danguje). Dailės kūrinuose jų figūros dažnai atstovauja Pamokslininkų ir Mažesniųjų brolių ordinams, per jas taip pat stengiasi priminti abiejų elgetaujančiųjų vienuolių bendrystę. Pranciškonų ir dominikonų bendras vaidmuo žmonijos išganymo istorijoje buvo pristatomas ir XV a. II p. Florencijoje vaidintuose religinio pobūdžio spektakliuose, paremtuose pasakojimu apie Viešpaties rūstybės permaldavimą Kristui priėmus šv. Dominyko bei šv. Pranciškaus tarnystę.

Šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus sugretinimo tradicijos ištakos atsekamos iki XIII a. 4 deš. Kanonizuodamas abu šventuosius, popiežius Grigalius IX pristatė juos kaip paskutinius žmonijos išgelbėtojus pasaulio pabaigos išvakarėse. Bendros jų misijos pristatymas ypač išplėtotas šv. Dominyko kanonizacijos bulėje (1234), kurioje pasiūlyti kovos vežimo žirgų ir Viešpaties vynuogyno darbininkų įvaizdžiai buvo atkartoti vėlesnių autorių, kaip ir šventųjų supanašėjimą lėmusi tendencija kalbėti apie šv. Pranciškų ir šv. Dominyką veikiau kaip jų įkurtų ordinų simbolius, nei skirtingomis charizmomis pasižymėjusias individualybes. Grigaliaus IX idėjų sklaidą galima įžvelgti ir XIII a. 5 deš. pasirodžiusiuose tekstuose, kuriuose siekta įveikti susipriešinimą

Con li lor buoni esempi e amaestramenti

Tutti retrarano a te i cuori indurati.

Versta iš: Pietro Delcorno, „Tribunale umano e tribunale celeste. Procedure della giustizia nelle sacre rappresentazioni fiorentine“, p. 418.

²⁴⁴ Ten pat, p. 418–419.

tarp pranciškonų ir dominikonų. Gerardo Frašiečio knygoje „Pamokslininkų ordino brolių gyvenimai“ (1260) šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus bendrystė buvo išreikšta per pasakojimus apie viziją, kuria patvirtintas jų uždavinys padėti žmonijai pasitaisyti, ir kitą dieną įvykusį susitikimą. Šie pasakojimai atkartoti Jokūbo Voraginiečio „Aukso legendoje“ ir kituose hagiografiniuose kūriniuose, tačiau į ikonografiją perkelti XIV a., po jų interpretavimo Dantės „Dieviškojoje komedijoje“. Abiejų šventųjų pristatymas dramos kūriniuose ir bendrų atvaizdų populiarumas XV a. liudija sugretinimo tradicijos įsitvirtinimą to meto visuomenėje.

Turint omenyje šį kontekstą, galima geriau suprasti, kokį prasminį krūvį pranciškonai ir dominikonai galimai suteikdavo savo ordinų įkūrėjų atvaizdams tuo metu, kai buvo sukurti seniausi Vilniuje išlikę jų pavyzdžiai (ir ankstesni, kurie mūsų dienų nepasiekė). Tai buvo ne istorinių asmenybių „portretai“, bet simbolinės figūros, kuriose sukoncentruoti šventųjų gyvenimo ir sekimo Kristumi pavyzdžiai, „paskutinių žmonijos išgelbėtojų“ vaidmuo ir atstovavimo viso ordino misijai reikšmė. Visa tai buvo stengiamasi vaizdais papasakoti Mažesniųjų brolių ir Pamokslininkų ordinų nariams bei tikintiesiems, ateinantiems į jų bažnyčias. Šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko sugretinimo tradicija, vėlesniais amžiais tęsta Europos dailėje, lėmė, kad tarp XVI a. pr. freskų Vilniaus pranciškonų observantų bažnyčioje atsirado dominikonų (o ne, pavyzdžiui, tuo metu mieste įsikūrusių karmelitų) šventųjų atvaizdų. Perimtos vaizdavimo schemos atitiko ir vietinį istorinį kontekstą: dar Gedimino laikais pradėtą šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko mokinių veiklą Vilniuje.

2. Ordinų įkūrėjų atvaizdai Vilniaus pranciškonų ir dominikonų vienuolynuose

Antroji tyrimo dalis yra skirta pristatyti istorinių aplinkybių sąlygotą šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko ikonografijos sklaidą ir kaitą Vilniaus pranciškonų ir dominikonų vienuolynų aplinkoje. Joje analizuojama surinkta vaizdinė ir tekstinė medžiaga apie šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus atvaizdus, XVI–XIX a. vid. buvusius Vilniaus dominikonų ir pranciškonų vienuolynuose bei bažnyčiose, atvaizdų atsiradimo aplinkybes ir su jais susijusį pamaldumą. Informacija chronologiškai sugrupuota į du skyrius. Pirmajame aptariamas pranciškonų ir dominikonų vienuolynų įsikūrimo Vilniuje XIV a. pab.–XVII a. I p. kontekstas, tuo metu sukurti šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko atvaizdai ir ikonografijos pokyčiai po Tridento bažnytinio susirinkimo. Antrajame – vienuolynų atsikūrimas po 1655–1661 m. karo su Maskva ir Švedija bei XVIII a. I p. miestą nusiaubusių negandų: Šiaurės karo, maro epidemijos ir gaisrų. Nuotraukos prieduose sugrupuotos pagal vienuolynus, su kurių aplinka yra susiję užfiksuoti kūriniai. Taip pat pateikta lentelė, kurioje (jei įmanoma) nurodomos ir neišlikusių, tačiau peržiūrėtuose dokumentuose ir literatūroje minimų kūrinių temos. Tokiu būdu tiksliau perteikiamas šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko atvaizdų paplitimo Vilniuje mastas ir ikonografijos pokyčiai skirtingais laikotarpiais. Aptariant juos keliami atvaizdų temų, rūšies ir medžiagų klausimai.

Šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko atvaizdų Vilniaus pranciškonų ir dominikonų vienuolynuose tyrimas neišvengiamai lieka fragmentiškas. Šaltiniuose rasta informacija apie egzistavusius, tačiau mūsų dienų nepasiekusius kūrinius padeda geriau suvokti praradimų mastą. Be to, neįmanoma nustatyti, kiek egzistavo šaltiniuose nepaminėtų atvaizdų. Ši problema lėmė ir tyrimo chronologines ribas: nors ankstyviausi abiejų šventųjų ikonografijos pavyzdžiai Vilniuje išliko iš XVI a. pradžios, neabejotina, kad jų būta ir anksčiau. Kaip minėta įvade, pranciškonai ir dominikonai susidūrė su lietuvių gentimis jau XIII a. 4 deš.²⁴⁵, apie 1250–1261 m. dalyvavo Lietuvos karaliaus Mindaugo krikšto, karūnavimo ir valdovo dvaro sielovados misijose²⁴⁶. Lietuvos

²⁴⁵ Gali būti, kad 1237 m. per prūsų ir lietuvių genčių teritorijas keliavo Vengrijos provincijos dominikonai, pradėję ieškoti naujų kelių pas kumanus. Lenkų dominikonai įkūrė vienuolynus prūsų žemėse Kulme (1233–1238) ir Elbinge (1238), Vokietijos provincijos pranciškonai – Rygoje (1238).

Darius Baronas, *Vilniaus pranciškonų kankiniai ir jų kultas XIV–XX a.*, p. 49, 53–54;

Darius Baronas, „Dominikonų misijos ir šv. Hiacinto pasiuntinystė“, p. 232.

Marek Adam Dettlaff OFM Conv., „Pranciškonų pradžia Lietuvoje XIII–XV amžiuje“, p. 17.

²⁴⁶ Pranciškonai iš Rygos vienuolyno 1250–1251 m. ruošė valdovą ir jo šeimą krikštui; brolių Henriką iš Liuksemburgo popiežius Inocentas IV paskyrė Žiemgalos (1247), vėliau – Kuršo vyskupu (1251–1263) ir Mindaugo globėju. 1253 m. Mindaugą Lietuvos karaliumi vainikavo dominikonas, Kulmo vyskupas Heidenreichas, iškilmėse dalyvavo abiejų ordinų atstovai. Karaliaus dvare pranciškonų ir dominikonų misionieriai dirbo bent iki 1261 m., kai atsinaujino nesutarimai tarp Lietuvos karalystės ir Livonijos ordino. Po Mindaugo nužudymo 1263 m. dominikonų liudijimai apie lietuvių ir misijas jų žemėse baigėsi, XIII a. pab. pagonišką Lietuvą pasiekdavo tik pavieniai pranciškonai iš Rygos.

Darius Baronas, *Vilniaus pranciškonų kankiniai ir jų kultas XIV–XX a.*, p. 50–51, 58, 61–62.

Darius Baronas, „Dominikonų misijos ir šv. Hiacinto pasiuntinystė“, p. 234.

Sławomir Brzozecki OP, „Lietuvos dominikonų provincija“, p. 25.

Marek Adam Dettlaff OFM Conv., „Pranciškonų pradžia Lietuvoje XIII–XV amžiuje“, p. 16–17.

didžiajam kunigaikščiui Gediminui perkėlus sostinę į Vilnių, jame aktyviai veikė abiejų vienuolių atstovai: pranciškonų ir dominikonų bažnyčios buvo paminėtos tame pačiame 1323 m. sausio 25 d. laiške, kuriame pirmą kartą užrašytas ir Vilniaus miesto vardas²⁴⁷. Dominikonų misija Vilniuje veikiausiai baigėsi dar Gedimino valdymo metu, pranciškonų namai galėjo būti sunaikinti apie 1369 m., abiejų vienuolių pirmųjų bažnyčių vietos tiksliai nežinomos²⁴⁸. Nors šaltiniuose nėra jokių užuominų apie kokius nors šventųjų atvaizdus ankstyvuojų elgetaujančių ordinų veiklos laikotarpiu Lietuvoje, tikėtina, kad XIII a. susiformavusios šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko ikonografijos pavyzdžiai galėjo pasiekti tolimiausius jų įkurtų ordinų veiklos kraštus ir padėti pagrindus pamaldumo tradicijai ir vaizduosenai. Aktyvi pranciškonų veikla XIV a. pab. – XV a. Vilniuje, taip pat dominikonų sugrįžimas į miestą XVI a. pr. leidžia tikėtis, kad naujai įkurtuose vienuolynuose ir jų bažnyčiose tuo metu buvo galima matyti ne vieną šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko atvaizdą. Todėl šiame darbe tiriama „ant nematomo pamato stovinti“ vietinė vaizdavimo tradicija, kurios ištakas bandoma apibūdinti remiantis išlikusiais vėlyvesniais atvaizdais ir fragmentiškais užuominomis apie kitus, jau prarastus, bet jai priklausiusius kūrinius.

2. 1. Pranciškonų ir dominikonų vienuolynai Vilniuje XIV a. pab. – XVII a. I p.

Pirmajame skyriuje nagrinėjamas pradinis vienuolių įsitvirtinimo laikotarpis Lietuvoje – XIV a. pab.–XVII a. I p. – pasižymi nedideliu šaltinių kiekiu ir, kaip rodo atlikti tyrimai, gana nedidele vienuolių įtaka populiarinant ordinų šventuosius bendrame to meto visuomenės pamaldumo kontekste²⁴⁹. Iš XIV a. pab. – 1620 m. žinomų 189 Vilniaus vyskupijos bažnyčių titulų šv. Pranciškaus vardas paminėtas tik 4 bažnyčių ir vienos altarijos atvejais, Žemaitijos vyskupijoje

Edvardas Gudavičius, *Mindaugas*, p. 239, 248–249.

²⁴⁷ Laiške Gediminas teigė prieš dvejus metus Vilniuje pastatęs po bažnyčių pranciškonams ir dominikonams, tad misija prasidėjo bent 1321 m. Popiežiaus pasiuntiniai, aplankę miestą 1324 m., minėjo Mažesniųjų brolių vienuolyną ir bažnyčią, kurioje dalyvaudavo Mišiose, taip pat valdovo dvare tarnavusius dominikonus.

Gedimino laišakai, p. 25, 51, 56, 62.

²⁴⁸ Pranciškonų bažnyčią bandyta lokalizuoti 1543 m. pastatytos Šv. Kryžiaus koplyčios vietoje, tačiau šiame sklype rasti seniausi archeologiniai radiniai datuojami XVI a. Svarstoma, kad pranciškonų bažnyčia galėjo stovėti dab. arkikatedros, Žemutinės pilies teritorijoje buvusios Šv. Onos bažnyčios ar Gedimino laikais datuojamo mūrinio pastato, taip pat Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios vietoje.

Aleksandra Aleksandravičiūtė, „Vilniaus pranciškonų (Mažesniųjų brolių konventualų) vienuolynas ir Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia“.

Darius Baronas, „Pranciškonų misionieriai ir kankiniai Lietuvoje XIII–XIV a.“, p. 22.

Darius Baronas, *Vilniaus pranciškonų kankiniai ir jų kultas XIV–XX a.*, p. 72, 77–80, 84–87.

Marek Adam Dettlaff OFM Conv. „Pranciškonų vienuolynas ir Švenčiausiosios Mergelės Marijos bažnyčia Vilniuje (XIV–XVII a.)“, p. 54–58.

Mindaugas Paknys, „Šventųjų kultai LDK XV–XVII a. pradžioje“, p. 67.

Eduardas Remecas, „Vilniaus gaisro datavimo problematika: ar tikrai Vilniaus pilis sunaikino 1419 m. gaisras?“, p. 82–84.

Stephen C. Rowell, „Pranciškonų (konventualų) ordino įsitvirtinimas Lietuvoje XV a.: Vilniaus pavyzdys“, p. 33–34.

Gediminas Vaitkevičius, *Vilniaus sąsiuviniai*, t. 1: *Vilniaus įkūrimas*, p. 61.

²⁴⁹ Mindaugas Paknys, „Įvadas“. *Šventieji vyrai, šventosios moterys. Šventųjų gerbimas LDK XV–XVII a.* Sudarytojas Mindaugas Paknys. Vilnius: Aidai, 2005, p. 8.

– vienos iš 34 bažnyčių pavadinime²⁵⁰, dažniausiai tai buvo pranciškonų aptarnaujami maldos namai. Šv. Dominyko vardas tuo metu nepaminėtas nei viename Vilniaus ar Žemaitijos vyskupijos maldos namų titule. Nei Dominyko, nei (kiek dažniau pasitaikydavęs, ypač bernardinų aptarnaujamose parapijose) Pranciškaus vardas nepateko į abiejose vyskupijose populiariausių XVI–XVII a. I pusės krikšto vardų sąrašus²⁵¹. Abiejų šventųjų šventės nebuvo įtrauktos į liturginius kalendorius, paskelbtus 1528 m. Vilniaus vyskupijos sinodo nutarimuose ir 1582 m. kardinolo Jurgio Radvilos laiške²⁵². Pamaldumas šv. Pranciškui ir šv. Dominykui buvo sutelktas pranciškonų ir dominikonų vienuolynų aplinkoje. Joje susidarė sąlygos atsirasti ir ankstyviausiems Vilniuje išlikusiems abiejų šventųjų atvaizdams.

Laikotarpio pradžioje į Vilnių sugrįžo pranciškonai konventualai, pasistatę Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų šventovę, taip pat aptarnavę greta jos esančią Šv. Mikalojaus bažnyčią ir Šv. Onos bažnyčią Vilniaus Žemutinės pilies teritorijoje. Pirmoji fundacija Vilniuje, išreiškusi pamaldumą šv. Pranciškui – 1397 m. katedroje pranciškono vyskupo Andriejaus (Andrzej Wasilo, Jastrzembiec, ?–1398) funduota Šv. Andriejaus ir šv. Pranciškaus koplyčia²⁵³. 1469 m. Vilniuje įsikūrė pranciškonai observantai (bernardinai), 1495 m. netoli jų, Užupio priemiestyje, apsigyveno seserų bernardinų bendruomenė. Tais pačiais metais šalia baigiamos įrengti dabartinės Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir Bernardino Sieniečio bažnyčios pradėta statyti bernardinų aptarnaujama Šv. Onos bažnyčia. Tad 1517 m. popiežiui Leonui X (Giovanni di Lorenzo de Medici, 1475–1521) oficialiai atskyrus Mažesniųjų brolių observantų ir konventualų ordinus²⁵⁴ rytinėje miesto pusėje veikė pirmosios, vakarinėje – antrosios ordino atšakos atstovai. Dominikonų konventas Vilniuje buvo įsteigtas prie Šventosios Dvasios bažnyčios, kuri jiems perduota 1501 m. Tuo metu Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sostinėje veikė vien elgetaujančiųjų ordinų vienuolynai: pranciškonų ir dominikonų gretas papildė karmelitai, 1506 m. įkūrę Šv. Jurgio vienuolyną tuometiniame Puškarnios priemiestyje²⁵⁵.

²⁵⁰ Lydos pranciškonų Šv. Kryžiaus ir šv. Pranciškaus (1397), Vilniaus bernardinų Šv. Pranciškaus ir Bernardino (1469), Kretingos bernardinų Švč. Mergelės Marijos Apreiškimo ir šv. Pranciškaus (1602), Dokšycų Šv. Jurgio, Mikalojaus ir Pranciškaus (1608), Norviliškių pranciškonų Šv. Pranciškaus (1617) bažnyčios.

Mindaugas Paknys, „Šventųjų kultai LDK XV–XVII a. pradžioje“, p. 34, 40, 54, 59, 62, 67, 69, 84, 91.

²⁵¹ Pagal Mindaugo Paknio tyrinėtų šaltinių duomenis žinoma, kad 1575–1587 m. Pranciškaus vardas suteiktas bent 6 žemaičių bajorams, 1539–1600 m. – bent 11 LDK valstiečių. Liudo Jovaišos peržiūrėtuose XVII a. I p. dokumentuose krikšto metu suteiktas Pranciškaus vardas buvo paminėtas Joniškyje (1615 m. 2,62%), Tytuvėnuose (1625 m. 5,08%, 1630–1631 m. 4,84%), Krakėse (1634–1636 m. 10,61%), tačiau nepateko į dažniausių vyrų vardų dešimtuką.

Mindaugas Paknys, „Šventųjų kultai LDK XV–XVII a. pradžioje“, p. 49–53, 97.

Liudas Jovaiša, „Krikšto vardai XVII a. pirmos pusės Lietuvoje“, p. 152, 154, 156, 158, 163–164, 180.

²⁵² Mindaugas Paknys, „Šventųjų kultai LDK XV–XVII a. pradžioje“, p. 22–26.

²⁵³ Ten pat, p. 33, 74, 84.

²⁵⁴ *Pranciškonai Lietuvoje*, p. 5.

²⁵⁵ Liudas Jovaiša, „Senieji Vilniaus vienuolynai: Tiltas tarp dangaus ir žemės“. *Dangaus miestas*, p. 12.

Iššūkiu visoms vienuolijoms tapo Reformacija. Pirmieji jos šalininkai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje pasirodė XVI a. 3–4 deš.²⁵⁶, ir nors nėra žinoma, kiek vienuolių galėjo palikti savo bendruomenes dėl Reformacijos įtakos, XVI a. vid. sustojo naujų vienuolynų steigimas. Šią stagnaciją nutraukė 1569 m. Vilniuje įsikūrusi jėzuitų bendruomenė, 1594 m. naujame Šv. arkangelo Mykolo konvente apsigyveno klauzūrą priėmusios seserys bernardinės, o XVII a. I pusėje Vilniuje ir jo apylinkėse įsteigta net 10 vienuolynų²⁵⁷. Vienas iš jų – antrieji Pamokslininkų ordino namai Vilniuje, 1642 m. įkurti Lukiškių priemiestyje. Toks spartus bendruomenių kūrimasis rodė Katalikiškosios Reformos sėkmę Lietuvoje.

Ją atliepia ir kai kurie XVI a. II pusėje – XVII a. I pusėje Vilniuje sukurti atvaizdai, kurių gausai ir ikonografijos pokyčiams įtakos turėjo Tridento Bažnyčios susirinkimo (1545–1563) nutarimai. Potridentinėje dailėje visame katalikiškajame pasaulyje atsispindėjo liturgijos reforma, teologinės bei pamaldumo kryptys²⁵⁸. XXV-oje susirinkimo sesijoje 1563 m. gruodžio 3–4 d. priimtas dekretas „Apie šventųjų šaukimąsi, gerbimą ir relikvijas bei šventuosius paveikslus“, kuriuo remiantis vyskupai bei kiti už sielovadą atsakingi asmenys buvo įpareigoti mokyti tikinčiuosius apie šventųjų užtarimą, pagarbą jų relikvijoms, Kristaus, Švč. Mergelės Marijos bei šventųjų atvaizdų kūrimo ir rodymo svarbą²⁵⁹. Pastebima, kad XVI a. pab. – XVII a. I p. sukurtuose šventųjų atvaizduose dažnai vaizduotos kankinystės ir stebuklų scenos, pristatančios šventųjų pergalę prieš tikėjimo priešus, šventųjų užtarimu gautas malones, išaukštinančios Dievo galios veikimą²⁶⁰. Atsakant į reformatų kritiką, Katalikų Bažnyčioje ypač išaugo Švč. Mergelės Marijos gerbimas, atsirado naujos pamaldumo formos – Loreto litanija ir Rožinio malda²⁶¹ – kurių nuorodos atsispindėjo ir ikonografijoje.

XIV a. pab. – XVII a. I p. laikotarpis Vilniuje ypač dinamiškas ir atvaizdų tematikos, ir stilistikos (nuo vėlyvosios gotikos pereinant prie renesanso bei baroko meninės raiškos), ir naujų pranciškonų bei dominikonų vienuolynų steigimo atžvilgiu. Deja, išliko nedaug tuo metu mieste buvusių šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko atvaizdų. Nežinoma, kiek jų sunaikinta per Tvanu pramintą karą su Maskva ir Švedija, nusiaubusį Vilnių 1655–1661 m.

²⁵⁶ Holger Lahayne, Ingė Lukšaitė, „Reformacija“. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.vle.lt/straipsnis/reformacija/>

²⁵⁷ Liudas Jovaiša, „Senieji Vilniaus vienuolynai: Tiltas tarp dangaus ir žemės“. *Dangaus miestas*, p. 14–15.

²⁵⁸ Irena Vaišvilaitė, „Šventųjų kultas XVI a. antroje – XVII a. pirmoje pusėje“, p. 131.

²⁵⁹ Ten pat, p. 105–106.

²⁶⁰ Ten pat, p. 131.

²⁶¹ Ten pat, p. 126.

2. 1. 1. Pranciškoniai konventualai

Manoma, kad pranciškoniai iš naujo įsikūrė Vilniuje tarp 1378 ir 1387 m.²⁶², galbūt pakviesti Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Jogailos (~1352–1434) prieš pat Lietuvos krikštą²⁶³. 1387 m. Jogailos privilegijoje Vilniaus vyskupui jau minimi pranciškonų namai, pastatyti šalia kelio į Trakus²⁶⁴. Po ankstesnės buveinės sunaikinimo šis konventas įsteigtas saugesnėje aplinkoje – netoli Šv. Mikalojaus bažnyčios, vokiečių katalikų kolonijoje, kuri toje pačioje Jogailos privilegijoje apibūdinama kaip sutvirtinta pylimu ir stovinti atokiau nuo didžiojo kunigaikščio rezidencijos²⁶⁵. Švč. Mergelės Marijos bažnyčia buvo pastatyta apie 1387–1390 m.²⁶⁶; archeologinių tyrimų metu patvirtinta, kad bažnyčios ir vienuolyno teritorijoje seniausi radiniai išliko iš XIV a. II pusės²⁶⁷, taigi datavimas atitinka galimą pranciškonų įsikūrimo laiką.

Šis pranciškonų centras taip pat buvo suniokotas – XV a. pr. rašyta, kad 1390 m. puldami Vilnių kryžiuočiai sugriovė puošnią Švč. Mergelės Marijos bažnyčią²⁶⁸. Po dviejų metų ji vėl minima²⁶⁹, konventas buvo atstatytas ir išliko ne tik seniausiai, bet ir svarbiausiai pranciškonų namais Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. Nėra patikimų duomenų, nurodančių, kas skyrė lėšas bažnyčios statybai, tačiau Darius Baronas linkęs šią fundaciją sieti su Lenkijos karaliumi ir Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu Jogaila ir pirmuoju Vilniaus vyskupu, pranciškonu Andriejumi²⁷⁰. Taip pat prisidėjo Vilniaus vietininkas pirklys Hanulas, 1392 m. perleidęs pranciškonams patronato teisę į Šv. Mikalojaus bažnyčią (pastatytą apie 1377–1387 m.) ir aplinkinius sklypus²⁷¹. Manoma, kad tarp rėmėjų buvo kunigaikščiai Vytautas ir Žygimantas Kęstutaitis²⁷², kiti didikai ir miestiečiai. 1414 m. Vilnių aplankęs Ghilbertas de Lannoy pranciškonų bažnyčią apibūdino kaip mūrinę, 1421 m. baigus atstatymo darbus Žemaičių vyskupas Martynas ją konsekrovo²⁷³. Tai buvo gotikinė halinė šventovė su plokščiu laiptuotu fasadu; iki šiol išlikęs jos gotikinis tūris, portalas, šiaurinės navos bokštas, dviejų koplyčių krištoliniai skliautai, laiptų, kontraforsų, langų fragmentai pastogėje²⁷⁴.

²⁶² Darius Baronas, *Vilniaus pranciškonų kankiniai ir jų kultas XIV–XX a.*, p. 98.

²⁶³ Marek Adam Dettlaff OFM Conv. „Pranciškonų pradžia Lietuvoje XIII–XV amžiuje“, p. 19.

²⁶⁴ Darius Baronas, „Katalikiškojo pamaldumo raiška Vilniuje XIV a. pabaigoje – XV a. viduryje“, p. 18.

²⁶⁵ Darius Baronas, *Vilniaus pranciškonų kankiniai ir jų kultas XIV–XX a.*, p. 100

²⁶⁶ Darius Baronas, „Katalikiškojo pamaldumo raiška Vilniuje XIV a. pabaigoje – XV a. viduryje“, p. 18.

²⁶⁷ Marek Adam Dettlaff OFM Conv. „Pranciškonų pradžia Lietuvoje XIII–XV amžiuje“, p. 20.

²⁶⁸ Darius Baronas, *Vilniaus pranciškonų kankiniai ir jų kultas XIV–XX a.*, p. 101.

²⁶⁹ Darius Baronas, „Katalikiškojo pamaldumo raiška Vilniuje XIV a. pabaigoje – XV a. viduryje“, p. 18.

²⁷⁰ Darius Baronas, *Vilniaus pranciškonų kankiniai ir jų kultas XIV–XX a.*, p. 100–101.

²⁷¹ Marek Adam Dettlaff OFM Conv. „Pranciškonų pradžia Lietuvoje XIII–XV amžiuje“, p. 20.

Darius Baronas, „Katalikiškojo pamaldumo raiška Vilniuje XIV a. pabaigoje – XV a. viduryje“, p. 15.

²⁷² Darius Baronas, *Vilniaus pranciškonų kankiniai ir jų kultas XIV–XX a.*, p. 101–103.

²⁷³ Marek Adam Dettlaff OFM Conv. „Pranciškonų pradžia Lietuvoje XIII–XV amžiuje“, p. 20–21.

Marek Adam Dettlaff OFM Conv. „Pranciškonų vienuolyno ir Švč. Mergelės Marijos bažnyčios įsteigimas Vilniuje“, p. 268.

²⁷⁴ Aleksandra Aleksandravičiūtė, „Vilniaus pranciškonų (Mažesniųjų brolių konventualų) vienuolynas ir Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia“, *Lietuvos vienuolynai*.

Prie bažnyčios veikęs vienuolynas XV a. priklausė Bohemijos-Lenkijos provincijai ir kartu su kitais Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pranciškonų vienuolynais (Lydos, Ašmenos, Kauno, Pinsko, Drohičino) sudarė atskirą vikariatą²⁷⁵. 1517 m. popiežiui Leonui X oficialiai pripažinus Mažesniųjų brolių ordino skilimą į dvi šakas – observantus ir konventualus²⁷⁶ – šie vienuolynai tapo Lenkijos konventualų provincijos dalimi²⁷⁷. 1625 m. įkurta Lietuvos-Rusios pranciškonų konventualų provincija, prie kurios prisijungė Bažnyčios Reformos metu XVII a. įsteigti nauji konventai²⁷⁸. Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų vienuolynas buvo pagrindinis provincijoje.

1533 m. Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia nukentėjo nuo gaisro. Jau prieš tai joje buvo Šv. Pranciškaus šoninis altorius: minima, kad per gaisrą iki jo įgriuvo skliautai ir apgadino didįjį altorių, remontuojant pastatą pamaldos laikytos iki Šv. Pranciškaus altoriaus atitvertoje erdvėje²⁷⁹. Veikiausiai jis buvo įrengtas prie pirmojo pilioriaus, altorių turėjo puošti šv. Pranciškaus atvaizdas. Vėlesnį pamaldumą Mažesniųjų brolių ordino įkūrėjui liudijo nuo 1597 m. veikusi Šv. Pranciškaus virvės brolija, taigi, iš devynių tuo metu bažnyčioje buvusių altorių²⁸⁰ vienas taip pat turėjo būti skirtas šv. Pranciškui. Perstatant bažnyčią po 1610 m. Vilniaus gaisro²⁸¹ 1612–1615 m. joje įrengta 13 altorių²⁸², Šv. Pranciškaus titulas turėjo išlikti.

Nuo 1392 m. Mažesnieji broliai rūpinosi Šv. Mikalojaus bažnyčia²⁸³, pirmą kartą paminėta 1382 m.²⁸⁴. Pirklių globėju vadinamo šventojo titulas atitinka jos fundatorius – pagoniškame Vilniuje įsikūrusią katalikų pirklų bendruomenę²⁸⁵. Nepaisant pranciškonų tarnystės, bažnyčioje nėra žinoma jokių XIV a. pab.–XVII a. I p. šv. Pranciškaus atvaizdų. Taip pat Mažesnieji broliai tarnavo Vilniaus Žemutinės pilies teritorijoje buvusioje Šv. Onos bažnyčioje²⁸⁶, pirmą kartą paminėtoje 1390 m.²⁸⁷. Archeologinių tyrimų duomenimis, bažnyčioje buvo trys altoriai²⁸⁸, tačiau

²⁷⁵ Liudas Jovaiša, „Mažesniųjų brolių konventualų ordinas“, *Dangaus miestas*, p. 27.

²⁷⁶ *Pranciškonai Lietuvoje*, p. 5.

²⁷⁷ Liudas Jovaiša, „Mažesniųjų brolių konventualų ordinas“. *Dangaus miestas*, p. 27.

²⁷⁸ Ten pat.

²⁷⁹ Teresė Dambrauskaitė. *Buv. Pranciškonų vienuolyno ansamblis Vilniuje. Istoriniai tyrimai*. PBDF, f. 5, ap. 1, b. 2575, p. 2, 4, 5.

²⁸⁰ Liudas Jovaiša, „Mažesniųjų brolių konventualų ordinas“. *Dangaus miestas*, p. 28.

²⁸¹ Aleksandra Aleksandravičiūtė, „Vilniaus pranciškonų (Mažesniųjų brolių konventualų) vienuolynas ir Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai*.

²⁸² Liudas Jovaiša, „Mažesniųjų brolių konventualų ordinas“. *Dangaus miestas*, p. 28.

²⁸³ Marek Adam Dettlaff OFM Conv., „Pranciškonų pradžia Lietuvoje XIII–XV amžiuje“, p. 20.

²⁸⁴ XIV a. pab. – XVII a. pr. šv. Mikalojus buvo vienas populiariausių šventųjų, iki XVI a. vid. Vilniaus ir Žemaičių vyskupijose jo vardas buvo dažniausiai pasirenkamas bažnyčių titulams. Vilniaus Šv. Mikalojaus bažnyčia buvo seniausia iš jų.

Mindaugas Paknys, „Šventųjų kultai LDK XV–XVII a. pradžioje“, p. 54, 67.

²⁸⁵ Aleksandra Aleksandravičiūtė, „Vilniaus pranciškonų (Mažesniųjų brolių konventualų) vienuolynas ir Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai*.

²⁸⁶ Marek Adam Dettlaff OFM Conv., „Pranciškonų pradžia Lietuvoje XIII–XV amžiuje“, p. 21.

²⁸⁷ Pamaldumas šv. Onai buvo būdingas pranciškonų vienuolijai, siejusiai jį su Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo doktrina, tad pats bažnyčios titulas artimas pranciškoniškam dvasingumui. Šv. Onos bažnyčia priklausė pranciškonams konventualams iki 1534 m., kai buvo perduota Vilniaus vyskupui Pauliui Alšėniškiui, o šis 1551 m. ją atidavė Lietuvos didžiajam kunigaikščiui ir Lenkijos karaliui Žygimantui Augustui. Tuomet senoji bažnyčia nugriauta, vietoj jos pradėta statyti renesansinę Šv. Onos ir Barbaros bažnyčią, kuri taip ir nebuvo baigta.

neįmanoma pasakyti, ar vienas iš jų galėjo būti skirtas šv. Pranciškui. Trečia šventovė, kurioje galimai buvo šv. Pranciškų vaizduojančių meno kūrinių – Vilniaus katedra. Joje pirmasis Vilniaus vyskupas, pranciškonas Andriejus, 1397 m. fundavo savo globėjo šv. apaštalo Andriejaus ir šv. Pranciškaus vardais tituluotą koplyčią²⁸⁹. Antruoju Vilniaus vyskupu tapo kitas Mažesniųjų brolių ordino narys Jokūbas Plichta (?–1407), kuris iki mirties 1407 m. vasario 9 d. buvo atsakingas už katedrą ir jos atstatymą po 1399 m. gaisro²⁹⁰. Tad du dešimtmečius, nuo 1387 m. iki 1407 m., pagrindine miesto bei visos Vilniaus vyskupijos šventove rūpinosi pranciškonai, tačiau nėra jokių duomenų apie šv. Pranciškaus atvaizdus, kurie būtų sukurti katedrai, joje įrengtai koplyčiai ar naudoti vyskupų asmeninio pamaldumo tikslais.

Tikėtina, kad dar XIV a. pab. – XV a. pr. Mažesniųjų brolių ordino įkūrėjo šv. Pranciškaus atvaizdai galėjo būti matomi net keturiose Vilniaus šventovėse, susijusiose su pranciškonų veikla: Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų, Šv. Mikalojaus, Šv. Onos (Žemutinės pilies teritorijoje) bažnyčiose ir Vilniaus katedroje, ypač joje buvusioje Šv. Andriejaus ir Pranciškaus koplyčioje. Atsižvelgiant į XIV a. Europoje išpopuliarėjusį šv. Pranciškaus vaizdavimą su šv. Dominyku, galima tikėtis, kad Vilniuje galėjo atsirasti ir jų bendrą darbą Bažnyčiai pristatančių ikonografijos pavyzdžių, tačiau to meto pranciškonų ir Vilniaus katedros istorijos šaltiniuose jie nepaminėti. Pirmoji užuomina, liudijanti Šv. Pranciškaus altoriaus (vadinasi, ir jo atvaizdo) buvimą pranciškonų Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčioje, mūsų dienas pasiekė tik iš XVI a. I pusės.

2. 1. 2. Pranciškonai observantai (bernardinai)

Šv. Pranciškaus reikalavimų švelninimas popiežiams siekiant palaikyti ir plėsti pranciškonų misiją sulaukė dalies brolių pasipriešinimo²⁹¹. Dar XIII a. pab. – XIV a. pr. Mažesniųjų brolių ordine susiformavo dideliuose miestų vienuolynuose gyvenusių konventualų ir šv. Pranciškaus

Lijana Birškytė-Klimienė, „Ankstyvosios šv. Onos kulto apraiškos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje“, p. 2–5.

²⁸⁸ Ten pat, p. 4.

²⁸⁹ Iš Mažosios Lenkijos kilęs vyskupas galimai misionieriaus Vilniuje dar valdant Lietuvos didžiam kunigaikščiui Algirdui (1296–1377). 1386 m. Krokuvos katedroje asistavo per Jogailos krikšto ceremoniją, 1387 m. priėmė jam patikėtą Lietuvos krikšto misiją ir tarnavo Vilniaus katedroje dešimt metų. Po mirties 1398 m. lapkričio 14 d. galėjo būti palaidotas savo funduotoje katedros koplyčioje, kurioje buvo įrengtas Dievo Kūno ir Visų Šventųjų altorius. Vyskupo Andriejaus pamaldumą savo ordino įkūrėjui patvirtina ne tik koplyčios, bet ir 1397 m. jo funduoto Lydos pranciškonų vienuolyno bažnyčios pavadinimas – ji buvo pašventinta Šv. Kryžiaus ir šv. Pranciškaus titulu.

Mindaugas Paknys, „Šventųjų kultai LDK XV–XVII a. pradžioje“, p. 33, 62, 74, 84.

Liudas Jovaiša, *Vilniaus vyskupai ir jų portretai*. Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 2016, p. 32.

Marek Adam Dettlaff OFM Conv., „Pranciškonų vienuolyno ir Švč. Mergelės Marijos bažnyčios įsteigimas Vilniuje“, p. 267.

Marek Adam Dettlaff OFM Conv., „Pranciškonų pradžia Lietuvoje XIII–XV amžiuje“, p. 19.

²⁹⁰ Jokūbas Plichta – veikiausiai lietuvių kilmės dvasininkas, buvęs Krokuvos pranciškonų konvento lektoriumi, vėliau ėjęs Lietuvos pranciškonų vadovo (vikaro) pareigas.

Liudas Jovaiša, *Vilniaus vyskupai ir jų portretai*, p. 34.

²⁹¹ Liudas Jovaiša, „Mažesniųjų brolių ordinas“. *Dangaus miestas*, p. 39.

regula paraidžiui norėjusių sekti spiritualų stovyklą, tačiau pastarąją 1317 m. popiežius Jonas XXII paskelbė eretiška²⁹². XIV a. II p. kilo nuosaikesnis reformatorių judėjimas, įgavęs observantų pavadinimą. Jo pradininku laikomas Trečiojo ordino brolis Paoluccio di Vagnozzo dei Trinci (?–1391) iš Folinjo (*Foligno*) vienuolyno, 1368 m. įkūręs Broliano (*Brogliano*) bendruomenę netoli Asyžiaus, o 1388 m. tapęs observantų generaliniu komisaru²⁹³. Observantai siekė grįžti prie šv. Pranciškaus gyvenimo būdo, jų reformas rėmę popiežiai leido įsikurti vietose, susijusiose su šv. Pranciškumi (pavyzdžiui, Alvernos kalne)²⁹⁴, taip pat šios bendruomenės ėmė kurtis Prancūzijoje, Burgundijoje, Ispanijoje ir visoje Europoje²⁹⁵. XIV a. pab. dominikonų ordine taip pat išryškėjo konventualų ir observantų srovės – pastarieji buvo įkvėpti reformuoti Bažnyčią kvietusios šv. Kotrynos Sienietės (Caterina di Jacopo di Benincasa, 1347–1380, kanonizuota 1461 m.) ir jos nuodėmklausio, pal. Raimundo Kapujiečio (Raimondo da Capua, apie 1330–1399, beatifikuotas 1899 m.)²⁹⁶. Tačiau dominikonų ir kitų panašiu metu reformų siekusių elgetaujančiųjų vienuolijų (karmelitų, augustinijonų, servitų) konventualų ir observantų šakos nesuskilo į atskirus ordinus²⁹⁷.

Pagrindiniu pranciškonų reformatoriumi tapo šv. Bernardinas Sienietis (Bernardino Albizzeschi da Siena, 1380–1444, kanonizuotas 1450 m.), vadinamas „antruoju Pranciškumi“ ir vienu iš „keturių observantų piliorių“ – kartu su Albertu Berdini (Alberto Berdini da Sarteano, 1385–1450), šv. Jonu Kapistranu (Giovanni da Capistrano, 1386–1456; kanonizuotas 1690 m.) ir šv. Jokūbu Markiečiu (Giacomo della Marca, 1394–1476; kanonizuotas 1726 m.)²⁹⁸. Jis garsėjo kaip askezės ir oratorystės pavyzdys broliams, kurių pamokslavimas pritraukė ir įtakingų pasauliečių paramą: pavyzdžiui, nuo XV a. 3–4 deš. pagrindiniu pranciškonų (ir dominikonų) observantų rėmėju Florencijoje tapo bankininkas ir politikas Kozimas Medičis (Cosimo di Giovanni de' Medici, 1389–1464). XV a. pab. observantų vienuolynai ir bažnyčios puošnumu nebeusileido konventualų pastatams²⁹⁹. Nepaisant šio supanašėjimo, įtampa tarp ordino šakų augo. Siekdamas suteikti observantams daugiau savarankiškumo 1432 m. popiežius Eugenijus IV (Gabriele Condulmer, apie 1388–1447) patvirtino vikarų hierarchiją, XV a. vid. observantų ir konventualų centrais tapo skirtingi vienuolynai Romoje: Švč. Mergelės Marijos *Ara coeli* ir Šventųjų Dvylikos apaštalu³⁰⁰. 1446 m. observantams suteiktos autonomijos teisės Pranciškonų ordine³⁰¹. Jas

²⁹² Trinita Kennedy, „In Search of Authenticity: the Art of the Dominican and Franciscan Orders in the Age of Observant Reform“, p. 77.

²⁹³ Nelson H. Minnich, „The Reform of the Mendicants on the Eve of the Protestant Reformation“, p. 14.

²⁹⁴ Trinita Kennedy, „In Search of Authenticity: the Art of the Dominican and Franciscan Orders in the Age of Observant Reform“, p. 77–78.

²⁹⁵ Nelson H. Minnich, „The Reform of the Mendicants on the Eve of the Protestant Reformation“, p. 14.

²⁹⁶ Ten pat, p. 11–12.

²⁹⁷ Ten pat, p. 46–47.

²⁹⁸ Ten pat, p. 14.

²⁹⁹ Trinita Kennedy, „In Search of Authenticity: the Art of the Dominican and Franciscan Orders in the Age of Observant Reform“, p. 83–85, 88–89.

³⁰⁰ Nelson H. Minnich, „The Reform of the Mendicants on the Eve of the Protestant Reformation“, p. 14–15.

panaikinti 1472 m. nesėkmingai bandė popiežius Sikstas IV (Francesco della Rovere, 1414–1484), kuris turėjo nusileisti susidūręs su įtakingų observantų rėmėjų pasipriešinimu; suvienyti ordiną bandė ir popiežiai Julijus II (Giuliano della Rovere, 1443–1513) bei Leonas X³⁰². Pastarasis po ilgų derybų 1517 m. oficialiai atskyrė observantų (Mažesniųjų brolių, OFM) ir konventualų (Mažesniųjų brolių konventualų, OFMConv) ordinus³⁰³. Netrukus observantai skilo dar kartą: 1525 m. brolis Motiejus (Matteo Serafini, da Bascio, 1495–1552) įkūrė naują reformuotą kapucinų atšaką³⁰⁴.

Observantai sulaukė Šventosios Romos imperijos, Portugalijos, Ispanijos, Prancūzijos, Anglijos, Danijos, Vengrijos, Lietuvos ir Lenkijos valdovų palaikymo³⁰⁵. Čia jų pirmuoju globėju tapo Lietuvos didysis kunigaikštis ir Lenkijos karalius Kazimieras Jogailaitis (1427–1492), matęs galimybę per observantų misijas sustiprinti katalikų pozicijas rytinėse Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorijose³⁰⁶. Jam valdant, 1453–1454 m. Krokovoje lankėsi ir pirmąjį pranciškonų observantų vienuolyną Lenkijoje įsteigė šv. Jonas Kapistranas. Manoma, kad tuo metu observantai su pirmosiomis misijomis atvyko ir į Vilnių, kuriame Kazimieras Jogailaitis 1469 m. fundavo jų vienuolyną³⁰⁷. Observantams parinkta vieta rytinėje miesto dalyje, tuo metu apgyvendintoje daugiausia stačiatikių ir nutolusioje nuo pranciškonų konventualų vienuolyno – tai padėjo išvengti konkurencijos ordino ribose ir atitiko vienuolijai numatytą misiją platinti katalikybę tarp stačiatikių³⁰⁸. Iš pradžių LDK vienuolynai priklausė Lenkijos provincijai, nuo 1479 m. sudarė jai pavaldų Vilniaus komisariatą (po 1518 m. – kustodiją)³⁰⁹. 1530 m. buvo įkurta Mažesniųjų brolių Lietuvos provincija su centru Vilniuje: be Vilniaus, Kauno, Polocko, Tykocino vienuolynų jai priklausė rezidencija Gardine ir eremas Būdoje³¹⁰.

Observantus Lietuvoje, Lenkijoje, Vengrijoje ir kai kuriose kitose šalyse pradėta vadinti bernardiniais – 1450 m. šventuoju paskelbto ordino reformatoriaus šv. Bernardino Sieniečio vardu. Jo titulu buvo pavadinta ir pirmoji bernardinų bažnyčia Vilniuje, kuri veikiausiai buvo medinė ir sudegė 1475 m.³¹¹. Apie 1490 m. pastatyta mūrinė, gotikinė bažnyčia ir vienuolynas, iš kurių iki

³⁰¹ Liudas Jovaiša, „Mažesniųjų brolių ordinas“. *Dangaus miestas*, p. 39.

³⁰² Nelson H. Minnich, „The Reform of the Mendicants on the Eve of the Protestant Reformation“, p. 15–16.

³⁰³ Ten pat, p. 44–46.

³⁰⁴ Trinita Kennedy, „In Search of Authenticity: the Art of the Dominican and Franciscan Orders in the Age of Observant Reform“, p. 89.

³⁰⁵ Nelson H. Minnich, „The Reform of the Mendicants on the Eve of the Protestant Reformation“, p. 35–36.

³⁰⁶ Rūta Janonienė, „Vilniaus buvęs bernardinų vienuolynas ir Šventųjų Pranciškaus ir Bernardino bei Šv. Onos bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai*.

³⁰⁷ Rūta Janonienė. *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. 11.

Rūta Janonienė, „Vilniaus buvęs bernardinų vienuolynas ir Šventųjų Pranciškaus ir Bernardino bei Šv. Onos bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai*.

³⁰⁸ Zigmantas Kiaupa. *Kauno istorija*, I tomas: *Kauno istorija nuo seniausių laikų iki 1655 metų*, p. 121.

³⁰⁹ Rūta Janonienė, „Lietuvos bernardinų provincija: istorija ir paveldo likimas“. *Pranciškonai Lietuvoje*, p. 9.

³¹⁰ Ten pat

Liudas Jovaiša, „Mažesniųjų brolių ordinas“. *Dangaus miestas*, p. 40.

³¹¹ Rūta Janonienė, „Vilniaus buvęs bernardinų vienuolynas ir Šventųjų Pranciškaus ir Bernardino bei Šv. Onos bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai*.

mūsų dienų išliko zakristija ir vienuolių chorui skirta presbiterija. Kita ansamblio dalis praėjus dešimtmečiui nuo pastatymo ėmė griūti ir buvo išardyta. Apie 1506 m. pradėta mūryti naują bažnyčią ir vienuolyną, manoma, kad darbams vadovavo architektas Mykolas Enkingeris iš Gdansko, juos finansavo Trakų vaivada Mikalojus Radvila (1470–1521) ir kiti turtingi miestiečiai. Bažnyčios dekoravimo darbai tęsėsi iki 1520 m., po jų atstatytas ansamblis XVI a. pr. Vilniuje išsiskyrė dydžiu ir puošnumu. Naujieji bernardinų maldos namai buvo pašventinti Šv. Pranciškaus Asyžiečio titulu³¹². Tai pirmoji žinoma šv. Pranciškaus vardą gavusi bažnyčia Lietuvoje.

Šioje šventovėje išliko seniausi iki šiol rasti šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko atvaizdai Vilniuje ir visoje dabartinėje Lietuvos teritorijoje, įkomponuoti bažnyčios šiaurinės navos freskų cikle. Kairėje pusėje esanti freska (priedas Nr. 2. 2. 1. a) labiausiai apnykusi, tačiau galima įžvelgti, kad ji sudaryta iš dviejų dalių: viršuje nutapytas Vilniaus miesto globėjas šv. Kristoforas, apačioje – vienas iš Lietuvos globėjų šv. Jurgis. Rūtos Janonienės nuomone, freskos *Šv. Kristoforas* dešinėje pusėje esantis fragmentas gali būti identifikuotas kaip *Demonų išvayimas iš Areco miesto* (priedas Nr. 2. 2. 1. b), o kiek žemiau matomos dvi pranciškonų figūros – kaip pasakojime apie šį įvykį minimi šv. Pranciškus ir brolis Silvestras³¹³. Vidurinioji freska (priedas Nr. 2. 2. 2. a) taip pat sudaryta iš dviejų scenų: *Kristaus nukryžiovimo*³¹⁴ ir *Šv. Kryžiaus pagarbinimo* (priedas Nr. 2. 2. 2. b) – joje šv. Pranciškus nutapytas apsikabinęs kryžiu³¹⁵. Dešinioji freska sudaryta iš septynių scenų (priedas Nr. 2. 2. 3. a), iš kurių net šešiose matomas šv. Pranciškus. Viršuje kairėje nutapytas *Popiežiaus Inocento III sapnas* (priedas Nr. 2. 2. 3. b)³¹⁶. Dešinėje pavaizduota scena *Šv. Pranciškus ir šv. Dominykas – Viešpaties rūstybės permaldautojai* (priedas Nr. 2. 2. 3. c)³¹⁷. Viduriniajame freskos registre, kairėje, sujungti trys epizodai, susiję su pasakojimais apie šv. Pranciškaus stigmas: *Popiežiaus Grigaliaus IX vizija*, *Šv. Pranciškaus stigmatizacija* ir *Šv. Pranciškaus ekstazė*³¹⁸ (priedas Nr. 2. 2. 3. d). Dešinėje pavaizduotas *Mažesniųjų brolių regulos patvirtinimas* (priedas Nr. 2. 2. 3. e), kurį ordino įkūrėjas gauna iš popiežiaus³¹⁹. Apatinio registro kairėje įkomponuotos dvi mažesnio formato scenos *Šv. Pranciškus įteikia regulą Trečiajam ordinui* ir *Šv. Pranciškus įteikia regulą klarisėms*³²⁰ (priedas Nr. 2. 2. 3. f), greta jų – 1220 m. Maroke žuvę

³¹² Rūta Janonienė, „Vilniaus buvęs bernardinų vienuolynas ir Šventųjų Pranciškaus ir Bernardino bei Šv. Onos bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai*.

³¹³ Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. 94.

³¹⁴ Ten pat, p. 97–103.

³¹⁵ Ten pat, p. 103–107.

³¹⁶ Ten pat, p. 107–109.

³¹⁷ Ten pat, p. 110–111.

³¹⁸ Ten pat, p. 111–114.

³¹⁹ Ten pat, p. 113, 114–118.

³²⁰ Ten pat, p. 118–120.

*Penki pirmieji pranciškonai kankiniai*³²¹. Šis freskų ciklas – pranciškonų observantų, kaip šv. Pranciškaus sekėjų, prisistatymas XVI a. pr. vilniečiams³²².

XVI a. vid. buvo ypač sudėtingas Vilniaus vienuolynui ir jo bažnyčiai: per 1560 ir 1564 m. gaisrus sudegė vidaus įranga, grėšė įgriūti skliautai³²³. Remiant Lietuvos didžiajam kunigaikščiui ir Lenkijos karaliui Steponui Batorui (1533–1586), Mikalojui Kristupui Radvilai Našlaitėliui (1549–1616) ir Vilniaus miestiečiams, bažnyčia atstatyta apie 1577–1580 m. – virš triumfo arkos išlikęs įrašas nurodo kustodo Leonardo iš Sieradzio vardą³²⁴. Tuo metu dėl Reformacijos stiprėjimo, fundatorių trūkumo, maro epidemijos sustojo naujų bernardinų vienuolynų steigimas ir žymiai sumažėjo vienuolių skaičius³²⁵, todėl 1579 m. Lietuvos provincija prijungta prie Lenkijos provincijos³²⁶. Iššūkių įveikimo laikotarpį mena bernardinų vienuolyno pirmojo aukšto koridoriuje atidengtas XVI a. pab. – XVII a. pr. sienų tapybos ciklas, kuriam priklauso dvi freskos su šv. Pranciškaus atvaizdais. Pirmojoje (priedas Nr. 2. 2. 4) pavaizduotas *Kristus, nuo kryžiaus apkabinantis šv. Pranciškų*, ir veikiausiai *Šv. Pranciškus, besimeldžiantis prieš koplytėlėje stovinčią Dievo Motinos su Kūdikiu skulptūrą*³²⁷. Antrosios freskos (priedas Nr. 2. 2. 5) centre apsikabinusios angelo ir pranciškono figūros pristato *Šv. Pranciškaus stigmatizaciją*³²⁸, o dešinėje prieš skulptūrą suklupęs žmogus galimai perteikia pasakojimą apie stebuklingai pradėjusias kraujuoti stigmas šventojo atvaizde. Tad abi koridoriaus freskos atitinka Tridento Susirinkimo idėjas apie pagarbą Kristaus, Dievo Motinos ir šventųjų atvaizdams, o jas pristato per XVI a. pab. – XVII a. I p. dailėje populiarias stebuklų scenas, išaukštinančias Dievo galios veikimą³²⁹.

Bažnyčios interjero puošyba užsitęsė iki XVII a. vidurio. Tuo metu pastatytos Šv. Florijono, Šv. Mykolo, Kristaus laiptų, Kristaus kalėjimo koplyčios, vietoj laikinų altorių įrengti nuolatiniai³³⁰. 1614 m. pastatytas didysis altorius buvo skirtas šv. Pranciškaus, šv. Mykolo, šv. Gabrieliaus, šv. Rapolo ir kitų arkangelų bei angelų garbei, jo centre kabėjo Nukryžiuotojo skulptūra, o šonuose stovėjo šventųjų pranciškonų figūros³³¹, veikiausiai čia buvo pavaizduotas ir šv. Pranciškus. Trys

³²¹ Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. 119–120.

³²² Ten pat, p. 82–83.

³²³ Rūta Janonienė, „Vilniaus buvęs bernardinų vienuolynas ir Šventųjų Pranciškaus ir Bernardino bei Šv. Onos bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai*.

³²⁴ Ten pat.

³²⁵ Rūta Janonienė, „Lietuvos bernardinų provincija: istorija ir paveldo likimas“. *Pranciškonai Lietuvoje*, p. 9. Janonienė, Rūta. *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. 139.

³²⁶ 1628–1631 m. Lietuvos provincija trumpam atkurta, vėliau sujungta į Mažosios Lenkijos ir Lietuvos provinciją. Iki 1637 m. jai priklausė ir Rusios provincija.

Rūta Janonienė, „Lietuvos bernardinų provincija: istorija ir paveldo likimas“. *Pranciškonai Lietuvoje*, p. 9.

Liudas Jovaiša, „Senieji Vilniaus vienuolynai: Tiltas tarp dangaus ir žemės“. *Dangaus miestas*, p. 14.

Liudas Jovaiša, „Mažesniųjų brolių ordinas“. *Dangaus miestas*, p. 40.

³²⁷ Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. 149–150.

³²⁸ Ten pat, p. 149, 153.

³²⁹ Irena Vaišvilaitė, „Šventųjų kultas XVI a. antroje – XVII a. pirmoje pusėje“, p. 131.

³³⁰ Rūta Janonienė, „Vilniaus buvęs bernardinų vienuolynas ir Šventųjų Pranciškaus ir Bernardino bei Šv. Onos bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai*

³³¹ Rūta Janonienė. *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. 169.

šoniniai altoriai išreiškė bernardinų pamaldumą kenčiančiam Kristui (Nuėmimo nuo kryžiaus, Nuplakto Jėzaus, Nukryžiuotojo), keturi – Dievo Motinai (Apreiškimo Švč. Mergelei Marijai, Čenstachavos Dievo Motinos, Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo, Gailestingumo Motinos), kiti buvo skirti fundatorių globėjams ir ordino šventiesiems³³². Tarp jų ir šv. Pranciškui – jo vardu tituluotas altorius XVI a. pab. įrengtas prie trečiojo pilioriaus šiaurinėje navoje. Maždaug tuo pat metu virš altoriaus buvo pritvirtinta šv. Pranciškaus skulptūra, kurios žaizdas penkios virvės jungė su serafo skulptūra, iškelta virš Nuėmimo nuo kryžiaus altoriaus³³³. Ši *Šv. Pranciškaus stigmatizacijos* skulptūrinė grupė buvo išardyta per 1763 m. remontą³³⁴.

Šv. Pranciškaus altorių puošęs paveikslas neišliko, tačiau mūsų dienas pasiekė kūriny, galimai buvęs Nuėmimo nuo kryžiaus altoriuje. Tai XVII a. datuojamas ant medžio lentų tapytas paveikslas *Kristaus apraudojimas* (priedas Nr. 2. 2. 6), kuriame šv. Pranciškus pavaizduotas bučiuojantis Jėzaus ranką. Kūrinys atrastas Rūdninkų Švč. Trejybės bažnyčioje, į kurią galėjo patekti iš Rūdninkuose buvusios koplyčios³³⁵, pastatytos Vilniaus bernardinų XVI a.³³⁶. Restauruotas ir kurį laiką saugotas Bažnytinio paveldo muziejuje, dabar jis pakabintas Vilniaus bernardinų bažnyčios Trijų Karalių koplyčioje. Bernardinų pamaldumą šv. Pranciškui liudijo ir XVII a. I pusėje vienuolių chore bažnyčios presbiterijoje pakabinti šv. Pranciškaus gyvenimo scenas vaizduojantys paveiksliai³³⁷. Jie sunaikinti 1655–1661 m., kai vienuolyno ansamblį nusiaubė Maskvos kariuomenė³³⁸.

XVI a. pr. statant ir įrenginėjant Šv. Pranciškaus Asyžiečio bažnyčią, pamaldos vyko gretimoje Šv. Onos bažnyčioje, vadintoje mažąja bernardinų bažnyčia arba koplyčia³³⁹. Vėlyvosios gotikos stiliaus pastatas, funduotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio ir Lenkijos karaliaus Aleksandro, buvo pastatytas 1495–1500 m.³⁴⁰. Bažnyčia nukentėjo nuo 1564 m. gaisro, po jo buvo atstatyta ir pašventinta 1581 m.³⁴¹. Nėra žinių, ar joje XVI–XVII a. I p. buvo šv. Pranciškaus atvaizdų.

XV a. II p. Vilnių pasiekę pranciškonai observantai, kaip ir kitose Europos šalyse, sulaukė reikšmingos valdovų paramos. Nežinoma apie kokius nors šv. Pranciškaus atvaizdus, ankstesnius už freskas, nutapytas apie 1506–1520 m. perstatytoje bernardinų bažnyčioje. Šv. Pranciškaus Asyžiečio titulu pavadinta šventovė tada buvo išpuošta sienų tapyba, per kurią pranciškonai

³³² Rūta Janonienė, „Vilniaus buvęs bernardinų vienuolynas ir Šventųjų Pranciškaus ir Bernardino bei Šv. Onos bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai*

³³³ Rūta Janonienė. *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. 157–158.

³³⁴ Ten pat, p. 170, 284–285.

³³⁵ Ten pat, p. 347.

³³⁶ Liudas Jovaiša, „Mažesniųjų brolių ordinas“. *Dangaus miestas*, p. 42.

³³⁷ Rūta Janonienė. *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. 152, 167

³³⁸ Rūta Janonienė, „Vilniaus buvęs bernardinų vienuolynas ir Šventųjų Pranciškaus ir Bernardino bei Šv. Onos bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai*

³³⁹ Ten pat.

³⁴⁰ Vladas Drėma, *Šv. Onos bažnyčia. Vilniaus katedros rekonstrukcija 1782–1801 metais*, p. 19, 21, 23.

³⁴¹ Rūta Janonienė, „Vilniaus buvęs bernardinų vienuolynas ir Šventųjų Pranciškaus ir Bernardino bei Šv. Onos bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai*.

observantai pristatė savo bendruomenę ir ordino įkūrėją: jo veiklos, maldos, stigmatizacijos scenas. Šiose freskose išliko įamžinti seniausi Vilniuje ir visoje Lietuvoje iki šiol rasti ne tik šv. Pranciškaus, bet ir šv. Dominyko atvaizdai. Potridentiniuose XVI a. pab.–XVII a. I p. kūrinuose ypač mėgtos šv. Pranciškaus stigmatizacijos ir su stigmomis susijusių stebuklų scenos, išreikštas artimas šventojo santykis su Kristumi ir jo kryžiumi, perteikti pasakojimai apie pagarbą šventiesiems atvaizdams.

2. 1. 3. Pranciškonės observantės (bernardinės)

Pranciškonų observantų aplinkoje XV a. pab. įsikūrė pirmoji katalikių moterų vienuolinė bendruomenė Lietuvoje. Seserys, gyvenusios pagal Šv. Pranciškaus Trečiojo ordino regulos versiją, sudarytą šv. Koletės ir patvirtintą popiežiaus Mikalojaus IV 1289 m., populiariai buvo vadinamos bernardinėmis³⁴². Pirmasis bernardinų vienuolynas Lenkijoje įkurtas 1459 m. Krokuvoje³⁴³. Vilniuje jos apsigyveno netoli brolių bernardinų bažnyčios ir vienuolyno – kitoje Vilnios upės pusėje, Užupio priemiestyje³⁴⁴. Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo titulu pavadinta tretininkų bendruomenė susikūrė 1494 m.³⁴⁵, kai kelios iš Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didikų šeimų kilusios moterys nusprendė pasišvęsti vienuoliniam gyvenimui. Tarp jų – pirmuosius namus nupirkusi vienuolė Barbora Radvilaitė ir bernardine tapusi Vilniaus vaivados duktė Ona Aleknavičiūtė, 1508 m. testamentu užrašiusi vienuolynui netoli buvusius pastatus su sodais³⁴⁶. Manoma, kad pirmasis Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo bernardinų vienuolynas buvo medinis, tačiau XVII a. vid. šaltiniuose minimi ir mūriniai statiniai³⁴⁷.

Vienuolės eidavo melstis į gretimą bernardinų bažnyčią, kurioje netoli didžiųjų durų joms buvo įrengtos stalės³⁴⁸. Pranciškonų observantų provincijolas skirdavo tretininkėms nuodėmklausį iš jas globojusio bernardinų vienuolyno³⁴⁹. Seserų bendruomenė buvo neklauzūrinė, vienuolės neduodavo neturto įžado (tik paklusnumo ir skaistybės įžadus)³⁵⁰, tad išlaikydavo tam tikrą

³⁴² Rūta Janonienė, „Vilniaus buvęs bernardinų vienuolynas ir Šventųjų Pranciškaus ir Bernardino bei Šv. Onos bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai*.

³⁴³ „Trumpai apie vadove minimas vienuolijas“. *Lietuvos vienuolynai*.

³⁴⁴ Rūta Janonienė, „Lietuvos bernardinų provincija: istorija ir paveldo likimas“. *Pranciškonai Lietuvoje*, p. 10.

³⁴⁵ Dalia Vasiliūnienė, „Trečiasis regulinis šv. Pranciškaus Asyžiečio ordinas“. *Dangaus miestas*, p. 141.

³⁴⁶ Rūta Janonienė, „Vilniaus buvęs Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo bernardinų (kolečių) vienuolynas“. *Lietuvos vienuolynai*

Algirdas Baliulis, „V. 62. Buv. vienuolynas Vilniuje, Malūnų g. Nr. 3“. *Kultūros paminklai pagal LTSR kultūros paminklų sąrašą*. PBDF, f. 5, ap. 1, b. 907, p. 107.

³⁴⁷ Pavyzdžiui, 1651 m. Mikalojus Kazimieras Šemeta vienuolynui užrašė mūrinį namą su sklypu ir daržu prie Vilnelės. Algirdas Baliulis, „V. 62. Buv. vienuolynas Vilniuje, Malūnų g. Nr. 3“. *Kultūros paminklai pagal LTSR kultūros paminklų sąrašą*. PBDF, f. 5, ap. 1, b. 907, p. 107.

³⁴⁸ Rūta Janonienė, „Vilniaus buvęs Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo bernardinų (kolečių) vienuolynas“. *Lietuvos vienuolynai*.

³⁴⁹ Ten pat.

³⁵⁰ Rūta Janonienė, „Lietuvos bernardinų provincija: istorija ir paveldo likimas“, *Pranciškonai Lietuvoje*, p. 10.

savarankiškumą ir nuosavybę³⁵¹. Siekdamas įgyvendinti Tridento susirinkimo nutarimus, popiežius šv. Pijus V (Antonio Michele Ghislieri, 1504–1572, kanonizuotas 1712 m.) 1566 m. įpareigojo reformuoti moterų vienuolynus, įvesti klauzūrą ir iškilmingus įžadus³⁵². Šie pokyčiai lėmė Užupyje įsikūrusio bernardinų vienuolyno bendruomenės skilimą. Reformą priėmusios vienuolės 1596 m. persikėlė į Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kanclerio Leono Sapiegos (1557–1633) funduotą Šv. Mykolo vienuolyną³⁵³. Užupyje pasiliko bernardinės, nesutikusios gyventi klauzūroje, jos ir toliau duodavo du paprastuosius įžadus ir meldavosi brolių bernadinų bažnyčioje. Įsteigus Šv. Mykolo vienuolyną, Vilniaus vyskupas uždraudė Užupio bendruomenei priimti naujas vienuoles, bet 1629 m. draudimą panaikino popiežius Urbonas VIII³⁵⁴. Užupio Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo vienuolynas išliko vienintelis nereformuotas Šv. Pranciškaus Trečiojo ordino vienuolynas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje³⁵⁵.

Šv. Mykolo bernardinų vienuolyno fundacinį aktą Leonas Sapiega pasirašė 1594 m., juo seserims atiduotas kanclerio įsigytas Valavičių dvaras, buvęs netoli Vilnios, Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir Bernardino Sieniečio bažnyčios³⁵⁶. Fundacija buvo suderinta su Vilniaus vyskupu Benediktu Vaina (?–1615) ir bernardinais, popiežiaus Pijaus V įvestus klauzūros reikalavimus turėjo užtikrinti Lenkijos bernardinų provincijolas Benediktas Gasiorkas³⁵⁷. 1602 m. fundaciją patvirtino popiežius Klemensas VIII, 1604 m. – karalius Žygimantas Vaza³⁵⁸. Manoma, kad klauzūrą priėmusios aštuonios bernardinės iš Užupio vienuolyno naujuose namuose įsikūrė 1596 m.³⁵⁹ arba 1605 m.³⁶⁰. Vienuolės buvo apgyvendintos buvusio Valavičių dvaro patalpose, koridoriu su sujungtose su pradėta statyti bažnyčia, vėliau pristatyti du nauji vienuolyno korpusai³⁶¹. Už bendruomenės sielovadą buvo atsakingi bernardinų kunigai³⁶². Vilniaus Šv. Mykolo vienuolynas tapo pagrindiniu bernardinų vienuolynu Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, kiti jų namai veikė Kaune, Gardine, Minske, Slanime³⁶³.

Vėlyvojo renesanso (manierizmo) stiliui priskiriamas Šv. Mykolo bažnyčios architektas nežinomas, tačiau Vilniuje unikalų manieristinį jos skliautą vietoj 1627 m. įgriuvusiojo sumūrijo

³⁵¹ Dalia Vasiliūnienė, „Trečiasis regulinis šv. Pranciškaus Asyžiečio ordinas“, *Dangaus miestas*, p. 141.

³⁵² Rūta Janonienė, „Lietuvos bernardinų provincija: istorija ir paveldo likimas“, *Pranciškonai Lietuvoje*, p. 10.

³⁵³ Ten pat.

³⁵⁴ Dalia Vasiliūnienė, „Trečiasis regulinis šv. Pranciškaus Asyžiečio ordinas“, *Dangaus miestas*, p. 142.

³⁵⁵ Rūta Janonienė, „Lietuvos bernardinų provincija: istorija ir paveldo likimas“, *Pranciškonai Lietuvoje*, p. 10.

³⁵⁶ Dalia Vasiliūnienė, „Trečiasis regulinis šv. Pranciškaus Asyžiečio ordinas“, *Dangaus miestas*, p. 141.

³⁵⁷ Ten pat.

³⁵⁸ Ten pat.

³⁵⁹ Rūta Janonienė, „Vilniaus buvęs bernardinų (klarisių) vienuolynas“, *Lietuvos vienuolynai*.

³⁶⁰ Jų įvesdinimo procesija baigėsi iškilmingų įžadų davimo ceremonija, kartu įvyko dar trijų kilmingų merginų įvilktuvės, tarp jų – Leono Sapiegos dukterėčios, Oršos pakamario Grigorijaus Sapiegos dukros Onos Teofilės. Dalia Vasiliūnienė, „Trečiasis regulinis šv. Pranciškaus Asyžiečio ordinas“, *Dangaus miestas*, p. 142.

³⁶¹ Audronė Kasperavičienė. *Šv. Mykolo bažnyčia ir vienuolynas. Istoriniai-menotyriniai tyrimai*. PBDF, f. 5, ap. 1, b. 3602, p. 31.

³⁶² Liudas Jovaiša, „Mažesniųjų brolių ordinas“, *Dangaus miestas*, p. 42.

³⁶³ Rūta Janonienė, „Lietuvos bernardinų provincija: istorija ir paveldo likimas“, *Pranciškonai Lietuvoje*, p. 10.

Jonas Kajetka³⁶⁴. 1629 m. bažnyčia pašventino Vilniaus vyskupas Eustachijus Valavičius³⁶⁵. Tai šventovė-mauzoliejus: po presbiterija įrengtoje kriptoje palaidotas fundatorius ir jo šeimos nariai³⁶⁶. Iki šiol išsaugoti XVII a. I p. marmuriniai antkapiai, skirti Leonui Sapiegai ir jo žmonoms, Dorotėjai Firlėjūtei ir Elžbietai Radvilaitei, vyriausiajam fundatoriaus sūnui Jonui Stanislovui, antrajam sūnui Kristupui bei trečiojo sūnaus, Kazimiero Leono, žmonai Teodorai Kristinai Tarnovskytei. Išsaugotas ir spalvoto marmuro didysis Švč. Trejybės altorius. Kita XVII a. I p. sukurta bažnyčios įranga neišliko; žinoma, kad tuo metu bažnyčioje buvo puošniai įrengtas vienuolių choras su vargonais, ažuolinė sakykla su drožiniais ir šeši šoniniai mediniai altoriai: Švč. Mergelės Marijos, Šv. Onos, Nukryžiuotojo Jėzaus, Sopulingojo Jėzaus, Šv. Antano Paduviečio ir Šv. Pranciškaus³⁶⁷. Pastarajame turėjo kabėti ir šio šventojo paveikslas.

Vienintelis atvaizdas, išlikęs iš puošusiųjų Šv. Mykolo bažnyčios altorius XVII a. I p. – ant medžio lentų tapytas paveikslas *Švč. Mergelė Marija su Kūdikėliu Jėzumi, gerbiama šv. Pranciškaus ir šv. Bernardino*, dar vadinamas *Sapiegų Madona* (priedas Nr. 2. 3. 1. a). Jis kabėjo pirmajame šoniniame altoriuje kairėje pusėje, šiuo metu saugomas Vilniaus arkikatedroje³⁶⁸. Nežinomo dailininko kūrinys apie 1518 m. galėjo būti pakabintas Vilniaus bernardinų bažnyčios šoniniame altoriuje³⁶⁹. Pasakota, kad paveikslas anksčiau buvęs nežinomoje bažnyčioje, kuri nuo senumo sunykusi, o atsidūręs bernardinų vienuolyno koridoriuje paprašė prieš jį besimeldusio brolio daugiau pagarbos ir buvo perkeltas į altorių³⁷⁰. Leono Sapiegos prašymu atvaizdas atiduotas seserų bernardinų vienuolynui ir pertapytas, autentiškas iki mūsų dienų išliko tik Švč. Mergelės Marijos veidas. Tuo metu (iki antrojo pertapyimo po 1662 m.) abipus Dievo Motinos vietoj šv. Pranciškaus ir šv. Bernardino buvo pavaizduoti apaštalai šv. Petras ir šv. Paulius³⁷¹, o abiejų pranciškonų šventųjų atvaizdai galėjo būti nutapyti ant neišlikusių sparnų, kartu su centrine dalimi

³⁶⁴ Audronė Kasperavičienė. *Šv. Mykolo bažnyčia ir vienuolynas. Istoriniai-menotyriniai tyrimai*. PBDF, f. 5, ap. 1, b. 3602, p. 49–50.

³⁶⁵ Dalia Vasiliūnienė, „Trečiasis regulinis šv. Pranciškaus Asyžiečio ordinas“. *Dangaus miestas*, p. 142. Audronė Kasperavičienė. *Šv. Mykolo bažnyčia ir vienuolynas. Istoriniai-menotyriniai tyrimai*. PBDF, f. 5, ap. 1, b. 3602, p. 49.

³⁶⁶ Rūta Janonienė, „Vilniaus buvęs bernardinų (klarisių) vienuolynas“. *Lietuvos vienuolynai*.

³⁶⁷ Dalia Vasiliūnienė, „Trečiasis regulinis šv. Pranciškaus Asyžiečio ordinas“. *Dangaus miestas*, p. 142. *Vilniaus vienuolijos ir jų lobynai. Šv. arkangelo Mykolo bernardinų vienuolynas*, p. 46, 49.

³⁶⁸ 1888 m. uždarius Šv. Mykolo bažnyčią, paveikslas slapta perneštas į Šv. Mykolo koplyčią Bernardinų bažnyčioje, vėliau pakabintas altoriuje kairėje šoninėje navoje. 1912 m. jis grąžintas į Sapiegų rūpesčiu atidarytą Šv. Mykolo bažnyčią, 1933 m. restauruotas. 1948 m. Šv. Mykolo bažnyčią dar kartą uždarius, *Sapiegų Madona* kartu su kitais kūriniais iš uždarytų maldos namų buvo perkelta į Šventosios Dvasios bažnyčią ir ilgą laiką laikyta dingusia. 1973 m. ji perduota Lietuvos dailės muziejui ir restauruota, 1987 m. pakabinta Vilniaus arkikatedroje, Goštautų koplyčioje. Rūta Janonienė, „Švč. Mergelės Marijos paveikslo iš Vilniaus Šv. Mykolo bažnyčios votai ir karūnos“, p. 30–31.

³⁶⁹ Ten pat, p. 24–25, 31.

³⁷⁰ Ten pat, p. 24–26.

Rūta Janonienė, „Sapiegų Švč. Mergelė Marija – Vilniaus globėja“, *Dailė LDK miestuose*, p. 122.

³⁷¹ [Ptolomėjus Malejevskis OFM], *Cudami slynący Obraz Najświętszej Maryi Panny w Wilnie w Kościele S. Michała* [...]. LMAVB RS, f. 273, b. 6, l. 11–12.

Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. 79, 259.

sudariusių tradicinę gotikinio triptiko struktūrą³⁷². Veikiausiai pirmųjų vienuolių įvesdinimo iškilmių metu paveikslas perneštas į Šv. Mykolo bažnyčią³⁷³. Dar iki XVII a. vid. *Sapiegų Madonai* tikintieji buvo padovanoję sidabrinių votų, žiedų, perlų vėrinių ir kitų papuošalų, galbūt ir aptaisą, dingusį 1655 m. Vilnių užėmus Maskvos kariuomenei³⁷⁴.

1655 m. grėsmės akivaizdoje Vilnių spėjo palikti didžioji seserų bendruomenės dalis, bet visas vienuolyno ansamblis nuniokotas, čia likusios vienuolės nužudytos, pastatai apiplėšti ir padegti³⁷⁵. Iš pirmosios bažnyčios įrangos išliko tik Sapiegų paminklai, didysis altorius ir Švč. Mergelės Marijos altoriuje buvęs paveikslas, kurio ikonografija pasikeitusi. Šv. Pranciškus galėjo būti pavaizduotas šio paveikslo šoniniame sparne, taip pat jo atvaizdas tikrai turėjo būti pirmajame mediniame Šv. Pranciškaus altoriuje. Tikėtina, kad tiek Šv. Mykolo, tiek Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo vienuolyne Užupyje gyvenusios Šv. Pranciškaus Trečiojo ordino bendruomenės seserys galėjo turėti ir asmeniniam pamaldumui skirtų ordino įkūrėjo atvaizdų, jų galėjo būti sukurta ir bendroms abiejų vienuolynų patalpoms.

2. 2. 5. Dominikonai

Dominikonai XIV a. pab.–XV a. neturėjo vienuolynų dabartinėje Lietuvos teritorijoje, tačiau prisijungė prie Žemaitijos krikšto misijos 1413 m.³⁷⁶. Lietuvos Didžiajai Kunigaikštystei priklausiusioje Voluinėje XIV a. pab. Jogaila ir Vytautas fundavo Lucko dominikonų vienuolyną, XV a. pab. įsteigtas konventas Voluinės Vladimire, planuota įsikurti Naugarduke³⁷⁷. Prieš 1494 m. dominikonai turėjo būti atvykę ir į Vilnių ieškodami galimos vietos vienuolynui bei fundatoriaus – juo tapo Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras Jogailaitis, kurio pasiūlymą suteikti vietą įsikūrimui 1496 m. aptarė Lenkijos provincijos kapitula³⁷⁸. 1501 m. dominikonams perduota Šventosios Dvasios bažnyčia³⁷⁹. Nėra žinoma, kada iki atsikraustant dominikonams šios bažnyčios vietoje buvo pastatyti pirmieji maldos namai. Manoma, kad juos galėjo funduoti Jogaila ar Vytautas, o 1418 m. atlaidų privilegiją gavusi Šventosios Dvasios bažnyčia – ta pati, kurią vėliau perėmė dominikonai³⁸⁰. Pamokslininkų ordino broliai taip pat tarnavo Švč. Trejybės bažnyčioje

³⁷² Irena Vaišvilaitė, *Baroko pradžia Lietuvoje*, p. 55.

Rūta Janonienė, „Švč. Mergelės Marijos paveikslo iš Vilniaus Šv. Mykolo bažnyčios votai ir karūnos“, p. 26.

³⁷³ Rūta Janonienė, „Švč. Mergelės Marijos paveikslo iš Vilniaus Šv. Mykolo bažnyčios votai ir karūnos“, p. 24.

³⁷⁴ Ten pat, p. 27, 29, 32.

³⁷⁵ Dalia Vasiliūnienė, „Trečiasis regulinis šv. Pranciškaus Asyžiečio ordinas“. *Dangaus miestas*, p. 144.

³⁷⁶ Per ją ypač pasižymėjo iš Krokuvos atvykęs Jogailos pamokslininkas Mikalojus Wężykas, kuris padedamas vertėjo rengė žmones krikšto sakramentui.

Sławomir Brzozecki OP, „Lietuvos dominikonų provincija“, p. 25.

³⁷⁷ Ten pat, p. 25–26.

³⁷⁸ Sławomir Brzozecki OP, „Lietuvos dominikonų provincija“, p. 26.

³⁷⁹ Mindaugas Paknys, „Šventųjų kultai LDK XV–XVII a. pradžioje“, p. 67, 79.

³⁸⁰ Darius Baronas, „Katalikiškojo pamaldumo raiška Vilniuje XIV a. pabaigoje – XV a. viduryje“, p. 19.

(dab. Dievo Gailestingumo šventovė), kuri iki XVIII a. pab. išliko naudojama kaip ordino vikariatas³⁸¹. Vilniaus Šventosios Dvasios vienuolynas tapo pagrindiniu Pamokslininkų ordino konventu Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje – 1647 m. generalinėje dominikonų ordino kapituloje jis paskelbtas naujai patvirtintos Lietuvos Šv. Angelo Sargo provincijos centru³⁸².

XVI a. įsikūrus dominikonams vienuolyno sklype stovėję ankstesni mūriniai pastatai buvo įjungti į dviaukščius korpusus, supančius uždara vidinį kiemą. Visuose korpusuose rasta gotikinio mūro, šiaurinio korpuso koridoriaus rytinėje dalyje – ir gotikos laikotarpio tapybos fragmentų³⁸³. XVI a. vid. įrengtos nuo 1566 m. veikusio noviciato patalpos³⁸⁴. Mūrinė Šventosios Dvasios bažnyčia dominikonų perstatyta apie 1585 m., ji pavaizduota 1600 m. Tomo Makovskio sukurtame Vilniaus miesto plane³⁸⁵. Pastatai nukentėjo per 1610 m. gaisrą, veikiausiai po jo XVII a. I ketv. aplink celių duris antrojo aukšto koridoriuje *al secco* technika ištapyti manierizmo stiliaus ornamentai. Dalinai išlikusių kompozicijų viršuje matomos ir vienuolių, šventųjų, alegorinės figūros³⁸⁶, tačiau šv. Dominyko atvaizdų tarp jų neidentifikuota.

Potridentinio pamaldumo apraiška galima vadinti Šventosios Dvasios bažnyčiai suteiktą popiežiaus Grigaliaus XIII (Ugo Boncompagni, 1502–1585) privilegiją iškilmingai švęsti Rožinio Švč. Mergelės Marijos šventę ir Rožinio brolijos įkūrimą 1581 m.³⁸⁷. Tai įvyko praėjus vos dvylikai metų nuo rožinio maldą išpopuliarinusios popiežiaus Pijaus V bulės *Consueverunt* paskelbimo³⁸⁸. Rožinio brolija Šventosios Dvasios bažnyčioje buvo pasistačiusi vieną iš pirmųjų koplyčių, paminėtą 1661 m.³⁸⁹, tačiau tikriausiai įrengtą prieš 1655–1661 m. karą su Maskva. Tikėtina, kad buvo sukurta ir rožinio įteikimo sceną šv. Dominykui pristatančių paveikslų ar procesijų reikmenų. Veikiausiai bažnyčioje taip pat buvo įrengtas šoninis Šv. Dominyko altorius, papuoštas jo atvaizdu, kuris sunaikintas per gaisrą, kilusį 1655 m. miestą užėmus Maskvos kariuomenei³⁹⁰. Po jo atnaujinus bažnyčią 1686 m. iš Italijos atvežtas naujas šv. Dominyko paveikslas³⁹¹.

Ieva Blinstrubienė, „Vilniaus Šv. Dvasios bažnyčios ir vienuolyno komplekso erdvinės struktūros raida“, p. 159.

³⁸¹ Viktoras Petkus, *Dominikonai Lietuvos kultūroje*, p. 751, 755.

³⁸² Dalia Vasiliūnienė, „Pamokslininkų ordinas“. *Dangaus miestas*, p. 55–56.

Dalia Klajumienė, „Vilniaus buvęs dominikonų vienuolynas ir Šv. Dvasios bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai*.

³⁸³ Ieva Blinstrubienė, „Vilniaus Šv. Dvasios bažnyčios ir vienuolyno komplekso erdvinės struktūros raida“, p. 160–161.

³⁸⁴ Ten pat, p. 161.

³⁸⁵ Ten pat, p. 159–161.

³⁸⁶ Ten pat, p. 162–163.

Aleksandra Aleksandravičiūtė, „Šiaurės renesansas Vilniaus mieste. Sienų tapybos ornamentika“, p. 9, 11–13.

³⁸⁷ Dalia Vasiliūnienė, *Žemaičių Kalvarija: Piligriminio centro istorija ir dailė XVII–XIX a.*, p. 328.

Dalia Vasiliūnienė, „Pamokslininkų ordinas“. *Dangaus miestas*, p. 56.

³⁸⁸ Irena Vaišvilaitė, „Šventųjų kultas XVI a. antroje – XVII a. pirmoje pusėje“, p. 126.

³⁸⁹ Tais metais Ona Zebzydovska (Anna Zebzydowska) skyrė lėšų iš savo dvaro Ašmenos paviete, kad būtų aukojamos šv. Mišios Rožinio brolijos koplyčioje.

Jūratė Valužytė, *Šventosios Dvasios (Dominikonų) bažnyčia Vilniuje: Istorinė apybraiža*. PBDF, f. 5, ap. 1, b. 3810, p. 7.

³⁹⁰ Dalia Klajumienė, „Vilniaus buvęs dominikonų vienuolynas ir Šv. Dvasios bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai*.

³⁹¹ Dalia Vasiliūnienė, „Soriano šv. Dominyko atvaizdo legenda ir istorija“, p. 94–95.

XVII a. I pusėje išaugusį vienuolijų dėmesį sielovadai Vilniaus priemiesčiuose atitiko naujo Pamokslininkų ordino konvento įkūrimas Lukiškėse³⁹². 1642 m. jį fundavo Smolensko, vėliau – Žemaitijos kaštelionas, Pernu ir Naugarduko vaivada Jurgis Liutauras Chreptavičius (1586–1650), Lukiškėse turėjęs dvarelį³⁹³. Vilniaus Šventosios Dvasios vienuolyno dominikonams jis padovanojo sklypus ir 4000 auksinų bažnyčiai greta Lukiškių kapinių³⁹⁴. Už juos buvo pastatyta pirmoji medinė Šv. apaštalų Pilypo ir abiejų Jokūbų bažnyčia³⁹⁵. XVII a. vid. čia minimi keturi vienuoliai, turėję nemokamai atlikti apeigas laidojant neturtinguosius³⁹⁶. 1649 m. bažnyčios ir vienuolyno fundacija buvo patvirtinta ir suformuota nauja parapija³⁹⁷. Jokių XVII a. vid. Pamokslininkų ordino įkūrėjo šv. Dominyko atvaizdų iš Šv. Pilypo ir Jokūbo bažnyčios neišliko, tuo metu pastatyta bažnyčia ir vienuolynas buvo sudeginti 1655 m. Maskvos kariuomenei užėmus Vilnių³⁹⁸.

Į Vilnių sugrįžusių dominikonų veiklos centru tapo 1501 m. perimta Šventosios Dvasios bažnyčia ir prie jos įkurtas vienuolynas. Nors Pamokslininkų ordino įkūrėjo atvaizdų nerasta vienuolyne išlikusiuose XVI a. bei XVII a. I ketv. sienų tapybos fragmentuose, tikėtina, kad jų būta. Dar XVI a. pr. Šventosios Dvasios bažnyčioje galėjo būti įrengtas pirmasis Šv. Dominyko altorius, papuoštas jo atvaizdu, galbūt atnaujintas perstatant bažnyčią 1585 m. ar po 1610 m. gaisro. Nuo 1581 m. bažnyčioje veikusios Rožinio brolijos aplinkoje galėjo būti sukurta altorinių paveikslų ar procesijų reikmenų su Rožinio įteikimo šv. Dominykui scena. Nėra jokių užuominų apie šio laikotarpio šv. Dominyko atvaizdus nei iš pirmosios Šv. Pilypo ir Jokūbo, nei iš dominikonų aptarnautos Švč. Trejybės bažnyčios.

Šv. Dominykas ir šv. Pranciškus nepatenka į XIV a. pab. – XVII a. I p. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje populiariausių šventųjų sąrašus, tačiau vien Vilniaus pranciškonų ir dominikonų aplinkoje tuo metu galėjo būti sukurtos daugiau nei dvi dešimtys jų atvaizdų (priedas Nr. 3). Absoliuti dauguma išlikusių scenų (16) vaizduoja šv. Pranciškų ir yra susijusios su Vilniaus pranciškonų observantų (bernardinų) vienuolynu. Ypač vertingas XVI a. pr. (iki 1521 m.) sukurtas

³⁹² Liudas Jovaiša, „Senieji Vilniaus vienuolynai: Tiltas tarp dangaus ir žemės“. *Dangaus miestas*, p. 15.

³⁹³ Dalia Vasiliūnienė, „Pamokslininkų ordinas“. *Dangaus miestas*, p. 58.

Viktoras Petkus, *Dominikonai Lietuvos kultūroje*, p. 184.

³⁹⁴ Dalia Klajumienė, „Vilniaus (Lukiškių) buvęs dominikonų vienuolynas ir Šv. apaštalų Jokūbo ir Pilypo bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai*.

³⁹⁵ *Lukiškių Dievo Motina. Atvaizdo istorijos studija, stebuklų knyga ir jos vertimas*, p. 55.

³⁹⁶ Dalia Klajumienė, „Vilniaus (Lukiškių) buvęs dominikonų vienuolynas ir Šv. apaštalų Jokūbo ir Pilypo bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai*.

Viktoras Petkus, *Dominikonai Lietuvos kultūroje*, p. 184.

³⁹⁷ Dalia Vasiliūnienė, „Pamokslininkų ordinas“. *Dangaus miestas*, p. 58.

³⁹⁸ Ten pat.

Viktoras Petkus, *Dominikonai Lietuvos kultūroje*, p. 184.

Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir Bernardino Sieniečio bažnyčios šiaurinės navos freskų ciklas, kuriam priklauso dešimt scenų, pasakojančių apie šv. Pranciškaus pamaldumą, veiklą ir su ja susijusius stebuklingus įvykius. Vienoje iš jų (*Šv. Pranciškus ir šv. Dominykas – Viešpaties rūstybės permaldautojai*), pristatančioje bendrą pranciškonų ir dominikonų misiją, išlikęs ir seniausias žinomas Lietuvoje sukurtas šv. Dominyko atvaizdas. Mažesniųjų brolių ordino ir regulos sukūrimo temai cikle skirtos dar keturios scenos (*Popiežiaus Inocento III sapnas, Mažesniųjų brolių regulos patvirtinimas, Šv. Pranciškus įteikia regulą Trečiajam ordinui ir klarisėms*). Kitos pristato šv. Pranciškaus pamaldumą bei maldos galią (*Šv. Kryžiaus pagarbinimas, Demonų išvayrimas iš Areco miesto (?)*), *Šv. Pranciškaus ekstazė*), pasakojimus apie šventojo gautas Kristaus žaizdas ir su jomis susijusius stebuklus (*Šv. Pranciškaus stigmatizacija, Popiežiaus Grigaliaus IX vizija*).

Stigmų tema išliko populiari ir vėliau bernardinų aplinkoje sukurtuose atvaizduose: XVI a. pab. – XVII a. pr. vienuolyno koridoriuje nutapytų freskų fragmentuose (*Šv. Pranciškaus stigmatizacija, Kraujuojančios šv. Pranciškaus skulptūros stigos (?)*), Šv. Pranciškaus ir Nuėmimo nuo kryžiaus altorius jungusioje skulptūrinėje grupėje. Tuo metu taip pat kurtos scenos, pasakojančios apie šv. Pranciškaus santykį su Kristumi ir pagarbą jo kryžiui (*Kristus, nuo kryžiaus apkabinantis šv. Pranciškų*, XVII a. paveikslas *Kristaus apraudojimas*). Kryžiaus gerbimo ikonografiją papildė potridentinę pagarbą šventųjų atvaizdams išreiškiančios scenos (freskų fragmentai *Kraujuojančios šv. Pranciškaus skulptūros stigos (?)*, *Kristus, nuo kryžiaus apkabinantis šv. Pranciškų*, *Šv. Pranciškus (?)*, *besimeldžiantis prieš koplytėlėje stovinčią Dievo Motinos su Kūdikiu skulptūrą*). Pamaldumo Švč. Mergelei Marijai reikšmę liudija bernardinų bažnyčioje buvęs paveikslas, XVI a. pab. perduotas seserų bernardinų Šv. Mykolo vienuolynui.

Kiti XVI–XVII a. I p. Vilniaus pranciškonų ir dominikonų vienuolynų aplinkoje egzistavę šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko atvaizdai gali būti aptarti tik hipotetiškai. Pranciškonų konventualų bažnyčios Šv. Pranciškaus altorių dar iki 1533 m. gaisro turėjo puošti šio šventojo atvaizdas, galbūt jį teko pakeisti nauju po 1610 metų. Bernardinų bažnyčioje, 1521 m. pašventintoje Šv. Pranciškaus Asyžiečio titulu, jis buvo pagerbtas ir didžiajame, ir šoniniame altoriuje su atvaizdu, galimai pakeistu apie 1580 m. Tikėtina, kad XVI a. pr. Šventosios Dvasios bažnyčioje dominikonai įrengė Šv. Dominyko altorių su jį vaizduojančiu kūriniu, galbūt atnaujintu 1585 m. ar po 1610 m. Taip pat žinoma apie 1655–1661 m. sunaikintą šv. Pranciškaus gyvenimo scenų ciklą iš bernardinų bažnyčios ir seserų bernardinų Šv. Mykolo bažnyčioje buvusį Šv. Pranciškaus altorių. Apie kitus šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko atvaizdus, kurie galėjo būti sukurti Vilniaus pranciškonų ir dominikonų konventų bei jų aptarnautų bažnyčių aplinkoje (pvz., skirti Šventosios Dvasios bažnyčios Rožinio brolijos reikmėms, pirmajai Šv. Pilypo ir Jokūbo bažnyčiai, Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo bernardinų vienuolynui) trūksta net minimalios informacijos.

2. 2. Vienuolynų raida XVII a. II p. – XIX a. I p.

Antrajame skyriuje aptariamas XVII a. II p.–XVIII a. laikotarpis apima nuolatinės vilniečių pastangas atkurti karų, maro epidemijų ir gaisrų niokojamą miestą. Daugiausia šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus atvaizdų išliko iš šio periodo. Skyriuje trumpai pristatomos jų sukūrimo aplinkybės, vieta bažnyčioje ar vienuolyne, taip pat vėlesnės saugojimo vietos Rusijos imperijos administracijos sprendimu XIX a. vid. uždarius Vilniaus pranciškonų ir dominikonų vienuolynus. Tiek išlikusių, tiek mūsų laikų nepasiekusių kūrinių temų pristatymas leidžia svarstyti, kaip baroko epochos Vilniuje buvo vaizduojami šv. Pranciškus ir šv. Dominykas.

Laikotarpio pradžia – vienuolynų atsikūrimas po 1655–1661 m. karo. Jo metu Maskvos kariuomenės užimtą miestą nuniokojo septyniolika parų trukęs gaisras³⁹⁹, buvo sunaikinta ar pavogta didžioji dalis iki XVII a. vid. sukurtų meno kūrinių. Kiti buvo visiškai pakeisti, kaip stebuklingai išlikęs *Sapiegų Madonos* paveikslas – pertapytas ir įgavęs naują ikonografiją. Šiuo laikotarpiu kaip padėką Dievui už atgautą laisvę ir taiką Vilniaus vyskupas Jurgis Bialozoras (~1622–1665) įsteigė Verkių Kalvarijas, kurias pavedė prižiūrėti Šventosios Dvasios vienuolyno dominikonams⁴⁰⁰; taip įkurtas trečiasis Pamokslininkų ordino konventas Vilniuje ir jo apylinkėse. Kiti pranciškonų ir dominikonų vienuolynai ir bažnyčios po karo buvo atkurti, juos papuošė bent dvi dešimtys naujų šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko atvaizdų. Jų gausa atspindi ne tik vienuolynų atkūrimo darbų apimtį, bet ir bažnyčios istorikų pastebimą pamaldumo šventiesiems išaugimą XVII a. II pusėje dėl Katalikų Bažnyčios reformos programos įgyvendinimo ir vienuolijų įtakos⁴⁰¹.

Vienuolijos akivaizdžiai prisidėjo atnaujinant Vilniaus veidą barokinio maldingumo epochoje XVII a. II p. – XVIII a., tuo metu jų bendruomenės ėmė aktyviai kurtis ir priemiečiuose bei užmiesčio apylinkėse⁴⁰². Apie 1772 m., prieš pat Pirmąjį Abiejų Tautų Respublikos padalijimą, daugiausia katalikų vyrų vienuolių visoje ATR buvo sutelkta Vilniuje (apie 750), taip pat mieste gyveno apie 200 moterų vienuolių, kurių beveik pusę sudarė seserys bernardinės iš Šv. Mykolo ir Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo vienuolynų⁴⁰³. Ši vienuolijų klestėjimo periodą liudijo ne mažiau nei trys dešimtys vėlyvojo baroko stiliaus šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus atvaizdų (freskų, paveikslų, skulptūros, auksakalystės, tekstilės kūrinių), papuošusių po Šiaurės karo ir XVIII a. I pusės gaisrų perstatytus vienuolynus bei bažnyčias. Tuo metu ypač turtinga Pamokslininkų ordino įkūrėjo ikonografija sukurta atnaujintame Šventosios Dvasios bažnyčios ir vienuolyno interjere.

³⁹⁹ Ieva Blinstrubienė, „Vilniaus Šv. Dvasios bažnyčios ir vienuolyno komplekso erdvinės struktūros raida“, p. 164.

⁴⁰⁰ Liudas Jovaiša, „Senieji Vilniaus vienuolynai: Tiltas tarp dangaus ir žemės“. *Dangaus miestas*, p. 16.

⁴⁰¹ Mindaugas Paknys, „Įvadas“. *Šventieji vyrai, šventosios moterys*, p. 8.

⁴⁰² Liudas Jovaiša, „Senieji Vilniaus vienuolynai: Tiltas tarp dangaus ir žemės“. *Dangaus miestas*, p. 16–17.

⁴⁰³ Ten pat, p. 17.

Po Trečiojo Abiejų Tautų Respublikos padalijimo 1795 m. Vilniui patekus į Rusijos imperijos sudėtį vienuolynų padėtis kelis pirmuosius dešimtmečius iš esmės nesikeitė⁴⁰⁴. Nemažai rūpesčių kilo 1812 m. – Napoleono kariuomenė daug bažnyčių ir vienuolynų visoje Lietuvoje naudojo kaip arklides, sandėlius, ligonines, nuniokojo interjerus, bibliotekas. Po karo beveik visi pastatai remontuoti, baigti kai kurie XVIII a. II pusėje pradėti darbai (pavyzdžiui, Šventosios Dvasios bažnyčios kupolo dekoravimas), tačiau naujų šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus atvaizdų sukurti vos keli. 1830–1831 m. sukilimas prieš Rusijos imperiją ir carinės administracijos kaltinimai dvasininkams prisidėjimu prie jo lėmė didžiausią katalikų vienuolynų uždarymo bangą buvusiose Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorijose: 1832 m. likviduotos mažesnės vienuolinės bendruomenės, XIX a. 4–5 deš. apribotos galimybės priimti naujus narius, uždarytos vienuolynų mokyklos, ligoninės, spaustuvės, iš esmės sunaikinta vienuolijų autonomija⁴⁰⁵. Vilniaus dominikonų Šventosios Dvasios ir Lukiškių vienuolynai uždaryti 1844 m., Verkių – XIX a. 6 deš. Po 1863 m. sukilimo likviduoti Vilniaus pranciškonų konventualų ir bernardinų vienuolynai, seserų bernardinų bendruomenė Užupyje, XIX a. 9 deš. uždarytas bernardinų Šv. Mykolo konventas. Bernardinų ir visos trys dominikonų bažnyčios liko veikti kaip parapiinės, tačiau bernardinų Šv. Mykolo ir pranciškonų konventualų Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų šventovės uždarytos. Pastarąją nuspręsta paversti archyvu, jos vidaus įranga sunaikinta, paveikslai, liturginiai indai ir kiti reikmenys išblaškyti⁴⁰⁶.

2. 2. 1. Pranciškonų konventualų vienuolynas

Po 1655–1661 m. karo pranciškonų konventualų Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia buvo naujai įrengta, pastatyti puošnūs altoriai⁴⁰⁷. Suremontuota šventovė ir vienuolynas tapo 1686 m. įkurtos Mažesniųjų brolių konventualų ordino Lietuvos Šv. Kazimiero provincijos centru⁴⁰⁸. Atnaujinti Vilniaus vienuolyno pastatus ir jų įrangą teko po XVIII a. vid. gaisrų – po jų sukurtas vėlyvojo baroko stiliaus interjeras ir įspūdingas sienų bei skliautų tapybos ciklas.

1675 m. inventoriuje minima, kad tuo metu bažnyčios presbiterijoje įrengtą vienuolių chorą nuo centrinės navos skyrė didysis altorius su Nukryžiuotuoju, kairėje pusėje buvo išdėstyti Trijų karalių, Švč. Mergelės Marijos (prie pilioriaus), neįvardinto titulo (prie antrojo pilioriaus), Šv.

⁴⁰⁴ Liudas Jovaiša, „Senieji Vilniaus vienuolynai: Tiltas tarp dangaus ir žemės“. *Dangaus miestas*, p. 18.

⁴⁰⁵ Ten pat.

⁴⁰⁶ Panašaus likimo sovietmečiu sulaukė ir bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir Bernardino Sieniečio, bernardinų Šv. Mykolo bei dominikonų Šv. Pilypo ir Jokūbo bažnyčios. Kaip parapiinės liko veikti tik dominikonų Šventosios Dvasios ir Šv. Kryžiaus Atradimo šventovės.

⁴⁰⁷ Aleksandra Aleksandravičiūtė, „Vilniaus pranciškonų (Mažesniųjų brolių konventualų) vienuolynas ir Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai*.

⁴⁰⁸ Liudas Jovaiša, „Mažesniųjų brolių konventualų ordinas“. *Dangaus miestas*, p. 27.

Lauryno, dešinėje – Švč. Trejybės (prie pilioriaus), Apreiškimo Švč. Mergelei Marijai (prie antrojo pilioriaus), Šv. Pranciškaus, Šv. Antano (prie zakristijos) altoriai, dar trys buvo įrengti Šv. Onos, Kristaus kančios ir Šv. Ivono koplyčiose. Keturi altoriai inventoriaus sudarymo metu buvo išardyti, du iš jų planuota pastatyti bažnyčioje, du – vienuolyno koridoriuje⁴⁰⁹. Net keturi altoriai (Šv. Pranciškaus, Švč. Mergelės Marijos, Šv. Lauryno, Kristaus kančios koplyčios) buvo nauji, užregistuota penkiolika didelių ir dvidešimt mažesnių naujų paveikslų bažnyčioje⁴¹⁰ – šie pokyčiai atspindėjo vienuolyno atsigavimą po nuniokojimo XVII a. vid..

Nors tiksliai nenurodyta Šv. Pranciškaus altoriaus vieta bažnyčioje, greta jo paminėtas Šv. Antano altorius, buvęs prie zakristijos. Gana greitas altoriaus atnaujinimas rodo uolų pamaldumą ordino įkūrėjui. Be to, 1675 m. inventoriuje minimas ne tik altoriaus paveikslas, bet ir prie jo kabėję 25 votai⁴¹¹. Paveikslą veikiausiai sunaikino gaisrai, nusiaubę pranciškonų konventualų bažnyčią 1737, 1748 ir 1749 m.⁴¹². Vienintelis XVII a. II pusės šv. Pranciškaus atvaizdas, siejamas su Vilniaus pranciškonų konventualų vienuolyno aplinka ir pasiekęs mūsų dienas, išliko Daugų Dievo Apvaizdos bažnyčioje (priedas Nr. 2. 1. 1). Manoma, kad šv. Pranciškaus ir šv. Klaros atvaizdai galėjo puošti zakristijos spintos duris Vilniaus Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčioje⁴¹³.

Pranciškonų konventualų bažnyčios ir vienuolyno rekonstrukcija po 1737 m. Vilniaus gaisro truko trejus metus, jai vadovavo gvardijonas Antanas Gžybowski (Antoni Grzybowski)⁴¹⁴. Po 1748 ir 1749 m. gaisrų pakeitus stogą, langus, perdažius sienas, suremontavus altorius bažnyčia konsekruota 1764 m.⁴¹⁵. Veikiausiai ruošiantis šioms iškilmėms buvo užsakyta sidabrinė paausiuota monstrancija su šv. Pranciškaus ir kitų šventųjų atvaizdais (priedas Nr. 2. 1. 2). Tai viena iš ankstyviausių rokokinių monstrancijų Lietuvoje, kurią iki 1763 m. vidurio spėjo sukurti auksakalys Jonas Laris⁴¹⁶. Po pranciškonų konventualų vienuolyno uždarymo 1864 m. indas

⁴⁰⁹ Teresė Dambraskaitė. *Buv. Pranciškonų vienuolyno ansamblis Vilniuje. Istoriniai tyrimai*. PBDF, f. 5, ap. 1, b. 2575, p. 6.

⁴¹⁰ Ten pat, p. 6–7.

⁴¹¹ Gabija Surdokaitė-Vitienė, „Šv. Antano Paduviečio gyvenimas ir darbai Vilniaus pranciškonų bažnyčios skliauto tapyboje“. *Excellentia virtutum*, p. 81.

⁴¹² Aleksandra Aleksandravičiūtė, „Vilniaus pranciškonų (Mažesniųjų brolių konventualų) vienuolynas ir Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai*.

Teresė Dambraskaitė. *Buv. Pranciškonų vienuolyno ansamblis Vilniuje. Istoriniai tyrimai*. PBDF, f. 5, ap. 1, b. 2575, p. 7–8.

⁴¹³ *Pranciškonai Lietuvoje*, p. 88.

Lietuvos sakralinė dailė, t. 1, p. 121–122.

⁴¹⁴ Teresė Dambraskaitė. *Buv. Pranciškonų vienuolyno ansamblis Vilniuje. Istoriniai tyrimai*. PBDF, f. 5, ap. 1, b. 2575, p. 2, 7.

⁴¹⁵ Ten pat, p. 7–8.

⁴¹⁶ Jonas Laris (Johann, Jan, Joannes Larry, Lary, Larie, ?–1763) buvo kilęs iš Karaliaučiaus, Vilniuje dirbo nuo 1726 m., kai tapo auksakalio D. Bankmano mokiniu, po ketverių metų – pameistriu. 1740 m. įrašytas J. K. Gronemano ir A. Ejerliejaus pameistriu. Nuo 1741 m. minimas kaip Vilniaus auksakalių cecho meistras, 1748–1750 ir 1759 – 1760 m. – cecho seniūnas. 1747 m. gruodžio 5 d. tapo Vilniaus piliečiu. Buvo vedęs Kotryną Simelavičiūtę, 1741 m. Šv. Jono bažnyčioje pakrikštytas jų sūnus Viktoras. Taip pat turėjo sūnų Igną ir dukterį Joaną, 1758 m. ištekėjusią už dailininko Motiejaus Sluščianskio. Praėjus metams po Jono Lario mirties (1763 m. antrąjį ketvirtį) jo našlė Kotryna ištekėjo už auksakalio T. Rudnickio. Jonas Laris signavo tik 1756 m. sukurtą Rudaminos bažnyčios monstranciją (dingusi 1993

perkeltas į Vilniaus Šv. Jono bažnyčią ir ilgai priskirtas šios šventovės paveldui. 1949 m. monstrancija perduota Valstybiniam dailės muziejui, šiuo metu saugojama Bažnytinio paveldo muziejuje. Dalia Vasiliūnienė atkreipė dėmesį į detales, liudijančias liturginio indo priklausomybę Vilniaus pranciškonams konventualams: angelo keliamą Švč. Mergelės Marijos figūrėlę, primenančią Ėmimo į dangų siužetą, pėdoje pavaizduotus šv. Ivoną (bažnyčioje buvo jo vardo brolija ir koplyčia), šv. Viktorą (atitinkantį vieno iš altorių titulą), šv. Antaną Paduvietį ir šv. Pranciškų Asyžietį⁴¹⁷.

XVIII a. II p. Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia keliais etapais perstatyta vėlyvojo baroko stiliumi su ankstyvojo klasicizmo elementais: įrengta vargonų tribūna, interjeras papuoštas lipdiniais ir sienų tapyba, paaukštintos centrinės navos skliautai ištapyti marijonų vienuolio Pranciškaus Nemirovskio⁴¹⁸ ir nežinomo unitų dvasininko 1773–1780 m. sukurtu freskų ciklu, vaizduojančiu šv. Antano gyvenimo scenas⁴¹⁹. 1794 m. įvyko rekonstruotos šventovės konsekracijos iškilmės⁴²⁰. Ant pilioriaus bažnyčios centrinėje navoje, tiesiai prieš sakyklą, buvo nutapyta gipso lipdiniais įreminta freska *Šv. Pranciškus Asyžietis (Viola grojančio angelo vizija)*⁴²¹ (priedas Nr. 2. 1. 3). Ji paminėta 1826 m. inventoriuje kartu su kitų ordino atstovų (šv. Juozapo Kupertiniečio, šv. Bonaventūros iš Potencos, šv. Antano Paduviečio, kardinolo šv. Bonaventūros) atvaizdais⁴²², tačiau šiame sąrašė praleistas kartu nutapytas šv. Didakas⁴²³. Prieš centrinės navos

m.), tačiau pagal pasikartojančius dekoru motyvus jam priskiriamos monstrancijos iš Vilniaus Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų ir Trakų Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo (1751 m.) bažnyčių.

Edmundas Laucevičius, Birutė Rūta Vitkauskienė. *Lietuvos auksakalystė: XV–XIX amžius*, p. 236–237.

Birutė Rūta Vitkauskienė. *Złotnictwo wileńskie: Ludzie i dzieła XV–XVIII wiek*, p. 283–286.

Dalia Vasiliūnienė, „Ornamento kaita XVIII a. Lietuvos sakralinėje auksakalystėje“. *Ornamentas: XVI–XX a. I pusės paveldo tyrimai*, p. 136–138.

Lietuvos sakralinė dailė, t. 4: *Auksakalystė. XIII–XX a.*, kn. 1: *Kolekcijos*, p. 218.

⁴¹⁷ *Dangaus miestas. Vilniaus vienuolynų palikimas Bažnytinio paveldo muziejuje*, p. 32.

⁴¹⁸ Pranciškus Nemirovskis (Franciszek Niemirowski, 1734–1795) buvo vienuolis marijonas, priklausė Mirosłavo (dab. Alytaus r.) vienuolynui. Marijampolės marijonų Šv. arkangelo Mykolo bažnyčiai nutapė vienuolijos įkūrėjo pal. Stanislovo Papčynskio bei grafienės Pranciškos Ščukaitės-Butlerienės portretus, sukūrė neišlikusią Švč. Mergelės Marijos skulptūrą, taip pat ištapė freską *Apsilankymas* neišlikusioje koplytėlėje. Ypač pasižymėjo kaip sienų tapybos meistras, puošęs Vožnikų, Miedvienicų pranciškonų reformatų, galimai Mscislavo karmelitų ir Alšėnų pranciškonų bažnyčias. 1772–1778 ir 1780–1783 m. pranciškonų konventualų gvardijono pareigas užėmusio Antano Karengos kvietimu ištapė Vilniaus Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios skliautus, sukūrė freskų kompozicijas ant bažnyčios piliorių, fasado, taip pat bažnyčią ir vienuolyną papuošusius molbertinės tapybos kūrinius, tarp jų ciklus *Šv. Pranciškaus gyvenimas*, *Dvylika apaštaly*, *Magnificat*.

Gabija Surdokaitė-Vitienė, „Šv. Antano Paduviečio gyvenimas ir darbai Vilniaus pranciškonų bažnyčios skliauto tapyboje“, *Excellentia virtutum*, p. 74–75.

⁴¹⁹ Aleksandra Aleksandravičiūtė, „Vilniaus pranciškonų (Mažesniųjų brolių konventualų) vienuolynas ir Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai*

Gabija Surdokaitė-Vitienė, „Šv. Antano Paduviečio gyvenimas ir darbai Vilniaus pranciškonų bažnyčios skliauto tapyboje“, *Excellentia virtutum*, p. 67, 71.

⁴²⁰ Aleksandra Aleksandravičiūtė, „Vilniaus pranciškonų (Mažesniųjų brolių konventualų) vienuolynas ir Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai*

⁴²¹ Gabija Surdokaitė-Vitienė, „Šv. Antano Paduviečio gyvenimas ir darbai Vilniaus pranciškonų bažnyčios skliauto tapyboje“, *Excellentia virtutum*, p. 72–73.

⁴²² „Na scianie malowany obraz S. Jozefa z Kopertynu, z prawey zaś S. Bonawentury z Potencyi. Takież na drugiey pare Pilarow Koscielnych w lewie S. Antoniegu w prawie S. Bonawentury Kardynała i na przeciu Ambony S. Franciszka Obrazy.“

skliauto freskų restauraciją Gabija Surdokaitė-Vitienė buvo iškėlusį versiją, kad vienoje iš šių scenų galėjo būti pavaizduotas Šv. Pranciškaus pasirodymas per šv. Antano pamokslą Arlio kapituloje⁴²⁴. Vis dėlto restauracijos metu atidengus visą freską Mažesniųjų brolių ordino įkūrėjo figūros joje nerasta, matomas tik šv. Antanas Paduvietis, iš sakyklos pamokslaujantis per pranciškonų ir dominikonų naujokų šventimus Forlio miestelyje⁴²⁵. Šv. Pranciškus buvo pavaizduotas vienoje iš mažesniųjų bažnyčios skliauto freskų, laiminantis šv. Antaną ir duodantis jam užduotį skelbti ir aiškinti Šventąjį Raštą⁴²⁶ (priedas Nr. 2. 1. 4).

XIX a. I p. inventoriuose minima 14 altorių, buvusių Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčioje. Didysis buvo skirtas šv. Antanui Paduviečiui, šoniniai – Šv. Onos, Šv. Ivono (koplyčioje), Švč. Mergelės Marijos Snieginės, Šv. Juozapo Kupertiniečio, Šv. Pranciškaus, Šv. Lauryno (koplyčioje), Šv. Bonaventūro, Švč. Mergelės Marijos Vainikavimo, Šv. Kilijano, Viešpaties Jėzaus prie stulpo, Nekaltojo Prasidėjimo Švč. Mergelės Marijos, Viešpaties Atsimainymo ir Šv. Viktoro (presbiterijoje)⁴²⁷. Šv. Pranciškaus altorius buvo įrengtas prie pirmo pilioriaus kairėje pusėje, puoštas drožiniais, su medine mensa, dviem mediniais laipteliais ir dviem dirbtinio marmuro kolonomis. Tiksliausias jo aprašas pateiktas 1826 m. inventoriuje: pirmame altoriaus tarpsnyje buvo pakabintas stigmas gaunančio šv. Pranciškaus paveikslas (su variniais sidabruotais aptaisais; spinduliai, Nukryžiuotojo figūra, veikiausiai su ja šventąjį jungusios virvelės ir angelo sparnai buvo paaukuoti), kurį dengė pakeliamas Porciunkulės atlaidų gavimą vaizduojantis paveikslas (taip pat puoštas variniais sidabruotais aptaisais). Šonuose tarp pagrindinio paveikslo ir dešinėsios kolonos buvo pastatyta šv. Pranciškaus, laikančio knygą, skulptūra, kitoje pusėje – šv. Antanas, laikantis Kūdikelį Jėzų. Altoriaus viršuje po karnizu buvo pakabintas šv. Klaros paveikslas apvaliuose rėmuose, o virš karnizo tarp dviejų gėlių krepšelių ir dviejų angelų stovėjo dar viena šv. Pranciškaus skulptūra⁴²⁸. Šio altoriaus pirmojo tarpsnio paveikslas Šv.

Vilniaus pranciškonų vienuolyno inventorių, 1826. VUB RS f. 4, b. 35801 (A2465), l. 3v.

⁴²³ Gabija Surdokaitė-Vitienė, „Šv. Antano Paduviečio gyvenimas ir darbai Vilniaus pranciškonų bažnyčios skliauto tapyboje“, *Excellentia virtutum*, p. 72–73.

⁴²⁴ Ten pat, p. 86–87.

⁴²⁵ Jolita Liškevičienė, „Šv. Antano Paduviečio gyvenimo ir stebuklų freskos Vilniaus pranciškonų bažnyčios lubų skliaute: pirmavaizdžiai ir sumanymo rekonstrukcija“, p. 104–106.

⁴²⁶ Ten pat, p. 121–122.

⁴²⁷ Vilniaus pranciškonų vienuolyno vizitacijos aktas, 1820. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3671, l. 494–495.

Vilniaus pranciškonų vienuolyno inventorių, 1826. VUB RS f. 4, b. 35801 (A2465), l. 5v–11v.

Vilniaus pranciškonų bažnyčios ir vienuolyno vizitacijos aktas, 1830. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3777, l. 278v–279v.

⁴²⁸ „Obraz S. Franciszka z miedzianą srebrem powlekaną szatą gładką i dnem w kwiatach wybijanych ukryty z pozlaczanemi promieniami, Krucifixem, Chordą i skrzydełkami. Obrazem Porcyunkuły z góry na dol na kolowrocie zapuszczanym zasloniony. Po bokach między obrazem a bliską kolumną po prawie S. Franciszka z Książką, po lewie S. Antoniego z Panem Jezusem Statua. W Górze [...] pod grzymsem w Okrągłych ramach Obraz S. Klary. Nad grzymsem [...] kwiatow koszy dwa, Aniołkow dwa y Statua S. Franciszka.“

Vilniaus pranciškonų vienuolyno inventorių, 1826. VUB RS f. 4, b. 35801 (A2465), l. 8v–9.

1820 m. nurodyta, kad altoriuje pakabintas Porciunkulės atlaidų gavimo sceną pristatantis paveikslas, puoštas variniais sidabruotais aštuntos prabos aptaisais, antrame tarpsnyje – šv. Klaros paveikslas, nutapytas ant drobės („[...] daley idąc po lewey ręce, przy Filarze pierwszym. 6ty oltarz Sw. Franciszka drewniany Snickerskiego roboty w dwóch kolumnach

Pranciškus Serafiškasis buvo publikuotas Jono Kazimiero Vilčinskio (Jan Kazimierz Wilczyński, 1806–1885) „Vilniaus albume“ (priedas Nr. 2. 1. 5). 1864 m. liepą uždarius pranciškonų vienuolyną kūriny perkeltas į Vilniaus Šv. Jono bažnyčią⁴²⁹, tolesnis jo likimas nežinomas. Tikėtina, kad Porciunkulės atleidų gavimą vaizduojantis paveikslas buvo išsaugotas ir XX a. pab. iš Medininkų Švč. Trejybės ir šv. Kazimiero bažnyčios buvo grąžintas į Vilnių sugrįžusiems pranciškonams konventualams, šiuo metu kūriny pakabintas buvusio altoriaus vietoje⁴³⁰ (priedas Nr. 2. 1. 6). Šv. Pranciškaus altorius, kaip ir kiti buvę bažnyčioje, 1876 m. išardytas⁴³¹.

Keletas šv. Pranciškaus ikonografijos pavyzdžių puošė vienuolių chorą. 1826 m. abiejose choro pusėse virš suolų kabėjo po du horizontalaus formato paveikslus žaliai nudažytuose drožinėtuose rėmuose. Vienoje pusėje pirmasis vaizdavo Mažesniųjų brolių ordino įkūrimą ir regulos įteikimą, antrasis – Jėzų Kristų, suteikiantį Porciunkulės atlaidus. Kitoje pusėje viename paveiksle buvo pavaizduotas mirštantis šv. Pranciškus, antrame – visi ordino šventieji⁴³². Vienuolyno refektoriume kabėjo šv. Pranciškaus stigmatizaciją vaizduojantis diptikas: pirmajame jo paveiksle buvo nutapytas Kristus serafo pavidalu, antrajame – stigmas gaunantis šv. Pranciškus⁴³³.

Falszmarmurskiem malowanych, Mensa drewniana z dwoma gradusami drewnianami. Obraz tego Sw. Szaty miedziancy Srebrzem powlekancy mające na sobie wyrażenie zasłono portiunkuły w górze obraz S. Klary na płótnie malowany [...]“; „w Oltarzu Sw. Franciszka Szata. Proba 8. Waga: Grzynny 24“.)

Vilniaus pranciškonų vienuolyno vizitacijos aktas, 1820. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3671, l. 494v, 508v.

1830 m. nurodyta, kad pirmame altoriaus tarpsnyje matoma Porciunkulės atleidų gavimo scena, antrame – kitas šv. Pranciškaus paveikslas („Obraz tego Sw. W Szacie miedziancy posrebrzancy, mający na sobie wyrażenie zesdania porciunkuły. Obraz drugi tego Świętego w górze naplotnie malowany.“). Kitame puslapyje pateiktas paveikslų sąrašas, sutampantis su 1820 m. duomenimis, jame minimas mažas šv. Klaros paveikslas („[Obraz] Sw. Franciszka w ramiach wyłaczanych, obyno malowany, wielkości zwycęcyncy poprzehajającym, w oltarzu tegoś Świętego, nad nim obraz mały Sw. Klary w ramach złoconych.“). Minimi ne tik aptaisai („Szata w oltarzu Sw. Franciszka. Proba 8. Waga: Gmyzny 24.“), bet ir skarda ant Šv. Pranciškaus altoriaus („Cyna; Na oltarzu Sw. Franciszka większych b. każdy waży po funtow 12. Sztuki 6. Waga: Funtų 72.“).

Vilniaus pranciškonų bažnyčios ir vienuolyno vizitacijos aktas, 1830. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3777, l. 279, 296, 297, 297v.

1828 m. inventoriuje paminėtas tik vienas ant drobės tapytas paveikslas, papuoštas sidabriniais aptaisais („9. S. Franciszka Seraficznego ołtarz drewniany z obrazem malowanym na płótnie w szacie srebrney“).

Vilniaus pranciškonų bažnyčios ir vienuolyno vizitacijos aktas, 1828. VUB RS, f. 57-B53, b. 1, l. 423.

⁴²⁹ *Jonas Kazimieras Vilčinskis. Vilniaus albumas*, p. 157.

⁴³⁰ Už šią informaciją dėkoju t. Marek Adam Dettlaff OFM Conv..

⁴³¹ Teresė Dambrauskaitė. *Buv. Pranciškonų vienuolyno ansamblis Vilniuje. Istoriniai tyrimai*. PBDF, f. 5, ap. 1, b. 2575, p. 10

⁴³² „Po obu stronach choru nad ławkami po dwa obrazy: ieden z wyobrazeniem początkowego założenia Zakonu Seraficckiego S. Franciszka i podania Reguły – 2gi. Nadanie od Jsa Pana Odpustu Porcyunkuły – z Drugiey strony ieden konaiącego S. Franciszka Patryarchy. 2gi Wszystkich S. S. Zakonu. Jakowe Obrazy w Ramach Stolarskiey roboty zielono malowane maią Wysokości Łokci 2. i Calow 7. Długości Lok: 3. Calow 8.“

Vilniaus pranciškonų vienuolyno inventorių, 1826. VUB RS f. 4, b. 35801 (A2465), l. 5.

Chore pakabintas paveikslas Šv. *Pranciškaus mirtis* paminėtas ir 1828 m. inventoriuje: „Obrazy w chorze [:] śmierć S. Franciszka“.

Vilniaus pranciškonų bažnyčios ir vienuolyno vizitacijos aktas, 1828. VUB RS, f. 57-B53, b. 1, l. 424.

⁴³³ „Obrazow dwa: pierwszy Chrystusa Pana od Seraficznego Oyca S. Franciszka na gorze Alwernie widzianego, drugi Oyca S. Franciszka na wspomnioney gorze odbierającego Blizny, wyborynym pęzlem malowanych, w ramach [...] czarno malowanych.“

Toliau buvo pakabinti paveikslai, vaizduojantys Vilniaus pranciškonų kankinystę ir šventuosius pranciškonus, Viešpatį Jėzų, Švč. Mergelę Mariją, dvylika apaštalų, popiežius Klemenšą XIV, Sikstą V, pirmuosius Vilniaus vyskopus, pranciškonus Andriejų Vasilą ir Jokūbą Plichtą.

Vilniaus pranciškonų vienuolyno inventorių, 1826. VUB RS f. 4, b. 35801 (A2465), l. 205.

Inventoriuje aprašyti vienuolyno koridoriuose ir celėse kabėję aliejinės tapybos pavyzdžiai, trys iš jų priskirti ordino įkūrėjo ikonografijai: *Šv. Pranciškus, sakantis pamokslą žuvims*, *Šv. Pranciškus, besiteisiantis su tėvu Bernardinu*, ir *Šv. Pranciškus, sodinantis medį*⁴³⁴. Šie kūriniai galimai priklausė Pranciškaus Nemirovskio tapytam *Šv. Pranciškaus gyvenimo* ciklui, kuris dingo po vienuolyno ir bažnyčios uždarymo⁴³⁵. Taip pat minima keletas mažesnio formato ir vertės atvaizdų. Gvardijono celėje kvadratinuose rėmuose už stiklo buvo įrėminti trys ant popieriaus tapyti atvaizdai (šv. Pranciškaus, šv. Antano ir Maloningosios Dievo Motinos⁴³⁶), kitas ten buvęs *Šv. Pranciškus* – vienas iš dvidešimties senų, ant popieriaus nutapytų atvaizdų, įrėmintų be stiklo juoduose rėmuose⁴³⁷.

Neišliko XIX a. I p. inventoriuose aprašyta įspūdinga, veikiausiai XVIII a. pasiūta kapa su gėlėmis sidabriniais kraštais, rožiniu pamušalu, inicialais *JM* ar *SM* skyde ir auksu išsiuvinėtu įrašu *S. Francisce ora pro me. S Antoni ora pro me* (lotynų k. „Šv. Pranciškau, melski už mane. Šv. Antanai, melski už mane“). Ant drabužio buvo prisiūtos atsiklaupusių šv. Pranciškaus ir šv. Antano Paduviečio figūros, apačioje – pranciškonų ordino herbas⁴³⁸. 1826 ir 1830 m. inventoriuose paminėtas ir kitas, taip pat veikiausiai XVIII a. tekstilės kūrinys: sidabriniais galionais papuošta raudono damasto procesijų vėliava su išsiuvinėtais Sopulingosios Dievo Motinos, laikančios ant kelių Viešpatį Jėzų, ir šv. Pranciškaus, dalijančio virves ar juosteles, atvaizdais (ant kitos vėliavos buvo pavaizduota Nekaltojo Prasidėjimo Švč. Mergelė Marija ir šv. Antanas Paduvietis)⁴³⁹. Kristaus kančios ir šv. Pranciškaus ikonografijos sugretinimas šioje vėliavoje primena 1826 m. aprašytą

⁴³⁴ „Obraz S. Franciszka opowiadającego Kazanie dla Ryb“, „Obraz S. Franciszka, z X. Bernardynem rozprawę mającego, wielkosci jak powyższy w ramach czarno malowanych“, „Obraz S. Franciszka drzewo zasadzającego podobnieze wiellu y w ramach odpowiednie“

Vilniaus pranciškonų vienuolyno inventorių, 1826. VUB RS f. 4, b. 35801 (A2465), l. 206.

⁴³⁵ Gabija Surdokaitė-Vitienė, „Šv. Antano Paduviečio gyvenimas ir darbai Vilniaus pranciškonų bažnyčios skliauto tapyboje“, *Excellentia virtutum*, p. 75.

⁴³⁶ „Obrazow trzy – S. Franciszka, S. Antoniego, y Nayswiętszey Panny łaskawey na papierze malowanych, w ramach kwadratowych [...] za Szklęm.“

Vilniaus pranciškonų vienuolyno inventorių, 1826. VUB RS f. 4, b. 35801 (A2465), l. 205v.

⁴³⁷ „Obrazy Męczenstwa P: Jezusa, S. Franciszka [...] na papierze malowane, stare, w ramach czarnych bez szkła [...]“

Vilniaus pranciškonų vienuolyno inventorių, 1826. VUB RS f. 4, b. 35801 (A2465), l. 205v.

⁴³⁸ „Kapa tegoż gradyturu w takich kwiatkach po bokach srebrnemi groszkami z Szlonszkow kolka oprawadzone, Złotym naszytym nadpisem S. Francisce ora pro me, S Antoni ora pro me, i tych SS. osoby klęczące naszyte poszad onych w dole Herb Franciszkanski wyszyty, kaptur tey kapy Złotem naszyty Cyfry JM w koło Złotym galonam okładana, takowy garnitur kitayką rożową podszyty.“

Vilniaus pranciškonų vienuolyno vizitacijos aktas, 1820. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3671, l. 496.

Panašus aprašas pakartotas 1826 m.: Vilniaus pranciškonų vienuolyno inventorių, 1826. VUB RS f. 4, b. 35801 (A2465), l. 16v.

Taip pat 1830 m., tik vietoj kapos skyde nurodytų inicialų *JM* nurodytos raidės *SM*.

Vilniaus pranciškonų bažnyčios ir vienuolyno vizitacijos aktas, 1830. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3777, l. 281v.

⁴³⁹ „[Chorağiew] Karmazynowa Adamaszkowa z trzema kutasami z włoczki czerwoney [...] Obraz srodkiem naszyty iedniey Strony NPM: Bolesney na kalanach Pana Jezusa trzymającego brzegoma Obraz galonem w ząbki blasko [?] haftowanym, a drugiey Obrazem S. Franciszka Chordy rozdoiącego także Srebrnym galonem w koło oławzaiącym“

Vilniaus pranciškonų vienuolyno inventorių, 1826. VUB RS f. 4, b. 35801 (A2465), l. 16v.

„Chorağiew adamaszkowa karmazynowa, z trzema kutasami wdoakowami, w której srodku z jedney strony – obraz szyty Nayswiętny Panny bolesney, a z drugiey S. Franciszek galonikiem srebrnem ozdobia.“

Vilniaus pranciškonų bažnyčios ir vienuolyno vizitacijos aktas, 1830. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3777, l. 296–296v.

procesijų altorėlį su pranciškonų herbu: vienoje jo pusėje buvo spalvotu stiklu ir paausotu sidabru puoštas Švč. Mergelės Marijos ir Nukryžiuoto Jėzaus atvaizdas, kitoje – šv. Pranciškaus, be sidabro aptaisų⁴⁴⁰. Dar vienas šv. Pranciškaus atvaizdas 1820 ir 1830 m. vizitacijos aktuose paminėtas tuo metu pranciškonų konventualų aptarnautoje Šv. Mikalojaus bažnyčioje. Jos didžiajame altoriuje, virš šv. Mikalojaus atvaizdo, minima ant sienos nutapyta Porciunkulės scena⁴⁴¹, veikiausiai sukurta XVIII a. II p., po 1749 m. gaisro pastačius dabartinius vėlyvojo baroko altorius.

XVIII a. II pusėje kartu su bažnyčia buvo perstatytas ir pranciškonų vienuolyno kompleksas. Svarbiausi darbai atlikti 1773–1780 m. pagal architekto Kazimiero Kamiensio projektą, vėliau rekonstrukcijai vadovavo Augustinas Kosakauskas⁴⁴². Ant vienuolyno fasado Pranciškus Nemirovskis nutapė šv. Pranciškaus, šv. Antano, šv. Bonaventūro ir kitų šventųjų atvaizdus⁴⁴³. Galbūt juos galima tapatinti su kompozicija, kuri papuošė vienuolyno šiaurinio fasado frontoną virš pagrindinio įėjimo ir buvo užfiksuota Juozapo Čechavičiaus (Józef Czechowicz, 1818–1888) nuotraukoje (priedas Nr. 2. 1. 7). 1826 m. ji apibūdinta kaip „puikaus meistro darbo paveikslas, vaizduojantis šv. Pranciškų su keletu ordino sūnų, lyg į padanges kylanti“⁴⁴⁴. Užrašas po freska – *Sancti per fidem vicerunt Regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt promisiones*⁴⁴⁵ (lotynų k. *Šventieji tikėjimu užkariavo karalystes, vykdė teisingumą, įgijo pažadus*) – tikėjimo galios išaukštinimas, perfrazuotas iš apaštalo Pauliaus laiško žydams⁴⁴⁶ ir giedamas kaip Šv. Mišių antifona per kankinių minėjimus⁴⁴⁷. Visa kompozicija su įrašu galėjo būti skirta pagerbti ir Vilniuje žuvusius pranciškonų kankinius.

⁴⁴⁰ „z iedney strony niewielki Obraz Nayswiętszey Panny y na Krzyżu Pana Jezusa [...] Nad facyatą Herb Franciszkański [...] W Tymże Ołtarzyku z drugiey strony z takąż ozdobą Obraz S. Franciszka bez srebra“
Vilniaus pranciškonų vienuolyno inventorius, 1826. VUB RS f. 4, b. 35801 (A2465), l. 12–13.

⁴⁴¹ „w górze wyobrazenie malowane na Scianie Porciunkuły“

Vilniaus pranciškonų vienuolyno vizitacijos aktas, 1820. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3671, l. 513v.

Vilniaus pranciškonų bažnyčios ir vienuolyno vizitacijos aktas, 1830. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3777, l. 301.

⁴⁴² Aleksandra Aleksandravičiūtė, „Vilniaus pranciškonų (Mažesniųjų brolių konventualų) vienuolynas ir Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai*.

⁴⁴³ Gabija Surdokaitė-Vitienė, „Šv. Antano Paduviečio gyvenimas ir darbai Vilniaus pranciškonų bažnyčios skliauto tapyboje“, *Excellentia virtutum*, p. 75.

⁴⁴⁴ „na samey facyacie odmalowany iest pięknie przez Malarza doskonałego Oyciec S. Franciszek z niektóremi Synami swego Zakonu: niby na powietrzu wznoszący się [...]“

Vilniaus pranciškonų vienuolyno inventorius, 1826. VUB RS f. 4, b. 35801 (A2465), l. 69.

Vertimas: Teresė Dambrauskaitė. *Buv. Pranciškonų vienuolyno ansamblis Vilniuje. Istoriniai tyrimai*. PPDF, f. 5, ap. 1, b. 2575, p. 21.

⁴⁴⁵ T. Dambrauskaitės nuoraše yra gramatinių klaidų, galimai buvusių ir užrašė: *Sancti perfidem vicerunt Regna operati sunt institiam adepti sunt repromisiones*

Teresė Dambrauskaitė. *Buv. Pranciškonų vienuolyno ansamblis Vilniuje. Istoriniai tyrimai*. PPDF, f. 5, ap. 1, b. 2575, p. 21.

⁴⁴⁶ „Man neužtektų laiko, jeigu imčiau pasakoti apie Gedeoną, Baraką, Samsoną, Jeftę, Dovydą, Samuelį ir pranašus, kurie tikėdami užkariavo karalystes, vykdė teisingumą, įgijo pažadus, užčiaupė liūtams nasrus, užgesino ugnies karštį, paspruko nuo kalavijo ašmenų, atsigavo iš silpnumo, tapo galiūnais kovoje, privertė bėgti svetimųjų pulkus.“ (Žyd 11, 32–34).

⁴⁴⁷ „Sancti per fidem“, *GregoBase*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d.

https://gregobase.selapa.net/chant.php?id=2482#source_2

1864 m. uždarius vienuolyną, Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia buvo paversta archyvo saugykla, dalis jos interjero įrangos perkelta į Vilniaus Šv. Jono, dalis – į Simno bažnyčia⁴⁴⁸. Nugriauta gotikinė bažnyčios varpinė, vienuolyno patalpos pritaikytos archyvui, kalėjimui, ligoninei, dalyje įrengti butai ir įvairios įstaigos⁴⁴⁹. Tarpukariu dalis vienuolyno (1919) ir bažnyčia (1934) gražinti Lenkijos provincijos pranciškonams konventualams, tačiau sovietmečiu vėl nusavinti, bažnyčioje veikė archyvo saugykla. Šiuo metu pranciškonams gražinti ir bažnyčios (1998), ir viso vienuolyno pastatai (2017)⁴⁵⁰. Baigtas restauruoti bažnyčios vėlyvojo baroko dekoras, kuriame atrastos dvi freskos su šv. Pranciškaus atvaizdais. Pranciškaus Nemirovskio tapyba vienuolyno fasade veikiausiai neišliko, kaip ir pagrindinis Šv. Pranciškaus altoriaus paveikslas. Tačiau išsaugotas Porciunkulės atlaidų gavimą vaizduojantis kūrinys ir rokokinė monstrancija su šv. Pranciškaus atvaizdu – vienas iš vertingiausių Vilniaus pranciškonų konventualų paveldo objektų.

2. 2. 2. Pranciškonų observantų (bernardinų) vienuolynas

Vilniaus pranciškonų observantų vienuolyno kompleksas taip pat buvo nusiaubtas Maskvos kariuomenės 1655–1661 m. Po karo vienuolynas rekonstruotas bei išplėstas, bažnyčios remonto darbai užsitęsė iki 1677 m., kuomet ji naujai konsekruota dvigubu abiejų ankstesnių globėjų titulu – Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir Bernardino Sieniečio⁴⁵¹. Tačiau savarankiškos Mažesniųjų brolių ordino Lietuvos Šv. Kazimiero provincijos centru Vilniaus konventas tapo tik XVIII a.: provincijos atkūrimas patvirtintas 1729 m. Milano generalinėje kapituloje ir galutinai įgyvendintas 1731 m.⁴⁵².

Prieš 1677 m. pagaminti du spaudai (priedas Nr. 2. 2. 7, 8), priklausę Vilniaus bernardinų vienuolynui⁴⁵³ – abiejuose konventą atstovavo šv. Pranciškaus stigmatizacijos scena. Veikiausiai po konsekracijos 1677 m. sukurtas kitas Vilniaus bernardinų parapiinės bažnyčios spaudas⁴⁵⁴, kuriame pavaizduoti abu šventieji globėjai – šv. Pranciškus Asyžietis ir šv. Bernardinas Sienietis (priedas Nr. 2. 2. 9).

Galbūt su 1677 m. konsekracija susijęs bažnyčios fasado atnaujinimas ir jo pagrindinio frontono apatinėse nišose nutapyti aštuoni atvaizdai, datuojami XVII a. II p. Dviejose freskose

⁴⁴⁸ Liudas Jovaiša, „Mažesniųjų brolių konventualų ordinas“. *Dangaus miestas*, p. 29.

⁴⁴⁹ Aleksandra Aleksandravičiūtė, „Vilniaus pranciškonų (Mažesniųjų brolių konventualų) vienuolynas ir Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai*. Teresė Dambrauskaitė. *Buv. Pranciškonų vienuolyno ansamblis Vilniuje. Istoriniai tyrimai*. PBDF, f. 5, ap. 1, b. 2575, p. 10.

⁴⁵⁰ Liudas Jovaiša, „Mažesniųjų brolių konventualų ordinas“. *Dangaus miestas*, p. 29.

⁴⁵¹ Rūta Janonienė, „Vilniaus buvęs bernardinų vienuolynas ir Šventųjų Pranciškaus ir Bernardino bei Šv. Onos bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai*.

⁴⁵² Rūta Janonienė, „Lietuvos bernardinų provincija: istorija ir paveldo likimas“. *Pranciškonai Lietuvoje*, p. 9.

⁴⁵³ *Pranciškonai Lietuvoje*, p. 161.

⁴⁵⁴ Ten pat.

dešinėje pusėje buvo atidengti kalavijais sužalotų pranciškonų pal. Akursijaus (vieno iš penkių Maroko kankinių, pavaizduotų ir bažnyčios šiaurinės navos freskų cikle) bei pal. Konrado figūros⁴⁵⁵. 2024 m. gruodį atidengus kitas nišas paaiškėjo, kad centrinėse freskose (4 ir 5 nišoje) fragmentiškai išlikę šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus atvaizdai su aiškiai matomais jų vardų įrašais⁴⁵⁶ (priedas Nr. 2. 2. 10, 11).

Per ketverius metus po karo bernardinams pavyko surinkti aukas, atkurti ir 1665 m. vienuolių chore pakabinti naują šv. Pranciškaus gyvenimo scenas vaizduojančių paveikslų ciklą⁴⁵⁷. Tuo metu sukurtas ir vienuolyno pirmojo aukšto procesijų galeriją puošusių paveikslų rinkinys. Čia buvo pakabintas kūrinys *Šv. Pranciškaus mirtis ir stebuklingas jo stigmų tikrumo patvirtinimas* (priedas Nr. 2. 2. 12), nutapytas veikiausiai Jono Gotardo Berkhofo⁴⁵⁸. Prie zakristijos durų, kur XVI a. pr. buvo nutapyta, bet vėliau uždažyta Kristaus Nukryžiuvimą vaizduojanti freska, nuo XVII a. II p. kabėjo paveikslas *Nukryžiuotasis (su Švč. Mergele Marija, šv. Jonu, šv. Pranciškumi ir šv. Marija Magdaliete)*⁴⁵⁹ (priedas Nr. 2. 2. 13). Tridento susirinkimo nutarimuose akcentuota Eucharistijos svarba buvo išryškinta paveiksle *Stebuklingos Šv. Pranciškaus Asyžiečio Mišios* (priedas Nr. 2. 2. 14)⁴⁶⁰. Taip pat XVII a. datuojamas galerijoje kabėjęs reprezentacinis ordino narių apsupto įkūrėjo atvaizdas *Šv. Pranciškaus apoteozė (Šv. Pranciškus tarp pranciškonų danguje)*⁴⁶¹ (priedas Nr. 2. 2. 15), šiuo metu saugomas Lietuvos nacionaliniame dailės muziejuje⁴⁶².

Per bažnyčios konsekrovimą 1677 m. pašventinti naujai pastatyti altoriai, skirti Išganytojo, Švč. Mergelės Marijos, Mažesniųjų brolių ordino narių šv. Pranciškaus, šv. Bernardino, šv. Didako, šv. Antano garbei⁴⁶³. Tuo metu Šv. Pranciškaus altoriuje kabėjęs paveikslas veikiausiai išliko iki XVIII a. vid. (apie 1713 m. jį papildė pora sidabrinių angelų, laikančių sidabrinę paaukuotą karūną virš šventojo galvos⁴⁶⁴). 1677 m. konsekracijai buvo atnaujintas 1614 m. įrengtas Šv. Pranciškaus, šv. Mykolo, šv. Gabrieliaus, šv. Rapolo ir kitų arkangelų bei angelų titulu pavadintas didysis altorius⁴⁶⁵. 1696 m. jį papuošė mėlyno atlaso antepedijus su sidabrinio paaukuotu apvadu ir aukso siūlais išsiuvinėtais Švč. Mergelės Marijos, šv. Pranciškaus, šv. Antano, pal. Jono Dunso Škoto ir

⁴⁵⁵ Rūta Janonienė. *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. 166–167.

⁴⁵⁶ Už šią informaciją ir rastų atvaizdų nuotraukas esu dėkinga dr. (hp) Rūtai Janonienei.

⁴⁵⁷ Rūta Janonienė. *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. 167.

⁴⁵⁸ Rūta Janonienė. *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. p. 225, 253–257.

⁴⁵⁹ Ten pat, p. 212–213.

⁴⁶⁰ Ten pat, p. 220–221.

⁴⁶¹ Ten pat, p. 221–223.

⁴⁶² Dalia Tarandaitė, „Šv. Pranciškus tarp pranciškonų danguje“. *LIMIS: Lietuvos integrali muziejų informacinė sistema*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. https://www.limis.lt/greita-paieska/perziura/-/exhibit/preview/20000001672630?s_id=NLwCxEaS803ZFdcD&s_ind=1&valuable_type=EKSPONATAS

⁴⁶³ Rūta Janonienė, „Vilniaus buvęs bernardinų vienuolynas ir Šventųjų Pranciškaus ir Bernardino bei Šv. Onos bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai*.

⁴⁶⁴ Rūta Janonienė. *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. 189.

⁴⁶⁵ Ten pat, p. 169.

angelų atvaizdais⁴⁶⁶. Jis neišliko, kaip ir vėlesnis metalinis antepedijus, sukurtas apie 1700 m. Iš penkių paausiuotų sidabrinių plokščių pagaminto kūrinio centre buvo pavaizduotas šv. Pranciškus, stovintis visu ūgiu ir rankoje laikantis liepsnojančią širdį, o jam iš šonų – pranciškonų šv. Antano Paduviečio, šv. Bonaventūro, šv. Liudviko ir šv. Bernardino Sieniečio pusfigūrės. Sidabriniuose paausiuotuose antepedijaus apvaduose tarp augalinių ornamentų buvo įkomponuoti ordino kankinių atvaizdai⁴⁶⁷. 1712 m. presbiterijoje pastatytas naujas didysis altorius, kurio tabernakulį iš choro pusės dengė durelės su reljefais. Juose buvo pavaizduotas šv. Pranciškus ir angelas, rankoje laikantis krištolinę taurę⁴⁶⁸, kartu įkomponotas įrašas: *Hoc crystallo nitidus* (lotynų k. „Tai spindintis kristolas“). Tabernakulio viršuje buvo spindulių apsupta Švč. Mergelė Marija su Kūdikieliu Jėzumi⁴⁶⁹.

Nemažai pokyčių Vilniaus bernardinų vienuolyno ansamblyje įvyko XVIII a. viduryje ir antroje pusėje⁴⁷⁰. Dalis senųjų bažnyčios altorių buvo nugriauti, 1763–1781 m. iš uosio ir ąžuolo medienos pagaminta iki šiol išlikusi įranga: choro stalės, vargonai, sakykla ir altoriai⁴⁷¹. Didžiajame buvo pakabintas Nukryžiuotasis, kairėje įrengti Apreiškimo Švč. Mergelei Marijai, Sokolio Dievo Motinos (šiaurinėje navoje), dešinėje – Nekaltojo Prasidėjimo Švč. Mergelės Marijos, Švč. Trejybės (pietinėje navoje), prie pilorių – Šv. Antano Paduviečio, Šv. Petro Alkantariečio, Šv. Didako, Šv. Koletės, Šv. Barboros, Šv. Bonaventūro, Šv. Bernardino Sieniečio, Šv. Pranciškaus altoriai⁴⁷². Ordino įkūrėjo altorius iki mūsų dienų matomas bažnyčios priekyje, prie pirmojo piloriaus kairėje pusėje⁴⁷³. Bernardinų vienuolyno pajamų ir išlaidų knygoje nurodyta, kad jo įrengimui nuo 1764 iki 1766 m. rugsėjo pradžios buvo išleisti 1007 auksinai⁴⁷⁴. 1790 m. ir vėlesniuose inventoriuose jis

⁴⁶⁶ Rūta Janonienė. *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. 169.

⁴⁶⁷ Ten pat, p. 180.

⁴⁶⁸ Toks šv. Pranciškaus vaizdavimas nurodo pasakojimą, kad dvejopusiam dėl kunigystės šv. Pranciškui angelas atnešė krištolinę taurę – ženklą, jog kunigystei būtinas skaidrumas. Lietuvoje tai reta ikonografinė tema, tačiau jos pavyzdys, padedantis pristatyti Eucharistijos ir Kunigystės sakramentų svarbą, išliko Pažaislio Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčios zakristijoje apie 1675–1680 m. nutapytoje Michelangelo Palloni freskoje. Laima Šinkūnaitė, „Tai darykite mano atminimui... Apie Pažaislio bažnyčios zakristijos dekorą ikonografiją“, p. 297–299.

⁴⁶⁹ Rūta Janonienė. *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. 180, 182–183.

⁴⁷⁰ 1747 m. restauruota Šv. Onos bažnyčia, joje įrengti nauji barokiniai altoriai: didysis Šv. Onos, šoniniai Šv. Martyno ir Šv. Jono Nepomuko. 1752 m. rekonstruota ir freskomis dekoruota šventoriuje stovinti Kristaus laiptų koplyčia. 1763 m. perstatytas šiaurinis vienuolyno korpusas, į šiaurę pratęstas vakarinis.

Rūta Janonienė, „Vilniaus buvęs bernardinų vienuolynas ir Šventųjų Pranciškaus ir Bernardino bei Šv. Onos bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai*.

Vilniaus bernardinų bažnyčios ir vienuolyno vizitacijos aktas, 1820. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3671, l. 292.

Vilniaus bernardinų parapišės bažnyčios ir vienuolyno vizitacijos aktas, 1830. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3777, l. 587v.

⁴⁷¹ Liudas Jovaiša, „Mažesniųjų brolių ordinas“. *Dangaus miestas*, p. 42.

⁴⁷² Vilniaus bernardinų bažnyčios ir vienuolyno vizitacijos aktas, 1820. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3671, l. 287v.

Vilniaus bernardinų parapišės bažnyčios ir vienuolyno vizitacijos aktas, 1830. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3777, l. 585v–586.

⁴⁷³ Rūta Janonienė. *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. 306–307.

⁴⁷⁴ 50 auksinų buvo skirta architektui („Za Abrys Jpu Architektowi na Ołtarze“), nors neįvardinta, už kurį altorių atsiskaityta. Vėliau aiškiai nurodomos išlaidos Šv. Pranciškaus altorių gaminusiam staliui („Stolarzowi za robotę Ołtarza S. Franc. – 353. [Złote]“), ponui Holtzui už postamentą („Jpu. Holtzu za postument do tegoż Ołtarza – 374.

apibūdintas kaip drožinėtas ir lakuotas, su mensa, portatiliu, krucifiksu ir sidabrine lentele (veikiausiai votu šv. Pranciškui), taip pat minima gėlėmis puošta *pustynka* su šv. Pranciškaus atvaizdu⁴⁷⁵. 1764 m. šiam altoriui sukurtas naujas šv. Pranciškaus paveikslas⁴⁷⁶ (priedas Nr. 2. 2. 16), kainavęs 133 auksinus⁴⁷⁷. Tai pirmasis žinomas dailininko Mato Motiejaus Sluščianskio⁴⁷⁸ molbertinės tapybos kūrinys⁴⁷⁹, kuriam XVIII a. pab. – XIX a. vid. pagaminti sidabruoti variniai ir žalvariniai aptaisai⁴⁸⁰. Sovietmečiu paveikslas buvo atsidūręs Vilniaus Šventosios Dvasios bažnyčioje, po restauracijos 2013 m. grąžintas į savo altorių bernardinų bažnyčioje⁴⁸¹. 1830 m. vizitacijos akte minima, kad tuo metu po paveikslu buvo pastatytas krucifiksas ir šv. Pranciškaus skulptūra, uždengta stiklu⁴⁸².

Kitą altorių XVIII a. papuošė paveikslas, vaizduojantis *Šv. Pranciškų, gaunantį Porciunkulės atlaidus* (priedas Nr. 2. 2. 17). XIX a. jis sumažintas ir pritaikytas mūriniam altoriui, pastatytam šiaurinės navos gale tarp 1820 ir 1856 m., tuo metu šalia paveikslo pastatytos šv.

[Złote]“), tapytojui už paveikslą („Malarzowi za Obraz S. Franciszka – 133. [Złote]“), už retabulo laką („Za Lakier tegoż Ołtarza – 87. [Złote]“) ir kryžių („Za Krzyżyk do tego Ołtarza – 10. [Złote]“).

Vilniaus bernardinų konvento pajamų ir išlaidų knyga, 1763–1770. VUB RS, f. 4, b. 35775 (A-2444), l. 51v.

⁴⁷⁵ „Ołtarz Snycerskiey Roboty lakierowany, z Mensą, Portatelem y Krucyfixem – 1; Ambona ex opposito lakierowana – 1; Katederka iedna Staroswieckiey roboty, druga Snycerskiey lakierowana – 2; Tabliczka Srebrna – 1; Pustynka, wesrzodku którey S. Franciszek – 1“.

Vilniaus bernardinų vienuolyno bažnyčios ir zakristijos kilnojimų vertybių sąrašas, 1790. LVIA, f. 1135, ap. 20, b. 20, l. 8.

Kitame inventoriuje, kuris galimai galėjo būti pirmojo juodrašties, aprašas kartojasi, tik *pustynka* apibūdinta kaip gėlėta: „Pustynka w kwiatkach, w którey S. Franciszek – 1“. Vilniaus bernardinų vienuolyno bažnyčios ir zakristijos kilnojimų vertybių sąrašas, [apie 1790]. LVIA, f. 1135, ap. 20, b. 20, l. 17.

Ta pati informacija pakartota 1813 m. inventoriuje: Vilniaus Bernardinų bažnyčios vizitacijos aktas, 1813. LVIA, f. 1135, ap. 20, b. 20, l. 22.

1817 m. vizitacijos akte minimas tik paveikslas, sidabrinė lentelė ir trys laipteliai prie mensos: „Ołtarz w Liczbie 12sty – S. Franciszka, z obrazem na płótnie, tabliczką srebrną 1, 3 pod mensą gradusy“. Vilniaus bernardinų vienuolyno vizitacijos aktas, 1817. LVIA, f. 1135, ap. 20, b. 20, p. 27v.

⁴⁷⁶ Rūta Janonienė. *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. 312.

⁴⁷⁷ Vilniaus bernardinų konvento pajamų ir išlaidų knyga, 1763–1770. VUB RS, f. 4, b. 35775 (A-2444), l. 51v.

⁴⁷⁸ Matas Motiejus Sluščianskis (Matthias, Maciej Śluszczański, Śluszczański, Śluszczański) – vienas garsiausių XVIII a. antrosios pusės Vilniaus dailininkų. 1755 m. paminėtas kaip Vilniaus Šv. Jurgio bažnyčios Karmelio Švč. Mergelės Marijos arkibrolijos pirmininko pavaduotojas. Manoma, kad galėjo sukurti sienų tapybą tuo metu restauruotoje Šv. Jurgio bažnyčioje. Tapatinamas su dailininku Matu, 1755–1756 m. dekoravusiu fasadą ir atlikusiu kitus darbus Vilniaus rotušėje, miesto magistrato užsakymu kartu su mokiniais kūrusiu dekoracijas Vilniaus vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio paskyrimo (1762) ir Stanislovo Augusto Poniatovskio karūnacijos (1764) iškilmėms. 1763–1767 m. sukūrė sienų tapybą Vilniaus Šv. Teresės bažnyčioje. Tuo metu dirbo ir Vilniaus bernardinų užsakymu, manoma, kad 1769 m. priklausė Šv. Onos arkibrolijai, veikusiai prie bernardinų Šv. Onos bažnyčios. Sluščianskio vadovaujamai dailininkų grupei taip pat priskiriama dominikonų Šventosios Dvasios vienuolyno pirmojo aukšto koridoriaus freskų autorystė. 1758 m. Vilniaus Šv. Ignoto bažnyčioje susituokė su auksakalio Jono Lario dukterimi Joana Ona. Toje pačioje bažnyčioje buvo pakrikštyti trys jų vaikai: Kotryna Teresė (1758), Stanislovas Augustas (1760) ir Agnietė (1767). Abiejų dukrų krikštėviu buvo dailininkas Antanas Špakauskas.

Lietuvos dailininkų žodynas, t. 1, p. 297–298.

Juozapas Blažiūnas, „Vilniaus Bernardinų bažnyčios paveikslų „Šv. Pranciškų Asyžietis“ ir „Šv. Didakas“ autorystės klausimas“, p. 124–128.

⁴⁷⁹ Juozapas Blažiūnas, „Vilniaus Bernardinų bažnyčios paveikslų „Šv. Pranciškų Asyžietis“ ir „Šv. Didakas“ autorystės klausimas“, p. 124–125, 128–129.

⁴⁸⁰ Ten pat, p. 120–121.

⁴⁸¹ Ten pat, p. 119.

⁴⁸² „[Ołtarz] z Obrazem S. Franciszka, a pod nim Krucifix i Statua [...] tegoż S. Franciszka za Szklem“.

Vilniaus bernardinų parapiinės bažnyčios ir vienuolyno vizitacijos aktas, 1830. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3777, l. 586.

Dominyko ir šv. Angelo iš Sicilijos skulptūros⁴⁸³. Sovietmečiu paveikslas perkeltas į Vilniaus Šventosios Dvasios bažnyčią, kurioje buvo iki 2012 m.; po restauracijos jis saugomas Bažnytinio paveldo muziejuje. Vlado Drėmos nuomone, bažnyčioje galėjo būti dar vienas paveikslas su šv. Pranciškaus atvaizdu, dabar paslėptu po kūrinio foną dengiančiu audeklu. Tai Švč. *Mergelė Marija Ramintoja*, saugoma Vilniaus Šv. Jono bažnyčioje⁴⁸⁴. Teigiama, kad pilna paveikslo kompozicija vaizduoja Švč. Mergelę Mariją, gerbiamą šv. Pranciškaus ir šv. Bernardino, tačiau jos nuotraukų nepavyko rasti. Dėl šių šventųjų figūrų V. Drėma manė, kad paveikslas galėjo priklausyti Vilniaus bernardinams ir vėliau būti atiduotas augustinijonų Švč. Mergelės Marijos Ramintojos bažnyčiai⁴⁸⁵.

XVIII a. datuojami ir du paveiksliai, vaizduojantys Šv. *Pranciškaus apoteozę*: pirmasis (priedas Nr. 2. 2. 18) buvo pakabintas vienuolyno koridoriuje virš įėjimo iš priebažnyčio arkos⁴⁸⁶, antrasis (Šv. *Pranciškus tarp angelų ir dorybių alegorijų*) (priedas Nr. 2. 2. 19) – pirmojo aukšto galerijoje, jis šiuo metu saugomas Lietuvos nacionaliniame dailės muziejuje⁴⁸⁷. Taip pat XVIII a. nutapytas Bažnytinio paveldo muziejuje saugomas dvipusis procesijų vėliavos paveikslas, kurio vienoje pusėje nutapyta simbolinė kompozicija Švč. *Mergelės Marijos vardo pagarbinimas*, kitoje – Šv. *Pranciškus ir šv. Klara, garbinantys Kristaus kančios emblemas*⁴⁸⁸ (priedas Nr. 2. 2. 20). Iki mūsų dienų neišliko, tačiau XX a. I p. nuotraukoje užfiksuotas dar vienas Mažesniųjų brolių įkūrėjo atvaizdas – grotoje besimeldžiantis šv. Pranciškus (priedas Nr. 2. 2. 21), veikiausiai XVIII a. nutapytas ant sieninės spintos durelių Vilniaus bernardinų vienuolyne⁴⁸⁹. Keletas senesnių paveikslų pakeitė savo vietą po 1775 m. remonto, tarp jų Šv. *Pranciškaus mirtis ir stebuklingas jo stigmų tikrumo patvirtinimas*: jis buvo perrėmintas ir perkeltas iš procesijų galerijos į vienuolių chorą⁴⁹⁰.

Išliko du reljefiniai šv. Pranciškaus atvaizdai auksakalystės kūriniuose, susijusiuose su bernardinų aplinka. Pirmasis – auksuotas Mažesniųjų brolių įkūrėjo atvaizdas (priedas Nr. 2. 2. 22), datuojamas XVIII a. I p. Juo papuoštas knygos viršelis, į kurį įvilktas vėlesnis, 1857 m. išleistas mišiolas iš Vilniaus bernardinų bažnyčios, šiuo metu saugomas Lietuvos nacionaliniame muziejuje⁴⁹¹. Antrasis – XVIII a. I p. nulietas medalionas su šv. Pranciškaus profiliu (priedas Nr. 2. 2. 23). Kartu su analogišku šv. Antano atvaizdu, XVII a. vid. reljefais ir XVII a. pr. liturginių knygų aptaisų dalimis jis papuošė 1842 m. sukurtą relikvijorių su šv. Pranciškaus, šv. Antano, šv. Vincento Ferero, šv. Stanislovo Kostkos ir šv. Baltramiejaus relikvijomis⁴⁹². Šis kūrinys, paminėtas

⁴⁸³ Rūta Janonienė. *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. 353–354.

⁴⁸⁴ Ten pat, p. 461.

⁴⁸⁵ Ten pat, p. 318–319.

⁴⁸⁶ Ten pat, p. 218–220.

⁴⁸⁷ Ten pat, p. 223–225.

⁴⁸⁸ Ten pat, p. 44, 355.

⁴⁸⁹ Ten pat, p. 320, 321.

⁴⁹⁰ Ten pat, p. 210, 253–255.

⁴⁹¹ *Pranciškonai Lietuvoje*, p. 147.

⁴⁹² *Dangaus miestas: Vilniaus vienuolynų palikimas Bažnytinio paveldo muziejuje*, p. 48.

Vilniaus bernardinų vienuolyno kilnojamojo turto aprašyme 1862 m.⁴⁹³ ir 1884 m. inventoriuje, vėliau pateko į Mickūnų Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčią⁴⁹⁴, šiuo metu saugomas Bažnytinio paveldo muziejuje.

Bernardinų vienuolyno ansamblis patyrė nuostolių per 1794 m. sukilimą ir 1812 m. Vilniuje apsistojus Napoleono kariuomenei⁴⁹⁵. Lietuvos Šv. Kazimiero provincija XIX a. palaipsniui naikinta⁴⁹⁶, po 1830 m. sukilimo konventus pradėta uždarinėti. 1864 m. Vilniaus vienuolynas likviduotas⁴⁹⁷, jo patalpose įrengtos kareivinės, tačiau parapine tapusioje bažnyčioje pavyko išsaugoti interjero įrangą ir meno kūrinius. Tarp jų – šešiolika XVII a. II p. – XIX a. vid. sukurtų šv. Pranciškaus ir viena šv. Dominyko atvaizdą. Nors Vilniuje išlikusiuose šv. Pranciškaus atvaizduose XVI–XVII a. I p. populiariausia stigmatizacijos scena, ji atkartota prieš 1667 m. sukurtuose antspauduose, frontono nišos freskoje Šv. *Pranciškus* ir 1665 m. paveiksle Šv. *Pranciškaus mirtis ir stebuklingas jo stigmų tikrumo patvirtinimas*, vėlesnių šios temos atvaizdų vienuolyne ir bažnyčioje neišliko. Kristaus kančios gerbimo tradiciją tęsė paveikslas *Nukryžiuotasis* su kryžių apsikabinusio šv. Pranciškaus atvaizdu ir procesijų vėliavos paveikslas Šv. *Pranciškus ir šv. Klara, garbinantys Kristaus kančios emblemas*. Iš XVIII a. II p. išliko *Porciunkulės atlaidų įsteigimo* scena. Žinomi trys Šv. *Pranciškaus apoteozės*, du grotoje besimeldžiančio šventojo atvaizdai, du medalionai, kurių viename pavaizduota visa šv. Pranciškaus figūra, kitame – jo profilis. Neišliko 1790 m. inventoriuje, bažnyčiai priklausiusių sidabrinių dirbinių sąrašė paminėtas didelis, vietomis paauskuotas kryžius, ant kurio buvo pavaizduoti keturi evangelistai, keturi pranciškonų šventieji (veikiausiai ir šv. Pranciškus), stovinčios Švč. Mergelės Marijos ir šv. Jono Evangelisto figūros⁴⁹⁸. Kai kurie bernardinų bažnyčioje ir vienuolyne buvę kūriniai įamžinti tik nuotraukose, nes dingo sovietmečiu bažnyčią uždarius ir pavertus tuometinio Valstybinio dailės instituto sandėliu.

2. 2. 3. Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo bernardinų vienuolynas

1689 m. Lietuvos didysis kunigaikštis ir Lenkijos karalius Jonas III Sobieskis (1629–1696) patvirtino pirmąsias ir vėlesnes fundacijas Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo

⁴⁹³ Rūta Janonienė. *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. 381.

⁴⁹⁴ *Dangaus miestas: Vilniaus vienuolynų palikimas Bažnytinio paveldo muziejuje*, p. 48.

⁴⁹⁵ Rūta Janonienė, „Vilniaus buvęs bernardinų vienuolynas ir Šventųjų Pranciškaus ir Bernardino bei Šv. Onos bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai*.

⁴⁹⁶ Po Trečiojo ATR padalijimo Rusijai atitekę buvusių Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemių konventai 1801 m. sujungti į bendrą Lietuvos bernardinų provinciją, prie kurios 1816 m. prijungti ir Rusijos provincijos vienuolynai.

Rūta Janonienė, „Lietuvos bernardinų provincija: istorija ir paveldo likimas“. *Pranciškonai Lietuvoje*, p. 11.

⁴⁹⁷ Rūta Janonienė, „Lietuvos bernardinų provincija: istorija ir paveldo likimas“. *Pranciškonai Lietuvoje*, p. 11–12.

⁴⁹⁸ „Krzyż Wielki mieyscoma pozłacany, na którym Ewangelistow czterech, Naszego Zakonu Świętych czterech, y dwie osoby stoiące, to iest: Nayswiętszey Panny y S. Iana“.

Vilniaus bernardinų vienuolyno bažnyčios ir zakristijos kilnojamųjų vertybių sąrašas, 1790. LVIA, f. 1135, ap. 20, b. 20, l. 2.

bernardinų vienuolynui⁴⁹⁹. Algirdo Baliulio nuomone, šio patvirtinimo reikėjo dėl to, kad per 1655–1661 m. karą vienuolynas buvo sunykęs ir kai kurie jo sklypai užimti miestiečių – magistratui įsakyta juos grąžinti bernardinėms⁵⁰⁰. Tas pats valdovas 1693 m. nurodė skirti 200 auksinų iš Vilniaus malūnų pajamų, kad Užupio bernardinės galėtų pasistatyti galeriją per Vilnios upę iš savo vienuolyno į Bernardinų bažnyčią⁵⁰¹. Galerija vedė į pietinį bažnyčios fasado bokšteli, iš jo – į medinį balkoną bažnyčios gale⁵⁰², virš pagrindinio įėjimo, pastatytą taip pat XVII a. pabaigoje⁵⁰³. Gretimoje patalpoje virš prieangio buvo įrengta ir bernardinų oratorija⁵⁰⁴.

XVII a. II p. vienuolyno pastatai ir galerija išliko ir XVIII a., jie pažymėti apie 1750 m. sudarytame Fiurstenhofo plane⁵⁰⁵. Tuo metu Užupio bernardinų vienuolyno kompleksą sudarė du ilgi namai prie dabartinės Malūnų gatvės, rytinis korpusas vienuolyno kieme, 13 nedidelių pastatų prie Vilnelės bei pietinėje sklypo dalyje ir į Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir Bernardino Sieniečio bažnyčią vedusi galerija⁵⁰⁶. 1765 m. ji perstatyta į mūrinę; pasiekus bažnyčią, iš jos buvo galima patekti į bernardinų oratoriją⁵⁰⁷. Ši koplyčia su klausykla ir Švč. Sakramento priėmimo langeliu, puošta sienų tapyba, išliko iki mūsų dienų⁵⁰⁸. Tuo pat metu virš pagrindinio bažnyčios įėjimo (vietoj anksčiau įrengtos medinės galerijos) buvo išmūrytas bernardinėms skirtas balkonas, į kurį XIX a. II pusėje perkelti vargonai⁵⁰⁹. Prie bažnyčios šiaurinės sienos 1744–1745 m. bernardinės įsirengė medinį Šv. Koletės altorių, kuris 1766 m. nugriautas ir pakeistas nauju, pastatytu prie pietinės pusės pilioriaus, esančio arčiausiai įėjimo⁵¹⁰.

Per 1794 m. sukilimą sudegė Užupio priemiestis, taip pat ir bernardinų vienuolyno pastatai. Nauja galerija ir mūrinis dviejų aukštų vienuolynas pastatyti 1795–1808 m. pagal architekto Karolio Šildhauzo projektą⁵¹¹. Vakariniame vienuolyno korpuse įrengti pasikalbėjimų kambariai, celės ir virtuvės, kieme esančioje oficinoje – refektoriumas, 4 kambariai pirmame ir 14 antrame aukšte.

⁴⁹⁹ Rūta Janonienė, „Vilniaus buvęs Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo bernardinų (kolečių) vienuolynas“. *Lietuvos vienuolynai*.

⁵⁰⁰ Algirdas Baliulis, „V. 62. Buv. vienuolynas Vilniuje, Malūnų g. Nr. 3“. *Kultūros paminklai pagal LTSR kultūros paminklų sąrašą*. PBDF, f. 5, ap. 1, b. 907, p. 107–108.

⁵⁰¹ Ten pat, p. 108.

⁵⁰² Rūta Janonienė, „Vilniaus buvęs Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo bernardinų (kolečių) vienuolynas“. *Lietuvos vienuolynai*.

⁵⁰³ Rūta Janonienė, „Lietuvos bernardinų provincija: istorija ir paveldo likimas“. *Pranciškonai Lietuvoje*, p. 10.

⁵⁰⁴ Rūta Janonienė, „Vilniaus buvęs Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo bernardinų (kolečių) vienuolynas“. *Lietuvos vienuolynai*.

⁵⁰⁵ *Vilniaus miesto planai*. Sudarytoja Birutė Rūta Vitkauskienė. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2016, p. 36–37. Už nuorodą dėkoju dr. Daliai Vasiliūnienei.

⁵⁰⁶ Algirdas Baliulis, „V. 62. Buv. vienuolynas Vilniuje, Malūnų g. Nr. 3“. *Kultūros paminklai pagal LTSR kultūros paminklų sąrašą*. PBDF, f. 5, ap. 1, b. 907, p. 108.

⁵⁰⁷ Rūta Janonienė, „Vilniaus buvęs Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo bernardinų (kolečių) vienuolynas“. *Lietuvos vienuolynai*.

⁵⁰⁸ Ten pat.

⁵⁰⁹ Ten pat.

⁵¹⁰ Ten pat.

⁵¹¹ Morta Baužienė, „Vilniaus Užupio bernardinų vienuolyno namai“. *Architektūros ir urbanistinos tyrimų centras*.

Kieme taip pat buvo pastatytas medinis namas, kurio kambariai nuomoti pasauliečiams⁵¹². 1812 m. pastatai naudoti kaip prancūzų karo ligoninė⁵¹³. Grįžusios į prancūzų kariuomenės nuniokotą vienuolyną seserys jį suremontavo, dar vieno remonto prireikė po 1845 m. potvynio, sugriovusio galeriją ir paplovusio pastatų pamatus⁵¹⁴. 1864 m. Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo vienuolynas uždarytas, 13 vienuolių perkeltos į Šv. Mykolo bernardinų konventą⁵¹⁵. Į bažnyčią vedusi galerija nugriauta 1867 m., jos dalis liko tik bažnyčios šventoriuje⁵¹⁶. Vienuolyno pastatai iš pradžių perduoti Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir Bernardino Sieniečio bažnyčiai, prieš 1876 m. – stačiatikių Šventosios Dvasios brolijai, kuriai priklausė iki Pirmojo pasaulinio karo⁵¹⁷.

Jokios informacijos apie XVII a. II p. – XVIII a. vienuolyno bendrose patalpose buvusius ar seserų bernardinų privačiam pamaldumui naudotus šv. Pranciškaus atvaizdus nepavyko rasti. Vis dėlto verta atkreipti dėmesį, kad 2019 m. atidengta XVIII a. pab. – XIX a. pr. freska *Šv. Pranciškus tarp angelų*⁵¹⁸ (priedas Nr. 2. 2. 24) buvo nutapyta bernardinų bažnyčioje virš seserų balkono ir geriausiai matoma per šv. Mišias ten susirinkdavusioms Užupio bernardinų bendruomenės narėms.

2. 2. 4. Šv. Mykolo bernardinų vienuolynas

Į Vilnių sugrįžusios Šv. Mykolo vienuolyno bernardinės 1662 m. ėmė tvarkyti nuniokotą ansamblį su Vilniaus vaivados, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės etmono Povilo Jono Sapiegos, kitų didikų ir miestiečių parama⁵¹⁹. Į dalį sutvarkytų patalpų seserys persikėlė jau kitais metais⁵²⁰. Kiek vėliau atnaujinta Šv. Mykolo bažnyčia, jos altoriai perstatyti po 1671 m.⁵²¹. 1693 m. atsigavusiame vienuolyne įsteigta Šv. Mykolo brolija, kuriai priklausė bernardinės iš Slanimo, Gardino, Kauno bei abiejų Vilniaus vienuolynų⁵²².

Po 1662 m. pertapytas per plėšimus ir gaisrą stebuklingai išlikęs *Sapiegų Madonos* paveikslas⁵²³ (priedas Nr. 2. 3. 1. a). Tuo metu aprašant jo būklę paminėta, kad „per gaisrą iš viršaus

⁵¹² Algirdas Baliulis, „V. 62. Buv. vienuolynas Vilniuje, Malūnų g. Nr. 3“. *Kultūros paminklai pagal LTSR kultūros paminklų sąrašą*. PBDF, f. 5, ap. 1, b. 907, p. 108–109.

⁵¹³ Ten pat.

⁵¹⁴ Ten pat.

⁵¹⁵ Ten pat, p. 110.

⁵¹⁶ Rūta Janonienė, „Vilniaus buvęs Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo bernardinų (kolečių) vienuolynas“. *Lietuvos vienuolynai*.

⁵¹⁷ Algirdas Baliulis, „V. 62. Buv. vienuolynas Vilniuje, Malūnų g. Nr. 3“. *Kultūros paminklai pagal LTSR kultūros paminklų sąrašą*. PBDF, f. 5, ap. 1, b. 907, p. 110.

⁵¹⁸ „Vilniaus Bernardinų ansamblyje atsiveria senosios freskos ir naujos erdvės“. *Centrinė projektų valdymo agentūra*. Paskelbta 2019 m. rugpjūčio 13 d. <https://www.cpva.lt/naujienos/8/vilniaus-bernardinu-ansamblyje-atsiveria-senosios-freskos-ir-naujos-erdves:236>

⁵¹⁹ Audronė Kasperavičienė. *Šv. Mykolo bažnyčia ir vienuolynas*. PBDF, f. 5, ap. 1, b. 3602, p. 37.

⁵²⁰ Dalia Vasiliūnienė, „Trečiasis regulinis šv. Pranciškaus Asyžiečio ordinas“. *Dangaus miestas*, p. 144.

⁵²¹ *Vilniaus vienuolijos ir jų lobynai. Šv. arkangelo Mykolo bernardinų vienuolynas*, p. 49.

⁵²² Rūta Janonienė, „Vilniaus buvęs bernardinų (klarisių) vienuolynas“. *Lietuvos vienuolynai*.

⁵²³ Rūta Janonienė. *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. 79, 259–261.

krentantis balkis nuplėšė ir sudaužė du paveikslų sparnus, dengusius atvaizdą“⁵²⁴. Po pertapymo abipus Dievo Motinos vietoj šv. Petro ir šv. Pauliaus buvo pavaizduoti šv. Pranciškus ir šv. Bernardinas⁵²⁵. Išskirtinę pagarbą *Sapiegų Madonai* išreiškė naujas sidabrinis aptaisas, tuo metu pagamintas Teodoros Sapiegaitės-Naruševičienės ir kitų geradarių lėšomis⁵²⁶; XX a. I p. jis įamžintas Edmundo ir Boleslavos Zdanovskių nuotraukoje (priedas Nr. 2. 3. 1. b). 1670 m. kovo 13 d. komisija, vadovaujama Vilniaus vyskupo Aleksandro Sapiegos, paveikslą oficialiai pripažino stebuklingu⁵²⁷. Po metų vienuolyno vyresnioji Konstancija Sokolinskaitė aprašė *Sapiegų Madonos* istoriją ir stebuklus. Prie paveikslų patiriamas malones liudijo ne tik aptaisas, bet ir daugybė votų, tuo metu Vilniuje tai buvo labiausiai gerbiamas Dievo Motinos atvaizdas⁵²⁸.

Pamaldumą *Sapiegų Madonai* lydėjo įvairiomis technikomis sukurti garsaus atvaizdo sekiniai. Viena iš ankstyviausių žinomų grafinių kartočių – XVII a. pab. Vilniuje dirbusio graverio Leono Tarasevičiaus sukurtas vario raižinys *Stebuklingasis Švč. Mergelės Marijos paveikslas iš Vilniaus Šv. Mykolo bažnyčios* (priedas Nr. 2. 3. 1. c). Jame vaizduojamas po Tvano jau pertapytas paveikslas su pranciškonų adorantų figūromis, po 1662 m. sukurtu aptaisu ir kūrinį puošusiais vėriniais. Populiarios buvo ir vėlesnės grafinės kartotės, pavyzdžiui, XVIII a. II p. – XIX a. pr. Juozapo Perlio (Józef Perli) vario raižinys (priedas Nr. 2. 3. 1. d). Lietuvos nacionaliniame muziejuje saugomas XVIII a. II ketv. Vilniuje sukurtas nedidelio formato *Sapiegų Madonos* sekiny, nutapytas aliejiniiais dažais ant skardos ir papuoštas sidabrinium, paaukuotu aptaisu (priedas Nr. 2. 3. 1. e). Tai privačiam pamaldumui skirtas atvaizdas, galbūt sietinas ir su seserų bernardinių vienuolyno aplinka.

Palūšės Šv. Juozapo bažnyčioje esančio antepedijaus (priedas Nr. 2. 3. 2) centre pavaizduota Kūdikelį Jėzų laikanti Švč. Mergelė Marija, vainikuojama dviejų angelų. Karūnos forma, Dievo Motinos figūra, apsiausto klostės, pusmėnulis po jos kojomis, kiek žemiau įkomponuoti du šventieji su pranciškonų abitais labai panašūs į matomus Leono Tarasevičiaus raižinyje – tikėtina, kad jie sukurti pagal tą patį pirmavaizdį. Šilko, metalo siūlais ir stiklo karoliukais siuvinėtos gėlės, šventųjų ir angelų figūros, kurių veidai, plaštakos ir pėdos tapyti ant drobės aliejiniiais dažais, datuojami XVII a. II–III ketvirčiu; jie vėliau perkelti ant naujesnio vilnonio audinio⁵²⁹. Siuvinėjimo technika

⁵²⁴ [Ptolomėjus Malejevskis OFM], *Cudami słynący Obraz Najświętszej Maryi Panny w Wilnie w Kościele S. Michała [...]*. LMAVB RS, f. 273, b. 6, l. 12.

Rūta Janonienė, „Švč. Mergelės Marijos paveikslas iš Vilniaus Šv. Mykolo bažnyčios votai ir karūnos“, p. 26.

⁵²⁵ Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. 79, 259.

⁵²⁶ Rūta Janonienė, „Švč. Mergelės Marijos paveikslas iš Vilniaus Šv. Mykolo bažnyčios votai ir karūnos“, p. 27.

⁵²⁷ Rūta Janonienė, „Sapiegų Švč. Mergelė Marija – Vilniaus globėja“, p. 120.

Rūta Janonienė, „Švč. Mergelės Marijos paveikslas iš Vilniaus Šv. Mykolo bažnyčios votai ir karūnos“, p. 24, 29–30.

Rūta Janonienė, „Vilniaus buvęs bernardinių (klarisių) vienuolynas“. *Lietuvos vienuolynai*.

⁵²⁸ Rūta Janonienė, „Vilniaus buvęs bernardinių (klarisių) vienuolynas“. *Lietuvos vienuolynai*.

⁵²⁹ Sigita Maslauskaitė, Rita Pauliukevičiūtė. *Palūšės Šv. Juozapo parapiinės bažnyčios meno vertybių inventorių*, p. 7. Bažnytinio paveldo muziejaus archyvas.

Kultūros paminklų enciklopedija. Rytų Lietuva, t. 1, p. 152–153.

primena Šv. Mykolo vienuolyne gyvenusių bernardinų barokinius XVII a. II pusės siuvinius. Gali būti, kad antepedijus, vaizduojantis *Sapiegų Madoną* po 1662 m. pertapymo, buvo sukurtas Vilniaus Šv. Mykolo bažnyčios Švč. Mergelės Marijos altoriui XVII a. II pusėje ir perkeltas į Palūšę XIX a., uždarius vienuolyną ir bažnyčią.

Panašiu metu, XVII–XVIII a. pr., buvo nutapytas paveikslas *Šv. Pranciškaus Asyžiečio stigmatizacija* (priedas Nr. 2. 3. 3), atrastas Naujojo Daugėlišio Šv. Joakimo ir Onos bažnyčioje, į kurią galėjo patekti su Vilniaus bernardinėms neabejotinai priklausiusiu Šv. Onos altoriaus paveikslu. Šv. arkangelo Mykolo bažnyčios dokumentuose ordino įkūrėjo stigmatizacijos siužeto kūrinys nepaminėtas, todėl priskiriamas bernardinėms su išlyga, spėjant, kad galėjo kaboti vienuolyno patalpose⁵³⁰. Šiuo metu restauruotas kūrinys saugomas Bažnytinio paveldo muziejuje.

XVIII a. pr. bernardinų bendruomenė vėl nukentėjo per maro epidemiją ir švedų kariuomenės įsiveržimą⁵³¹. 1706–1716 m. buvo pastatyti nauji šoniniai altoriai⁵³²: kairėje bažnyčios pusėje jie buvo skirti Švč. Mergelei Marijai, šv. Klarai ir šv. Onai, dešinėje – tituliniam šventovės globėjui šv. Mykolui, šv. Pranciškui ir šv. Antanui Paduviečiui⁵³³. Šie mūriniai, šviesą atspindinčia *stucco lustro* technika puošti altoriai buvo sunaikinti per 1951–1956 m. restauraciją⁵³⁴, bet išliko septyni kalstyti sidabruotos vario skardos antepedijai, apie 1720–1730 m. sukurti didžiajam ir šešiams šoniniams altoriams. XIX a. uždarius bernardinų vienuolyną jie atsidūrė Šv. Teresės bažnyčioje, 1912 m. buvo grąžinti, o sovietmečiu atiduoti skirtingiems saugotojams: Lietuvos dailės muziejui, Vilniaus Šv. Petro ir Povilo bei Šv. Mikalojaus bažnyčioms⁵³⁵. Šiuo metu didžiojo altoriaus antepedijus saugomas Vilniaus arkikatedroje, 6 antepedijai – Bažnytinio paveldo muziejuje, tarp jų – ir Šv. Pranciškaus altorių puošęs kūrinys su jo atvaizdu (priedas Nr. 2. 3. 4).

Šv. Pranciškaus altoriaus viršuje buvo pavaizduota širdis – vienas iš jo atributų⁵³⁶. 1818 m. vizitacijos akte minima, kad ant altoriaus stovėjo stiklu uždengtas medinis relikvijorius, bet neįvardinta, kokios relikvijos jame saugotos⁵³⁷. Altorių puošė paveikslas *Šv. Pranciškus*⁵³⁸ – ypač vertintas kūrinys, įtrauktas į Jono Kazimiero Vilčinskio „Vilniaus albumą“ (priedas Nr. 2. 3. 5. a) ir sulaukęs asmeniniam pamaldumui skirtų sekinių (priedas Nr. 2. 3. 5. b, c). 1850 m. Paryžiuje, „Drouart“ spaustuvėje išleista jo raižinį sukūrė dailininkas Antonis Oleščinskis (Antoni

⁵³⁰ *Vilniaus vienuolijos ir jų lobynai. Šv. arkangelo Mykolo bernardinų vienuolynas*, p. 86–87.

⁵³¹ Dalia Vasiliūnienė, „Trečiasis regulinis šv. Pranciškaus Asyžiečio ordinas“. *Dangaus miestas*, p. 144.

⁵³² Rūta Janonienė, „Vilniaus buvęs bernardinų (klarisių) vienuolynas“. *Lietuvos vienuolynai*.

⁵³³ *Vilniaus vienuolijos ir jų lobynai. Šv. arkangelo Mykolo bernardinų vienuolynas*, p. 52–53.

⁵³⁴ Audronė Kasperavičienė. *Šv. Mykolo bažnyčia ir vienuolynas*. PPDF, f. 5, ap. 1, b. 3602, p. 54–55.

⁵³⁵ *Vilniaus vienuolijos ir jų lobynai. Šv. arkangelo Mykolo bernardinų vienuolynas*, p. 101.

Dangaus miestas. Vilniaus vienuolynų palikimas Bažnytinio paveldo muziejuje, p. 163.

⁵³⁶ Audronė Kasperavičienė. *Šv. Mykolo bažnyčia ir vienuolynas*. PPDF, f. 5, ap. 1, b. 3602, p. 54.

⁵³⁷ Vilniaus Šv. Mykolo bernardinų vienuolyno vizitacijos aktas, 1818. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 4014, p. 659.

⁵³⁸ *Vilniaus vienuolijos ir jų lobynai. Šv. arkangelo Mykolo bernardinų vienuolynas*, p. 53.

Oleszczyński, 1794–1879)⁵³⁹. Raižinio apraše nurodyta, kad Vilniaus Šv. Mykolo bernardinų bažnyčioje buvusį paveikslą apie 1664 m. nutapė vienuolis bernardinus, „Lenkijos Fra Angelico“ vadintas Pranciškus Lekšyckis (Franciszek Lekszycki, 1600–1668). Iš Krokuvos kilęs dailininkas puošė pranciškonų observantų vienuolynus ir bažnyčias Lenkijoje, paskutinis jo užsakymas buvo suplanuotas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje – Gardine, tačiau apie galimą kūrybą Vilniuje trūksta žinių⁵⁴⁰. Dėl to abejojama ir Šv. Mykolo bažnyčios paveikslo autoryste⁵⁴¹. Svarstoma, kad jis galėjo būti nutapytas vėliau ir padovanotas zakristijono Mykolo Taborovskio XVIII a. pr. kartu su kitoje bažnyčios pusėje buvusiu šv. Klaros paveikslu⁵⁴². Veikiausiai XVIII a. pr. buvo nutapytas ir pagrindinį Šv. Pranciškaus altoriaus paveikslą pakeisdavęs kūrinys *Porciunkulės atlaidų įsteigimas*⁵⁴³. Po Antrojo pasaulinio karo dingo abu Šv. Pranciškaus altoriaus paveiksai, įamžinti Jano Bulhako ir Juozapo Čechavičiaus nuotraukose⁵⁴⁴.

Dydžiu ir kompozicijos sudėtingumu išsiskyrė Švč. Mergelės Marijos altorius, stovėjęs prie pirmojo piliastro kairėje bažnyčios pusėje. Jis siekė bažnyčios skliautus, pasižymėjo vėlyvojo baroko forma, buvo puoštas dirbtiniu marmuru, angelų ir apaštalų šv. Petro ir šv. Pauliaus skulptūromis, kurių autoriai galėjo būti Šv. Kotrynos bažnyčioje dirbę Jonas ir Juozapas Hedeliai⁵⁴⁵. Veikiausiai altorius perstatytas ruošiantis jame saugoto *Sapiegų Madonos* paveikslo karūnacijai 1750 m. spalio 8–10 d.: tuomet Švč. Mergelės Marijos ir Kūdikielio Jėzaus galvas papuošė brangakmeniais dekoruotos ir popiežiaus Benedikto XIV pašventintos karūnos, kurias iš Romos atvežė bernardinų provincijolas Pranciškus Savičius⁵⁴⁶. *Sapiegų Madona* tapo pirmuoju taip pagerbtu paveikslu Vilniuje⁵⁴⁷. Iškilmių atminimui virš Šv. Mykolo bažnyčios varpinės portalo buvo nutapyta *Sapiegų Madonos* kopija su užrašu, nurodančiu 1750 m. rugsėjo 8 d.⁵⁴⁸. Edmundo ir Boleslavos Zdanovskių nuotraukoje 1933 m. buvo užfiksuotas karūnacijos iškilimams Romoje išleistas medalis (priedas Nr. 2. 3. 1. f) – vienoje jo pusėje pavaizduotas šv. arkangelas Mykolas, kitoje – Švč. Mergelė Marija su Kūdikieliu Jėzumi, gerbiama šv. Pranciškaus ir šv. Bernardino.

⁵³⁹ Jonas Kazimieras Vilčinskis. *Vilniaus albumas*, p. 176.

„Šv. Pranciškus“, *LIMIS*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.limis.lt/greita-paieska/perziura/-/exhibit/preview/20000006387162>

„Šv. Pranciškus Asyžietis“, *tartle.lt*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d.

https://www.tartle.lt/kolekcijos/sv_pranciskus_serapinietis.html?page=

⁵⁴⁰ Marek Sztorc, „Lekszycki Franciszek“, *Zabytkowe kościoły diecezji tarnowskiej*.

⁵⁴¹ *Ne vien Dangus*, p. 116.

Jonas Kazimieras Vilčinskis. *Vilniaus albumas*, p. 176.

⁵⁴² *Vilniaus vienuolijos ir jų lobynai. Šv. arkangelo Mykolo bernardinų vienuolynas*, p. 50–52.

⁵⁴³ *Ten pat*, p. 53.

⁵⁴⁴ *Ten pat*, p. 47, 51.

⁵⁴⁵ Audronė Kasperavičienė. *Šv. Mykolo bažnyčia ir vienuolynas*. PPDF, f. 5, ap. 1, b. 3602, p. 54–55.

⁵⁴⁶ Dalia Vasiliūnienė, „Trečiasis regulinis šv. Pranciškaus Asyžiečio ordinas“. *Dangaus miestas*, p. 142.

Rūta Janonienė, „Vilniaus buvęs bernardinų (klarisių) vienuolynas“. *Lietuvos vienuolynai*.

⁵⁴⁷ Liudas Jovaiša, „Senieji Vilniaus vienuolynai: Tiltas tarp dangaus ir žemės“. *Dangaus miestas*, p. 17.

⁵⁴⁸ Audronė Kasperavičienė. *Šv. Mykolo bažnyčia ir vienuolynas*. PPDF, f. 5, ap. 1, b. 3602, p. 41.

Carinės administracijos sprendimu 1886 m. bernardinų vienuolynas panaikintas⁵⁴⁹. Po dviejų metų uždaryta ir Šv. Mykolo bažnyčia⁵⁵⁰, tačiau joje buvusi įranga išsaugota, o 1903 m. Sapiegos atgavo teisę rūpintis maldos namais kaip savo giminės mauzoliejumi. Tarpukariu seserys bernardinės sugrįžo į vienuolyną, tačiau 1948 m. jis vėl uždarytas, turtas nusavintas, kūriniai išblaškyti, bažnyčioje po 1951–1956 m. rekonstrukcijos įkurtas Architektūros muziejus⁵⁵¹. 2009 m. Šv. Mykolo bažnyčioje ir dalyje vienuolyno patalpų atidarytas Vilniaus arkivyskupijos Bažnytinio paveldo muziejus, jame vėl surinkta ir saugoma dalis bažnyčios įrangos, taip pat ir Šv. Pranciškaus altoriaus antepediumas. Abu dingę šio altoriaus paveikslai atliepia gretimamame vyrų bernardinų vienuolyne buvusių XVIII a. atvaizdų ikonografijos temas: viename vaizduotas *Porciunkulės atlaidų įsteigimas*, kitame – į Nukryžiuotąjį žvelgiantis šv. Pranciškus. Nors ir netekęs aptaisų bei votų, Vilniaus arkikatedroje saugomas bernardinėms priklausęs Švč. *Mergelės Marijos su Kūdikieliu Jėzumi, gerbiamos šv. Pranciškaus ir šv. Bernardino (Sapiegų Madonos)*, paveikslas, sulaukęs sulaukęs daugybės grafinių kartočių ir sekinių. Tikėtina, kad Šv. Mykolo vienuolynui priklausė ir viena iš vėlyvesnių, XVII–XVIII a. pr. datuojama šv. Pranciškaus stigmatizacijos scena.

2. 2. 5. Šventosios Dvasios dominikonų vienuolynas

Šventosios Dvasios dominikonų bažnyčios ir vienuolyno atstatymas po plėšimų ir gaisro prasidėjo 1667 m.⁵⁵². Ansamblis perstatytas vadovaujant provincijolui Mykolui Vainilavičiui⁵⁵³, 1688 m. baroko stiliumi išpuoštus maldos namus pašventino vyskupas Konstantinas Kazimieras Bžostovskis⁵⁵⁴. Per šią rekonstrukciją Šventosios Dvasios bažnyčioje atkartotas *Il Gesù* planas, liko nepastatytas tik kupolas, kurio anga uždengta lentomis⁵⁵⁵. Pamokslininkų ordino įkūrėją tikintiesiems pristatė 1686 m. bažnyčioje pakabintas Soriano šv. Dominyko atvaizdas, kurį puošė sidabrinė šventojo aureolė, lelija, knyga, votai⁵⁵⁶. Veikiausiai per 1667–1688 m. rekonstrukciją bažnyčioje įrengti Rožinio Dievo Motinos ir Švč. Jėzaus Vardo rožinio altoriai (1661 m. dar minėta Rožinio brolijos koplyčia⁵⁵⁷) – jie atspindėjo dominikonų aplinkoje populiarią tradiciją melstis abu rožinio variantus: ir Švč. Mergelės Marijos, ir nuo XVI a. pab. dominikonų platintą Švč. Jėzaus

⁵⁴⁹ Dalia Vasiliūnienė, „Trečiasis regulinis šv. Pranciškaus Asyžiečio ordinas“. *Dangaus miestas*, p. 144–145.

⁵⁵⁰ Rūta Janonienė, „Vilniaus buvęs bernardinų (klarisių) vienuolynas“. *Lietuvos vienuolynai*.

⁵⁵¹ *Vilniaus vienuolijos ir jų lobynai. Šv. arkangelo Mykolo bernardinų vienuolynas*, p. 64–66.

⁵⁵² Dalia Vasiliūnienė, „Pamokslininkų ordinas“. *Dangaus miestas*, p. 56.

⁵⁵³ Ieva Blinstrubienė, „Vilniaus Šv. Dvasios bažnyčios ir vienuolyno komplekso erdvinės struktūros raida“, p. 161, 163–165.

⁵⁵⁴ Dalia Vasiliūnienė, „Pamokslininkų ordinas“. *Dangaus miestas*, p. 56.

⁵⁵⁵ Jūratė Valužytė. *Šventosios Dvasios (Dominikonų) bažnyčia Vilniuje: Istorinė apybraiža*. PBDF, f. 5, ap. 1, b. 3810, p. 8.

⁵⁵⁶ Dalia Vasiliūnienė, „Soriano šv. Dominyko atvaizdo legenda ir istorija“, p. 94–95.

⁵⁵⁷ Jūratė Valužytė. *Šventosios Dvasios (Dominikonų) bažnyčia Vilniuje: Istorinė apybraiža*. PBDF, f. 5, ap. 1, b. 3810, p. 7.

Vardo rožinį⁵⁵⁸.

Šventosios Dvasios bažnyčioje ir vienuolyne išliko nedaug XVII a. II p. kūrinių. Šiuo laikotarpiu datuojamas paveikslas *Šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus susitikimas*⁵⁵⁹ (priedas Nr. 2. 4. 1), kuris pastaruoju metu buvo pakabintas bažnyčios presbiterijoje, o po restauracijos 2021 m. saugomas Bažnytinio paveldo muziejuje. Nors trūksta archyvinės informacijos apie kūrinio priklausymą Šventosios Dvasios vienuolynui ir jo kilmė neaiški (paveikslas galėjo būti atvežtas iš nežinomos uždarytos šventovės sovietmečiu), šis Lietuvoje retos ikonografijos kūrinys disertacijoje priskiriamas Šventosios Dvasios bažnyčios ir vienuolyno aplinkoje išlikusiems atvaizdams. Taip pat tiksliai nežinomos kilmės yra XVII a. II p. datuojami sidabro ir auksuoto sidabro siūlų siuviniai ir tapyba, puošiantys XIX a. persiūtą liturginės tekstilės komplektą – dvi dalmatikas ir arnotą (priedas Nr. 2. 4. 2). Dalmatikų nugarinės pusės apačioje pavaizduota Švč. Mergelė Marija, teikianti rožinį šv. Dominykui ir šv. Hiacintui. Šv. Kotryna Sienietė išsiuvinėta drabužių priekyje, todėl manoma, kad komplektas galėjo būti susijęs su jos vardu pavadintu dominikonų vienuolynu (galbūt 1684 m. įsteigtame ir Lietuvos provincijai priklausiusiame Krasnibure, dab. Lenkija) arba kuria nors Lietuvos provincijoje veikusia moterų dominikonų bendruomene⁵⁶⁰. Žinoma, kad XVII a. Vilniuje veikė seserų dominikonų vienuolynas, klauzūrą patvirtinęs 1678 m., bet apie jo veiklą trūksta informacijos⁵⁶¹. Sovietmečiu drabužių komplektas buvo Šventosios Dvasios bažnyčioje⁵⁶², šiuo metu saugomas Bažnytinio paveldo muziejuje.

Po Šiaurės karo, apie 1709 m., įrengti nauji šoniniai Šv. Tomo Akviniečio ir Šv. Dominyko, panašiu metu perstatyti Rožinio Švč. Mergelės Marijos ir Švč. Jėzaus Vardo altoriai⁵⁶³. 1726 m. užsidegė didysis altorius, vienuolių choras, Rožinio Švč. Mergelės Marijos ir Švč. Jėzaus Vardo altoriai. Nors minima, kad pavyko išgelbėti Šv. Tomo Akviniečio ir Šv. Dominyko altorius⁵⁶⁴, Soriano šv. Dominyko atvaizdas sudegė, vietoj jo buvo pakabintas kitas tos pačios ikonografijos paveikslas⁵⁶⁵. 1737 m. gaisras apgadino vienuolyną, bažnyčios fasadą, stogą, bokštus⁵⁶⁶. Galiausiai 1748 ir 1749 m. sudegė senieji altoriai, paveiksai, vargonai, archyvas, didžioji dalis bibliotekos⁵⁶⁷. Po gaisrų perstatytas ansamblis įgavo dabartinį vėlyvojo baroko pavidalą. Tuo metu perstatyta ir

⁵⁵⁸ Dalia Vasiliūnienė, *Žemaičių Kalvarija: Piligriminio centro istorija ir dailė XVII–XIX a.*, p. 329.

⁵⁵⁹ Šis kūrinys minimas Sauliaus Mikėno tekste kaip paveikslas „Šv. Dominykas ir šv. Pranciškus“.

Saulius Mikėnas, „Vilniaus Šv. Dvasios bažnyčia: Molbertinė tapyba“, *Lietuvos TSR istorijos ir kultūros paminklų sąvadas*. I tomas: *Vilnius*, Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1988, p. 145.

⁵⁶⁰ *Dangaus miestas: Vilniaus vienuolynų palikimas Bažnytinio paveldo muziejuje*, p. 63.

⁵⁶¹ Dalia Vasiliūnienė, „Pamokslininkų ordinas“. *Dangaus miestas*, p. 61.

⁵⁶² *Dangaus miestas: Vilniaus vienuolynų palikimas Bažnytinio paveldo muziejuje*, p. 63.

⁵⁶³ Jūratė Valužytė. *Šventosios Dvasios (Dominikonų) bažnyčia Vilniuje: Istorinė apybraiža*. PBDF, f. 5, ap. 1, b. 3810, p. 9.

⁵⁶⁴ Ten pat.

⁵⁶⁵ Dalia Vasiliūnienė, „Soriano šv. Dominyko atvaizdo legenda ir istorija“, p. 97.

⁵⁶⁶ Jūratė Valužytė. *Šventosios Dvasios (Dominikonų) bažnyčia Vilniuje: Istorinė apybraiža*. PBDF, f. 5, ap. 1, b. 3810, p. 11.

⁵⁶⁷ Dalia Vasiliūnienė, „Pamokslininkų ordinas“. *Dangaus miestas*, p. 56.

dominikonų aptarnauta Švč. Trejybės bažnyčia, joje įrengti Švč. Trejybės, Švč. Mergelės Marijos ir Šv. Jono Nepomuko altoriai⁵⁶⁸, tačiau šv. Dominyko atvaizdai neminimi.

Šventosios Dvasios bažnyčia atstatymo darbai vyko 1749–1770 m.⁵⁶⁹, vienuolyno rekonstrukcija užsitęsė iki 1776 m.⁵⁷⁰. Manoma, kad darbams vadovavo tėvas Liudvikas Grincevičius (Ludwik Hryniewicz, 1717–1783), tarnavęs Vilniuje maždaug nuo 1750 m., 1760–1783 m. ėjęs Vilniaus dominikonų regento pareigas⁵⁷¹. Pastatyti du bažnyčios bokštai, kupolas, portalas, vargonų choras, ištapyti skliautai, įrengtas šešiolikos mūrinių altorių ir sakyklos ansamblis (architektas ir skulptorius Pranciškus Ignatas Hoferis⁵⁷²)⁵⁷³. Didysis altorius pašvęstas Švč. Trejybei, jo dešinėje (žvelgiant į altorių – kairėje bažnyčios pusėje) įrengti Rožinio Švč. Mergelės Marijos, Šv. Tomo Akviniečio (transepto gale), Šv. Hiacinto, Šv. Kotrynos Sienietės, Šv. Barbaros (prie piliorių), Šv. Marijos Magdaličės, Šv. Juozapo (šoninėje navoje) altoriai, kitoje bažnyčios pusėje – Švč. Jėzaus Vardo, Šv. Dominyko (transepto gale), Šv. Vincento Ferero, Šv. Pijaus, Šv. Tado (prie piliorių), Šv. Angelo Sargo, Nuplakto Viešpaties Jėzaus, Šv. Onos (šoninėje navoje) altoriai⁵⁷⁴.

Didžiojo altoriaus šonuose įrengti du Rožinio brolijos prižiūrimi altoriai: Švč. Mergelės Marijos kairėje ir Švč. Jėzaus Vardo dešinėje⁵⁷⁵. Jų statybai architektą ir skulptorių Pranciškų Ignatą Hoferį Rožinio brolija pasamdė 1753 m. sausį, vėliau šis meistras gavo dominikonų užsakymą vadovauti visos bažnyčios rekonstrukcijai⁵⁷⁶. Rožinio Švč. Mergelės Marijos altoriaus antrajame tarpsnyje įkomponuotas lipdinys Šv. *Dominyko vizija* (priedas Nr. 2. 4. 3), vaizduojantis

⁵⁶⁸ Viktoras Petkus, *Dominikonai Lietuvos kultūroje*, p. 752.

⁵⁶⁹ Jūratė Valužytė. *Šventosios Dvasios (Dominikonų) bažnyčia Vilniuje: Istorinė apybraiža*. PBDF, f. 5, ap. 1, b. 3810, p. 11.

⁵⁷⁰ Dalia Klajumienė, „Vilniaus buvęs dominikonų vienuolynas ir Šv. Dvasios bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai*.

⁵⁷¹ Ieva Blinstrubienė, „Vilniaus Šv. Dvasios bažnyčios ir vienuolyno komplekso erdvinės struktūros raida“, p. 166.

⁵⁷² Pranciškus Ignatas Hoferis (Franciszek Ignacy Hoffer, ?–1761) buvo kilęs iš Bavarijos, atvyko į Vilnių prieš 1750 m. XVIII a. antroje pusėje vadovavo Vilniaus dominikonų Šventosios Dvasios ir, manoma, senosios regulos karmelitų Šv. Jurgio bažnyčios rekonstrukcijoms.

Lietuvos dailininkų žodynas, t. 1, p. 131.

⁵⁷³ Dalia Klajumienė, „Vilniaus buvęs dominikonų vienuolynas ir Šv. Dvasios bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai*.

⁵⁷⁴ Altorių vieta ir juose buvę paveikslai išsamiausiai aprašyti 1820 m. ir 1830 m. vizitacijos aktuose. 1817 m. vizitacijos akte vietoj Šv. Kotrynos Sienietės minimas Šv. Rožės Limietės, vietoj Šv. Barbaros – Šv. Petro Kankinio titulas.

Vilniaus Šventosios Dvasios vienuolyno vizitacijos aktas, 1817. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3662, l. 125–126v. Ta pati informacija pateikta kitame dokumento egzemplioriuje: LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3660, l. 121–122v.

Vilniaus Šventosios Dvasios vienuolyno vizitacijos aktas, 1819. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3659, l. 89–89v.

Vilniaus dominikonų Šventosios Dvasios bažnyčios ir vienuolyno vizitacijos aktas, 1820. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3671, l. 377v–380.

Vilniaus dominikonų Šventosios Dvasios vienuolyno vizitacijos aktas, 1828. LMAVB RS, f. 43, b. 20920, l. 6.

Vilniaus dominikonų Šventosios Dvasios bažnyčios ir vienuolyno vizitacijos aktas, 1830. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3777, l. 141–141v.

⁵⁷⁵ Dalia Vasiliūnienė, „Pamokslininkų ordinas“. *Dangaus miestas*, p. 56.

⁵⁷⁶ Auksė Kaladžinskaitė, „Brolių dailės užsakymai XVIII a. Vilniuje“. *Dailės istorijos studijos*, t. 2: *Dailė LDK miestuose: poreikiai ir užsakymai*, p. 153–154.

Švč. Mergelę Mariją su Kūdikėliu Jėzumi įteikiančią rožinio vėrinį šv. Dominykui⁵⁷⁷, virš jo – reljefinė glorijs su Švč. Mergelės Marijos monograma. Pirmajame tarpsnyje pakabintas XVIII a. II p. paveikslas *Šv. Dominyko vizija*⁵⁷⁸ (priedas Nr. 2. 4. 4), kuriame Švč. Mergelėi Marijai ir Kūdikėliui Jėzui perduoti rožinį šv. Dominykui padeda angelas⁵⁷⁹. Įrašė kūrinio apačioje nurodyta, kad paveikslas „Dievo šlovei ir Rožinio Marijos garbei“ nutapytas sutuoktinių Motiejaus ir Teresės Kuznickių lėšomis⁵⁸⁰. Vėlyvojo baroko stiliaus rėmo viršuje, rožių žiedais papuoštame kartuše, įrašyti Švč. Mergelės Marijos žodžiai: „Mano siela šlovina Viešpatį“⁵⁸¹ (Lk 1, 47). Paveikslas nebuvo papuoštas aptaisais, tačiau 1817 ir 1820 m. bažnyčios vizitacijų aktuose paminėtos prie jo pritvirtintos dvi sidabrinės paausuotos karūnos⁵⁸², veikiausiai skirtos Švč. Mergelėi Marijai ir Kūdikėliui Jėzui. Ant altoriaus mensos stovėjo tabernakulis, o virš jo buvo nedidelis Čenstakavos Dievo Motinos atvaizdas, papuoštas aptaisais ir karūnomis. Altoriaus dekoras, pristatantis dominikonus kaip Rožinio maldos platintojus, vainikuoja visos bažnyčios ikonografinėje programoje išplėtotą Rožinio temą⁵⁸³. Ją atkartoja ir vitražas *Rožinio įteikimas šv. Dominykui ir šv. Kotrynai Sienietei* centriniame bažnyčios presbiterijos lange (priedas Nr. 2. 4. 5), datuojamas XVIII

⁵⁷⁷ 1817, 1819 ir 1820 m. vizitacijos aktuose aprašant šį kūrinių neminėtas šv. Dominykas, kompozicija įvardinta kaip „gipsinė Rožinio Švč. Mergelės Marijos figūra“ („w drugim kondygnacji arkada z herbem nad którym wyży Figóra N. M. P. Rozancowey gipsowa“).

Vilniaus Šventosios Dvasios vienuolyno vizitacijos aktas, 1817. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3662, l. 125v. Ta pati informacija pateikta kitame dokumento egzemplioriuje: LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3660, l. 121v.

Vilniaus Šventosios Dvasios vienuolyno vizitacijos aktas, 1819. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3659, l. 89.

Vilniaus dominikonų Šventosios Dvasios bažnyčios ir vienuolyno vizitacijos aktas, 1820. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3671, l. 379.

⁵⁷⁸ Paveikslas Lietuvos Respublikos kultūros vertybių registre nurodytas kaip „Rožinio Švč. Mergelė Marija“, tačiau darbe vartojamas „Šv. Dominyko vizijos“ pavadinimas, tiksliau nusakantis kūrinio ikonografinį tipą.

„Vilniaus dominikonų vienuolyno statinių ansamblio Šventosios Dvasios bažnyčia“, *Kultūros vertybių registras*.

Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/add3ea4c-0965-471c-a1ef-efe155cce7c5>

⁵⁷⁹ Aušra Vasiliauskienė, „Jericho rožė. Rožinio Švč. Mergelės Marijos atvaizdai XVII–XVIII a. Vilniaus vyskupijoje“. *Sveika, Mergelė! Vilniaus arkivyskupijos marijinės ikonografijos aspektai*, p. 169–171.

XIX a. I p. vizitacijos aktuose paveikslas dažniausiai įvardintas kaip *Rožinio Švč. Mergelė Marija*, tik 1830 m. dokumente paminėtas šv. Dominykas ir gerai įvertintas nežinomo dailininko darbas: „na obrazie na plotnie malowanym Wizerunek Matki Boskiey podaiący Rużaniec Swiętomu Dominikowi dość dobrze malowany, ale przez kogo malowany niewiadomo“.

Vilniaus dominikonų Šventosios Dvasios bažnyčios ir vienuolyno vizitacijos aktas, 1830. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3777, l. 141.

⁵⁸⁰ *Ten Obraz N. Panny Rozancowey na chwałę / Boską y Honor iey [...] Maryi Rozancowey iest sprą: / wiony kosztem P. Macieia y Teresy Kuznickich / Malzonkow.*

⁵⁸¹ *MAGNI- / FICAT ANIMA / MEA / DOMINO*

⁵⁸² „W pierwszey kondygnacji Obraz Wielki Nayswiętszey Maryi Panny Rozancowey, w ramach Snickerskiey roboty pod polor pozłoconych, w ktorým koron 2. srebrnych pozłoconych.“

Vilniaus dominikonų Šventosios Dvasios bažnyčios ir vienuolyno vizitacijos aktas, 1820. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3671, l. 379.

Panašus aprašas: Vilniaus Šventosios Dvasios vienuolyno vizitacijos aktas, 1817. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3662, l. 125v. Ta pati informacija pateikta kitame dokumento egzemplioriuje: LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3660, l. 121v.

⁵⁸³ Dalia Klajumienė. *XVIII a. sienų tapyba Lietuvos bažnyčių architektūroje*, p. 130.

Dalia Klajumienė, „Vilniaus Šv. Dvasios dominikonų bažnyčia ir vienuolynas“. *Lietuvos bažnyčios*, p. 92.

a. pab.–XIX a. pr.⁵⁸⁴. Šis kūrinys, smarkiai apgadintas per Antrąjį pasaulinį karą, 1970–1971 m. buvo restauruotas Algirdo Dovydeno (1944–2015), centrinė figūra atkurta pagal nuotraukas⁵⁸⁵.

Išliko Rožinio brolijos procesijų altorėlis su jos prižiūrėtų Rožinio Švč. Mergelės Marijos ir Švč. Jėzaus Vardo altorių titulus atitinkančiais paveikslais⁵⁸⁶ (priedas Nr. 2. 4. 6). Viename iš jų Švč. Mergelė Marija ir Kūdikelis Jėzus pavaizduoti teikiantys rožinio vėrinius šv. Dominykui ir šv. Kotrynai Sienietei. Įrašas Švč. Jėzaus Vardo kompozicijos apačioje nurodo, kad procesijų altorėlis pagamintas dominikono Marcelijaus Gumkovskio rūpesčiu 1771 m. spalio 1 d.⁵⁸⁷ – maždaug tuo metu, kai baigta bažnyčios rekonstrukcija. XIX a. I pusėje dvipusis paveikslas buvo įstatytas į naują retabulą⁵⁸⁸. Manoma, kad jį pagamino Cezaris Šteinbergas (Cesar Steinberg), dirbęs Vilniuje XIX a. III ketv.⁵⁸⁹, tačiau Šventosios Dvasios bažnyčios Rožinio brolijos inventoriuose „bronzinis sidabruotas ir auksuotas procesijų altorėlis su Švč. Mergelės Marijos atvaizdu“ minimas jau 1830 m.⁵⁹⁰. Remiantis panašaus altorėlio iš Vilniaus Kalvarijų Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčios datavimu, jis galėjo būti sukurtas 1819–1830 m.⁵⁹¹. Tikėtina, kad tas pats bronzinis, paauksuotas ir pasidabruotas procesijų altorėlis, puoštas angelų figūromis ir priklausęs Rožinio brolijai, buvo aprašytas 1828 m. inventoriuje⁵⁹² – tai pora metų paankstintų jo sukūrimo galutinę ribą. Altorėlis buvo pavogtas iš Šventosios Dvasios bažnyčios ir įsigytas kolekcininko, kuris kūrinį padovanojo Bažnytinio paveldo muziejui.

Naujas Šv. Dominyko altorius įrengtas dešinėje bažnyčios pusėje, transepto gale, prieš altorių, skirtą šv. Tomui Akviniečiui. Altoriaus viršuje įkomponuotas kartušas su lotynišku įrašu,

⁵⁸⁴ Vitražas Lietuvos Respublikos kultūros vertybių registre nurodytas kaip „Rožinio Dievo Motina su šv. Dominyku“, tačiau darbe vartojamas „Rožinio įteikimo šv. Dominykui ir šv. Kotrynai Sienietei“ pavadinimas, tiksliau nusakantis kūrinio ikonografinį tipą.

Povilas Spurgevičius, „Vilniaus Šv. Dvasios bažnyčia: Marija Rožančinė“. *Lietuvos TSR istorijos ir kultūros paminklų sąvadas*. I tomas: *Vilnius*, p. 143.

⁵⁸⁵ Dalia Vasilūnienė, „Dešimties vitražų ciklas „Šv. Pranciškaus gyvenimas ir pranciškonų ordino istorija. Pranciškonai Lietuvoje““. *Lietuvos sakralinė dailė*, t. 2: *Šiaulių vyskupija*, d. 2: *Šiaulių dekanatas*, kn. 2, p. 145.

⁵⁸⁶ *Dangaus miestas. Vilniaus vienuolynų palikimas Bažnytinio paveldo muziejuje*, p. 64.

⁵⁸⁷ *Factu[m] E[st] Hoc Altare An[n]o 1771 / D[ie]: Ima [i. e. prima] Mensi[s] 8bris [i. e. Octobris] / In Nomine / IESU / O[m]ne Genu Flectatur. / Cura R[ever]endi P[at]ri[s] F[rat]ri[s] Marcelli Gumkowski O[rdinis]. Pr[aedicatorum]*.

⁵⁸⁸ Ten pat.

⁵⁸⁹ Marija Matuškaitė. *Procesijų altorėliai Lietuvoje*, p. 46.

„Jėga ir grožis jo šventovėje...“ (*Ps 96, 6*). *Vilniaus arkivyskupijos sakralinės vertybės Bažnytinio paveldo muziejuje*, p. 354.

⁵⁹⁰ „Oltarzyk z Wizerunkiem Nayswiętszey Panny, Brązem pozłaczanym y posybrzanym ociągnięty ieden“ Vilniaus dominikonų Šventosios Dvasios bažnyčios ir vienuolyno vizitacijos aktas, 1830. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3777, l. 152v.

Gabija Surdokaitė-Vitienė, „Keletas naujų faktų apie vadinamuosius Cezario Šteinbergo altorėlius“, p. 208–209.

⁵⁹¹ Ten pat, p. 209.

⁵⁹² „Oltarzyk noszący się na Procesyi, z obudwa stron bronzem powleczoney, posrebrzany i złocony [...], aniołkami i innemi ozdobami uklejoný“

Vilniaus dominikonų Šventosios Dvasios vienuolyno vizitacijos aktas, 1828. LMAVB RS, f. 43, b. 20920, l. 13v.

nurodančiu šv. Dominyko misiją: „Esu paskirtas pamokslininku ir apaštalu, tautų mokytoju tikėjimo ir tiesos“. Tai Vulgatos teksto nuoroda į apaštalo Pauliaus prisistatymą pirmajame laiške Timotiejui⁵⁹³. Po įrašu pakabintas specialiai šiam altoriui XVIII a. II pusėje nežinomo autoriaus nutapytas paveikslas *Soriano stebuklas* (priedas Nr. 2. 4. 7), vaizduojantis šv. Dominyko dangiškos kilmės atvaizdo įteikimą dominikonui iš Soriano vienuolyno⁵⁹⁴. Stebuklo scena pakeitė ankstesnį, per 1748 m. gaisrą sudegusį šv. Dominyko atvaizdą, kurio ikonografija atitiko garsųjį *Soriano portretą*⁵⁹⁵. 1830 m. bažnyčią lankęs vizitatorius svarstė, ar panašaus dydžio Šv. Dominyko ir Švč. Jėzaus Vardo altorių paveiksai nebuvo sukurti to paties dailininko, „pakankamai gerai žinančio savo meną“⁵⁹⁶. 1817 ir 1819 m. vizitacijos aktuose minimi drožinėti paauksuoti paveikslo rėmai ir šv. Dominyko atvaizdą puošę aptaisai: šventasis laikė sidabrinę leliją ir knygą, jo galvą supo sidabriniai spinduliai⁵⁹⁷. 1820 bei 1830 m. aprašyta paauksuota žvaigždė, veikiausiai buvusi ant šventojo kaktos, ir trys karūnos⁵⁹⁸, galbūt skirtos paveiksle pavaizduotoms Švč. Mergelei Marijai, šv. Marijai Magdalietai ir šv. Kotrynai Aleksandrietai.

Apie 1756–1770 m.⁵⁹⁹ dar vienas šv. Dominyko atvaizdas papuošė skliautą virš jo altoriaus: freska *Šv. Dominyko vizija* (priedas Nr. 2. 4. 8), vaizduojanti legendą apie Viešpaties rūstybės permaldavimą⁶⁰⁰. Virš bažnyčios sakyklos, sujungtos su klausykla, įkomponotas veikiausiai

⁵⁹³ [...] *positus sum ego praedicator, et Apostolus [...] doctor gentium in fide, et veritate.* (1 Tim 2, 7)

Įrašė tekstas, veikiausiai restauruojant, iškraipytas, nuoroda taip pat netikslī: *Positus sumego / PRÆDiCATOR a A / POPIIOLUS DOCT OR· / GENTIUM infide / Veritate. 1. Tim. v. 7. Bible Gateway.*

⁵⁹⁴ Maria Kałamajska-Saeed, „Vilniaus Šv. Dvasios bažnyčios Šv. Dominyko paveikslo ikonografinė kilmė“, p. 87–94.

Dalia Klajumienė, „Vilniaus Šv. Dvasios dominikonų bažnyčia ir vienuolynas“, *Lietuvos bažnyčios*, p. 92–93.

⁵⁹⁵ Dalia Vasiliūnienė, „Soriano šv. Dominyko atvaizdo legenda ir istorija“, p. 97.

⁵⁹⁶ „Oltarz Świętego Dominika obraz długości takiey iak i Pana Jezusa y Penzel iak zdaie się tegoż malarza“, „dosyć znaiącego swoię sztuką“.

Vilniaus dominikonų Šventosios Dvasios bažnyčios ir vienuolyno vizitacijos aktas, 1830. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3777, l. 141–141v.

⁵⁹⁷ „Oltarz 4. S. Patryarchy Dominika ma Obraz w ramach Snickerskiej roboty pozłacanych pod polor, Lilią i Księgę Srebrną trzymający nad głową promienie także srebrne.“

Vilniaus Šventosios Dvasios vienuolyno vizitacijos aktas, 1817. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3662, l. 125v. Ta pati informacija pateikta kitame dokumento egzemplioriuje: LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3660, l. 121v.

Vilniaus Šventosios Dvasios vienuolyno vizitacijos aktas, 1819. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3659, l. 89.

⁵⁹⁸ „Szaty: u S. Dominika z promieniami na głowie i gwiazdą pozłacaną, oraz trzema Koronami i Tabliczką. Proba 9, Funty 8, Łoty 18, Sztuki 6.“

1820 m. taip pat pateiktas išsamus viso Šv. Dominyko altoriaus aprašymas: „W kaplicy po prawey stronie Oltarz S. Dominika Patryarchy, murowany, falszmarmurem powleczony. Obraz w nim Suryanski w ramach Snickerskiej roboty pod polor pozlacanych, Lilią i Księgę Srebrną otrzymający. Nad głową promienie także Srebrne. Tabernaculum drewane Snicerckiej roboty pod polor wyzłacane po bokach 4 Aniołkow. Nad Tabernaculum obraz niewielki S. Brigidy, w ramach pozlacanych Snickerskiej roboty. Kanon przylepiony, po rogach tabliczek 2. Za szkłem w ramach Cynowych – Krucifix z postumentem Snickerskiej roboty pod polor pomalowany. Kolumny po bokach 5. między ktoremi osob gipsowych cztery, w gorze nad obrazem Baszta z sztukaterią pozlacaną, po bokach 2 aniołkow, i 4 Patryarchow Zakonnych. Caly ten Oltarz Kapitele i Sztukaterye mieyscami pozlacane, gradusy stolarskiej roboty.“

Vilniaus dominikonų Šventosios Dvasios bažnyčios ir vienuolyno vizitacijos aktas, 1820. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3671, l. 378v, 390v.

Vilniaus dominikonų Šventosios Dvasios bažnyčios ir vienuolyno vizitacijos aktas, 1830. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3777, l. 150v.

⁵⁹⁹ Ieva Blinstrubienė, „Vilniaus Šv. Dvasios bažnyčios ir vienuolyno komplekso erdvinės struktūros raida“, p. 166.

⁶⁰⁰ Birutė Valečkaitė, „Vizijos ir sapnai šv. Dominyko ikonografijoje. XVI–XVIII a. Vilniaus dominikonų ir pranciškonų dailės atvejai“, p. 187–191.

Pranciškaus Ignoto Hoferio sukurtas reljefinis stiuko lipdinys *Šv. Dominykas*⁶⁰¹ (priedas Nr. 2. 4. 9). 1817, 1819 ir 1820 m. vizitacijos aktuose jis įvardintas kaip „gipsinė šv. Dominyko statula“⁶⁰².

Šventosios Dvasios vienuolyno pirmojo aukšto procesijų galerijoje apie 1756–1770 m. nutapytų freskų autorius nėra žinomas, tačiau jų komponavimo principai primena bažnyčios skliautų dekorą – tikėtina, kad juos kūrė tie patys meistrai⁶⁰³. Remiantis stilistinėmis analogijomis Vilniaus Šv. Teresės Avilietės ir Šv. Jurgio bažnyčiose manoma, kad tapybos autorius galėjo būti Motiejus Sluščianskis⁶⁰⁴. Koridoriaus skliautuose ištapytą Rožinio slėpinių ciklą pradeda freska *Šv. Dominyko vizija (Rožinio įteikimas šv. Dominykui)* (priedas Nr. 2. 4. 10), vaizduojanti maldos atsiradimo legendą⁶⁰⁵. Sienas puošia septynios freskos, pasakojančios Pamokslininkų ordino istoriją per jo šventųjų, palaimintųjų, kankinių bei popiežių atvaizdus⁶⁰⁶. Pirmoji pristato *Pamokslininkų ordino patvirtinimą* (priedas Nr. 2. 4. 11), joje pavaizduotas šv. Dominyko susitikimas su popiežiumi⁶⁰⁷ – vienintelis Lietuvoje žinomas šios scenos pavyzdys. Už durų, skiriančių vienuolyno koridorių nuo bažnyčios prieangio, ant tos pačios sienos nutapytos dar dvi freskos, kuriose vaizduojamas ne tik šv. Dominykas, bet ir šv. Pranciškus: *Popiežiaus Inocento III sapnas: šv. Dominykas ir šv. Pranciškus remia Laterano baziliką* (priedas Nr. 2. 4. 12) ir *Šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus susitikimas*⁶⁰⁸ (priedas Nr. 2. 4. 13).

Kartu šv. Dominykas ir šv. Pranciškus buvo pavaizduoti ir bažnyčios kupole, įspūdingo dydžio (apie 450 m²) *al secco* kompozicijoje *Šventosios Dvasios apoteozė*⁶⁰⁹ (priedas Nr. 2. 4. 14. a, b). Kupolo tapybos datavimas kol kas ginčytinas, bet ji vėlesnė už navų ir vienuolyno procesijų galerijos freskas. Kompozicija turėjo būti sukurta kupolą įrengus po 1749 m. gaisro – teigiama, kad

⁶⁰¹Dalia Klajumienė, „Vilniaus Šv. Dvasios dominikonų bažnyčia ir vienuolynas“. *Lietuvos bažnyčios*, p. 91.

⁶⁰² „Statua S. Dominika gipsowa, po bokach Aniołkow gipsowych“

Vilniaus Šventosios Dvasios vienuolyno vizitacijos aktas, 1817. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3662, l. 126v.

Analogiški aprašai: Vilniaus Šventosios Dvasios vienuolyno vizitacijos aktas, 1819. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3659, l. 89v. Vilniaus dominikonų Šventosios Dvasios bažnyčios ir vienuolyno vizitacijos aktas, 1820. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3671, l. 379v.

⁶⁰³ Ieva Blinstrubienė, „Vilniaus Šv. Dvasios bažnyčios ir vienuolyno komplekso erdvinės struktūros raida“, p. 166.

⁶⁰⁴ Dalia Klajumienė, „Vilniaus dominikonų vienuolyno prie Šv. Dvasios bažnyčios pirmo aukšto koridoriaus XVIII a. II pusės sienų tapyba“, *Menotyra* 3(28) (2002), p. 9, 16.

Dalia Klajumienė, „Vilniaus Šv. Dvasios dominikonų bažnyčia ir vienuolynas“. *Lietuvos bažnyčios*, p. 94.

⁶⁰⁵Povilas Spurgevičius, „Vilniaus Šv. Dvasios vienuolyno namai: Sienų tapyba“. *Lietuvos TSR istorijos ir kultūros paminklų sąvadas*. I tomas: *Vilnius*, p. 148

Dalia Klajumienė, „Vilniaus Šv. Dvasios dominikonų bažnyčia ir vienuolynas“, *Lietuvos bažnyčios*, p. 94.

Dalia Klajumienė, *XVIII a. sienų tapyba Lietuvos bažnyčių architektūroje*, p. 137.

⁶⁰⁶ Dalia Klajumienė, „Vilniaus Šv. Dvasios dominikonų bažnyčia ir vienuolynas“, *Lietuvos bažnyčios*, p. 94.

Dalia Klajumienė, *XVIII a. sienų tapyba Lietuvos bažnyčių architektūroje*, p. 137.

Dalia Klajumienė, „Vilniaus buvęs dominikonų vienuolynas ir Šventosios Dvasios bažnyčia“, *Lietuvos vienuolynai*.

⁶⁰⁷ Dalia Klajumienė, *XVIII a. sienų tapyba Lietuvos bažnyčių architektūroje*, p. 137.

⁶⁰⁸ Dalia Klajumienė, „Vilniaus Šv. Dvasios dominikonų bažnyčia ir vienuolynas“, *Lietuvos bažnyčios*, p. 94.

Dalia Klajumienė, *XVIII a. sienų tapyba Lietuvos bažnyčių architektūroje*, p. 130.

⁶⁰⁹ Dalia Klajumienė, „Vilniaus buvęs dominikonų vienuolynas ir Šv. Dvasios bažnyčia“, *Lietuvos vienuolynai*.

Dalia Klajumienė, „Vilniaus Šv. Dvasios dominikonų bažnyčia ir vienuolynas“, *Lietuvos bažnyčios*, p. 92–93. *Šventojo Kazimiero gerbimas Lietuvoje*, p. 97.

tais pačiais metais kupolo projektavimo darbų ėmėsi architektas Jonas Kristupas Glaubicas⁶¹⁰, tačiau kartais šios Šventosios Dvasios bažnyčios dalies autorystė priskiriama Jonui Dyderšteinui ir Jonui Nezemkauskui⁶¹¹. Tapyba datuojama XVIII a. 7–8 dešimtmečiais⁶¹², nors Viktoras Petkus teigė, kad ją sukūrė dailininkai iš Tirolio Karlė ir Buchaueris XIX a.⁶¹³. Ant kupolo išlikęs įrašas, liudijantis, kad freskos pertapytos 1814 m.⁶¹⁴ – po to, kai Napoleono kariuomenė nusiaubė bažnyčią, o vienuolyną naudojo karo ligoninės reikmėms⁶¹⁵. 1817 m. vizitacijos akte minima, kad bažnyčia iš vidaus ir iš išorės buvo atnaujinta 1815 m.⁶¹⁶. Šiaip ar taip, ji sukurta dar gerokai iki dominikonų vienuolyno panaikinimo.

XIX a. I pusėje dalis vienuolyno patalpų carinės valdžios buvo nusavinta, tapo studentų bendrabučiu, nuo 1824 m. – kalėjimu⁶¹⁷. 1844 m. Šventosios Dvasios dominikonų vienuolynas uždarytas⁶¹⁸, jo patalpose veikė magistrato įstaigos, butai ir kalėjimas, bažnyčia tapo parapine⁶¹⁹. 1898–1899 m. klebono kun. Antano Deniševskio pastangomis bandyta atnaujinti šventovės interjerą, vėlyvojo baroko interjero tapyba perdažyta ryškesnėmis spalvomis⁶²⁰. 1976–1982 m. centrinės navos skliautą restauravo Danuta Stankevič ir Lechas Kšeminskis, šonines navas – Povilas Kuodis ir Juozas Pilipavičius⁶²¹, kupolo tapyba restauruota 1986 m.⁶²². Vienuolyno galerijos freskos tuo metu (ir vėliau) nebuvo restauruotos, mūsų dienas jos pasiekė blogos būklės, nors išsiskiria puikia vėlyvojo baroko stilistika ir reta ikonografija.

Bažnyčios ir vienuolyno interjere šv. Dominyką pristato aštuoni XVIII a. II p.–XIX a. pr. kūriniai: sakyklą puošiantis reljefas, Rožinio Švč. Mergelės Marijos altoriaus lipdinys, šio ir Šv. Dominyko altorių paveikslai, presbiterijos centrinio lango vitražas, dvi freskos vienuolyno koridoriuje ir viena bažnyčioje, virš šio šventojo altoriaus. Dviejose bažnyčios prieangio freskose ir kupole kartu su šv. Dominyku galima matyti pavaizduotą ir šv. Pranciškų. Bažnytinio paveldo muziejuje saugomas Rožinio brolijos procesijų altorėlis su XVIII a. II p. paveikslu ir du seniausi kūriniai, išsaugoti Vilniaus Šventosios Dvasios bažnyčioje, tačiau nežinia, ar jai priklausę

⁶¹⁰ Mindaugas Paknys, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos dailės ir architektūros istorija: žymiausi menininkai*, p. 85.

⁶¹¹ Dalia Klajumienė, „Vilniaus buvęs dominikonų vienuolynas ir Šv. Dvasios bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai*.

⁶¹² *Šventojo Kazimiero gerbimas Lietuvoje*, p. 97.

⁶¹³ Viktoras Petkus, *Dominikonai Lietuvos kultūroje*, p. 91.

⁶¹⁴ Jūratė Valužytė. *Šventosios Dvasios (Dominikonų) bažnyčia Vilniuje: Istorinė apybraiža*. PBDF, f. 5, ap. 1, b. 3810, p. 12.

⁶¹⁵ Dalia Klajumienė, „Vilniaus buvęs dominikonų vienuolynas ir Šv. Dvasios bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai*

⁶¹⁶ Vilniaus Šventosios Dvasios vienuolyno vizitacijos aktas, 1817. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3662, l. 125.

⁶¹⁷ Ieva Blinstrubienė, „Vilniaus Šv. Dvasios bažnyčios ir vienuolyno komplekso erdvinės struktūros raida“, p. 167.

⁶¹⁸ Liudas Jovaiša, „Senieji Vilniaus vienuolynai: Tiltas tarp dangaus ir žemės“. *Dangaus miestas*, p. 18.

⁶¹⁹ Dalia Klajumienė, „Vilniaus buvęs dominikonų vienuolynas ir Šv. Dvasios bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai*.

⁶²⁰ Viktoras Petkus, *Dominikonai Lietuvos kultūroje*, p. 106.

⁶²¹ Jūratė Valužytė. *Šventosios Dvasios (Dominikonų) bažnyčia Vilniuje: Istorinė apybraiža*. PBDF, f. 5, ap. 1, b. 3810, p. 20.

Viktoras Petkus, *Dominikonai Lietuvos kultūroje*, p. 91–92.

Dalia Klajumienė, „Vilniaus buvęs dominikonų vienuolynas ir Šv. Dvasios bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai*.

⁶²² *Šventojo Kazimiero gerbimas Lietuvoje*, p. 97.

dominikonų vienuolyno laikais: XVII a. II p. siuviniai dviejų dalmatikų nugarinėse dalyse ir paveikslas Šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus susitikimas. Visus ankstesnius Pamokslininkų ordino įkūrėjo atvaizdus buvusiam pagrindiniame Lietuvos Šv. Angelo Sargo provincijos vienuolyne ir jo bažnyčioje sunaikino gaisrai ir karai. Tarp jų – bent du Soriano šv. Dominyko paveikslus, Rožinio brolijos užsakymu kurtas scenas su šv. Dominyku. Nepaisant šių netekčių, Vilniaus Šventosios Dvasios vienuolyno paveldas itin praturtina šv. Dominyko ikonografiją Lietuvoje.

2. 2. 6. Šv. Pilypo ir Jokūbo dominikonų vienuolynas

Po karo su Maskva buvo atkurtas dominikonų konventas Lukiškėse: 1664 m. pradėta statyti nauja medinė bažnyčia, kuri paskelbta parapine ir konsekruota Vilniaus vyskupo sufragano Mikalojaus Slupskio 1677 m., tais pačiais metais vienuolynui suteiktos konvento teisės⁶²³. 1684 m. Seinų dominikonai perdavė jam Dievo Motinos su Kūdikiu ikoną, kuri 1688 m. buvo paskelbta stebuklinga⁶²⁴. 1690 m. pradėta statyti piligrimus turėjusią sutalpinti naują mūrinę Šv. Pilypo ir Jokūbo bažnyčią⁶²⁵. Prieš 1697 m. jau buvo baigtas pagrindinis bažnyčios korpusas ir jame įrengti trys mediniai altoriai, manoma, perkelti iš ankstesnės medinės bažnyčios⁶²⁶. Didžiajame altoriuje pakabintas sidabro aptaisais, auksu ir brangakmeniais papuoštas stebuklingas Švč. Mergelės Marijos paveikslas, o du šoniniai buvo pašvęsti bažnyčios tituliniam globėjams, apaštalams šv. Pilypui ir šv. Jokūbui⁶²⁷. Tuo metu bažnyčioje buvo pakabinta 19 paveikslų⁶²⁸. Nežinoma, ar tarp jų buvo skirtų ordino įkūrėjui.

Šv. Dominyko šoninis altorius pirmą kartą paminėtas XVIII a. pradžioje, kartu su Šv. Hiacinto altoriumi. Aprašyti ir tuo metu juose pakabinti atvaizdai. Šv. Dominyko paveikslas buvo papuoštas aptaisais – šventojo galvą supo paausuoti sidabro spinduliai su dešimt brangakmenių, penki brangakmeniai buvo pritaisyti prie rankoje laikomos sidabrinės paausutos knygos, taip pat sidabriniu aptaisu papuošta lelija, minimi 23 votai⁶²⁹. 1720 m. vis dar buvo pritvirtinta paausauta knyga ir sidabrinė lelija, taip pat minima sidabrinė karūna, tačiau brangakmenių nebelikę⁶³⁰.

⁶²³ *Lukiškių Dievo Motina. Atvaizdo istorijos studija, stebuklų knyga ir jos vertimas*, p. 69–70.

⁶²⁴ Ten pat, p. 49–52, 56.

Ramunė Lebedytė. *Buv. Jokūbo ir Pilypo bažnyčia Vilniuje*. PPDF, f. 5, ap. 1, b. 3155, p. 3.

⁶²⁵ *Lukiškių Dievo Motina. Atvaizdo istorijos studija, stebuklų knyga ir jos vertimas*, p. 56.

Viktoras Petkus, *Dominikonai Lietuvos kultūroje*, p. 186.

⁶²⁶ Ramunė Lebedytė. *Buv. Jokūbo ir Pilypo bažnyčia Vilniuje*. PPDF, f. 5, ap. 1, b. 3155, p. 4.

⁶²⁷ Ten pat, p. 4.

⁶²⁸ Ten pat, p. 5.

⁶²⁹ „Ołtarz S. Dominika. Na obrazie koło głowy promienie srebrne pozłociste z dziesięcią kamieni, wielka Xięga srebrna pozłocista z pięćią kamieni y lilia srebrna.“

Šis aprašas (l. 13) datuotas 1703 m. vasario 6 d., kai Šv. Pilypo ir Jokūbo bažnyčią lankė provincijolas Gabrielius Šmiotanskis („Inventorium Suppellectitis [?] Ecclesiae et Sacristiae Vilnae SS. Applorum Philippi et Jacobi Confesiptum et seni[?]tum Año 1703 Die 6ta Februarii. Sub tempus actualis Visitaōnis Adōn[?] Dñdi Pris Iñs[?] Gabrielis Smiotanski S. Th. Magistri Prioris Provincialis“).

Po Šiaurės karo prasidėjo Šv. Pilypo ir Jokūbo vienuolyno mūrinio gyvenamojo namo (1713–1739 m.)⁶³¹, bažnyčios statybos⁶³² bei interjero įrengimo darbai⁶³³, kurie tęsėsi dar 1768 m.⁶³⁴. Iki 1764 m. pabaigtas didysis altorius, kurio statybai vadovavo Jokimas Herdegenas, mūrijo Martynas Markevičius, lipdinius ir skulptūras kūrė Juozapas Hedelis, keturias šventųjų figūras nulipdė Ignatas Melceris ir stiuko meistras Tomas⁶³⁵. Mūriniai šoniniai altoriai įrengti 1764–1767 m.⁶³⁶, jų autorystė priskiriama Ignotui Melceriui⁶³⁷. Altorius ir architektūrinės vargonų dalis dirbtiniu marmuru dekoravo mūrininko ir stiuko meistro Simono Budrevičiaus vadovaujama komanda⁶³⁸. Naujame didžiajame altoriuje buvo pakabintas Lukiškių Dievo Motinos atvaizdas, virš jo – paveikslai, vaizduojantys šv. Pilypą ir Jokūbą bei Viešpaties Atsimainymą. Pirmieji šoniniai

1697–1727 m. Šv. Pilypo ir Jokūbo bažnyčios inventorių knygoje keletu puslapių anksčiau (l. 5) randamas ir kitas, nedatuotas aprašas: „Oltarz S. Dominika. Tabliczek na nim dwudziestcia trzy. Xięga srebrna pozłocista u niey kamieni pięc. Promieni srebrne pozłociste kamieni dziesięc. Lilia srebrna.“

Vilniaus (Lukiškių) Šv. Pilypo ir Jokūbo bažnyčios inventorių knyga, 1697–1727. VUB RS, f. 4. b. 36466 (A-3860), l. 5, 11, 13.

⁶³⁰ „In Imagine D. Dominici P. Nsi Liber in manibus eius argenteus deauratus Lilia argentea Corona super caput eius argentea Votulus oculus argentea“

Vilniaus (Lukiškių) Šv. Pilypo ir Jokūbo bažnyčios inventorių knyga, 1697–1727. VUB RS, f. 4. b. 36466 (A-3860), l. 9v.

⁶³¹ Dalia Klajumienė, „Vilniaus (Lukiškių) buvęs dominikonų vienuolynas ir Šv. apaštalų Jokūbo ir Pilypo bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai*.

⁶³² Po 1718 m. pastatytas pagrindinis fasadas, bet architekto Abraamo Antuano Genu suprojektuotų bokštų statyba baigta tik 1746 m. liepą. Istoriografijoje kaip bokštų statybos pabaiga įprastai nurodomi 1737 m., tačiau 1735–1752 m. Šv. Pilypo ir Jokūbo vienuolyno pajamų ir išlaidų registravimo knygoje gausu vėlesnių įrašų, liudijančių apie statybų tąsą 1743–1746 m.: plytų, kalkių pirkimą, užmokestį mūrininkams ir jų pagalbininkams. 1743 m. birželį architektui Abraomui pagal kontraktą už bokštų pabaigimą („Architektowi Abraomowi ad rmem w Kontraktu dla zakończzenia wież“) sumokėta 86 auksinai 10 grašių (l. 74). Vėliau architekto vardas nebeminimas, tačiau 1745 m. liepą už bokštų ir fasado pabaigimą („Architektowi do porachunku dla Zakonczzenia wiez y Faciaty“) jam sumokėta 160 auksinų (l. 91), lapkritį vėl įvardintas „bokštų mūrijimas“ („Architektowi ad rñem murowania wiez“), už kurį sumokėti 47 auksinai 20 grašių (l. 92v). 1746 m. gegužę per du mokėjimus architektas uždirbo už bokštus („Architektowi ad rationem robienia wiez“, „Architektowi ad rationem murowania wiezy“) 145 auksinus 34 grašius (p. 94v), birželį („Architektowi ad rationem murowania wiezy“) – 156 auksinus 20 grašių (p. 95), liepą („Architektowi ad rationem robienia wiezy“) – 63 auksinus 10 grašių (l. 95v). To laikotarpio įrašai liudija architekto Abraomo darbą bažnyčioje (pvz., 1743 m. lapkritį atsiskaitant už vasaros darbus: „Jpu. Abrahamowi Architektowi reliquum do Talarow 30. za letnią robotę około kosciola“, l. 78), kartais konkretūs darbai neįvardinami (l. 76, 82, 86v, 88, 91).

Vilniaus (Lukiškių) dominikonų vienuolyno pajamų ir išlaidų registravimo knyga, 1735–1752. VUB RS, f. 5, b. F-32488, l. 71v–95v.

Ramunė Lebedytė. *Buv. Jokūbo ir Pilypo bažnyčia Vilniuje*. PPDF, f. 5, ap. 1, b. 3155, p. 5.

Dalia Klajumienė, „Vilniaus (Lukiškių) buvęs dominikonų vienuolynas ir Šv. apaštalų Jokūbo ir Pilypo bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai*.

⁶³³ 1738 m. meistrui Danieliui sumokėta už sakyklos sumūrijimą, 1743–1744 m. dekoruotos bažnyčios sienos, 1748–1749 m. pastatytas vargonų choras.

Vilniaus (Lukiškių) dominikonų vienuolyno pajamų ir išlaidų registravimo knyga, 1735–1752. VUB RS, f. 5, b. F-32488, l. 24, 24v.

Ramunė Lebedytė. *Buv. Jokūbo ir Pilypo bažnyčia Vilniuje*. PPDF, f. 5, ap. 1, b. 3155, p. 5.

Dalia Klajumienė, „Vilniaus (Lukiškių) buvęs dominikonų vienuolynas ir Šv. apaštalų Jokūbo ir Pilypo bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai*.

⁶³⁴ Dalia Vasiliūnienė, „Pamokslininkų ordinas“. *Dangaus miestas*, p. 58.

⁶³⁵ Ramunė Lebedytė. *Buv. Jokūbo ir Pilypo bažnyčia Vilniuje*. PPDF, f. 5, ap. 1, b. 3155, p. 6.

Viktoras Petkus, *Dominikonai Lietuvos kultūroje*, p. 188, 192.

⁶³⁶ *Lukiškių Dievo Motina. Atvaizdo istorijos studija, stebuklų knyga ir jos vertimas*, p. 69–70.

⁶³⁷ *Lietuvos dailininkų žodynas*, t. 1, p. 182.

Ramunė Lebedytė. *Buv. Jokūbo ir Pilypo bažnyčia Vilniuje*. PPDF, f. 5, ap. 1, b. 3155, p. 6.

⁶³⁸ Ramunė Lebedytė. *Buv. Jokūbo ir Pilypo bažnyčia Vilniuje*. PPDF, f. 5, ap. 1, b. 3155, p. 6.

altoriai buvo skirti Rožinio Švč. Mergelei Marijai ir Viešpačiui Jėzui, įrengti toliau – šv. Dominykui, šv. Juozapui, šv. Vincentui Fererui ir šv. Jonui Krikštytojui⁶³⁹. Sakykla buvo puošta keturių evangelistų skulptūromis ir viršuje pastatyta šv. Vincento Ferero statula⁶⁴⁰. Pietiniame bažnyčios bokšte buvo įrengta Šv. Hiacinto koplyčia su vėlyvojo baroko altoriumi⁶⁴¹.

Teigiama, kad 1764 m. Juozapas Hedelis sukūrė šv. Dominyko bei šv. Hiacinto figūras⁶⁴². Jos veikiausiai buvo skirtos bažnyčios ar Šv. Hiacinto koplyčios interjerui, pagamintos iš stiuko ir neišliko. Kiek ankstesnės skulptūros, vaizduojančios tuos pačius šventuosius, buvo išdrožtos 1751 m. vasarą, jas polichromavo tapytojas Antanas Špakauskas⁶⁴³. Skardininkui pagaminus šv. Dominyko laikytą leliją ir šv. Hiacinto monstranciją, abi skulptūros buvo įkeltos į joms skirtas bažnyčios fasado nišas⁶⁴⁴. Tikėtina, kad tai yra iki mūsų dienų išlikę kūriniai Šv. *Dominykas* (priedas Nr. 2. 5. 1) ir Šv. *Hiacintas*⁶⁴⁵, dabar saugomi Šv. Pilypo ir Jokūbo bažnyčioje, Šv. Hiacinto koplyčioje.

⁶³⁹ Vilniaus (Lukiškių) dominikonų bažnyčios ir vienuolyno inventorių, 1804. VUB RS, f. 57-B53, b. 15, l. 1–2.

Vilniaus (Lukiškių) dominikonų bažnyčios ir vienuolyno vizitacijos aktas, 1820. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3671, l. 472v–473.

Vilniaus (Lukiškių) dominikonų bažnyčios vizitacijos aktas, 1830. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3777, l. 181–181v.

Vilniaus (Lukiškių) Šv. apaštalų Pilypo ir Jokūbo parapiinės bažnyčios vizitacijos aktas, 1844. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3777, l. 567v.

Vilniaus (Lukiškių) Šv. apaštalų Pilypo ir abiejų Jokūbų parapiinės bažnyčios vizitacijos aktas, 1851. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3777, l. 578v.

⁶⁴⁰ Vilniaus (Lukiškių) dominikonų bažnyčios ir vienuolyno inventorių, 1804. VUB RS, f. 57-B53, b. 15, l. 2.

Vilniaus Šv. apaštalų Pilypo ir Jokūbo vienuolyno vizitacijos aktas, 1817. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3662, l. 139–139v. Ta pati informacija pateikta kitame dokumento egzemplioriuje: LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3660, l. 135.

⁶⁴¹ Dalia Klajumienė, „Vilniaus (Lukiškių) buvęs dominikonų vienuolynas ir Šv. apaštalų Jokūbo ir Pilypo bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai*.

⁶⁴² Ramunė Lebedytė. *Buv. Jokūbo ir Pilypo bažnyčia Vilniuje*. PPDF, f. 5, ap. 1, b. 3155, p. 6.

Viktoras Petkus, *Dominikonai Lietuvos kultūroje*, p. 188.

⁶⁴³ Antanas Špakauskas (Antoni Szpakowski, Spakowski) – tapytojas, minimas Vilniuje XVIII a. 6–7 deš.

Ankstyviausias užfiksuotas įrašas apie jo darbus išliko iš 1751 m. liepos. 1765–1766 m. Šv. Pilypo ir Jokūbo bažnyčioje dailininkas dažė bei auksavo didžiojo altoriaus stiuko lipdinius, dekoravo vargonus, auksavo juos puošiančių angelų sparnus. 1764 m. dirbo Vilniaus magistrato užsakyamu. Antanas Špakovskis artimai bendravo su kitais tuo metu Vilniuje dirbusiais menininkais: 1753 m. jo dukros Joanos Uršulės krikštynose Vilniaus Šv. Ignoto bažnyčioje dalyvavo Šv.

Pilypo ir Jokūbo bažnyčioje dirbęs dailininkas Ignotas Ernestas Egenfelderis (toje pačioje bažnyčioje 1756 m. pakrikštyta ir kita Špakausko dukra, Petronėlė Veronika). 1758 m. Špakauskas minimas kaip tapytojo Mato Motiejaus Sluščianskio dukros Kotrynos Teresės krikštatėvis.

Lietuvos dailininkų žodynas, t. 1, p. 252–253.

Lukiškių Dievo Motina. Atvaizdo istorijos studija, stebuklų knyga ir jos vertimas, p. 69.

Viktoras Petkus, *Dominikonai Lietuvos kultūroje*, p. 188.

⁶⁴⁴ 1751 m. birželį drožėjui už šv. Dominyko ir šv. Hiacinto skulptūrų bažnyčios fasadui pabaigimą („Snicerowi za dokaczenie Statui S. Dominika y S. Jacka do Facyaty Koscielney“) sumokėti 24 auksinai ir 2 grašiai. Dailininko Antano Špakausko darbas jas dažant kainavo brangiau – 34 auksinus 16 grašių, vėliau jam primokėti dar 8 auksinai („Antoniemu Szpakowskiemu Malarowi za malowanie tych Statui“, „Malarzowi reszty za malowanie Statui“). Už monstrancijos ir lelijos padarymą skardininkui sumokėti 2 auksinai 16 grašių („Blacharzowi zadatku [...] robienia Monstrancy y Lilij do statui S. Domin: y S. Jacka“), vėliau papildomai – 5 auksinai 14 grašių ir 2 šilingai („Blacharzowi reszty za zrobienie Monstrancy y Lilij do statui S. Dominika y S. Jacka“). Galiausiai dviems žmonėms, užkėlusiems skulptūras į fasadą („Dwam ludziom windacają [...] Statuj do facyat kosciel:“), sumokėta 1 zlotas 10 grašių.

Vilniaus (Lukiškių) dominikonų vienuolyno pajamų ir išlaidų registravimo knyga, 1735–1752. VUB RS, f. 5, b. F-32488, l. 127–128v.

⁶⁴⁵ *Lukiškių Dievo Motina. Atvaizdo istorijos studija, stebuklų knyga ir jos vertimas*, p. 77.

Taip pat išliko du 1764–1767 m. sukurtiems šoniniams altoriams pritaikyti paveikslai su šv. Dominyko atvaizdu. Jų autoriai tiksliai nežinomi, nors daugumą tuo metu įrengtų altorių paveikslų tapė Ignacas Ernestas Egenfelderis⁶⁴⁶, paveikslų rėmus išdrožė stalius Jokūbas Petrauskas⁶⁴⁷, auksavo Albertas Rosinskas⁶⁴⁸. Paveikslas Šv. *Dominykas* (priedas Nr. 2. 5. 2) įprastai istoriografijoje datuojamas XVIII a. II p.⁶⁴⁹, jo autorystė siejama su Ignoto Ernesto Egenfelderio vardu⁶⁵⁰. Pamokslininkų ordino įkūrėjui buvo skirtas antrasis šoninis altorius dešinėje pusėje, šalia sakyklos; pirmame jo tarpsnyje kabėjo šv. Dominyko, antrame – šv. Martinijono paveikslas, XIX a. pab. (prieš 1894 m.) pakeistas Nukryžiuotojo skulptūra⁶⁵¹. 2021 m. eksponuojant paveikslą Bažnytinio paveldo muziejaus parodoje „Šv. Dominykas ir šv. Hiacintas Lietuvoje: aštuoni atminties šimtmečiai“ menotyrininkė Regimanta Stankevičienė pastebėjo, kad jis galėjo būti pertapytas ar nutapytas XIX a. pab. – XX a. pr. Sunku pasakyti, kaip kūrinys atrodė anksčiau, nes 1804–1851 m. inventoriuose jis apibūdinamas tik kaip Šv. Dominyko altoriuje kabantis šio šventojo „didelis paveikslas“ drožinėtuose paaukuotuose rėmuose⁶⁵², 1861 m. atkreiptas dėmesys į rėmų patamsėjimą, o paveikslo dydis įvertintas kaip vidutinis⁶⁵³. Bažnyčių uždarius 1948 m., kartu su kitais šoninių altorių paveikslais kūrinys atiduotas Vilniaus (Žvėryno) Švč. Mergelės Marijos

⁶⁴⁶ Ignatas Ernestas Egenfelderis (Ignacy Ernest Eggenfelder, ?–1772) buvo kilęs iš Silezijos, nuo 1752 m. buvo Vilniaus Šv. Martyno (Vokiečių) brolijos prie Šv. Ignaco bažnyčios išdinininkas ar sekretorius. Vienas iš labiausiai XVIII a. antroje pusėje Vilniuje vertintų sienų tapybos meistrų, taip pat kūrė paveikslus, pasižymėjo kaip raižytojas, lipdytojas, drožėjas. Tapatinamas su „tapytoju Ignotu“, 1765–1766 m. puošusiu Šv. Pilypo ir Jokūbo bažnyčios altorius, tapusiu jiems paveikslus. Dirbo puošiant Vilniaus jėzuitų akademiją: nutapė Tomo Žebrausko ir du fundatorės Elžbietos Magdalenos Oginskytės-Puzinienės portretus, jam priskirama akademijos observatorijos fasado polichromija (apie 1772 m.).

Lietuvos dailininkų žodynas, t. 1, p. 102.

⁶⁴⁷ *Lukiškių Dievo Motina. Atvaizdo istorijos studija, stebuklų knyga ir jos vertimas*, p. 69–70.

⁶⁴⁸ Ramunė Lebedytė. *Buv. Jokūbo ir Pilypo bažnyčia Vilniuje*. PPDF, f. 5, ap. 1, b. 3155, p. 7.

Viktoras Petkus, *Dominikonai Lietuvos kultūroje*, p. 188.

⁶⁴⁹ Dalia Vasiliūnienė, „Pamokslininkų ordino šventųjų reprezentacija Lietuvos bažnyčiose“, p. 132.

⁶⁵⁰ Asta Giniūnienė, „Vienuolijų šventųjų ir Abiejų Tautų Respublikos globėjų paveikslai Jonišio Šv. apaštalo Jokūbo bažnyčioje“, p. 190.

⁶⁵¹ *Lukiškių Dievo Motina. Atvaizdo istorijos studija, stebuklų knyga ir jos vertimas*, p. 69, 72–74.

Viktoras Petkus, *Dominikonai Lietuvos kultūroje*, p. 193.

⁶⁵² „Ołtarz S. Dominika błękitnie pomalowany, w nim obraz duży S. Dominika z Ramami Snickerskiey roboty wyzłoconemi“

Vilniaus (Lukiškių) dominikonų bažnyčios ir vienuolyno inventorių, 1804. VUB RS, f. 57-B53, b. 15, l. 2.

Panašus aprašas kartojamas vėlesniuose inventoriuose:

Vilniaus (Lukiškių) dominikonų bažnyčios ir vienuolyno vizitacijos aktas, 1820. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3671, l. 473.

Vilniaus Šv. apaštalo Pilypo ir Jokūbo vienuolyno vizitacijos aktas, 1817. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3662, l. 139v. Ta pati informacija pateikta kitame dokumento egzemplioriuje: LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3660, l. 135.

Vilniaus (Lukiškių) dominikonų bažnyčios vizitacijos aktas, 1830. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3777, l. 181v.

Vilniaus (Lukiškių) Šv. apaštalo Pilypo ir Jokūbo parapiinės bažnyčios vizitacijos aktas, 1844. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3777, l. 567v.

Vilniaus (Lukiškių) Šv. apaštalo Pilypo ir abiejų Jokūbų parapiinės bažnyčios vizitacijos aktas, 1851. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3777, l. 578v.

⁶⁵³ „obraz średniej wielkości tegoż świętego, w ramach niegdyś złoconych teraz zaciemniałych“

Vilniaus (Lukiškių) Šv. apaštalo Pilypo ir abiejų Jokūbų parapiinės bažnyčios vizitacijos aktas, 1861. LVIA, f. 604, ap. 1, b. 4960, l. 2. Ta pati informacija kituose dokumento egzemplioriuose: LVIA, f. 604, ap. 1, b. 4960, l. 13 ir LMAVB RS, f. 273, b. 3667, l. 3.

Nekaltojo Prasiđėjimo bažnyčia⁶⁵⁴ ir pakabintas jos presbiterijoje. Kūrinį gražinus Vilniaus Šv. apaštalų Pilypo ir Jokūbo dominikonų vienuolynui, originalas buvo pakabintas vienuolyno refektoriume, o jo kopija – antrajame šoniniame altoriuje į kairę nuo didžiojo altoriaus.

Dar vienas šv. Dominyko atvaizdas buvo įkomponuotas Rožinio Švč. Mergelės Marijos altoriuje. Kaip ir Vilniaus Šventosios Dvasios bažnyčioje, šis altorius buvo pirmasis didžiojo altoriaus kairėje; simetriškas jam dešinėje pusėje pašvęstas Viešpačiui Jėzui⁶⁵⁵ (Šventosios Dvasios bažnyčioje – Švč. Jėzaus Vardui). 1697–1727 m. bažnyčios inventoriuose Rožinio Švč. Mergelės Marijos altoriaus titulo dar nėra, nors minimas šios ikonografijos paveikslas ir jį puošę metalo aptaisai⁶⁵⁶. 1764–1767 m. įrengto altoriaus pirmajame tarpsnyje buvo pakabintas vėlyvojo baroko bruožais pasižymintis paveikslas *Rožinio įteikimas šv. Dominykui ir šv. Kotrynai Sienietei*⁶⁵⁷ (priedas Nr. 2. 5. 3. a). Antrame tarpsnyje iki XIX a. pab. buvo matomas paveikslas *Šv. Jonas Evangelistas Patmos saloje*, kurį vėliau pakeitė 1861 m. Vincento Slendzinskio nutapytas šv. Jokūbo Vyresnysiojo atvaizdas⁶⁵⁸. *Rožinio įteikimo šv. Dominykui ir šv. Kotrynai Sienietei* paveikslas iki šiol likęs Vilniaus (Žvėryno) Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasiđėjimo bažnyčios presbiterijoje.

Mūsų dienas pasiekusį paveikslą taip pat dengė pamaldumą liudijančios puošmenos: 1971 m. nuotraukoje (priedas Nr. 2. 5. 3. b) matomos Kūdikėlio Jėzaus ir Švč. Mergelės Marijos karūnos, Dievo Motinos aureolę išryškinusios metalo žvaigždės, reljefiniais gėlių ornamentais puoštos sidabro plokštės, atkartojusios Švč. Mergelės Marijos suknelės, diržo, apsiausto, Kūdikėlio Jėzaus drabužio formas. Aptaisai paminėti 1804–1861 m. inventoriuose⁶⁵⁹, jie buvo pagaminti iš 11 prabos

⁶⁵⁴ Į Žvėryno Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasiđėjimo bažnyčią buvo perkelti ir kiti Šv. Pilypo ir Jokūbo bažnyčios šoninių altorių paveikslai „Rožinio įteikimas šv. Dominykui ir šv. Kotrynai Sienietei“, „Šv. Tomas Akvinitis“, „Šv. Juozapas“, „Šv. arkangelas Mykolas“, „Šv. Jokūbas“, „Šv. Kotryna Sienietė“. Didžiajame altoriuje kabėjęs Lukiškių Dievo Motinos atvaizdas tuo metu atiduotas į Vilniaus Šv. Rapolo bažnyčią. *Lukiškių Dievo Motina. Atvaizdo istorijos studija, stebuklų knyga ir jos vertimas*, p. 70.

⁶⁵⁵ Ramunė Lebedytė. *Buv. Jokūbo ir Pilypo bažnyčia Vilniuje*. PPDF, f. 5, ap. 1, b. 3155, p. 17. Viktoras Petkus, *Dominikonai Lietuvos kultūroje*, p. 194.

⁶⁵⁶ *Lukiškių Dievo Motina. Atvaizdo istorijos studija, stebuklų knyga ir jos vertimas*, p. 67, 70, 75, 78.

⁶⁵⁷ Paveikslas Lietuvos Respublikos kultūros vertybių registre nurodytas kaip „Marija su kūdikiu“. „Paveikslas „Marija su kūdikiu“. *Kultūros vertybių registras*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/6ff228a9-9f83-4b13-948a-9bc7cb2e3132>

⁶⁵⁸ *Lukiškių Dievo Motina. Atvaizdo istorijos studija, stebuklų knyga ir jos vertimas*, p. 70, 75, 78. Viktoras Petkus, *Dominikonai Lietuvos kultūroje*, p. 194.

⁶⁵⁹ „Ołtarz Rozańcowy w marmur pomalowany, w nim obraz na dole Nay: Panny Rozańcowey z szatą srebrną“ Vilniaus (Lukiškių) dominikonų bažnyčios ir vienuolyno inventorių, 1804. VUB RS, f. 57-553, b. 15, l. 1.

Panašus aprašas kartojamas vėlesniuose inventoriuose:

Vilniaus Šv. apaštalų Pilypo ir Jokūbo vienuolyno vizitacijos aktas, 1817. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3662, l. 139v. Ta pati informacija pateikta kitame dokumento egzemplioriuje: LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3660, l. 135.

Vilniaus (Lukiškių) Šv. apaštalų Pilypo ir Jokūbo parapišės bažnyčios vizitacijos aktas, 1844. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3777, l. 572.

Vilniaus (Lukiškių) Šv. apaštalų Pilypo ir abiejų Jokūbų parapišės bažnyčios vizitacijos aktas, 1861. LVIA, f. 604, ap. 1, b. 4960, p. 6. Ta pati informacija kituose dokumento egzemplioriuose: LVIA, f. 604, ap. 1, b. 4960, p. 17 ir LMAVB RS, f. 273, b. 3667, l. 6v.

sidabro ir svėrė 4 svarus⁶⁶⁰. 1972–1976 m. paveikslą *Rožinio įteikimas šv. Dominykui ir šv. Kotrynai Sienietei* restauravo iš tuometinio Leningrado atvykę Ermitažo specialistai, po aptaisais suradę inicialus *D. S.* ir sunkiai įžiūrimą 1716 m. (?) datą⁶⁶¹. 1987 m. parengtoje istorinių-meninių tyrimų apybraižoje Ramunė Lebedytė siūlė atlikti sidabrinių aptaisų analizę⁶⁶², todėl galima manyti, kad po restauracijos paveikslą gražinus į Žvėryno bažnyčią jie dar nebuvo dingę arba apie dingimą nežinojo Paminklų restauravimo projektavimo instituto darbuotojai.

Šiuo metu kūrinys likęs be aptaisų, o jo datavimas ir autorystė kelia nemažai klausimų. Restauratorių įžiūrėta 1716 m. data negalima, nes paveikslo kompozicija paremta 1719 m. sukurtu raižiniu⁶⁶³. Nežinomas ir inicialus *D. S.* palikęs autorius: svarstyta, kad jis galėjo būti dailininkas Stanislovas Dziukša, 1705 m. įsirašęs į Vilniaus Laterano kanauninkų Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčios Penkių Kristaus žaizdų broliją⁶⁶⁴, tačiau veikiausiai paveikslas vėlesnis. Jo kompozicija primena tris beveik vienalaikius kūrinius: Rožinio Švč. Mergelės Marijos altoriaus paveikslą iš Vievio Šv. Onos bažnyčios (1772), procesijų altorių atvaizdus iš Vilniaus Šventosios Dvasios (1771) ir Pavoverės Šv. Kazimiero (veikiausiai apie 1776 m.) bažnyčių. Todėl tikėtina, kad paveikslas buvo specialiai nutapytas naujai įrengtam Rožinio Švč. Mergelės Marijos altoriui XVIII a. II pusėje, o neaiškiai įrašyti skaitmenys nurodo ne 1716 m., bet kitą datą, galbūt 1776 m.⁶⁶⁵. Taip pat abejojama, ar šiuo metu Žvėryno bažnyčioje saugomas originalus paveikslas, o ne XX a. II p. nutapyta senojo kūrinio kopija⁶⁶⁶.

1798 m. dalis dominikonų pastatų nusavinta⁶⁶⁷, juose įrengta ligoninė, 1844 m. Šv. Pilypo ir Jokūbo vienuolynas uždarytas⁶⁶⁸. Bažnyčia veikė kaip parapiinė iki 1948 m., po uždarymo ji naudota kaip daržovių, vėliau – Operos ir baleto teatro sandėlis⁶⁶⁹. 1992 m. pastatai gražinti Pamokslininkų ordinui, juos pradėta restauruoti⁶⁷⁰. Iš dviejų Žvėryno Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo bažnyčioje sovietmečiu išsaugotų XVIII a. II pusės ordino įkūrėjo atvaizdų dominikonai susigražino

⁶⁶⁰ „Na Oltarzu N. Panny Rozancowey Szata Srebrna proby Jedyntesty wazy funtow cztery jedna. Proba 11. Funty 4. Sztuki 1.“

Vilniaus (Lukiškių) dominikonų bažnyčios ir vienuolyno vizitacijos aktas, 1820. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3671, l. 478v. Aprašas pakartotas 1830 m.: Vilniaus (Lukiškių) dominikonų bažnyčios vizitacijos aktas, 1830. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3777, l. 184v.

⁶⁶¹ *Lukiškių Dievo Motina. Atvaizdo istorijos studija, stebuklų knyga ir jos vertimas*, p. 75.

⁶⁶² Ramunė Lebedytė. *Buv. Jokūbo ir Pilypo bažnyčia Vilniuje*. PPDF, f. 5, ap. 1, b. 3155, p. 29.

⁶⁶³ Parodos „Šv. Dominykas ir šv. Hiacintas Lietuvoje: aštuoni atminties šimtmečiai“ katalogas išleistas dar nesuradus paveikslo pirmavaizdžio, todėl jame kūrinys datuotas 1716 m.

Šv. Dominykas ir šv. Hiacintas Lietuvoje: aštuoni atminties šimtmečiai, p. 132.

⁶⁶⁴ *Lukiškių Dievo Motina. Atvaizdo istorijos studija, stebuklų knyga ir jos vertimas*, p. 75.

⁶⁶⁵ Tema išsamiau aptarta: Birutė Valečkaitė, „Nuo Palermo iki Pavoverės: du Rožinio Dievo Motinos paveikslai Vilniuje, jų pirmavaizdžiai ir sekiniai“, p. 294–314.

⁶⁶⁶ *Lukiškių Dievo Motina. Atvaizdo istorijos studija, stebuklų knyga ir jos vertimas*, p. 75.

⁶⁶⁷ Dalia Vasiliūnienė, „Pamokslininkų ordinas“. *Dangaus miestas*, p. 58.

⁶⁶⁸ Dalia Klajumienė, „Vilniaus (Lukiškių) buvęs dominikonų vienuolynas ir Šv. apaštalų Jokūbo ir Pilypo bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai*.

⁶⁶⁹ *Lukiškių Dievo Motina: Atvaizdo istorijos studija, stebuklų knyga ir jos vertimas*, p. 70.

⁶⁷⁰ Dalia Klajumienė, „Vilniaus (Lukiškių) buvęs dominikonų vienuolynas ir Šv. apaštalų Jokūbo ir Pilypo bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai*.

tik Šv. Dominyko altoriuje buvusį paveikslą. Antrasis, priklausęs Rožinio Švč. Mergelės Marijos altoriui, išliko be vėlyvojo baroko aptaisų ir keliantis klausimų dėl autentiškumo. Nors ir praradusi kai kurias detales, buvo išsaugota skulptūra Šv. *Dominykas*, su poriniu šv. Hiacinto atvaizdu puošusi šventovės fasadą nuo XVIII a. vid. Tad visi trys išlikę šv. Dominyko atvaizdai Šv. Pilypo ir Jokūbo bažnyčioje atsirado jau vėlyvojo baroko periodu. Mūsų dienų nepasiekė 1764 m. Juozapo Hedelio sukurta stiuko skulptūra, XVIII a. pr. pirmajame Šv. Dominyko altoriuje gerbtas, sidabro aptaisais ir brangakmeniais papuoštas paveikslas, taip pat tuo metu bažnyčioje buvęs Rožinio Švč. Mergelės Marijos atvaizdas, kuriame galėjo būti įkomponuotas ir šv. Dominykas.

2. 3. 7. Šv. Kryžiaus Atradimo dominikonų vienuolynas

Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčia ir Vilniaus Kalvarijos pradėtos statyti užmiestyje Verkiuose po karo su Maskva ir Švedija kaip Vilniaus vyskupo Jurgio Bialozoro padėka už Tėvynės išlaisvinimą⁶⁷¹. 1662 m. vyskupas gavo kapitulos sutikimą dalyje savo valdomo Verkių dvaro įkurti kompleksą Kristaus kančios atminimui⁶⁷². Medinės bažnyčios ir Kryžiaus kelio stočių statyba truko iki 1669 m., kai Vilniaus vyskupas Aleksandras Sapiega per Sekmines pašventino Kalvarijas⁶⁷³ ir joms priskirtą parapiją perdavė globoti dominikonams iš Šventosios Dvasios vienuolyno⁶⁷⁴. Jie buvo įpareigoti dalyvaujant Rožinio arkibrolijai organizuoti iškilmingas procesijas iš Šventosios Dvasios bažnyčios į Kalvarijas per visas Šv. Kryžiaus šventes ir kartą per metus apeiti Sopulingosios Dievo Motinos takelius⁶⁷⁵. Tuo metu vienuolynas Verkiuose veikiausiai dar nebuvo pastatytas, dominikonai tik aptarnavo bažnyčią ir 35 koplyčias⁶⁷⁶.

1675 m. ansamblį nusiaubus gaisrui, vyskupas Mikalojus Steponas Pacas pavedė jį atstatyti Šv. Liudviko Bertrando kongregacijos dominikonams observantams, kuriuos pakvietė iš Varšuvos⁶⁷⁷. Šiam sprendimui prieštaravo ir Lietuvos Šv. Angelo Sargo provincijos dominikonai, ir

⁶⁷¹ Liudas Jovaiša, „Senieji Vilniaus vienuolynai: Tiltas tarp dangaus ir žemės“. *Dangaus miestas*, p. 16.

Dalia Vasiliūnienė, „Pamokslininkų ordinas“. *Dangaus miestas*, p. 58.

Viktoras Petkus, *Dominikonai Lietuvos kultūroje*, p. 763.

⁶⁷² Rūta Janonienė, „Vilniaus (Verkių) Kalvarijos“. *Sakralusis Vilnius*, p. 179.

Dalia Vasiliūnienė, „Pamokslininkų ordinas“. *Dangaus miestas*, p. 58.

⁶⁷³ Rūta Janonienė, „Vilniaus (Verkių) Kalvarijos“. *Sakralusis Vilnius*, p. 179.

Rūta Janonienė, „Vilniaus (Verkių) buvęs dominikonų vienuolynas, Kalvarijos ir Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai*.

⁶⁷⁴ Dalia Vasiliūnienė, „Pamokslininkų ordinas“. *Dangaus miestas*, p. 58–59.

⁶⁷⁵ Rūta Janonienė, „Piligriminės kelionės į Vilniaus (Verkių) Kalvarijas“. *Sakralusis Vilnius*, p. 17.

⁶⁷⁶ Rūta Janonienė, „Vilniaus (Verkių) buvęs dominikonų vienuolynas, Kalvarijos ir Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai*.

⁶⁷⁷ Rūta Janonienė, „Vilniaus (Verkių) Kalvarijos“. *Sakralusis Vilnius*, p. 179.

Dalia Vasiliūnienė, „Pamokslininkų ordinas“. *Dangaus miestas*, p. 59.

Rūta Janonienė, „Vilniaus (Verkių) buvęs dominikonų vienuolynas, Kalvarijos ir Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai*.

Viktoras Petkus, *Dominikonai Lietuvos kultūroje*, p. 763–765.

Pamokslininkų ordino generalinė kapitula⁶⁷⁸. Vis dėlto iki XVIII a. vid. Vilniaus Kalvarių kompleksas liko Šv. Liudviko Bertrando kongregacijos globoje. Iki 1700 m. dominikonai observantai, remiami vyskupo Kazimiero Bžostovskio, pastatė mūrinę bažnyčią, 1701 m. buvo įkurta Šv. Hiacinto titulu pavadinta parapija, XVIII a. pr. pastatyti mūriniai vienuolyno pastatai ir kai kurios koplyčios⁶⁷⁹.

1755 m. vyskupas Mykolas Jonas Zenkavičius grąžino vienuolyną Lietuvos Šv. Angelo Sargo provincijos dominikonams⁶⁸⁰. Vadovaujant prepozitui Faustui Bočkovskiui, remiant Oršos išdininkui Mykolui Piotrovskiui su žmona Kristina ir kitiems fundatoriams, 1755–1759 m. Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčia perstatyta. Kartu su 20 mūrinių Kalvarių koplyčių ją pašventino Vilniaus vyskupas Tomas Zenkavičius per 1772 m. Sekmines⁶⁸¹. Vėliau padidintas ir atnaujintas vienuolynas: 1783 m. dviaukštis mūrinis pastatas dar stovėjo atskirai nuo bažnyčios ir buvo su ja sujungtas po dešimties metų tėvo Dominyko Daunoravičiaus pastangomis pristatčius naują zakristiją ir refektoriumą, kuris 1793–1800 m. papuoštas sienų tapyba⁶⁸².

Prieš 1772 m. bažnyčios skliautus papuošė tapybos ciklas, pasakojantis Šv. Kryžiaus atradimo ir išaukštinimo istoriją, taip pat sukurti vėlyvojo baroko altoriai⁶⁸³: visi šeši mūriniai, puošti dirbtiniu marmuru, lipdiniais ir tapytais paveikslais⁶⁸⁴. Didžiajame altoriuje buvo pakabinta Nukryžiuotojo figūra ir šv. Elenos paveikslas, dešinėje buvo įrengti Šv. Vincento Ferero, Švč. Jėzaus Vardo (1783 m. inventoriuje vadinamas Viešpaties Jėzaus Nazariečio titulu), Šv. Dominyko, kairėje – Rožinio Švč. Mergelės Marijos ir Šv. Hiacinto altoriai. Pastarasis buvo pastatytas kairiojoje bažnyčios koplyčioje, simetriškai dešiniojoje įrengtam Šv. Dominyko altoriui. Tačiau 1783 m. inventoriuje vietoj Šv. Hiacinto minimas Šv. Antano altoriaus titulas, 1820 ir 1830 m.

⁶⁷⁸ Dalia Vasiliūnienė, „Pamokslininkų ordinas“. *Dangaus miestas*, p. 59.

⁶⁷⁹ Rūta Janonienė, „Vilniaus (Verkių) Kalvarijos“. *Sakralusis Vilnius*, p. 179–180.

Rūta Janonienė, „Vilniaus (Verkių) buvęs dominikonų vienuolynas, Kalvarijos ir Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai*.

Viktoras Petkus, *Dominikonai Lietuvos kultūroje*, p. 770–771.

⁶⁸⁰ Dalia Vasiliūnienė, „Pamokslininkų ordinas“. *Dangaus miestas*, p. 59.

Rūta Janonienė, „Vilniaus (Verkių) buvęs dominikonų vienuolynas, Kalvarijos ir Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai*.

Viktoras Petkus, *Dominikonai Lietuvos kultūroje*, p. 764.

⁶⁸¹ Rūta Janonienė, „Vilniaus (Verkių) Kalvarijos“. *Sakralusis Vilnius*, p. 180.

Rūta Janonienė, „Vilniaus (Verkių) buvęs dominikonų vienuolynas, Kalvarijos ir Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai*.

⁶⁸² Idalija Bėčienė, *XVIII a. arch. paminklas – Dominikonų vienuolynas Vilniuje, Kalvarių gt. Nr. 225. Polichromijos žvalgomieji interjero tyrimai*. PBDF, f. 5, ap. 1, b. 3953, p. 1, 18.

Rūta Janonienė, „Vilniaus (Verkių) buvęs dominikonų vienuolynas, Kalvarijos ir Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai*.

⁶⁸³ Rūta Janonienė, „Vilniaus (Verkių) buvęs dominikonų vienuolynas, Kalvarijos ir Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai*.

⁶⁸⁴ Verkių dominikonų bažnyčios ir vienuolyno vizitacijos aktas, 1783. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3989, l. 1v–2.

Verkių vienuolyno vizitacijos aktas, 1817. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3662, l. 120. Ta pati informacija pateikta kitame dokumento egzemplioriuje: LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3660, l. 115.

vizitacijos aktuose taip pat rašoma, kad vietoj šv. Hiacinto paveikslo tuo metu jame buvo pakabintas šv. Antano Paduviečio atvaizdas⁶⁸⁵.

Šv. Dominyko paveikslas XIX a. I p. vis dar buvo altoriuje, antrame tarpsnyje jį papildė dominikonės šv. Kotrynos de Riči atvaizdas⁶⁸⁶. Nei vienas iš jų neišsaugotas iki mūsų dienų. Vienintelis Pamokslininkų ordino įkūrėjo atvaizdas Vilniaus Kalvarijų Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčioje išliko Rožinio įteikimo šv. Dominykui paveiksle (priedas Nr. 2. 6. 1), po 1970 m. pakabintame presbiterijos dešinėje, buvusio Šv. Vincento Ferero altoriaus antrajame tarpsnyje⁶⁸⁷. Rožinio brolija Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčioje įsteigta 1678 m.⁶⁸⁸, nuo tada galėjo atsirasti brolijos aplinkoje naudotų procesijų reikmenų su Rožinio įteikimo šv. Dominykui scena. 1783 m. inventoriuje minimas Švč. Mergelės Marijos altoriuje pakabintas Rožinio Dievo Motinos paveikslas su sidabrinėmis puošmenomis (suknele, dviem karūnomis, spinduliais ir dviem angeliukais)⁶⁸⁹, veikiausiai sunaikintas 1812 m., kai Verkių dominikonų vienuolyną ir bažnyčią Napoleono kariuomenė naudojo kaip arklides, pagrobė sidabrą, liturginius indus, drabužius, sudegino biblioteką ir archyvą⁶⁹⁰. 1830 m. šiame altoriuje aprašytas Rožinio Švč. Mergelės Marijos paveikslas, papuoštas bronziniais sidabruotais ir auksuotais aptaisais⁶⁹¹, po dviejų metų vietoj jo pakabintas iš uždaryto Trinapolio vienuolyno perkeltas Barūnų Švč. Mergelės Marijos atvaizdas⁶⁹². Ar bažnyčioje išlikęs paveikslas, papuoštas taip pat sidabruotais ir auksuotais aptaisais, gali būti tapatinamas su paminėtu 1830 m. inventoriuje, ar tuo metu jis galėjo būti naujai nutapytas, ar pertapytas, kol kas nežinoma.

Po Napoleono kariuomenės nuniokojimo vienuolyno ir bažnyčios ansamblis atnaujintas 1817 m. vadovaujant vyresniajam Motiejui Magnuševskiiui⁶⁹³. Tuo metu, maždaug 1817–1820 m.,

⁶⁸⁵ Verkių dominikonų bažnyčios ir vienuolyno vizitacijos aktas, 1783. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3989, l. 2.

Verkių parapiinės bažnyčios ir vienuolyno vizitacijos aktas, 1820. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3670, l. 698.

Verkių dominikonų vienuolyno ir parapiinės bažnyčios vizitacijos aktas, 1830. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3776, l. 267v.

⁶⁸⁶ „W Ołtarzu Czwartym w Kaplicy, Obraz S. Dominika w ramach wążkich złoconych, na gorze Obraz S. Katarzyny de Ricciis.“

Verkių parapiinės bažnyčios ir vienuolyno vizitacijos aktas, 1820. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3670, l. 698.

Verkių dominikonų vienuolyno ir parapiinės bažnyčios vizitacijos aktas, 1830. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3776, l. 267v.

⁶⁸⁷ Rūta Janonienė, „Vilniaus (Verkių) buvęs dominikonų vienuolynas. Kalvarijos ir Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai*.

Vilniaus Kalvarijų parapijos internetinėje svetainėje šis atvaizdas buvo pristatytas kaip seniausias bažnyčioje išlikęs kūrinys, XVII a. II p. Rožinio brolijos procesijų vėliavos paveikslas, kuris pertapytas, irėmintas ir papuoštas aptaisais XIX a. Informacija svetainėje šiuo metu ištrinta, klausimų kelia ir paveikslo sukūrimo datavimas, ir pirminė paskirtis.

⁶⁸⁸ Verkių dominikonų bažnyčios ir vienuolyno vizitacijos aktas, 1783. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3989, l. 4v.

⁶⁸⁹ „Sukienka Srebną u Nayswiętszey M. Panny Obrazu Rożańcowey, z dwóma koronami, y promieniami Srebnmi, dwóma Aniołkami, y Miecz przenikający Srebnym“

Verkių dominikonų bažnyčios ir vienuolyno vizitacijos aktas, 1783. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3989, l. 3.

⁶⁹⁰ Dalia Vasiliūnienė, „Pamokslininkų ordinas“. *Dangaus miestas*, p. 61.

Gabija Surdokaitė-Vitienė, „Keletas naujų faktų apie vadinamuosius Cezario Šteinbergo altorėlius“, p. 209.

Viktoras Petkus, *Dominikonai Lietuvos kultūroje*, p. 765–767.

⁶⁹¹ „W nim Obraz Naysw Panny Rożancowey w Szacie brązowey Srebrzoney y Złoconey we Częsci znaczney.“

Verkių dominikonų vienuolyno ir parapiinės bažnyčios vizitacijos aktas, 1830. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3776, l. 267v.

⁶⁹² Už šią informaciją dėkoju dr. Daliai Vasiliūnienei.

⁶⁹³ Rūta Janonienė, „Vilniaus (Verkių) Kalvarijos“. *Sakralusis Vilnius*, p. 180.

buvo sukurtas Rožinio brolijos procesijų altorėlis, kurio retabulas labai panašus į altorėlį iš Vilniaus Šventosios Dvasios bažnyčios⁶⁹⁴. Šiuo atveju į retabulą įstatyti vienalaikiai ant skardos tapyti paveikslai, viename iš jų buvo pavaizduota Rožinio įteikimo šv. Dominykui ir šv. Kotrynai Sienietei scena (priedas Nr. 2. 6. 2. a, b). Ji sunyko nutrupėjus dažams, tačiau vis dar galima išvelgti centre pavaizduotą Švč. Mergelę Mariją su Kūdikiu Jėzumi, kiek žemiau abipus jų – baltais abitais ir juodais apsiaustais apsirengusių dominikonų šventųjų figūrų fragmentus. Altorėlis saugomas Bažnytinio paveldo muziejuje.

Likęs paskutiniu dominikonų konventu Vilniaus apylinkėse, Verkių vienuolynas uždarytas 1850 m.⁶⁹⁵. Vėliau bažnyčia veikė kaip parapiinė⁶⁹⁶, vienuolyno patalpos tapo klebonija⁶⁹⁷. Nors išliko 1772 m. pašventintoje bažnyčioje pastatytas šoninis vėlyvojo baroko altorius, tuo metu pašventas šv. Dominykui, nėra žinoma, kaip atrodė jame buvęs šventojo paveikslas. Vienintelis išlikęs šv. Dominyko atvaizdas – Rožinio įteikimą vaizduojantis paveikslas – galimai buvo bažnyčioje 1830 m., tačiau nežinoma, ar jis sukurtas tuo metu. Tik fragmentiškai išliko Rožinio įteikimo šv. Dominykui ir šv. Kotrynai Sienietei scena XIX a. I ketvirčio procesijų altorėlyje.

Dauguma išsaugotų šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus atvaizdų Vilniuje sukurti XVII a. II p. – XVIII a. Po 1655–1661 m. karo su Maskva reikėjo atkurti ir atnaujinti visus tuo metu Vilniuje ir jo priemiesčiuose veikusius dominikonų ir pranciškonų vienuolynus, įkurtas ir naujas dominikonų vienuolyno, Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčios ir Kryžiaus kelio stočių kompleksas Verkiuose. Tyrinėtuose vienuolių šaltiniuose minimas 21 XVII a. II p. buvęs atvaizdas (šv. Pranciškaus – 17, šv. Dominyko – 3, prie jų priskaičiuotos bernardinų bažnyčios fasade greta viena kitos įkomponuotos freskos su abiejų šventųjų atvaizdais; taip pat sukurtas vienas bendros ikonografijos paveikslas). Iš jų išliko ar nuotraukose buvo užfiksuota 16 (priedas Nr. 3. 2). Pranciškonų dailėje tuo metu tęstos jau ir anksčiau populiarios šv. Pranciškaus stigmatizacijos, Eucharistijos ir Kristaus kančios simbolių gerbimo temos, stengtasi išreikšti pagarbą Dievo Motinai. Dominikonų dailėje plito Rožinio Švč. Mergelės Marijos atvaizdai, kuriuos šiuo laikotarpiu Vilniuje reprezentuoja tik rožinio įteikimo scena ant liturginių drabužių, kiti išlikę šio siužeto pavyzdžiai vėlesni.

Rūta Janonienė, „Vilniaus (Verkių) buvęs dominikonų vienuolynas, Kalvarijos ir Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai*.

⁶⁹⁴ Gabija Surdokaitė-Vitienė, „Keletas naujų faktų apie vadinamuosius Cezario Šteinbergo altorėlius“, p. 208–209.

⁶⁹⁵ Dalia Vasiliūnienė, „Pamokslininkų ordinas“. *Dangaus miestas*, p. 61.

⁶⁹⁶ Rūta Janonienė, „Vilniaus (Verkių) buvęs dominikonų vienuolynas, Kalvarijos ir Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai*.

⁶⁹⁷ Idalija Bėčienė. *XVIII a. arch. paminklas – Dominikonų vienuolynas Vilniuje, Kalvarijų gt. Nr. 225. Polichromijos žvalgomieji interjero tyrimai*. PBDF, f. 5, ap. 1, b. 3953, p. 18.

XVIII a. I p. kūriniai su šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko atvaizdais gana reti: dėl miestą nusiaubusio Šiaurės karo ir gaisrų, po kurių visi nagrinėjami vienuolynai ir bažnyčios buvo restauruoti vėlyvojo baroko stiliumi ar įgavo jo bruožų, išliko tik penki šv. Pranciškaus atvaizdai, šaltiniuose minimi aštuoni. Rasta informacijos apie penkis kūrinius, vaizdavusius šv. Dominyką, tačiau jų neišliko. XVIII a. II p. ikonografijos pavyzdžių kur kas daugiau: iš 42 žinomų kūrinių, vaizdavusių abu šventuosius, išliko arba buvo užfiksuota 23. Nors Mažesniųjų brolių ordino įkūrėjo atvaizdai šaltiniuose minėti dvigubai dažniau (27 kūriniai; šv. Dominyko – 13), jų išliko ar buvo įamžinta nuotraukose mažiau (šv. Pranciškaus – 10, šv. Dominyko – 11). Tokia padėtis susiklostė dėl sunaikinto Vilniaus pranciškonų konventualų paveldo, pasižymėjusio turtinga šv. Pranciškaus ikonografija.

Apibendrinant galima teigti, kad XVIII a. vilnietiškoje šv. Pranciškaus ikonografijoje palyginti dažna Porciunkulės atleidų gavimo tema, šv. Pranciškaus apoteozės ir besimeldžiančio, Nukryžiuotojo figūrą apmąstančio šventojo vaizdavimas. Šv. Dominykas išlikusiuose XVIII a. atvaizduose (Šventosios Dvasios bažnyčios sakyklos lipdinyje, Šv. Pilypo ir Jokūbo altoriaus paveiksle bei fasado skulptūroje) vaizduotas su būdingais atributais – kryžiumi, knyga ir lelija. Jo ikonografiją ypač praturtino XVIII a. II p. sukurtas Šventosios Dvasios bažnyčios ir vienuolyno dekoras, kuriam priklauso Lietuvoje ypač reti *Soriano stebuklo*, *Viešpaties rūstybės permaldavimo vizijos*, *Pamokslininkų ordino įkūrimo* scenos pavyzdžiai, ir rožinio įteikimo scenų įvairovė.

Abiejų šventųjų atvaizdai XVII a. II p. buvo įkomponuoti Vilniaus bernardinų bažnyčios fasade, taip pat bendra ikonografija akcentuota dominikonų Šventosios Dvasios vienuolyno aplinkoje. Šios bažnyčios prieangyje nutapytos dvi XVIII a. II p. freskos vaizduoja abiejų šventųjų dalyvavimą popiežiaus Inocento III sapne ir susitikimą, ta pati tema išreikšta XVII a. II p. paveiksle. Pamokslininkų ir Mažesniųjų brolių ordinų įkūrėjai kartu matomi ir kupolo freskoje, pabaigtoje iki 1814 m. XIX a. I p. sukurtus atvaizdus (pavyzdžiui, procesijų altorėlį su rožinio įteikimo scena iš Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčios) galima vadinti turtingos vienuolijų dailės tradicijos tąsa, kurią netrukus užgniauzė vienuolynų naikinimo laikotarpis.

Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad išliko, šaltiniuose buvo paminėti ar hipotetiškai turėjo egzistuoti bent 108 šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko atvaizdai, buvę Vilniaus pranciškonų ir dominikonų vienuolynuose nuo XVI a. pr. iki jų uždarymo XIX a. vid. Iš jų disertacijoje analizuojami 65 – tie, kurie išliko arba buvo užfiksuoti nuotraukose bei raižiniuose (priedas Nr. 3. 2). Maždaug du trečdalius visų šių kūrinių sudaro šv. Pranciškaus atvaizdai. Peržiūrėtoje literatūroje ir dokumentuose jų paminėta 76, išliko ar buvo įamžinti nuotraukose bei raižiniuose 43. Žinios apie šv. Dominyko vaizdavimą kur kas retesnės: iš 27 šaltiniuose paminėtų kūrinių išliko ar buvo užfiksuota 17. Tai sudaro ketvirtį visų paminėtų atvaizdų ir 27% analizuojamųjų. Bendrai abiejų

šventųjų ikonografijai Vilniuje šiandien atstovauja penki kūriniai, dvi šalia įkomponuotos šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus freskos taip pat gali būti priskirtos šiai grupei. Bendros ikonografijos atvaizdų daugiau išliko dominikonų vienuolynuose.

Turint omenyje, kad aptariama tik dalis šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko ikonografijos, skirtingais laikotarpiais puošusios Vilniaus pranciškonų ir dominikonų vienuolynus bei bažnyčias, galima atkreipti dėmesį į populiariausias žinomas ikonografines temas ir jų pokyčius. XVI–XVII a. I p. dažnai vaizduota šv. Pranciškaus stigmatizacija ir su ja susiję stebuklai, Kristaus ir jo kryžiaus gerbimas, po Tridento bažnytinio susirinkimo – pagarbą Eucharistijai ir šventųjų atvaizdams akcentuojančios scenos su šv. Pranciškumi. Šios temos tęstos ir XVII a. II p., tačiau tuo metu daugiausia sukurta pagarbą Švč. Mergelei Marijai išreiškiančių kompozicijų. Dominikonų aplinkoje šiuo laikotarpiu atsirado Rožinio Švč. Mergelės Marijos atvaizdų, Šventosios Dvasios bažnyčioje – legendinio Dievo Motinos įteikto Soriano šv. Dominyko paveikslo kopija. Rožinio įteikimo ikonografijos pavyzdžių ypač daug XVIII a., jų turėjo visos trys Vilniaus ir jo apylinkių dominikonų bažnyčios. Labiausiai ši tema išplėtotą Šventosios Dvasios ansamblio dekore, išsiskiriančiame šv. Dominyko atvaizdų gausa ir įvairove. Išlikusiuose XVIII a. II p. kūrinuose šv. Dominykas dažnai vaizduotas stovintis su kryžiumi, knyga ir lelija, šv. Pranciškus – besimeldžiantis prieš Nukryžiuotojo figūrą arba išaukštintas danguje, taip pat šiuo laikotarpiu minimi keturi Porciunkulės atlaidų gavimą vaizduojantys paveikslai. XIX a. I pusėje tęstos abiejų šventųjų vaizdavimo tradicijos, nors šiam laikotarpiui priskirtinų kūrinių išliko vos šeši.

Šioje dalyje sudarytas išlikusių šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko atvaizdų sąrašas bei jį papildanti informacija apie Vilniaus pranciškonų bei dominikonų vienuolynuose buvusius, tačiau neišlikusius kūrinius leidžia geriau įsivaizduoti vienuolynų kultūros turtingumą ir jų bendruomenių dėmesį savo įkūrėjų pristatymui per meną. XVI–XVII a. I p. paveldo likučiai itin fragmentiški, tačiau jie leidžia džiaugtis išlikusiomis scenomis, liudijančiomis to meto tikinčiųjų pamaldumą šv. Pranciškui kaip *antrajam Kristui*, dėmesį jo stigmatizacijos reikšmei, per jo pavyzdį skatintą pagarbą Kristui, kryžiui, Eucharistijai. Po miestą nusiaubusio 1655–1661 m. karo kurti atvaizdai neretai liudija pasitikėjimą Švč. Mergelės Marijos globa. Po Šiaurės karo ir gaisrų atkurtų vienuolynų inventoriai stebina bažnyčiose ir vienuolynuose buvusių meno kūrinių gausa ir įvairove, taip pat šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko svarbos išryškiniu per atvaizdus, kuriuose ypač pamėgtos vizijų scenos. Visu tyrinētu XVI a. pr.–XIX a. vid. laikotarpiu sukurta atvaizdų, įrodančių, kad pranciškonų ir dominikonų dailėje buvo išreiškiama pagarba ir kito ordino įkūrėjui abiejų šventųjų figūras komponuojant kartu.

3. Šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko ikonografijos įvairovė Vilniaus vienuolynuose

Trečiojoje disertacijos dalyje remiantis XVI–XIX a. vid. Vilniaus pranciškonų ir dominikonų dailės pavyzdžiais analizuojama šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus ikonografija. Pirmajame skyriuje aptariami naratyvūs atvaizdai, sukurti pristatant abiejų šventųjų buvimą ir veikimą istoriniame laike. Juose perteikiami dokumentuose užfiksuoti ar vėlesniuose pasakojimuose minimi ir istorinėje atmintyje įsitvirtinę įvykiai, šventųjų gyvenimo ir stebuklų epizodai. Neretai per juos dailėje pateikiamas ir dominikonų bei pranciškonų ordinų raidos ir principų apmąstymas. Antrajame skyriuje pristatomi kūriniai, kuriuose šv. Pranciškus ir šv. Dominykas vaizduojami kaip esantys už laiko ribų, amžinybėje spindintys savo šventumo šlove. Tai vien šventojo figūrą vaizduojantys paveikslai, lipdiniai, skulptūros, auksakalystės fragmentai, taip pat atvaizdai, kuriuose šventieji pavaizduoti kaip adorantai, belaikėje erdvėje gerbiantys Švč. Mergelę Mariją, Kristų ar Švč. Trejybę ir rodantys gerbimo pavyzdį tikintiesiems.

Apibrėžiant skirtį tarp šių dviejų atvaizdų tipų darbe remiamasi Hanso Beltingo įžvalgomis. Naratyvinio atvaizdo tipas, pasak Beltingo, susiformavo viduramžiais, „pristatė šventąją istoriją ir dažniausiai buvo suvokiamas tokiu būdu, kuris panašesnis į skaitymo veiksmą, nei paprastą žiūrėjimą“⁶⁹⁸. Tuo tarpu ikoninio atvaizdo istorija prasidėjo vėlyvojoje antikoje, kai krikščionybė perėmė pagonišką atvaizdų gerbimo kultą ir išvystė savitą jo praktiką⁶⁹⁹ – toks atvaizdas, dažnai apibūdinamas „švento atvaizdo“ terminu, „ne tik reprezentavo asmenį, bet su juo ir buvo elgiamasi kaip su asmeniu“⁷⁰⁰.

Šventųjų ikoniniai atvaizdai, pasak Beltingo, atlieka kelias funkcijas. Visų pirma, jie leidžia prisiminti dorybingų gyvenimų pavyzdžius ne tik per legendas, bet ir per „portretus“, turinčius gerbimui reikalingą buvimą dabartyje. Ikoninių atvaizdų dėka šventąjį galima matyti ne tik kaip etinį modelį, bet ir kreiptis į jį kaip į dangiškąjį užtarėją, kurio pagalbos ieškoma žemiškuose rūpesčiuose. Dėl to Kristaus ir šventųjų atvaizdų istorijoje asmenį pristatantis „portretas“ (arba *imago*) visada buvo labiau vertinamas už naratyvinį atvaizdą (arba *historia*)⁷⁰¹. Tačiau išryškindamas šį skirtumą Beltingas sykiu pabrėžia, kad ikoninis atvaizdas negali būti suprastas vien kaip buvimas dabartyje, o naratyvinis paveikslas – kaip istorijos simbolis. Portretas įgauna galią iš savo pretenzijos į istoriškumą, vaizduojamos istorinės asmenybės egzistavimo, be to, ikoniniai atvaizdai taip pat talpina momentus iš naratyvo ir yra atpažįstami per jį⁷⁰². Taigi abu atvaizdų tipai dažnai persipina, naratyvinė ir gerbimo funkcija juose negali būti visiškai atskirtos.

⁶⁹⁸ Hans Belting, *Likeness and Presence. A History of the Image before the Era of Art*, Foreword, XXI.

⁶⁹⁹ Ten pat, Foreword, XXII.

⁷⁰⁰ Ten pat, Foreword, XXI.

⁷⁰¹ Ten pat, p. 10.

⁷⁰² Ten pat.

Vilniaus dominikonų ir pranciškonų dailės pavyzdžiuose taip pat perspina bandymai pristatyti šv. Pranciškų ir šv. Dominyką kaip istoriniame laike gyvenusius asmenis ir kaip amžinybėje esančius šventuosius, dėl to kai kurių kūrinių priskyrimas naratyviems ar ikoniniams galimas tik su išlygomis. Analizė pradedama nuo naratyvių atvaizdų. Pirmoji jų grupė – istorinius įvykius vaizduojantys kūriniai – leidžia kalbėti apie pačios „istoriškumo“ sąvokos problematiką, nes šventųjų biografijose ar kituose rašytiniuose šaltiniuose užfiksuoti įvykiai dažnai yra nutolę nuo vėliau istorinėje sąmonėje įsitvirtinusių pasakojimų ir pagal juos kurtų atvaizdų. Panašus atotrūkis pastebimas ir lyginant sapnų bei vizijų aprašymus su jų atvaizdais bažnytinėje dailėje. Šiai antrajai naratyvių atvaizdų grupei priklausančiuose kūriniuose „istoriškumas“ ypač stipriai perspina su „ikoniškumu“, nes vaizdinėmis priemonėmis perteikti pasakojimai apie šventojo ryšį su Dievu įrodančius įvykius skatino ypatingą tikinčiųjų pagarbą pačiam šventajam ir jo atvaizdai. Galiausiai analizuojami įvairiomis medžiagomis ir technikomis sukurti ikoniniai atvaizdai, pristatantys šv. Pranciškų ir šv. Dominyką kaip gerbimo objektus ar gerbimo pavyzdį rodančius adorantus. Juose „istoriškumo“ dėmuo taip pat išlaikomas per šventųjų atributus, kurie padeda atpažinti pavaizduotą asmenį nurodydami į pasakojimus apie jo šventumą.

Analizuojant kūrinius stengiasi įsigilinti į kiekvieno ikonografinio tipo atsiradimo aplinkybes bei raidą, dėl to nagrinėti ankstyviausi žinomi ar vėlesniems atvaizdų pokyčiams įtakos turėję hagiografiniai tekstai. Šiame kontekste prisimenant antroje dalyje aptartas kiekvieno analizuojamo kūrinio sukūrimo aplinkybes (jei jos žinomos) atsiskleidžia skirtingais laikotarpiais gyvenusių Vilniaus pranciškonų ir dominikonų veiklos, jiems svarbių idėjų sąsajos su savo ordinų įkūrėjų vaizdavimo tradicija, išryškėja, kokiais jos aspektais buvo labiausiai žavimasi, kokius bandyta atkartoti žvelgiant į rastus pirmavaizdžius. Iš Vilniuje išlikusių, nuotraukose ar raižiniuose užfiksuotų atvaizdų galima pabandyti atsekti, kaip skirtingų epochų religinės minties raida keitė šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko ikonografiją, kokie tiesiogiai nepažįstamų asmenybių bruožai buvo pristatomi jų atvaizduose ir kaip juose bandyta perteikti teologines idėjas.

3. 1. Šventųjų gyvenimo ir stebuklų pasakojimai

3. 1. 1. Istorinių įvykių vaizdavimas

„Žemiškus“ istorinius momentus pristatančiuose naratyviuose šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko atvaizduose daug dėmesio buvo skiriama epizodams, susijusiems su Pamokslininkų ir Mažesniųjų brolių ordinų įkūrimu. Šią tendenciją galima pastebėti ir Vilniuje, bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir Bernardino Sieniečio bažnyčios šiaurinės navos freskų cikle, kur nutapytas Mažesniųjų brolių regulos patvirtinimas ir įteikimas Antrajam bei Trečiajam ordinui. Kuriant

dominikonų Šventosios Dvasios vienuolyno koridoriaus ikonografinę programą, garbinga vieta, pradedanti freskų pasakojimą apie ordino šventuosius ir palaimintuosius, buvo paskirta Pamokslininkų ordino patvirtinimo scenai. Dar vienas dominikonų ir pranciškonų dailėje paplitęs epizodas – šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus menamas susitikimas nuvykus į Laterano IV Susirinkimą prašyti popiežiaus patvirtinimo savo ordinų veiklai. Vilniuje du šios scenos atvaizdai išliko Šventosios Dvasios bažnyčioje: paveiksle, datuojamame XVII a. II p., ir XVIII a. II p. nutapytoje prieangio freskoje.

Analizuojant kūrinius, stengtasi atkreipti dėmesį į Vilniuje esančių šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus atvaizdų ryšį su tekstais, pagal kuriuos jie buvo sukurti, ir atsakyti į klausimą, ar naratyvūs atvaizdai atitinka šaltiniuose pateiktus įvykių aprašymus. Pačių hagiografinių pasakojimų tikslumas istorinių įvykių atžvilgiu šiame darbe nenagrinėjamas, nebent kai kurie neatitikimai yra susiję su šventųjų įvaizdžio formavimo uždaviniais, kurie buvo reikšmingi ikonografijos vystymuisi. Pastebėti neatitikimai tarp rašytinių šaltinių ir atvaizdų ragina svarstyti, kokios aplinkybės galėjo lemti ikonografinių tipų susiformavimą ir pritaikymą Vilniaus pranciškonų bei dominikonų dailėje. Atkreiptas dėmesys į tai, kaip istorinių įvykių pristatymas skiriasi nuo vizijų atvaizdams būdingos žemiškosios ir dangiškosios sferų susitikimo raiškos. Taip pat kaip panašūs įvykiai buvo pavaizduoti skirtingo laikotarpio pranciškonų ir dominikonų dailėje Vilniuje.

3. 1. 1. 1. *Mažesniųjų brolių regulos patvirtinimas ir įteikimas Antrajam bei Trečiajam ordinui*

Vilniaus bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir Bernardino Sieniečio bažnyčios šiaurinės navos freskų cikle XVI a. pr. nutapytas Mažesniųjų brolių regulos patvirtinimo epizodas (priedas Nr. 2. 2. 3. e). Kaip yra pastebėjusi Rūta Janonienė, „ši scena peržengia vieno istorinio įvykio įamžinimo prasmę“, nors įprastai buvo vaizduojama šv. Pranciškaus gyvenimo cikluose „istoriškai, kaip konkretaus įvykio iliustracija“⁷⁰³. Vienas iš ankstyviausių šio ikonografinio tipo pavyzdžių – apie 1290–1296 m. Asyžiuje, aukštutinės Šv. Pranciškaus Asyžiečio bazilikos freskų cikle Giotto di Bondone pavaizduotas popiežius Inocentas III, patvirtinantis šv. Pranciškaus regulą⁷⁰⁴ (priedas Nr. 4. 1. 1). Panaši ikonografinė schema kartota ir kitų vienuolijų dailėje, pavyzdžiui, Honorijus III, patvirtinantis karmelitų regulą, 1327–1329 m. buvo nutapytas Pietro Lorenzetti (apie 1284 – po 1345)⁷⁰⁵ (priedas Nr. 4. 1. 2).

⁷⁰³ Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. 114.

⁷⁰⁴ Elvio Lunghi, *The Basilica of St Francis in Assisi*, p. 74.

⁷⁰⁵ „Honorius III approving Carmelite rule“, *Bridgeman Images*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d.

<https://www.bridgemanimages.com/en/lorenzetti/honorius-iii-approving-carmelite-rule-detail-from-predella-of-altarpiece-for-carmine-by-pietro/tempera-on-wood/asset/593206>

Mažesniųjų brolių regulos patvirtinimas aprašytas 1266 m. kanonine tapusioje šv. Pranciškaus biografijoje – ordino generolo šv. Bonaventūro parengtame „Šv. Pranciškaus Asyžiečio gyvenime“. Jame minimos visos trys šv. Pranciškaus regulos, parašytos 1209, 1221 ir 1223 m.⁷⁰⁶ Kalbant apie trečiąją, daugiau dėmesio skiriama ne jos patvirtinimui, kuris tik paminimas, bet sukūrimo ir pristatymo broliams aplinkybėms: pasakojama, kaip šv. Pranciškus užrašė pasitraukus į kalną, meldžiantis ir pasninkaujant Šventosios Dvasios įkvėptas mintis:

*Kai jis nusileido nuo kalno, perdavė šią regulą saugoti savo pagalbininkui, kuris prabėgus kelioms dienoms patvirtino, kad per apsileidimą ją pametė. Tada šventasis vyras sugrįžo į atokią vietą ir ten vėl rašė regulą, kaip ir ankstesniąją, lyg būtų gavęs žodžius iš Dievo burnos; ir jis gavo jos patvirtinimą, kaip buvo troškęs, iš [...] popiežiaus Honorijaus aštuntaisiais jo pontifikato metais. Su užsidegimu įtikinėdamas brolius laikytis šios regulos, jis sakė, kad į ją neįtraukė nieko savo sugalvota, bet užrašė visa taip, kaip jam buvo atskleista dievišku būdu. Ir kad tai būtų dar tikriau patvirtinta Dievo liudijimu, vos po keleto dienų Viešpaties Jėzaus stigmos buvo įspaustos ant jo [kūno] Gyvojo Dievo pirštu – kaip Aukščiausiojo kunigo, Kristaus, antspaudas, visais būdais patvirtinantis regulą [...]*⁷⁰⁷.

Šv. Bonaventūras pabrėžė regulos patvirtinimo ryšį su šv. Pranciškaus stigmomis – dieviškuoju šventojo artumo Kristui ir panašumo į jį patvirtinimu. Ši idėja atsispindi ir Vilniaus Bernardinų bažnyčios šiaurinės navos sienų tapybos cikle. Jame freska *Mažesniųjų brolių regulos patvirtinimas* yra įkomponuota dešinėje pusėje (priedas Nr. 2. 2. 3. a), viduriniame registre, šalia fragmento, skirto pristatyti šv. Pranciškaus stigmatizaciją ir stigmų gavimo stebuklo patvirtinimą⁷⁰⁸. Freskoje (priedas Nr. 2. 2. 3. e) įtraukta tiesioginė nuoroda į šv. Bonaventūro išvalgą: regula, kurią šv. Pranciškus įteikia popiežiui, pavaizduota su antspaudu – Jėzaus širdimi, perverta trimis vinimis ir ietimi. Šis „Kristaus antspaudas, visais būdais patvirtinantis regulą“⁷⁰⁹, pavaizduotas virš penkių antspaudų. Remdamasi freskos pirmavaizdžiu – XVI a. pr. raižiniu, paplitusiu reformuotų Mažesniųjų brolių leistuose regulos komentaruose ir kitų senųjų pranciškoniškų tekstų rinkiniuose⁷¹⁰ (priedas Nr. 4. 1. 3), – Rūta Janonienė kitus antspaudus sieja su popiežių Honorijaus III, Grigaliaus IX, Inocento IV, Aleksandro IV ir Mikalojaus III suteiktais šv. Pranciškaus regulos patvirtinimais⁷¹¹. Freskos viršutiniame dešiniajame kampe, įrėmintas debesų žiedu, pavaizduotas ir pats Kristus – Bažnyčios galva su popiežiaus tiara, dešinėje rankoje laikantis pasaulio rutulį⁷¹², o

⁷⁰⁶ Livarius Oliger, „Rule of Saint Francis“. *The Catholic Encyclopedia*. Vol. 6., New York: Robert Appleton Company, 1909. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <http://www.newadvent.org/cathen/06208a.htm>

⁷⁰⁷ Saint Bonaventure, *The Life of Saint Francis of Assisi*, Chapter IV, p. 11.

⁷⁰⁸ Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. 111.

⁷⁰⁹ Saint Bonaventure, *The Life of Saint Francis of Assisi*, Chapter IV, p. 11.

⁷¹⁰ Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. 114.

⁷¹¹ Ten pat, p. 116–117.

⁷¹² Ten pat, p. 116.

kairėje – banderolę su įrašu. Taip įkomponuota Kristaus figūra turėjo simbolizuoti ne tik popiežiaus, bet ir paties Išganytojo suteiktą dangiškąjį patvirtinimą šv. Pranciškaus veiklai.

Neišlikusiuose įrašuose freskos viršutiniame kairiajame kampe, prie Kristaus ir antspaudų veikiausiai buvo atkartoti pirmavaizdyje matomi tekstai, pristatantys pasakojimą, ar jų trumpiniai. Freskoje banderolės įterptos ir prie scenos veikėjų, prie kai kurių po dvi; jose galėjo būti įrašyti šventųjų vardai, galbūt ir įvykio reikšmę išryškinančios frazės. Geriausiai matomas lotyniškas įrašas virš kardinolo figūros – *Pr[ot]ector ordi:[nis]* – atitinka pirmavaizdyje pasirinktą būdą pristatyti Mažesniųjų brolių ordino globėją, kardinolą Ugoliną (raižinyje žodžiai sukeisti vietomis: *Ord[inis] p[ro]tector*). Pagrindinis žiūrovo dėmesys skiriamas šv. Pranciškui, pavaizduotam freskos viduryje. Jis nutapytas su tonzūra, basas, apsirengęs rudu pranciškonų abitu, sujuostu virve su trimis mazgais. Į kairę nuo jo įkomponuotos dvi Bažnyčios hierarchiją simbolizuojančios figūros: stovintis kardinolas ir soste sėdintis popiežius. Skirtingai nei vizijų epizoduose, šiame susitikimo vaizdavime nėra „dangiškąjį“ ir „žemiškąjį“ lygmenis atskiriančių debesų, tačiau kardinolo ir popiežiaus hierarchinį rangą parodo jų figūrų pakėlimas kiek aukščiau už šv. Pranciškų. Be to, Mažesniuosis brolius laiminantis popiežius pasipuošęs tiara ir kapa, o baltos, žalios, raudonos ir auksinės spalvų drabužių klostės, dengiančios sosto pakylą, vizualiai dar padidina Šventojo Tėvo figūrą. Dešinėje už ordino įkūrėjo išsirikiavę pranciškonai pavaizduoti mažesniu masteliu. Pirmoje eilėje suklaupę šv. Bonaventūras, šv. Liudvikas iš Tulūzos, šv. Antanas Paduvietis ir šv. Bernardinas Sienietis. Antroje eilėje tarp šv. Pranciškaus ir šv. Bonaventūro išryškinta 1514 m. palaimintuoju paskelbto šv. Jono Kapestrano figūrėlė. Už jų matoma visą ordiną simbolizuojanti „anoniminių“ pranciškonų grupė⁷¹³.

Susitikimo su popiežiumi scena ir šv. Pranciškaus bendražygių dalyvavimas joje gali būti įkvėpti ankstesnio teksto, nei šv. Bonaventūro „Didžioji legenda“. Tomo Celaniečio parašytame „Šventojo Pranciškaus pirmajame gyvenime“ minima, kad ordino įkūrėją pas popiežių lydėjo broliai ir kardinolas Ugolinas. Vis dėlto šie pasakojimai susiję ne su trečiosios šv. Pranciškaus regulos patvirtinimu, bet su ankstesniais įvykiais. Pirmosios regulos versijos sukūrimas, kelionė pas popiežių Inocentą III, gautas žodinis regulos patvirtinimas ir visiems broliams skirtas palaiminimas 1209 m. Tomo Celaniečio aprašomi taip:

Matydamas Viešpaties Dievo kasdien auginamą brolių skaičių, palaimintasis Pranciškus sau ir [...]broliams paprastai ir negausiais žodžiais parašė gyvenimo taisykles ir Regulą [...]. Paskiau labai norėdamas, kad tai, ką parašė, būtų patvirtinta viešpaties popiežiaus Inocento III, su visais minėtais broliais išvyko Romon [...]. [Inocentas III] Apdairiai ištyręs Dievo vyrų norus, pritarė jų prašymui [...] ir laimindamas šventąjį Pranciškų bei jo brolius tarė: „Eikite, broliai, su Viešpačiu, ir skelbkite visiems atsivertimą, kaip Viešpats teiksis jus įkvėpti. Kai visagalis Dievas

⁷¹³ Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. 114–116.

maloningai padidins jūsų skaičių, sugrįžkite džiaugsmingi pas mane, ir aš jums [...] be baimės patikėsiu kilnesnius dalykus.“⁷¹⁴

Šv. Bonaventūro „Didžiojoje legendoje“ pasakojimas apie pirmosios regulos sukūrimą panašus⁷¹⁵, tačiau labiau išplėtotai pristatomas kritiškas kardinolų požiūris į prašymą patvirtinti regulą ir popiežiaus atsargumas, kurį galiausiai įveikė išgirstas šv. Pranciškaus palyginimas ir regėtas sapnas apie griūvančią Laterano baziliką⁷¹⁶. Po jo Inocentas III „patvirtino regulą ir liepė [Pranciškui] pamokslauti apie atgailą, ir privertė visus pasauliečius brolius, lydėjusius Dievo tarną, nešioti tonzūras, kad galėtų nekludomi skelbti Dievo žodį“⁷¹⁷. Šį pastebėjimą atitinka ir Vilniaus bernardinų bažnyčios freskoje *Mažesniųjų brolių regulos patvirtinimas* pavaizduotų pranciškonų išvaizda – visi dešiniojoje kompozicijos pusėje esantys broliai nutapyti su tonzūromis.

Šv. Pranciškaus, kardinolo ir popiežiaus susitikimo vaizdavimo ištakas galima sieti su Tomo Celaniečio pasakojimu apie vėlesnę kelionę į Romą. Teigiama, kad tuomet šv. Pranciškų pas popiežių Honorijų III lydėjo kardinolas Ugolinas, Mažesniųjų brolių ordino globėjas:

*Kartą jis [šv. Pranciškus] atvyko į Romos miestą dėl ordino reikalų ir labai troško pasikalbėti su [...] popiežiumi Honorijumi ir gerbiamaisiais kardinolais. [...] Kai sužinojo apie jo atvykimą, [...] Hugolinas prisipildė baimės ir džiaugsmo, žavėdamasis šventojo vyro užsidegimu ir sykiu žinodamas apie jo paprastą tyrumą. Pasitikėdamas Visagalio gailestingumu [...], jis palydėjo šventąjį vyrą pas [...] popiežių ir gerbiamuosius kardinolus [...].*⁷¹⁸

Taigi, freskos *Mažesniųjų brolių ordino patvirtinimas* kompozicija ir joje pavaizduotos atskiros detalės nurodo į du tekstus: pirmąją šv. Pranciškaus biografiją ir kanoniniu tekstu tapusią „Didžiąją legendą“. Šv. Pranciškų lydinčių brolių ir popiežiui jį pristatančio kardinolo komponavimą galima sieti su „Šventojo Pranciškaus pirmajame gyvenime“ Tomo Celaniečio pateiktais pasakojimais – tiesa, ne apie trečiosios, bet pirmosios regulos patvirtinimą ir vėlesnę šventojo kelionę pas popiežių Honorijų III. Su „Didžiosios legendos“ tekstu siejasi freskoje pavaizduotų Mažesniųjų brolių ordino narių išvaizda ir ypač svarbios detalės – Kristaus figūra ir antspaudas ant regulos, simbolizuojantis Jėzaus širdį. Per jas nurodoma į šv. Bonaventūro išvelgtą sąsają tarp regulos patvirtinimo Bažnyčios hierarchijos sprendimu ir šv. Pranciškaus stigmatizacijos. Šis sugretinimas toliau plėtojamas bendroje Bernardinų bažnyčios šiaurinės navos freskų ciklo kompozicijoje: pagal grafinį pirmavaizdį nutapyta freska įkomponuota šalia šv.

⁷¹⁴ Tomas Celanietis, *Šventojo Pranciškaus pirmasis gyvenimas*, p. 59–61.

⁷¹⁵ Saint Bonaventure, *The Life of Saint Francis of Assisi*, Chapter III, p. 8.

⁷¹⁶ Ten pat, p. 9–10.

⁷¹⁷ Saint Bonaventure, *The Life of Saint Francis of Assisi*, Chapter III, p. 10.

⁷¹⁸ Thomas of Celano, *The Life of Saint Francis. Francis of Assisi: Early Documents*, Vol. 1: *The Saint*, p. 245.

Pranciškaus stigmatizaciją pristatančio epizodo, o tokiu būdu jų „siužetais atskleidžiamas Kristaus ir Bažnyčios duotas Mažesniųjų brolių ordino veiklos patvirtinimas“⁷¹⁹.

Kompoziciją pratęsia žemiau esančios scenos, skirtos pristatyti tolesnę Mažesniųjų brolių ordino plėtrą ir veiklą. Kairėje pusėje vaizduojama, kaip šv. Pranciškus įteikia regulą pasauliečiams tretininkams (Trečiajam arba Atgailautojų ordinui) ir klarisėms (Antrajam ordinui) (priedas Nr. 2. 2. 3. f). Abiejuose fragmentuose šv. Pranciškus laiko atverstą, Jėzaus širdimi ir popiežiaus antspaudu patvirtintą regulą, kurią perduoda žemiau kairėje stovintiems ir mažesniu masteliu pavaizduotiems savo sekėjams. Rūta Janonienė atkreipė dėmesį į šių scenų pirmavaizdžius – medžio raižinius iš Boniface de Ceva (apie 1465–1517 m.) veikalo *Firmamentum Trium Ordinum Beatissimi Patris nostri Francisci*, išleisto 1512 m.⁷²⁰ (priedai Nr. 4. 1. 4 ir 4. 1. 5). Šio aktyvaus konventualų atstovo knygos pirmasis leidimas 1509 m. Liubeke pristatė naujus ordino statutus, 1508 m. patvirtintus popiežiaus Julijaus II. Pagal juos pranciškonų vienuolynai Prancūzijoje turėjo atitekti konventualams, tačiau 1510 m. popiežius statutus atšaukė, o Boniface de Ceva įsivėlė į teologinių disputų ir teismo procesų virtinę, kuri jam ir jo ginamiems konventualams nebuvo sėkminga⁷²¹. Tad tikėtina, kad raižiniai iš Boniface de Ceva knygos kuriant freskas Vilniuje buvo pasirinkti ne vien kaip geri regulos įteikimo ikonografijos pavyzdžiai. Pranciškonai observantai per juos galėjo nurodyti neseniai įvykusį ir garsiai nuskambėjusį konfliktą bei jame pasiektą pergalę – apgintą savo ordino, kaip tinkamai besilaikančio šv. Pranciškaus regulos, poziciją. Neišlikusiuose freskų įrašuose, įkomponuotuose scenų viršuje ir prie šventųjų figūrų, veikiausiai buvo sutrumpintai atkartoti pirmavaizdžiuose buvę aiškinamieji tekstai, banderolėse prie šventųjų ir popiežiaus Inocento III (regulos įteikimo Antrajam ordinui scenos viršuje) – jų vardai.

Abi sienų tapybos kompozicijos susijusios su Vilniuje įsikūrusių bernardinų veikla – pranciškonų observantų generaliniam vikarui suteiktu leidimu vadovauti Antrojo bei Trečiojo ordinų bendruomenėms⁷²². Taigi istorinio įvykio vaizdavimas freskų cikle buvo pasitelktas siekiant pristatyti to meto aktualijas bernardinų bendruomenėje. Panašią funkciją galėjo atlikti greta regulos

⁷¹⁹ Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. 111.

⁷²⁰ Ten pat, p. 118, 120.

⁷²¹ Siekdamas įrodyti, kad observantai tinkamai nesilaiko šv. Pranciškaus regulos, 1512 m. sausį Boniface de Ceva išleido ir Paryžiaus parlamentui įteikė naują veikalą (*Articuli in supremo Parlamento senatu Parisiensi ad christianissimi Francorum Regis Ludovici XII [...]*), kuriame panaudojo *Firmamentum Trium Ordinum Beatissimi Patris nostri Francisci* fragmentus. Dalį jo teiginių 1514 m. observantas Bonaventūras Neveu pristatė pasmerkimui Paryžiaus universiteto Teologijos fakultete, kuris parėmė observantus. Abu pranciškonai tęsė diskusiją naujuose veikaluose, kuriuos 1517 m. apsvarstė Paryžiaus parlamentas. Jis uždraudė spausdinti ir pardavinėti Boniface de Ceva darbą *Defensorium elucidativum Observancie regularis Fratrum Minorum*, taip pat paprašė Leono X surasti problemos sprendimą. Nuvykęs į Romą, Boniface de Ceva buvo paskirtas vienu iš keturių patarėjų kardinolų komisijai, kurią popiežius Leonas X sudarė siekdamas išspręsti pranciškonų nesutarimus. Komisija paragino popiežių sušaukti ordino generalinę kapitulą, kuri įvyko per 1517 m. Sekmines. Tačiau pranciškonų ordino skilimo Boniface de Ceva nesulaukė: grįžęs į Paryžių ginti savo bylą parlamento teisme, jis mirė 1517 m. balandžio 12 d.

Nelson H. Minnich, „The Reform of the Mendicants on the Eve of the Protestant Reformation“, p. 32–34.

⁷²² Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. 119–120.

įteikimo Antrajam ir Trečiajam ordinui įkomponuota scena *Penki pirmieji pranciškonai kankiniai*. Joje pavaizduoti 1220 m. Maroke nužudyti broliai pranciškonai Beraldas, Petras, Adjutas, Akursijus ir Otonas, kurių pavyzdys buvo oficialiai iškeltas kaip gerbtinas įvedus penkių Maroko kankinių šventę, o šį sprendimą patvirtinančios popiežiaus Siksto IV brevės kopija 1481 m. atvežta į Vilnių⁷²³. Maroko kankinių atvaizdą taip pat galima interpretuoti kaip šv. Pranciškaus įkurto Mažesniųjų brolių ordino veiklos pristatymą – radikalaus sekimo Kristumi, iki kankinystės paaukojant savo gyvybę, pavyzdį.

Mažesniųjų brolių regulos patvirtinimo ir įteikimo Antrajam bei Trečiajam ordinui scenos Vilniaus Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir šv. Bernardno Sieniečio bažnyčios šiaurinės navos freskų cikle – sudėtingos kompozicijos atvaizdai, kuriuose istorinių įvykių vaizdavimas persipina su simboliškai išreikštomis teologinėmis idėjomis bei to meto aktualijomis. Pirmojoje scenoje perteikti pasakojimai iš pirmosios šv. Pranciškaus biografijos, parašytos Tomo Celaniečio, ir tęsiama šv. Bonaventūro „Didžiojoje legendoje“ pradėta tradicija sugretinti istorinį popiežiaus suteiktą regulos patvirtinimą su šv. Pranciškaus stigmatizacija – dieviškuoju šventojo artumo Kristui patvirtinimu. Regulos įteikimo klarisėms ir pranciškonams pasauliečiams scenos išreiškia įkūrėjo veiklos tęsinį ordino veikloje. Visuose trijuose ikonografijos pavyzdžiuose galima pastebėti tipiškus istorinių įvykių vaizdavimo bruožus: figūrų masteliu ir padėtimi išreikštą hierarchiją tarp popiežiaus, ordino įkūrėjo ir jo pasekėjų, skirtingą nuo dangiškajai sferai priskiriamos Kristaus figūros pristatymo, taip pat vaizduojamų asmenų ir įvykių patikslinimą gausiai naudojamomis inskripcijomis.

3. 1. 1. 2. *Pamokslininkų ordino patvirtinimas*

Vienintelis naratyvus atvaizdas Vilniuje, perteikiantis pirmojoje šv. Dominyko biografijoje aprašytą istorinį įvykį, išliko dominikonų Šventosios Dvasios vienuolyno pirmojo aukšto koridoriuje. Apie 1756–1770 m. jame nutapytą freskų ciklą pradeda kompozicija, pristatanti *Pamokslininkų ordino patvirtinimą* (priedas Nr. 2. 4. 11). Šį įvykį istorikai sieja su dviem datomis: 1216 m. gruodžio 22 d., kai Romoje susitikęs su naujai išrinktu popiežiumi Honorijumi III šv. Dominykas gavo jo patvirtinimą Tulūzoje įsikūrusiai pirmajai brolių bendruomenei, ir 1217 m. sausio 21 d., kai popiežius šv. Dominyką ir jo brolius įvardino kaip Pamokslininkų ordiną⁷²⁴. Pal. Jordano iš Saksonijos „Veikale apie Pamokslininkų ordino pradžią“ abu įvykiai aprašomi vienas po kito, paminint popiežiaus bei kardinolų vaidmenį patvirtinant naują vienuoliją:

⁷²³ Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. 120.

⁷²⁴ Gianni Festa, Augustin Laffay, *San Domenico, Padre dei Predicatori. La vita, la santità, l'eredità*, p. 229. „St. Dominic“, *The Thomistic Institute*.

*Tuo metu [...] popiežius Inocentas mirė ir jį pakeitė Honorijus, į kurį Dominykas iš karto kreipėsi tam, kad pristatytų planą [...], sutartą dėl jo ordino. Iš jo jis gavo pilną ir visišką patvirtinimą ordino ir viso kito, ko prašė. [...] Ordinas gavo Pamokslininkų pavadinimą ir buvo iškilmingai patvirtintas kardinolų.*⁷²⁵

Vilniaus Šventosios Dvasios vienuolyno freskoje stengiasi pavaizduoti ne tik pal. Jordano tekste paminėtus veikėjus, bendra kūrinio kompozicija puikiai atskleidžia istorinio susitikimo vaizdavimo taisykles. Pirmame plane šv. Dominykas pavaizduotas klūpantis prieš soste sėdintį ir laiminantį popiežių bei keturis kardinolus⁷²⁶ ir gaunantis iš popiežiaus rankų pergamentą. Nors „žemiško“ susitikimo veikėjai neatskiriami debesimis, kaip įprasta vizijų atvaizduose, popiežiaus figūra iškelta kur kas aukščiau už šv. Dominyką. Taip parodomas ne tik jo, bet ir viso Pamokslininkų ordino nuolankumas Bažnyčiai, atstovaujamai Šventojo Tėvo ir kardinolų. Už šios scenos atsiveria perspektyva į kolonada apsupatą popiežiaus rūmų vidinį kiemą. Kairėje, už šv. Dominyko figūros, įkomponuoti trys broliai, vilkintys dominikonų abitais; arčiausiai stovintis vienuolis priima popiežiaus laiminimą nulenkęs galvą. Šios figūros nurodo visą Pamokslininkų ordiną, kuriam susitikime su popiežiumi atstovauja šv. Dominykas. Taigi šventasis tampa savo įkurtos bendruomenės simboliu. Kaip pastebėjo Dalia Vasiliūnienė, Lietuvos dominikonų bažnyčiose buvusiuose reprezentaciniuose atvaizduose šv. Dominykas dažnai pristatomas „kaip Pamokslininkų ordino įkūrėjas ir netgi visos vienuolijos personifikacija“⁷²⁷. Tokia tendencija išryškėjo dar XIII a. tekstuose ir ikonografijoje.

Ordino įkūrėjo šventumo modelio „išradėju“ laikomas pal. Jordanas iš Saksonijos, apie 1231–1233 m. pabaigto „Veikalo apie Pamokslininkų ordino pradžia“ autorius⁷²⁸. Tačiau tiek šiame tekste, tiek apie 1235 m. juo remiantis Petro Ferandi parašytoje biografijoje minimos ne tik šv. Dominyko, bet ir Osmos vyskupo Diego, Tulūzos vyskupo Fulkono, popiežiaus Inocento III pastangos, kurios buvo svarbios formuojantis Pamokslininkų ordinui. Pavyzdžiui, pabrėžiama, kad šv. Dominykas kartu su vyskupu Fulkonu vyko į Laterano IV Susirinkimą ir prašė popiežiaus Inocento III patvirtinti ordiną⁷²⁹. Pirmųjų brolių bendruomenė šiuose veikaluose vertinama kaip

⁷²⁵ Versta iš: Blessed Jordan, *The Libellus of Jordan of Saxony*, p. 48–49.

⁷²⁶ Dalia Klajumienė, *XVIII a. sienų tapyba Lietuvos bažnyčių architektūroje*, p. 137

Dalia Klajumienė, „Vilniaus dominikonų vienuolyno prie Šv. Dvasios bažnyčios pirmo aukšto koridorius XVIII a. II pusės sienų tapyba“, p. 11.

⁷²⁷ Dalia Vasiliūnienė, „Pamokslininkų ordino šventųjų reprezentacija Lietuvos bažnyčiose“, p. 133.

⁷²⁸ Gianni Festa, Augustin Laffay, *San Domenico, Padre dei Predicatori. La vita, la santità, l'eredità*, p. 31–33.

⁷²⁹ „Tas pats vyskupas pasiėmė brolių Dominyką kaip savo bendražygį į susirinkimą, ir kartu jie prašė Viešpaties popiežiaus Inocento patvirtinti brolių Dominyką ir jo bendražygius [kaip] Ordiną, kuris būtų vadinamas ir būtų Pamokslininkų ordinas, taip pat patvirtinti pajamas, jau užrašytas broliams Grafo [Monteforto] ir Vyskupo [Fulko]. Išlausęs šio prašymo, Romos Sosto galva paragino brolių Dominyką sugrįžti pas savo brolius ir, su jais pasitarus, vienbalsiai priėmus jau patvirtintą regulą, Vyskupas turėjo paskirti jiems bažnyčią. Po to jis turėjo sugrįžti ir gauti popiežiaus patvirtinimą darbui.“

Versta iš: Blessed Jordan, *The Libellus of Jordan of Saxony*, p. 46–47.

neturtui pasišventusių pamokslininkų grupė, įkvėpta vyskupo Diego, veikusi tik Tulūzos vyskupijos ribose ir siekusi praplėsti savo veiklą už jų – būtent todėl reikėjo, kad vyskupą Fulkoną lydėtų Dominykas⁷³⁰. Inocentas III siekė ją paversti ordinu paragindamas išsirinkti jau patvirtintą regulą, o tuomet sugrįžti ir gauti pilną leidimą veiklai⁷³¹. Tačiau Costantino Medici „Šv. Dominyko legendoje“, pabaigtoje 1246–1247 m.⁷³², kitų istorinių veikėjų reikšmė nebeišryškinama, šv. Dominyką stengiamasi pristatyti kaip vienintelį Pamokslininkų ordino įkūrėją, kuris savo šventumu, charizma ir stebukladario galiomis galėtų varžytis su šv. Pranciškumi⁷³³. Tokia atmintis paveikė vėlesnę dominikonų istoriografiją⁷³⁴.

Šv. Dominyko kaip vienintelio ordino sumanytojo ir įkūrėjo įvaizdis įsitvirtino ir ikonografinėje tradicijoje. Jos pradžia – šventojo sarkofagą Bolonijos Šv. Dominyko bazilikoje puošiantis reljefas (priedas Nr. 1. 2. 4). Dešinėje sarkofago pusėje įkomponuotos trys scenos: šv. Dominyko susitikimas su popiežiumi Inocentu III, jo sapnas apie griūvančią Laterano baziliką ir Pamokslininkų ordino patvirtinimas⁷³⁵. Pastarojo epizodo kompozicijoje šv. Dominykas pavaizduotas priklaupęs prieš sosto sėdintį popiežių ir gaunantis iš jo rankų knygą⁷³⁶. Ši ikonografinė schema atkartota, ko gero, žinomiausiam Pamokslininkų ordino patvirtinimo atvaizde (priedas Nr. 4. 1. 6), nutapytame dailininko Leandro Bassano (1557–1622) XVII a. pr. ir saugomame pagrindinės Venecijos dominikonų bažnyčios, Šv. Jono ir Pauliaus bazilikos (*Santi Giovanni e Paolo, San Zanipolo*), zakristijoje⁷³⁷. Paveikslo centre sosto ant pakylės sėdi auksu siuvinėta kapa ir tiara pasipuošęs popiežius. Prieš jį – ant žemiausios pakopos suklypęs šv. Dominykas, dešinėje rankoje laikantis gautą patvirtinimo dokumentą, o kairę ištiesęs link pontifiko. Šis paveikslo fragmentas, ypač šv. Dominyko figūra, primena Vilniaus Šventosios Dvasios vienuolyno freską, nors joje atvaizdas apsuktas veidrodiniu principu, o popiežius laimina šventąjį

„Kai tas pats vyskupas išvyko į Romą, į visuotinį susirinkimą, taip pat ir brolis Dominykas išvyko su juo. Ten, su tokiu pačiu troškimu ir vienodais ketinimais, jie maldavo popiežių Inocentą patvirtinti broliui Dominykui ir tiems, kurie jį seka, Ordiną, kuris būtų vadinamas ir būtų Pamokslininkų.“ (Pietro Ferrandi, *Legenda*, 312).

Citata iš: Gianni Festa, Augustin Laffay, *San Domenico, Padre dei Predicatori. La vita, la santità, l'eredità*, p. 47.

⁷³⁰ Gianni Festa, Augustin Laffay, *San Domenico, Padre dei Predicatori. La vita, la santità, l'eredità*, p. 228.

⁷³¹ Ten pat, p. 99.

⁷³² Ten pat, p. 46.

⁷³³ Ten pat, p. 47–48.

⁷³⁴ Pavyzdžiui, 1259 m. Generalinėje kapituloje nutarta Osmos vyskupo Diego vardą pakeisti į Dominyką oficialiuose *Legendos* pasakojimuose nuo epizodo, kuriame Diegas įkūrė vienuolyną Prujilyje (Prouille).

Ten pat, p. 48.

⁷³⁵ *L'Arca di San Domenico*, p. 10.

⁷³⁶ To paties dydžio ir formos knyga pasikartoja ir kituose Šv. Dominyko arkos reljefuose: pavyzdžiui, šventasis ją gauna vizijoje iš apaštalo šv. Pauliaus rankų ir vėliau įteikia broliams – taip simboliškai pristatomas krikščioniškosios doktrinos perdavimas. Tuo tarpu susitikimo su Inocentu III scenoje matomas šventojo išvyniojamas pergamento ritinys. „Dominican Order“, *The Grove Encyclopedia of Medieval Art and Architecture*. Volume I, p. 308.

⁷³⁷ Dažnai šiam kūriniui priskiriamas klaidingas pavadinimas *Honorijus III patvirtina šv. Dominyko regulą 1216 m.* Savo ordinui šv. Dominykas pasirinko šv. Augustino regulą, todėl jai gauti patvirtinimo nereikėjo.

„Bassano, Leandro“, *Web Gallery of Art*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.wga.hu/frames-e.html?/html/b/bassano/leandro/honorius.html>

panašiai, kaip XVI a. pab. – XVII a. pr. Cristóbal Lloréns (apie 1550–1616) sukurtame paveiksle⁷³⁸ (priedas Nr. 4. 1. 7). Artimiausia vilnietiškam variantui – nedidelė vėlyvojo baroko drobė *Honorijus III patvirtina Pamokslininkų ordino konstitucijas* (priedas Nr. 4. 1. 8), sukurta 1754 m. Verotijaus kartu su dar penkiomis scenomis iš šv. Dominyko gyvenimo ir saugoma Tulūzoje, pirmiesiems dominikonams padovanotame Pierre Seilhan name⁷³⁹. Šv. Dominyko, popiežiaus ir arčiausiai jo stovinčio kardinolo figūros, draperija kompozicijos viršuje ir kiek panašus arkų ritmas fone leidžia teigti, kad freska Vilniuje galėjo būti nutapyta remiantis šio atvaizdo graviūra arba abu kūriniai turėjo bendrą pirmavaizdį.

XVIII a. II p. nutapyta Vilniaus Šventosios Dvasios vienuolyno galerijos freska *Pamokslininkų ordino patvirtinimas* iliustruoja istorinį įvykį, kurį iš tikrųjų sudaro du etapai, aprašyti pal. Jordano iš Saksonijos „Veikale apie Pamokslininkų ordino pradžia“. Kaip tapo įprasta praėjus keliems dešimtmečiams po šv. Dominyko mirties, jis pristatomas kaip vienintelis ordino įkūrėjas. Šv. Dominykas freskos kompozicijoje yra tapęs savo ordino simboliu ir išreiškia visos bendruomenės nuolankumą Bažnyčios hierarchijai – popiežiui ir kardinolams. Greta tekste minimų veikėjų, freską papildė šventąjį lydinčių brolių grupelė. Ji simbolizuoja ordiną, apie kurio veiklą pasakoja kitose galerijos freskose matomi dominikonų šventųjų ir palaimintųjų gyvenimų epizodai. Kitaip nei panašų istorinį įvykį vaizduojančioje XVI a. freskoje iš Vilniaus bernardinų bažnyčios, šioje kompozicijoje nebėra akivaizdžių dangiškų jėgų įsikišimą vaizduojančių ženklų, atsisakyta ir įvykį patikslinančių inskripcijų, scena perteikta pakylėtai, bet realistiškai.

3. 1. 1. 3. Šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus susitikimas

Šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus susitikimo realumu abejojama – jis nėra minimas ankstyviausiose abiejų šventųjų biografijose, dominikonų ir pranciškonų hagiografinėje literatūroje pasakojimai apie jį įsitvirtino tik praėjus pusei amžiaus nuo ordinų įkūrėjų mirties. Visgi istorikai svarsto apie tris galimus susitikimus, paminėtus gana ankstyvuose šaltiniuose. Pirmasis galėjęs įvykti Romoje 1215 m. rudenį arba 1216 m. žiemą, abiemis šventiesiems nuvykus pas popiežių Laterano IV Susirinkimo metu⁷⁴⁰. Antrasis – šalia Asyžiaus esančioje Porciunkulėje, vykstant pranciškonų

⁷³⁸ „Honorius III confirming the Order of St Dominic. Painting by Cristobal Llorens“, *Meisterdrucke*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. [https://www.meisterdrucke.ie/fine-art-prints/Cristobal-Llorens/1410513/Honorius-III-\(Cencio-Savelli.-pope-from-1216-to-1227\)-confirming-the-Order-of-Saint-Dominic.-Painting-by-Cristobal-Llorens-\(circa-1550-1616\).html](https://www.meisterdrucke.ie/fine-art-prints/Cristobal-Llorens/1410513/Honorius-III-(Cencio-Savelli.-pope-from-1216-to-1227)-confirming-the-Order-of-Saint-Dominic.-Painting-by-Cristobal-Llorens-(circa-1550-1616).html)

⁷³⁹ „Maison Seilhan“, *Tourism in Toulouse*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.toulouse-visit.com/maison-seilhan-maison-de-l-inquisition-saint-dominique/toulouse/pcumid031v5014cc>

⁷⁴⁰ Gianni Festa, Augustin Laffay, *San Domenico, Padre dei Predicatori. La vita, la santità, l'eredità*, p. 98.

Apie šv. Pranciškaus lankymąsi Laterano IV Susirinkime nėra išlikę informacijos pranciškonų kronikose; jis minimas tik 1260 m. dominikono Gerardo Frašiečio parengtame veikale „Pamokslininkų ordino brolių gyvenimai“.

Christie Fengler Stephany, „The Meeting of Saints Francis and Dominic“, p. 218.

Generalinei kapitulai 1218 m.⁷⁴¹ Trečiasis – pas kardinolą Hugoliną, būsimąjį popiežių Grigalių IX, veikiausiai 1221⁷⁴² arba 1220 m. Romoje ar netoli nuo jos esančiame Viterbo mieste⁷⁴³.

Pastarasis susitikimas pirmą kartą paminėtas apie 1246–1247 m. Tomo Celaniečio parašytoje antrojoje šv. Pranciškaus biografijos versijoje, tačiau neįtrauktas į šv. Bonaventūro „Didžiąją legendą“ 1262–1263 m.⁷⁴⁴. Pranciškonų aplinkoje labiau paplito XIV a. pirmoje pusėje „Šv. Pranciškaus žiedelių“ autoriaus užrašytas pasakojimas. XVIII skyriuje teigiama, kad šv. Pranciškui sušaukus brolių susirinkimą, jame dalyvavo kardinolas Hugolinas ir pasižiūrėti atvykęs šv. Dominykas „kartu su septyniais savo vienuoliais“, tuo metu keliavę iš Bolonijos į Romą⁷⁴⁵. Tekste išreiškiamas šv. Dominyko nusistebėjimas šv. Pranciškui liepus broliams nesirūpinti kūno reikmėmis. Vis dėlto, apylinkių gyventojams sunešus reikiamų gėrybių, šv. Dominykas „nusižeminęs prikaišiojo sau dėl neteisingų minčių apie šv. Pranciškaus įsakymą ir nuolankiai parklupo prieš šventąjį, atsiprašydamas už savo kaltę“⁷⁴⁶. Be to, pažadėjo „laikytis švento evangelinio neturto“ ir atskirti „visus savo Ordino brolius, kurie išdrįs turėti kokią nors nuosavybę“⁷⁴⁷. Neturto svarba buvo pabrėžiama nuo pat šv. Dominyko veiklos Prancūzijoje pradžios, todėl „Šv. Pranciškaus žiedelių“ tekstas veikiausiai išreiškia ne realų istorinį įvykį, bet to meto pranciškonų siekį įrodyti įtaką dominikonams įtvirtinant abiem ordinams bendrą evangelinio neturto idealą. Šv. Pranciškaus pranašumą šv. Dominyko atžvilgiu tekste parodo ir pastarojo kritiškumas, ir vėlesnis nusižeminimas. Vis dėlto ikonografijoje paplito kitas, Pamokslininkų ordino aplinkoje atsiradęs pasakojimas, labiau išryškinęs abiejų šventųjų lygiavertiškumą ir brolybę.

1260 m. Generalinėje dominikonų kapituloje patvirtintas Gerardo Frašiečio veikalas „Pamokslininkų ordino brolių gyvenimai“ tapo oficialia ordino istorija, kurioje pirmą kartą randamas pasakojimas apie Laterano IV Susirinkimo metu Romoje šv. Dominyko regėtą viziją ir kitą dieną įvykusį jo susitikimą su šv. Pranciškumi⁷⁴⁸:

Dominykas atidžiai apžiūrėjo savo bendražygio bruožus, kol vizija tęsėsi; kitą dieną atpažinęs jį kaip palaimintąjį Pranciškų, [...] jis pribėgo, švelniai jį apkabino ir pabučiavo sakydamas: „Tu esi mano bendražygis; stokime drauge, ir joks priešas mūsų nemugalės.“ [...] Nuo tos valandos jie susivienijo širdimis bei sielomis Dieve ir įsakė savo sūnums puoselėti šią brolybės dvasią iki laikų pabaigos⁷⁴⁹.

Šis pasakojimas įkvėpė naują ikonografinį tipą ir suteikė jam pavadinimą. Apsikabinusių šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus atvaizdai dažnai papildomi įrašu *Stemus simul* (lotynų k. *stokime drauge*,

⁷⁴¹ Gianni Festa, Augustin Laffay, *San Domenico, Padre dei Predicatori. La vita, la santità, l'eredità*, p. 98.

⁷⁴² Ten pat.

⁷⁴³ Christie Fegler Stephany, „The Meeting of Saints Francis and Dominic“, p. 219.

⁷⁴⁴ Ten pat, p. 221.

⁷⁴⁵ *Šventojo Pranciškaus žiedeliai*, p. 64.

⁷⁴⁶ Ten pat, p. 67.

⁷⁴⁷ Ten pat.

⁷⁴⁸ Christie Fegler Stephany, „The Meeting of Saints Francis and Dominic“, p. 219–220.

⁷⁴⁹ Citata versta iš: Christie Fegler Stephany, „The Meeting of Saints Francis and Dominic“, p. 220.

stovėkime kartu), nurodančiu į Gerardo Frašiečio užrašytą šv. Dominyko frazę. Pastebima, kad mene perteikiant šią sceną beveik visuomet stengtasi perduoti žinutę apie abipusės pagarbos ir bendradarbiavimo tarp dominikonų ir pranciškonų troškimą⁷⁵⁰. Šv. Dominyko žodžiai įvykio aprašyme išreiškia abiejų šventųjų lygybę vykdant bendrą misiją – darbą Bažnyčiai. Lygybė atsispindi ir tradicinėje susitikimo vaizdavimo schemoje: šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko figūros vienodo dydžio, šventieji atsukę vienas į kitą broliškai apsikabina ar tiesia rankas apsikabinimui. Kartais greta jų vaizduojami kiti pranciškonai ir dominikonai – jų įtraukimą į kompoziciją paskatino įvykio aprašymą užbaigiantis nurodymas abiejų ordinų nariams puoselėti brolybę. Taigi susitikimo scena tapo būdu išreikšti Pamokslininkų ir Mažesniųjų brolių ordinų vienybę, abiejų vienuolių įkūrėjus pristatant kaip savo įkurtų bendruomenių atstovus ir simbolius.

Kartais šalia šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko į minėtą sceną buvo įjungiami ir trečio šventojo figūra – šv. Angelo iš Sicilijos (1185–1220). Vienuolis karmelitas 1218 m. atvyko iš Palestinos į Romą pristatyti popiežiui Honorijui III šv. Alberto iš Jeruzalės parengtą regulą ir pamokslavo Laterano Šv. Jono bazilikoje; pagal kai kurias legendos versijas, Romoje jis susitiko šv. Dominyką ir šv. Pranciškų⁷⁵¹. Popiežiui Honorijui III patvirtinus karmelitų regulą 1226 m., ši vienuolija tapo dar vienu elgetaujančiuoju ordinu. Visų trijų ordinų vienybė buvo išreiškiamą ir ikonografijoje, vaizduojant trijų šventųjų susitikimą (po šv. Angelo kanonizacijos 1459 m.). Vilniuje kaip nuoroda į šią legendą buvo įkomponuota Šv. Pranciškaus Asyziečio ir Bernardino Sieniečio bažnyčios šiaurinės navos gale esančiame altoriuje, pastatytame tarp 1820 ir 1856 m.: abipus paveikslo *Šv. Pranciškus, gaunantis Porciunkulės atlaidus*, stovėjo šv. Dominyko ir šv. Angelo iš Sicilijos skulptūros⁷⁵².

XVII a. II p. paveikslas, vaizduojantis šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus susitikimą, išliko Vilniaus dominikonų Šventosios Dvasios bažnyčioje (priedas Nr. 2. 4. 1)⁷⁵³. Restauruojant buvo atidengtas jo pirmajame tapybos sluoksnyje buvęs užrašas didžiosiomis raidėmis *Stemus simul* – nuoroda į legendoje šv. Dominyko ištartus žodžius. Ši frazė vėlesnio pertapyimo metu buvo pakartota mažesniu šriftu. Kompozicijos centre – visu ūgiu matomos stovinčių apsikabinusių šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus figūros. Šv. Dominykas pavaizduotas kairėje, su baltu abitu ir juodu apsiaustu, prie jo diržo prisegtas rožinio vėrinys su dvigubu kryžiumi. Šv. Pranciškus stovi dešinėje, apsirengęs tamsiai rudu abitu, susijuosęs diržu, o prie jo prisisegęs rožinį ir knygą. Už jų figūrų

⁷⁵⁰ Christie Fenger Stephany, „The Meeting of Saints Francis and Dominic“, p. 233.

⁷⁵¹ Antonio Borrelli, „Sant’ Angelo da Gerusalemme (di Sicilia)“, *Santi, beati e testimoni*. Paskelbta 2002 m. lapkričio 19 d. <http://www.santiebeati.it/dettaglio/51875>

Ludovico Saggi, „Angelo di Sicilia, santo“, *Dizionario Biografico degli Italiani*, Volume 3 (1961), *Treccani*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. [https://www.treccani.it/enciclopedia/angelo-di-sicilia-santo_\(Dizionario-Biografico\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/angelo-di-sicilia-santo_(Dizionario-Biografico)/)

⁷⁵² Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. 353–354.

⁷⁵³ Saulius Mikėnas, „Vilniaus Šv. Dvasios bažnyčia: Molbertinė tapyba“, *Lietuvos TSR istorijos ir kultūros paminklų sąvadas*. I tomas: *Vilnius*, p. 145.

matomas peizažas su sodu ir debesuotu dangumi, baliustrados fragmentas, dešiniajame paveiklo krašte – kolona ir raudonos spalvos draperija.

Labai panašiai apsikabinusių šventųjų figūros buvo pavaizduotos Vilniaus Šventosios Dvasios bažnyčios prieangio freskoje (priedas Nr. 2. 4. 13), galimai nutapytoje Motiejaus Sluščianskio apie 1756–1770 m. Kūnų, veidų, rankų padėtis, net tokios detalės, kaip šv. Dominyko gobtuvo klostės rodo, kad freska galėjo būti sukurta remiantis paveikslu ar abu atvaizdai sukurti pagal vieną pirmavaizdį. Freskos autorius skyrė daugiau dėmesio perteikdamas švelnias šventųjų veidų išraiškas, be to, antrame plane galima išvelgti architektūrinį miesto peizažą. Deja, šiuo metu freska yra labai blogos būklės, apatinė jos dalis ypač sugadinta.

Susitikimo komponavimas šalia freskos, vaizduojančios šv. Dominyką ir šv. Pranciškų kartu remiančius griūvančią Laterano baziliką (priedas Nr. 2. 4. 12), pratęsė seną šių dviejų pasakojimų jungimo ikonografijoje tradiciją, turėjusią išryškinti Pamokslininkų ir Mažesniųjų brolių ordinų priklausomybę nuo popiežiaus ir išreikšti abiejų ordinų pagarbą vienas kitam⁷⁵⁴. Dominikonas Fra Angelico altoriuje, sukurtame Kortonos Šv. Dominyko bažnyčiai apie 1437 m. (priedas Nr. 4. 1. 9), taip pat sujungė pasakojimus apie popiežiaus Inocento III sapną ir šv. Dominyko susitikimą su šv. Pranciškumi. Predeloje, vaizduojančioje septynias scenas iš šv. Dominyko gyvenimo, šventasis parodytas remiantis Laterano baziliką, o greta – apsikabinantis šv. Pranciškų. Ši predelos dalis turėjo pabrėžti popiežiaus patvirtinto ir Mažesniųjų brolių ordinui lygiaverčio Pamokslininkų ordino institucinę reikšmę⁷⁵⁵. Vilniaus Šventosios Dvasios bažnyčios prieangyje šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus vaizdavimas kartu tiek susitikimo, tiek Inocento III vizijos scenose turėjo priminti dominikonų ir pranciškonų vienybę dirbant Bažnyčiai, o šventuosius pristatyti kaip jų įkurtų ordinų atstovus.

Verta atkreipti dėmesį į visų dabartinėje Lietuvos teritorijoje išlikusių *Šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus susitikimo* scenų panašumą. Trakų dominikonų vienuolyno Šv. Mykolo koplyčios didįjį altorių puošė XVIII a. II p. paveikslas *Šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus susitikimas* (priedas Nr. 4. 1. 10)⁷⁵⁶, kuriame nutapytos šventųjų figūros ir užrašas *Stemus simul* primena Vilniaus Šventosios Dvasios bažnyčioje saugomą drobę, tuo tarpu antrame plane išryškėjantis peizažas, pastatas su bokštu kairėje ir raudonų plytų mūras dešinėje – freskoje šiandien vos įžiūrimas detales. Palėvenės dominikonų Šv. Dominyko bažnyčioje šventųjų susitikimo scena buvo nutapyta senajame didžiojo altoriaus paveiksle; XVIII a. II p. ji įkomponuota lipdinyje ant arkos, skiriančios navą nuo presbiterijos⁷⁵⁷ (priedas Nr. 4. 1. 11). Kūrinio centre kartojama vienas prieš kitą stovinčių ir apsikabinusių šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus kompozicija. Labai panašiai susitikimo scena

⁷⁵⁴ Christie Fengler Stephany, „The Meeting of Saints Francis and Dominic“, p. 224–226.

⁷⁵⁵ Ten pat, p. 227.

⁷⁵⁶ „Jėga ir grožis jo šventovėje...“ (*Ps 96, 6*). *Vilniaus arkivyskupijos sakralinės vertybės Bažnytinio paveldo muziejuje*, p. 332.

⁷⁵⁷ Dalia Klajumienė, „Palėvenės sakralinio ansamblio architektūra ir dailės paminklai“, p. 12–13.

buvo pavaizduota ir XVIII a. vid. pranciškonų dailės pavyzdyje – Tytuvėnų Švč. Mergelės Marijos Angelų Karalienės bažnyčios Didžiojo altoriaus antpediume (priedas Nr. 4. 1. 12). Stovinčių, apsikabinusių šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus figūros buvo įkomponuotos greta pranciškonų šventųjų šv. Jono Kapestrano, šv. Antano Paduviečio ir pal. Jono Dunso Škoto arba šv. Petro iš Regalado, išreiškiančių pagarbą Švč. Mergelei Marijai⁷⁵⁸. Visų išlikusių lietuviškųjų XVII–XVIII a. variantų ikonografinės schemos panašumas leidžia spėti, kad juos kuriant remtasi bendru pirmavaizdžiu, tuo metu dariusiu didelę įtaką tiek pranciškonų, tiek dominikonų bendruomenėms.

Šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus susitikimas, nors ir nepaminėtas ankstyviausiuose tekstuose apie abu šventuosius, nuo XIII a. antrosios pusės jau buvo aprašomas kaip reikšmingas istorinis įvykis. Iš pasakojimų apie tris galimus susitikimus ikonografinėje tradicijoje ištvirtino tik vienas, geriausiai išryškinęs šventųjų lygiavertiškumą ir brolybę. Užrašyta Gerardo Frašiečio parengtuose „Pamokslininkų ordino brolių gyvenimuose“, legenda apie šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus susitikimą buvo vaizduojama rankraščių iliustracijose, freskose ir tapyboje ant medžio lentų nuo XIV a. Tiek dominikonų, tiek pranciškonų dailėje ši tema išreiškė abiejų ordinų bendrystę dirbant dėl žmonių išganymo. Tą pačią funkciją atliko ir vilnietiški šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus susitikimo atvaizdai, išlikę dominikonų Šventosios Dvasios bažnyčioje. XVII a. II p. paveiksle ir XVIII a. II p. nutapytoje prieangio freskoje šventieji vaizduojami broliška apsikabine, simbolizuojantys savo įkurtus ordinus ir išreiškdami jų lygiavertiškumą.

3. 1. 1. 4. Šv. Antanas gauna iš šv. Pranciškaus užduotį skelbti ir aiškinti Šventąjį Raštą

Vilniaus Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčioje neseniai atrasta dar viena scena, vaizduojanti istorinį įvykį – šv. Antano Paduviečio (Fernando Martins de Bulhões, 1195–1231, kanonizuotas 1232 m.) susitikimą su šv. Pranciškumi, per kurį šis pavedęs jaunesniajam Mažesniųjų brolių ordino nariui užduotį skelbti ir aiškinti Šventąjį Raštą (priedas Nr. 2. 1. 4). Joje šv. Antanas matomas suklypęs prieš ordino įkūrėją, vieną ranką pridėjęs prie krūtinės, o kita imantis atverstą knygą iš šv. Pranciškaus, kuris dešine ranka laimina garsųjį pamokslininką. Scena nutapyta bažnyčios centrinės navos skliaute, kurį šv. Antano Paduviečio gyvenimo ir stebuklų epizodus pristatančiomis freskomis apie 1773–1780 m. papuošė Pranciškus Nemirovskis ir nežinomas unitų dvasininkas⁷⁵⁹.

Tai viena iš mažųjų ciklo scenų. Ji įkomponuota netoli didesnės freskos, kurioje perteikiamas pasakojimas apie stebuklingai išsipildžiusį šv. Antano pamokslą: šventasis, prisiminęs

⁷⁵⁸ Rūta Janonienė, „Didžiojo altoriaus antpedijus“, *Tytuvėnų Bernardinų bažnyčia ir vienuolynas*, p. 303–306.

⁷⁵⁹ Gabija Surdokaitė-Vitienė, „Šv. Antano Paduviečio gyvenimas ir darbai Vilniaus pranciškonų bažnyčios skliauto tapyboje“, *Excellentia virtutum*, p. 67, 71.

Jėzaus žodžius „Kur tavo lobis, ten tavo širdis“ (Mt 6, 21)⁷⁶⁰, paskelbė, kad mirusio lupikautojo širdis turėjo likti jo pinigų skrynioje, kur vėliau ji ir buvo atrasta⁷⁶¹. Šalia šios freskos matomos dvi emblemos, simboliškai pristatančios šv. Antano pamokslų išskirtinumą ir vis geresnį Dievo Žodžio skelbimą, bei keturios mažosios scenos. Pirmoji – Šv. *Antano kelionė pas saracenus į Afriką*, kuomet kankinystės troškęs jaunas vienuolis buvo audros nublokštas į Italiją, antroji – jo tikrąjį pašaukimą būti pamokslininku patvirtinęs įvykis – Šv. *Antanas gauna iš šv. Pranciškaus užduotį skelbti ir aiškinti Šventąjį Raštą*, trečioji – Šv. *Antano pamokslas suvaldžius lietaus stichiją*, ketvirtoji – Šv. *Antanas palaimindamas išgydo sergantį vaiką*⁷⁶². Tad visas skliauto dekoru segmentas pasakoja apie šv. Antano pašaukimo ieškojimą ir išsipildymą tapus Dievo Žodžio skelbėju.

Kaip pastebėjo Jolita Liškevičienė, freska *Šv. Antanas gauna iš šv. Pranciškaus užduotį skelbti ir aiškinti Šventąjį Raštą* yra sukurta pagal Joseph Sebastian Klauber⁷⁶³ graviūrą⁷⁶⁴ (priedas Nr. 4. 1. 13). Iliustracija, kuri turėjo būti parengta iki dailininko mirties 1768 m., buvo įtraukta į 1796 m. Miunchene išleistą knygą „Šv. Antano Paduviečio gyvenimas“⁷⁶⁵, veikiausiai ir į ankstesnius leidinius. Vilniuje nutapytos freskos centre esančios šv. Pranciškaus ir šv. Antano figūros tiksliai atkartoja matomas raižinyje. Iš jos perkeltas architektūros fragmentas, matomas už šv. Pranciškaus nugaros, ir virš jo galvos atsivėrusi debesų properša su spinduliais, sukuriančiais dieviško apreiškimo išpūdį. Raižinio apačioje, virš graverio parašo, pateiktas iliustracijos aprašas: „Šv. Antanas gauna pamokslavimo ir Šventojo Rašto aiškinimo užduotį; atranda velnio apgaulę sakdamas pamokslą žmonėms“⁷⁶⁶. Pastarojo epizodo, pavaizduoto graviūros antrame plane dešinėje pusėje, buvo atsisakyta kiek supaprastintoje freskos kompozicijoje. Joje išryškintas tik abiejų šventųjų susitikimas ir per jį Mažesniųjų brolių ordino įkūrėjo pavesta užduotis šv. Antanui.

⁷⁶⁰ Evangelijoje pagal Matą užrašytoje citatoje iš Jėzaus Kalno pamokslo raginama susimąstyti apie godaus turtų kaupimo laikinumą ir beprasmybę: „Nesikraukite lobių žemėje, kur kandys ir rūdys ėda, kur vagys įsilaužia ir vagia. Verčiau kraukitės lobį danguje, kur nei kandys, nei rūdys neėda, kur vagys neįsilaužia ir nevagia, nes kur tavo lobis, ten ir tavo širdis.“ (Mt 6, 19–21).

⁷⁶¹ Jolita Liškevičienė, „Šv. Antano Paduviečio gyvenimo ir stebuklų freskos Vilniaus pranciškonų bažnyčios lubų skliaute: pirmavaizdžiai ir sumanymo rekonstrukcija“, p. 118–120.

⁷⁶² Ten pat, p. 117–118, 120–122, 138–139.

⁷⁶³ Joseph Sebastian Klauber (1710–1768) mokėsi graverio ir leidėjo amato Augsburgėje pas Melchior Rein ir Prahoje pas Antonin Birkhardt (1677–1748). Nuo XVIII a. ketvirtojo dešimtmečio dirbo kartu su jaunesniu broliu, graveriu, braižytoju ir meno kūrinių leidėju Johann Baptist Klauber (1712 – apie 1787). Broliai Klauberiai buvo Tryro arkivyskupo ir kurfiursto dvaro graveriai, daugiausia kūrė šventųjų atvaizdus gamykliniu būdu.

„Klauber“, *de-academic: Academic dictionaries and encyclopedias. Academic dictionaries and encyclopedias*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://de-academic.com/dic.nsf/dewiki/772534>

⁷⁶⁴ Jolita Liškevičienė, „Šv. Antano Paduviečio gyvenimo ir stebuklų freskos Vilniaus pranciškonų bažnyčios lubų skliaute: pirmavaizdžiai ir sumanymo rekonstrukcija“, p. 120–122.

⁷⁶⁵ [Joseph Sebastian Klauber], *Vita S. Antonii Paduani = Der paduanische Wundersmann in seiner Lebensgröße abgebildet; das ist: das Leben und die Wunderwerke des heiligen Antonius von Padua. Mit Sittenlehren und Andachtsübungen*. Zweyte neu verbesserte Auflage, München, 1796, p. 37. Prieiga internete: <https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb10789324?q=Klauber&page=56.57>

⁷⁶⁶ *S. Antonius, munus Prædicandi ac faeras Lit-/teras interpretandi accipit: Fraudem Daemonis / detegit, dum concionem ad Populum habuit.*

Kaip ir šv. Pranciškaus susitikimo su šv. Dominyku atveju, freskoje pavaizduoto įvykio istoriškumas kelia abejonių. Teigiama, kad šv. Antanas Paduvietis pirmą kartą sutiko šv. Pranciškų Mažesniųjų brolių ordino Generalinėje kapituloje Asyžiuje 1221 m. gegužę, tačiau su juo pats nekalbėjo, tik klausėsi ordino įkūrėjo būdamas minioje⁷⁶⁷. Pasak legendos, kitą kartą abu šventieji susitiko stebuklingu būdu, kai 1224 m. šv. Pranciškus pasirodė Arlio kapituloje šv. Antanui sakant pamokslą apie kryžių⁷⁶⁸. Trečiasis įvykis, kuris ir įkvėpė abiejų šventųjų susitikimo vaizdavimą, taip pat nebuvo fizinis susitikimas: apie 1223–1224 m. ordino įkūrėjas išsiuntė laišką šv. Antanui, leisdamas šiam mokyti brolius teologijos⁷⁶⁹. Laiško tekstas trumpas:

Broliui Antanui, mano vyskupui, Pranciškus [siunčia] linkėjimus.

Man [būtu] malonu, kad tu mokytum brolius šventosios teologijos, tačiau šiose studijose neužgesintum maldos ir pasišventimo dvasios, kaip parašyta reguloje.⁷⁷⁰

Ši žinutė išreiškė Mažesniųjų brolių ordino įkūrėjo valią, išdėstyta ir reguloje: teologijos studijos vertintos, tačiau šv. Pranciškui buvo svarbu, kad jos neužgožtų maldos. Kartu ordino įkūrėjo laiškas oficialiai patvirtino šv. Antano kaip pamokslininko ir teologijos mokytojo statusą⁷⁷¹, kuris buvo reikšmingas ne tik to meto pranciškonų bendruomenėje, bet ir vėliau, vystantis jo kultui po 1232 m. kanonizacijos. Taip susiformavo naujas ikonografinis tipas: imta vaizduoti šv. Pranciškaus ir šv. Antano susitikimą, per kurį ordino įkūrėjas neva palaiminęs pirmąjį pranciškoną teologijos mokytoją ir parodęs savo pritarimą jo veiklai, iš tikrųjų išreikštą tik trumpame laiške. Regulos paminėjimas jame veikiausiai lėmė tai, kad šv. Pranciškus freskoje (ir raižinyje) pavaizduotas perduodantis atverstą knygą – savo užrašytą taisyklių ir patarimų rinkinį broliams.

Ordino įkūrėjo susitikimo su jaunesniu broliu schema išreiškia pavaizduotų figūrų hierarchiją: šv. Pranciškus matomas stovintis, šv. Antanas – priklaupęs prieš jį, priimantis tėvišką palaiminimą. Ši schema turi atitikmenį ir dominikonų dailėje, pavyzdžiui, įprastai taip vaizduojamas šv. Dominykas, išsiunčiantis į misiją Lenkijoje šv. Hiacintą⁷⁷². Nors Lietuvoje nerasta pastarosios scenos pavyzdžių, sukurtų iki XIX a. vidurio, tęsdamas dominikoniškos ikonografijos tradicijas Vilniaus Šv. Jokūbo ir Pilypo bažnyčios Šv. Hiacinto koplyčios skliaute 1944 m. taip šv. Dominyką ir šv. Hiacintą pavaizdavo Jerzy Hoppenas (1891–1969; priedas Nr. 4. 1. 14). Abiem atvejais jaunesnieji šventieji savo kūno padėtimi ir gestais rodo pagarbą ir paklusnumą vyresniesiems.

⁷⁶⁷ „Contacts with Francis of Assisi“, *Provincia Italiana di S. Antonio di Padova dei Frati Minori Conventuali*. Žiūrėta 2025 m. gegužės 1 d. <https://www.santantonio.org/en/content/contacts-francis-assisi>

⁷⁶⁸ Ten pat.

⁷⁶⁹ „Contacts with Francis of Assisi“, *Provincia Italiana di S. Antonio di Padova dei Frati Minori Conventuali*.

⁷⁷⁰ Versta iš: “The Letter to St. Anthony”, *The Writings of St. Francis of Assisi*, Part I.

⁷⁷¹ „Contacts with Francis of Assisi“, *Provincia Italiana di S. Antonio di Padova dei Frati Minori Conventuali*.

⁷⁷² Tojana Račiūnaitė, Birutė Valečkaitė, „Šv. Dominyko ir šv. Hiacinto susitikimai Lietuvos ikonografinėje tradicijoje“. *Šv. Dominykas ir šv. Hiacintas Lietuvoje: aštuoni atminties šimtmečiai*, p. 191–195.

Vilniaus pranciškonų konventualų Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčioje atidengta skliauto freska, vaizduojanti šv. Pranciškaus susitikimą su šv. Antanu Paduviečiu ir jam patikėtą užduotį skelbti ir aiškinti Šventąjį Raštą, papildoma analizuojamų atvaizdų įvairovę keletu svarbių aspektų. Tai naratyvi scena, pristatanti istorinį įvykį: dviejų amžininkų, pirmųjų pranciškonų šventųjų susitikimą, per kurį ordino įkūrėjas suteikė savo palaiminimą jaunesniajam broliui mokyti kitus vienuolijos narius teologijos. Nors pavaizduotas susitikimas iš tikrųjų niekuomet neįvyko, jo ikonografija pagrįsta šv. Pranciškaus laišku, kuriame išreikštas leidimas šv. Antanui aiškinti Šventąjį Raštą broliams. Pati ikonografinė schema parodo šventųjų hierarchiją: šv. Pranciškus matomas kaip ordino įkūrėjas, laiminantis prieš jį priklaususį jaunesnįjį brolių ir įkvepiantis jį tolesniems darbams.

Kaip įrodo skyriuje pristatyti Vilniaus pranciškonų ir dominikonų dailės pavyzdžiai, istorinių įvykių vaizdavimas dažnai problematiškas dėl keleto priežasčių. Ikonografinės schemas, kuriomis remiasi dailininkai, neretai būna nutolusios nuo šaltiniuose pateiktų įvykių aprašymų arba per jas bandoma sujungti kelių įvykių aprašymus. Be to, net ir ankstyvuose šaltiniuose užrašyti pasakojimai gali prieštarauti vieni kitiems ar būti nustelbti vėlesnių legendų, įsitvirtinančių istorinėje atmintyje ir paslepiančių ankstesnius naratyvus. Todėl analizuoti šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus atvaizdai atspindi ne tiek istorinius įvykius, kiek jų atminimą ir apmąstymą, susietą su dominikonų ir pranciškonų veiklos principais, ordinų raida, aktualijomis.

Mažesniųjų brolių ordino regulos patvirtinimo ir Pamokslininkų ordino įsteigimo scenos panašios savo reikšme – nurodymu į dviejų elgetaujančiųjų vienuolijų veiklos oficialų pripažinimą. Vilniaus dominikonų ir pranciškonų dailėje išlikusiuose jų pavyzdžiuose – kompozicijose XVI a. pr. ir XVIII a. II p. sienų tapybos cikluose – kartojama panaši ikonografinė schema: Bažnyčios hierarchiją simbolizuojančio popiežiaus ir nuolankiai į jį besikreipiančio, savo ordinui atstovaujančio įkūrėjo susitikimas. Abiem atvejais įkūrėjus lydi mažesniu masteliu nutapytų pasekėjų figūros. Vilniuje išlikusios freskos duoda pradžią kitoms, greta ištapytoms scenoms: Šventosios Dvasios vienuolyne – dominikonų ordino šventiesiems ir palaimintiesiems, Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir Bernardino Sieniečio bažnyčioje – regulą gaunančioms seserims ir tretininkams, taip pat šalia įkomponuotiems pranciškonų kankiniams. Vis dėlto vėlyvojo baroko stiliaus dominikonišką sceną labiau stengiasi pristatyti kaip istorinio įvykio atvaizdą, o XVI a. pr. bernardinų aplinkoje nutapytuose atvaizduose – pabrėžti Dievo veikimą regulos patvirtinimo istorijoje ir šv. Bonaventūros įžvelgtą jos ryšį su šv. Pranciškaus stigmatizacija. Siekiant geriau

atskleisti šias sąsajas, bernardinų bažnyčios freskose reikėjo įkomponuoti jas paaiškinačius tekstus; kompoziciškai paprastesnėje XVIII a. scenoje tekstinės informacijos nebeliko.

Šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus susitikimo scenos kompozicija paremta nebe hierarchijos, bet lygiavertiškumo perteikimo idėja. Ji pasakoja apie dviejų šventųjų susitikimo momentą ir tradiciškai simbolizuoja Elgetaujančiųjų ordinų bendrystę nuo pat šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus laikų. XIII a. 5 deš. išsikristalizavęs pasakojimas įsitvirtino tiek pranciškonų, tiek dominikonų dailėje, nors Vilniuje išlikę du scenos pavyzdžiai sietini su dominikonų aplinka. Jų panašumas ir kiti Lietuvoje išlikę scenos atvaizdai leidžia teigti, kad veikiausiai egzistavo scenos pirmavaizdis, daręs didelę įtaką tiek dominikonų, tiek pranciškonų bendruomenėms. Apsikabinusių šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus figūrų vaizdavimo schema išreiškė jų įkurtų ordinų lygiavertiškumą ir brolybę pakankamai sėkmingai, kad būtų beveik identiška atkartota XVII a. II p. ir šimtmečiu vėliau. Kitokį santykį tarp šventųjų išreiškia scenos, kuriose vaizduojamas susitikimas tarp ordino įkūrėjų ir jų jaunesniųjų brolių. Freskos *Šv. Antanas gauna iš šv. Pranciškaus užduotį skelbti ir aiškinti Šventąjį Raštą* kompozicija siekta parodyti šv. Antano Paduviečio pagarbą Mažesniųjų brolių ordino įkūrėjui, kurio palaiminimas ir leidimas mokyti teologijos lėmė šv. Antano pašaukimo išsipildymą. Kaip ir scenose, kuriose šv. Dominykas vaizduojamas išsiunčiantis į misiją šv. Hiacintą, prieš šv. Pranciškų suklupusio šv. Antano figūra išreiškia nuolankumą ordino įkūrėjui ir šio tėvišką meilę savo bendruomenės nariams.

3. 1. 2. Stebuklai, vizijos ir sapnai

Poskyryje pristatomi XVI–XIX a. vid. Vilniaus dominikonų ir pranciškonų dailei priskirtini šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus atvaizdai, kurių ikonografijoje įsitvirtinę pasakojimai remiasi stebuklų, pranašišku sapnų ir vizijų atvejais. Jei istorinių įvykių vaizdavimas ikonografijoje dažnai išreiškia šventojo atstovavimą savo žemiškajai bendruomenei, jos hierarchiją, santykį su kitais žmonėmis, tai stebuklai, vizijos ir sapnai parodo šventąjį kaip pavyzdį žmogaus, savo gyvenime turėjusio ryšį su Dievu. Šis ryšys įrodomas per įvykius, liudijančius Dievo veikimą žmogaus gyvenime.

Stebuklas įprastai suprantamas kaip nuostabą keliantis ir „gamtos dėsniams prieštaraujantis reiškinys, įvykstantis įsikišus antgamtinėms jėgoms“⁷⁷³. XIII a. pirmoje pusėje pasirodžiusiuose pirmuosiuose šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus gyvenimų aprašymuose gausu pasakojimų apie šventųjų veiklą lydėjusius ir pomirtinius stebuklus – būtent jie suprasti kaip geriausi šventumo įrodymai. Ypač svarbūs pirmiesiems hagiografams buvo šventųjų stebuklai, primenantys Kristaus

⁷⁷³ „Stebuklas“. *Lietuvių kalbos žodynas*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d.
<https://www.lietuviuzodynas.lt/zodynas/Stebuklas>

veiklą. Per juos išreikštas krikščioniškas šventumo kaip „sekimo Kristumi“ ar „Kristaus imitavimo“ idealas buvo ryškus tiek šv. Dominyko, tiek šv. Pranciškaus hagiografijoje ir ikonografijoje. Pastarasis šventasis net vadintas „antruoju Kristumi“, o ši titulą pagrindžiančių naratyvių atvaizdų pavyzdžių išliko ir Vilniuje.

Krikščioniškoje ikonografijoje pasakoti tikintiesiems apie galimybę susitikti su Dievu ar jo šventaisiais tapo įprasta per vizijų, įsiterpiančių į kasdienybės tėkmę ir pakreipiančių įvykius nauja linkme, vaizdavimą. Terminas „vizija“ (lotynų k. *visus* – žiūrėjimas, matymas, regėjimas) tarptautinių žodžių žodyne aiškinamas kaip „tariamasis vaizdas, regėjimas, fantazijos sukurtas paveikslas“⁷⁷⁴. Šventųjų gyvenimų aprašymuose jis įgyja kitą reikšmę – regėjimo, pranokstančio žmogiškąją realybę ir leidžiančio pamatyti dangišką tikrovę. Tarpininkavimo tarp žmogiškosios ir dieviškosios realybės funkcija buvo priskiriama ir pranašiškiems sapnams dar antikos ir viduramžių autorių tekstuose⁷⁷⁵. Šv. Augustinas (354–430) skirstė regėjimus į kūniškus, intelektualinius ir dvasinius, kuriems priskyrė tiek sapnus, tiek pranašiškos dvasios įkvėptas vizijas⁷⁷⁶. Tokia regėjimų klasifikacija išliko XII–XIII a. ir vėlesniuose tekstuose⁷⁷⁷. Derindamas Bažnyčios tradicijoje įsitvirtinusių sapnų ir vizijų reikšmę su Aristotelio raštuose atsispindinčiu kritišku požiūriu į pranašiškus regėjimus, šv. Albertas Didysis (1193/1206–1280) siūlė jų patirtį suprasti kaip kylančią iš kūrinius apšviečiančios dieviškos šviesos ir išskyrė trylika sapnų, atsibudus matomų vizijų ir pranašysčių rūšių⁷⁷⁸. Šioje schemoje sapnai laikyti menkesne dieviškosios tikrovės pažinimo patirtimi, nei vizijos, tačiau jų svarba išliko pabrėžiama.

Sapnų ir vizijų atvaizdų nagrinėjimui ypač vertingos Victor I. Stoichita įžvalgos. Jis atkreipė dėmesį į atotrūkį tarp vizijų aprašymų gausos XVI a. literatūroje ir XVII a. suklestėjusio vizijų vaizdavimo dailėje. Ši atotrūkį galima sieti su tuo metu bažnytinei dailei tekusia užduotimi suvaldyti „mistikos įkarštį“ ir pristatyti racionaliam suvokimui pritaikytą regėjimų patirtį⁷⁷⁹. Atrinkus tinkamus siužetus, reikėjo apgalvotos vaizdinės retorikos, kad jų reprezentacija būtų įtikinama, perteiktų šventojo patirtą malonę ir leistų žiūrovui empatiškai reaguoti į pačią viziją⁷⁸⁰. Kontreformacijos laikų mene pats viziją vaizduojantis paveikslas tapo susitikimo erdve, kurioje žiūrovo žvilgsnis turėjo apimti du realybės lygmenis: dangiškąjį, dažniausiai debesų pavidalo, išskleidžiamą paveikslo viršutinėje dalyje, ir žemiškąjį, kuriam atstovauja viziją matantis, į ją reaguojantis bei ją savo kūno kalba perteikiantis veikėjas⁷⁸¹.

⁷⁷⁴ „Vizija“. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://tzz.lt/v/vizija/>

⁷⁷⁵ Steven F. Kruger, *Dreaming in the Middle Ages*, p. 2, 23, 89, 119, 130.

⁷⁷⁶ Ten pat, p. 35–38.

⁷⁷⁷ Ten pat, p. 61–62.

⁷⁷⁸ Ten pat, p. 119–120.

⁷⁷⁹ Victor I. Stoichita, *Visionary Experience in the Golden Age of Spanish Art*, p. 8, 17.

⁷⁸⁰ Ten pat, p. 23, 25–26.

⁷⁸¹ Ten pat, p. 27–28, 80.

Vakarų katalikiškojo meno pokyčiai po Tridento susirinkimo neabejotinai turėjo įtakos šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus ikonografijos kaitai. Tai įrodo ir Vilniaus pranciškonų bei dominikonų aplinkoje XVI–XIX a. vid. sukurti stebuklų, sapnų ir vizijų atvaizdai. Laikotarpis apima gotikinės freskų tapybos pavyzdžius, vizijos žanro atsiradimą XVII a., klestėjimą baroko dailėje ir tradicijos tąsą XIX a. I pusėje. Kai kurie siužetai atitinka XIII a. pasakojimus, kiti vėlesni, kaip XV a. iš Alano de Rupe tekstų išsikristalizavusi Rožinio Švč. Mergelės Marijos ikonografija ar XVII a. datuojama Soriano legenda. Šių pasakojimų ir atvaizdų įvairovė analizuojama atsižvelgiant į tai, kaip juose bandoma perteikti religinę patirtį, pristatyti žemiškosios ir dangiškosios sferų susitikimo momentus, jų atstovus. Per visa tai atskleidžiami įvairūs šventumo sampratos aspektai ir jų atsispindėjimas naratyviuose atvaizduose.

Pirmojoje poskyrio dalyje aptariami Vilniuje išlikę atvaizdai, pristatantys pasakojimus apie Kristaus gyvenimo įvykių atsikartojimą šv. Pranciškaus gyvenime. Išganytojo žemiškąjį gyvenimą ir kančią primenantys įvykiai, jo žaizdų gavimas per stigmatizaciją ir šio įvykio interpretacijos kitų ikonografinių temų kūriniuose pristato šv. Pranciškų kaip *antrąjį Kristų* ir parodo panašumą į Išganytoją kaip esminį krikščioniškos šventumo sampratos bruožą. Antroji dalis skirta aptarti kelių garsių pranašišku regėjimų vaizdavimą: šv. Dominyko atributus įkvėpusias vizijas, popiežiaus Inocento III sapną, Viešpaties rūstybės permaldavimo viziją. Tai ikonografija, kuri išsivystė iš ankstyvųjų šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus gyvenimų aprašymų ir pristato abu šventuosius kaip stebuklingu būdu Dievo nurodytus Bažnyčios ir žmonijos gelbėtojus, tapusius savo įkurtų ordinų simboliais. Trečioji dalis leidžia apčiuopti dar vieną šventumo sampratos aspektą – šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko kaip dangiškųjų malonių gavėjų ir perdavėjų žmonijai įvaizdį, susiformavusį per vėlesnius XV a. pasakojimus apie Porciunkulės atlaidų ir Rožinio maldos gavimo vizijas ir jų atvaizdus. Poskyrio pabaigoje aptariami kūriniai, įkvėpti pasakojimų apie vizijas, po šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko mirties regėtas kitų Pamokslininkų ir Mažesniųjų brolių ordinų narių ir patvirtinusias abiejų šventųjų statusą kaip užtarėjų danguje.

3. 1. 2. 1. Kristomimetiniai stebuklai šv. Pranciškaus ikonografijoje

Vilniaus pranciškonų dailėje dažnai vaizduojami šv. Pranciškaus gyvenimo įvykiai, primenantys Kristaus veiklą ar stebuklus. Kai kurie jų išlikę gana prastos būklės ir gali būti apibūdinami tik sąlyginai. Populiariausia naratyvinė tema – šv. Pranciškaus stigmatizacija, stipriausiai išreiškianti šventojo kaip *antrojo Kristaus* tapatybę. Pasakojimuose apie šv. Dominyką jos atitikmenų niekada nebuvo, nors pirmieji biografai stengėsi išryškinti šio šventojo panašumą į Kristų per duonos padauginimo, demonų išvaymo, ligonių pagydymo ir kitus stebuklus. Kai kurie

iš jų buvo perkelti ir į šv. Dominyko ikonografiją, tačiau Vilniuje jų atitikmenų nėra arba iki šiol nerasta.

3. 1. 2. 1. 1. Kristaus stebuklų atkartojimai ir jų atvaizdai

Vienas iš šv. Pranciškaus stebuklų, primenančių Kristaus veiklą, galimai buvo įtrauktas į Vilniaus bernardinų bažnyčios šiaurinės navos freskos *Šv. Kristoforas* kompoziciją (priedas Nr. 2. 2. 1. a). Jos dešinėje pusėje pavaizduotą mažesnio mastelio fragmentą su bažnyčia, iš šventoriaus bėgančiais dviem demonais ir žemiau stovinčiais pranciškonais Rūta Janonienė identifikuoja kaip *Demonų išvaymą iš Areco miesto*⁷⁸² (priedas Nr. 2. 2. 1. b). Šv. Bonaventūro parengtame „Šv. Pranciškaus gyvenimo“ tekste šis epizodas aprašomas taip:

*Kartą jis atvyko į Arecą tuo metu, kai visą miestą buvo sukrėtęs pilietinis karas [...]. Apsistojęs miesto pakraštyje, pamatė virš jo džiūgaujančius demonus, uždegančius piktus miestiečius abipusėms skerdynėms. Tada, kad galėtų išvartyti tas jėgas, keliančias nesantaiką, jis išsiuntė kaip savo pasiuntinį brolių Silvestrą [...], sakydamas: „Išeik prieš miesto vartus ir Visagalio Dievo vardu įsakyk demonams paklusti ir kuo greičiau išsinešdinti“. Brolis [...] pradėjo garsiai šaukti [atsistojęs] prieš miesto vartus: „Visagalio Dievo vardu ir jo tarno Pranciškaus paliepimu, nešdinkitės toli iš čia, visi demonai!“ Mieste iš karto buvo atkurta taika [...]*⁷⁸³

Freskos apatiniame dešiniajame kampe matomi rudu (observantų) ir pilku (konventualų) abitais apsivilkę pranciškonai galimai atitinka pasakojime minimus šv. Pranciškų ir brolių Silvestrą. Tradicija juos vaizduoti kartu susiformavo jau viename iš ankstyviausių šios scenos atvaizdų, Giotto freskoje Asyžiaus Šv. Pranciškaus Aukštutinėje bazilikoje (priedas Nr. 4. 2. 1). Joje maldai suklypęs šv. Pranciškus nutapytas už brolio Silvestro, vykdančio jo valią ir išėjusio už miesto vartų išvartyti demonų. Kaip ir Giotto kompozicijoje, Vilniaus freskos fragmente išryškinti miesto sienos mūrai ir vartai. Pats vienuolių vaizdavimas po du, dažnas bernardinų bažnyčios XVI a. pr. sienų tapybos cikle, pasak Rūtos Janonienės, pabrėžia dar ankstyvuosiuose pranciškonų tekstuose suformuluotą paralelę tarp Mažesniųjų brolių ir Kristaus apaštalų⁷⁸⁴. Be to, greta šių figūrų po šv. Kristoforo kojomis nutapyti keturi fantastiniai gyvūnai, siejami su pranašo Danieliaus ir Apreiškimo Jonui vizijomis bei šv. Bonaventūro suformuluotomis eschatologijos idėjomis, kuriose šv. Pranciškus suprantamas kaip naujos epochos žmonijos išganymo istorijoje pranašas⁷⁸⁵. Taigi, *antrojo Kristaus* titulas, priskiriamas šiam šventajam, galimai buvo abu freskos epizodus sukabinanti grandis, nors kūrinio išlikimo fragmentiškumas neleidžia to teigti visiškai tvirtai.

⁷⁸² Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. 86, 94.

⁷⁸³ Versta iš: Saint Bonaventure, *The Life of Saint Francis of Assisi*, Chapter VI, p. 9.

⁷⁸⁴ Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. 89.

⁷⁸⁵ Ten pat, p. 92–94.

Paralėlė tarp šv. Pranciškaus ir Kristaus veiklos gali būti įžvelgiama ir bernardinų vienuolynui priklausiusiame paveiksle *Stebuklingos Šv. Pranciškaus Asyžiečio Mišios* (priedas Nr. 2. 2. 14). Jo antrame plane pavaizduota scena su dviem apsikabinusiomis figūromis, pasak Rūtos Janonienės, galimai vaizduoja šv. Pranciškų su raupsuotoju, o su dviem žmonėm pavaizduota šventojo figūra dešinėje – šv. Pranciškaus stebuklą su duona, per kurį šv. Pranciškaus gyvenimo ir stebuklą cikluose potridentinėje dailėje siekta nubrėžti paraleles su Kristaus veikla⁷⁸⁶. Pirmasis epizodas aprašytas Tomo Celaniečio parengtame „Pirmajame šv. Pranciškaus gyvenime“ kaip įvykis, tapęs svarbiu žingsniu šventajam perkeičiant savo asmenybę pagal Kristaus pavyzdį ir pradėdamas tarnauti raupsuotiesiems, kuriais iki tol bjaurėjosi:

*Kai jis pradėjo mąstyti apie šventus ir naudingus dalykus su Aukščiausiojo malone ir stiprybe, [...] vieną dieną jis sutiko raupsuotąjį. Tapęs stipresniu, nei pats buvo, jis priėjo ir jį pabučiavo. Nuo tada pradėjo vis mažiau ir mažiau apie save galvoti, kol per Išganytojo malonę visiškai save nugalėjo.*⁷⁸⁷

Antrasis epizodas gali būti susijęs su pranciškonų aplinkoje paplitusia legenda: pasakojama, jog 1224 m. žiemą netoli Montelos pietų Italijoje įsikūrę broliai pritrūko maisto ir šaukėsi šv. Pranciškaus pagalbos. Tuo metu Prancūzijoje buvęs šventasis per angelą atsiuntęs jiems maišelį duonos⁷⁸⁸. Šio stebuklo atvaizdai šv. Pranciškaus ikonografijoje reti. Tiek jo, tiek raupsuotojo apsikabinimo scenos analizę paveiksle *Stebuklingos Šv. Pranciškaus Asyžiečio Mišios* apriboja tai, kad pats paveikslas dingęs, o išlikusiose nuotraukose įžiūrimi epizodų fragmentai gana neryškūs.

Kristomimetiniai stebuklai šv. Pranciškaus gyvenimo aprašymuose turėjo pagrįsti Mažesniųjų brolių ordino įkūrėjo šventumą. Per juos išryškėjo pati krikščioniškosios šventumo sampratos esmė – sekimas Kristumi. Stebuklų pobūdis nurodo, kad šis sekimas nėra vien sąmoningas veiksnių priderinimas prie Kristaus pavyzdžio, bet kažkas viršijančio žmogaus galimybių ribas ir galinčio vykti tik su dangiškos jėgos pagalba. Demonų išvaymas, radikalus asmenybės perkeitimas, duonos perdavimo badaujantiems broliams stebuklas įrodė Dievo pagalbą šventajam. Jų atvaizdai turėjo priminti tikintiesiems Kristaus sekimo idealą, palaimintą dievišką galia. Galimi šių stebuklų ikonografijos pavyzdžiai Vilniuje – nedideli fragmentai ankstyvesniuose kūriniuose (XVI a. pr. ir XVII a. II p. (?)); vėlesnių jų analogų Lietuvoje nerasta.

⁷⁸⁶ Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. 220–221.

⁷⁸⁷ Versta iš: Thomas of Celano. *The Life of Saint Francis, Francis of Assisi: Early Documents*, vol. 1, p. 195.

⁷⁸⁸ Harry Pettit, „Is the Miracle of St Francis of Assisi true?“, *Mail Online*. Paskelbta 2017 m. lapkričio 2 d.

<https://www.dailymail.co.uk/sciencetech/article-5042819/700-year-old-myth-St-Francis-Assisi-TRUE.html>

3. 1. 2. 1. 2. Šv. Pranciškaus stigmatizacija

Siekiant pristatyti šv. Pranciškų kaip *antrąjį Kristų* dažniausiai buvo vaizduojamas Išganytojo žaizdų – stigmų – gavimo epizodas. Kaip pastebėta pirmojoje darbo dalyje nagrinėjant šv. Pranciškaus ikonografijos formavimąsi XIII a., praėjus keletui dešimtmečių nuo šventojo mirties pasikeitė ir oficialus pasakojimas apie šį įvykį, ir jo vaizdavimas dailėje. Pirmojoje biografijoje, parašytoje Tomo Celaniečio, šventajam pasirodęs angelas serafas netapatinamas su Kristumi, bet vadinamas „žmogumi, turinčiu nukryžiuoto serafo išvaizdą“, o pats vizijos momentas yra atskirtas nuo stigmų gavimo ilgesniu laiko tarpu, per kurį šv. Pranciškus bandė suvokti, kas įvyko:

[...] virš savo galvos jis pamatė kažin kokį į Serafą panašų vyriškį su šešiais sparnais, kurio ištiestos rankos ir sunertos kojos buvo prikaltos prie kryžiaus. Du sparnai skleidėsi virš galvos, kiti du buvo ištiesti skristi, o likusi pora dengė visą kūną. Be galo nustebęs palaimintasis Aukščiausiojo tarnas tai pamatęs, bet nesusigaudė, apie ką norėjo perspėti toks regėjimas. Tačiau vis viena labai nudžiugo, o labiausiai džiaugėsi dėl to, kad nežemiško grožio Serafas į jį palankiai ir maloniai žiūrėjo, betgi baugu buvo, kad prikaltas prie kryžiaus jis taip baisiai kentėjo. [...] Jis ilgai mąstė, ką galėtų reikšti šis regėjimas, [...] tik staiga jo rankose ir kojose ėmė rasti tokių vinių žymės, kaip ką tik pasirodžiusio nukryžiuoto vyro.⁷⁸⁹

Šv. Bonaventūro parengtame „Didžiosios legendos“ tekste neabejojama, kad šv. Pranciškus matęs patį Kristų, ir pabrėžiamas iš karto po vizijos šventojo kūne įspaustas panašumas į jį:

[...] besimelsdamas ant kalno šlaito jis išvydo šešiasparnį serafą, liepsnojantį ir žerintį, besileidžiantį iš dangaus aukštybių. Kai [...] jis priartėjo prie Dievo žmogaus, tarp sparnų pasirodė Nukryžiuotojo figūra, kurios rankos ir pėdos buvo ištiestos Kryžiaus forma ir pritvirtintos prie Kryžiaus. Du sparnai buvo iškelti virš jo galvos, du buvo ištiesti skrydžiui, o du slėpė visą jo kūną. Matydamas tai, Pranciškus buvo stipriai priblokštas, ir džiaugsmas, sumišęs su liūdesiu, pripildė jo širdį. Jis džiaugėsi dėl malonės, leidusios pamatyti Kristų serafo pavidalu, jį pagarbinti, bet Jo nukryžiavimas pervėrė jo sielą sielvarto kalaviju. [...] kai vizija pradingo, ji paliko jo širdyje stebuklingą švytėjimą, bet taip pat ant jo kūno įspaudė nemažiau stebuklingą panašumą į savo ženklus. Nes tuojau pat jo plaštakose ir pėdose pradėjo rodytis žymės nuo vinių, kokias jis ką tik matė toje Nukryžiuotojo figūroje. [...] Be to, dešinysis šonas buvo lyg pervertas ietimi [...] ⁷⁹⁰.

Ikonografijoje tapo įprasta vaizduoti šv. Pranciškų gaunantį stigmas vizijos metu. Šis sprendimas artimesnis šv. Bonaventūro tekstui, tapusiam oficialia Mažesniųjų brolių ordino ikūrėjo biografija. Be to, dėl pastarojo teksto reikšmės šventojo matytas šešiasparnis serafas vaizduojamas kaip nukryžiuotas Kristus. Jo žaizdos linijomis sujungiamos su šv. Pranciškaus stigmomis, tokiu

⁷⁸⁹ Tomas Celanietis, *Šventojo Pranciškaus pirmasis gyvenimas*, p. 155.

⁷⁹⁰ Versta iš: Saint Bonaventure, *The Life of Saint Francis of Assisi*, Chapter XIII, p. 3.

būdu pabrėžiant Kristaus ir *antrojo Kristaus* ryšį. Ši vaizdavimo tradicija susiformavo jau pirmajame šv. Pranciškaus gyvenimo freskų cikle, Giotto nutapytame Asyžiaus Šv. Pranciškaus aukštutinėje bazilikoje (priedas Nr. 4. 2. 2). Vis dėlto scenoje įkomponuotas stigmatizaciją stebintis veikėjas (brolis Leonas) ir veiksmo vieta (ne vien šv. Bonaventūro nurodytas kalno šlaitas, bet ir šalia matoma šv. Pranciškaus celė) nurodo, kad freskos autorius rėmėsi papildomais pasakojimų apie įvykį variantais. Pranciškonų aplinkoje sukurtų liaudies legendų rinkinyje, vadinamame „Šv. Pranciškaus žiedeliais“, stigmatizacija vyksta šventajam meldžiantis prie įėjimo į savo celę:

[...] šv. Pranciškus ėmė labai atsidavęs melstis ir mąstyti apie Kristaus kančią ir gailėstingumą. Ir atsidavimo karštis jo viduje taip sustiprėjo, kad per meilę ir užuojautą jis visiškai persikūnijo į Kristų. [...] tą patį rytą jis pamatė iš dangaus besileidžiantį serafą [...]. Kai serafas [...] priartėjo prie šv. Pranciškaus [...], pastarasis pastebėjo jo panašumą į Nukryžiuotąjį [...]. Tai regėdamas [...] pajuto neapsakomą džiugesį dėl draugiško Kristaus žvilgsnio. Tačiau matydamas Jį prikaltą prie kryžiaus jis juto nepakeliamą sielvartą ir užuojautą. Be to, jį didžiai stebino toks keistas regėjimas, nes gerai žinojo, kad kentėjimų skausmas nedera su angeliškųjų serafų nemirtingumu. Ir kol jis taip stebėjosi, Tas, kuris jam pasirodė, atskleidė, kad Dievo Apvaizda suteikia jam regėjimą kaip tik tokiu pavidalu tam, kad jis suprastų, jog bus perkeistas pagal tikslų panašumą į Nukryžiuotąjį Kristų, bet ne fizine kankinyste, o dvasine. [...] Po ilgo laiko [...] šis nepaprastas regėjimas pranyko, o šv. Pranciškaus širdis užsidegė didžiule dieviškosios meilės ugnimi, ir kūne liko įspaustos Kristaus kančios žymės. Netrukus ant jo rankų ir kojų ėmė vertis vinių paliktos žaizdos – tokios, kokias jis matė ant serafo pavidalu pasirodžiusio Nukryžiuotojo Jėzaus rankų ir kojų. [...] Taipgi dešiniajame jo šone atsirado žaizda nuo ieties[...]⁷⁹¹.

Kaip ir Tomo Celaniečio tekste, „Šv. Pranciškaus žiedeliuose“ Nukryžiuotojo viziją ir stigmatizaciją skiria laiko tarpas. Ši pasakojimo versija buvo reikšminga ikonografinės temos vystymuisi, joje paminėtas detales (piemenų paliudytą Alvernos kalno žerėjimą vizijos metu, brolio Leono dalyvavimą⁷⁹²) buvo stengiamasi perteikti atvaizduose. „Šv. Pranciškaus žiedelių“ tekstą gana tiksliai atitinka Bažnytinio paveldo muziejuje saugomas paveikslas, galimai priklausęs Vilniaus bernardinų Šv. Mykolo vienuolynui (priedas Nr. 2. 3. 3). Nors XVII–XVIII a. pr. datuojamos drobės formatas pakeistas ir matosi nepilnas kompozicijos vaizdas, viršutiniame

⁷⁹¹ Šv. Pranciškaus žiedeliai, p. 157–158.

⁷⁹² „Šv. Pranciškaus žiedeliuose“ pateiktame stigmatizacijos aprašyme brolis Leonas tik paminėtas kaip pasakojimo perdavėjas kitiems pranciškonams. Ikonografijoje jo vaidmuo galimai tapo toks svarbus dėl to, kad keletą dienų anksčiau įvykusi iš dangaus nusileidusio fakelo vizija aprašyta iš ją slapta stebėjusio brolio Leono perspektyvos: „[brolis Leonas] pamatė mėnulio apšviestą klūpantį šv. Pranciškų į dangų atgręžtu veidu ir ištiestomis į Dievą rankomis, karštai tariantį šiuos žodžius: „Kas Tu esi, brangiausias mano Dieve? Ir kas esu aš, mažas niekingas kirminas ir niekam tikęs tarnas?“ [...] Broliu Leonas didžiai dėl to nustebė ir įdėmiai pažvelgė į dangų. Bežiūrėdamas jis pamatė artėjantį iš Dangaus aukštybių liepsnojančią fakelą, kuris [...] nusileido ir parimo šv. Pranciškui virš galvos. Jis išgirdo balsą, sklindantį iš liepsnos ir kalbantį su šv. Pranciškumi, o šventąjį – jam atsakantį.“
Šv. Pranciškaus žiedeliai, p. 153.

kairiajame jos kampe tarp debesų pavaizduotas Nukryžiuotasis su serafo sparnais. Raudoni spinduliai nuo jo žaizdų tęsiasi iki ekstazėje suklypusio šv. Pranciškaus stigmų. Šventasis nutapytas ant kalno šlaito, prie įėjimo į savo celę. Apatiniame dešiniajame kampe pavaizduotas „Šv. Pranciškaus žiedelių“ tekste minimas brolis Leonas, prisidengęs ranka veidą nuo ryškios Nukryžiuotojo šviesos.

Šventąjį iš nugaros prilauko angelas, kitas paėmęs jį už dešinės rankos, trečiasis groja smuiku ant debesies. Šie veikėjai neminimi stigmatizacijos aprašymuose, tačiau „Šv. Pranciškaus žiedeliuose“ prieš pat šį įvykį aprašyta vizija, šventojo regėta po keturiasdešimties dienų pasninko:

*[...] kai šv. Pranciškus labai nusilpo kūnu tiek dėl griežto pasninko, tiek dėl velnių antpuolių, [...] jis ėmė mąstyti apie begalinę garbę ir džiaugsmą tų, kurie palaiminti amžinajame gyvenime. Tada jis ėmė melsti Dievą suteikti jam malonę paragauti bent kruopelytę to džiaugsmo. Ir staiga [...] skaisčiai spindinčioje šviesoje pasirodė angelas, kairėje rankoje laikantis violą, o dešinėje – lanką. Ir kai šv. Pranciškus su nuostaba užsižiūrėjo į angelą, šis patraukė lanku per violą. Ir šventojo sielą iškart užliejo tokia nuostabi melodija ir taip numalšino visus jo kūniškuosius jausmus, kad, kaip jis vėliau pasakojo savo bendražygiams, jis stebėjosi, ar angelui dar sykį lanku pabraukus per violą jo siela nepaliks jo kūno, dangiško melodijos žavesio neištverdama.*⁷⁹³

Angelų įterpimas į pagrindinę paveikslo sceną leidžia rasti sąsajų su olandų dailininko Gerard Seghers⁷⁹⁴ kūriniumi „Šv. Pranciškus, guodžiamas angelų po stigmatizacijos“⁷⁹⁵ (priedas Nr. 4. 2. 3). Jis sulaukė daugybės sekinių dėl raižinio⁷⁹⁶ (priedas Nr. 4. 2. 4), sukurto Lucas Vorsterman Vyresniojo⁷⁹⁷. Pagrindinės vilnietiškojo paveikslo kompozicijos dalies panašumas į Gerard Seghers

⁷⁹³ Šv. Pranciškaus žiedeliai, p. 152.

⁷⁹⁴ Gerard Seghers (1591–1651) gimė Antverpene, buvo jaunesnysis dailininko ir vienuolio jėzuito Danielio Segerso brolis. Dvylikos metų užregistruotas kaip mokinys Antverpeno Šv. Luko gildijoje, 1608 m. tapo jos nariu. 1613 m. išvyko į Italiją, Romoje susižavėjo Michelangelo Merisi da Caravaggio (1571–1610) ir jo sekėjo Bartolomeo Manfredi (1582–1622) kūriniais. Manoma, kad apie 1619 m. lankėsi Ispanijoje, 1620 m. grįžo į Antverpeną, kur dirbo Peterio Paulio Rubenso asistentu ir perėmė jo tapybos stilišką. Nuo jaunystės aktyviai dalyvavo jėzuitų organizuotose pasauliečių brolijose. 1645 m. buvo išrinktas Antverpeno Šv. Luko gildijos dekanu.

„Gerard Seghers“, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.vle.lt/straipsnis/gerard-seghers/>

„Gerard Seghers“, *National Gallery of Art*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.nga.gov/collection/artist-info.5651.html>

⁷⁹⁵ Paveikslas, nutapytas Antverpene apie 1620–1622 m., atskleidžia Caravaggio ir jo pasekėjų įtaką iš Romos grįžusiam dailininkui. 1682 m. šį kūrinių Danijos karaliaus ambasadorius padovanojo Prancūzijos karaliui Liudvikui XIV; jis buvo eksponuojamas Versalio rūmų Sosto menėje, nuo 1799 m. – Luvro muziejaus nuolatinėje ekspozicijoje. „Gerard Seghers. Engelen ondersteunen de bezwijmende H. Franciscus van Assisi“, *rkd.nl*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://rkd.nl/nl/explore/images/46681>

„Saint François d’Assise en extase se voit réconforté par des anges après sa stigmatisation“, *Louvre*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://collections.louvre.fr/ark:/53355/cl010060865>

⁷⁹⁶ „Saint Francis of Assisi in ecstasy after receiving the stigmata“, *Wellcome Collection*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://wellcomecollection.org/works/dnhzkw3d>

⁷⁹⁷ Lucas Vorsterman Vyresnysis (1595–1675) – flamandų graveris ir leidėjas. Kilęs iš Antverpeno, kur pradėjo mokytis graverio amato būdamas dvylikos. 1619 m. tapo pirmuoju Peterio Paulio Rubenso samdomu raižytoju (Rubenso asistento Gerardo Seghers paveikslo graviūra veikiausiai sukurta tuo metu, apie 1620–1623). Po konflikto su Rubensu paliko jo dirbtuvę ir 1623–1631 m. gyveno Anglijoje, kūrė karaliaus Karolio I, didikų, istorinių žinomų asmenybių portretus. Bendradarbiavo su Anthony Van Dyck (1599–1641) leidžiant jo sukurtų portretinių graviūrų

kūrinį ir jo reprodukciją geriausiai išryškėja žvelgiant į šv. Pranciškaus figūrą bei šalia jos matomus atributus – kaukolę ir atverstą knygą. Antrame paveikslo plane nutapytas nežinomos vietovės peizažas su bažnyčia ir arkiniu tiltu. Iš dalies išlikęs įrašas, nurodantis šv. Pranciškaus stigmatizacijos iškilnių liturgijai skirtas eilutes: *Signasti D[omi]ne servum tuum Franciscum Signis Redemptionis Nostrae* (lotynų k. „Pažymėjai, Viešpatie, savo tarną Pranciškų mūsų Išganymo ženklais“). Ši frazė pabrėžia dieviškąją iniciatyvą patvirtinant šv. Pranciškaus šventumą.

Paveiksle akcentuojamas šv. Pranciškaus ryšys su Kristumi-serafu, vizualiai išryškintas per jų žaizdas jungiančias linijas. Šį santykį stengiasi dar aiškiau parodyti iki mūsų dienų neišlikusiame paveiksle iš Šv. Pranciškaus altoriaus Vilniaus pranciškonų konventualų Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčioje. Kiek leidžia įžvelgti prancūzų graverio Pierre Adolphe Varin (1821–1897) sukurta ir Joseph Rose Lemercier (1803–1887) spaustuvėje Paryžiuje 1851–1852 m. atspausta reprodukcija Jono Kazimiero Vilčinskio „Vilniaus albumui“ (priedas Nr. 2. 1. 4), paveikslo kompozicija buvo panaši į centrinę Bažnytinio paveldo muziejuje saugomo kūrinio sceną: suklypusį, rankas ištiesusį šventąjį prilaikė angelas, prieš jį iš debesų properšos išniro Kristaus-serafo figūra. Tačiau šv. Pranciškų konventualų bažnyčios paveiksle buvo pavaizduotas ne apalęs ekstazėje, bet žvelgiantis tiesiai į Kristų ir link jo atsukęs delnus, taip pabrėžiant sąmoningą jo dalyvavimą stigmatizacijos įvykyje. Labai panašiai šventojo figūra pavaizduota paveiksle, puošusiam Varšuvos pranciškonų konventualų Šv. Pranciškaus Serafiškojo stigmų bažnyčios didįjį altorių (priedas Nr. 4. 2. 5). Šis kūrinys 1664 m. nutapytas Lietuvos didžiojo kunigaikščio ir Lenkijos karaliaus Jono Kazimiero Vazos dvaro dailininko Matthias Kargen (Mateusz Bertowicz) ir miestiečių padovanotas po karo su Maskva ir Švedija atstatytai konventualų bažnyčiai⁷⁹⁸. Tikėtina, kad jis galėjo tapti pirmavaizdžiu Vilniaus pranciškonų konventualų bažnyčios altoriaus paveikslui. Pastarajame *antrojo Kristaus* panašumas į Kristų ir asmeninis ryšys su juo pristatomas kaip šventumo esmė. Ši idėja atsikartoja Tomo Celaniečio, šv. Bonaventūro ir „Šv. Pranciškaus žiedelių“ tekstuose, įkvėpusiuose scenos vaizdavimą. Nors pasakojimų versijos šiek tiek skiriasi, tačiau tokia šventumo samprata išlieka ikonografinės temos ašimi.

Vilniaus pranciškonų konventualų Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčioje pristatytas ir „Šv. Pranciškaus žiedelių“ pasakojimas apie viola grojančio angelo viziją – freska Šv.

rinkinį. XVII a. ketvirtajame dešimtmetyje grįžo į Antverpeną. Gyvenimo pabaigoje apako, dirbti nebegalėjusį meistrą iki mirties išlaikė Šv. Luko gildija.

„Lucas Vorsterman“, *National Portrait Gallery*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d.

<https://www.npg.org.uk/collections/search/person/mp10807/lucas-vorsterman>

„Martyrdom of Saint Lawrence“, *The Metropolitan Museum of Art*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d.

<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/362092>

⁷⁹⁸ Ryszard Szmydki, „Wydatki artystyczne dworu Jana Kazimierza w latach 1650–1653“, p. 199.

„Points of interest in the Franciscan church and convent“, *Kościół Stygmatów św. Franciszka Serafickiego i Sanktuarium św. Antoniego*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <http://www.warszawa.franciszkanie-warszawa.pl/przewodnik/zabytki-angielski/>

Pranciškus Asyžietis, nutapyta XVIII a. 8–9 deš. ant pilioriaus centrinės navos pusėje⁷⁹⁹ (priedas Nr. 2. 1. 3). Šis kūrinys reprezentavo Mažesniųjų brolių ordino įkūrėją kartu su kitus piliorius papuošusiais ordino šventųjų atvaizdais (šv. Juozapo Kupertiniečio, šv. Bonaventūro iš Potencos, kardinolo šv. Bonaventūro, šv. Antano ir šv. Didako)⁸⁰⁰. Be to, freska buvo įkomponuota prieš sakyklą, tad turėjo įkvėpti pamokslą sakančius pranciškonus bei rodyti pavyzdį jiems. Šventasis freskoje pavaizduotas apsivilkęs juodu pranciškonų konventualų abitu. Jis sėdi atsirėmęs į uolą – išsekimą išreiškianti poza atitinka vizijos aprašymą, kuriame minima, kad šv. Pranciškus buvo keturiasdešimt dienų pasninkavęs. Į dešinę nuo šventojo matomi jo atributai – kryžius ir kaukolė, ant kelių padėta atversta knyga. Šv. Pranciškaus veidas nukreiptas į dangų, tokiu būdu išreiškiant perskaitytų Evangelijos žodžių apmąstymą ir sykiu vizijos ekstazę girdint dangišką melodiją. Viola griežiančio angelo vizija „Šv. Pranciškaus žiedeliuose“ aprašyta prieš stigmatizacijos sceną, tačiau šventojo rankos kūrinyje jau pažymėtos stigmomis.

Pagrindinis šv. Pranciškaus gerbimui skirtas kūrinys Vilniaus pranciškonų konventualų Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčioje – altoriaus paveikslas – išreiškė šventojo ryšį su Kristumi per stigmatizacijos sceną. Galima sakyti, kad reprezentacinėje freskoje, įkomponuotoje prieš sakyklą, buvo pristatyta „Šv. Pranciškaus žiedeliuose“ aprašyta šio įvykio priešistorė. Ne mažesnio dėmesio stigmatizacijos tema sulaukė ir Vilniaus pranciškonų observantų aplinkoje. Suklupusio ir rankas iškėlusio šv. Pranciškaus figūra su linijomis, jungiančiomis jo ir debesyse pasirodžiusio Kristaus-serafo žaizdas, buvo įkomponuota dviejuose bernardinų vienuolyno spauduose (priedas Nr. 2. 2. 7, 8), sukurtuose veikiausiai prieš 1667 m.⁸⁰¹. Taip pat bernardinų bažnyčios erdvėje iki 1763 m. remonto išliko XVI a. pab. sukurta stigmatizaciją vaizduojanti skulptūrinė grupė: virš Šv. Pranciškaus altoriaus buvo iškelta jo skulptūra, kurios stigmos penkiomis virvėmis buvo sujungtos su kitoje centrinės navos pusėje pritvirtinta serafo figūra⁸⁰². Deja, neišliko šios kompozicijos ikonografinių šaltinių ar išsamesnių aprašymų, tačiau aišku, kad šiame kūrinyje, kaip ir spauduose, Kristaus-serafo ir šv. Pranciškaus ryšys buvo vizualizuotas pasitelkiant jų žaizdas jungiančias linijas. Toje pačioje bažnyčioje ir šalia jos esančiame vienuolyne išliko dar trys kūriniai, pristatantys stigmatizacijos temą ir jos interpretacijas, susijusias su kitais šv. Pranciškaus biografijų pasakojimais.

⁷⁹⁹ Gabija Surdokaitė-Vitienė, „Šv. Antano Paduviečio gyvenimas ir darbai Vilniaus pranciškonų bažnyčios skliauto tapyboje“, *Excellentia virtutum*, p. 72–73.

⁸⁰⁰ Ten pat.

⁸⁰¹ *Pranciškonai Lietuvoje*, p. 161.

⁸⁰² Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. 157–158, 170, 284–285.

3. 1. 2. 1. 3. Stigmų gavimo ir patvirtinimo interpretacijos

Ankstyviausias Vilniuje išlikęs ir sudėtingiausias stigmatizacijos scenos pavyzdys nutapytas XVI a. pr. bernardinų bažnyčios šiaurinės navos freskų cikle (priedas Nr. 2. 2. 3. a). Dešiniojoje ciklo dalyje esantis fragmentas (priedas Nr. 2. 2. 3. d) į vientisą kompoziciją jungia tris šventojo gyvenimo aprašymuose minimus įvykius: šv. Pranciškaus pakilimą virš žemės maldos ekstazės metu, Kristaus žaizdų gavimą ir popiežiaus Grigaliaus IX viziją, paskatinusią įtikėti stigmų tikrumu po šventojo mirties⁸⁰³. Centre įkomponuotas stigmatizacijos epizodas sukurtas pagal šv. Bonaventūro tekste pateiktą aprašymą: angelas serafas pavaizduotas kaip Nukryžiuotas Kristus, nuo kurio žaizdų pratęstos plonos linijos susijungia su šv. Pranciškaus stigmomis. Šventojo ir Nukryžiuotojo figūros primena Giotto pasiūlytą kompoziciją (priedas Nr. 4. 2. 2): ant vieno kelio priklaupęs, rankas aukštyn iškėlęs šv. Pranciškus žvelgia į virš jo pakibusį Kristų-serafą. Gali būti, kad pirmavaizdžiu šiam freskos fragmentui tapo medžio raižinys (priedas Nr. 4. 2. 6), 1522 m. papuošęs iš Vokietijos kilusio ir Sevilijoje dirbusio Jacobo Crombergerio (apie 1473–1528) spaustuvėje išleistos knygos *Instituta Ordinis Beati Francisci* titulinį puslapį⁸⁰⁴.

Kartu įkomponuoti epizodai suteikia stigmatizacijos scenai papildomų prasminių akcentų. Kairėje nutapytas šv. Pranciškaus pasirodymas stigmų tikrumu abejojusiam popiežiui Grigaliui IX. Pasakojimas apie šią viziją aprašytas „Šv. Pranciškaus žiedelių“ tekste:

*[...] popiežiui Grigaliui IX (kaip jis pats vėliau teigė), turėjusiam abejonių dėl žaizdos šone, vieną naktį pasirodė šv. Pranciškus ir, kilstelėjęs dešinę ranką, atidengė tą žaizdą. Jis paprašė vazos. [...] Šv. Pranciškus liepė ją pridėti prie šono, ir Popiežiui pasirodė, kad ji tikrai iki kraštų prisipildė iš žaizdos srūvančio kraujo, sumišusio su vandeniu. Nuo tos akimirkos išsisklaidė visos jo abejonės. O vėliau sutaręs su kardinolais jis oficialiai patvirtino šv. Pranciškaus stigmų egzistavimą ir įteikė broliams specialų raštą su kabančiu antspaudu.*⁸⁰⁵

Freskoje pavaizduotos į Grigaliaus IX laikomą indą iš visų šv. Pranciškaus žaizdų bėgančio kraujo srovės. Šalia popiežiaus stovi vienas iš tekste paminėtų kardinolų – taip pasakojama apie Bažnyčios hierarchijos suteiktą stigmų tikrumo patvirtinimą⁸⁰⁶. Dešiniojoje kompozicijos dalyje nutapyta *Šv. Pranciškaus ekstazė* leido atskleisti dieviškąjį patvirtinimą⁸⁰⁷. Dailininkas rėmėsi keletu „Šv. Pranciškaus žiedelių“ fragmentų, aprašančių ypatingą kontempliaciją, kurios metu

⁸⁰³ Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. 111–114.

⁸⁰⁴ „Jacobo Cromberger“, *Real Academia de la Historia*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d.

<https://dbe.rah.es/biografias/49355/jacobo-cromberger>

„Title page“, *PESSCA: Project on the Engraved Sources of Spanish Colonial Art*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d.

<https://colonialart.org/artworks/5249c>

⁸⁰⁵ *Šv. Pranciškaus žiedeliai*, p. 177.

⁸⁰⁶ Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. 112–113.

⁸⁰⁷Ten pat.

šventasis pakildavo į orą. Vienas iš jų leidžia paaiškinti, kodėl freskos viršutiniame dešiniajame kampe pavaizduotas kalnas su jo paviršiuje atsivėrusiais tarpekliais:

[...] šv. Pranciškus stovėjo prie celės, stebėdamas kalną ir gėrėdamasis milžiniškais tarpekliais bei tarp sunkių uolų žiojėjančiomis bedugnėmis. Jis pradėjo melstis, ir Dievas jam atskleidė, kad šie stubinantys tarpekliai stebuklingai atsirado Kristaus kančios valandą, kai, pasak Evangelijos, „prasivėrė uolos“, ir Dievas panoro ypatingu būdu įkūnyti tai Alvernos kalne, kad parodytų, jog Kristaus kančia turės būti atnaujinta kaip tik ant šio kalno šv. Pranciškaus sieloje – per meilę ir užuojautą – ir jo kūne – išpaudžiant stigmatas. Vos patyręs šį apreiškimą, šv. Pranciškus užsidarė savo celėje ir susitelkė visas savo sieloje, ketindamas apmąstyti to apreiškimo paslaptį. Nuo to laiko jis per nuolatinę maldą ėmė vis dažniau patirti palaimingą dieviškosios kontempliacijos paguodą, į kurią paniręs būdavo taip pagautas Dievo, kad jo bendražygiai dažnai matydavo jį visu kūnu pakilusį virš žemės, patrauktą Dievo.⁸⁰⁸

Netrukus po pasakojimo, pristatančio apreiškimą šventajam apie jam skirtą Kristaus kančios atnaujinimą Alvernos kalne, seka kitas. Jis paaiškina ekstazės vaizdavimą freskoje trimis skirtingo mastelio šv. Pranciškaus figūrėlėmis: didžiausia, klūpančia apatiniame dešiniajame kampe, mažesne, pavaizduota sulig medžių viršūnėmis, ir virš jų pakilusia bei rankas ištiesusia mažiausia figūra, apšviesta iš debesų sklindančių spindulių. Pasak „Šv. Pranciškaus žiedelių“ autoriaus, brolis Leonas matydavęs šventąjį pakylantį į skirtingą aukštį, o jo lygmenys freskoje pavaizduoti itin tiksliai pagal aprašymą:

[...] brolis Leonas [...] nusipelnė pamatyti ne kartą šv. Pranciškų pagautą ekstazės ir pakilusį virš žemės. Kartais jis rasdavo šventąjį šalia celės pakeltą į trijų, kartais – į keturių pėdų aukštį, retkarčiais – iki medžio vidurio ar net sulig bukmedžių viršūnėmis, o kai kurie medžiai buvo labai aukšti. Būdavo, kad rasdavo pakeltą jį taip aukštai ir gaubiamą tokio švytėjimo, kad vargiai begalėdavo jį įžiūrėti.⁸⁰⁹

Dėl pastarosios frazės freskos apačioje pilku abitu apsirengęs brolis Leonas pavaizduotas žvelgiantis aukštyn, į tolumoje beišnykstančią mažą šv. Pranciškaus figūrėlę. Be to, tolesniame „Šv. Pranciškaus žiedelių“ tekste rašoma, kad kartą į orą pakilusį šventąjį stebėjęs tas pats brolis matė iš dangaus nusileidžiantį užrašą auksinėmis raidėmis „Čia yra Dievo malonė“⁸¹⁰. Veikiausiai tie patys žodžiai buvo įrašyti virš šv. Pranciškaus galvos nutapytoje juostoje, pasak Rūtos Janonienės, taip pristatant stigmatas ne tik kaip šv. Pranciškaus gautą Dievo malonės ženklą, bet ir kaip išgelbėjimo pažadą visiems jo sekėjams⁸¹¹. Įrašas viršutiniame kairiajame freskos kampe išsitrynęs, bet veikiausiai buvo skirtas kartu pristatyti pasakojimus apie stigmatizaciją, link jos vedusias šv.

⁸⁰⁸ Šv. Pranciškaus žiedeliai, p. 147.

⁸⁰⁹ Ten pat, p. 148.

⁸¹⁰ Ten pat, p. 149.

⁸¹¹ Rūta Janonienė, Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje, p. 114.

Pranciškaus pamaldumo praktikas ir Grigaliaus IX regėtą viziją, lėmusią oficialų stigmų pripažinimą. Panašiai, kaip *Mažesniųjų brolių regulos patvirtinimo* epizode, šioje kompozicijoje akcentuotas ryšys tarp institucinio ir dieviškojo šv. Pranciškaus šventumo pripažinimo.

Bernardinų vienuolyno pirmojo aukšto koridoriuje buvo atidengta ir kita stigmatizaciją vaizduojanti sudėtinė kompozicija (priedas Nr. 2. 2. 5), datuojama XVI a. pab.–XVII a. pr.⁸¹² Iš dalies išlikusio kūrinio centre matomas šv. Pranciškus, sukryžiuavęs rankas ant krūtinės. Jo žvilgsnis nukreiptas į viršų, kur rodo šventąjį apsikabinęs angelas. Freskos viršuje matomas Kristus su kryžiumi, šalia jo – sunykusi figūra. Gali būti, kad šiame debesimis išskirtame fragmente buvo įkomponuotas Švč. Trejybės atvaizdas. Į kairę nuo stigmatizacijos scenos įžiūrima figūra su pranciškono abitu, dešinėje – suklupusi prieš skulptūrą, stovinčią ant pakylos. Deja, šių fragmentų reikšmę ir tarpusavio sąsajas sunku įvardinti dėl tapybos būklės. Vis dėlto dešinioji scena, ypač joje pavaizduotas suklupęs vyras apnuoginta nugara, primena „Šv. Pranciškaus žiedeliuose“ aprašytą pasakojimą apie stigmų tikrumu netikėjusį brolių dominikoną, bandžiusį sunaikinti Kristaus kančios ženklus ant šv. Pranciškaus atvaizdo, kol žaizdos pradėjo kraujuoti:

[...] jis palaukė, kol visi išeis [...]. Tuomet su didžiu įniršiu griebė peilį ir subadė stigmų žymes, išpjaudamas spalvą ir net akmenį. Vos jam baigus, iš kiaurymių ėmė srūti kraujas ir pliūpteldamas aptaškė vienuolio veidą, rankas ir abitą. Apimtas siaubo jis krito ir negyvas. O kraujas srovelėmis tekėjo iš duobučių, kurias tas nelaimingasis buvo išbadęs stigmų vietoje. Susirinkę vienuoliai rado jį gulintį [...] Matydami, kad kraujas tebeteka, jie mėgino jį sustabdyti, [...] tačiau kraujo srovelės nesiliovė sunkęsi. Bijodami, kad apie tai sužinos pasauliečiai ir kad tuomet vienuoliai neišvengs skandalo bei paniekos, jie sugalvojo, kad vienintelė išeitis – melsti šv. Pranciškų pagalbos. Bendruomenės vyresnysis ir visi vienuoliai apnuogino nugaras ir ėmėsi atgailos bei maldos, liedami ašaras ir prašydami šv. Pranciškų gailėstingai atleisti to vienuolio įžeidimą ir sustabdyti kraują.⁸¹³

Jei vienuolyno koridoriaus freskos fragmente iš tikrųjų įkomponuota nuoroda į šį pasakojimą, ji papildoma Rūtos Janonienės nurodytą *Šv. Pranciškaus stigmatizacijos* temą keliais svarbiais aspektais. Visų pirma, šv. Pranciškaus panašumas į Kristų pristatomas kaip pripažintas net priešišškai nusitekusių kritikų (šiuo atveju, dominikono ir jo brolių). Antra, stigmų tikrumas įrodomas per šventojo atvaizdą. „Šv. Pranciškaus žiedelių“ tekste kalbama apie dažytą akmenį, veikiausiai freską arba skulptūrą, kaip pavaizduota ir Vilniaus bernardinų vienuolyno kompozicijoje. Bet kuriuo atveju, pasakojimas apie „atgijusį“ atvaizdą turėjo pagrįsti ir paskatinti šv. Pranciškaus ir jo stigmų vaizdavimą dailės kūrinuose. Tai galėjo būti svarbu ne tik „Šv.

⁸¹² Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. 149.

⁸¹³ *Šv. Pranciškaus žiedeliai*, p. 184.

Pranciškaus žiedelių“ autoriui, bet ir vilnietiškosios freskos užsakovams bei dailininkui, XVI a. pab. – XVII a. pr. siekusiems išreikšti potridentines pagarbos atvaizdams idėjas.

Stigmatizacijos tema pranciškonų dailėje tapo tokia svarbi, kad per ją buvo interpretuojami ir kiti šv. Pranciškaus ankstyvųjų biografijų epizodai, ir vėlesni ordinui svarbūs įvykiai. Pavyzdžiui, Vilniaus bernardinų vienuolynui priklausiusiame paveiksle *Šv. Pranciškaus mirtis ir stebuklingas jo stigmų tikrumo patvirtinimas* (priedas Nr. 2. 2. 12). Galimai Jono Gotardo Berkhofo 1665 m. nutapytas kūrinys, pasak Rūtos Janonienės, sukurtas remiantis dviem graviūromis iš XVII a. *Šv. Pranciškaus gyvenimo raižinių ciklo: Šv. Pranciškaus mirtis ir paėmimas į dangų* (priedas Nr. 4. 2. 7), iš kurios perimta brolius laiminančio šventojo ir kai kurių vienuolių figūros, ir *Keistai atsistojęs mirusio švento Pranciškaus kūnas* (priedas Nr. 4. 2. 8), kurioje panašiai pavaizduotas prieš šventąjį parklupęs popiežius⁸¹⁴. Pastarasis fragmentas pasakoja apie šventojo palaikų atradimą ir stigmų tikrumo patvirtinimą 1449 m., popiežiui Mikalojui V slaptoje kriptoje pamačius stovintį šv. Pranciškaus kūną su kraujuojančiomis žaizdomis⁸¹⁵. Gali būti, kad šios scenos vaizdavimą paveiksle įkvėpė du garsūs XVII a. I pusės kūriniai. Architektūrinės erdvės kompozicija primena 1627 m. flamandų dailininko Gérard Douffet (1594–1660) nutapytą paveikslą *Popiežius Mikalojus V lanko šv. Pranciškaus Asyžiečio kapą*⁸¹⁶ (priedas Nr. 4. 2. 9), kuriame pavaizduota Asyžiaus Šv. Pranciškaus bazilika su skliautuota kripta apačioje, joje stovinčiu šventojo kūnu ir prieš jį suklypusiu popiežiumi. Scena panaši į vilnietišką ir 1630 m. sukurtame Laurent de la Hyre (1606–1656) paveiksle *Popiežius Mikalojus V atidaro šv. Pranciškaus Asyžiečio kapą 1449 m.*⁸¹⁷ (priedas Nr. 4. 2. 10). Kairėje Vilniaus bernardinų paveikslo pusėje buvo nuspręsta vaizduoti ne stigmų gavimo, bet šv. Pranciškaus mirties momentą, kuomet broliai pirmą kartą pamatė Kristaus žaizdas savo ordino įkūrėjo kūne. Vilnietiškoje scenoje šventasis pavaizduotas be abito, taip nurodant į panašumą su Kristumi išryškinantį šv. Bonaventūro pasakojimą: norėdamas būti kuo labiau panašus į Kristų savo neturtu ir kančia, šventasis atsigula nuogas ant žemės ir palaimina brolius sukryžiuotomis rankomis:

*Jis buvo tikrai nusiteikęs būti visa kuo panašus į Nukryžiuotą Kristų, kuris kabėjo ant Kryžiaus neturte, sielvarte ir nuogume. [...] Tuomet, kai visi broliai atsisėdo aplink jį, ištiesė savo plaštakas virš jų, sukryžiuodamas rankas panašiai į Kryžių, nes visada mylėjo tą ženklą, ir palaimino visus brolius [...] Nukryžiuotojo galia ir vardu.*⁸¹⁸

⁸¹⁴ Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. 210, 253–257.

Rūta Janonienė, Jūratė Trilupaitienė, „XVII a. gaidų rankraštis su šv. Pranciškaus raižinių ciklu“, p. 57–58.

⁸¹⁵ Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. 225, 255–257.

⁸¹⁶ “Pope Nicholas V Visiting the Tomb of St Francis of Assisi”, *Web Gallery of Art*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d.

https://www.wga.hu/html_m/d/douffet/nicholas.html

⁸¹⁷ “Pope Nicholas V Opening the Tomb of St Francis of Assisi in 1449”, *Web Gallery of Art*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo

17 d. https://www.wga.hu/html_m/l/la_hire/popenich.html

⁸¹⁸ Versta iš: Saint Bonaventure. *The Life of Saint Francis of Assisi*, Chapter XIV, p. 3–5.

„Šv. Pranciškaus žiedeliuose“ kiek nutolstama nuo Kristaus imitavimo išryškinimo – tas pats gestas paaiškinamas kaip šventojo noras dešine ranka palaiminti brolių Bernardą, o ne ordino vikarą brolių Eliją⁸¹⁹. Pirmasis biografas, Tomas Celanietis, šventojo mirties epizodą aprašė kiek kitaip, o iš jo teksto atkeliavo pora paveikslė matomų detalių. Pasak Tomo Celaniečio, prieš mirtį šv. Pranciškus paprašęs jam skaityti Kristaus kančios aprašymą Evangelijoje pagal Joną, o tada paprašė „apdengti jį ašutine ir apiberti pelenais, nes jis turėjo tuoj pavirsti dulkėmis ir pelenais“⁸²⁰. Priešingai nei šv. Bonaventūras, Tomas nemini, kad šv. Pranciškus mirė gulėdamas nuogas ant žemės ar palaimino brolius sukryžiuotomis rankomis. Tačiau jo biografijoje įterptas pasakojimas apie vieno brolio viziją: jis matęs „švenčiausiojo tėvo sielą kylančią tiesiai į dangų virš vandens. Ji buvo kaip žvaigždė, bet didelė lyg mėnulis, žibėjo kaip saulė ir buvo nešama ant mažo balto debesies“⁸²¹. Taigi ankstyvųjų šv. Pranciškaus biografijų pasakojimai, pristatantys ordino įkūrėjo panašumą į Kristų ir šventumą, patvirtintą per brolių bei popiežiaus vizijas, buvo sujungti sudėtingos ikonografijos kūrinys, skirtame išryškinti stigmų svarbą Mažesniųjų brolių bendruomenei įkūrėjo mirties akimirka ir po jos.

Šv. Pranciškui Asyžiečiui prigijęs *antrojo Kristaus* titulas pranciškonų hagiografijoje ir ikonografijoje dažnai buvo pagrindžiamas nuorodomis į kristomimetinius stebuklus. Vilniaus pranciškonų dailėje jų vaizdavimo įvairovė nėra itin didelė, tačiau kaip antraplanės scenos didesnėse kompozicijose išliko galimi *Demonų išvaymo iš Areco miesto*, *Raupsuotojo apsikabinimo* ir *Stebuklo su duona* pavyzdžiai. Pagrindine ikonografinė tema, išreiškiančia šventojo tobulo panašumo į Kristų idealą, tapo *Šv. Pranciškaus stigmatizacija*. Jai priskirtina daugiausia kristomimetinių stebuklų atvaizdų Vilniuje, sukurtų per visą nagrinėjamą laikotarpį. Šv. Bonaventūro „Didžiosios legendos“ ir „Šventojo Pranciškaus žiedelių“ tekstuose užrašytais pasakojimais paremtuose atvaizduose pasitaiko ir specifinių detalių, atkeliaujančių iš Tomo Celaniečio parengtos pirmosios biografijos. XVI–XVIII a. sukurtose naratyviose freskose ir paveiksluose įkomponuoti ir kiti epizodai, padedantys atskleisti ordino įkūrėjo gautų Išganytojo žaizdų reikšmę pranciškonams.

⁸¹⁹ Šv. Pranciškaus žiedeliai, p. 43–44.

⁸²⁰ Versta iš: Thomas of Celano. *The Life of Saint Francis, Francis of Assisi: Early Documents*, vol. 1, p. 278.

⁸²¹ Versta iš: Thomas of Celano. *The Life of Saint Francis, Francis of Assisi: Early Documents*, vol. 1, p. 278.

3. 1. 2. 2. Šv. Pranciškus ir šv. Dominykas: ordinų atstovai ir žmonijos gelbėtojai

Ankstyvosiose šv. Dominyko biografijose netrūksta nuorodų į jo stebuklus, primenančius Kristaus ir apaštalų veiklą. Pasakojimai apie juos įsitvirtino šio šventojo ikonografijoje nuo pat pirmųjų atvaizdų pasirodymo, nors Lietuvoje jų pavyzdžių neišliko. Kita vertus, galima pastebėti, kad dominikonai niekada nebandė iškovoti savo ordino įkūrėjui *antrojo Kristaus* titulo. Pasakojimai apie jo šventumą dažniau siejami su jį patvirtinančiomis dangiškomis vizijomis, kurios ilgainiui tapo ne tik šv. Dominyko, bet ir jo įkurto Pamokslininkų ordino atributais. Pats šv. Dominykas, kaip ir šv. Pranciškus, tradiciškai vaizduojamas kaip savo ordino personifikacija *Popiežiaus Inocento III sapno* atvaizduose. Jų ikonografija, išsivysčiusi iš pasakojimo apie griūvančią Laterano baziliką savo pečiais parėmusį žmogų, nuo konkurencijos dėl jo tapatybės priskyrimo šv. Pranciškui ar šv. Dominykui ilgainiui persikeitė iki abiejų šventųjų (ir jų įkurtų bendruomenių) brolystės išreiškimo. Tos pačios vienybės ir bendro darbo Bažnyčiai idėjos išreiškiamos ir *Viešpaties rūstybės permaldavimo vizijos* atvaizduose, paremtuose XIII a. antroje pusėje atsiradusiais pasakojimais. Jų ikonografijoje šv. Pranciškus ir šv. Dominykas pristatomi kaip Švč. Mergelės Marijos išrinkti ir Kristaus patvirtinti žmonijos gelbėtojai.

3. 1. 2. 2. 1. Sapnai ir vizijos – šv. Dominyko ir jo ordino simbolių šaltiniai

Pirmoji vizija, aprašyta pal. Jordano Saksoniečio „Veikale apie Pamokslininkų ordino pradžia“, pateikiama kaip pranašystė apie būsimą šventojo veiklą ir nuopelnus skleidžiant Kristaus mokymą:

*Tuo metu berniukas, vardu Dominykas, gimė [...] Kaleruegos mieste. Prieš jo susilaukdama, motina vizijoje pamatė, kad savo iščiose išnešios šuniuką, kuris su liepsnojančiu deglu nasruose [...] atrodė uždegsiantis visą žemę. Tai turėjo reikšti, kad jos vaikas bus iškilus pamokslininkas, kuris, lodamas šventą išmintį, pažadins sielas, apsnūdusias nuodėmėje, taip pat skleis po pasaulį ugnį, kurią Viešpats Jėzus Kristus atėjo įžiebtį žemėje.*⁸²²

Šiame tekste šv. Dominyko motinos, pal. Joanos iš Azos, regėjimas vadinamas vizija. Kiek vėliau parašytoje Jokūbo Voraginiečio *Aukso legendoje* minimas sapnas⁸²³. Pagal pal. Jordano amžininko šv. Alberto Didžiojo pasiūlytą regėjimų patirties hierarchiją, sapnas, kurio reikšmė parodoma patikimai interpretuojama metafora, priskiriamas trečiajai regėjimų patikimumo rūšiai. Tuo tarpu vizija iš karto pakyla iki devintojo hierarchijos laiptelio, nes dangiškas veikimas

⁸²² Blessed Jordan, *The Libellus of Jordan of Saxony*, p. 9.

⁸²³ „Prieš jam gimstant, motina per sapnus regėjo, kad iščiose nešioja šuniuką, kuris nasruose laiko degantį žibintėlį.“ Jokūbas Voraginetis, *Aukso legenda arba Šventųjų skaitiniai*: antra knyga, p. 64.

pakankamai stiprus, kad nemiegančiam žmogui atskleistų ateitį per pavidalus, pritaikomus jų reikšmei⁸²⁴. Galbūt dėl to pal. Jordano tekste daug dėmesio skiriama vaizdinio paaiškinimui ir pabrėžiama jo sukurta galimybė pažinti šventajam numatytą misiją. Jos simboliu tapo šuo, nešantis deglą – ilgainiui šis ženklas įsitvirtino kaip vienas iš pagrindinių atributų, komponuojamų šalia šv. Dominyko figūros, taip pat vienas iš pagrindinių Pamokslininkų ordino simbolių. Tačiau pats pasakojimas Lietuvoje nevirto vizijų žanro atvaizdams pasirenkama tema⁸²⁵.

Panašiai ikonografijoje įsitvirtino dar vienas atributas, kurio šaltinis – pal. Jordano Saksoniečio pasakojimas:

*Net Dominyko vaikystėje Dievas, kuris iš anksto žino ateitį, malonėjo parodyti, kad iš šio vaiko galima tikėtis kažko nepaprasto. Vizijoje motina matė jį turint ant kaktos mėnulį, reiškiantį, kad jam buvo lemta būti šviesa pagonims, apšviesti tuos, kurie sėdi tamsoje ir mirties ūksmėje, kaip įrodė vėlesni įvykiai. [...] Jo krikšto motinai per krikštą atrodė, kad kūdikis Dominykas turėjo žvaigždę ant kaktos [...].*⁸²⁶

Pirmasis šv. Dominyko biografas sugrupavo pasakojimus apie du įvykius: dar vieną šventojo motinos viziją apie sūnaus kaktoje pasirodžiusį mėnulį ir per krikštą kūdikio krikštamotės matytą žvaigždę jo kaktoje. Pirmojoje vizijoje kalbama apie dangaus šviesulį, atspindintį saulės šviesą – taip pabrėžiama, kad šventasis neprilygsta Dievui, bet apaštalaudamas tik perduoda jo šviesą. Antrojoje vizijoje šviesos, įvardintos kaip žvaigždė kūdikio kaktoje, pasirodymas siejamas su jo krikštu. Jokūbo Voraginiečio tekste nebeminima šv. Dominyko motinos vizija, pasakojama tik apie krikštamotei pasirodžiusią žvaigždę, „apšvietusią visą pasaulį“⁸²⁷. Humberto Romansiečio parašytoje „Didžiojoje šv. Dominyko legendoje“ teigiama, kad šią viziją krikštamotė matė miegodama ir vėliau ją papasakojo kūdikio motinai⁸²⁸. Nors pasakojimai apie regėjimą skyrėsi jau XIII a., juose minima žvaigždė tapo šv. Dominyko atributu, piešiamu virš jo galvos ar kaktos. Jis dažnai komponuotas ir Lietuvoje; ypač šis atributas išryškintas prie šv. Dominyko figūros Vilniaus Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir šv. Bernardino Sieniečio bažnyčios šiaurinės navos freskoje (priedas Nr. 2. 2. 3. c). Gali būti, kad žvaigždės virtimą šventojo ir jo ordino simboliu lėmė dar vienas pal. Jordano užrašytas pasakojimas. Pasak jo, prieš šv. Dominykui ir šešiams jo bendražygiams atvykstant pas Tulūzoje garsų teologijos magistrą ir paprašant leidimo lankyti jo paskaitas,

⁸²⁴ Steven F. Kruger, *Dreaming in the Middle Ages*, p. 120.

⁸²⁵ Šv. Dominyko motinos vizija retai vaizduota ir kituose kraštuose. Viena iš populiariausių išimčių – J. Altarriba nupiešti ir Esteban Boix išgraviruoti paveikslėliai, išleisti Madride 1828 m., popiežiui Leonui XII paskelbus Joaną iš Azos palaimintą. Juose šv. Dominyko motina vaizduojama užmigusi skaitydama prie stalo, o ją iš viršaus apšviečiančiuose spinduliuose matomas šuo, nešantis deglą.

„Beata Juana de Aza, madre de Santo Domingo de Guzmán“, *Todocoleccion*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://en.todocoleccion.net/religious-art/beata-juana-aza-madre-santo-domingo-guzman-1828-ano-beatificacion-dominicos-x138867674#descripcion>

⁸²⁶ Blessed Jordan, *The Libellus of Jordan of Saxony*, p. 13–14.

⁸²⁷ Jokūbas Voraginietis, *Aukso legenda arba Šventųjų skaitiniai*: antra knyga, p. 64.

⁸²⁸ Gianni Festa, Augustin Laffay, *San Domenico, Padre dei Predicatori: La vita, la santità, l'eredità*, p. 252.

magistras susapnavęs septynias žvaigždes, kurios „išaugo dydžiu ir spindesiu taip, kad apšvietė jo paties šalį ir visą pasaulį“⁸²⁹.

Vienas iš regėjimų vaizdavimo šv. Dominyko ikonografijoje būdų – paversti pasakojimą simboliu. Taip pristatomi ankstyvuosiuose tekstuose apie šv. Dominyką aprašyti regėjimai, vadinami tiek vizijomis, tiek sapnais. Juos siūlyta suprasti kaip pranašystes apie šventojo ateitį, jo misiją. Šv. Dominyko motinos vizija apie deglą nešantį šunį, krikštamotės regėta žvaigždė kūdikio kaktoje, Tulūzos teologijos magistro sapnas apie septynias žvaigždes – pasakojimai, kurie tapo populiarūs pirmaisiais dešimtmečiais po šventojo mirties ir įsitvirtino ikonografijoje kaip pagrindiniai šv. Dominyko atributai ir Pamokslininkų ordino simboliai, bet ne vizijų atvaizdams pasirenkama tema.

3. 1. 2. 2. 2. *Popiežiaus Inocento III sapnas*

Vienas iš populiariausių naratyvinių atvaizdų tiek šv. Dominyko, tiek šv. Pranciškaus ikonografijoje tapo popiežiaus Inocento III sapnas. Pasak legendos, pontifikas jį regėjęs 1215 m., Laterano IV Susirinkimo metu. Vis dėlto ankstyviausiuose šventųjų gyvenimų aprašymuose šis pasakojimas neminimas. Jis pirmą kartą aprašytas tik 1246 m. pasirodžiusioje „Trijų draugų legendoje“, kurioje pateikti artimų šv. Pranciškaus bendražygių, brolių Leono, Rufino ir Angelo, liudijimai:

[Popiežius Inocentas III] matė regėjimą, jog Laterano Šventojo Jono bažnyčiai grėse sugriūti, ir vienas pamaldus vyras, mažas ir paniekintas, ją laikė parėmęs nugara. Prabudo apstulbęs ir išsigandęs, ir kaip išvalgus ir išmintingas [vyras] svarstė, ką galėtų reikšti šis sapnas. Bet po kelių dienų, kai pas jį atėjo palaimintasis Pranciškus [...] ir paprašė patvirtinti jam regulą, [...] ponas popiežius, matydamas jį taip karštai tarnaujant Dievui [...], tarė sau: „Tikrai šitas yra pamaldus ir šventas vyras, per kurį bus pakelta ir sustiprinta Dievo Bažnyčia.“⁸³⁰

Beveik tuo pačiu metu, 1244–1247 m. Costantino Medici parengtame „Šv. Dominyko gyvenime“, pasirodė ir dominikoniškoji pasakojimo versija, kurioje popiežiaus Inocento III sapno veikėjas matomas kaip Pamokslininkų ordino įkūrėjas, atvykęs prašyti patvirtinimo savo veiklai:

[...] kai šviesios atminties Tulūzos vyskupas Fulkonas išvyko į Romą [dalyvauti] visuotiniame susirinkime, prie jo prisijungė Dievo žmogus Dominykas [...]. Su juo nuvyko net pas aukščiausią pontifiką Inocentą ir jo paprašė patvirtinti [...] ordiną, kuris vadintųsi ir būtų Pamokslininkų. Bet popiežius tokiam prašymui iš pradžių atrodė truputį nepalankus [...]. Kaip iš tikrųjų buvo sužinota iš daugelio patikimų liudininkų, vieną naktį tas pats aukščiausiasis pontifikas

⁸²⁹ Blessed Jordan, *The Libellus of Jordan of Saxony*, p. 45–46.

⁸³⁰ *Trijų draugų legenda*, p. 80.

[...] matė sapne, kad Laterano bažnyčiai staiga grėsė baisus sugriuvimas [...]. Kol stebėjo sceną drebėdamas ir verkdamas, [...] atbėgo Dievo žmogus Dominykas ir prilaikė visą besiruošiantį griūti pastatą, paremdamas jį pečiais. Nustebintas vizijos [...], [popiežius] pagyrė Dievo žmogaus planą ir su džiaugsmu priėmė prašymą [...].⁸³¹

Ši pasakojimo versija buvo pakartota vėlesniuose dominikonų tekstuose: apie 1255–1256 m. Humberto Romansiečio parengtoje „Didžiojoje šv. Dominyko legendoje“⁸³², apie 1263–1273 m. – Jokūbo Voraginiečio „Aukso legendoje“⁸³³. Pal. Jordanas Saksonietis susitikimą su popiežiumi Inocentu III aprašė neužsimindamas apie regėjimą, įterptą į vėlesnius tekstus⁸³⁴. 1228–1229 m. Tomo Celaniečio parašytoje pirmojoje šv. Pranciškaus biografijoje Inocento III sapnas taip pat neminimas, tačiau jis buvo įtrauktas į 1266 m. šv. Bonaventūro parengtą „Šv. Pranciškaus Asyžiečio gyvenimą“⁸³⁵.

Seniausias žinomas Inocento III sapno atvaizdas išliko dominikonų dailėje – šv. Dominyko sarkofago reljefe, sukurtame apie 1264–1267 m. (priedas Nr. 1. 2. 4). Asyžiaus Šv. Pranciškaus Aukštutinės bazilikos freskų cikle jo pranciškoniškąją versiją pavaizdavo Giotto (priedas Nr. 4. 2. 11): šalia popiežiaus, miegančio po baldakimu, nutapytas Laterano baziliką parėmęs šv. Pranciškus. Savita pranciškoniškosios versijos interpretacija buvo sukurta ir Vilniuje. XVI a. pr. nutapytame Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir Bernardino Sieniečio bažnyčios šiaurinės navos freskų cikle ordino įkūrėjas pavaizduotas remiantis bažnyčią kartu su pilkai ir rudai apsirengusiais pranciškonais (priedas Nr. 2. 2. 3. b), taip išreiškiant Mažesniųjų brolių konventualų ir observantų vienybę dirbant Bažnyčios labui⁸³⁶. Popiežius Inocentas III (banderolėje virš jo figūros veikiausiai fragmentiškai išlikęs jo vardas) šioje scenoje ne miega, bet stovi su kardinolu ir vyskupu, simbolizuodami Bažnyčios hierarchiją, o pats statinys pavaizduotas panašus į tuometinę Vilniaus bernardinų bažnyčią⁸³⁷. Taigi popiežiaus Inocento III sapno ikonografinė schema buvo pritaikyta vietiniam kontekstui, o šv. Pranciškus joje pavaizduotas ne tik kaip Bažnyčios gelbėtojas, bet ir pavyzdys savo ordino broliams. Kaip ir kitose šio freskų ciklo scenose, viršuje buvo įrašytas iki mūsų dienų neišlikęs tekstas, veikiausiai pristatęs legendos pasakojimą miestiečiams ir susiejęs jį su to meto Vilniaus aktualijomis.

⁸³¹ Versta iš: Gianni Festa, Augustin Laffay, *San Domenico, Padre dei Predicatori. La vita, la santità, l'eredità*, p. 99–100.

⁸³² Ten pat, p. 260–261.

⁸³³ Jokūbas Voraginetis, *Aukso legenda arba Šventųjų skaitiniai*: antra knyga, p. 67–68.

⁸³⁴ „Tas pats vyskupas [Fulkonas, Tulūzos vyskupas] pasiėmė brolių Dominyką ir jo bendražygi į susirinkimą, ir kartu jie paprašė Viešpaties popiežiaus Inocento patvirtinti brolių Dominyką ir jo bendražygius ordinu [...] Romos Sosto galva paragino brolių Dominyką grįžti pas savo brolius, po diskusijos su jais vieningai priėmus jau patvirtintą regulą, vyskupas turėtų paskirti jiems bažnyčią. Po to jis turėjo sugrįžti ir gauti popiežiaus patvirtinimą savo darbui.“

Blessed Jordan, *The Libellus of Jordan of Saxony*, p. 46–47.

⁸³⁵ Saint Bonaventure, *The Life of Saint Francis of Assisi*, Chapter III, p. 9–10.

⁸³⁶ Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. 108.

⁸³⁷ Ten pat, p. 107–108.

Lietuvoje neišliko analogiškų šv. Dominyko, remiančio griūvančią Laterano baziliką, atvaizdų, tačiau vienas kūrinys liudija popiežiaus Inocento III sapno ikonografijos pokyčius. Nepaisant pirminės konkurencijos dominikonams ir pranciškonams nesutariant, kuris šventasis buvo regėtas popiežiaus sapne, ilgainiui šioje scenoje šv. Dominyką ir šv. Pranciškų pradėta vaizduoti kartu kaip jų įkurtų ordinų atstovus, išreiškiančius bendrą abiejų ordinų misiją. Vienas iš ankstyvesnių pavyzdžių – XIV a. pirmoje pusėje Anglijoje sukurta psalmyno miniatūra, vaizduojanti Laterano baziliką remiantį šv. Dominyką ir kitą vienuolį, galimai šv. Pranciškų⁸³⁸ (priedas Nr. 4. 2. 12). Taip *Inocento III sapnas* nutapytas ir Vilniaus dominikonų Šventosios Dvasios bažnyčios prieangio freskoje (priedas Nr. 2. 4. 12)⁸³⁹. Nors jos būklė prasta, vis dar galima įžiūrėti miesto fone griūvančią bazilikos pastatą parėmusį šv. Dominyką, įkomponuotą scenos centre, ir dešinėje nutapytą šv. Pranciškų. Abu šventieji pavaizduoti su aureolėmis, apsirengę savo ordinų abitais. Ši freska – simbolinis priminimas apie įvykį, konfliktą dėl vieno ar kito šventojo vaizdavimo popiežiaus sapne perkeičiantis į brolių Pamokslininkų ir Mažesniųjų brolių bendrystę išreiškiančią kompoziciją.

Tiek šioje freskoje, tiek ankstesnėje *Popiežiaus Inocento III sapno* interpretacijoje Vilniaus bernardinų bažnyčioje Šv. Dominykas ir šv. Pranciškus atlieka savo ordinų atstovų vaidmenį. Per jų figūras išreiškiama viso Mažesniųjų brolių ordino ar pranciškonų ir dominikonų bendrystė kartu dirbant Bažnyčiai. Vienybės idėja, ilgainiui pakeitusi abiejų šventųjų biografijose atsispindinčią konkurenciją dėl popiežiaus sapne matyto Bažnyčios gelbėtojo tapatybės, padėjo įveikti pranciškonų ir dominikonų nesutarimus ir įsitvirtino ikonografijoje. Be *Popiežiaus Inocento III sapno*, vienybės idėjos išraiška tapo ir pasakojimas apie Viešpaties rūstybės permaldavimą bei jo vaizdavimas.

3. 1. 2. 2. 3. *Viešpaties rūstybės permaldavimo vizija*

Ankstesniame skyriuje aptartas pasakojimas apie šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus susitikimą Laterano IV Susirinkime neatsiejamas nuo vizijos, dažnai pristatomos kaip susitikimo priešistorė. Šis regėjimas pirmą kartą paminėtas Gerardo Frašiečio veikale „Pamokslininkų ordino brolių gyvenimai“, 1260 m. Generalinėje kapituloje patvirtintame oficialia Pamokslininkų ordino istorija:

Kai šv. Dominykas [...] buvo Romoje, posėdžiaujant Laterano Susirinkimui, [...] vieną naktį besimelsdamas [...] bažnyčioje jis pamatė mūsų Viešpatį Jėzų Kristų, stovintį prie savo sosto erdvėje ir laikantį tris ietis, kurias jis ruošėsi paleisti į žemę. [...] Mergelė Motina suklypusi meldė jo pasigailėti

⁸³⁸ „Full-page miniature of the dream of Pope Innocent III“, *Bridgeman Images*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.bridgemanimages.com/en/noartistknown/full-page-miniature-of-the-dream-of-pope-innocent-iii-with-dominic-and-another-friar-possibly/nomedium/asset/3296414>

⁸³⁹ Dalia Klajumienė. „Vilniaus Šv. Dvasios dominikonų bažnyčia ir vienuolynas“, *Lietuvos bažnyčios*, p. 94.

[...]: „Mano Sūnau, žinau, [...] kaip gali atkurti žmoniją [...]. Aš turiu šalia savęs ištikimą tarną, kurį tu pasiysi į pasaulį, kad skleistų tavo žodį, ir šis atsisakytų savo blogų kelių ir sektų paskui tave [...]. Jam duosiu kitą savo tarną, kad kartu dirbtų tuo pačiu būdu.“ [...] Tada Mergelė, paėmusi šv. Dominyką už rankos, palydėjo jį prie mūsų Viešpaties, kuris su [...] šypsena atsakė: „Vertai ir gerai jis atliks tai, ką tu pasakei“. Tada ji atvedė šv. Pranciškų, kurį mūsų Viešpats lygiai pagyrė [...]”⁸⁴⁰.

Nors teksto autorius minėjo pranciškonišką pasakojimo kilmę, jis nebuvo įtrauktas į beveik tuo pačiu metu (apie 1262–1263 m.) parengtą šv. Bonaventūro „Didžiąją legendą“ ar kitus pranciškonų tekstus iki XIV a. pab.⁸⁴¹. Tačiau dominikono Jokūbo Voraginiečio „Aukso legenda“ užtikrino jo sklaidą ir įkvėpė tiek pranciškonų, tiek dominikonų dailėje vėliau paplitusį Viešpaties rūstybės permaldavimo vizijos vaizdavimą:

Kai šventas Dominykas Romoje atkakliai siekė gauti iš popiežiaus patvirtinimą savo ordinui, meldamasis naktį regėjimo metu išvydo Kristų. Viešpats buvo erdvėje, rankoje turėjo tris ietis ir buvo jomis užsimojęs prieš pasaulį. Veikiai prie Jo atsirado Motina ir paklausė, ką Jis ketinąs daryti. O Jis: „Štai, visas pasaulis yra pripildytas trijų ydų, būtent: puikybės, gašlumo ir godulio. Todėl aš jį ketinu sunaikinti šiomis trimis ietimis“. – Tada Mergelė, puolusi Jam į kojas, tarė: „Sūnau brangiausias, pasigailėk ir gailėtingumu suminkštink savą teisingumą! [...] Aš turiu ištikimą tarną ir atkaklų kovotoją, kuris pereis per visus pašalius, užkariaus pasaulį ir pajungs Tavo viešpatijai. Be to, jam į pagalbą aš duosiu kitą tarną, kuris panašiai kausis kartu su juo[...]“ – Tuomet Motina Kristui pristačiusi šventą Dominyką. Kristus jai taręs: „Tikrai geras ir atkaklus šis kovotojas! Jis rūpestingai darys tai, ką pasakei.“ – Tada ji pristačiusi ir šventą Pranciškų, o Kristus jį priėmęs lygiai taip, kaip ir pirmąjį.“⁸⁴²

Kaip ir Gerardas Frašietis, Jokūbas Voraginetis teigė, kad šv. Dominykas išvydo Kristų „meldamasis naktį regėjimo metu“. Taip pabrėžtas įvykio skirtumas nuo sapno – pagal šv. Alberto Didžiojo klasifikaciją, vizija, tiesiogiai atskleidžianti dangaus realybę, atsiduria regėjimo patirčių hierarchijos viršuje⁸⁴³. Jos reikšmę papildo ir epizodo atomazga: kitą dieną sutikęs šv. Pranciškų, šv. Dominykas jį atpažino iš regėjimo⁸⁴⁴, kuris ne tik leido pamatyti dangiškąją tikrovę, bet ir gauti patvirtinimą abiejų šventųjų veiklai. Tad pasakojime apie Viešpaties rūstybės permaldavimo viziją ryškūs tie patys brolystės ir bendro darbo Bažnyčiai idealai.

Scenos populiarumui įtakos galėjo turėti viltis, kad šventųjų užtarimas padės siaučiant marui ir kitoms negandoms⁸⁴⁵: tekstuose minimos Kristaus laikomos ietys ikonografijoje dažnai pakeičiamos trimis strėlėmis, tradiciškai simbolizuojančiomis badą, karą ir marą pagal Senojo

⁸⁴⁰ Versta iš: Christie Fengler Stephany, „The Meeting of Saints Francis and Dominic“, p. 220.

⁸⁴¹ Ten pat, p. 220–221.

⁸⁴² Jokūbas Voraginetis, *Aukso legenda arba Šventųjų skaitiniai*: antra knyga, p. 69–70.

⁸⁴³ Steven F. Kruger, *Dreaming in the Middle Ages*, p. 120.

⁸⁴⁴ Jokūbas Voraginetis, *Aukso legenda arba Šventųjų skaitiniai*: antra knyga, p. 70.

⁸⁴⁵ Christie Fengler Stephany, „The Meeting of Saints Francis and Dominic“, p. 225.

Testamento pasakojimą apie Dovydo pasirinktą bausmę⁸⁴⁶. Seniausiame žinomame *Viešpaties rūstybės permaldavimo vizijos* atvaizde, sukurtame apie 1338 m. pasionale (kankinysčių pasakojimų rinkinyje) ir saugomame Vatikano bibliotekoje, Kristus taip pat nupieštas laikantis tris strėles⁸⁴⁷. Tačiau ši sąsaja taikoma ne visada: viename iš seniausių vizijos atvaizdų, nutapytame apie 1355–1360 m. Bolonijos Šv. Marijos Magdalietės bažnyčioje (priedas Nr. 4. 2. 13), matomos trys ietys. Florencijos Šv. Kryžiaus bažnyčios kieme XIV a. pab. nutapytoje scenoje Kristaus laikomos strėlės pavaizduotos nukreiptos į godumo, gašlumo ir puikybės personifikacijas⁸⁴⁸. Ydos, dar nenurodytos Gerardo Frašiečio tekste, buvo įvardintos kaip Dievo rūstybės priežastys Jokūbo Voraginiečio „Aukso legendoje“. Pranciškonų ir dominikonų dailėje ši sąsaja tapo ypač svarbi, nes brolių duodamus neturto, skaistumo ir paklusnumo įžadus leido suprasti kaip atsvarą Dievo rūstybę sukėlusioms nuodėmėms⁸⁴⁹.

XV a. *Viešpaties rūstybės permaldavimo vizija* dažniau vaizduota pranciškonų užsakymu sukurtuose freskų cikluose ir altorių paveiksluose, nors pasakojimas buvo aprašytas dominikonų šaltiniuose, o šv. Dominykas įvardytas kaip vizijos regėtojas⁸⁵⁰. Abiejų ordinų aplinkoje sukurtose rankraščių iliustracijose scena vaizduota panašiai, tačiau nuo tekstų nutolę ir viešai ne tik broliams, bet ir pasauliečiams matomi atvaizdai galėjo atrodyti susiję su dominikonams įtartinomis idėjomis. Vėlyvųjų viduramžių ir renesanso laikotarpiu Švč. Mergelės Marijos kaip tarpininkės tarp Dievo ir žmonių išryškinimas sietas su Nekaltojo Prasidejimo dogma, tuo metu buvusia pagrindiniu teologiniu skirtumu tarp dominikonų ir pranciškonų. Be to, Nekaltojo Prasidejimo Švč. Mergelė Marija dažnai vaizduota su pranciškonų šventaisiais, taip pat ir šv. Pranciškumi⁸⁵¹. Veikiausiai dėl šių priežasčių pasakojimas tapo patrauklesnis pranciškonų, o ne dominikonų užsakovams.

Vilniuje išliko du *Viešpaties rūstybės permaldavimo vizijos* atvaizdai: XVI a. pr. freskoje bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir šv. Bernardino Sieniečio bažnyčioje ir dominikonų

⁸⁴⁶ Antrojeje Samuelio knygoje pasakojama apie karaliaus Dovydo paliepimu įvykdytą Izraelio ir Judo gyventojų surašymą. Tai laikyta Dievo, tikrojo žmonių valdovo, teisių sulaužymu. Dievas leidęs Dovydui pasirinkti vieną iš bausmių: septynerių metų badą, priešų persekiojimą tris mėnesius arba trijų dienų marą. Karalius pasirinkęs pastarąjį: „Dovydą apėmė širdgėla dėl to, kad jis buvo skaičiavęs žmones. Dovydas kreipėsi į VIEŠPATĮ: „Tai darydamas, VIEŠPATIE, sunkiai nusidėjau. Maldauju atleisti savo tarnui kaltę, nes pasielgiau labai kvailai“. Kitą rytą, Dovydui atsikėlus, VIEŠPATIES žodis atėjo Dovydo regėtojui pranašui Gadui, tardamas: „Eik ir pasakyk Dovydui: 'Taip kalbėjo VIEŠPATS: siūlau tau tris dalykus, pasirink iš jų vieną, ir juo tave ištiksiu'“. Gadas tad atėjo pas Dovydą ir jam pasakė. Jo klausė: „Ar ištikis tave septynerių metų badas tavo krašte? Ar būsi bėgliu nuo priešų per tris mėnesius, jiems tave persekiojant? Ar bus trijų dienų maras tavo krašte? [...]“. Tada Dovydas Gadui tarė: „Man labai skaudu! Pulkime į VIEŠPATIES rankas, nes didis jo gailėstingumas; į žmonių rankas aš nepulsiu“. VIEŠPATS tad siuntė Izraeliui marą nuo to ryto iki nustatyto laiko, ir septyniasdešimt tūkstančių žmonių mirė nuo Dano lig Beer-Šebos. Bet kai angelas ištiesė ranką virš Jeruzalės jai sunaikinti, VIEŠPATS apgailėjo nelaimę ir tarė angelui, naikinančiam žmones: „Gana! Sulaikyk savo ranką!“ (2 Sam 24, 10–16).

⁸⁴⁷ Christie Fengler Stephany, „The Meeting of Saints Francis and Dominic“, p. 223–224.

⁸⁴⁸ Ten pat, p. 224.

⁸⁴⁹ Ten pat.

⁸⁵⁰ Ten pat, p. 227.

⁸⁵¹ Ten pat, p. 228–229.

Šventosios Dvasios bažnyčios skliauto freskoje, sukurtoje XVIII a. II p. Abi kompozicijos labai skirtingos, todėl leidžia atpažinti ilgainiui įvykusius vizijų vaizdavimo pokyčius.

Šv. Pranciškaus Asyžiečio bažnyčioje kompozicija *Šv. Pranciškus ir šv. Dominykas – Viešpaties rūstybės permaldautojai* nutapyta šiaurinėje navoje, dešiniojo tarpsnio viršutiniame dešiniajame kampe (priedas Nr. 2. 2. 3. c). Kompozicijos centre pavaizduotos trys ietys, nukreiptos į besilinksminančių žmonių ratelį; įrašai prie jų nurodo nuodėmes, užtraukusias Dievo rūstybę. Kairėje pavaizduotas šv. Pranciškus, vilkintis rudu abitu, ir pilkai apsirengęs pranciškonas. Dešinėje – šv. Dominykas su žvaigžde virš galvos ir dominikonas šv. Petras Kankinys⁸⁵². Tiek pranciškonų, tiek dominikonų dailėje buvo įprasta šią sceną papildyti naujais veikėjais – taip siekta sustiprinti idėją, kad įkūrėjų brolystė perduota jų pasekėjams⁸⁵³. Freskoje nesimato Kristaus ar Švč. Mergelės Marijos; panašu, kad šiame vizijos pristatyme norėta atspindėti abiejų ordinų bendrystės temą.

XVIII a. II pusės freskoje, įkomponuotoje Vilniaus Šventosios Dvasios bažnyčios skliaute šalia Šv. Dominyko altoriaus (priedas Nr. 2. 4. 8), sekama „Aukso legendoje“ pateiktu vizijos aprašymu, akcentuojant nebe pranciškonų ir dominikonų vienybę, bet šv. Dominyko vaidmenį. Kairėje, kiek aukščiau už kitas figūras ir nuo jų atskirtas debesimis, pavaizduotas Kristus su kryžiumi, užsimojęs trimis strėlėmis. Centre – pasigailėjimo žmonijai maldaujanti Švč. Mergelė Marija. Dešinėje nutapytas šv. Dominykas, stebintis dramatišką sceną ir metantis Rožinio vėrinį link Žemės rutulio. Taip *Aukso legendos* pasakojimą papildoma nuoroda į vėlesnę legendą apie viziją, kurioje šv. Dominykas gavęs Rožinį iš Švč. Mergelės Marijos.

Du vizijų pasakojimus jungianti kompozicija matoma ir freskos pirmavaizdyje – graviūroje iš kalendoriaus su šventųjų atvaizdais *Annus dierum Sanctorum* (priedas Nr. 4. 2. 14), išleisto Augsburgėje XVIII a. viduryje⁸⁵⁴. Analogiškas graviūras pavyko rasti dviejuose leidiniuose: Gottfried Bernhard Göz, Johann Baptist Klauber ir Joseph Sebastian Klauber parengtame *Annus dierum Sanctorum* pirmajame tome⁸⁵⁵ ir tik brolių Klauberių išleisto graviūrų rinkinio *Annus dierum Sanctorum delectabar per singulos dies* antrajame tome⁸⁵⁶. Pirmasis turėjo pasirodyti apie 1737–1742 m., kai dailininkas ir graveris Gottfried Bernhard Göz⁸⁵⁷ bendradarbiavo su Klauberių šeima,

⁸⁵² Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. 110–111.

⁸⁵³ Christie Fengler Stephany, „The Meeting of Saints Francis and Dominic“, p. 227.

⁸⁵⁴ Vienas iš graviūros pavyzdžių yra saugomas Trakų istorijos muziejuje. Už eksponato nuotrauką ir nuorodą į leidinį *Annus dierum Sanctorum* dėkoju Trakų istorijos muziejaus vyriausiajam fondų saugotojui Oleg Ševeliov.

⁸⁵⁵ [Gottfried Bernhard Göz, Johann Baptist Klauber, Joseph Sebastian Klauber], *Annus dierum Sanctorum*, 1 tomas, [Augsburgas]: Göz et Klauber, 1750. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d.

https://books.google.lt/books?id=FLArxg-Va48C&printsec=frontcover&hl=lt&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

⁸⁵⁶ [Johann Baptist Klauber, Joseph Sebastian Klauber], *Annus dierum Sanctorum delectabar per singulos dies*, 2 tomas, Johann Baptist Klauber, Maison Saint-Louis, 1750. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d.

<https://books.google.lt/books?id=eAvyIpXie3UC&printsec=frontcover&hl=lt#v=onepage&q&f=false>

⁸⁵⁷ Gottfried Bernhard Göz (1708–1774) gimė Velehrade (dab. Čekija), studijavo jėzuitų mokykloje Uherske Hradištěje ir tapo dailininko Franz Gregor Ignaz Eckstein (apie 1689–1741) mokiniu. Apie 1730 m. įsikūrė Augsburgėje, kur mokėsi graverio amato pas Johann Georg Bergmüller (1688–1762). 1737 m. su Klauberių šeima įkūrė katalikišką meno kūrinių

antrasis – po 1742 m., kai broliai Klauberiai liko dviese tęsti savo leidybos verslą ir naujiems kalendoriaus leidimams galėjo naudoti jau turimas graviūras. Dalia Klajumienė yra pastebėjusi Vilniaus Šventosios Dvasios vienuolyno koridoriaus freskų sąsajas su brolių Klauberių raižinių ciklu, parengtu bendradarbiaujant su jėzuitu Uldarico Probst⁸⁵⁸. Todėl galima teigti, kad kuris nors iš šventųjų kalendoriaus *Annus dierum Sanctorum* variantų galėjo pasiekti Šventosios Dvasios bažnyčios dailininkų rankas, o Augsburgio graverius brolius Klauberius (kartu su Gottfried Bernhard Göz, nes raižinio autorius nenurodytas) vadinti freskos *Šv. Dominyko vizija* pirmavaizdžio autoriais.

Freskoje atsisakyta įrašų, kurie graviūroje susieja viduramžių legendą su Senojo Testamento istorijomis. Tekstas raižinio viršuje⁸⁵⁹ nurodo Pirmosios Karalių knygos epizodą, liudijantį karaliaus Saliamono pagarbą savo motinai Batšebai ir pažadą išklausti jos prašymą. Tai turėjo priminti „Aukso legendos“ pasakojimą apie Jėzų, išgirdusį Švč. Mergelės Marijos maldavimą ir sutramdžiusį pyktį dėl žmonijos nuodėmių. Įrašas apačioje⁸⁶⁰ primena šv. Dominyko vaidmenį legendoje. Tai nuoroda į pranašo Ezechielio knygos pasakojimą apie Viešpaties sprendimą nubausti Jeruzalę už įsakymų nesilaikymą. Raižinyje praleistas sakinio galas, taip pristatant šv. Dominyką kaip Viešpaties ieškotą ir surastą žmonijos užtarėją⁸⁶¹.

Freskos kompozicija redukuota atsisakant nemažai elementų, greičiausiai XIX–XX a. užtapytų ir restauravimų metu. Švč. Mergelės Marijos galvą turėjo puošti žvaigždžių vainikas, matomas graviūroje – toje freskos vietoje galima įžiūrėti neryškia linija. Keletas dėmių šalia šv. Dominyko kojų galėjo vaizduoti šunį su deglu, matomą raižinyje. Virš šv. Dominyko ir į kairę nuo Jėzaus Kristaus figūros įžiūrimos išblukusios angelų galvutės, graviūroje sustiprinančios vizijos įspūdį. Supaprastinti rokokinės architektūros elementai, gerai matoma tik viena voliuta (antrosios fragmentą galima įžiūrėti dešinėje), nebelikę skirtumo tarp tvirto pagrindo, ant kurio klūpi šventasis

leidyklą, ruošė ir leido graviūras. Po penkerių metų įsteigė savo graviūrų ir leidybos verslą, išrado tipografinį prietaisą, leidusį kurti spalvotus, tapybą primenančius vario raižinius. Nuo 1739 iki 1766 m. tapė freskas, jo kūriniai papuošė Meersburgo Naujųjų rūmų koplyčią, Ostracho (Habsthal) dominikonų vienuolyną, Konstancos diakoniją, Birnau Švč. Mergelės Marijos baziliką, Regensburgo Šv. Kasijano bažnyčią. 1744 m. jam suteiktas Šventosios Romos Imperijos imperatoriškojo dvaro dailininko titulas.

Gerhard Woeckel, „Göz, Gottfried Bernhard“, *Neue Deutsche Biographie*, Berlin: Duncker & Humblot, 1964. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://daten.digitale-sammlungen.de/0001/bsb00016322/images/index.html?seite=600>
„Die Biographie von Gottfried Bernhard Göz“, *Gedenkdaten der Fuggerstadt Augsburg*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <http://www.augsburger-gedenktage.de/Gedenken/Goetz.htm>

⁸⁵⁸ Dalia Klajumienė. *XVIII a. sienų tapyba Lietuvos bažnyčių architektūroje*, p. 159–160.

⁸⁵⁹ Lotynų k.: *Pete, Mater mea: neque enim fas est ut avertam faciem tuam. 3 Reg 2*

Vertimas į lietuvių k.: *Prašyk, mano motina, – tarė jai karalius, nes aš tavęs neatstumsiu.* (1 Kar 2, 21)

Šv. Jeronimo *Vulgatos* vertime Pirmoji Karalių knyga vadinta Trečiaja, nes prieš ją esančios Samuelio knygos buvo vadinamos Pirmąja ir Antrąja Karalių knygomis.

⁸⁶⁰ Lotynų k.: *Quaesivi de eis virum, qui interponeret sepem, et staret oppositus contra me pro terra, ne dissiparem eam. Ezech. 22*

Vertimas į lietuvių k.: *Ieškojau tarp jų žmogaus, kuris atstatytų sieną ir stotųsi spragoje už šalį, kad jos nesunaikinčiau, [bet neradau nė vieno].* (Ez 22, 30)

⁸⁶¹ Kiti graviūros įrašai atlieka technines funkcijas: viršuje nurodytas šv. Dominyko minėjimas rugpjūčio 4 d. (4. Aug. kairėje ir *S. Dominicus* dešinėje), o raidės *C.P.S.C.M.* (*Cum Privilegio Sacrae Caesareae Majestatis*) apatiniam kairiajame kampe patvirtina, kad brolių Klauberių leidykla buvo saugoma nuo neautorizuotų perspausdinimų karališkąja privilegija.

pirmavaizdyje, ir vizijų kompozicijoms būdingų debesų, į skirtingą aukštį pakėlusių Švč. Mergelės Marijos ir Jėzaus figūras. Todėl graviūra leidžia geriau suprasti, ką norėta pavaizduoti freskoje.

Kūrinio įkomponavimas bažnyčios ikonografinėje programoje išryškina atvaizdo išskirtinumą. Freskai parinkta vieta šalia Šv. Dominyko altoriaus, kurio paveikslas perteikia pasakojimą apie atvaizdą, stebuklingai įteiktą Soriano vienuolyno dominikonams Švč. Mergelės Marijos. Skliauto freska, remiantis „Aukso legendos“ pasakojimu, paaiškina, kad šv. Dominykas nusipelnė tokios garbės tapdamas Dievo tarno pavyzdžiu žmonijai. Freskos pirmame plane šv. Dominykas tiesia Rožinio vėrinį link Žemės rutulio tarsi įrankį, galintį padėti žmonijai išsigelbėti. Toks Rožinio maldos reikšmės išryškėjimas atitinka Vilniaus Šventosios Dvasios bažnyčios ir vienuolyno dekoru ikonografijoje akcentuojamą temą⁸⁶².

Lyginant Vilniaus bernardinų ir dominikonų bažnyčiose nutapytas freskas, perteikiančias pasakojimą apie Dievo rūstybės permaldavimą, išryškėja akivaizdūs skirtumai. Pirmuoju atveju siekta pristatyti pranciškonų ir dominikonų vienybę tarnaujant Bažnyčiai; Šventosios Dvasios bažnyčios ikonografinėje programoje ši tema buvo išreikšta prieangio freskose, vaizduojančiose popiežiaus Inocento III sapną ir šv. Dominyko susitikimą su šv. Pranciškumi. Tuo tarpu skliauto freska sutelkia žiūrovo dėmesį į patį šv. Dominyką, susiedama jo vaidmenį vizijos aprašyme iš „Aukso legendos“ su vėliau jam priskirtu Rožinio maldos kūrėjo vaidmeniu. Skirtingas legendos interpretacijas papildė XVI a. pradžioje ir XVIII a. II p. sukurtų atvaizdų komponavimo pokyčiai: stilizuotas, statiškas šventųjų figūras, išdėstytas abipus mažesniu masteliu pavaizduotų pasauliečių ratelio ir link jo nukreiptų Dievo rūstybės iečių, pakeitė vėlyvojo baroko ekspresija trykštantis vizijos momentas su strėlėmis užsimojusiu Kristumi, jo gailėstingumo maldaujancia Dievo Motina ir šv. Dominyku, metančiu paskutinį „gelbėjimo ratą“ pasauliui. Jei legendą, jos reikšmę ir veikėjus XVI a. pr. freskoje pristatė neišlikę banderolių įrašai, XVIII a. II p. kūrinys atsiskyrė bet kokių įrašų (net ir buvusių pirmavaizdyje): skliauto tapyboje pasitikėta išraiškinga vėlyvojo baroko vaizdine kalba.

Visi šiame poskyryje aptarti šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus ikonografijos pavyzdžiai išsivystė iš pasakojimų apie pranašiškus regėjimus, papildžiusių šventųjų biografijas iki XIII a. pabaigos. Seniausi iš jų – šv. Dominyko motinos, krikštamotės, teologijos magistro vizijos ir sapnai – liudijo šventojo išskirtinumą dar prieš jo gimimą, taip išreiškiant įsitikinimą, kad Dievas pirmasis

⁸⁶² Dalia Klajumienė. *XVIII a. sienų tapyba Lietuvos bažnyčių architektūroje*, p. 130.

Dalia Klajumienė. „Vilniaus dominikonų vienuolyno prie Šv. Dvasios bažnyčios pirmo aukšto koridoriaus XVIII a. II pusės sienų tapyba“, p. 10.

išsirenka savuosius ir lydi juos visą gyvenimą. Pasakojimai apie tokį šv. Dominyko ryšį su Dievu, ypač svarbūs jo įkurtai bendruomenei, tapo ne tik šventojo, bet ir viso Pamokslininkų ordino simboliais. Šv. Dominykas ir šv. Pranciškus savo ordinams atstovauja ir atvaizduose, sukurtuose pagal kiek vėlesnius pasakojimus apie regėjimus, neaprašytus ankstyviausiose šventųjų biografijose. *Popiežiaus Inocento III sapno* ir *Viešpaties rūstybės permaldavimo vizijos* atvaizdai pristato abu šventuosius ne tik kaip tobulus pavyzdžius savo broliams, bet ir kaip Dievo numatytus Bažnyčios ir visos žmonijos gelbėtojus.

3. 1. 2. 3. Šv. Pranciškus ir šv. Dominykas kaip malonių gavėjai ir perdavėjai

XIII a. pabaigoje susiformavusį pamaldumą šv. Pranciškui ir šv. Dominykui kaip šventiesiems, išsirinktiems Dievo būti pavyzdžiais ne tik savo įkurtų ordinų bendruomenėms, bet ir visai žmonijai, vėliau papildė ir sustiprino naujos legendos. Išaugusią piligrimystę į Porciunkulės Švč. Mergelės Marijos Angelų Karalienės bažnyčią pagrindė pasakojimas apie popiežiaus Honorijaus III suteiktus atlaidus, žodžiu patvirtinus šią malonę šv. Pranciškui. XIV a. II p. jau pasakota apie šio šventojo regėtą viziją, kurios metu pats Kristus malonę suteikęs ir liepęs šventajam gauti popiežiaus patvirtinimą. Dominikonų aplinkoje legenda apie šv. Dominyko regėtą Švč. Mergelės Marijos viziją ir tuo metu gautą Rožinio maldos vėrinį atsirado šimtmečiu vėliau, XV a. II p. Abu pasakojimai tapo labai populiarūs, o abejones dėl neva šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko regėtų vizijų istoriškumo nustelbė jų aprašymų vaizdingumas, lėmęs naujų ikonografinių tipų susiformavimą ir paplitimą. Šiuose pasakojimuose ir atvaizduose šventieji pristatomi kaip tarpininkai tarp dangaus ir žemės, dangiškųjų malonių gavėjai ir perdavėjai.

3. 1. 2. 3. 1. *Porciunkulės atlaidų gavimas*

Porciunkulė (italų k. *Porziuncola* – dalelytė, greičiausiai nurodant mažą žemės sklypą) – vietovė šalia Asyžiaus, garsėjanti Švč. Mergelės Marijos Angelų Karalienės bazilika. XVI–XVII a. pagal Galeazzo Alessi (1512–1572) ir Giacomo Barozzi da Vignola (1507–1573) planą pastatytos bazilikos viduje išsaugota senoji Porciunkulės bažnytelė⁸⁶³, priklausiusi Subazijo kalno benediktinų vienuolynui, atstatyta šv. Pranciškaus, tapusi jo misijos supratimo vieta ir pirmųjų pranciškonų veiklos centru⁸⁶⁴. Tradiciškai pasakojama, kad 1216 m. šv. Pranciškus nuvyko pas popiežių Honorijų III ir paprašė suteikti visuotinius atlaidus tiems, kurie rugpjūčio 2 d. aplankys

⁸⁶³ Marilyn Aronberg Lavin, „Images of a Miracle. Federico Barocci and the Porziuncola Indulgence“, p. 15–16.

⁸⁶⁴ Joseph Ratzinger (Benediktas XVI), *Asyžiaus malonė*, p. 29–33.

Porciunkulės bažnyčią atlikę išpažintį ir atgailaudami dėl nuodėmių⁸⁶⁵. Vis dėlto atlaidų suteikimo nemini ankstyvieji pranciškonų šaltiniai ar popiežiškieji dokumentai. Visuotinius atlaidus tuo metu galėjo gauti tik Kryžiaus žygių dalyviai ir piligrimai, nuvykę į Jeruzalę, Romą ir Santjago de Kompostelą⁸⁶⁶. Žinios apie atlaidus Asyžiuje užfiksuotos tik 1252 m., kai popiežius Inocentas IV juos suteikė aplankantiems Šv. Pranciškaus baziliką šio šventojo minėjimą ir dvi savaites po jo⁸⁶⁷.

XIII a. antroje pusėje kasmet rugpjūčio 2 d. Porciunkulės bažnyčią ėmė lankyti piligrimai, o augantis jų skaičius skatino kelti klausimus apie atlaidų autentiškumą⁸⁶⁸. Dėl šios priežasties pradėta rinkti liudininkų parodymus. 1276 m. Mažesniųjų brolių ordino generalinis ministras Girolamo Masci (1227–1292), vėliau tapęs popiežiumi Mikalojumi IV, liepė surinkti anksčiau neužregistruotus liudijimus apie šv. Pranciškaus veiklą⁸⁶⁹. Tarp jų 1277 m. buvo užrašyti ir trys seniausi pasakojimai, susiję su Porciunkulės atlaidais. Broliai Benediktas ir Rainerio teigė girdėję brolių Maseo pasakojant, kaip jis kartu su šv. Pranciškumi vyko prašyti popiežiaus Honorijaus III leidimo atlaidams⁸⁷⁰. Petras Zalfani girdėjo šv. Pranciškaus pamokslą per Porciunkulės bažnyčios pašventinimo minėjimą: rodydamas popieriaus lapą, šventasis paskelbė apie popiežiaus žodžiu patvirtintą malonę⁸⁷¹. Išsamiausią liudijimą pateikė kilmingas karys Jokūbas Coppoli iš Perudžos: jam brolis Leonas pasakojęs, kaip šv. Pranciškus kreipėsi į popiežių prašydamas suteikti atlaidus Porciunkulės bažnyčios pašventinimo proga. Popiežiui sutikus, kardinolai paprašė sutikimą atšaukti ar bent apriboti atlaidus, dėl to jie galioja tik vieną dieną. Šv. Pranciškus liepęs broliui Leonui kurį laiką nepasakoti apie šį nutikimą, tačiau pridūręs, kad gavęs atlaidus išgirdo balsą: „Pranciškau, žinok, kad taip, kaip šie atlaidai buvo duoti žemėje, jie buvo patvirtinti danguje“⁸⁷².

Visi trys liudijimai skelbia žodžiu gautą popiežiaus patvirtinimą išskirtinei malonei. Tai turėjo paaiškinti oficialių dokumentų trūkumą ir pagrįsti atlaidų teisėtumą – nors ir žodinis, popiežiaus pažadas buvo neatšaukiamas. Tačiau šių pasakojimų neužteko: XIV a. atsirado naujų vaizdingų legendų apie stebuklingą atlaidų kilmę, žinomiausia iš jų apie 1369 m. buvo užrašyta „Dvidešimt keturių generolų kronikoje“⁸⁷³. Joje pristatomas Asyžiaus gyventojas Mykolas Bernarducci liudijimas: brolis Petras Catanii jam pasakojęs iš brolio Bernardo girdėtą pasakojimą, kaip naktį šv. Pranciškui besimeldžiant šėtonas ėmęs jį gundyti geriau išsimiegoti, dėl to šventasis

⁸⁶⁵ Joseph Ratzinger (Benediktas XVI), *Asyžiaus malonė*, p. 33.

⁸⁶⁶ *Documents Concerning the Portiuncula Indulgence (1277-1300)*, *Francis of Assisi: Early Documents*, Vol. 3: *Miscellaneous Franciscan Sources*, p. 808.

⁸⁶⁷ Ten pat.

⁸⁶⁸ Ten pat.

⁸⁶⁹ Porciunkulės atlaidai buvo oficialiai įteisinti popiežių iniciatyva. 1921 m. jie tapo galiojančiais visus metus. Vienos dienos atlaidai rugpjūčio 2 d. buvo išplėsti iki visų pranciškonų bažnyčių, o 1967 m. – iki visų katalikų bažnyčių. Ten pat, p. 806.

⁸⁷⁰ Ten pat, p. 807–808.

⁸⁷¹ Ten pat, p. 808.

⁸⁷² Ten pat, p. 808–810.

⁸⁷³ Ten pat, p. 810.

nusirengęs ir išokęs į rožių krūmyną. Įveikus gundymą, miške nušvito ryški šviesa, sausio mėnesį pražydo rožės ir pasirodė angelų kariauna, kuri pasakė šv. Pranciškui skubėti pas Išganytoją ir jo Motiną, laukiančius bažnyčioje. Nuskynęs po dvylika raudonų ir baltų rožių žiedų, šventasis juos nunešęs ant Porciunkulės bažnyčios altoriaus:

Ten jis pamatė Jėzų Kristų, stovintį su savo Motina dešinėje ir daugybe angelų. [...] Išganytojas jam tarė: „Pranciškau, prašyk, ko tik nori tautoms apšviesti ir sieloms paguosti [...]“ [...] [Pranciškus] kalbėjo: „O Šventasis Tėve, aš, nusidėjėlis, meldžiu [...] suteikti atlaidus už visas jų nuodėmes, tik vieną dieną, visiems, kurie atvyksta į šią vietą ir įeina į šią bažnyčią atgailaudami [...]. Ir maldauju Mergelės Marijos, tavo Motinos, užtarti nusidėjėlius, [...] nes aš to nevertas.“ Tada Mergelė Marija, [...] meldė savo Sūnaus Jėzaus Kristaus sakydama: „Aukščiausiasis Dieve, meldžiu tavęs suteikti, ko tavo tarnas prašo.“ Ir Išganytojas atsakė: „Išties didelio dalyko paprašei, Pranciškau, bet esi vertas dar didesnio, ir gausi didį atlygį. Taigi aš suteikiu malonę tavo prašymui [...]“. [...] Tada palaimintasis Pranciškus pridėjo: „Švenčiausias Tėve, kaip žmonės tai sužinos ir patikės?“ Viešpats Jėzus Kristus atsakė: „Pranciškau, taip bus padaryta per mano malonę; tačiau tu turėtum nuvykti pas mano Vietininką [...]“. Tada Pranciškus tarė: „Ir kaip Tavo Vietininkas patikės manimi? [...]“ Išganytojas atsakė: „Pranciškau, pasiimk kartu tris savo bendražygius [...] ir keletą baltų ir raudonų rožių, kurias nuskynei miške sausio mėnesį [...]“.⁸⁷⁴

Pasakojimas apie viziją leido išryškinti asmeninį šventojo ryšį su Kristumi, taip pat su Švč. Mergele Marija, ir per šį santykį pagrįsti Porciunkulės atlaidų teisėtumą. Kristus suteikė atlaidus tiesiogiai Pranciškui, popiežius juos tik patvirtino – taip XIV a. legendoje apversta ankstesnio Jokūbo Coppoli pasakojimo logika, pagal kurią iš pradžių popiežiaus suteikta malonė buvo patvirtinta ir danguje. Pastarajame pasakojime asmeninį šv. Pranciškaus santykį su Dievu išreiškia šventojo girdėta frazė, tačiau vėlesnėje legendoje šis šventumo aspektas pristatomas kur kas vaizdingiau: Porciunkulės bažnyčioje regima įspūdinga vizija, tęsiasi ilgas šv. Pranciškaus pokalbis su Kristumi ir Dievo Motina, be to, dangiškosios ir žemiškosios sferų susitikimą papildė regimi ir girdimi angelų pulkai bei gamtos stebuklai – žiemą pražydušios rožės. Su šia detale susijęs dar vieno šventumo aspekto išryškėjimas: šv. Pranciškus pamatęs viziją tik po to, kai atlaikė gundymus ir išoko į rožių krūmus. Jo ryžtas nenusidėti leidžia įvykti stebuklui, o pasakojimo akcentai perkeliama nuo to paties augalo spyglių prie žiedų, per rožės savybes sukuriant žmogaus nuodėmingumo ir šventumo simboliką. Dvylika baltų ir raudonų rožių žiedų taip pat galėjo simbolizuoti Švč. Mergelės Marijos džiaugsmų ir skausmų skaičių⁸⁷⁵. Taip dar labiau išryškijamas šventojo ryšys su Švč. Mergele Marija, į kurią kreipdamasis šv. Pranciškus pristato už save

⁸⁷⁴ Versta iš: *Documents Concerning the Portiuncula Indulgence (1277-1300), Francis of Assisi: Early Documents*, Vol. 3: *Miscellaneous Franciscan Sources*, p. 811–812.

⁸⁷⁵ Marilyn Aronberg Lavin, „Images of a Miracle. Federico Barocci and the Porziuncola Indulgence“, p. 12.

svarbesnę tarpininkę tarp žmonijos ir Dievo. Legendoje išreiškiama šventųjų hierarchija panašiai atsispindi ir anksčiau aptartu Viešpaties rūstybės permaldavimo vizijos atveju.

Pasakojimas apie atlaidų gavimą pirmą kartą pavaizduotas Porciunkulės koplyčios altoriuje, sukurtame dailininko Ilario Zacchi iš Viterbo 1393 m. Jis įkomponuotas virš *Aprėiškimo Švč. Mergelei Marijai* scenos, aplink kurią išdėstyti dar keturi atlaidų įsteigimo legendos naratyviniai atvaizdai: *Šv. Pranciškų rožių krūmyne aplanko angelai*, *Angelai palydi šv. Pranciškų į koplyčią*, *Šv. Pranciškus Perudžoje įteikia rožes popiežiui Honorijui III* ir *Šv. Pranciškus skelbia atlaidus*⁸⁷⁶. Vizijos atvaizde (priedas Nr. 4. 3. 1) šv. Pranciškus, priklaupęs prieš altorių ir padedamas dviejų angelų, tiesia rožes Kristui ir Švč. Mergelei Marijai, sėdintiems sostuose mandorloje, iš abiejų pusių garbinamiems angelų. Toks šios scenos vaizdavimas tapo įprastas XV–XVI a. pr. ikonografijoje⁸⁷⁷.

Porciunkulės atlaidų gavimo vizijos ikonografijos pokyčiai siejami su 1571 m. Urbino pranciškonų konventualų Šv. Pranciškaus Asyžiečio bažnyčios didžiajam altoriui užsakytu dailininko Federico Barocci (apie 1535–1612) paveikslu (priedas Nr. 4. 3. 2). Naują temos traktuotę veikiausiai paskatino ir vienos iš paskutinių Tridento Susirinkimo sesijų (1563 m. gruodžio 4 d.) nutarimai: atsakant į reformatų kaltinimus indulgencijų pardavinėjimu, pabrėžta, kad atlaidų malonės suteikimas Bažnyčiai buvo duotas Kristaus, o abejojantys atlaidų nauda ar Bažnyčios galia juos suteikti pasmerkti kaip eretikai⁸⁷⁸. Todėl, kaip ir legendoje, paveiksle Kristus išryškintas kaip atlaidų malonės teikėjas. Jo dešinėje nutapyta kiek žemiau klūpanti Švč. Mergelė Marija, rankos gestu pristatanti savo Sūnui šv. Pranciškų. Kitoje pusėje pavaizduotas šv. Mikalojus, paveikslu užsakovo šventasis globėjas. Pasinaudodamas Rafaelio kompozicijoms būdingu modeliu, Barocci debesimis atskyrė dangiškos vizijos sritį nuo žemiškosios, kurioje šv. Pranciškų apšviečia apreiškimo šviesa⁸⁷⁹. Šiame kūrinyje į vieną vizijos momentą sujungtas šv. Pranciškaus prašymas, malonės gavimas ir atlaidų skelbimas – tokie ikonografijos pokyčiai atspindi pastangas parodyti mistinės patirties realybę⁸⁸⁰.

Urbino Šv. Pranciškaus Asyžiečio bažnyčios paveikslas tapo gerai žinomas dėl raižinio, kurį 1581 m. sukūrė pats Federico Barocci⁸⁸¹ (priedas Nr. 4. 3. 3). Vėlesni dailininkai, pavyzdžiui, Bartolomé Esteban Murillo (1617–1682) savo tapytuose *Porciunkulės atlaidų gavimo vizijos* atvaizduose sugrįžo prie rožių motyvo, bet perteikė ir intensyvų mistinės patirties jausmą, kurį matė Barocci darbe⁸⁸². Sevilijos kapucinų vienuolyno bažnyčiai 1665–1666 m. Murillo nutapytas didžiojo altoriaus paveikslas (priedas Nr. 4. 3. 4) iš dalies atkartoją ir Barocci kompoziciją: ryškiai

⁸⁷⁶ Marilyn Aronberg Lavin, „Images of a Miracle. Federico Barocci and the Porziuncola Indulgence“, p. 13.

⁸⁷⁷ Ten pat, p. 13–14.

⁸⁷⁸ Ten pat, p. 27.

⁸⁷⁹ Ten pat, p. 11–12.

⁸⁸⁰ Ten pat, p. 14, 33.

⁸⁸¹ Ten pat, p. 9, 27.

⁸⁸² Ten pat, p. 34.

apšviestos dangiškos vizijos ir žemiškos bažnyčios erdvės atskyrimą debesimis, Kristaus ir žemiau priklaupusios Švč. Mergelės Marijos, taip pat kitaip pasisukusio, tačiau panašiai atsiklaupusio ir rankas ištiesusio šv. Pranciškaus figūrų išdėstymą. Tiek šiame kūrinyje, tiek apie 1667 m. nutapytame tos pačios temos paveiksle (priedas Nr. 4. 3. 5), Murillo pavaizdavo Kristų su kryžiumi, parodydamas jį kaip Išganytoją, atpirkusį žmoniją per savo kančią ir dėl to galintį atleisti nuodėmes.

Ši ikonografinė detalė buvo perkelta ir į nežinomo dailininko paveikslą Šv. *Pranciškus, gaunantis Porciunkulės atlaidus*, XVIII a. nutapytą Vilniaus bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir šv. Bernardino Sieniečio bažnyčiai (priedas Nr. 2. 2. 17). Kaip Urbino pranciškonų konventualų ir Sevilijos kapucinų bažnyčių paveiksluose, Kristus pavaizduotas kūrinio viršuje, jam iš dešinės kiek žemiau priklaupusi malonės maldaujanti Švč. Mergelė Marija, o debesimis atskirtoje tamsesnėje žemiškojoje dalyje pavaizduotas viziją regintis šv. Pranciškus. Kristaus laiminimo gestas šiame kūrinyje labiau primena Viešpaties rūstybės permaldavimo vizijos įtampą, nei pasakojimą apie Porciunkulės atlaidų gavimą. Pasak Rūtos Janonienės, paveiksle galima pastebėti šių dviejų ikonografinių tipų persipynimą su šv. Pranciškaus stigmatizacijos vaizdavimu⁸⁸³: apačioje ištiestomis rankomis suklupusio ir angelo prilaikomo šv. Pranciškaus figūros padėtis įprasta stigmatizacijos scenoms. Šalia šventojo pavaizduoti du angelai, kurių vienas laiko Rožinio vėrinį, o kitas – šv. Pranciškaus atributą kaukolę, atgailos simbolį. Prie angelų kojų atverstoje knygoje įrašyti žodžiai *INDULGENTIA PLENARIA* (lotynų k. „amžinieji atlaidai“) paaiškina pavaizduotą sceną⁸⁸⁴.

Panašiai Porciunkulės atlaidų gavimo, šv. Pranciškaus stigmatizacijos ir Viešpaties rūstybės permaldavimo ikonografijos motyvai persipynę kiek ankstesniame, XVII a. I p. datuojamame nežinomo autoriaus paveiksle iš Tytuvėnų bernardinų Švč. Mergelės Marijos bažnyčios Šv. Pranciškaus Asyžiečio altoriaus (priedas Nr. 4. 3. 6)⁸⁸⁵. Nors kartais paveikslas įvardinamas kaip vaizduojantis Šv. Pranciškaus ekstazę⁸⁸⁶, jo viršuje pavaizduota vizijos scena ir apatiniame kairiajame kampe šalia angelų nutapyta knyga su įrašu *INDULGENTIA PLENARIA* nurodo Porciunkulės atlaidų gavimo siužetą⁸⁸⁷. Šis motyvas, kartu su rožinį ir kaukolę laikančiais angelais bei pačia šv. Pranciškaus figūra leidžia teigti, kad Tytuvėnų ir Vilniaus bernardinų bažnyčioms priklausę paveiksmai galėjo turėti bendrą pirmavaizdį.

Vilniaus pranciškonų konventualų Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčioje saugomas šv. Pranciškaus paveikslas (priedas Nr. 2. 1. 6), datuojamas XVII a. II puse, kaip teigiama, anksčiau

⁸⁸³ Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. 353–354.

⁸⁸⁴ Ten pat, p. 354.

⁸⁸⁵ Edita Šedbaraitė, *Šv. Pranciškaus Asyžiečio ikonografija Lietuvos baroko tapyboje*, p. 44–45, 87.

⁸⁸⁶ Dalia Klajumienė, „Bažnyčios altorių, sakyklos, krikštyklos plastika ir ikonografinė programa“, *Tytuvėnų bernardinų bažnyčia ir vienuolynas*, p. 127.

⁸⁸⁷ Edita Šedbaraitė, *Šv. Pranciškaus Asyžiečio ikonografija Lietuvos baroko tapyboje*, p. 44.

buvo skirtas šio šventojo altoriui⁸⁸⁸. Tikėtina, kad tuomet šis kūrinys galėtų būti XIX a. I pusės inventoriuose minimas Porciunkulės atlaidų gavimo atvaizdas, pakeisdavęs pagrindinį, šv. Pranciškaus stigmatizaciją vaizdavusį paveikslą. Šį spėjimą patvirtintų paveikslo dešinėje pusėje, šalia kompozicijos centre stovinčios šv. Pranciškaus figūros, pavaizduotas altorius, primenantis legendinės vizijos vietą – Porciunkulės bažnytėlę. Ant altoriaus padėtas krucifiksas ir atversta knyga, šalia jos – šv. Pranciškaus atributu tapusi kaukolė ir plakimuisi skirta disciplina, simbolizuojanti atgailą. Šventojo žvilgsnis nukreiptas į viršuje pasirodžiusią Kristaus figūrėlę, tačiau ji pavaizduota sekant ne Porciunkulės atlaidų gavimo, bet stigmatizacijos ikonografija: kaip Nukryžiuotasis su serafo sparnais. Stigmų gavimo vaizdavimą primena ir paveikslo kairėje įkomponuota nedidelė įvykį regėjęsio pranciškono figūrėlė, kuri šiuo atveju gali pristatyti ir pasakojime apie Porciunkulės viziją minimą liudininką – brolių Bernardą. Paveikslo aptaisai, kuriuose iškalinėtos rožės aplink šventojo galvą ir kitos gėlės visame fone, taip pat atrodo sietini su Porciunkulės vizijos pasakojimu.

Vaizdinga XIV a. legenda apie šv. Pranciškaus atsispyrimą gundymui, regėtą viziją ir gautą Porciunkulės atlaidų malonę po Tridento Susirinkimo tapo baroko dailėje populiaria vizijos scena. Prie jos vaizdavimo pokyčių prisidėjo Federico Barocci, sujungęs legendos epizodus į vieną mistinio susitikimo tarp žmogaus ir Dievo momentą. Šis ikonografijos pokytis, taip pat jį priėmusio Bartolomé Esteban Murillo pasiūlytas būdas pristatyti atlaidų malonę teikiančią Kristų, atsispindi ir Vilniaus bernardinų bažnyčios XVIII a. paveiksle *Šv. Pranciškus, gaunantis Porciunkulės atlaidus*. Jame pagrindinė paveikslo tema sujungta su stigmatizacijos bei Viešpaties rūstybės permaldavimo motyvais, o šv. Pranciškus pristatytas kaip Švč. Mergelės Marijai hierarchiškai nusileidžiantis tarpininkas tarp žmonijos ir Dievo, padedantis skleisti Jo malonę. XVII a. II p. (?) paveiksle iš pranciškonų konventualų Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios pavaizduotas šv. Pranciškus regi tik Kristų, įgavusį serafų išvaizdą. Vis dėlto kitos kompozicijos detalės, ypač vizijos vietą atitinkantis altorius ir legendiniame pasakojime minimos rožės, leidžia tikėtis, kad šis kūrinys yra dingusiu laikytas Šv. Pranciškaus altoriaus paveikslas, vaizdavęs Porciunkulės atlaidų gavimą.

3. 1. 2. 3. 2. Rožinio Švč. Mergelės Marijos atvaizdai

Legenda apie šv. Dominyko viziją, kurios metu jis gavęs Rožinio vėrinį iš Švč. Mergelės Marijos, paplito XV a. II p. Pirmieji jos patikimumu suabejojo bolandistai, 1643 m. pradėję leisti šventųjų ir palaimintųjų gyvenimų rinkinį „Šventųjų darbai“ (*Acta Sanctorum*), nes šis pasakojimas neminimas nei kanonizacijos proceso liudininkų parodymuose, nei ankstyvuosiuose šventojo

⁸⁸⁸ Už šią informaciją dėkoju t. Marek Adam Dettlaff OFM Conv.

gyvenimo aprašymuose⁸⁸⁹. Viduramžiais neraštingi vienuoliai vietoj psalmių kartodavo *Tėve mūsų* ar *Sveika, Marija* maldas, sujungtas į tris dalis po penkiasdešimt⁸⁹⁰. Apie 1435–1445 m. kartūzas šv. Dominykas iš Prūsijos⁸⁹¹ pasiūlė meditacijas apmąstant Jėzaus gyvenimą pagal penkiolika Šventojo Rašto ištraukų, po kiekvienos kartojant dešimt *Sveika, Marija* maldų⁸⁹². Tarp kartūzų ir benediktinų išpopuliarėjusį maldos būdą perėmė dominikonas Alanas de Rupe (Alain de la Roche, apie 1428–1475)⁸⁹³, kuris veikiausiai sumaišė savo ordino įkūrėją šv. Dominyką su jo bendravardžiu⁸⁹⁴.

1475 m. Alanas de Rupe aprašė 1464–1465 m. regėtus apreiškimus. Vienas iš jų – vizija, kurią neva matęs pamokslavimo katarams išsekintas šv. Dominykas:

[...] Dangaus Karalienė priartėjo prie mokinio [...] ir pakėlė jį. Ją lydėjo kitos trys karalienės, [...] panašios išvaizda ir apranga [...]; kiekvieną iš jų supo penkiasdešimt mergelių [...]. Švenčiausioji Mergelė jam tarė: „Dominykai, [...], kadangi narsiai koveisi su tikėjimo priešais, [...] štai aš pati esu čia padėti tau [...] Taigi dabar imk šį rožinį ir nuolat jį skelbk [...] ir tikėk, netrukus pamatysi didžiausius dieviškosios galios stebuklus.“⁸⁹⁵

Alano de Rupe aprašytas regėjimas pretendavo būti dangaus realybę atskleidžiančia vizija: atsakydama į šventojo pagalbos šauksmą, Dievo Motina jį aplanko ir sustiprina, be to, pristato rožinio dalis simbolizuojančias „karalienes“ ir „mergeles“, kurių skaičius atitinka kartojamų *Sveika, Marija* maldų skaičių. Pagal šv. Alberto Didžiojo klasifikaciją, tokia vizija užimtų aukščiausią vietą regėjimo patirčių hierarchijoje⁸⁹⁶, tačiau šis ir kiti Alano de Rupe skelbti vaizdiniai kėlė abejonių dar jo amžininkams⁸⁹⁷. Vis dėlto šio dominikono veikla lėmė rožinio populiarumą ir siejimą su Pamokslininkų ordinu. Nuo 1464 m. jis platino *Marijos psalmynu* vadinamą maldą, o 1470 m. Duė, Prancūzijoje, įkūrė *Mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus ir Mergelės Marijos psalmyno broliją*

⁸⁸⁹ „St. Dominic and the Rosary“, *Dominican Friars Province of St Joseph*. Paskelbta 2013 m. rugsėjo 10 d. <https://opeast.org/2013/09/st-dominic-and-the-rosary/>

⁸⁹⁰ Herbert Thurston and Andrew Shipman, „The Rosary“, *The Catholic Encyclopedia*, Vol. 13. New York: Robert Appleton Company, 1912. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.newadvent.org/cathen/13184b.htm>

⁸⁹¹ Šv. Dominykas iš Prūsijos (1382–1460) gimė dab. Lenkijoje, studijavo Krokuvos universitete. 1409 m. įstojo į kartūzų Šv. Albano vienuolyną netoli Tryno (dab. Vokietijoje). Parašė 17 traktatų; Kristaus ir Švč. Mergelės Marijos gyvenimo slėpinių apmąstymų praktiką skleidė kartūzų ordine ir tarp pasauliečių.

Ambrose Mougel, „Dominic of Prussia“, *The Catholic Encyclopedia*.

⁸⁹² Karl Joseph Klinkhammer, „Die Entstehung des Rosenkranzes und seine ursprüngliche Geistigkeit“, p. 37–40.

⁸⁹³ Alanas de Rupe gimė Bretanėje, Prancūzijoje, įstojo į dominikonų vienuolyną Dinane. Baigė filosofijos ir teologijos studijas Paryžiuje, dėstė Paryžiuje, Lilyje, Duė, Gente, Zvolėje. Gyvenimo pabaigoje rašė, kad septynerius metus nuo 1457 m. patyrė dvasinius išbandymus, galiausiai bandė nusižudyti, tačiau lemiamą akimirką jį sulaukė Švč. Mergelė Marija. Nusprendęs palikti ordiną ir susirgęs patyrė antrą apsireiškimą: Dievo Motina jį pagydziusi. Trečią kartą Švč. Mergelė Marija davusi penkiolika pažadų tiems, kurie meldžiasi rožinį, ir liepusi Alanui skelbti, ką jis matęs ir girdėjęs. 1475 m. rugsėjo 8 d., per Švč. Mergelės Marijos Gimimo šventę, mirė Zvolėje (dab. Nyderlandai) apsuptas brolių, kurie jį laikė palaimintuoju. Po mirties oficialiai beatifikuotas nebuvo.

Pina Baglioni, „The fifteen Promises of the Holy Rosary“, *30Days*, Nr. 09-2007.

John McNicholas, „Alanus de Rupe“, *The Catholic Encyclopedia*, Vol. 1. New York: Robert Appleton Company, 1907. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <http://www.newadvent.org/cathen/01246a.htm>

⁸⁹⁴ Karl Joseph Klinkhammer, „Die Entstehung des Rosenkranzes und seine ursprüngliche Geistigkeit“, p. 41.

⁸⁹⁵ Versta iš: Beato Alano della Rupe OP. *Il Santissimo Rosario: il Salterio di Gesù e di Maria*. Volume II: *Opere complete del Beato Alano della Rupe*. Libro II: *Storia, rivelazioni e visioni del SS. Rosario*, p. 507–515.

⁸⁹⁶ Steven F. Kruger, *Dreaming in the Middle Ages*, p. 120.

⁸⁹⁷ Karl Joseph Klinkhammer, „Die Entstehung des Rosenkranzes und seine ursprüngliche Geistigkeit“, p. 41.

(*Confratria Psalterii D. N. Jesu Christi et Mariae Virginis*)⁸⁹⁸. Jo pasekėjai 1474 m. Frankfurte įrengė pirmąjį Rožinio brolijos altorių⁸⁹⁹, po metų – broliją Kelne⁹⁰⁰. Rožinio atsiradimą tapo įprasta sieti su brolijas globojusiais dominikonais ir jų ordino įkūrėju. Maldos reikšmę ypač padidino po 1571 m. laimėto Lepanto mūšio dominikono popiežiaus šv. Pijaus V paskelbta Pergalės Dievo Motinos šventė, vėliau pervadinta Rožinio Švč. Mergelės Marijos vardu⁹⁰¹.

Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje rožinio maldos sklaida vyko per brolijas, kurios steigėsi nuo XVI a.⁹⁰². Seniausi žinomi Rožinio Švč. Mergelės Marijos atvaizdai dabartinėje Lietuvos teritorijoje išliko iš XVII a. Dominikono Waleriano Andrzejowicziaus (1574–1635) parengtoje knygelėje „Rožių sodas“ (*Ogród rożany*) taisyklės, reglamentuojančios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės rožinio brolijų veiklą, numatė, kad brolijos turi turėti savo koplyčią ar bent vieną altorių. Jų paveiksluose rekomenduota vaizduoti Švč. Mergelę Mariją su penkiolika Rožinio slėpinių, po jais – šv. Dominyką, imantį vėrinius ir dalijantį juos žemiau klūpintiems įvairių luomų atstovams⁹⁰³. Paveiksmai turėjo perteikti veikiau ne viziją, bet maldos reikšmę – Dievo Motinos pagalbą žmonijai, perduodamą per šv. Dominyką. Kartu buvo pabrėžiama figūrų hierarchija: Švč. Mergelės Marijos ir jos adorantų, šventojo ir luomų atstovų, atvaizdai komponuoti skirtinguose lygmenyse⁹⁰⁴. Rožinio gavimo siužetas Lietuvoje tapo dažniausiu šv. Dominyko atvaizdų tipu. Jo pavyzdžius Vilniaus dominikonų bažnyčiose galima suskirstyti į dvi grupes: kūrinius, vaizduojančius Alano de Rupe aprašytą šv. Dominyko viziją ar maldos vėrinio įteikimą ne tik šv. Dominykui, bet ir kitiems dominikonų šventiesiems.

Šv. Dominyko vizijos variantai Vilniuje

Alano de Rupe pasakojimą perteikiantis ikonografinis tipas susiformavo XVI–XVII a. sandūroje italų dailėje ir paplito Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVII–XVIII a.⁹⁰⁵. Įprastai šio

⁸⁹⁸ Karl Joseph Klinkhammer, „Die Entstehung des Rosenkranzes und seine ursprüngliche Geistigkeit“, p. 41.

⁸⁹⁹ Pina Baglioni, „The fifteen Promises of the Holy Rosary“, *30Days*, Nr. 09-2007.

⁹⁰⁰ Aušra Vasiliauskienė, „Rožinio Švč. Mergelės Marijos ikonografija“, *Logos* 49, p. 164.

⁹⁰¹ Reginald Martin O.P., „The Battle of Lepanto and the Holy Rosary“, *Dominican Friars Province of the Most Holy Name of Jesus*.

⁹⁰² Aušra Vasiliauskienė, „Rožinio Švč. Mergelės Marijos ikonografija“, *Logos* 49, p. 162.

⁹⁰³ Ten pat, p. 164.

⁹⁰⁴ Panašia kompozicija pasižymi Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės atvaizdai, kuriuose Dievo Motina vaizduojama teikianti škaplierių karmelitui šv. Simonui Stokui. Kartais abu ikonografiniai tipai jungti vaizduojant šv. Dominyką gaunantį rožinį, o šv. Simoną Stoką – škaplierių. Lietuvoje tokie atvaizdai išliko Rodūnios, Pavoverės bažnyčiose, Alantos ir Trakų bažnyčių procesijų altorėliuose.

Aušra Vasiliauskienė, „*Jericho rožė*. Rožinio Švč. Mergelės Marijos atvaizdai XVII–XVIII a. Vilniaus vyskupijoje“, *Sveika, Mergelė! Vilniaus arkivyskupijos marijinės ikonografijos aspektai*, p. 173–175.

Apie šventųjų figūrų komponavimą išreiškiant Dievo Motinos globą žmonijai *Mater Misericordiae* ikonografiniuose tipuose, potipiuose ir jų deriniuose (Švč. Mergelės Marijos Maloningosios, Škaplierinės, Sopulingosios, Nekaltojo Prasadėjimo) taip pat žr. Aleksandra Aleksandravičiūtė, „Po gailestingosios Dievo Motinos skraiste: pilietinis sakralinio vaizdinio aspektas“, *Kultūrologija*, 2002, t. 9, p. 94–109.

⁹⁰⁵ Krystyna S. Moisan, „Matka Boska Różańcowa“, p. 63.

tipo scenose stovinti ar sėdinti Švč. Mergelė Marija su Kūdikiu teikia rožinio vėrinį priklausiam šv. Dominykui⁹⁰⁶. Seniausias žinomas scenos pavyzdys dabartinėje Lietuvos teritorijoje saugomas Lietuvos Nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje, 1626 m. Krokuvoje išleistoje knygoje „Šv. Dominyko, Pamokslininkų ordino įkūrėjo, gyvenimas“⁹⁰⁷ (priedas Nr. 4. 3. 7). Šiame ir kituose Šv. *Dominyko vizijos* atvaizduose šventasis matomas kaip susitikime su Dievo Motina dalyvaujantis regėtojas, kurio matytas stebuklas pristatomas paveikslo žiūrovams. Atvaizduose sekama Rožinio gavimo vizijos legenda ir, remiantis barokinės vizijų raiškos taisyklėmis, stengiamasi ją pavaizduoti kaip tikrą susitikimą.

Vilniaus Šventosios Dvasios dominikonų vienuolyno procesijų galerijos skliaute Rožinio slėpinių ciklą pradedančios freskos kompozicijoje (priedas Nr. 2. 4. 10) galima pastebėti Victor I. Stoichita aprašytą kontrastą tarp tolimos vizijos ir aiškaus, perspektyva pagrįsto matymo⁹⁰⁸. Kolonos ir laiptai, ant kurių klūpi šventasis, vaizduojami pagal perspektyvos dėsnius; iš debesų išlindusios Švč. Mergelės Marijos ir Kūdikelio Jėzaus pusfigūrės ir angelų galvutės – mažesniu masteliu, nutolusios. Kaip būdinga XVIII a. Šv. *Dominyko vizijos* atvaizdams, kūrinyje įterptas angelas „padėjėjas“⁹⁰⁹ – susitikimo tarpininkas, laikantis ant lapo nupieštą rožinį su geltonų, rožinių ir baltų žiedų vainikais. Šv. Dominykas, pridėjęs kairę ranką prie širdies, o dešinę ištiesęs, žvelgia į Švč. Mergelę Mariją su Kūdikiu Jėzumi. Taip šventojo kūnas išreiškia ir bendravimo su Šventybe patirtį, ir jos perteikimą žiūrovui⁹¹⁰.

Šventosios Dvasios bažnyčios Rožinio Švč. Mergelės Marijos altoriuje įkomponuoti du Šv. *Dominyko vizijos* atvaizdai (priedas Nr. 2. 4. 3). Abiejuose XVIII a. II pusės kūriniuose dangiškoji ir žemiškoji sferos atskirtos. Antrojo tarpsnio lipdinyje, sukurtame Pranciškaus Ignoto Hoferio⁹¹¹, šv. Dominykas vaizduojamas klūpintis žemiau, nei ant debesies sėdinti Švč. Mergelė Marija. Dešine ranka ji tiesia rožinio vėrinį, tačiau Dievo Motinos žvilgsnis nusuktas į kitą pusę, į šventąjį žvelgia tik Kūdikelis Jėzus. Altoriaus paveiksle (priedas Nr. 2. 4. 4) santykis tarp stebuklingo įvykio veikėjų kitoks; pasak Aušros Vasiliauskienės, šiame kūrinyje rožinio įteikimo scena

Aušra Vasiliauskienė, „Rožinio Švč. Mergelės Marijos ikonografija“, *Logos* 49, p. 165–166.

Aušra Vasiliauskienė, „Šv. Dominyko atvaizdas Rožinio Švč. Mergelės Marijos ikonografijoje“, p. 128.

⁹⁰⁶ Aušra Vasiliauskienė, „Šv. Dominyko atvaizdas Rožinio Švč. Mergelės Marijos ikonografijoje“, p. 129.

⁹⁰⁷ Nicolaus Janssenius, *Zywot wyznawce świętego Dominika, zakonu kaznodziejskiego fundatora*, W Krakowie: w drukarni Andrzeia Piotrkowczyka, 1626.

Knyga parengta pagal Antverpene (dab. Belgija) gyvenusio dominikono Mikalojaus Jansenijaus (Nicolaas arba Nicolaus Janssenius-Boy, 1592–1634) parašytą šv. Dominyko biografiją, pirmą kartą išleistą lotyniškai 1612 m. ir išverstą į lenkų kalbą garsaus pamokslininko, dominikono Fabijono Birkovskio (1566–1636). Galimai nežinomam dominikonų vienuolynui priklausęs leidinys į bibliotekos fondus pateko nesusiūtais ir nesupjaustytais lankais, galbūt knygą buvo rengiamasi įrišti Lietuvoje.

Algirdas Plioplys, „Vieno parodos eksponato istorija“, *Tarp knygų*, p. 14–15.

Aušra Vasiliauskienė, „Šv. Dominyko atvaizdas Rožinio Švč. Mergelės Marijos ikonografijoje“, p. 129.

⁹⁰⁸ Victor I. Stoichita, *Visionary Experience in the Golden Age of Spanish Art*, p. 89.

⁹⁰⁹ Aušra Vasiliauskienė, „Rožinio Švč. Mergelės Marijos ikonografija“, *Logos* 49, p. 166.

⁹¹⁰ Victor I. Stoichita, *Visionary Experience in the Golden Age of Spanish Art*, p. 197.

⁹¹¹ Dalia Klajumienė, „Vilniaus Šv. Dvasios dominikonų bažnyčia ir vienuolynas“, *Lietuvos bažnyčios*, p. 91.

„sukomponuota tarsi švelnus Motinos ir Kūdikių žaidimo momentas“, į kurį įtraukiamas ir šv. Dominykas⁹¹². Žaismingumo kompozicijai prideda ir angeliukai, laikantys tarsi prie altoriaus suklupusiems tikintiesiems skirtą rožinio vėrinį ir rožių žiedus, sėdintys viename lygmenyje su šv. Dominyku ir taip išreiškiantys dangiškosios bei žemiškosios sferų susitikimą⁹¹³. Pagrindinę sceną papildė angelai, įkomponuoti virš šventojo. Pirmasis – „angelas padėjėjas“ – padeda perduoti Rožinį⁹¹⁴. Antrasis, neryškiai matomas aukščiau, neša padėklą su geltonais, rožiniais ir baltais rožių žiedais. Šios spalvos, Alano de Rupe pasakojime priskiriamos Dievo Motiną lydintiems „karalienėms“, simbolizuoja tris Rožinio dalis: Džiaugsmo, Kančios ir Garbės. Vizijos dangiškumo įspūdį sustiprina sceną supantys debesys ir tarp jų nutapytos angelų galvutės. Dangiškųjų būtybių apsupto šv. Dominyko figūra perteikia dievišką malonę patyrusio žmogaus vidinę būseną, o tai vizijų paveiksluose turėjo padėti pristatyti šventąjį kaip dvasinį palydovą tikintiesiems⁹¹⁵.

Vilniaus Šventosios Dvasios bažnyčios paveikslo autorius savo kompoziciją galimai kūrė remdamasis 1695 m. Carlo Maratta⁹¹⁶ nutapytu paveikslu *Rožinio Švč. Mergelės Marija su dominikonų šventaisiais* (priedas Nr. 4. 3. 8), skirtu Palermo dominikonų Šv. Zitos (*Santa Cita*, nuo 1952 m. *San Mamiliano*) bažnyčios Rožinio oratorijai⁹¹⁷. Veidrodinį paveikslo vaizdą pristatantį raižinį (priedas Nr. 4. 3. 9) sukūrė flamandų graveris Robert van Audenaerde⁹¹⁸, publikavo Jakob

⁹¹² Aušra Vasiliauskienė, „Rožinio Švč. Mergelės Marijos ikonografija“, *Logos* 49, p. 167.

⁹¹³ Ten pat.

⁹¹⁴ Ten pat, p. 166, 167.

Aušra Vasiliauskienė. „Jericho rožė. Rožinio Švč. Mergelės Marijos atvaizdai“, p. 169, 170.

⁹¹⁵ Victor I. Stoichita. *Visionary Experience in the Golden Age of Spanish Art*, p. 26.

⁹¹⁶ Carlo Maratta (Maratti, 1625–1713) buvo kilęs iš Kamerano, vienuolikos atvyko į Romą ir mokėsi Andrea Sacchi (1599–1661) dirbtuvėje. Dailininkas sulaukė popiežiaus Aleksandro VII užsakymų altorių paveikslams, jį ypač išgarsino Švč. Mergelės Marijos atvaizdai. Buvo vertinamas kaip puikus freskų ir portretų meistras. 1664 m. ir 1700 m. išrinktas Šv. Luko akademijos vyresniuoju, 1706 m. šis titulas garantuotas iki gyvenimo pabaigos. 1680 m. Prancūzijos karalius Liudvikas XIV jam suteikė Karališkojo dvaro dailininko titulą. 1702 m. popiežiaus Klemenso XI paskirtas Romos Antikos rinkinių vadovu, rūpinosi Rafaelio freskų restauravimu Vatikane ir vadovavo savo dirbtuvei – kūrė eskizus paveikslams, kuriuos dažniausiai tapydavo jo mokiniai. Savo darbuose stengėsi perteikti Kontreformacijos idėjas. Vadinamas paskutiniuoju Rafaelio pradėtos tapybos tradicijos tęsėju, brandžiojo Baroko klasikinės krypties atstovu, gyvenimo pabaigoje – labiausiai vertintu dailininku to meto Romoje.

„Carlo Maratta“, *Encyclopaedia Britannica*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.britannica.com/biography/Carlo-Maratta>.

„Carlo Maratti“, *The British Museum*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d.

<https://www.britishmuseum.org/collection/term/BIOG37145>.

⁹¹⁷ „St. Cita’s Oratory“, *Il Genio di Palermo: Distretto Sociale Evoluto*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d.

<https://www.ilgeniodipalermo.com/en/itinerari/i-tesori-della-loggia/oratorio-di-s-cita.html>

Carlo Maratta paveiksle su Švč. Mergele Marija ir Kūdikieliu Jėzumi pavaizduotas Pamokslininkų ordino įkūrėjas šv. Dominykas, šv. Kotryna Sienietė, šv. Tomas Akviniėtis, šv. Rožė Limietė ir šv. Olivija. Daugiau apie paveikslą ir jo sukūrimo kontekstą žr.: Pierfrancesco Palazzotto; Mauro Sebastianelli, *Carlo Maratti. La Madonna del Rosario e Santi dell’oratorio del SS. Rosario in Santa Cita a Palermo. La Fondazione Sicilia tra ricerche e restauri*. Palermo: Palermo University Press, 2021.

⁹¹⁸ Robert van Audenaerde (Auden-Aerd, 1663–1743) gimė Gente (dab. Belgija), dvidešimt dvejų atvyko į Romą. Dirbo Carlo Maratta studijoje, specializavosi istorinių scenų tapyboje. Laisvalaikiu kurdavo raižinius, kuriuos pamatęs Maratta patarė vaikinui imtis graverio amato. Beveik keturis dešimtmečius praleidęs Romoje, Robert van Audenaerde grįžo į Gentą ir tapė altorinius paveikslus.

„Robert van Audenaerde“, *The British Museum*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d.

<https://www.britishmuseum.org/collection/term/BIOG17849>

Frey⁹¹⁹; abu jie dirbo su Carlo Maratta⁹²⁰. Iš raizinio į vilnietiškąjį paveikslą perkelta Dievo Motinos švelniai prilaikomo Vaikelio Jėzaus figūra, paveikslo viršuje matomas angelas, virš galvos iškėlęs padėklą su rožių žiedais. Iš Jėzaus rankų Rožinį imančios šv. Kotrynos Sienietės figūra buvo pakeista šv. Dominyku, tačiau kairės rankos gestas, dešine prie abito prispausta knyga ir lelėja liko labai panašūs. Pirmavaizdyje šv. Kotryna Sienietė žvelgia į Jėzų, tačiau pergrupuotoje vilnietiškoje kompozicijoje dailininkas šv. Dominyko žvilgsnį nukreipė link gaunamo Rožinio vėrinio. Šis pokytis atspindi autoriaus sprendimą susitelkti ties šv. Dominyko, atstovaujančio žmonijai, vizija ir Rožinio maldos reikšmės išryškiniu. Jei Palermo Šv. Zitos bažnyčios Rožinio oratorijai skirtame paveiksle ypač išplėta Pamokslininkų ordinui bei miestui svarbių šventųjų bendravimo danguje tema, pagal jo raizinį sukurto vilnietiško paveikslo autorius paliko tik svarbiausias Šv. Dominyko vizijos veikėjų arba kompoziciškai naudingas angelų figūras, savaip jas pergrupavo ir pridėjo naujų detalių, išryškindamas rožinio įteikimo vizijos momentą⁹²¹. Ši kompozicija buvo atkartota Svyrių (dab. Baltarusija) Šv. Mikalojaus ir Karvio Šv. Juozapo bažnyčių paveiksluose⁹²² – tai įrodo pagrindinę Lietuvos dominikonų Šv. Angelo Sargo provincijos bažnyčią papuošusio paveikslo matomumą ir įtaką vietiniams dailininkams.

Šv. Dominyko vizijos tipui atstovauja ir Vilniaus Kalvarijų Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčioje esantis paveikslas (priedas Nr. 2. 6. 1). Nėra tiksliai žinoma, ar jis pertapytas, ar naujai nutapytas XIX a., tačiau dabartinį vaizdą veikiausiai įgavo tuo metu. Paveiksle vizijos scena pavaizduota santūriau, nei vėlyvojo baroko kūriniuose, tamsiame fone labiausiai išryškinta centre

Michael Bryan, „Auden-Aerd, Robert van“, *Bryan's Dictionary of Painters and Engravers*, Vol. I: A–K (3rd ed.). Editor Robert Edmund Graves. London: George Bell and Sons, 1886, p. 57. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d.

<https://archive.org/details/cu31924092716962/page/57/mode/1up?view=theater>

⁹¹⁹ Johann Jakob Frey (1681–1752) gimė Liucernoje, Šveicarijoje. Dvidešimt dvejų atvyko į Romą, mokėsi graverio amato Arnold van Westerhout (1651–1725), vėliau – Carlo Maratta (Maratti, 1625–1713) studijoje. Spausdino savo raizinių atspaudus ir kitų graverių darbus.

„Jacob Frey“, *The British Museum*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d.

<https://www.britishmuseum.org/collection/term/BIOG27925>

Michael Bryan, „Frey, Johann Jakob“, *Bryan's Dictionary of Painters and Engravers*, Vol. I: A–K (3rd ed.). Editor Robert Edmund Graves. London: George Bell and Sons, 1886, p. 525. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d.

<https://archive.org/details/cu31924092716962/page/525/mode/1up?view=theater>

⁹²⁰ Paveikslo *Rožinio Švč. Mergelės Marija su šventaisiais* reprodukcijos apačioje nurodyti dailininko Carlo Maratta, graverio Robert van Audenaerde, leidėjo Jakob Frey vardai ir patvirtinta popiežiškoji privilegija atvaizdų leidybai: *Cum privil. Summi Pont. et Regis Christ. mi Romę apud Iacobum Frey. Carolus Marrattus pinx. R. V. Auden Aerd Sculp.*

Didesniu šriftu po raiziniu įrašyta citata iš Senojo Testamento Siracido knygos (*Sir 24, 17–18*), kuri Vulgatos vertime vadinta Ekleziasto knyga, skiriasi ir eilučių numeracija: „Mano gėlės yra garbės ir sąžiningumo vaisiai. Aš Motina gražiosios meilės, ir baimės, ir pažinimo, ir šventos vilties“ (*Flores mei fructus honoris, et honestatis. Ego Mater pulchræ dilectionis, et timoris, et agnitionis, et sanctę spei. Eccle: Cap. 24. V. 23.*). Tai žodžiai iš Išminties šlovės giesmės, raizinio kontekste pateikti kaip Rožinio Švč. Mergelės Marijos apibūdinimas.

„Ecclesiasticus (Latin)“, *Biblia Sacra Vulgata*.

„The Virgin and Child enthroned on a pedestal with five saints and numerous angels, after Maratti“, *The British Museum*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. https://www.britishmuseum.org/collection/object/P_1917-1208-476

⁹²¹ Tema išsamiau aptarta: Birutė Valečkaitė, „Nuo Palermo iki Pavoverės: du Rožinio Dievo Motinos paveikslai Vilniuje, jų pirmavaizdžiai ir sekiniai“, p. 280–291.

⁹²² Aušra Vasiliauskienė, „Rožinio Švč. Mergelės Marijos ikonografija“, p. 167.

Aušra Vasiliauskienė, „Jericho rožė. Rožinio Švč. Mergelės Marijos atvaizdai“, p. 169.

sėdinti Švč. Mergelė Marija su Vaikeliu Jėzumi, apsupti debesų. Žemiau už juos, apatiniame dešiniajame kampe pavaizduotas iš Dievo Motinos rankų Rožinio vėrinį imantis šv. Dominykas. Vaikelis Jėzus tiesia Rožinį į kairįjį kampą, kuris paliktas tuščias. Šv. Dominyko figūros vaidmuo šioje kompozicijoje apima ne tik legendinės vizijos regėtojo, bet ir pamaldumo pavyzdžio tikintiesiems funkcijas.

Visi trys Šv. *Dominyko vizijos* ikonografinio tipo pavyzdžiai, išlikę Vilniaus Šventosios Dvasios bažnyčioje ir vienuolyne, pasižymi vėlyvajam barokui būdingu įtaigumu vaizduojant Alano de Rupe pasakojimu paremtą sceną. Šv. Dominyko ir Dievo Motinos susitikimo interpretacijos juose kiek skiriasi. Vienuolyno galerijos skliauto freskoje išliko retas temos pavyzdys, kuriame šventajam ne įteikiamas Rožinis, bet angelas jį rodo nupieštą ant lapo. Šv. Dominykas šioje vizijos interpretacijoje neturi tiesioginio ryšio su Dievo Motina, tik mato ją tolimoje dangaus erdvėje. Rožinio Dievo Motinos altoriaus lipdinyje Švč. Mergelė Marija pati teikia Rožinį šventajam, tačiau yra nuo jo nutolusi, jų žvilgsniai nesusitinka. Visai kita prieiga prie legendos pasirinkta altoriaus paveiksle, kuriame viziją regintis šv. Dominykas apsupamas dangiškųjų būtybių ir įtraukiamas į labai artimą bendrystę su Švč. Mergelė Marija ir Kūdikieliu Jėzumi. Jų figūros Šv. *Dominyko vizijos* ikonografijoje įprastai hierarchiškai išaukštinamos, todėl šv. Dominyko artumo pristatymas, matyt, turėjo parodyti tikintiesiems galimybę per Rožinio maldą panašiai priartėti prie dangiškos realybės. Panaši idėja išreikšta Vilniaus Kalvarijų Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčioje esančiame paveiksle, kuriame šv. Dominykas rodo pavyzdį imdamas maldos vėrinį tikintiesiems, o dar vienas vėrinys dabartinėje paveikslo kompozicijoje (galima apkarpytoje ar pertapytoje XIX a.) yra laisvas, tarsi Kūdikėlis Jėzus kvieštų jį imti tikinčiuosius.

Rožinio įteikimas šv. Dominykui ir kitiems dominikonų šventiesiems

Rožinio Švč. Mergelės Marijos atvaizdų ikonografinis tipas, kuriame Dievo Motina su Kūdikiu vaizduojami duodantys Rožinio vėrinius ne tik šv. Dominykui, bet ir dominikonei šv. Kotrynai Sienietei, susiformavo XVII a. italų dailėje ir išplito XVII–XVIII a.⁹²³. Šio tipo atvaizdai, kuriuose abiejų šventųjų ir virš jų iškilusios Švč. Mergelės Marijos su Kūdikieliu Jėzumi figūros komponuotos pagal kanoninį *Sacra Conversazione* prototipą, buvo populiarūs Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje⁹²⁴. Įprastai šv. Dominykas vaizduojamas atvaizdo kairėje (Švč. Mergelėi Marijai iš dešinės), šv. Kotryna Sienietė – dešinėje, abu Pamokslininkų ordino šventieji priklaupę⁹²⁵. Abiejų

⁹²³ Aušra Vasiliauskienė, „Šv. Dominyko atvaizdas Rožinio Švč. Mergelės Marijos ikonografijoje“, p. 131.

Aušra Vasiliauskienė, „Rožinio Švč. Mergelės Marijos ikonografija“, *Logos* 49, p. 169.

Krystyna S. Moisan, „Matka Boska Różańcowa“, p. 68–69.

⁹²⁴ Aušra Vasiliauskienė, „*Jericho rožė*. Rožinio Švč. Mergelės Marijos atvaizdai XVII–XVIII a.“, p. 163, 173–175.

⁹²⁵ Aušra Vasiliauskienė, „Šv. Dominyko atvaizdas Rožinio Švč. Mergelės Marijos ikonografijoje“, p. 131–132.

Tautų Respublikoje šv. Kotrynos Sienietės figūrą Rožinio įteikimo kompozicijose kartais pakeisdavo pirmojo lenkų kilmės dominikono šv. Hiacinto atvaizdas.

Vilniuje išliko Rožinio įteikimo šv. Dominykui ir šv. Hiacintui scena, išsiuvinėta dviejų dalmatikų nugarinėje pusėje (priedas Nr. 2. 4. 2). Galbūt XVII a. II pusės siuvinius galima sieti su šv. Hiacinto paskelbimu Lenkijos ir Lietuvos globėju 1686 m.⁹²⁶ – po šio įvykio išaugo bendros šv. Dominyko ir šv. Hiacinto ikonografijos pavyzdžių skaičius, nors abu šventuosius pradėta vaizduoti kartu dar XVI a., po šv. Hiacinto beatifikacijos (1527) ir kanonizacijos (1594)⁹²⁷. Dalmatikos susijusios su Rožinio brolių veikla: virš Rožinio įteikimo scenos įkomponuota emblema su Švč. Jėzaus Vardo monograma ir Kristaus figūrėle, nurodanti kitą dominikonų populiarintą Rožinio variantą⁹²⁸. Siuvinyje Švč. Mergelė Marija vėrinius šv. Dominykui ir šv. Hiacintui teikia be Kūdikėlio Jėzaus, atpažinti šventuosius padeda jų atributai: lelija, deglą nešantis šuo ir pasaulio rutulys, įkomponuoti kairėje, ir šv. Hiacinto laikoma monstrancija⁹²⁹. Abu dominikonų šventieji pristatyti kaip per Rožinio maldą suteikiamų Dievo malonių tarpininkai žmonijai, kartu išreiškiantys Pamokslininkų ordino pagarbą Švč. Mergelei Marijai, o šv. Hiacinto figūra primena ordino veiklą Lenkijoje ir Lietuvoje. Tad kūrinys atitinka Abiejų Tautų Respublikoje XVII–XVIII a. išryškėjusią tendenciją per bendrą šv. Dominyko ir šv. Hiacinto ikonografiją perteikti dominikonų pasišventimą Dievo Motinai⁹³⁰. Panašią pagarbos išreiškimo funkciją atliko visame katalikiškame pasaulyje paplitę Rožinio įteikimo šv. Dominykui ir šv. Kotrynai Sienietei atvaizdai, tik vietoj šios šventosios vaizduojant šv. Hiacintą buvo labiau akcentuojama dominikonų veikla Abiejų Tautų Respublikoje.

Vėlyvojo baroko dailėje Rožinio vėrinius priimančius šv. Dominyką ir šv. Kotryną Sienietę tapo įprasta vaizduoti ne vien kaip pagarbą Dievo Motinai rodančius Pamokslininkų ordino atstovus, bet ir kaip aktyvius dangiškos vizijos dalyvius. Vienas iš tokios ikonografijos pavyzdžių – Rožinio Švč. Mergelės Marijos altoriaus paveikslas iš dominikonų Šv. Pilypo ir Jokūbo bažnyčios Lukiškėse (priedas Nr. 2. 5. 3. a). Jame matoma daug detalių, veikėjų, jų išraiškų: ant laiptelio klūpintis šv. Dominykas ima Rožinį iš Dievo Motinos, šv. Kotryna Sienietė nusilenkusi žvelgia į vėrinį, kurį jai tiesia Kūdikėlis Jėzus, angelas karūnuoja Švč. Mergelę Mariją kaip Rožinio Karalienę (ši titulą nurodo užrašas ant pakylės⁹³¹, iškeliančios soste sėdinčius Dievo Motiną su

⁹²⁶ *Dangaus miestas: Vilniaus vienuolynų palikimas Bažnytinio paveldo muziejuje*, p. 63.

⁹²⁷ Tojana Račiūnaitė, Birutė Valečkaitė, „Šv. Dominyko ir šv. Hiacinto susitikimai Lietuvos ikonografinėje tradicijoje“, p. 191.

⁹²⁸ *Dangaus miestas: Vilniaus vienuolynų palikimas Bažnytinio paveldo muziejuje*, p. 63.

⁹²⁹ *Lietuvos sakralinė dailė*, t. 3, p. 152–153.

Tojana Račiūnaitė, Birutė Valečkaitė, „Šv. Dominyko ir šv. Hiacinto susitikimai Lietuvos ikonografinėje tradicijoje“, p. 203–204.

⁹³⁰ Tojana Račiūnaitė, Birutė Valečkaitė, „Šv. Dominyko ir šv. Hiacinto susitikimai Lietuvos ikonografinėje tradicijoje“, p. 196, 201–205, 207.

⁹³¹ *REGINA S[ac]r[at]is[si]mi ROSARII ora pro nobis* (lotynų k. „Švenčiausiojo Rožinio Karaliene, melski už mus“) Tai eilutė iš Švč. Mergelės Marijos arba Loreto litanijos, pradėtos kalbėti Dievo Motinos šventovėje Lorete, Italijoje. Seniausia maldos kopija, datuojama 1558 m., išliko Dilingene, Vokietijoje. 1587 m. litaniją patvirtino popiežius Sikstas

Kūdikiu virš dominikonų). Švč. Mergelė Marija pavaizduota su dvylikos žvaigždžių vainiku, pamynusi pusmėnulį, Kūdikėlis Jėzus laiko rožės šakelę su geltonu, rožiniu ir baltu žiedeliais – Džiaugsmo, Kančios ir Garbės slėpinių simboliais, matomais ir ant angelo laikomos lėkštės. Paveiksle galima įžvelgti tipiškus barokinius vizijų reprezentacijos bruožus: atskirti dangiškosios ir žemiškosios realybės lygmenys⁹³², figūrų išraiškingumas leidžia žiūrovui įsijausti į paveikslo veiksmą ir pajauti šventųjų patirtą malonę⁹³³.

Kūrinys veikiausiai sukomponuotas remiantis dviem garsiais pavyzdžiais. Pirmasis planas primena Giovanni Battista Salvi da Sassoferrato (1609–1685) paveikslą (priedas Nr. 4. 3. 10), 1643 m. nutapytą pagrindinei Pamokslininkų ordino bažnyčiai, Romos Šv. Sabinos bazilikai (*Basilica di Santa Sabina all'Aventino*). Jis tapo *Rožinio įteikimo šv. Dominykui ir šv. Kotrynai Sienietei* ikonografinio tipo pavyzdžiu, kurio schema dažnai kartota XVII–XVIII a. dailėje⁹³⁴. Vis dėlto vilnietiškoje scenoje stengiasi perteikti ne orios, belaikės amžinybės erdvės, bet „čia ir dabar“ vykstančios vizijos išpūdį, kuri sustiprina šventųjų ir angelų išraiškos, dinamiški gestai, pakelta žalia draperija, teatrališkai „atverianti“ žiūrovui anapusybę. Šios detalės perimtos iš Sebastiano Conca⁹³⁵ paveikslo *Švč. Mergelė Marija Škaplierinė su šv. Simonu Stoku ir šv. Kryžiaus Jonu*⁹³⁶ (priedas Nr. 4. 3. 11), sukurto apie 1706–1719 m. Palermo basijų karmeličių vienuolyno šventovei, Kalsos Šv. Teresės Avilietės bažnyčiai (*Santa Teresa alla Kalsa*). Kūrinys nutapytas Romoje, kur

V. 1615 m. Generalinėje kapituloje dominikonai įsakė litaniją kalbėti visuose ordino vienuolynuose po šeštadienio Mišių ir *Salve Regina* giesmės. Kreipinys *Regina sacratissimi rosarii* pirmą kartą atspausdintas 1614 m. dominikonų brevijoriuje. Nors pildyti litaniją naujais kreipiniais nebuvo galima, Rožinio brolijai buvo padaryta išimtis ir 1675 m. leista šį kreipinį vartoti. Pilnai į litaniją jį įtraukė popiežius Leonas XIII 1883 m.

Angelo de Santi, „Litany of Loreto“, *The Catholic Encyclopedia*. Vol. 9., New York: Robert Appleton Company, 1910, Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.newadvent.org/cathen/09287a.htm>

⁹³² Victor I. Stoichita, *Visionary Experience in the Golden Age of Spanish Art*, p. 27–28, 80.

⁹³³ Ten pat, p. 25–26.

⁹³⁴ Aušra Vasiliauskienė, „Rožinio Švč. Mergelės Marijos ikonografija“, p. 169.

Aušra Vasiliauskienė, „Šv. Dominyko atvaizdas Rožinio Švč. Mergelės Marijos ikonografijoje“, p. 131.

⁹³⁵ Sebastiano Conca (1680–1764) gimė Gaetoje, Neapolyje mokėsi pas dailininką Francesco Solimena (1657–1747). 1706 m. kartu su broliu Giovanni apsistojo Romoje, vykdė popiežiaus Klemenso XI užsakymus Laterano Šv. Klemenso (*San Clemente al Laterano*) ir Šv. Jono (*San Giovanni in Laterano*), Trasteverės Šv. Cecilijos (*Santa Cecilia in Trastevere*) bazilikose. Ypač išgarsėjo pastarojoje bažnyčioje 1725 m. nutapyta lubų freska „Šv. Cecilijos karūnavimas“. Dailininkas įkūrė privačią akademiją, buvo gerai vertinamas pedagogas, nuo 1718 m. – Šv. Luko akademijos narys, 1729–1731, 1732 ir 1739–1741 m. – jos vyresnysis. Grįžęs į Neapolį 1751 m. kūrė freskas, daugiausia religine tematika. Sebastiano Conca darbuose pastebima klasikinio Romos baroko jungtis su lengvesniu, gana ekstravagantišku rokoko virtuoziškumu.

„Sebastiano Conca“, *Encyclopaedia Britannica*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d.

<https://www.britannica.com/biography/Sebastiano-Conca>

„Sebastiano Conca, artist“, *Princeton University Art Museum*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d.

<https://artmuseum.princeton.edu/learn/explore/resources/writings/5db1d4cd5f1ff70016001c45>

⁹³⁶ Paveiksle vaizduojama 1251 m. karmelito šv. Simono Stoko regėta vizija: Dievo Motina jam įteikusi škaplierių, tapusį vienuolijos abito dalimi. Sceną papildė šv. Kryžiaus Jonas, kartu su šv. Terese Aviliete įgyvendinęs karmelitų ordino reformą.

Aurelija Rusteikienė, „Švč. Mergelė Marija Škaplierinė Lietuvos XVII–XVIII a. bažnytinėje dailėje“, p. 160–161.

Aurelija Rusteikienė, „Šv. *Simono Stoko vizijos* ikonografinė tradicija Lietuvos karmelitų bažnyčiose“, p. 150.

„S. Teresa alla Kalsa“, *Collegamento Nazionale Santuari*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d.

<https://www.santuaritaliani.it/santuario/s-teresa-alla-kalsa/>

Giorgio Corona, „Iglesia de Santa Teresa alla Kalsa“, *panormus.es*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d.

<https://panormus.es/Palermo/La-Kalsa/Santa-Teresa-alla-Kalsa.html>

1719 m. Jakob Frey išleido jo graviūrą⁹³⁷ (priedas Nr. 4. 3. 12). Vilnietiškojo paveikslo (priedas Nr. 2. 5. 3. a) viršutinė kompozicijos dalis labai panaši į šį raižinį, tik sceną pritaikant užsakymui vietoj karmelitų šventųjų įkomponuoti dominikonai šv. Dominykas ir šv. Kotryna Sienietė, galbūt remiantis Romos Šv. Sabinos bazilikai sukurtu Sassoferato paveikslo graviūra⁹³⁸.

Šv. Pilypo ir Jokūbo bažnyčiai priklausiusį atvaizdą ir Jakob Frey raižinį primena 1771 m. nutapytas rokokinis procesijų altorėlio paveikslas iš Vilniaus Šventosios Dvasios bažnyčios (priedas Nr. 2. 4. 6). Manoma, kad jis sukurtas profesionalaus dailininko⁹³⁹, bet vėliau pertapytas ne tokia įgudusia ranka. Altorėlio paveiksle pakeista Kūdikėlio Jėzaus figūros padėtis, atsisakyta antrojo plano figūrų, tačiau debesyse nutapyti rožių žiedus barstantys angelai, dešinysis atitinka pavaizduotąjį raižinyje. Kaip ir Šv. Pilypo ir Jokūbo bažnyčios paveiksle, pakyla, ant kurios iškeltas Dievo Motinos sostas, puošia sutrumpintas lotyniškas įrašas „Švenčiausiojo Rožinio Karaliene, melski už mus“⁹⁴⁰. Panašu, kad procesijų altorėlio paveikslo autorius rėmėsi Jacob Frey raižiniu, nes architektūrinis fonas panašesnis į jį, nei į atvaizdą iš Lukiškių bažnyčios⁹⁴¹. Identiškas procesijų altorėlio paveikslas (kaip ir kitoje pusėje nutapyta kompozicija *Švč. Jėzaus Vardas*) (priedas Nr. 4. 3. 13) be įrašo išlikęs Palėvenės šv. Dominyko bažnyčioje⁹⁴². Jis veikiausiai nutapytas to paties dailininko dirbtuvėse Vilniuje, įsigytas kitoje dominikonų bažnyčioje veikusios Rožinio brolijos ir XIX a. perkeltas į vietinio meistro sukurtą medinį retabulą.

Vilniaus Šventosios Dvasios bažnyčios altorėlio retabulas ir stalelis XIX a. I ketv. pagamintas to paties Vilniuje dirbusio meistro, kaip ir procesijų altorėlis iš Kalvarijų Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčios⁹⁴³ (priedas Nr. 2. 6. 2. a). Pastarajame įdėta veikiausiai tuo pat metu nutapyta, už rokokinius pavyzdžius santūresnė, statiškesnė Rožinio įteikimo šv. Dominykui ir šv. Kotrynai

⁹³⁷ Įrašai graviūros apačioje: *Seb. Conca pinx. / Iac. Frey del. et Incidit Romae 1719*

Didesniu šriftu įrašyta frazė „Štai Išganymo ženklas, apsauga pavojuose“ (*Ecce Signum Salutis, Salus in periculis*), nurodo Švč. Mergelės Marijos žodžius, pasak legendos, ištartus įteikiant škaplierių šv. Simonui Stokui.

Paveikslo raižinys tapo populiariu šv. Simono Stoko vizijos pavyzdžiu, pagal jį apie 1765 m. sukurtas ir Vilniaus senosios regulos karmelitų Šv. Jurgio bažnyčios paveikslas *Šv. Simono Stoko vizija*, šiuo metu saugomas Bažnytinio paveldo muziejuje. Vienas graviūros egzempliorius saugomas Lietuvos nacionaliniame dailės muziejuje, į kurio rinkinius pateko iš Lietuvos mokslų akademijos, anksčiau galėjo priklausyti Vilniaus mokslo bičiulių draugijai.

Aurelija Rusteikienė, „Švč. Mergelė Marija Škaplierinė Lietuvos XVII–XVIII a. bažnytinėje dailėje“, p. 160.

Aurelija Rusteikienė, „Šv. Simono Stoko vizijos ikonografinė tradicija Lietuvos karmelitų bažnyčiose“, p. 154–155. *Lietuvos sakralinė dailė*, t. 1, p. 226.

„The Virgin and Child enthroned amid angels, with in the foreground Sts Simon Stock and John of the Cross“, *The British Museum*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. https://www.britishmuseum.org/collection/object/P_1917-1208-782

⁹³⁸ Tema išsamiau aptarta: Birutė Valečkaitė, „Nuo Palermo iki Pavoverės: du Rožinio Dievo Motinos paveiksai Vilniuje, jų pirmavaizdžiai ir sekiniai“, p. 294–305.

⁹³⁹ *Dangaus miestas: Vilniaus vienuolynų palikimas Bažnytinio paveldo muziejuje*, p. 64.

⁹⁴⁰ *REGINA S[acra]ti[S]i[m]i ROSARII ora pro nobis*.

⁹⁴¹ Birutė Valečkaitė, „Nuo Palermo iki Pavoverės: du Rožinio Dievo Motinos paveiksai Vilniuje, jų pirmavaizdžiai ir sekiniai“, p. 307–310.

⁹⁴² Nuo 2018 m. altorėlis laikytas dingusiu, tačiau neseniai surastas. Lietuvos kilnojimų kultūros vertybių sąrašė jis įvardintas kaip „Altorėlis su Kristaus ir Marijos Rožančinės paveikslais“, Uk 14822.

Dingusių Lietuvos kilnojimų kultūros vertybių sąrašas. Paskelbta 2022 m. rugsėjo 18 d.: <https://paveldas.maps.arcgis.com/apps/dashboards/c0e98aa9cb214cf0ba7afd4d6c44453f>

⁹⁴³ Gabija Surdokaitė-Vitienė, „Keletas naujų faktų apie vadinamuosius Cezario Šteinbergo altorėlius“, p. 208–209.

Sienietei scena (priedas Nr. 2. 6. 2. b). Jos kompozicija ir prieš Dievo Motiną su Kūdikiu Jėzumi suklupusios dominikonų figūros (beveik visiškai nuo žiūrovo nusisukęs šv. Dominykas, pagarbiai nusilenkusi šv. Kotryna Sienietė) primena Sassoferrato paveikslą Romos Šv. Sabinos bazilikoje, tad tikėtina, kad nežinomas XIX a. autorius galėjo remtis pagal garsų paveikslą sukurtu devociniu atvaizdu. Sassoferrato kūrinio kompozicija buvo panaudota ir vitraže (priedas Nr. 2. 4. 5), papuošusiam centrinį Šventosios Dvasios bažnyčios presbiterijos langą. Soste ant pakyls sėdinčios Dievo Motinos, į dešinę pasilenkusio Kūdikielio Jėzaus, žemiau priklaupusių ir rožinio vėrinius imančių dominikonų figūros ir jų gestai kuria akivaizdžias nuorodas į garsų paveikslą.

Šventosios Dvasios bažnyčioje išsaugotose dalmatikose prisiūti XVII a. II pusės siuviniai – retos, Abiejų Tautų Respublikoje susiformavusios Rožinio įteikimo šv. Dominykui ir šv. Hiacintui ikonografijos pavyzdžiai, per dominikonų šventųjų atvaizdus turėję išreikšti viso ordino, o taip pat ir Lietuvos provincijos narių, pagarbą Švč. Mergelei Marijai. Altoriaus paveikslą iš Šv. Pilypo ir Jokūbo bažnyčios, Šv. Kryžiaus Atradimo ir Šventosios Dvasios bažnyčių Rožinio brolijos altorėlių atvaizdus, taip pat vitražą pastarosios bažnyčios presbiterijoje galima priskirti įvairiuose katalikiškuose kraštuose paplitusiai kanoninei *Rožinio įteikimo šv. Dominykui ir šv. Kotrynai Sienietei* schemai. Sassoferrato pasiūlyta šio ikonografinio tipo kompozicija tapo pavyzdžiu komponuojant šventųjų figūras visuose keturiuose kūriniuose, tačiau XVIII a. II pusės atvaizduose stengiasi perteikti dinamišką „čia ir dabar“ vykstančios vizijos įspūdį, o XIX a. sukurtos scenos pasižymi santūrumu.

Pati ikonografinė schema, rodanti maldos vėrinio perdavimą šventiesiems, kurie nebuvo amžininkai, neatitinka vizijos kaip susitikimo tarp žemiškosios ir dangiškosios sferų logikos. Pavaizduotų asmenų susitikimas gali būti įmanomas tik amžinybėje, šventųjų bendravimo erdvėje. Joje, kaip įprasta *Sacra Conversazione* kanonui, išryškinama hierarchija tarp šventųjų ir jų gerbiamos Dievo Motinos su Kūdikiu, o šv. Dominykas ir kiti ordino nariai pristatomi kaip pavyzdžiai žmonijai, prisidedantys prie jos išgelbėjimo per Rožinio maldą. Vis dėlto kai kuriuose vėlyvojo baroko kūriniuose (altoriaus paveiksle iš Šv. Pilypo ir Jokūbo bažnyčios, Šventosios Dvasios procesijų altorėlyje) nutolta nuo statiškos Dievo Motiną su Kūdikiu Jėzumi gerbiančių adorantų kompozicijos ir stengiasi pristatyti šventuosius kaip aktyvius vizijos regėtojus, savo kūno kalba rodančius momento svarbą. Šie atvaizdai, kaip ir XVIII a. II p. *Šv. Dominyko vizijos* pavyzdžiai, atskleidžia, kaip vėlyva legenda apie Rožinio įteikimą šv. Dominykui baroko meno vaizdinėmis priemonėmis buvo paversta įtaigia vizijos scena.

Porciunkulės atlaidų ir Rožinio gavimo legendose bei jų vaizdavimo pokyčiuose galima išvėgti keletą panašumų. Svarbiausias iš jų – šv. Pranciškui ir šv. Dominykui priskiriamas dangiškųjų malonių gavėjo ir perdavėjo vaidmuo. Šis šventumo sampratos aspektas leido atsirasti ir išpopuliarėti legendai apie šv. Pranciškaus regėtą Kristaus ir Dievo Motinos viziją ir jos metu išprašytą atlaidų malonę žmonijai. Taip pat – Alano de Rupe pasakojimui apie neva šv. Dominyko regėtą Švč. Mergelės Marijos viziją ir išmoktą maldą, padedančią gelbėti žmonių sielas. Abiejų pasakojimų vaizdavimas baroko dailėje buvo perkeistas į „čia ir dabar“ vykstančio susitikimo momento pristatymą, taip išryškinant šventojo vaidmenį bendraujant su dangaus atstovais ir perduodant jų suteiktas malones.

3. 1. 2. 4. Užtarėjo danguje statuso patvirtinimas

Jau ankstyvosiose šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko biografijose įtraukti pasakojimai ragino tikinčiuosius, visų pirma Mažesniųjų brolių ir Pamokslininkų ordino narius, pasitikėti abiejų šventųjų globa po mirties, pasiekus dangų, kurio neabejotinai nusipelnė savo gyvenimo pavyzdžiu. Šiame poskyryje pristatomi tokių pasakojimų atvaizdai, įamžinti Vilniaus pranciškonų bei dominikonų dailėje. Šv. Pranciškui gyvam esant vieno brolio regėta vizija apie šventajam paliktą sostą danguje buvo nutapyta pranciškonų observantų vienuolyne kaip patvirtinanti ordino globėjo statusą. Toks pats vaidmuo priskirtas ir šv. Dominyko atvaizdai, papuošusiam jo altorių Vilniaus dominikonų Šventosios Dvasios bažnyčioje – vėlyva legenda apie stebuklingu būdu gautą Soriano portretą liudijo dangišką šventojo reikšmės danguje patvirtinimą.

3. 1. 2. 4. 1. Šv. Pranciškaus kaip ordino globėjo vizija

Jau ankstyvuosiuose biografiniuose tekstuose šv. Pranciškus dažnai įvardinamas kaip Mažesniųjų brolių užtarėjas ir atstovas danguje. Tokį statusą parėmė garsus pasakojimas apie regėjimą, kuris pristatė „Dievo kvailėliu“ save vadinusio šv. Pranciškaus išaukštinimą danguje. Šv. Bonaventūro parengtame „Didžiosios legendos“ tekste aprašyta vieno brolio regėta vizija apie sostą, skirtą „nuolankiajam Pranciškui“:

[...] Dievas, kuris myli nuolankiuosius, nusprendė jį esant vertą aukštesnio įvertinimo, kaip iš dangaus atsijusta vizija tai atskleidė ypatingo šventumo ir pamaldumo broliui. Nes jis buvo kartu su Dievo žmogumi ir kartu su juo meldėsi [...] apleistoje bažnyčioje, kai, ištiktas ekstazės, pamatė tarp daugybės sostų danguje vieną, kuris buvo garbingesnis už kitus, papuoštas brangiaisiais akmenimis ir švytintis didžiausiu spindesiu. Stebėdamasis šio sosto spindesiu, jis pradėjo svarstyti,

kas galėtų būti vertas ant jo sėdėti. Tuomet besvarstydamas jis išgirdo balsą, sakantį: „Šis sostas priklausė vienam iš kritusių angelų, o dabar jis saugomas nuolankiajam Pranciškui“⁹⁴⁴.

Šio regėjimo seniausią atvaizdą galima pamatyti Šv. Pranciškaus gyvenimo cikle Asyžiaus Šv. Pranciškaus aukštutinėje bazilikoje (priedas Nr. 4. 4. 1). Apie 1297–1299 m. nutapytos freskos apačioje Giotto nutapė šv. Bonaventūro aprašyto pasakojimo aplinką: prie altoriaus besimeldžiantį šv. Pranciškų ir už jo klūpantį kitą brolių, regėjusį viziją. Scenos viršuje, danguje, pavaizduota sostų eilė, centrinis iš jų pastatytas ant aukštesnio postamento ir puošnesnis. Pasakojime užrašytus žodžius tariantis balsas freskoje pavaizduotas kaip angelas, rodantis į šv. Pranciškų ir žvelgiantis į vizijos regėtoją.

Šv. Bonaventūro pasakojimas apie šv. Pranciškui skirtą sostą danguje neretai vaizduotas XVI a. pab.–XVII a. grafikos raižinių cikluose. Pasak Rūtos Janonienės, remiantis dviem graviūromis iš XVII a. šv. Pranciškaus *Gyvenimo* raižinių ciklo (*Nuostabus Dievo Vyro atsimainymas* (priedas Nr. 4. 4. 2) ir *Ypatingo sielos nuolankumo ženklai* (priedas Nr. 4. 4. 3)) buvo sukurtas *Šv. Pranciškaus apoteozės* paveikslas Vilniaus Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir Bernardino Sieniečio bernardinų vienuolyne⁹⁴⁵ (priedas Nr. 2. 2. 18). Kitaip nei šv. Bonaventūro tekste ar pirmajame pagal jį sukurtame atvaizde, vilnietiškoje scenoje šv. Pranciškų pavaizduotas sėdintis puošniame soste. Jis nutapytas su savo ordino abitu, sujuostu virve. Už sosto abiejose pusėse pavaizduotos paprastos kėdės. Šią vizijos erdvę nuo apatinės kompozicijos dalies skiria debesys. Žemiau nutapytos trys šventųjų grupės, atitinkančios šv. Pranciškaus įsteigtus ordinus. Kairėje – Pirmasis (Mažesniųjų brolių) ordinas, kuriam atstovauja šv. Antanas Paduvietis (?) ir dar dvi figūros. Dešinėje – šv. Klara ir Antrojo (klarisių) ordino seserys, o už jų – Trečiojo (Pasauliečių arba Atgailautojų) ordino nariai, tarp kurių matyti Bažnyčios ir valstybės hierarchijos atstovai⁹⁴⁶. Taip vizijos scena buvo perkeista pristatant šv. Pranciškų ne tik kaip danguje išaukštintą šventąjį, bet ir kaip visų savo ordino šakų globėją.

Sovietmečiu dingusiame bernardinų vienuolyno paveiksle buvo puikiai išreikšta šv. Pranciškaus kaip Mažesniųjų brolių ordino globėjo tema. Šis jo šventumo aspektas įvardintas gana greitai po mirties, šv. Bonaventūro parengtoje „Didžiojoje legendoje“. Pasakojimas apie šv. Pranciškui skirtą sostą danguje ne tik pavaizduotas pirmajame jo gyvenimui skirtame freskų cikle XIII a. pabaigoje, bet ir neprarado savo aktualumo vėliau. Vilniuje XVIII a. gyvenę pranciškonai observantai taip pat tęsė jo vaizdavimo ir interpretavimo tradicijas siekdami priminti savo ordino įkūrėjo kuklumo ir nuolankumo, „mažumo“ dvasinę vertę.

⁹⁴⁴ Versta iš: Saint Bonaventure, *The Life of Saint Francis of Assisi*, Chapter VI, p. 6.

⁹⁴⁵ Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. 218–220.

⁹⁴⁶ Ten pat, p. 220.

3. 1. 2. 4. 2. Soriano stebuklas: dangiškas šventumo patvirtinimas

Pietų Italijoje, Kalabrijoje, įsikūrusį Soriano dominikonų vienuolyną išgarsino legenda apie stebuklingai gautą šv. Dominyko atvaizdą. Dominikonas Silvestro Frangipane ją aprašė taip:

[...] prieš Švč. Mergelės Marijos Gimimo šventės oktavą 1530-aisiais mūsų Viešpaties metais 3 valandą ryto zakristijonas atėjo į bažnyčią, kaip buvo įpratęs, uždegti bažnyčios lempų [...] [ir] pamatė tris nuostabios išvaizdos damas [...]. Jų vyresnioji [...] paklausė, kaip vadinasi ši bažnyčia [...]. Jis atsakė, kad bažnyčia pašvęsta šv. Dominykui, ir kad joje nėra jokių kitų paveikslų, išskyrus grubų jo atvaizdą ant sienos už altoriaus [...]. Garbingoji ponija jam tarė: „Kadangi bažnyčioje nėra kito atvaizdo, nunešk šį savo vyresniajam ir pasakyk jam, kad pakabintų virš altoriaus.[...]“⁹⁴⁷

Pasakojimas peržengia šv. Alberto Didžiojo regėjimų klasifikacijos ribas: jo hierarchijoje aukščiausią pakopą užima vizijos, aiškiai ir teisingai atskleidžiančios atsibudusiam regėtojui dieviškuosius dalykus⁹⁴⁸. Soriano zakristijonas ne tik mato šv. Kotryną Aleksandrietę, šv. Mariją Magdaliетę ir Švč. Mergelę Mariją, bet ir gauna iš jų šv. Dominyko paveikslą. Įvykio tikrumas dar patvirtinamas antrąja vizija: šv. Kotryna Aleksandrietė pasirodžiusi vienuolyno vyresniesiems neišpildžius dieviškosios valios ir pakabinus paveikslą zakristijoje⁹⁴⁹. Pasakojimas apie stebuklą, tiksliai nurodantis jo veiksmo vietą, laiką ir liudininkus, tapo patikimumo garantu ir skatino Soriano portreto populiarumą.

Tačiau atotrūkis tarp nurodytos stebuklo datos ir jo paminėjimo šaltiniuose leidžia manyti, kad pasakojimas apie įvykį buvo sukurtas vėliau. Užomina apie stebuklus Soriane randama tik 1612 m.; dėl jų vienuolyne surengta Kalabrijos dominikonų provincijos kapitula, kurioje magistru išrinktas Silvestro Frangipane, buvęs Soriano konvento prioras⁹⁵⁰. Jis užrašė pasakojimus ir apie atvaizdo atsiradimą 1530 m., ir apie stebuklų lydėtą dominikonų įsikūrimą Soriane 1510–1511 m.⁹⁵¹. Lauros Fenelli nuomone, legenda galėjo būti sukurta apie 1609–1610 m. reaguojant į staiga išaugusį pamaldumą arba priorui stengiantis sustiprinti vienuolyną⁹⁵². Silvestro Frangipane knyga „Per tėvo šv. Dominyko atvaizdą Soriane gautų stebuklų ir malonių rinkinys“ išleista Mesinoje 1621 m., po metų perleista Florencijoje⁹⁵³.

⁹⁴⁷ Versta iš: Ignazio Ciantes, *Raccolta de' miracoli e gratie operate dall'immagine del patriarca S. Domenico di Soriano, descritte da Silvestro Frangipane*, p. 58–59.

⁹⁴⁸ Steven F. Kruger, *Dreaming in the Middle Ages*, p. 120.

⁹⁴⁹ Laura Fenelli, „Creating a Cult, Faking Relics. The Case of St Dominic of Soriano“, p. 183.

⁹⁵⁰ Ten pat, p. 184.

⁹⁵¹ Ten pat, p. 181–183.

⁹⁵² Ten pat, p. 184.

⁹⁵³ Ten pat, p. 183.

Soriano portretas tapo gerbiamas kaip „ne žmogaus rankomis“ sukurtas atvaizdas⁹⁵⁴. Kaip pastebėjo Maria Kałamajska-Saeed, dėl savo „dangiškos“ kilmės šis paveikslas tapo „oficialiu kanonu naujųjų amžių šv. Dominyko atvaizdams“, kuriuose šventasis vaizduojamas stovintis visu ūgiu, kairėje rankoje laikantis leliją, o dešinėje – knygą⁹⁵⁵. Toks vaizdavimas atitiko ankstyvuosius šv. Dominyko atvaizdus⁹⁵⁶. Soriano portreto kopijos ir stebuklo reprezentacijos per raižinius plito Pietų Italijoje, Ispanijoje, buvusiose jos kolonijose Amerikoje⁹⁵⁷. Viena iš pirmųjų stebuklą vaizduojančių paveikslų apie 1622 m. nutapė Carlo Bononi (1569(?)–1632) Feraros Šv. Dominyko bažnyčiai, 1626 m. Francisco de Zurbarán (1598–1664) Šv. Marijos Magdaliėtės bažnyčiai Sevilijoje⁹⁵⁸. Temos populiarumas įvairiose katalikiškose pasaulio šalyse išaugo XVII–XVIII a., prie to prisidėjo (ypač Šiaurės Europoje) Soriano stebuklo legendos parankumas siekiant apginti šventųjų atvaizdų gerbimo praktiką, kritikuotą reformatų⁹⁵⁹.

Soriano stebuklo legenda pasiekė ir Vilnių. Paveikslo kilmės aprašas buvo išverstas į lenkų kalbą Bolonijoje studijavusio dominikono Jono Damaskiečio Sokolovskio, išspausdintas Italijoje 1621 m. ir perleistas Vilniuje 1639 m.⁹⁶⁰. Knygoje „Dangiškųjų spalvų pasveikinimas žemiškosioms arba dangiškasis Soriano šv. Dominyko atvaizdas“⁹⁶¹ buvo aprašyta Lvovo dominikonams priklausiusi garsiojo paveikslo kopija ir įdėtas Soriano stebuklą vaizduojantis raižinys, sukurtas inicialais *M. S.* pasirašiusio dailininko⁹⁶² (priedas Nr. 4. 4. 4). Leidinys įrodo legendos reikšmę Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje nuo pat *Soriano portreto* kulto pradžios. Lvovo dominikonai įsigijo garsiojo paveikslo kartotę 1635 m., po dviejų metų trys paveiksai atsirado Rusios dominikonų provincijos vienuolynuose Kašyrų Kaminyje, Ovruche ir Lietuvos Brastoje, 1642 m. kartotė atvežta į Krokuvos dominikonų Švč. Trejybės bažnyčią, kiek vėliau – į Krokuvos Grudeko dominikonų vienuolyną⁹⁶³. Pinsko dominikonų bažnyčia buvo tituluota Soriano Šv. Dominyko vardu ir turėjo 1661 m. sukurtą atvaizdo kopiją⁹⁶⁴. Vėlyvesnis vilnietiškojo pamaldumo kontekstui svarbus leidinys – Lietuvos provincijos dominikono Zigmunto Hilariono Piskovskio parengti „Pamokslininkų ordino šventųjų, palaimintųjų ir Viešpačiui malonių brolių ir

⁹⁵⁴ Manoma, kad paveikslo autorystė priskirtina kurį laiką Kalabrijoje dirbusio Antonello da Messina pasekėjams, XV a. vid. – XVI a. I p. dailininkams Marco Cardisco arba Paolo di Ciaccio di Mileto.

Dalia Vasiliūnienė, „Soriano šv. Dominyko atvaizdo legenda ir istorija“, p. 89.

⁹⁵⁵ Maria Kałamajska-Saeed, „Vilniaus Šv. Dvasios bažnyčios Šv. Dominyko paveikslo ikonografinė kilmė“, p. 88, 91.

⁹⁵⁶ Vasiliūnienė, Dalia, „Soriano šv. Dominyko atvaizdo legenda ir istorija“, p. 88.

⁹⁵⁷ Laura Fenelli, „Creating a Cult, Faking Relics. The Case of St Dominic of Soriano“, p. 192–194.

⁹⁵⁸ Dalia Vasiliūnienė, „Pamokslininkų ordino šventųjų reprezentacija Lietuvos bažnyčiose“, p. 135.

⁹⁵⁹ Giovanni Calcara OP, *San Domenico in Soriano. Un tentativo di lettura in chiave sociologico religiosa*, p. 12–13, 35, 44–48.

⁹⁶⁰ Maria Kałamajska-Saeed, „Vilniaus Šv. Dvasios bažnyčios Šv. Dominyko paveikslo ikonografinė kilmė“, p. 89–90.

⁹⁶¹ *Niebieskich farb z ziemskimi przywitanie. Obraz niebieski Dominika S. Suriański od Naświętszey Bogarodzicy darowany [...] przez W. O. Jana Damascena Zakonu Dominika [...]*, w Wilnie, 1639.

⁹⁶² Dalia Vasiliūnienė, „Soriano šv. Dominyko atvaizdo legenda ir istorija“, p. 89–90.

⁹⁶³ Ten pat, p. 91–94.

⁹⁶⁴ Ten pat, p. 94.

seserų gyvenimų aprašymai⁹⁶⁵, išleisti Vilniuje 1760 m. Šioje knygoje pasakojama apie stebuklo priešistorę, vizijos momentą, tikinčiųjų patirtas malones ir stebuklus, susijusius su *Soriano portreto* kopija Lvovo Dievo Kūno dominikonų bažnyčioje⁹⁶⁶.

Vilniaus Šventosios Dvasios dominikonų bažnyčią pirmasis Soriano šv. Dominyko atvaizdas pasiekė 1686 m., jį atvežė Pamokslininkų ordino generalinėje kapituloje Romoje dalyvavęs Jelnios vienuolyno prioras Alfonsas Šlianka⁹⁶⁷. Paveikslą puošė sidabrinė šventojo aureolė, lelija, knyga, votai⁹⁶⁸. Garsiojo atvaizdo gerbimą taip pat atspindi 1680 m. Vilniuje pagal nežinomo autoriaus graviūrą (išleistą apie 1637 m. Cornelio Coeberchso spaustuvėje Amsterdame) sukurtas Leono Tarasevičiaus raižinys, vaizduojantis Soriano šv. Dominyko atvaizdo kilmės stebuklą⁹⁶⁹ (priedas Nr. 4. 4. 5). Vilniaus Šventosios Dvasios bažnyčios paveikslui sudegus per miesto gaisrą 1726 m. gruodžio 21 d., jo vietoje pakabintas kitas, veikiausiai tokios pačios ikonografijos, sunaikintas 1748 m. birželio 11 d. gaisro metu⁹⁷⁰. 1750–1770 m. atkūrus šventovės interjerą, Šv. Dominyko altoriuje pakabintas naujas nežinomo autoriaus sukurtas vėlyvojo baroko paveikslas, vaizduojantis nebe *Soriano portretą*, bet patį atvaizdo gavimo stebuklą.

Kūrinio kompozicija (priedas Nr. 2. 4. 7) atitinka Silvestro Frangipane aprašytą viziją. Manoma, kad *Soriano stebuklo* pavadinimą gavęs „paveikslo paveiksle“ ikonografinis tipas kilo iš originalaus *Soriano portreto* eksponavimo vienuolyno bažnyčioje: aplink molinius paveikslo rėmus buvo nutapyti vizijos veikėjai; ši kompozicija sunaikinta per žemės drebėjimą XVIII a.⁹⁷¹. Kaip ir kiti barokiniai vizijų atvaizdai Europoje, vilnietiškas *Soriano stebuklas* padalintas į žemiškąją ir dangiškąją sferas⁹⁷². Pirmajai atstovauja ant grindų suklupęs vienuolis – viziją regėjęs zakristijonas. Jo apstulbusi išraiška ir ištiestos rankos išreiškia aktyvų dalyvavimą vizijoje ir savo patirties perdavimą paveikslo stebėtojams⁹⁷³. Debesys su angelų figūromis atstovauja dangiškajai sferai. Iš jos trys šventosios su paveikslu nusileidusios iki kompozicijos centro, kuriame pavaizduota susitikimo scena. Švč. Mergelė Marija, jai iš šonų stovinčios šv. Marija Magdaliētė ir šv. Kotryna Aleksandriētė švelniai žvelgia į vienuolį. Dangaus ir žemės susitikimą simbolizuoja ir angeliukai, prisėdę ant to paties laiptelio, kaip vizijos regėtojas. Jie laiko „šventuosius matmenis“ ar „šv.

⁹⁶⁵ Zygmunt Hilaryon Piskowski, *Żywoty SS. BB. y WW. Braći, y Siostr zakonu Kaznodzieyskiego. Na Každy dzień calego Roku, z Domowych Kronik, y różnych powaźnych Pisarzów zebrane, y na Polski Język przetłumaczone [...]*, Wilno: Drukarnia J. K. M. Akademicka Soc. Jesu, 1760.

Knyga parengta pagal 1668–1679 m. Neapolyje išleistą Domeniko Marijos Markezės (Domenico Maria Marchese) *Sagro diario domenicano*, kuris buvo sutrumpintas ir papildytas Lenkijos dominikonų gyvenimo aprašymais.

Dalia Vasiliūnienė, „Pamokslininkų ordino šventųjų reprezentacija Lietuvos bažnyčiose“, p. 129–130.

Dalia Vasiliūnienė, „Soriano šv. Dominyko atvaizdo legenda ir istorija“, p. 91.

⁹⁶⁶ Dalia Vasiliūnienė, „Pamokslininkų ordino šventųjų reprezentacija Lietuvos bažnyčiose“, p. 136.

⁹⁶⁷ Ten pat, p. 94–95.

⁹⁶⁸ Dalia Vasiliūnienė, „Soriano šv. Dominyko atvaizdo legenda ir istorija“, p. 95.

⁹⁶⁹ Ten pat, p. 97.

⁹⁷⁰ Ten pat.

⁹⁷¹ Laura Fenelli, „Creating a Cult, Faking Relics. The Case of St Dominic of Soriano“, p. 190.

⁹⁷² Victor I. Stoichita, *Visionary Experience in the Golden Age of Spanish Art*, p. 28.

⁹⁷³ Laura Fenelli, „Creating a Cult, Faking Relics. The Case of St Dominic of Soriano“, p. 197.

Dominyko juostes“ – Soriano paveikslo dydį atitinkančias medvilnines juostes su malda, turėjusias padėti malonių prašantiems tikintiesiems⁹⁷⁴. Per šią detalę primenama apie šv. Dominyko kaip užtarėjo ir malonių tarpininko vaidmenį.

Susitikimo scenos centre – *Soriano portretu* vadinamas šv. Dominyko atvaizdas, prilaikomas šventųjų ir viziją matančio dominikono. Tai puikus ikoninio ir naratyvinio atvaizdų tipų persipynimo pavyzdys: pasakojimo veikėjų figūros pristato gerbimui skirtą paveikslą, kurio detales stengiasi pavaizduoti kuo tiksliau pagal pirmavaizdį, stebuklingą, „ne žmogaus rankomis sukurtą“ *Soriano portretą*. Jame šv. Dominykas pavaizduotas tik su lelija, nurodančia skaistumą, tyrą meilę Dievui, ir knyga, simbolizuojančia Evangeliją, taigi nuorodos gali būti pratęstos link meilės Dievui ir jo Žodžio skelbimo kaip esminės šventumo prasmės. Tuo tarpu visa *Soriano stebuklo* kompozicija išreiškia dar vieną šv. Dominyko pristatymo aspektą: Dievo Motinos dovanotas jo atvaizdas išreiškia dangiškąjį pritarimą Pamokslininkų ordino įkūrėjo gerbimui kaip šventųjų bendruomenės nariui ir skatinimą jį gerbti kaip tinkamą pavyzdį.

Šv. Bonaventūro parengtoje „Didžiojoje legendoje“ XIII a. aprašyta ir Vilniaus bernardinų aplinkoje XVIII a. naujai interpretuota vizija, parodžiusi šv. Pranciškui skirtą sostą danguje, atspindi Mažesniųjų brolių tradiciją prisiminti savo įkūrėją kaip viso ordino dangiškąjį užtarėją, tokią garbę pelniusį Dievo valia kaip atpildą už savo nuolankumą. *Soriano stebuklo* legenda, susiformavusi veikiausiai XVII a. ir pristatoma Vilniaus Šventosios Dvasios bažnyčios Šv. Dominyko altoriaus paveiksle, išreiškia panašų pamaldumo aspektą: šventojo kaip užtarėjo patvirtinimą antgamtišku įvykiu, per kurį įteikiamas „ne žmogaus rankomis sukurtas“ šv. Dominyko gerbimui skirtas atvaizdas. Abiejų ikonografinių tipų atvejais pristatoma šventųjų dangiškoji garbė siejama su, atrodytų, paprastais jų bruožais ir veiklos aspektais: šv. Pranciškaus atveju – nuolankumu, šv. Dominyko – skaistumu ir Dievo Žodžio skelbimu.

Vilniaus dominikonų ir pranciškonų dailei priskirtini naratyviniai šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus stebuklų, vizijų ir sapnų atvaizdai leidžia palyginti panašių pasakojimų ir jų perkėlimo į dailės kūrinis atvejus, atspindinčius keletą svarbių šventumo sampratos aspektų. Kristomimetiniai stebuklai (atitinkantys Jėzaus veiklą, vaizduojantys stigmatizaciją ar pateikiantys šio įvykio interpretacijas), įsitvirtinę šv. Pranciškaus ikonografijoje nuo pat jos atsiradimo, sulaukė atitikmenų hagiografiniuose tekstuose apie šv. Dominyką, tačiau Lietuvoje jų atvaizdų neišliko.

⁹⁷⁴ Dalia Vasiliūnienė, „Soriano šv. Dominyko atvaizdo legenda ir istorija“, p. 97, 98.

Dominikoniškas atsakas – ryšio su Dievu įrodymas per pasakojimus apie vizijas, regėtas šv. Dominyko ar su juo susijusias. Ankstyviausi tokio pobūdžio pasakojimai perteikė šventojo kaip misijai Dievo pasirinkto asmens sampratą; jie tapo ne tik šv. Dominyko, bet ir jo įkurto ordino simboliais. Kaip savo ordinų atstovai ir Dievo numatyti žmonijos gelbėtojai *Popiežiaus Inocento III sapno* ir *Viešpaties rūstybės permaldavimo vizijos* atvaizduose pristatyti tiek šv. Dominykas, tiek šv. Pranciškus – neretai abu kartu, taip išreiškiant ordinų vienybės idėją. Dangiškųjų malonių gavėjų ir perdavėjų samprata ypač išplėtota per vėliau susiformavusias Porciunkulės atlaidų ir Rožinio maldos gavimo legendas, kurių ikonografija ilgainiui atitrūko nuo pirminių pasakojimų ir juos perteikiančių vaizdinių, priartėjo prie įvairių temų barokinėms vizijoms būdingos raiškos. Dar vienas svarbus šventumo aspektas – šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko kaip savo įkurtų ordinų užtarėjų danguje statusas, patvirtintas per brolių regėtas vizijas ir prisimintas ikonografijoje per šių vizijų legendų atvaizdus.

3. 2. Šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko ikoniniai atvaizdai

Šiame skyriuje aptariamos dvi Vilniaus dominikonų ir pranciškonų dailei priskiriamų XVI–XVIII a. atvaizdų grupės. Pirmoji – vien šv. Pranciškaus ar šv. Dominyko figūrą vaizduojantys paveikslai, lipdiniai, skulptūros, atvaizdai auksakalystės kūriniuose. Antroji – atvaizdai, kuriuose šv. Pranciškus ir šv. Dominykas įkomponuoti kaip svarbesnę figūrą – Kristų, Švč. Mergelę Mariją ar Šventąją Dvasią – gerbiantys ir gerbimo pavyzdį rodantys adorantai. Visų šių atvaizdų formos, atlikimo būdai, funkcijos skirtingos, tačiau kartu juos aptarti leidžia esminis skirtumas nuo ankstesniame skyriuje analizuotų naratyvinių atvaizdų. Tai ryškesnis jų ikoninis pobūdis, leidžiantis pristatyti ne konkretų hagiografiniuose šaltiniuose aprašytą įvykį, bet šventąjį kaip asmenį, kurio atvaizdas primena jo šventumo priežastis ir sukuria galimybę tikinčiajam kreiptis į jį kaip į užtarėją danguje. Labiausiai ši savybė išryškėja bažnyčių altorių paveiksluose, tačiau šventųjų figūros panašiai komponuotos ir kituose kūriniuose.

Ikoninis atvaizdas Hanso Beltingo darbuose apibrėžiamas kaip reprezentuojantis asmenį per gerbimui reikalingą jo portretą, dažnai kartu pristatantį ir šventojo dorybių pavyzdžius⁹⁷⁵. Tokia atvaizdo samprata iš esmės susijusi su Nikėjos II Susirinkime (787 m.) įtvirtintu mokymu apie ikoną (gr. εἰκών – atvaizdas). Jeigu ikonoklastinė logika atvaizdą siūlė suprasti kaip vaizduojamo dalyko prigimties mėgdžiojimą ir dėl to pasmerkė ikonas kaip stabmeldystės apraišką, ikonodulai (patriarchas Nikeforas, abatas Teodoras Studitas ir šv. Jonas Damaskietis, kurio suformuluota atvaizdo teorija turėjo didžiausios įtakos Nikėjos II Susirinkime) iškėlė ikonos kaip prototipo

⁹⁷⁵Hans Belting, *Likeness and Presence. A History of the Image before the Era of Art*, Foreword, XXI; p. 10.

„panašybės“ sampratą. Panašumas, kuriame išlaikomas esminis skirtumas, leidžia atvaizdui rodyti tai, kas pavaizduota, sykiu aiškiai suvokiant jo atstovavimą, o ne atitikimą prototipui. Tai leido pagrįsti ikonų gerbimą, nes šios prototipui perduodančios teikiamą garbę, o tikintiesiems – jo malonę, įrodomą stebuklais⁹⁷⁶.

Ikonos samprata, įsitvirtinusi krikščionybėje VIII a., pagrindė galimybę kurti ne tik Kristaus, bet ir šventųjų atvaizdus. Po šventojo mirties jie tarsi pratęsė jo buvimą tikinčiųjų bendruomenėje per atmintį (dorybių, stebuklų ir kitų Dievo veikimo šventojo gyvenime apraiškų) ir maldą (prašant danguje esančio šventojo užtarimo ar pagalbos). Neretai pastebima, kad greitai po šv. Pranciškaus mirties pranciškonai ėmė naudoti meną kaip savo charizmatiškojo įkūrėjo pakaitalą⁹⁷⁷. Panašias tendencijas (tik kiek vėlesnes) galima išvelgti ir šv. Dominyko ikonografijos formavimesi. Tikėta, kad šventųjų atvaizdai sukuria tikrą ryšį su vaizduojamu asmeniu⁹⁷⁸. Šventasis, per atvaizdą susiduriantis su žiūrovu veidas į veidą, atrodo artimas, pasiruošęs išklaudyti pagalbos, išgydymo ar kitos malonės prašymą⁹⁷⁹.

Ankstyviausi šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko atvaizdai nėra portretai realistinio tikslumo prasme – jie turėjo suteikti informacijos, skatinančios žiūrovo pamaldumą⁹⁸⁰. Ilgainiui ikonografijoje nusistovėjo vaizdavimo tradicijos (kurių laikytasi ir Vilniaus dominikonų bei pranciškonų dailėje), nors nemažai vietos palikta ir dailininkų interpretacijoms. Atpažinti pavaizduotus šventuosius padeda į jų atvaizdų ikonografinę struktūrą jausti atributai. Jie atlieka tas pačias funkcijas, kurias Hansas Beltingas pastebėjo kalbėdamas apie ikoninį atvaizdą lydinčias naratyvines scenas⁹⁸¹: per simbolius, nurodančius į pasakojimus apie šventojo dorybes ir stebuklus, pateikia asmenybės etinį portretą, atsiskleidusį santykiuose su kitais žmonėmis ir Dievu, ir parodo dievišką pritarimą šventojo veiklai. Analizuojant XVI–XVIII a. Vilniaus dominikonų ir pranciškonų aplinkoje sukurtus šv. Pranciškų ir šv. Dominyką vaizduojančius paveikslus, lipdinius, skulptūras, auksakalystės kūrinius, buvo stengiamasi atkreipti dėmesį į detales, atkeliaujančias iš ankstyviausių biografinių šaltinių ar vėlesnių tekstų. Jos parodo kūrinio ryšį su vaizdavimo tradicija (būdinga ir naratyviniams atvaizdams), per atributus, specifinę išvaizdą ar gestus leidžiančią atpažinti šventąjį. Taip pat atsižvelgta į kiekvieno atvaizdo funkciją – kur jį buvo galima matyti, kokia buvo jo aplinka, sukūrimo intencijos, adresatai, kokias idėjas šventojo figūra turėjo perteikti.

⁹⁷⁶ Sigita Maslauskaitė, Tojana Račiūnaitė, „Šventųjų atvaizdų teologija ir stebuklai“, *Gyvas žodis, gyvas vaizdas*, p. 125–133.

⁹⁷⁷ Trinita Kennedy, „Sanctity Pictured: the Art of the Dominican and Franciscan Orders in Renaissance Italy“, p. 4.

⁹⁷⁸ Amy Neff, „Painting, devotion, and the Franciscans“, p. 33.

⁹⁷⁹ Ten pat, p. 43.

⁹⁸⁰ Ten pat, p. 35.

⁹⁸¹ Hans Belting, *Les images de fête des ordres mendiants à Pise, Image et culte. Une histoire de l'art avant l'époque de l'art*. Paris: Cerf, 1998, p. 515.

Nuoroda iš: Coralie Machabert, Claire Rousseau, „L'immagine di un fondatore“, *San Domenico, Padre dei Predicatori. La vita, la santità, l'eredità*, p. 213.

3. 2. 1. Ikoniniai šv. Pranciškaus atvaizdai Vilniuje

Vilniuje išlikę ar nuotraukose bei raižiniuose užfiksuoti ikoninio tipo šv. Pranciškaus atvaizdai datuojami XVII–XIX a. Jų atlikimo technikos ir medžiagos įvairios: tai molbertinės, sienų ir tapybos ant medžio lentų, auksakalystės pavyzdžiai, tačiau neišliko skulptūrų. Net keturi atvaizdai buvo skirti pristatyti šv. Pranciškaus apoteozės – išaukštinimo danguje – temą. Ikonografijos sudėtingumu išsiskiria du seniausi šios grupės paveikslai, saugoti Vilniaus bernardinų vienuolyne.

Nežinomo Lietuvos dailininko XVII a. nutapytame paveiksle *Šv. Pranciškaus apoteozė (Šv. Pranciškus tarp pranciškonų danguje)* (priedas Nr. 2. 2. 15) šventasis vaizduojamas stovintis kompozicijos centre. Jis apsirengęs rudu Mažesniųjų brolių abitu, dešine ranka laiko atverstą knygą, o kaire rodo į serafio pavidalo Nukryžiuotąjį, nuo kurio einantys spinduliai tęsiasi iki šv. Pranciškaus stigmų. Šventojo figūrą iš viršaus apšviečia Šventosios Dvasios balandžio spinduliai. Virš šv. Pranciškaus galvos įkomponuoti trys angelai, laikantys pasaulio rutulį su kryželiu, baltų ir raudonų rožių vainiką, laurų vainiką ir pergamentus su lotyniškais įrašais, sudarančiais ištrauką iš tridentinio brevijoriaus antifonos, skaitomos per šventųjų iškilmes: *Šis vyras, niekinantis pasaulį ir švenčiantis pergalę prieš žemės dalykus, burna ir rankomis turtus patikėjo dangui*⁹⁸². Abipus šv. Pranciškaus pavaizduota dvylika pranciškonų – Kristaus apaštalų skaičių atitinkantys jo pirmieji sekėjai arba simboliškai pristatomas visas Mažesniųjų brolių ordinas. Šventojo figūros kairėje pusėje matomas baltas Avinėlis – šv. Pranciškaus atributas, išreiškiantis jo nuolankumą ir panašumą į Kristų⁹⁸³. Taigi, vien brolių lankomame vienuolyno koridoriuje pakabintas šv. Pranciškaus paveikslas ne tik pristatė jį kaip Mažesniųjų brolių ordino įkūrėją, bet ir greta ikoninės figūros įkomponuotomis scenomis, atributais ir įrašais nurodė į pasakojimus apie jo nuolankumą, valią atsisakyti pasaulio gundymų vardan dangaus ir panašumą į Kristų.

Tokias pačias funkcijas atliko ir kitas bernardinų vienuolyno koridoriuje kabėjęs paveikslas *Šv. Pranciškaus apoteozė (Šv. Pranciškus tarp angelų ir dorybių alegorijų)* (priedas Nr. 2. 2. 19), pasak Rūtos Janonienės, perteikiantis pranciškoniškas dorybes ir kartu kaip tobulą jų pavyzdį išaukštinantis šv. Pranciškų⁹⁸⁴. Kūrinyje nutapytas remiantis XVI a. pab. Philip Galle sukurtu *Šv. Pranciškaus gyvenimo* antrojo leidimo tituline graviūra. Jo šonuose įkomponuoti puošnūs kartušai su neturto, paklusnumo, susilaikymo ir nuolankumo dorybių alegorijomis bei pavadinimais. Centre pavaizduotas visu ūgiu stovintis, abitu apsivilkęs šventasis. Jis pamynęs pasaulio rutulį, sukryžiuotas rankas prispaudęs prie krūtinės, kairėje laiko krucifiksą. Prie šv. Pranciškaus galvos

⁹⁸² *Hic vir Despiciens Mundum / Et Terrena Triumphans / Divitias coelo [confidit] ore [et] manu*
Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. 221–223.

⁹⁸³ Ten pat, p. 223.

⁹⁸⁴ Ten pat, p. 225.

nutapyti grojantys angelai, o už figūros – peizažas, kurio vienoje pusėje matomi vandens paukščiai ir žuvis, kitoje – žemės gyvūnai, tarp jų ir balta Avinėlio figūra. Abipus centrinio atvaizdo įrašyta citata iš Pradžios knygos: *Viešpataukite jūros žuvisms ir padangių paukščiams, ir visiems žemėje judantiems gyvūnams* (Pr 1, 28)⁹⁸⁵. Taip nurodoma šv. Pranciškaus teikta svarba kūriniui, aprašyta daugybėje pirmųjų biografų pasakojimų. Tomas Celanietis rašė apie šventojo pamokslavimą paukščiams ir žuvisms, raginant juos šlovinti Kūrėją; panašūs pasakojimai buvo įtraukti ir į šv. Bonaventūro *Didžiosios legendos* tekstą⁹⁸⁶. Per vazdines nuorodas vėl pabrėžiama pasaulio gundymų atsisakymo ir sekimo Kristaus pavyzdžiu reikšmė, išaukštinamos neturto, paklusnumo, susilaikymo ir nuolankumo dorybės.

Iki mūsų dienų neišliko, tačiau Juozapo Čechavičiaus nuotraukoje po 1876 m. buvo įamžintas tuo metu Vilniaus pranciškonų konventualų vienuolyno fasadą dar puošęs kūrinys, vaizdavęs Šv. Pranciškaus apoteozę (priedas Nr. 2. 1. 7). Kiek įmanoma įžiūrėti, XVIII a. pab. Pranciškaus Nemirovskio sukurtoje freskoje šventasis buvo nutapytas kompozicijos centre, kairę ranką pridėjęs prie krūtinės, o dešinę rodantis į dangų. Jis pakeltas kiek aukščiau daugybės aplink susibūrusių pranciškonų šventųjų, iš kurių labiausiai išryškintos abipus ordino įkūrėjo pavaizduotos kardinolo šv. Bonaventūro ir šv. Antano Paduviečio figūros, taip pat pirmame plane matomas popiežius ir vyskupas, veikiausiai pranciškonai pal. Grigalius X (1210–1276, beatifikuotas 1713 m.) ir šv. Liudvikas iš Tulūzos (1274 – 1297, kanonizuotas 1317 m.). Dar viena šv. Pranciškaus apoteozę vaizduojanti freska, datuojama XVIII a. pab. – XIX a. pr.⁹⁸⁷, išliko Vilniaus bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir Bernardino Sieniečio bažnyčioje (priedas Nr. 2. 2. 24). Skliaute virš seserų bernardinų choro (vėliau tapusio vargonų choru) Mažesniųjų brolių ordino įkūrėjas pavaizduotas danguje, apsuptas angelų. Abi freskos skirtos parodyti nuolankumu pasižymėjusį šv. Pranciškų išaukštintą po mirties, hierarchiškai išryškintą tarp šventumo šlovę pelniusių kitų jo ordino brolių ar dangiškųjų būtybių.

Išskirtinis ženklas, padedantis atpažinti šv. Pranciškaus figūrą – stigmos, nurodančios ne tik jų gavimo stebuklą, bet ir vizualiai išreiškiančios panašumą į Kristų. Kita šv. Pranciškaus ikonografijoje įprasta panašumo į Kristų nuoroda tapo Avinėlis. Pirmieji biografai daug dėmesio skyrė pasakojimams apie ypatingą šv. Pranciškaus palankumą šiems gyvūnams, tapusiems už žmoniją pasiaukojusio Kristaus simboliu. Tomas Celanietis rašė, kad šv. Pranciškų iš visų gyvūnų labiausiai mėgo avinėlius, „nes Šventajame Rašte mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus nuolankumas

⁹⁸⁵ Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. 223–225.

⁹⁸⁶ Thomas of Celano, *The Life of Saint Francis. Francis of Assisi: Early Documents*, Vol. 1, p. 234–236, 248. Saint Bonaventure, *The Life of Saint Francis of Assisi*, Chapter VIII, 9, Chapter XII, p. 3–5.

⁹⁸⁷ „Vilniaus Bernardinų ansamblyje atsiveria senosios freskos ir naujos erdvės“. *Centrinė projektų valdymo agentūra*. Paskelbta 2019 m. rugpjūčio 13 d. <https://www.cpva.lt/naujienos/8/vilniaus-bernardinu-ansamblyje-atsiveria-senosios-freskos-ir-naujos-erdves:236>

yra dažnai ir teisingai lyginamas su avinėlio [nuolankumu]⁹⁸⁸. Taip pat pateikė vaizdingą pasakojimą, kaip šventasis nusprendė išpirkti ožkų bandoje besiganantį ėriuką, nes „lygiai taip mūsų Viešpats Jėzus Kristus, švelnus ir nuolankus, vaikščiojo tarp fariziejų ir aukštųjų kunigų“⁹⁸⁹. Šv. Bonaventūras teigė, kad „jis išpirkdavo avinėlius, kurie buvo vedami nužudyti, atsimindamas tą švelniausią Avinėlį, kuris kentėjo vedamas nužudyti dėl nusidėjėlių Atpirkimo“⁹⁹⁰. Be kitų atributų, Avinėlis nutapytas kartu su šv. Pranciškumi abiejuose Šv. *Pranciškaus apoteozės* paveiksluose iš bernardinų vienuolyno (priedas Nr. 2. 2. 15, 19), garsiojoje *Sapiegų Dievo Motinoje* (priedas Nr. 2. 3. 1. a), taip pat nežinomo auksakalio sukurtame atvaizde, papuošusiam bernardinų mišiolio viršelį (priedas Nr. 2. 2. 22).

Pirmosiose biografijose pabrėžiama šv. Pranciškaus pagarba kryžiaus ženklui ir raginimas broliams tokią pat pagarbą rodyti. Tomas Celanietis aprašė, kaip paprašytas brolių išmokyti juos melstis šv. Pranciškus liepė sukalbėti *Tėve mūsų* ir sakyti: „Garbiname tave, o Kristau, visose tavo bažnyčiose visame pasaulyje, ir laiminame tave, nes per savo šventą kryžių atpirkai pasaulį“. Broliai, stengdamiesi kuo geriau įgyvendinti jo valią, net tolumoje pamatę bažnyčią puldavo ant žemės ir „garbindavo Visagalį sakydami, [...] kaip jų šventasis tėvas juos išmokė“. Taip pat „bet kur pamatę kryžių ar kryžiaus ženklą, ar ant žemės, ar ant sienos, ar medžiuose, ar pakelės krūmuose, taip pat elgėsi“⁹⁹¹. Tą patį perpasakojo ir šv. Bonaventūras, teigdamas, kad pirmieji pranciškonai, neturėdami bažnytinių knygų, pagal kurias galėtų giedoti liturgines valandas, „vietoj jų dieną ir naktį apmąstė Kristaus Kryžiaus knygą, nuolat žvelgdami į savo Tėvo pavyzdį [...], nes jis jiems nuolat kalbėjo apie Kristaus Kryžių“⁹⁹². Ikonografijoje tapo įprasta vaizduoti šv. Pranciškų, gerbiantį Nukryžiuotąjį; tokie atvaizdai populiariausi ir Vilniaus pranciškonų dailėje.

Kryžius, pavaizduotas kaip dešinėje rankoje laikoma Nukryžiuotojo skulptūra, išryškintas kaip pagrindinis šv. Pranciškaus atributas dviejuose XVIII a. I p. auksakalystės kūriniuose. Abiejuose šventasis matomas su garbanotais plaukais ir barzda, stovintis visu ūgiu, pranciškonų abitą susijuosęs virve, prie kurios pritvirtintas Rožinio vėrinys. Jo galvą supa paausotų spindulių aureolė. Pirmasis atvaizdas – medalionas iš Vilniaus bernardinų bažnyčios, sukurtas XVIII a. I–II ketv. ir pritvirtintas prie knygos viršelio (priedas Nr. 2. 2. 22). Antrasis įkomponuotas apie 1720–

⁹⁸⁸ Thomas of Celano, *The Life of Saint Francis*, p. 248.

⁹⁸⁹ Nusipirkę ėriuką sušelpus pro šalį keliavusiam pirkliui, broliai jį nusivedė pas Osimo vyskupą, o vėliau padovanojo Šv. Severino vienuolyno seserims, kurios avinėlį prižiūrėjo ir atsiuntė iš jo vilnų išaustą tuniką šv. Pranciškui. Kitą kartą šventasis iškeitęs pasiskolintą apsiaustą į du ėriukus, nešamus į turgų. Neturėdamas, kur gyvūnus dėti, šv. Pranciškus juos atidavęs tam pačiam pardavėjui, tik prisaikdinęs jį ėriukų neparduoti, nepapjauti ir neskriausti.

Thomas of Celano, *The Life of Saint Francis*, p. 248–250.

⁹⁹⁰ Be to, į *Didžiąją legendą* šv. Bonaventūras įtraukė keturis naujus, Tomo iš Čelano neminimus pasakojimus: apie šv. Pranciškaus sielvartą dėl avies, suėdusios savo ėriuką, avių džiaugsmą pamačius šventąjį, Porciunkulėje augintą avinėlį, kuris priklausydavo prieš Švenčiausiąjį Sakramentą, ir dar vieną ėriuką, padovanotą Romoje gyvenusiai poniai ir eidavusį su ja į Šv. Mišias.

Saint Bonaventure, *The Life of Saint Francis of Assisi*, Chapter VIII, p. 6–7.

⁹⁹¹ Versta iš: Thomas of Celano, *The Life of Saint Francis*, p. 222.

⁹⁹² Versta iš: Saint Bonaventure, *The Life of Saint Francis of Assisi*, Chapter IV, p. 3.

1730 m. sukurtame Šv. Pranciškaus altoriaus antepedijuje seserų bernardinų Šv. Mykolo bažnyčioje (priedas Nr. 2. 3. 4). Jame kairė šv. Pranciškaus ranka su gerai matoma žaizda ištiesta į šoną; skardoje išpjautos ir kitos stigmos dešinėje plaštakoje, šone bei abiejose pėdose, apautose sandalais. Abipus figūros įkomponuotos iškarpytos lelijų puokštės barokinėse vazose, o visą kompoziciją supa rėmas, puoštas sauso akanto ir regentiniu laužytų juostų ornamentu⁹⁹³. Medaliono rėmui taip pat pasirinktas akanto lapų, tarp kurių įkomponuoti rožių, lelijų ir kitų gėlių žiedai, dekoras. Abu atvaizdai atliko reprezentacinę ir dekoratyvinę funkcijas.

Tas pačias funkcijas atlikęs kūrinys, vaizduojantis šv. Pranciškų su krucifiksu, išliko Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčiai ir pranciškonų konventualų vienuolynui priklausiusioje XVIII a. vid. monstrancijoje (priedas Nr. 2. 1. 2). Indo pėdoje auksakalys Jonas Laris įkomponavo Mažesniųjų brolių ordino įkūrėjo pusfigūrę. Šventasis joje matomas apsirengęs pranciškonų abitais, su barzda ir garbanotais plaukais. Dešinėje rankoje jis laiko Nukryžiuotąjį, delnu į žiūrovą atsuktoje kairėje gerai matosi įspausta žaizda. Toks vaizdavimas primena raižinį, apie 1480–1490 m. Vokietijoje, Bocholte, sukurtą Israhel van Meckenem (apie 1440/45–1503) ir auksakaliams skirtų 48 religinių scenų pavyzdžių serijoje pristatantį šv. Pranciškų su šv. Klara⁹⁹⁴ (priedas Nr. 5. 1. 1). Jame šventasis pavaizduotas be barzdos, su Nukryžiuotuoju kairėje rankoje ir iškelta dešine – atvirkščiai, nei pranciškonų konventualų monstrancijoje. Vis dėlto ikonografija, išryškinanti Kristaus skelbimą ir stigmomis patvirtintą sekimą juo, sutampa.

Gerbimui skirtuose altoriniuose paveiksluose jausmingiau perteiktas šventojo asmeninis santykis su Nukryžiuotuoju, jo kančios apmąstymas. Šv. Pranciškaus altoriaus paveiksle bernardinų bažnyčioje (priedas Nr. 2. 2. 16) šventasis vaizduojamas grotoje, žvelgiantis į kairėje rankoje laikomą Nukryžiuotąjį⁹⁹⁵. Paveikslo apatiniame kairiajame kampe nutapyta kaukolė, simbolizuojanti atgailą ir žemiško gyvenimo trapumą, bei atversta knyga. Debesų properšoje matomos angelų galvutės, rodančios šventojo ryšį su dangiškąja sfera. Altoriaus puošyboje taip pat panaudoti šv. Pranciškaus atributai: ant karnizo sėdintys angelai laiko kaukolę ir knygą, o centre įkomponuotoje gloriijoje matoma meilė Jėzui simbolizuojanti širdis su spinduliais, apsupta keturių angeliukų galvutėmis ir serafimo figūra viršuje⁹⁹⁶. Po restauracijos į savo altorių grąžintas kūrinys gali vėl atlikti pagrindinę funkciją – paveikslas sukurtas kaip atvaizdas, skirtas šv. Pranciškaus gerbimui ir jo tikėjimo pavyzdžio pristatymui.

⁹⁹³ *Dangaus miestas. Vilniaus vienuolynų palikimas Bažnytinio paveldo muziejuje*, p. 163. *Lietuvos sakralinė dailė*, t. 4, kn. 1, p. 210.

⁹⁹⁴ „St Francis and St Clara“, *The British Museum*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. https://www.britishmuseum.org/collection/object/P_1868-1114-158

⁹⁹⁵ Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. 312.

⁹⁹⁶ Ten pat, p. 306–307.

Vilniaus Šv. Mykolo bažnyčios Šv. Pranciškaus altoriui buvo nutapyti du atvaizdai: *Porciunkulės atlaidų įsteigimas* pakeisdavo pagrindinį paveikslą Šv. Pranciškus⁹⁹⁷. Pagal pastarąjį sukurtas Antonio Oleščinskio raižinys (priedas Nr. 2. 3. 5. a), išleistas 1850 m. Paryžiuje ir įtrauktas į Jono Kazimiero Vilčinskio „Vilniaus albumą“⁹⁹⁸. Ši reprodukcija paplito tarp tikinčiųjų, jos populiarumą liudija asmeniniam pamaldumui skirtas paveikslėlis (priedas Nr. 2. 3. 5. b), taip pat iš „Vilniaus albumo“ iškirptas ir akvarele nuspalvintas šv. Pranciškaus atvaizdas, įkomponuotas įvairių šventųjų relikvijoriaus centre (priedas Nr. 2. 3. 5. c). Šiandien apie dingusį Šv. Mykolo bažnyčios paveikslą galima spręsti tik iš Antonio Oleščinskio reprodukcijos ir jos sekinių. Paveiksle šv. Pranciškus buvo pavaizduotas iki pusės, apkabinęs abiem rankom laikomą Nukryžiuotąjį ir žvelgiantis į jo veidą, taip išryškinant šventojo ryšį su Kristumi. Kompozicijos apačioje matoma atversta knyga, dešiniajame apatiniame kampe – kaukolė. Prie šventojo šono prisegtas Rožinio vėrinys, per dešiniąją ranką permesta virvė, skirta sujuosti abitą. Kūrinio autorius galimai rėmėsi genujiečio Bernardo Strozzi⁹⁹⁹ XVII a. pr. nutapytu paveikslu Šv. Pranciškus apkabinęs Nukryžiuotąjį¹⁰⁰⁰ (priedas Nr. 5. 1. 2). Tikėtina, kad egzistavo Vilnių pasiekusi šio paveikslo grafinė reprodukcija, kurios kol kas nepavyko rasti. Nors vilnietiška kūrinyje šventojo ir Nukryžiuotojo figūros vaizduojamos iš priekio, šv. Pranciškaus rankų padėtis, kryžiaus apačioje panašiai pavaizduota knyga ir kaukolė leidžia įžvelgti abiejų paveikslų sąsajas. Abiems kūriniams būdingas ir stipriai išreikštas Kristaus kančią kontempliuojančio šv. Pranciškaus emociingumas. Jis turėjo raginti žiūrovus susikaupti apmąstant Kristaus auką ant kryžiaus ir santykį su šv. Pranciškumi.

XX a. I p. nuotraukoje įamžintas prieš kryžių besimeldžiančio šv. Pranciškaus atvaizdas buvo nutapytas ant sieninės spintos durelių nežinomoje Vilniaus bernardinų vienuolyno patalpoje (priedas Nr. 2. 2. 21)¹⁰⁰¹. Šventasis pavaizduotas be barzdos, su tonzūra, apsivilkęs pranciškonų abitu. Atsiklaupęs grotoje ir sudėjęs rankas maldai, jis žvelgia į kryžių, kurio apačioje matoma kaukolė. Šalia šv. Pranciškaus kojų padėta atversta knyga, o figūros fone – kalnų peizažas. Šventojo

⁹⁹⁷ *Vilniaus vienuolijos ir jų lobynai. Šv. arkangelo Mykolo bernardinų vienuolynas*, p. 53.

⁹⁹⁸ „Šv. Pranciškus“, *LIMIS*.

„Šv. Pranciškus Asyžietis“, *tartle.lt*.

⁹⁹⁹ Bernardo Strozzi (dar vadinamas il Cappuccino, il Prete Genovese, 1581–1641/1644) gimė neturtingoje šeimoje Genujoje, mokėsi pas Pietro Sorri (1556–1622), kilusį iš Sienos. 1599 m. įstojo į pranciškonų kapucinų vienuolyno noviciatą, ordinui priklausė nuo 1600 m. Dėl motinos ligos 1609 m. gavo leidimą palikti vienuolyną, kad galėtų rūpintis netekėjusia seserimi, užsidirbdavo tapydamas ir dirbdamas Genujos uosto inžinieriumi. 1630 m. mirus motinai ir broliams kapucinams ėmus reikalauti, kad grįžtų į ordiną, Strozzi persikėlė į Veneciją, kur gyveno iki mirties. XVII a. pr. tapė manieristinius religinės tematikos paveikslus, vėlesnėje kūryboje pastebima Peterio Paulio Rubenso ir Venecijos mokyklos įtaka. Kūrė portretus, religinės tematikos paveikslus, freskas, alegorines kompozicijas. Mėgo vaizduoti suluošintus, sunkaus likimo veikėjus. Kūryba pasižymi subtiliu koloritu, drąsiais potėpiais, tikroviškumu. Balys Pakštas, „Bernardo Strozzi“, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d.

<https://www.vle.lt/straipsnis/bernardo-strozzi/>

„Bernardo Strozzi“, *National Gallery of Art*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.nga.gov/collection/artist-info.1910.html>

¹⁰⁰⁰ „St Francis of Assisi Embracing a Crucifix“, *Amgueddfa Cymru*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d.

<https://artuk.org/discover/artworks/saint-francis-of-assisi-embracing-a-crucifix-160376>

¹⁰⁰¹ Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. 321.

veidas kiek primena 1652 m. bernardino Pranciškaus Lekšyckio sukurtą *Besimeldžiantį vienuolį* (*Šv. Pranciškų*)¹⁰⁰² (priedas Nr. 5. 1. 3) ir nežinomo autoriaus nutapytą paveikslą *Šv. Pranciškus, gerbiantis Nukryžiuotąjį*¹⁰⁰³ (priedas Nr. 5. 1. 4). Pastarasis sukurtas remiantis Guido Reni (1575–1642) paveikslu¹⁰⁰⁴ (priedas Nr. 5. 1. 5) ar veikiau jo kopijomis ražiniuose, iš kurių ypač paplito Benoît Farjat (apie 1646–1724) Romoje sukurta versija¹⁰⁰⁵ (priedas Nr. 5. 1. 6). Atvaizdas Vilniaus bernardinų vienuolyne nutolęs nuo ražinio: kaip ir Pranciškaus Lekšyckio paveiksle, matoma visa šventojo figūra ir ją supanti grotos aplinka, be to, vietoj Nukryžiuotojo figūrėlės pavaizduotas kur kas didesnis kryžius ir kaukolė ant kairiųjų durelių. Kūrinyje buvo nutapytas veikiausiai vien brolių lankomoje patalpoje, todėl turėjo priminti bendruomenės nariams įkūrėjo tikėjimo ir maldos pavyzdį, svarbų ne tik iškilmingoje bažnyčioje, bet ir kasdienėje aplinkoje.

Guido Reni paveikslą ir pagal jį sukurtus ražinius primena šv. Pranciškaus figūra, esanti relikvijoriuje su jo paties, šv. Antano Paduviečio, šv. Vincento Ferero, šv. Stanislovo Kostkos ir šv. Baltramiejaus relikvijomis (priedas Nr. 2. 2. 23). Šv. Pranciškus pavaizduotas su pranciškonų abitu, barzda, tonzūra ir aureole, jo rankos sukryžiuotos ant krūtinės, o žvilgsnis nukreiptas į viršų. Aplink figūrą matomas įrašas lotynų k.: *SAN FRANCESCO OR[A] P[RO] N[OBIS]* („Šv. Pranciškau, melski už mus“). XIX a. I p. komponuojant relikvijorių senesnis medalionas buvo priveržtas indo kairėje pusėje taip, kad šventasis žvelgtų į viršuje pritvirtintą reljefą su Nukryžiuotąja scena. Todėl galima teigti, kad ir šiame atvaizde išlaikyta tradicija pristatyti šv. Pranciškų kaip ordino įkūrėją, gerbiantį Nukryžiuotąjį ir rodantį jo gerbimo pavyzdį savo broliams ir visiems tikintiesiems.

Šv. Pranciškų pristatančių ikoninio tipo atvaizdų įvairovė Vilniuje leidžia pastebėti keletą vaizdavimo tendencijų. Bernardinų vienuolyno koridoriuje kabėjusiuose XVII a. paveiksluose šventojo apoteozė vaizduota greta jo figūros įkomponuojant vaizdines ar tekstines nuorodas į pasakojimus apie šv. Pranciškaus gyvenime išryškėjusias dorybes, pasaulio gundymų atsisakymą (svarbų ir šv. Dominyko ikonografijoje), panašumą į Kristų. Tuo tarpu abi XVIII a. pab. – XIX a. pr. sukurtos freskos pristatė šventąjį danguje, išaukštintą po mirties, nebandant paaiškinti jo apoteozės priežasčių. Avinėlio vaizdavimas, stigmos, pagarba Nukryžiuotajam tapo pagrindiniais ženklais, nurodančiais šio šventojo artumą Kristui daugumoje atvaizdų. Auksakalystės kūriniuose

¹⁰⁰² „Praying Monk“, *Wikimedia*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Franciszek_Lekszycki_-_Praying_monk_-_MP_3428_MNW_-_National_Museum_in_Warsaw.jpg

¹⁰⁰³ „St Francis Adoring the Crucifix“, *MutualArt*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.mutualart.com/Artwork/St--Francis-adoring-the-crucifix/182B87350B06AE80>

¹⁰⁰⁴ Guido Reni sukūrė ne vieną paveikslą *Šv. Pranciškus, gerbiantis Nukryžiuotąjį* variantą. Ankstyviausias iš jų buvo nutapytas 1631–1632 m.

„St Francis Adoring a Crucifix“, *The Nelson-Atkins Museum of Art*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://art.nelson-atkins.org/objects/23899/saint-francis-adoring-a-crucifix>

„San Francesco che adora il Crocefisso“, *La Collezione d'Arte Mainetti*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. https://www.collezione-m.it/scheda-pittura_San+Francesco+che+adora+il+Crocefisso_23_ita.html

¹⁰⁰⁵ „St Francis in the Wilderness“, *The British Museum*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. https://www.britishmuseum.org/collection/object/P_1874-0808-1847

Nukryžiuotasis šv. Pranciškaus rankoje matomas daugiau kaip simbolis, tačiau Vilniaus bernardinų ir bernardinų bažnyčiose buvusių altorinių paveikslų autoriai stengėsi padėti žiūrovui įsijausti į šventojo rodytą asmeninio ryšio su Kristumi, jo kančios apmąstymo pavyzdį. Kūrinių funkcijos labai įvairios. Molbertinės tapybos pavyzdžiai – gerbimui skirti bažnyčių altoriuose ir vienuolynų patalpose buvę paveikslai – kartu atliko reprezentacinę funkciją pristatydami šv. Pranciškų kaip Mažesniųjų brolių ordino įkūrėją ir atstovą, rodantį savo gyvenimo ir tikėjimo pavyzdį. Pastaroji funkcija freskose bei auksakalystės kūrinuose jungiama su dekoratyvumu išryškinant šv. Pranciškui teiktą reikšmę ir pagarbą.

3. 2. 2. Ikoniniai šv. Dominyko atvaizdai Vilniuje

Mūsų dienas pasiekė kur kas mažiau Vilniuje buvusių ikoninių atvaizdų, pristatančių šv. Dominyką, visi jie datuojami XVIII a. Iš jų artimiausias tradiciniam ikoniniam tipui yra Šv. Dominyko paveikslas iš dominikonų Šv. Pilypo ir Jokūbo bažnyčios (priedas Nr. 2. 5. 2). Jis buvo skirtas altoriui, taigi turėjo ne tik priminti Pamokslininkų ordino nariams ir bažnyčioje susirinkusiems tikintiesiems šv. Dominyko asmenybę ir dorybes, bet ir suteikti galimybę malda kreiptis į šventąjį prašant jo užtarimo danguje.

Šv. Dominyko figūra paveiksle pavaizduota visu ūgiu, su baltu dominikonų abitu ir juodu apsiaustu. Kūrinyje įkomponuoti beveik visi svarbiausi atributai, įprastai leidžiantys atpažinti šv. Dominyko figūrą. Kaip pastebi Dalia Vasiliūnienė, trys iš jų sietini su tradicija pristatyti šventąjį kaip Pamokslininkų ordino įkūrėją ir personifikaciją. Tai ordino emblema tapęs pasaulio rutulį uždegantis šuo su deglu, vaizduojamas remiantis pasakojimu apie šv. Dominyko motinos viziją, knyga, nurodanti Evangelijos ir išsilavinimo reikšmę šventojo įkurtam Pamokslininkų ordinui, ir vienuolinio gyvenimo skaistumą bei tyrumą simbolizuojanti lelija¹⁰⁰⁶. Šventojo dešinėje rankoje laikomas ilgastiebis kryžius – kovos su erezija simbolis¹⁰⁰⁷, atliepantis pasakojimus apie šv. Dominyko veiklą pietų Prancūzijoje. Prie diržo prisegtas rožinio vėrinys, nuo XV a. pab. tapęs šv. Dominyko atributu ir turėjęs nurodyti tuo metu jam priskirtą rožinio maldos kūrėjo titulą¹⁰⁰⁸. Danguje virš šventojo galvos pavaizduota žvaigždė simbolizuoja dieviškąją šviesą, nurodo į pirmosiose biografijose aprašytą viziją apie kūdikio šv. Dominyko kaktoje regėtą žvaigždę ir popiežiaus Grigaliaus IX kanonizacijos bulėje pirmą kartą pavartotą bei Ordino liturgijoje

¹⁰⁰⁶ Dalia Vasiliūnienė, „Pamokslininkų ordino šventųjų reprezentacija Lietuvos bažnyčiose“, p. 133–134.

¹⁰⁰⁷ Ten pat, p. 134.

¹⁰⁰⁸ „Dominican Order“, *The Grove Encyclopedia of Medieval Art and Architecture*. Volume I, p. 308–309.

įsitvirtinusių šio šventojo palyginimą su Aušrine žvaigžde, turinčia atskleisti dieviškąjį pažinimą ir skelbti šlovingą Kristaus atėjimą¹⁰⁰⁹.

Gali būti, kad šventojo figūros komponavimui įtakos turėjo graviūra (priedas Nr. 5. 2. 1), sukurta Pieter de Bailliu¹⁰¹⁰ pagal Abraham van Diepenbeeck¹⁰¹¹ piešinį ir atspausdinta Antverpene veikusioje Maarten van den Enden¹⁰¹² spaustuvėje apie 1637–1654 m.¹⁰¹³. Raižinyje pavaizduoti visi paveiksle matomi šventojo atributai, tik kryžius laikomas kairėje rankoje, o lelija ir užversta knyga – dešinėje. Pati figūros stovėseną, kiek į dešinę pasuktas veidas, kryžių laikančios plaštakos padėtis identiški. Tačiau kita ranka ir joje laikoma atversta knyga, abito ir apsiausto klostės labiau panašios į kitą Pieter de Bailliu raižinį, vaizduojantį šv. Dominyką¹⁰¹⁴ (priedas Nr. 5. 2. 2). Panašu, kad paveikslo autorius galėjo pasinaudoti abiem graviūromis ir pridėti papildomų detalių. Erdvėje už šv. Dominyko figūros nutapytas barokinę architektūrą primenantis fonas – lenkta kolonada su kairėje išsikišančiu piliastru. Žiūrovo dėmesį prikausto šventojo veidas, išryškintas iš kairės pusės krentančios šviesos ir apjuostas plona aureolės linija. Kitaip nei graviūrose, šv. Dominykas pavaizduotas be barzdos ir tonzūros, aukšta kakta, šviesiais, kiek garbanotais plaukais, santūriais veido bruožais ir ramiu žvilgsniu.

Vilniaus Šv. Pilypo ir Jokūbo bažnyčios Šv. Dominyko altoriaus paveikslo autorius pristatė šventąjį visų pirma kaip Pamokslininkų ordino įkūrėją, Dievo įkvėptą pamokslininką, skelbusį Evangeliją ir taip kovojusį prieš ereziją. Paveikslas per grafinius pirmavaizdžius patyrė ne tik Antverpeno, bet ir netiesioginę Romos baroko įtaką. Kūrinio populiarumą tarp vietinių dailininkų liudija vėlesnės jo kartotės: apie 1850 m. Vilniuje dirbęs dailininkas Andrius Valinavičius¹⁰¹⁵ pagal

¹⁰⁰⁹ Gianni Festa, Augustin Laffay, *San Domenico, Padre dei Predicatori. La vita, la santità, l'eredità*, p. 252.

¹⁰¹⁰ Pieter de Bailliu (1613–1665 (?)) – flamandų graveris ir leidėjas, gimęs ir dirbęs Antverpene. 1631–1637 m. studijavo ir kūrė Romoje.

„Pieter de Bailliu“, *The British Museum*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d.

<https://www.britishmuseum.org/collection/term/BIOG18156>

¹⁰¹¹ Abraham van Diepenbeeck (1596–1675) gimė Nyderlanduose (Den Bosch), stiklo tapytojo Jan Roelofsz. van Diepenbeeck šeimoje. Manoma, kad jaunystėje stikliaus amato mokėsi ir Romoje. Apie 1622 m. po tėvo mirties atvyko į Antverpeną, kur iš pradžių tapo stiklių gildijos nariu, vėliau daugiausia kūrė eskizus vitražams, gobelenams, knygų spaudiniams. Bendradarbiavo su garsiausiu to meto Nyderlandų dailininku Peteriu Paulu Rubensu (1577–1540), kurio įtaka pastebima van Diepenbeeck'o darbuose.

Matthias Depoorter, „Abraham van Diepenbeeck“, *Baroque in the Southern Netherlands*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d.

<https://barokinvlaanderen.vlaamsekunstcollectie.be/en/artist/abraham-van-diepenbeeck>

„Abraham van Diepenbeeck“, *RKD Research*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d.

<https://research.rkd.nl/nl/detail/https%3A%2F%2Fdata.rkd.nl%2Fartists%2F22669#Biografisch>

¹⁰¹² Maarten van den Enden (1605–1674) – vienas iš garsiausių Antverpeno leidėjų XVII a. I pusėje, nuo 1630 m. – šiame mieste veikusios Šv. Luko gildijos narys. Paskutiniuosius du gyvenimo dešimtmečius išsikraustė iš Antverpeno ir vertėsi pardavinėdamas meno kūrinius.

„Maarten van den Enden“, *RKD Research*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d.

<https://research.rkd.nl/en/detail/https%3A%2F%2Fdata.rkd.nl%2Fartists%2F26235>

¹⁰¹³ „Heilige Dominicus met rijksappel en hond met brandende fakkel“, *Rijksmuseum*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d.

<https://www.rijksmuseum.nl/nl/collectie/RP-P-BI-505>

¹⁰¹⁴ „Heilige Dominicus met rozenkrans en rijksappel en hond met brandende fakkel“, *Rijksmuseum*. Žiūrėta 2024 m.

rugsėjo 17 d. <https://www.rijksmuseum.nl/nl/collectie/RP-P-1885-A-7905>

¹⁰¹⁵ Andrius Valinavičius (Andrzej Walinowicz, 1792–1853) 1813 m. studijavo Vilniaus universitete, buvo Jono Rustemo (Jan Rustem, 1762–1835) mokinys. Gyveno Vilniuje, tapė portretus ir bažnytinės dailės kūrinius. Kurį laiką

jį nutapė šv. Dominyko paveikslą Jonišio (Molėtų r.) Šv. Jokūbo bažnyčiai¹⁰¹⁶, XX a. II p. (?) mažesnis tokios pačios ikonografijos kūrinys buvo pakabintas Kabelių (Varėnos r.) Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčioje.

Šv. Dominyką vaizduojantis reprezentacinis reljefinis stiuko lipdinys buvo įkomponuotas Vilniaus Šventosios Dvasios bažnyčios sakykloje (priedas Nr. 2. 4. 9). Tai Dievo Žodžio skaitymui ir pamokslų skelbimui skirta bažnyčios vieta, ją papuošusi Pamokslininkų ordino įkūrėjo figūra turėjo priminti ordino misiją¹⁰¹⁷. Šventasis lipdinyje pavaizduotas visu ūgiu, dešine koja pamynęs pasaulio rutulį, o iškelta dešine ranka rodantis į dangų. Šis gestas būdingas ir kito dominikono, garsaus pamokslininko šv. Vincento Ferero, ikonografijai: pastarasis dažnai dešine ranka rodo į danguje išryškėjančią Kristaus figūrėlę arba Paskutiniojo teismo angelą ir trimitus¹⁰¹⁸. Tiek šv. Vincento Ferero, tiek šv. Dominyko figūros buvo dažnai įkomponuojamos puošiant Pamokslininkų ordino bažnyčių sakyklas¹⁰¹⁹. Vilniaus Šventosios Dvasios bažnyčioje išraiškingą šv. Vincento Ferero figūrą galima rasti tiesiai prieš sakyklą – lipdinys veikiausiai turėjo priminti garsaus pamokslininko pavyzdį ir įkvėpti pamokslą sakančius brolius. Tuo tarpu virš pamokslaujančio dvasininko vietos pavaizduoto šv. Dominyko tapatybę patvirtina asmeniniai atributai: apatiniame dešiniajame kampe matomas šuo, nešantis deglą, ir virš šventojo galvos įkomponuota paauskuota žvaigždė. Šiuos simbolius, tapusius visos vienuolijos simboliais, papildė kairėje šventojo rankoje laikoma atversta knyga, dar kartą primenanti ordino veiklą.

Šventosios Dvasios bažnyčios lipdinys galimai buvo sukurtas remiantis Romos Šv. Petro bazilikoje esančia šv. Dominyko skulptūra (priedas Nr. 5. 2. 3). Prancūzų skulptoriaus Pierre Le Gros Jaunesniojo¹⁰²⁰ kūrinys buvo užsakytas Pamokslininkų ordino generalinio magistro Antonin Cloche (1628–1720) ir sukurtas pagal dominikono Baptiste Monnoyer piešinį. Skulptūra, pabaigta 1706 m. ir patalpinta dešiniojoje Šv. Petro bazilikos absidės nišoje, išgarsėjo dėl savo inovatyvaus,

buvo apsistojęs Vilniaus Šventosios Dvasios dominikonų vienuolyne, kūrė pagal Pamokslininkų ordino užsakymus, restauravo Vilniaus Kalvarijų paveikslus.

Lietuvos dailininkų žodynas, t. 2, p. 413–414.

¹⁰¹⁶ Asta Giniūnienė, „Vienuolijų šventųjų ir Abiejų Tautų Respublikos globėjų paveikslai Jonišio Šv. apaštalo Jokūbo bažnyčioje“, p. 187–190.

¹⁰¹⁷ Dalia Klajumienė, „Vilniaus Šv. Dvasios dominikonų bažnyčia ir vienuolynas“, *Lietuvos bažnyčios*, p. 91–92.

¹⁰¹⁸ Dalia Vasiliūnienė, „Pamokslininkų ordino šventųjų reprezentacija Lietuvos bažnyčiose“, p. 138–139.

¹⁰¹⁹ Palėvenės dominikonų vienuolynui priklausiusioje Šv. Dominyko bažnyčioje virš sujungtos klausyklos ir sakyklos taip pat pavaizduotas ant pasaulio rutulio stovintis dominikonas, iškelta dešine ranka rodantis į dangų. Atributų trūkumas neleidžia tiksliai identifikuoti, ar ši skulptūra pristato šv. Dominyką, ar šv. Vincentą Fererą.

Dalia Klajumienė, „Palėvenės sakralinio ansamblio architektūra ir dailės paminklai“, *Lietuvos lokaliniai tyrimai. Istorija. Lietuvos valsčiai. Kupiškis*, p. 8, 13–14.

¹⁰²⁰ Pierre Le Gros Jaunesnysis (1666–1719) gimė Paryžiuje, Versalio rūmuose dirbusio skulptoriaus šeimoje. 1686 m. išvyko į Romą, kur studijavo ir dirbo (daugiausia pagal bažnytinius užsakymus) iki gyvenimo pabaigos. Garsiausi kūriniai – marmuro reljefas ir sidabrinė šv. Ignaco Lojolos skulptūra šio šventojo altoriuje Romos Švč. Jėzaus Vardo (*Il Gesù*) bažnyčioje, šv. Stanislovo Kostkos skulptūra iš spalvoto marmuro oratorijoje prie Romos Šv. Andriejaus (*San Andrea al Quirinale*) bažnyčios.

„Le Gros, Pierre the Younger“, *Web Gallery of Art*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d.

https://www.wga.hu/bio_m/l/le_gros/biograph.html

dinamiško stiliaus, ekspresyviais judesiais, aštriais kontūrais perteikiančio drąsos ir įkarščio pilno pamokslininko įspūdį¹⁰²¹. Abito ir apsiausto klosčių dinamiškumas, šv. Dominyko dešinės rankos gestas ir kairėje rankoje laikoma atversta knyga atkartojami ir Pranciškaus Ignoto Hoferio lipdinyje Vilniuje, sukurtame XVIII a. II pusėje. Tikėtina, kad tiesioginiu pavyzdžiu Hoferiui galėjo būti raižinys, pagal skulptūrą sukurtas Johann Baptist Klauber XVIII a. vid. Augsburgėje (priedas Nr. 5. 2. 4). Galimą jo įtaką reljefui rodo ne tik panašiai (tik veidrodiniu principu) pavaizduotas šv. Dominykas, jo rankos gestas, bet ir identiška šuns figūra. Lipdinyje įkomponuotas šventojo pamintas pasaulio rutulys – Hoferio pridėta detalė, kurios pirmavaizdyje nėra; ji pabrėžia šv. Dominyko valią atsisakyti žemiškųjų aistrų ir kreipti žvilgsnį į dangų. Kaip ir Šv. Petro bazilikoje esantis atvaizdas, Lietuvos Šv. Angelo Sargo provincijos centrinėje bažnyčioje ant sakyklos įkomponuotas reljefas turėjo atlikti reprezentacinę Pamokslininkų ordino įkūrėjo pristatymo funkciją ir rodyti pavyzdį vėlesnių kartų broliams Pamokslininkams.

Dar vienas Vilniuje išlikęs šv. Dominyko atvaizdas – medinė skulptūra iš Šv. Pilypo ir Jokūbo bažnyčios (priedas Nr. 2. 5. 1. a). Kartu su porine figūra, vaizduojančia šv. Hiaciną, ji stovėjo pagrindiniame fasade¹⁰²² abipus Lukiškių Dievo Motinos ikoną vaizduojančios freskos. Skulptūros turėjo išreikšti pagarbą garsiajam atvaizdai, reprezentacinėje pastato dalyje išryškintam svarbiausiam viduje saugomam objektui¹⁰²³. Ant šventųjų veidų, kadaise baltai dažytų abitų ir juodų apsiaustų matomi polichromijos likučiai. Mediena dėl laikymo lauko sąlygomis sutrūkinėjusi, prarastos kai kurios šventųjų figūrų dalys. Neišlikusi šv. Dominyko skulptūros dešinioji plaštaka, dar matoma 1970 m. nuotraukoje (priedas Nr. 2. 5. 1. b) – 1751 m. joje buvo įkomponuota metalinė lelėja¹⁰²⁴. Kairėje skulptūros rankoje – užversta knyga, prie kairiosios kojos įkomponuota šuns figūrėlė. Skulptūroje šventasis pavaizduotas su tonzūra, laužytos jo abito ir apsiausto klostės suteikia figūrai vėlyvajam barokui būdingo dinamiškumo.

Šv. Dominyko atvaizdo kaitą tyrinėjantys meno istorikai pastebi, kad per įkūrėjo figūrą Pamokslininkų ordinas visada sąmoningai norėjo pasakyti ką nors apie save patį – kilmę, istoriją arba konkrečią fundaciją¹⁰²⁵. Ši įžvalga tinka apibūdinti ir Vilniuje išlikusius kūrinius. Šventojo gerbimui skirtas altoriaus paveikslas iš Šv. Pilypo ir Jokūbo bažnyčios per įkūrėjo figūrą ir atributus reprezentuoja visą Pamokslininkų ordiną. Jo pristatymas orientuotas visų pirma į ordino narius,

¹⁰²¹ Dominikonai iš karto sureagavo į popiežiaus suteiktą galimybę įvairioms vienuolijoms pastatyti savo įkūrėjų skulptūras bazilikos nišose. Keletą dešimtmečių šis šv. Dominyko atvaizdas išliko vienintele reprezentacine vienuolinio ordino įkūrėjo skulptūra Šv. Petro bazilikoje.

Claire Rousseau, „San Domenico predicatore“, *San Domenico, Padre dei Predicatori*, p. 283.

¹⁰²² *Lukiškių Dievo Motina. Atvaizdo istorijos studija, stebuklų knyga ir jos vertimas*, p. 77.

¹⁰²³ Tojana Račiūnaitė, Birutė Valečkaitė, „Šv. Dominyko ir šv. Hiacinto susitikimai Lietuvos ikonografinėje tradicijoje“, p. 205.

¹⁰²⁴ Vilniaus (Lukiškių) dominikonų vienuolyno pajamų ir išlaidų registravimo knyga, 1735–1752. VUB RS, f. 5, b. F-32488, l. 128.

¹⁰²⁵ Coralie Machabert, Claire Rousseau, „L'immagine di un fondatore“, *San Domenico, Padre dei Predicatori*, p. 214.

kuriems atvaizdas turėjo priminti šv. Dominyko veiklą ir šventumo pavyzdį. Ordino reprezentacinę funkciją atliko ir Šventosios Dvasios bažnyčios sakykloje įkomponuotas stiuko lipdinys, per šv. Dominyko pavyzdį turėjęs stiprinti pamokslą sakančius brolius. Šv. Pilypo ir Jokūbo bažnyčios fasado nišose Pamokslininkų ordiną pristatė dvi reprezentacinės skulptūros: ikūrėjo šv. Dominyko ir vietinei bendruomenei ypač svarbaus šv. Hiacinto. Jos taip pat atliko centre pavaizduoto Lukiškių Dievo Motinos atvaizdo adorantų funkciją. Nors vien šv. Dominyko figūrą pristatančių kūrinių Vilniuje išliko vos trys, jų pavyzdžiai atskleidžia įvairias ikoninių atvaizdų funkcijas ir su jomis susijusius medžiagų skirtumus: gerbimui altoriuje sukurtas molbertinės tapybos pavyzdys, tuo tarpu reljefas ir skulptūra atlieka veikiau reprezentacinę ir dekoratyvinę funkcijas.

3. 2. 3. Šv. Pranciškus ir šv. Dominykas kaip adorantai

Ikoniniams atvaizdams priskirtinas dar vienas šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus vaizdavimo būdas. Nuo pat šių šventųjų ikonografijos formavimosi pradžios XIII a. tapo įprasta jų figūras įkomponuoti Jėzaus Kristaus ar Švč. Mergelės Marijos atvaizduose, padedant išryškinti šių asmenų reikšmę per pagarbą jiems išreiškiančius šventuosius. Tokios „papildomos“ figūros, rodančios gerbimo pavyzdį į paveikslą žvelgiantiesiems, ikonografijoje vadinamos adorantais (lotynų k. *adorare* – garbinti, mylėti su pagarba, visa širdimi). Terminas nurodo ne tik išoriškai matomą garbinimo veiksmą, perteikiamą figūrų gestais, išraiškomis, bet ir jų vidinę būseną. Taigi adorantų vaizdavimas pristato ne tik jų gerbiamą asmenį – kartu parodoma giliausia pačių šventųjų meilė ir atsidavimas. Vis dėlto adorantas visada išlieka antraplaniu veikėju, kurio pagrindinė užduotis bendroje kompozicijoje – kreipti žiūrovo žvilgsnį į svarbesnį asmenį ar jam atstovaujantį simbolį.

Ankstyviausios žinomos Nukryžiuotojo ar Švč. Mergelės Marijos ikonos su šv. Pranciškaus figūra buvo sukurtos XIII a. penktajame dešimtmetyje. Tai buvo asmeniniam užsakovų (pranciškonų bei pasauliečių) pamaldumui skirti kūriniai, dažniausiai diptikai ir triptikai¹⁰²⁶. Tuo metu pasirodė ir bažnyčiose kabinti krucifiksai, turėję skatinti tikinčiųjų empatiją Kristaus kančiai. Pranciškonų dailėje jų apačioje dažnai būdavo įkomponuojamas šv. Pranciškus, glostantis Kristaus žaizdas¹⁰²⁷. XIII a. pab. atsirado kūrinių, kuriuose adorantų šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko figūros komponuotos kartu – pavyzdžiui, Cimabue (apie 1251–1302) tempera ant medžio lentų nutaptame altoriniame paveiksle abu šventieji pavaizduoti stovintys abipus Dievo Motinos sosto, su angelais gerbiantys Švč. Mergelę Mariją ir Kūdikelį Jėzų (priedas Nr. 5. 3. 1)¹⁰²⁸.

¹⁰²⁶ Trinita Kennedy, „Sanctity Pictured: the Art of the Dominican and Franciscan Orders in Renaissance Italy“, p. 6.

¹⁰²⁷ Ten pat, p. 7.

¹⁰²⁸ Daniela Parenti, „Madonna Enthroned with the Child, St. Francis, St. Dominic, and two Angels“. *Le Gallerie degli Uffizi*.

Dauguma vilnietiškų XVI–XVIII a. kūrinių, kuriuose šv. Dominyko ar šv. Pranciškaus figūros įkomponuotos kaip adorantai, tęsia pranciškoniškos dailės tradicijas. Jie suskirstyti į tris dalis pagal tai, kam kūrinys teikiama garbė: Jėzui Kristui ir jį atstovaujantiems simboliams, Švč. Mergelei Marijai ar Šventajai Dvasiai. Šiame kontekste verta prisiminti dominikonų aplinkoje sukurtus Rožinio Švč. Mergelės Marijos paveikslus, kuriuose vaizduojamas maldos vėrinio įteikimas ne tik šv. Dominykui, bet ir šv. Kotrynai Sienietai ar šv. Hiacintui; jų figūras galima vadinti ir Dievo Motinos adorantų pavyzdžiais. Vis dėlto šio tipo kūrinių ikonografijos kilmė ir vystymasis neatsiejami nuo legendinės Rožinio įteikimo vizijos, tai lėmė jų nagrinėjamą naratyvių atvaizdų dalyje.

3. 2. 3. 1. Kristaus, Kryžiaus ir Eucharistijos gerbimas

Dažnai atkreipiamas dėmesys į šv. Pranciškaus gyvenimo pavyzdžio ir stigmų gavimo naujai įkvėptą radikalų pranciškonų pamaldumą, sutelktą į Nukryžiuotą Kristų¹⁰²⁹. Šv. Bonaventūro teologijoje Kristaus kančia matoma kaip nusižeminimas, būtinas tam, kad uždegtų žmonių meilę, per kurią šie galėtų pakilti iš nuopuolio būsenos ir pasiekti išganymą. Dėl to ypač svarbūs tapo Kristaus nusižeminimo – kančios ir mirties ant kryžiaus – atvaizdai, empatiškai veikiantys žiūrovą, sukeltys emocijas ir skatinantys afektyvų pamaldumą¹⁰³⁰.

Afektyvaus pamaldumo atgarsių galima surasti seniausiame Vilniuje išlikusiame atvaizde, pristatančiame šv. Pranciškų kaip Kristaus kryžių gerbiantį adorantą. Jis priklauso XVI a. pr. nutapytam Vilniaus bernardinų bažnyčios šiaurinės navos freskų ciklui. Vidurinės ciklo dalies viršutinė scena skirta Kristaus kančios apmąstymui; joje Jėzų prie kryžiaus kala XVI a. miestiečių drabužiais apsirengę žmonės, taip raginant to meto tikinčiuosius susimąstyti apie savo nuodėmingumą¹⁰³¹. Po šia scena įkomponuota freska *Šv. Kryžiaus pagarbinimas* (priedas Nr. 2. 2. b), kurios centre nutapytas Mažesniųjų brolių ordino simboliu tapęs raidės T (*Thau*) formos kryžius. Kaire ranka jį apkabinęs šv. Pranciškus dešiniąja rodo žaizdą savo šone – taip primenama, kad Kryžiaus gerbimo pavyzdį rodantis šventasis pats susivienijo su Kristaus kančia per gautas stigas. Kairėje pusėje priklaupęs į kryžių žvelgiantis vyskupas (galbūt Vilniaus vyskupas Vaitiekus (Albertas) Radvila, apie 1476–1519) ir dar trys figūros, sietinos su bernardinus rėmusiais vyskupais¹⁰³². Į dešinę nuo šv. Pranciškaus stovi Mažesniųjų brolių ordino šventieji: šv. Bonaventūra, šv. Liudvikas iš Tulūzos, šv. Antanas Paduvietis ir šv. Bernardinas Sienietis. Pasak Rūtos Janonienės, „scenoje įamžinta šv. Pranciškaus – kaip tobuliausio Kristaus sekėjo – samprata,

¹⁰²⁹ Amy Neff, „Painting, devotion, and the Franciscans“, p. 38.

¹⁰³⁰ Ten pat.

¹⁰³¹ Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. 97–103.

¹⁰³² Ten pat, p. 105–106.

puoselėjama pranciškonų teologų nuo pat Mažesniųjų brolių ordino istorijos pradžios ir laikoma jų apaštalinės veiklos veiksmingumo priežastimi¹⁰³³. Šv. Pranciškus, „antrasis Kristus“, freskoje pristatomas kaip tobulas kryžiaus adorantas, tapęs pavyzdžiu kitiems pranciškonų šventiesiems ir raginantis visus tikinčiuosius gerbti Išganytojo kančią.

Šv. Pranciškaus kaip kryžiaus adoranto vaidmuo ikonografijoje neretai siejamas su pasakojimu apie Nukryžiuotojo skulptūrą, apsikabinusią prie jos besimeldusį šventąjį. Ši tema išpopuliarėjo vėlyvųjų viduramžių dailėje¹⁰³⁴, o Lietuvoje sulaukė didelio dėmesio paplitus 1668–1669 m. sukurtu Bartolomé Esteban Murillo (1617–1682) paveikslo *Šv. Pranciškus apkabina Kristų ant kryžiaus* kopijoms ir sekiniams. Už Murillo kūrinį senesnis scenos atvaizdas XVI a. pab.–XVII a. pr. nutapytas Vilniaus bernardinų vienuolyno pirmojo aukšto koridoriuje (priedas Nr. 2. 2. 4). Freskos kompozicijoje pavaizduoti du siužetai, atspindintys pranciškonų dvasingumui būdingą kristologinį ir marijinį pamaldumą: kairėje – *Kristus, nuo kryžiaus apkabinantis šv. Pranciškų*, dešinėje – *Šv. Pranciškus (?), besimeldžiantis prieš koplytėlėje stovinčią Dievo Motinos su Kūdikiu skulptūrą*¹⁰³⁵. Giedrė Mickūnaitė atkreipė dėmesį į pirmojo siužeto sąsajas su Pigmaliono mitu: statulą, žmogaus rankų dirbinį, atgaivina malda ir artumo troškimas. Be to, besimeldžiantis šv. Pranciškus pavaizduotas apsivilkęs pranciškonų abitu, taip pabrėžiant galimybę pagrindiniams freskos žiūrovams – vienuolyne gyvenusiems broliams – tapatintis su juo¹⁰³⁶. Taigi, šv. Pranciškaus figūra šiame kūrinyje turėjo priminti bernardinams maldos reikšmę ir rodyti pagarbos šventiesiems atvaizdams pavyzdį. Tai atitiko Tridento Susirinkimo nuostatas apie šventųjų atvaizdų gerbimo svarbą – freska, nutapyta jau po Susirinkimo, perteikė Bažnyčios mokymą pasitelkiant anksčiau išpopuliarėjusį pasakojimą apie šv. Pranciškų.

Mažesniųjų brolių ordino įkūrėjo pagarba Nukryžiuotajam dažnai pristatoma per jo figūros įkomponavimą į Kristaus kančios scenas. Ankstyviausi ir dažniausi tokio tipo šv. Pranciškaus atvaizdai – suklupusio prie kryžiaus ir jį apsikabinusio kaip šv. Marija Magdaliėtė. Panaši ikonografija tapo įprasta ir dominikonų dailėje, nors pasirodė vėliau už pranciškoniškąją. Žymiausias jos pavyzdys – apie 1450 m. Florencijos Šv. Morkaus vienuolyne Fra Angelico ištapytos freskos, vaizduojančios šv. Dominyką ir kitus dominikonų šventuosius dalyvaujančius Evangelijos epizoduose, juos stebinčius ir apmąstančius. Adoracijoje suklupusių ar kryžių apsikabinusių šventųjų ikonografija išreiškia savęs atsisakymą ir sekimą Kristumi, jo kančios išgyvenimą, ragina žiūrovą kartoti šventųjų pavyzdį, pajusti empatiją kenčiančiam Jėzui ir kaltę dėl nuodėmių. Elgetaujančiųjų vienuolijų dailėje dažnai išryškinamos ir ordinams svarbios vertybės,

¹⁰³³ Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. 105.

¹⁰³⁴ Giedrė Mickūnaitė, „Psichoanalizė. Interpretacijos gairės“. *Dailėtyra: teorijos, metodai, praktikos*, p. 288–289.

¹⁰³⁵ Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. 149.

¹⁰³⁶ Giedrė Mickūnaitė, „Psichoanalizė. Interpretacijos gairės“. *Dailėtyra: teorijos, metodai, praktikos*, p. 288–289.

pavyzdžiui, neturtas ir nusižeminimas, pristatomas per beveik nuogo Išganytojo, miršančio ar mirusio ant Kryžiaus, atvaizdą¹⁰³⁷.

Taip Kristus pavaizduotas Vilniaus bernardinų vienuolyno galerijos paveiksle, veikiausiai sukurtame XVII a. antroje pusėje. Kūrinys buvo pakabintas netoli zakristijos durų, kur baigiant procesiją sustodavo kunigas su Švč. Sakramentu ir dar XVI a. pr. buvo nutapyta Nukryžiuotąjį vaizduojanti freska¹⁰³⁸. Paveiksle prie Kryžiaus prikaltas Kristus matomas su įprastai Nukryžiovimo scenoje vaizduojamais Švč. Mergele Marija, šv. Jonu Evangelistu ir šv. Marija Magdaliute, tačiau apačioje įkomponuota suklupusio ir Jėzaus kojas apsikabinusio šv. Pranciškaus figūra (priedas Nr. 2. 2. 13). Tokia schema jau buvo susiformavusi XIV a. I p., ją galima matyti, pavyzdžiui, Ugolino di Neri (apie 1280–1349) *Nukryžiovime su šv. Pranciškumi Asyžiečiu*¹⁰³⁹ (priedas Nr. 5. 3. 2). Vilniuje ši scena buvo nutapyta vienuolyno aplinkai, matoma tik bernardinams, todėl Mažesniųjų brolių ordino įkūrėjo atvaizdas joje, pasak Rūtos Janonienės, „išreiškė visos pranciškoniškosios bendrijos santykį su kenčiančiu Išganytoju“¹⁰⁴⁰.

Kitas šv. Pranciškaus atvaizdas galimai buvo matomas bernardinų bažnyčios erdvėje, prieinamoje visiems tikintiesiems. Ant medžio lentų nutapytame altoriniame paveiksle *Kristaus apraudojimas* (priedas Nr. 2. 2. 6) šalia Švč. Mergelės Marijos ir angelo pavaizduotas šv. Pranciškus, bučiuojantis Jėzaus ranką¹⁰⁴¹. Betarpiškas pagarbos išreiškimas kartu parodo šv. Pranciškaus artumą Kristui – pačiame kompozicijos centre susiliečia jų plaštakos su stigmomis. Taip paveiksle sukuriama Mažesniųjų brolių ordinui svarbi simbolinė nuoroda į šv. Pranciškaus kaip „antrojo Kristaus“ titulą. Be to, į mirusio Išganytojo apraudojimo sceną įterpta šventojo figūra turėjo skatinti žiūrovo užuojautą, gailestį ir tinkamą pagarbą. Afektyvaus pamaldumo siekta ir per kitus šios temos atvaizdus, sukurtus XVII a. baroko stiliumi, pavyzdžiui, Peterio Paulo Rubenso (1577–1640) dirbtuvėse nutapytą *Kristaus apraudojimą su šv. Pranciškumi*¹⁰⁴² (priedas Nr. 5. 3. 3).

Pagarba Kristui ir jo kančiai buvo perteikiama ir per simbolinius atvaizdus. XVIII a. procesijų vėliavai nutapytame paveiksle iš Vilniaus Bernardinų bažnyčios (priedas Nr. 2. 2. 20) šv. Pranciškus ir šv. Klara pavaizduoti garbinantys Kristaus kančios emblemas¹⁰⁴³. Abu šventieji žvelgia į penkias Jėzaus žaizdas simbolizuojančią širdį, plaštakas ir pėdas, virš jų – angelo laikoma Veronikos drobulė su erškėčiais vainikuoto Kristaus atvaizdu, šonuose dar du angelai pristato ietis

¹⁰³⁷ Amy Neff, „Painting, devotion, and the Franciscans“, *Sanctity Pictured*, p. 39.

¹⁰³⁸ Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. 212–213.

¹⁰³⁹ „Crocifissione con San Francesco d’Assisi“, *Meisterdrucke*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.meisterdrucke.it/stampe-d-arte/Ugolino-di-Nerio/996571/Crocifissione-con-San-Francesco-d%27Assisi.html>

¹⁰⁴⁰ Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. 213.

¹⁰⁴¹ Ten pat

Kultūros paminklų enciklopedija. Rytų Lietuva, t. 1, p. 247.

¹⁰⁴² „The Lamentation of Christ with Saint Francis“, *Wikimedia Commons*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Peter_Paul_Rubens_-_Pi%C3%A8ta_avec_Saint-Fran%C3%A7ois.jpg

¹⁰⁴³ Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. 44, 355.

ir kryžių. Kiti Kristaus kančios simboliai (stulpas, trisdešimt sidabrinių, geležinė pirštinė, replės, lošimo kauliukai, ašotis vandens, kuriuo Poncijus Pilotas nusiplovė rankas) įkomponuoti paveikslo apačioje. Šv. Pranciškus nutapytas kairėje, apsirengęs pranciškonų abitu, su tonzūra ir nimbu, susijuosęs virve ir už jos užsikišęs rožinio vėrinį. Kairėje jo rankoje, pridėtoje prie krūtinės, ir dešinėje, iškeltoje laiminimui, išryškintos stigos. Kūrinio centre pavaizduota monstrancija su Švč. Sakramentu – Kristaus Kūnu. Indą dešine ranka prilaiko šv. Klara, kuri iškėlusį monstranciją apsaugojo Šv. Damijono vienuolyną ir Asyžių nuo Šventosios Romos imperatoriaus Frederiko II kariuomenės apsupties. Per monstrancijos atvaizdą išryškinama Eucharistijos svarba¹⁰⁴⁴, o šventųjų pranciškonų figūros turėjo rodyti tinkamą jos gerbimo pavyzdį tikintiesiems, dalyvaujantiems šventinėse procesijose. Panaši XVIII a. kompozicija, vaizduojanti šv. Pranciškų bei šv. Klarą gerbiančius Eucharistiją (tačiau be Kristaus kančios simbolių), išliko Portugalijoje, Evoros Šv. Pranciškaus Asyžiečio bažnyčioje¹⁰⁴⁵ (priedas Nr. 5. 3. 4).

Dar vienas Eucharistijos reikšmės ir gerbimo pavyzdį rodęs kūrinys iš Vilniaus Bernardinų bažnyčios – paveikslas *Stebuklingos Šv. Pranciškaus Asyžiečio Mišios* (priedas Nr. 2. 2. 14). Pirmame kūrinio plane vaizduojama šv. Mišių auka pakylėjimo momentu. Paveikslo centre nutapytas šv. Pranciškus, suklypęs žvelgdamas į ostiją, į kurią rodo ir varpeliu skambina už šventojo stovintis angelas. Antrame plane nutapyti siužetai sunkiai įžiūrimi, tačiau, pasak Rūtos Janonienės, tai gali būti šv. Pranciškaus susitikimo su raupsuotuoju ir stebuklo su duona scenos¹⁰⁴⁶. Pati Eucharistija, Katalikų bažnyčioje gerbiama kaip Kristaus Kūnas, po Tridento Susirinkimo tapo dažnai naudojamu Išganytojo simboliu dailėje. Pagarba jai, išreiškiama adorantų figūromis, ikonografijoje perteikia pagarbą pačiam Kristui.

Vilniuje neišliko XVI–XVIII a. kūrinių, kuriuose šv. Dominykas būtų pavaizduotas kaip adorantas, gerbiantis Kristų, jo kryžių ar Eucharistiją. Vis dėlto neseniai atrastos bernardinų bažnyčios fasado freskos (priedas Nr. 2. 2. 10, 11) atskleidžia įdomią kompoziciją: tiesiai virš XVII a. II p. datuojamų šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus freskų maždaug XVIII a. II p. buvo nutapytas didesnis bažnyčioje saugomo Nukryžiuotojo atvaizdas¹⁰⁴⁷. Tokiu būdu aštuoniose apatinėse frontono nišose nutapyti šventieji ir palaimintieji atliko ir Nukryžiuotojo adorantų funkciją; šv. Pranciškaus freskoje pagarbą Kristaus kryžiui išreiškia bei nuorodą į pasakojimą apie stigmatizaciją sukuria viršuje kairėje įkomponuotas Nukryžiuotasis.

Visi šiame poskyryje nagrinėti atvaizdai buvo matomi įvairiose Vilniaus bernardinų bažnyčios ir vienuolyno erdvėse. Anktyvesniuose, XVI–XVII a. datuojamuose kūriniuose

¹⁰⁴⁴ Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. 355.

¹⁰⁴⁵ „St. Francis and St. Clara venerating the Eucharist“, *Reddit*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d.

https://www.reddit.com/r/ArtPorn/comments/jtdo9n/oc_portugal_evora_church_of_st_francis_igreja_de/

¹⁰⁴⁶ Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. 220–221.

¹⁰⁴⁷ Ten pat, p. 167.

akcentuojamas šv. Pranciškaus kaip „antrojo Kristaus“ statusas: kryžių apkabinęs šventasis rodo savo stigmas, sulaukia jį apkabinusio Nukryžiuotojo atsako, yra įkomponuojamas į Evangelijoje aprašytas Kristaus kančios scenas. Dviejuose kūriniuose išreišta potridentinėje dailėje ypatingą svarbą įgavusi pagarbos Eucharistijai kaip Kristaus Kūnui tema. Visuose atvaizduose šv. Pranciškaus figūra rodo žiūrovams Kristaus gerbimo pavyzdį, ragina apmąstyti jo auką ant kryžiaus ir taip skatina afektyvų pamaldumą.

3. 2. 3. 2. Švč. Mergelės Marijos gerbimas

Pamaldumas Švč. Mergelei Marijai svarbus tiek Mažesniųjų brolių, tiek Pamokslininkų ordine nuo pat jų kūrimosi pradžios. Kaip liudija pirmųjų biografų pasakojimai, ir šv. Pranciškus, ir šv. Dominykas ypatingai gerbė Dievo Motiną ir pasitikėjo jos globa. Todėl jau pirmuosiuose pranciškonų ir dominikonų vienuolynuose buvo saugomi ir gerbiami Švč. Mergelės Marijos paveikslai, o pateisindami pamaldumą šventiesiems atvaizdams šv. Bonaventūras ir šv. Tomas Akviniėtis atkreipė dėmesį į Dievo Motinos ir apaštalų atvaizdų kūrimo tradiciją dar ankstyvosios krikščionybės amžiais¹⁰⁴⁸.

XIII a. atsirado kūrinių, kuriuose šv. Pranciškus vaizduojamas kaip Švč. Mergelės Marijos adorantas, vienas iš ankstyviausių – apie 1285 m. Duccio di Buoninsegna ar jo sekėjo nutapytas paveikslas *Madona ir Kūdikis su šv. Pranciškumi*¹⁰⁴⁹ (priedas Nr. 5. 3. 5). Dešinėje pavaizduotas šv. Pranciškus – sekant Bizantijos ikonų tradicija, jo figūrėlė įkomponuota erdvėje šalia daug didesnių Dievo Motinos ir Kūdikio figūrų¹⁰⁵⁰. Taip šventasis išryškina Švč. Mergelės Marijos ir Kūdikio didingumą bei tampa adoracijos pavyzdžiu žiūrovui¹⁰⁵¹. Manoma, kad šv. Pranciškaus figūra buvo nutapyta užsakovo prašymu, o paveikslas skirtas asmeniniam pamaldumui ir Kristaus kūniškumo apmąstymui¹⁰⁵². Apie 1350–1355 m. nutapytame paveiksle *Nuolankumo Madona*¹⁰⁵³ (priedas Nr. 5. 3. 6) vienas iš pirmųjų tokio tipo šv. Dominyko atvaizdų taip pat įterptas užsakovo dėka. Pagarbiai priklaususi jo figūrėlė buvo įkomponuota šalia kiek didesnio šv. Dominyko, pristatančio savo ordino brolių masteliu dar labiau išskirtai Švč. Mergelei Marijai su Kūdikiu.

Vilniuje išlikusiuose atvaizduose šv. Dominykas dažniausiai vaizduojamas gerbiantis Švč. Mergelę Mariją Rožinio gavimo scenose, tačiau mūsų dienas pasiekė keli šv. Pranciškaus kaip

¹⁰⁴⁸ Amy Neff, „Painting, devotion, and the Franciscans“, p. 40.

¹⁰⁴⁹ „Madonna and Child with St. Francis“, *Allen Memorial Art Museum*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d.

<https://allenartcollection.oberlin.edu/objects/8263/madonna-and-child-with-st-francis>

¹⁰⁵⁰ *Sanctity Pictured: The Art of the Dominican and Franciscan Orders in Renaissance Italy*, p. 114.

¹⁰⁵¹ Amy Neff, „Painting, devotion, and the Franciscans“, p. 41–42.

¹⁰⁵² *Sanctity Pictured: The Art of the Dominican and Franciscan Orders in Renaissance Italy*, p. 114–115.

¹⁰⁵³ „Madonna dell'Umiltà con san Domenico e donatore“, *Wikimedia Commons*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d.

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Madonna dell'Umiltà con san Domenico e donatore, Maestro delle Tempera francescane 001.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Madonna_dell%27Umilt%C3%A0_con_san_Domenico_e_donatore,_Maestro_delle_Tempera_francescane_001.jpg)

Dievo Motinos adoranto pavyzdžiai. Seniausias ir garsiausias iš jų – *Sapiegų Madona* vadinamas paveikslas Švč. *Mergelė Marija su Kūdikėliu Jėzumi*, gerbiama šv. *Pranciškaus* ir šv. *Bernardino* (priedas Nr. 2. 3. 1. a). Paveikslo centre pavaizduota angelų karūnuojama ir Kūdikėlį Jėzų laikanti Švč. *Mergelė Marija*, abipus jos pagarbiai priklaupę du kiek mažesniu masteliu nutapyti Mažesniųjų brolių ordino šventieji. Ordino įkūrėjas šv. *Pranciškus* įkomponuotas kairėje, stigma pažymėtą kairę ranką pridėjęs prie žaizdos šone; šalia jo pritūpęs *Avinėlis*. Dešinėje pavaizduotas šv. *Bernardinas* Sienietis, ordino reformatorius, observantų šakos, Lietuvoje ir Lenkijoje vadinamos jo vardu, pradininkas. Abu šventieji nutapyti su tonzūromis, vilkintys rudais bernardinų abitais, sujuostais virvėmis, ir žvelgiantys į Dievo Motiną. Šventųjų žvilgsniai gali būti pratęsti į viršutinius paveikslo kampus, kuriuose įkomponuoti jiems svarbūs simboliai: kairėje – šv. *Bernardino* skelbta Jėzaus Vardo monograma spindulių gloriijoje, dešinėje – šv. *Pranciškui* pasirodęs serafo pavidalo *Nukryžiuotasis*.

Dievo Motinos ir ją adoruojančių šv. *Pranciškaus* ir šv. *Bernardino* Sieniečio atvaizdai pradėti kurti XV a. vid., iš karto po *Bernardino* Sieniečio mirties (1444) ir paskelbimo šventuoju (1450)¹⁰⁵⁴. Vieni iš ankstyviausių pavyzdžių – kanonizacijos metais *Benozzo Gozzoli* (1420–1497) sukurta freska *Madona ir Kūdikis su šv. Pranciškumi ir šv. Bernardinu Sieniečiu*¹⁰⁵⁵ (priedas Nr. 5. 3. 7) ir apie 1452 m. to paties autoriaus nutapytas nedidelis paveikslas *Madona ir Kūdikis su šv. Pranciškumi, šv. Bernardinu Sieniečiu ir užsakovu br. Jacopo da Montefalco*¹⁰⁵⁶ (priedas Nr. 5. 3. 8). Tad abiejų pranciškonų šventųjų komponavimo viename lauke su Švč. *Mergele Marija* schema Italijos dailėje nusistovėjo jau XV a. viduryje. Vilniuje, remiantis vietine adorantų vaizdavimo tradicija, veikiama viduramžių ir ikonų tapybos, po 1661 m. pertapant *Sapiegų Madonos* paveikslą šv. *Pranciškaus* ir šv. *Bernardino* Sieniečio figūrų mastelis buvo sumažintas, taip išreiškiant ypatingą pagarbą Dievo Motinai.

Ši tradicija atkartota paveikslo sekiniuose (priedas Nr. 2. 3. 1. c–f) ir *Palūšės* bažnyčios antepedijuje (priedas Nr. 2. 3. 2), veikiausiai išsiuvinėtame pagal garsų atvaizdą: jame priklaupusios ir gerbimo pavyzdį rodančios šventųjų adorantų figūros įkomponuotos ir žemiau už angelų karūnuojamą Dievo Motiną, ir už ją mažesnės¹⁰⁵⁷. Sunku pasakyti, ar *Sapiegų Madonos* ikonografija turėjo tiesioginės įtakos dar vienam stebuklais pagarsėjusiam vilnietiškam Dievo

¹⁰⁵⁴ „Madonna and Child Enthroned between Saint Francis and Saint Bernardino of Siena“, *Pinacoteca Brera*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://pinacotecabrera.org/en/collezione-online/opere/madonna-con-il-bambino-in-trono-tra-san-francesco-e-san-bernardino/>

¹⁰⁵⁵ „Madonna and Child between St Francis and St Bernardine of Siena“, *Web Gallery of Art*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. https://www.wga.hu/html_m/g/gozzoli/1early/03fortu1.html

¹⁰⁵⁶ „Madonna e Bambino con San Francesco e donatore Fra Jacopo da Montefalco e S. Bernardino di Siena“, *Meisterdrucke*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.meisterdrucke.it/stampe-d-arte/Benozzo-di-Lese-di-Sandro-Gozzoli/100742/Madonna-e-Bambino-con-San-Francesco-e-donatore-Fra-Jacopo-da-Montefalco-%28a-sinistra%29-e-S.-Bernardino-di-Siena-%28a-destra%29.-c.1452-%28pannello%29.html>

¹⁰⁵⁷ *Kultūros paminklų enciklopedija. Rytų Lietuva*, t. 1, p. 152–153.

Motinos paveikslui – Švč. *Mergelė Marija Ramintojai* iš to paties titulo Vilniaus augustinijonų bažnyčios. Pasak Vlodo Drėmos, jo šonuose taip pat buvo nutapyti šv. Pranciškaus ir šv. Bernardino Sieniečio atvaizdai, vėliau uždengti audiniu¹⁰⁵⁸.

Švč. Mergelės Marijos atvaizdų gerbimas, pagrįstas pranciškonų ir dominikonų teologų kaip nuo pirmųjų krikščionybės amžių besitęsianti tradicija, įkvėpė Dievo Motinos vaizdavimą su šv. Pranciškumi ir šv. Dominyku dar XIII–XIV a. Dažniausiai jų figūros tapytos mažesniu masteliu, kad išryškintų Švč. Mergelės Marijos ir Kūdikelio Jėzaus didingumą. Taip išreikšta pagarba ir pačiam adorantui, iš visų šventųjų pasirinktam tinkamiausiu Dievo Motinos gerbimo pavyzdžiu. Abu šie aspektai – masteliu išryškinta Dievo Motinos ir Kūdikelio Jėzaus reikšmė ir adorantais tapę Vilniaus bernardinams svarbiausi ordino šventieji – svarbūs *Sapiegų Madona* vadinamo paveikslo *Švč. Mergelė Marija su Kūdikiu Jėzumi, gerbiama šv. Pranciškaus ir šv. Bernardino* kompozicijoje. Dievo Motinos adorantų reikšmę įrodo jų figūrų kartojimas stebuklingu laikomo paveikslo sekiniuose: vario raižiniuose, tekstilės kūriniuose, proginiuose medaliuose.

3. 2. 3. 3. *Šventosios Dvasios apoteozė*

Vilniaus Šventosios Dvasios bažnyčioje, buvusioje pagrindiniais Lietuvos dominikonų Šv. Angelo sargo provincijos maldos namais, išpūdingą vėlyvojo baroko interjerą vainikuoja kupole nutapyta *Šventosios Dvasios apoteozės* scena (priedas Nr. 2. 4. 14. a). Tai šlovinamojo pobūdžio kompozicija (sen. graikų k. ἀποθέωσις, lotynų k. apothēōsis – sudievinimas), skirta pagerbti trečiąjį nedalomo Dievo – Švč. Trejybės – asmenį, kurio titulu bažnyčia pavadinta. Šventosios Dvasios gerbimo pavyzdį šiame kūrinyje rodantys adorantai – danguje pavaizduoti įvairūs šventieji, tarp jų šv. Pranciškus ir šv. Dominykas¹⁰⁵⁹ (priedas Nr. 2. 4. 14. b).

Šventųjų bendravimą danguje vaizduojančio kupolo dekoru pradininku laikomas Correggio (Antonio Allegri, 1489–1534), kuris 1520–1524 m. sukūrė freską *Šv. Jono vizija Patmos saloje* (priedas Nr. 5. 3. 9) Parmos Šv. Jono Evangelisto bažnyčioje¹⁰⁶⁰, o apie 1522–1530 m. nutapė *Švč. Mergelės Marijos Ėmimą į dangų* Parmos katedros kupole¹⁰⁶¹ (priedas Nr. 5. 3. 10). Pastarasis kupolas, besiremiantis į aštuonsienį būgną ir vaizduojantis šventuosius suskirstytus į tris grupes skirtingo aukščio debesų lygmenyse, primena Vilniaus Šventosios Dvasios bažnyčios kupolo

¹⁰⁵⁸ Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, p. 318–319, 461.

¹⁰⁵⁹ Dalia Klajumienė, „Vilniaus buvęs dominikonų vienuolynas ir Šv. Dvasios bažnyčia“, *Lietuvos vienuolynai*. Dalia Klajumienė, „Vilniaus Šv. Dvasios dominikonų bažnyčia ir vienuolynas“, *Lietuvos bažnyčios*, p. 92–93.

¹⁰⁶⁰ „Parma, San Giovanni Evangelista: Affreschi della cupola e dei pennacchi, fregi della navata“, *Fondazione “Il Correggio”*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.fondazioneilcorreggio.it/opera/affreschi-della-cupola-e-dei-pennacchi-fregi-della-navata/>

¹⁰⁶¹ „Parma, duomo, cupola, tamburo e pennacchi: Assunzione della Vergine Maria“, *Fondazione “Il Correggio”*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.fondazioneilcorreggio.it/opera/assunzione-della-vergine-maria/>

dailininkų priimtą sprendimą. Iš Parmos kilęs Giovanni Lanfranco (1582–1647), besiremdamas Correggio tapybos pavyzdžiais, 1622–1628 m. sukūrė pirmojo barokinio kupolo dekorą Romoje, teatinų Šv. Andriejaus (*Sant'Andrea della Valle*) bazilikoje nutapęs Švč. Mergelės Marijos Ėmimą į dangų¹⁰⁶² (priedas Nr. 5. 3. 11). Lietuvoje pirmoji tokio tipo freska buvo sukurta jau vėlyvojo baroko laikotarpiu, 1712–1719 m. dailininkui Giuseppe Rossi nutapius kompoziciją Švč. Mergelės Marijos vainikavimas danguje Pažaislio Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo pas Elzbieta bažnyčios kupole (priedas Nr. 5. 3. 12). Joje angelai ir šventieji, pavaizduoti įvairiose kamaldulių vienuolyno patalpose, nutapyti dar kartą kaip Švč. Mergelės Marijos adorantai, išdėstyti trijuose debesų vainikuose kaip Correggio ištapytame Parmos katedros kupole¹⁰⁶³. Tad kupolo dekoras vainikuoja viso bažnyčios ir vienuolyno komplekso ikonografinę programą – šios tradicijos laikomasi ir Vilniaus Šventosios Dvasios bažnyčioje.

Pagrindinės Vilniaus dominikonų bažnyčios kupolo žibinto viršuje nutapytas Šventosios Dvasios simbolis – baltas balandis su auksine aureole, apsuptas debesimis. Ši kompozicijos centrą išryškina natūrali šviesa, krentanti pro žibinto langus. Žibinto pagrindas ties jungtimi su kupolo anga papuoštas stiuko lipdiniais, vaizduojančiais debesis, iš jų išlindusias angelų galvutes ir paausiuotus sparnus. Remiantis šv. Tomo Akviniečio mintimi, kad angelai yra bekūnės būtybės, sudarytos iš gryno proto, viduramžiais susiformavo tradicija angelus serafimus ir cherubinus vaizduoti be kūno, vien kaip galvas su sparnais¹⁰⁶⁴.

Žemiau tęsiasi aštuonkampį būgną dengiantis kupolas, kurio visas plotas ištapytas dangų vaizduojančia *al secco* kompozicija. Debesų lygmenys padeda suskirstyti joje nutapytas šventųjų figūras į tris grupes. Arčiausiai žibinto matomi angelai, grojantys įvairiais instrumentais, nešantys rožes ir palmės šakeles. Tarp jų ypač išryškintas šv. arkangelas Mykolas, laikantis kalaviją ir svarstyklės. Jei du kiek žemiau matomi angelai be atributų gali būti tapatinami su šv. Gabrieliumi ir šv. Rapolu, per visas tris figūras freskos autorius galėjo nurodyti jiems skirtą bendrą Visų Šventųjų litanijos eilutę, po kurios seka šaukinys „visi šventieji angelai, melskite už mus“.

Viduriniame lygmenyje išryškintas šv. Juozapas, laikantis pražydusią lazda. Į kairę pusę nuo jo grupuojami šventieji patriarchai ir pranašai, kuriuos atstovauja šv. Joną Krikštytoją, Možę, Aaroną, Dovydą, taip pat veikiausiai Abraomą ir Eliją vaizduojančios figūros. Visų Šventųjų litanijoje į juos kreipiamasi iš karto po angelų. Tiesa, šioje litanijos dalyje minimas Jokūbo sūnus Juozapas iš Senojo Testamento freskoje buvo pakeistas Naujojo Testamento Juozapu, Švč.

¹⁰⁶² „Lanfranco, Giovanni. Cupola vault“, *Web Gallery of Art*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d.

<https://www.wga.hu/frames-e.html?html/1/lanfranc/2/andrea2.html>

¹⁰⁶³ Laima Šinkūnaitė, „Pažaislio bažnyčios kupolo daugiafigūrės freskos ikonografija kamaldulių vienuolyno visumos kontekste“. *Logos* 76, p. 126–127, 139.

Šventojo Kazimiero gerbimas Lietuvoje, p. 96.

¹⁰⁶⁴ Laima Šinkūnaitė, „Pažaislio bažnyčios kupolo daugiafigūrės freskos ikonografija kamaldulių vienuolyno visumos kontekste“, p. 128.

Mergelės Marijos sužadėtiniu. Į dešinę nuo jo pristatomi visus šventuosius apaštalus atstovaujantys šv. Petras ir šv. Paulius, už jų – litanijoje toliau minimų šventųjų Viešpaties mokinių atstovas, šv. evangelistas Lukas. Palmių šakeles laikančių šventųjų kankinių grupė, kurioje ypač išryškintos šv. Stepono ir šv. Lauryno figūros, freskoje įkomponuota už patriarchų ir pranašų. Tarp jos ir Viešpaties mokinių pavaizduoti litanijoje minimi vienuoliai šv. Benediktas, šv. Bernardas Klervietis (?), šv. Pranciškus ir šv. Dominykas (kartu, kaip ir jiems skirtas šaukinys), šv. Ignacas Lojola.

Apatiniame kupolo lygmenyje nutapyti du popiežiai veikiausiai vaizduoja šv. Leoną ir šv. Grigalių, į kuriuos litanijoje taip pat kreipiamasi kartu. Nuo jų į kairę pusę grupuojami teologai, atstovaujami šv. Bonaventūro, šv. Tomo Akviniečio, šv. Augustino, ir šventosios mergelės kankinės, iš kurių geriausiai atpažįstama šv. Kotrynos Aleksandrietės figūra. Į dešinę nuo popiežių pavaizduoti Lietuvos ir Lenkijos valstybės globėjai šv. Stanislovas Kostka, šv. Kazimieras, šv. Hiacintas, taip pat keli šventieji vienuoliai. Iš viso nutapyta 91 figūra, dalis jų fragmentiškai, mažiau įgudusio meistro, siekiant sukurti gausybės Šventąją Dvasią garbinančių adorantų efektą.

Viduriniajame lygmenyje esanti įvairių ordinų įkūrėjų grupė sukomponuota ypač išraiškingai, profesionaliau už daugelį kitų kupolo freskos figūrų. Ją pradeda Vakarų vienuolijos patriarchu vadinamas šv. Benediktas Nursietis (480–547). Toliau kartu pavaizduoti Bažnyčios dvasinį atsinaujinimą viduramžiais savo veikla įkvėpę šv. Pranciškus ir šv. Dominykas, laikantis lelijos šakelę. Už jų matomas šventasis su baltu abitu ir šviesiu apsiaustu gali būti Visų Šventųjų litanijoje po šv. Benedikto minimas šv. Bernardas Klervietis (1090–1153), cistersas, laikomas vienu iš pagrindinių Tamplierių ordino planuotojų ir propaguotojų¹⁰⁶⁵ – tai paaiškintų, kodėl figūros abito priekyje pavaizduotas raudonas Tamplierių kryžius. Šalia nutapyta dar viena neatpažįstama figūra, apsilikusi juodu abitu. Grupės kompoziciją užbaigia Jėzaus Draugijos (jėzuitų) įkūrėjo šv. Ignaco Lojolos (1491–1556) atvaizdas. Šv. Pranciškus ir šv. Dominykas nutapyti grupės centre, pirmame plane, todėl bendroje kupolo kompozicijoje tampa vienais iš labiausiai išryškintų adorantų, puikiai matomais nuo bažnyčios didžiojo altoriaus pusės.

Vilniaus Šventosios Dvasios bažnyčios ikonografinę programą vainikuojanti kompozicija *Šventosios Dvasios apoteozė* buvo sukurta ankstesniais kupolo dekoro pavyzdžiais sekusio nežinomo autoriaus. Kompozicijoje pagal Visų Šventųjų litanijos šaukinis trimis lygmenimis sugrupuoti šventieji kartu su angelais atlieka adorantų, danguje garbinančių Šventąją Dvasią, funkciją. Nenuostabu, kad pagrindinės Lietuvos dominikonų provincijos bažnyčios dekore buvo ypač išryškinta Pamokslininkų ordino įkūrėjo šv. Dominyko figūra. Tačiau tarp kitų vienuolinių ordinų įkūrėjų ji pavaizduota neatsiejama nuo šv. Pranciškaus Asyžiečio. Šiame Lietuvos dominikonų dailės pavyzdyje nuspręsta laikytis tradicijos, įtvirtintos dar popiežiaus Grigaliaus IX

¹⁰⁶⁵ „Saint Bernard of Clairvaux“, *The Knights Templar*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d.
<https://www.theknightstemplar.org/saint-bernard-of-clairvaux/>

paskelbtoje šv. Dominyko kanonizacijos bulėje, atkartotos Visų Šventųjų litanijos šaukinyje ir įvairiais būdais išreikštos legendose bei ikonografijoje. Amžininkai šv. Dominykas ir šv. Pranciškus, savo veikla kartu prisidėję prie Bažnyčios atnaujinimo ir sustiprinimo, freskoje pavaizduoti kartu rodantys Dievo gerbimo pavyzdį tikintiesiems.

Mūsų dienas pasiekė tik pranciškoniški XVI–XVIII a. atvaizdai, kuriuose didesnėje kompozicijoje įkurdintas adorantas rodo Kristaus, jo Kryžiaus ar Eucharistijos – Kristaus Kūno – gerbimo pavyzdį tikintiesiems. Visi jie priklausė Vilniaus bernardinų vienuolyno aplinkai, skatino apmąstyti Jėzaus kančią, jo pasiaukojimą ant Kryžiaus, potridentiniu laikotarpiu – Kristaus buvimą Eucharistijoje. Pagrindinis šv. Pranciškaus kaip Dievo Motinos adoranto pavyzdys Vilniuje taip pat sietinas su pranciškonų observantų daile. Tai Vilniaus bernardinų Šv. Mykolo bažnyčioje saugotas paveikslas *Švč. Mergelė Marija su Kūdikiu Jėzumi, gerbiama šv. Pranciškaus ir šv. Bernardino (Sapiegų Madona)*. Kiti žinomi šio tipo atvaizdai – *Sapiegų Madonos* sekiniai grafikoje, tekstilėje, proginiuose medalėliuose. Vilniaus dominikonų dailei atstovauja freska Šventosios Dvasios bažnyčios kupole. Joje kaip adorantai pristatomi įvairūs šventieji, sugrupuoti pagal Visų Šventųjų litanijos kreipinius. Šiame kūrinyje šv. Dominykas ir šv. Pranciškus pavaizduoti kartu, greta kitų vienuolijų įkūrėjų. Apibendrinant galima pastebėti nepalyginamai dažnesnį šv. Pranciškaus kaip adoranto komponavimą išlikusiuose dailės kūriniuose: tiek pamaldumui skirtuose altoriniuose paveiksluose, tiek dekoratyvinę ar reprezentacinę funkciją atliekančiuose atvaizduose.

Išvados

Vilniaus pranciškonų ir dominikonų vienuolijų dailei priskirtinų XVI–XIX a. vid. šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko atvaizdų ikonografijai įtaką neabejotinai darė šventųjų pristatymo tendencijos, pradėjusios formuotis XIII a. Italijoje. Svarbiausios iš jų – ilgainiui supanašėjęs abiejų šventųjų atminimo įamžinimas išryškinant savybes, kurios atitiko sekimą Kristaus pavyzdžiu, su juo susijusį Evangelijos skelbimą ir Bažnyčios atstatymo misiją. Šis šventųjų ir jų atstovaujamo ordinų sugretinimas atsispindi hagiografiniuose pasakojimuose ir ikonografijoje. Mažesniųjų brolių ir Pamokslininkų ordinų įkūrėjų analogizavimo tradicijos pradininkas – popiežius Grigalius IX, šv. Dominyko kanonizacijos bulėje (1234) pristatęs bendrą abiejų šventųjų vaidmenį žmonijos Išganymo istorijoje. Panašios idėjos atkartotos vėlesniuose tekstuose, skatinusiuose dominikonų bei pranciškonų bendrystę, kurios pavyzdžiu buvo pateikiamas abiejų ordinų įkūrėjų broliškumas. Nuo 1260 m. pasirodžiusios legendos apie šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus bendrą misiją, susitikimą ir draugystę XIV–XV a. įsitvirtino elitinės ir populiariosios kultūros sąmonėje: literatūros (ypač reikšmingas šventųjų pristatymas Dantės „Dieviškojoje komedijoje“), dailės, teatro kūrinuose. Tuo metu išsikristalizavę ikonografiniai tipai toliau vystėsi pranciškonų ir dominikonų misijų kraštuose.

Nors Vilniuje nerasta ankstesnių nei XVI a. šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko atvaizdų, abiejų ordinų veikla mieste ir dėmesys įkūrėjų pamaldumo sklaidai leidžia tikėtis, kad jų buvo. Tyrinētu laikotarpiu šaltiniuose užfiksuota ar išliko bent 108 šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko atvaizdai, buvę pranciškonų konventualų, bernardinų, bernardinių, dominikonų vienuolynuose bei bažnyčiose. Iš jų nuotraukose bei raižiniuose įamžinta 65, didžiausia dalis išlikusių sukurta XVIII a. II pusėje. Maždaug du trečdaliai jų atstovauja šv. Pranciškaus ikonografijai (išlikę ar užfiksuoti 43 iš 76 paminėtų). Šv. Dominyko atvaizdų išliko 17 iš 27 paminėtų, abu šventieji kartu matomi 5 išlikusiose scenose. Nepaisant rašytinių šaltinių fragmentiškumo ir didžiulių Vilniaus vienuolynų meno praradimų, išlikusiuose kūrinuose galima įžvelgti temų kaitą. XVI–XVII a. I p. atvaizduose populiariausią sąsajos su Kristaus kančia akcentavimą po Tridento susirinkimo papildė pagarba Eucharistijai ir šventųjų atvaizdams perteikiančios scenos. XVII a. II p. atvaizduose pastebimas didesnis dėmesys pamaldumui Švč. Mergelei Marijai, o XVIII a. vėlyvojo baroko stiliaus specifika ir šventųjų kaip užtarėjų įvaizdžio išplėtojimas lėmė, kad šv. Pranciškų ir šv. Dominyką imta dažniau vaizduoti dalyvaujančius dramatiškose vizijų scenose ar išaukštintus danguje.

Remiantis hagiografiniais šaltiniais galima pastebėti, kad naratyviniai šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko atvaizdai dažnai apjungė kelių pasakojimų elementus juos pritaikant įvairių šventųjų ikonografijoje naudojamoms schemoms. Šventojo (kaip Mažesniųjų brolių ar Pamokslininkų ordinui atstovaujančio įkūrėjo) susitikime su popiežiumi labiausiai išryškinta paties ordino pagarba Bažnyčios hierarchijai, šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko susitikimo scenoje – jų ordinų

lygiavertiškumas ir brolystė, ordinų įkūrėjus vaizduojant su jaunesniaisiais broliais – šių nuolankumas priimant patikėtą misiją ir įkūrėjo tėviška meilė. Vizijų atvaizduose šv. Pranciškus ir šv. Dominykas matomi kaip žmonijos gelbėtojai, Dievo malonių gavėjai ir tarpininkai tarp dangaus ir žemės – šis statusas patvirtinamas pomirtiniais stebuklais, kurių pasakojimai taip pat perkelti į ikonografiją. Stebuklingus regėjimus vaizduojančių kūrinių grupė gausiausia, ji suklestėjo vėlyvojo baroko dailėje, kai šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko hagiografijoje aptinkamas legendas stengiasi pristatyti ypač įtaigiai. Pagrindinis skirtumas – šv. Pranciškaus ikonografijoje kur kas labiau išryškinta šventumo kaip panašumo į Kristų samprata, taip pat išliko šio šventojo apoteozės, jo figūros komponavimo kaip Kristų, kryžių, Eucharistiją ar Dievo Motiną gerbiančio adoranto pavyzdžių. Vilniuje išlikusioje šv. Dominyko ikonografijoje jų nerasta, nors kai kuriose Rožinio įteikimo scenose, Šv. Pilypo ir Jokūbo bei Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir Bernardino Sieniečio bažnyčių fasaduose įkomponuotus šv. Dominyko atvaizdus galima priskirti jo kaip adoranto vaizdavimui. Šventosios Dvasios bažnyčios kupole šv. Pranciškus ir šv. Dominykas pavaizduoti kartu, su kitais šventaisiais danguje garbinantys Šventąją Dvasią. Tokiu būdu primenamas bendras kreipinys į juos Visų Šventųjų litanijoje, atspindintis popiežiaus Grigaliaus IX pradėtą sugretinimo tradiciją. Komponuojant šventųjų figūras pasitelkti atributai išreiškė ordinų bendruomenės svarbius bruožus: šv. Pranciškaus atveju ypač akcentuotas nuolankumas, panašumas į Kristų, Nukryžiuotojo gerbimas, šv. Dominyko – skaistumas, Dievo Žodžio skelbimas pamokslaujant.

Kai kuriais atvejais išlikę keli panašių temų kūriniai (pavyzdžiui, XVI a. pr. bernardinų ir XVIII a. II p. dominikonų sienų tapybos cikluose) atskleidžia skirtingas, konkrečiai bendruomenei ir jos laikmečiui svarbias interpretacijas ir kintančias vaizdinės raiškos tendencijas: nuo tekstiniais įrašais paremto ir teologines išvalgas simboliais užkoduojančio mokymo vaizdu pereita prie dramatiško, tikėjimo nuostabą per jausmingumą skatinančio pasakojimo. Visu tyrinētu laikotarpiu pastebimas ankstesnių ikonografijos pavyzdžių, neretai pasiekusių Vilnių per grafikos kūrinius, naudojimas. Pranciškonų ir dominikonų vienuolynus ir bažnyčias puošę tapybos, skulptūros, auksakalystės ir tekstilės kūriniai liudija XVI a. pr.–XIX a. vid. Vilniuje gyvenusių vienuolių išskirtinę pagarbą savo ordinų įkūrėjams, pastangas juos pažinti (kiek tai įmanoma) ir pristatyti kitiems remiantis turtinga ikonografinė tradicija bei savo epochos meninės raiškos tendencijomis. Atvaizduose išryškinti šventųjų gyvenimo pavyzdžiai liudijo Kristaus pažinimo kelią ir išreiškė pranciškoniškojo ir dominikoniškojo gyvenimo būdo modelius, skatindami brolius ir visus tikinčiuosius siekti šventumo.

Santrumpų sąrašas

LMAVB RS – Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius

LVIA – Lietuvos valstybės istorijos archyvas

PBDF – Paveldosaugos bibliotekos dokumentų fondas

VUB RS – Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius

Šaltiniai

Archyviniai šaltiniai:

1. Ciantes, Ignazio, *Raccolta de' miracoli e gratie oprate dall' imagine del patriarca S. Domenico di Soriano, descritte da Silvestro Frangipane*. Gesuiti: Preposto generale, Congregazione dell' Assunta, 1634, p. 58–59. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. https://books.google.lt/books?id=PP2XnsysxOgC&redir_esc=y
2. LMAVB RS, f. 43, b. 20920. Vilniaus dominikonų Šventosios Dvasios vienuolyno vizitacijos aktas, 1828. *Wizyta Klasztoru Wilenskiego S. Duchy XX. Dominikanow w Miescie Gubernskim Wilnie położonego przez delegowanego Wizytatora Xiędza Jakoba Gąsowskiego Wizytatora Zgromadzenia Kapłanow S. Wincentego a Paulo, Roku 1828*.
3. LMAVB RS, f. 273, b. 6. [Malejevskis Ptolomėjus OFM], *Cudami słynący Obraz Najświętszej Maryi Panny w Wilnie w Kościele S. Michała u WW. pp. Bernardynek Zakonu świętego Franciszka Serafickiego. Z dodatkiem o koronacyi tegoż obrazu i opowiadania KS. przez Ks. M. Zakonu Bernardyńskiego* [knygos rankraščio dalis]. Vilnius, 1861.
4. LVIA, f. 604, ap. 1, b. 4960, p. 1–6v. Vilniaus (Lukiškių) Šv. apaštalų Pilypo ir abiejų Jokūbų parapiinės bažnyčios vizitacijos aktas, 1861. *Wizyta Kościoła parafialnego Wileńsko-Lukiskiego śś. Apostołów Filipa obu Jakóbów za rok 1861. w miesiący Grudniu sporządzona*. Kiti dokumento egzemplioriai: LVIA, f. 604, ap. 1, b. 4960, p. 12–21v ir LMAVB RS, f. 273, b. 3667.
5. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3659, p. 89–96. Vilniaus Šventosios Dvasios vienuolyno vizitacijos aktas, 1819. *Akt Wizyty Klasztoru Wileńskiego S. Duchy odbyty w Roku 1819 Mca Maja*.
6. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3662, p. 120–124. Verkių vienuolyno vizitacijos aktas, 1817. *Akt Wizyty Klasztoru Werkowskiego w Pwie Wileńskim położonego odbytey w 1817 w Maju*. Kitas dokumento egzempliorius: LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3660, p. 115–120.
7. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3662, p. 125–138. Vilniaus Šventosios Dvasios vienuolyno vizitacijos aktas, 1817. *Akt Wizyty Klasztoru Wileńskiego S. Duchy odbytey w roku 1817 w Mcu Maju*. Kitas dokumento egzempliorius: LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3660, p. 121–134.
8. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3662, p. 139–144. Vilniaus Šv. apaštalų Pilypo ir Jokūbo vienuolyno vizitacijos aktas, 1817. *Akt Wizyty Klasztoru Wileńskiego SS. Apostołów Filipa i Jakuba na Lukiszkach odbyty Roku 1817 w Miu Maiu*. Kitas dokumento egzempliorius: LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3660, p. 135–140.
9. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3670, p. 697–710. Verkių parapiinės bažnyčios ir vienuolyno vizitacijos aktas, 1820. *Wizyta całego Funduszu Kosciola Parafialnego y Klasztoru Werkowskiego Dyecezyi i Gubernii Wileńskiej – Powiatu Wileńskiego – Prowincyi Zakonney Litewskiej XX. Dominikanow za Rok 1820 Skutkiem Ukazu Wileńskiego Rzymsko-Katolickiego Konsystorza, Oddziału Rządowego za Nrem 3498 dniu 31. Julii danego Sporządzona*. Kiti dokumento egzemplioriai: LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3544, p. 251–264, 265–278.
10. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3671, p. 287–376. Vilniaus bernardinų bažnyčios ir vienuolyno vizitacijos aktas, 1820. *Wizyta kosciola klasztoru i całego Funduszu XX. Bernardynow Wileńskich Dyecezyi Gubernii Powiatu i Dekanatu Wilenskiego Prowincyi Litewskiej za Rok 1820 skutkiem Ukazu Wileńskiego Rzymsko-Katolickiego Konsystorza oddziału Rządowego za No. 719 Dnia 12 Miesiąca Augusta Sporządzona*.
11. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3671, p. 377–471. Vilniaus dominikonų Šventosios Dvasios bažnyčios ir vienuolyno vizitacijos aktas, 1820. *Wizyta całego Funduszu Kosciola i Klasztoru XX. Dominikanow Wilenskich pod tytułem S. Duchy Dyecezyi i Gubernii Wileńskiej w Gubernskim mieście Wilnie Prowincyi Zakonney Litewskiej za Rok 1820 Skutkiem Ukazu Wileńskiego Rzymsko Katolickiego Konsystorza Oddziału Rządowego za No. 3496 Dnia 31 Lipca danego Sporządzona*.

12. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3671, p. 472–493. Vilniaus (Lukiškių) dominikonų bažnyčios ir vienuolyno vizitacijos aktas, 1820. *Wizyta całego funduszu Kosciola i Klasztoru XX. Dominikanow Łukiskich na przedmiesciu Gubernskiego miasta Wilna wytnowanego, za rok 1820. Sporządzona w skutek Ukazu Konsystorza Rzymsko Katolickiego Wilenskiego negożroku msca 8bra 9. Dnia za N. 4300. Danego.*
13. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3671, p. 494–537. Vilniaus pranciškonų vienuolyno vizitacijos aktas, 1820. *Wizyta Całego Funduszu XX. Franciszkanow Dyecezyi Wilenskiej Gubernii Wilenskiej Powiatu Wilenskiego Prowincyi Zakonniety XX. Franciszkanow w Wilnie za Rok 1820. Skutkiem Ukazu Wilenskiego Rzymsko Katolickiego Konsystorza oddziału Rządowego za No. 4303.*
14. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3776, p. 266–272. Verkių dominikonų vienuolyno ir parapinės bažnyčios vizitacijos aktas, 1830. *Wizyta Klasztoru i Kosciola Parafialnego Werkowskiego XX Dominikanow w Gubernii Litewsko-Wileńskiej w Powiecie Wilenskim w Dekanacie Poboyskim przez wyznaczonego Wizytatora z Rządu Dyecezalnego Wilenskiego za Rok 1830 odprawiona y we Czterech Exemplarzach Opisana.*
15. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3777, p. 140–180. Vilniaus dominikonų Šventosios Dvasios bažnyčios ir vienuolyno vizitacijos aktas, 1830. *Wizyta Kosciola i Klasztoru Wileńskiego Świętego Ducha XX. Dominikanow w Mieście Gubernialnym Wilnie; w Dekanacie Wileńskim przez Naznaczonych Wizytatorem z Rządce Wileńskiego Dyecezalnego WW. Smęć[?] XX. Dominika Petrelonicza, Wikaryusza Katedralnego, y X. Cujeniusza Gasińskiego Prokuratora XX. Karmelitow Bosych, Za Rok 1830, odprawiona, y we czterech Exemplarzach Opisana.*
16. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3777, p. 181–193. Vilniaus (Lukiškių) dominikonų bažnyčios vizitacijos aktas, 1830. *Wizyta Kosciola Lukiskiego XX. Dominikanów w mieście Gubernskim Wilnie na przedmiesciu Lukiskim położony w Dekanacie Wilenskim przez naznaczonego Wizytatora z rządu Dyecezalnego Wilenskiego za rok 1830 odprawiona i we czterech Exemplarzach opisana.*
Kitas dokumento egzempliorius: LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3544, p. 459–278.
17. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3777, p. 278–326. Vilniaus pranciškonų bažnyčios ir vienuolyno vizitacijos aktas, 1830. *Wizyta Kosciola i Klasztoru Księży Franciskanow w Gubernii Wilenskiej, Powiecie Wilenskim, w Mieście Wilnie, w Dekanacie Wilenskim, przez wyznaczonego Wizytatoram z Rządu Dyecezalnego Wilenskiego, za Rok 1830 odprawiona, y we czterech exemplarzach opisana.*
18. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3777, p. 567–577. Vilniaus (Lukiškių) Šv. apaštalų Pilypo ir Jokūbo parapinės bažnyčios vizitacijos aktas, 1844. *Wizyta Kosciola Parafialnego Wileńskiego Łukiskiego SS. Apostolow Filippa i Jakóba za rok 1844 na mocy Ukazu Wileńskiego Rzymsko-Katolickiego Konsystorza za No. 10110 roku 1844go Miesiąca Grudnia sporządzona.*
19. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3777, p. 578–584. Vilniaus (Lukiškių) Šv. apaštalų Pilypo ir abiejų Jokūbų parapinės bažnyčios vizitacijos aktas, 1851. *Wizyta Kosciola Parafialnego Wileńsko-Lukiskiego SS. Apostolow Filippa i obojga Jakóbów za Rok 1851 w Miesiącu Listopadzie Sporządzona.*
20. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3777, p. 585–634. Vilniaus bernardinų parapinės bažnyčios ir vienuolyno vizitacijos aktas, 1830. *Wizyta Kosciola Parafialnego Klasztoru i całego Funduszu XX. Bernardynów w Gubernii, Powiecie i Dekanacie Wileńskim i w Mieście Wilnie, przez naznaczonych Wizytatorów z rządu Dyeciezalnego Wileńskiego za Rok 1830. Odprawiona i we czterech exemplarzach opisana.*
21. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3989, l. 1–7. Verkių dominikonų bažnyčios ir vienuolyno vizitacijos aktas, 1783. *Opisanie Beneficium Kalwaryskiego alias Werkowskiego J.J. XX. Dominikanow według Modeluszu przez Jasnie Oswieconego Xiazęcia Imei Masalskiego Biskupa Wilenskiego Pasterza y Dobrodzieja do Wizyty Generalney Dziekanon podanego w Roku 1783. Mca Mar Piętnastego Dnia uczynione.*

22. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 4014, p. 659–666. Vilniaus Šv. Mykolo bernardinų vienuolyno vizitacijos aktas, 1818. *Wizyta Klasztoru Panien Bernardynek Świętego Michała w Miescie Wilnie będącego z Roku 1818go.*
23. LVIA, f. 694, ap. 1, b. 4014, p. 667–668. Vilniaus (Užupio) bernardinų vienuolyno vizitacijos aktas, 1818. *Wizyta Klasztoru Wileńskiego Panien Bernardynek Zarzecznych w Gubernii, Powiecie i Dekanacie Wileńskim z Roku 1818.*
24. LVIA, f. 1135, ap. 20, b. 20, l. 1 –9v. Vilniaus bernardinų vienuolyno bažnyčios ir zakristijos kilnojamųjų vertybių sąrašas, 1790. *REGiSTRA Rerum Mobilium Ecclesiae et Sacristiae Patrum Bernardinorum Conventus Vilnensis.*
25. LVIA, f. 1135, ap. 20, b. 20, l. 10–19v. Vilniaus bernardinų vienuolyno bažnyčios ir zakristijos kilnojamųjų vertybių sąrašas, [apie 1790]. *REGiSTRUM Rerum Mobilium Ecclesiae ac Sacristiae Patrum Bernardinorum Conventus Vilnensis. sub Regimine Reverendi Patris CRESCENTIŖ DALECKI Custodis ac Gvardiani Anno Domini 17[...]* *CONSCRiPTUM.*
26. LVIA, f. 1135, ap. 20, b. 20, l. 20–25v. Vilniaus bernardinų bažnyčios vizitacijos aktas, 1813. *Opisanie Kosciola i Zakrystyi XX Bernardynow Wileńskich Za Przelozęństwem JX Celaryna Rymkiewiczza w Roku 1813 Męca Sebt. Dnia 28.*
27. LVIA, f. 1135, ap. 20, b. 20, p. 26–33v. Vilniaus bernardinų vienuolyno vizitacijos aktas, 1817. *Wizyta Klasztoru Wileńskiego XX. Bernardynow Roku 1817.*
28. VUB RS, f. 4, b. 35775 (A-2444). Vilniaus bernardinų konvento pajamų ir išlaidų knyga, 1763–1770. *Incipiunt Registra Eleemosynae Expensae Conventus Vilnensis Ord: Min: Obser: sub Regimine A. R. Patris Vincentij Saplica S. Thl. L. J. Ex. Ministri Prncia. Anno Dñi 1763. a mnis Julij.*
29. VUB RS f. 4, b. 35801 (A2465). Vilniaus pranciškonų vienuolyno inventorių, 1826. *Inwentarz Generalny Klasztoru XXzy Franciszkanow Wileńskich Za Rządow Przewielebriyszego Jmości Xiędza Bonawentury Nosewiczza Definitora Dożywotnego Prowincyy S. S. Doktora Kaznodziei Katedralnego Sporządzony Roku Wielkiego Jubileuszu 1826.*
30. VUB RS, f. 4, b. 36466 (A-3860). Vilniaus (Lukiškių) Šv. Pilypo ir Jokūbo bažnyčios inventorių knyga, 1697–1727. *Xiega Inwentarska, albo Inwentarze Roznych czasow Kosciola Łukiskiego SS. Apostołow Filippa y Iakuba zaczywszy od Roku Panskiego 1697. az do teraznieyczego Roku 1727.*
31. VUB RS, f. 5, b. F-32488. Vilniaus (Lukiškių) dominikonų vienuolyno pajamų ir išlaidų registravimo knyga, 1735–1752. *INCIPIVNT EXPENSÆ Conventus Łukisce Ord: Præædi: Sub. Prioratu Adm Rñdi Pris. S. Thlg: Mgstri. Patris Remigii Smiarowski Anno Dni: 1735.*
32. VUB RS, f. 57-B53, b. 1, l. 422–431. Vilniaus pranciškonų bažnyčios ir vienuolyno vizitacijos aktas, 1828. *Wizyta Kościola i Klasztoru XX. Frańciszkánów Wileńskich odbyta od wyznaczonego X. Aloizego Osińskiego dnia 30 Miesiqca Grudnia roku 1828.*
33. VUB RS, f. 57-B53, b. 15. Vilniaus (Lukiškių) dominikonų bažnyčios ir vienuolyno inventorių, 1804. *Inwentarz Kosciola y Klasztoru XX. Dominikanow w Wilnie na Łukiskach Rezydnyqcych Ru. 1804. dnia 4. Lipca sporządzony.*

Publikuoti šaltiniai:

1. (Beato) Alano della Rupe OP. *Il Santissimo Rosario: il Salterio di Gesù e di Maria*. Volume II: *Opere complete del Beato Alano della Rupe*. Libro II: *Storia, rivelazioni e visioni del SS. Rosario*. Introduzione e traduzione a cura di Don Roberto Paola, Roma: Editrice Ancilla, 2015.
2. (Saint) Bonaventure, *The Life of Saint Francis of Assisi*. Translated by E. Gurney Salter, New York: E.P. Dutton, 1904. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.ecatholic2000.com/bonaventure/assisi/francis.shtml>

3. „Bulle de canonisation“, Nicole Bériou, Bernard Hodel, *Saint Dominique de l'ordre des frères prêcheurs témoignages écrits*. Les éditions du Cerf, 2016, p. 765–778.
4. Dante Alighieri, *Dieviškoji komedija*. Iš anglų kalbos vertė Aleksys Churginas. Kaunas: Obuolys, 2019.
5. *Documents Concerning the Portiuncula Indulgence (1277-1300), Francis of Assisi: Early Documents*, Vol. 3: *Miscellaneous Franciscan Sources*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://franciscantradition.org/francis-of-assisi-early-documents/the-prophet/related-documents-1261-1323/miscellaneous-franciscan-sources/2709-fa-ed-3-page-808>
6. (Saint) Francis of Assisi, “The Letter to St. Anthony”, *The Writings of St. Francis of Assisi*, Part I. Translated from the Latin Critical Edition by Fr. K. Esser, OFM. *Die opuscula des hl. Franziskus von Assisi. Neue textkritische Edition*. Grottaferrata, Romae: Editiones Collegii S. Bonaventurae ad Claras aquas, 1976. Translated from the Latin text keyed in by Fr. Pierbattista Pizzaballa, OFM. Žiūrėta 2025 m. gegužės 1 d. <https://www.liturgies.net/saints/francis/writings.htm#Antonium>
7. (Blessed) Jordan, *The Libellus of Jordan of Saxony*. Hong Kong: Our Lady of the Holy Rosary Province OP. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://web.archive.org/web/20131215104706/http://www.holyrosaryprovince.org/2011/media/essencial/libellus.pdf>
8. *Šventasis Raštas. Senasis ir Naujasis Testamentas*. Vertė Antanas Rubšys ir Česlovas Kavaliauskas. Vilnius: Lietuvos Vyskupų Konferencija, 1998.
9. *Šventojo Pranciškaus žiedeliai*. Vertė Rūta Alminienė, Nida Norkūnienė. Vilnius: Taura, 1993.
10. “The Bull of Canonization of Gregory IX”, *Saint Dominic; Biographical Documents*. Edited with an Introduction by Francis C. Lehner, O.P. Washington D.C.: The Thomist Press, 1964. *Dominical Central Archives*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <http://www.domcentral.org/trad/domdocs/0007.htm>
11. „The Legend of St Dominic by Blessed Cecilia Cesarini, O.S.B.“, *Lives of the Brethren of the Order of Preachers 1206–1259*. Translated by Placid Conway, O.P. Edited by Bede Jarrett, O.P. London: Blackfriars Publications, 1955. *Dominican Central*, Part III, Chapter XIV. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <http://www.domcentral.org/trad/brethren/breth03.htm>
12. Thomas of Celano, *The Life of Saint Francis. Francis of Assisi: Early Documents*, Vol. 1: *The Saint*. Edited by Regis J. Armstrong, O.F.M. Cap., J. A. Wayne Hellmann, O.F.M. Conv., and William J. Short, O.F.M. The Commission on the Franciscan Intellectual-Spiritual Tradition, 2001. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://franciscantradition.org/francis-of-assisi-early-documents/the-saint/the-life-of-saint-francis-by-thomas-of-celano/612-fa-ed-1-page-171>
13. Tomas Celanietis, *Šventojo Pranciškaus pirmasis gyvenimas*. Iš lotynų kalbos vertė Kęstutis Gražys. Vilnius: Aidai, 2000.
14. *Trijų draugų legenda*. Iš lotynų kalbos vertė Ona Daukšienė, pratarinę ir paaikškinimus parengė Leopold Scheifele OFM. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2016.
15. *Vilniaus miesto planai*. Sudarytoja Birutė Rūta Vitkauskienė. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2016.
16. Voraginetis, Jokūbas. *Aukso legenda arba Šventųjų skaitiniai*: pirma knyga. [Iš lotynų kalbos] vertė Veronika Gerliakienė, Sigitas Narbutas, Vaidilė Stalioraitytė ir Tomas Veteikis. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2008.
17. Voraginetis, Jokūbas. *Aukso legenda arba Šventųjų skaitiniai*: antra knyga. [Iš lotynų kalbos] vertė Veronika Gerliakienė [et al.]. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2008.

Literatūra

1. Aleksandravičiūtė, Aleksandra, „Šiaurės renesansas Vilniaus mieste. Sienų tapybos ornamentika“. *Menotyra*, t. 19 (2012), Nr. 1, p. 1–17.
2. Aleksandravičiūtė, Aleksandra, „Vilniaus pranciškonų (Mažesniųjų brolių konventualų) vienuolynas ir Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai: vadovas*. Sudarytoja Rūta Janonienė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1998. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d.
<https://web.archive.org/web/20060909132058/http://vienuolynai.mch.mii.lt/V8-46/Vilnprancisk.htm>
3. Armstrong, Regis J., OFM Cap., „Mira circa nos. Gregory’s IX View of the Saint Francis of Assisi“, *Laurentianum* 25 (1984), p. 385–414.
4. Aronberg Lavin, Marilyn, „Images of a Miracle. Federico Barocci and the Porziuncola Indulgence“, *Artibus et Historiae*, Vol. 27, No. 54 (2006), p. 9–50.
5. Ashley, Benedict M., OP. *The Dominicans*. Collegeville, Minnesota: „A Michael Glazier Book“, 1990.
6. Baliulis, Algirdas. „V. 62. Buv. vienuolynas Vilniuje, Malūnų g. Nr. 3“. *Kultūros paminklai pagal LTSR kultūros paminklų sąrašą*. Vilnius: Paminklų konservavimo institutas, 1975. PBDF, f. 5, ap. 1, b. 907.
7. Baronas, Darius, „Dominikonų misijos ir šv. Hiacinto pasiuntinystė“, *Šv. Dominykas ir šv. Hiacintas Lietuvoje: aštuoni atminties šimtmečiai*. Sudarytoja Birutė Valečkaitė. Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 2022, p. 219–234.
8. Baronas, Darius, „Katalikiškojo pamaldumo raiška Vilniuje XIV a. pabaigoje – XV a. viduryje“, *LKMA metraštis*, t. 39, Serija B; *Bažnyčios istorijos studijos*, t. VIII: *Krikščioniškojo gyvenimo Lietuvoje atodangos: XIV–XX a.* Sudarytojas Vytautas Ališauskas. Vilnius: Lietuvių katalikų mokslų akademija, 2016, p. 9–46.
9. Baronas, Darius, „Pranciškonų misionieriai ir kankiniai Lietuvoje XIII–XIV a.“, *Studia Franciscana Lithuanica*, t. 1: *Pirmieji pranciškonų žingsniai Lietuvoje XIII–XVII a.* Sudarytojas Darius Baronas. Vilnius: Aidai, 2016, p. 9–31.
10. Baronas, Darius, *Vilniaus pranciškonų kankiniai ir jų kultas XIV–XX a.* Vilnius: Aidai, 2010.
11. Baužienė, Morta. *Šv. Mykolo bažnyčia Vilniuje*. Vilnius: Savastis, 2004.
12. Belting, Hans. *Likeness and Presence. A History of the Image before the Era of Art*, Chicago and London: The University of Chicago Press, 1994.
13. Benvenuti, Anna. „La civiltà urbana. Domenico: una memoria ordinata“, Anna Benvenuti, Sofia Boesch Gajano et al. *Storia della santità nel cristianesimo occidentale*. Roma: Viella, 2005, p. 191–195
14. Bėčienė, Idalija. *XVIII a. arch. paminklas – Dominikonų vienuolynas Vilniuje, Kalvarijų gt. Nr. 225. Polichromijos žvalgomieji interjero tyrimai*. Vilnius: Paminklų restauravimo projektavimo institutas, 1991–1992. PBDF, f. 5, ap. 1, b. 3953.
15. Birškytė-Klimienė, Lijana, „Ankstyvosios šv. Onos kulto apraiškos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje“. *Menotyra*, 2013, t. 21, Nr. 1, p. 1–19.
16. Blažiūnas, Juozapas. „Vilniaus Bernardinų bažnyčios paveikslų „Šv. Pranciškus Asyžietis“ ir „Šv. Didakas“ autorystės klausimas“. *Kultūros paminklai*, 19 (2015), p. 119–130.
17. Blinstrubienė, Ieva. „Vilniaus Šv. Dvasios bažnyčios ir vienuolyno komplekso erdvinės struktūros raida“. *Kultūros paminklai*, 2016, Nr. 20, p. 156–175.
18. Bouchet, Jean-René. *Šv. Dominykas*. Vertė Eduardas Klimenka. Vilnius: Aidai, 2010.
19. Brzozecki, Sławomir, OP. „Lietuvos dominikonų provincija“, *Šv. Dominykas ir šv. Hiacintas Lietuvoje: aštuoni atminties šimtmečiai*. Sudarytoja Birutė Valečkaitė. Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 2022, p. 24–40.
20. Calcara, Giovanni, OP. *San Domenico in Soriano. Un tentativo di lettura in chiave sociologico-religiosa*. Vibo Valentia: Monteleone, 2004.

21. *Dailėtyra: teorijos, metodai, praktikos: vadovėlis*. Sudarytoja Giedrė Mickūnaitė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2012.
22. Dambrauskaitė, Teresė, *Buv. Pranciškonų vienuolyno ansamblis Vilniuje. Istoriniai tyrimai: Istorinė apybraiža*. Vilnius: Paminklų konservavimo institutas, 1985. PPDF, f. 5, ap. 1, b. 2575.
23. *Dangaus miestas. Vilniaus vienuolynų palikimas Bažnytinio paveldo muziejuje*. Sudarytoja Dalia Vasiliūnienė. Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 2020.
24. Delcorno, Pietro, „Tribunale umano e tribunale celeste. Procedure della giustizia nelle sacre rappresentazioni fiorentine“, *Verbum e ius. Predicazione e sistemi giuridici nell'Occidente medievale*. A cura di Laura Gaffuri e Rosa Maria Parrinello. Firenze: Firenze University Press, 2018, p. 403–423.
25. Dettlaff, Marek Adam, OFM Conv. „Pranciškonų pradžia Lietuvoje XIII–XV amžiuje“, *LKMA metraštis*, t. 36, Serija A. Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2012, p. 15–24.
26. Dettlaff, Marek Adam, OFM Conv. „Pranciškonų vienuolynas ir Švenčiausiosios Mergelės Marijos bažnyčia Vilniuje (XIV–XVII a.)“, *Studia Franciscana Lithuanica*, t. 1: *Pirmieji pranciškonų žingsniai Lietuvoje XIII–XVII a.* Sudarytojas Darius Baronas. Vilnius: Aidai, 2016, p. 54–81.
27. Dettlaff, Marek Adam, OFM Conv., „Pranciškonų vienuolyno ir Švč. Mergelės Marijos bažnyčios įsteigimas Vilniuje“. *Soter: religijos mokslo žurnalas*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2003, Nr. 9 (37), p. 265–272.
28. „Dominican Order“, *The Grove Encyclopedia of Medieval Art and Architecture*. Volume I: *Aachen to Cecco di Pietro*. Editor in Chief Colum P. Hourihane, Oxford: Oxford University Press, 2012, p. 308.
29. Drėma, Vladas. *Šv. Onos bažnyčia. Vilniaus katedros rekonstrukcija 1782–1801 metais*. Vilnius: Mokslas, 1991.
30. Drungilienė, Gita, „Jokūbo Voraginiečio Aukso legenda ir dominikonai“, *Šv. Dominykas ir šv. Hiacintas Lietuvoje: aštuoni atminties šimtmečiai*. Sudarytoja Birutė Valečkaitė. Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 2022, p. 101–111.
31. Drungilienė, Gita, „Vieno kūrinio istorija: Jokūbo Voraginiečio Aukso legenda senojoje Lietuvos kultūroje“, *Senoji Lietuvos literatūra*, 34. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2012, p. 15–41.
32. Fenelli, Laura. „Creating a Cult, Faking Relics. The Case of St Dominic of Soriano“, *Faking, Forging, Counterfeiting. Discredited Practices at the Margins of Mimesis*. Edited by Daniel Becker, Annalisa Fischer, Yola Schmitz et al. Munich: Transcript Verlag, 2017, p. 181–198.
33. Fengler Stephany, Christie, „The Meeting of Saints Francis and Dominic“, *Franciscan Studies*, Vol. 47 (1987), p. 218–233. St. Bonaventure: St. Bonaventure University, Franciscan Institute Publications, 1987. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.jstor.org/stable/41975092>
34. Festa, Gianni; Laffay, Augustin, *San Domenico, Padre dei Predicatori. La vita, la santità, l'eredità*. Bologna: Edizioni Studio Domenicano, 2021.
35. *Gedimino laišakai*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2022.
36. Giniūnienė, Asta. „Vienuolijų šventųjų ir Abiejų Tautų Respublikos globėjų paveikslai Joniškio Šv. apaštalo Jokūbo bažnyčioje“, *Dailės kūrinys – istorijos šaltinis*. Sudarytoja Skirmantė Smilingytė-Žeimienė. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2016, p. 175–199.
37. Gudavičius, Edvardas. *Mindaugas*. Vilnius: Žara, 1998.
38. Janonienė, Rūta. *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje: pranciškoniškojo dvasingumo atspindžiai ansamblio įrangoje ir puošyboje*. Vilnius: Aidai, 2010, 511 p.
39. Janonienė, Rūta. „Didžiojo altoriaus antepedijus“. *Tytuvėnų Bernardinų bažnyčia ir vienuolynas*. Sudarytoja Dalia Klajumienė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2004, p. 303–312.

40. Janonienė, Rūta. „Lietuvos bernardinų provincija: istorija ir paveldo likimas“. *Pranciškonai Lietuvoje*. Sudarytoja Lijana Birškytė-Klimienė. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2017, p. 9–16.
41. Janonienė, Rūta. „Piligriminės kelionės į Vilniaus (Verkių) Kalvarijas“. *Sakralusis Vilnius: Piligrimų kelias nuo Aušros vartų iki Kalvarijų*. Sudarytojos Rasa Adomaitienė, Rūta Janonienė. Vilnius: Lietuvos nacionalinis dailės muziejus, 2021, p. 17–36.
42. Janonienė, Rūta. „Sapiegų Švč. Mergelė Marija – Vilniaus globėja“. *Dailės istorijos studijos*, t. 2: *Dailė LDK miestuose: poreikiai ir užsakymai*. Sudarytoja Aistė Paliušytė. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2006, p. 116–133.
43. Janonienė, Rūta. „Švč. Mergelės Marijos paveikslas iš Vilniaus Šv. Mykolo bažnyčios votai ir karūnos“. *Menotyra*, 2004, Nr. 2(35), p. 24–35.
44. Janonienė, Rūta. „Vilniaus buvęs bernardinų (klarisių) vienuolynas ir Šv. Arkangelo Mykolo bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai: vadovas*. Sudarytoja Rūta Janonienė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1998. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://web.archive.org/web/20060909080738/http://vienuolynai.mch.mii.lt/V64-75/Vilnbernard.htm>
45. Janonienė, Rūta. „Vilniaus buvęs bernardinų vienuolynas ir Šventųjų Pranciškaus ir Bernardino bei Šv. Onos bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai: vadovas*. Sudarytoja Rūta Janonienė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1998. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://web.archive.org/web/20060909080433/http://vienuolynai.mch.mii.lt/V8-46/Vilnbernar.htm>
46. Janonienė, Rūta. „Vilniaus buvęs Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo bernardinų (kolečių) vienuolynas“. *Lietuvos vienuolynai: vadovas*. Sudarytoja Rūta Janonienė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1998. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://web.archive.org/web/20060909013921/http://vienuolynai.mch.mii.lt/V64-75/Vilnuzupio.htm>
47. Janonienė, Rūta. „Vilniaus (Verkių) buvęs dominikonų vienuolynas, Kalvarijos ir Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai: vadovas*. Sudarytoja Rūta Janonienė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1998. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://web.archive.org/web/20060909080100/http://vienuolynai.mch.mii.lt/V8-46/Vilkalvar.htm>
48. Janonienė, Rūta. „Vilniaus (Verkių) Kalvarijos“. *Sakralusis Vilnius: Piligrimų kelias nuo Aušros vartų iki Kalvarijų*. Sudarytojos Rasa Adomaitienė, Rūta Janonienė. Vilnius: Lietuvos nacionalinis dailės muziejus, 2021, p. 179–250.
49. Janonienė, Rūta; Trilupaitienė, Jūratė. „XVII a. gaidų rankraštis su šv. Pranciškaus raižinių ciklu“. *Acta Academiae Artium Vilnensis*, t. 25: *Paveikslas ir knyga. LDK dailės tyrimai ir šaltiniai*. Sudarytoja Tojana Račiūnaitė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2002, p. 53–80.
50. „Jėga ir grožis jo šventovėje...“ (Ps 96, 6). *Vilniaus arkivyskupijos sakralinės vertybės Bažnytinio paveldo muziejuje*. Sudarytoja Dalia Vasiliūnienė. Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 2013.
51. Jonas Kazimieras Vilčinskis. *Vilniaus albumas*. Sudarytoja ir tekstų autorė Diana Streikuvienė. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2021.
52. Jovaiša, Liudas. „Krikšto vardai XVII a. pirmos pusės Lietuvoje“. *Šventieji vyrai, šventosios moterys. Šventųjų gerbimas LDK XV–XVII a.* Sudarytojas Mindaugas Paknys. Vilnius: Aidai, 2005, p. 147–184.
53. Jovaiša, Liudas. „Mažesniųjų brolių konventualų ordinas“. *Dangaus miestas: Vilniaus vienuolynų palikimas Bažnytinio paveldo muziejuje*. Sudarytoja Dalia Vasiliūnienė. Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 2020, p. 25–29.
54. Jovaiša, Liudas. „Mažesniųjų brolių ordinas“. *Dangaus miestas: Vilniaus vienuolynų palikimas Bažnytinio paveldo muziejuje*. Sudarytoja Dalia Vasiliūnienė. Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 2020, p. 39–43.

55. Jovaiša, Liudas. „Senieji Vilniaus vienuolynai: Tiltas tarp dangaus ir žemės“. *Dangaus miestas: Vilniaus vienuolynų palikimas Bažnytinio paveldo muziejuje*. Sudarytoja Dalia Vasiliūnienė. Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 2020, p. 11–22.
56. Jovaiša, Liudas. *Vilniaus vyskupai ir jų portretai*. Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 2016.
57. Kaladžinskaitė, Auksė. „Brolių dailės užsakymai XVIII a. Vilniuje“. *Dailės istorijos studijos*, t. 2: *Dailė LDK miestuose: poreikiai ir užsakymai*. Sudarytoja Aistė Paliušytė. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2006, p. 147–164.
58. Kałamajska-Saeed, Maria. „Vilniaus Šv. Dvasios bažnyčios Šv. Dominyko paveikslų ikonografinė kilmė“. *Vilniaus dailės akademijos darbai*, Nr. 21: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės barokas: formos, įtakos, kryptys*. Sudarytoja Rasa Butvilaitė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2001, p. 87–94.
59. Kasperavičienė, Audronė. *Šv. Mykolo bažnyčia ir vienuolynas. Istoriniai-menotyriniai tyrimai*. T. 1. Vilnius: Paminklų konservavimo institutas, 1989. PBDF, f. 5, ap. 1, b. 3602.
60. Kennedy, Trinita. „In Search of Authenticity: the Art of the Dominican and Franciscan Orders in the Age of Observant Reform“. *Sanctity Pictured: The Art of the Dominican and Franciscan Orders in Renaissance Italy*. Edited by Trinita Kennedy. Nashville: Frist Center for the Visual Arts, 2014, p. 77–90.
61. Kennedy, Trinita. „Sanctity Pictured: the Art of the Dominican and Franciscan Orders in Renaissance Italy“. *Sanctity Pictured: The Art of the Dominican and Franciscan Orders in Renaissance Italy*. Edited by Trinita Kennedy. Nashville: Frist Center for the Visual Arts, 2014, p. 1–17.
62. Kiaupa, Zigmantas. *Kauno istorija*, I tomas: *Kauno istorija nuo seniausių laikų iki 1655 metų*. Vilnius: Versus aureus, 2010.
63. Klajumienė, Dalia. *XVIII a. sienų tapyba Lietuvos bažnyčių architektūroje*: monografija. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2004.
64. Klajumienė, Dalia. „Bažnyčios altorių, sakyklos, krikštyklos plastika ir ikonografinė programa“, *Tytuvėnų bernardinų bažnyčia ir vienuolynas*, sudarytoja Dalia Klajumienė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2004, p. 119–146.
65. Klajumienė, Dalia. „Palėvenės sakralinio ansamblio architektūra ir dailės paminklai“, *Lietuvos lokaliniai tyrimai. Istorija. Lietuvos valsčiai. Kupiškis*, 8, p. 1–24.
66. Klajumienė, Dalia. „Vilniaus buvęs dominikonų vienuolynas ir Šv. Dvasios bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai*: vadovas. Sudarytoja Rūta Janonienė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1998. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d.
<https://web.archive.org/web/20071005024643/http://vienuolynai.mch.mii.lt/V8-46/Vildvasios.htm>
67. Klajumienė, Dalia. „Vilniaus dominikonų vienuolyno prie Šv. Dvasios bažnyčios pirmo aukšto koridoriaus XVIII a. II pusės sienų tapyba“, *Menotyra* 3(28) (2002), p. 9–17.
68. Klajumienė, Dalia. „Vilniaus (Lukiškių) buvęs dominikonų vienuolynas ir Šv. apaštalų Jokūbo ir Pilypo bažnyčia“. *Lietuvos vienuolynai*: vadovas. Sudarytoja Rūta Janonienė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1998. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d.
<https://web.archive.org/web/20060909013136/http://vienuolynai.mch.mii.lt/V8-46/Villukiskiu.htm>
69. Klajumienė, Dalia. „Vilniaus Šv. Dvasios dominikonų bažnyčia ir vienuolynas“. *Lietuvos bažnyčios*. Sudarytoja Laima Šinkūnaitė. Kaunas: Šviesa, 2009, p. 89–95.
70. Klinkhammer, Karl Joseph. „Die Entstehung des Rosenkranzes und seine ursprüngliche Geistigkeit“, *500 Jahre Rosenkranz, 1475 Köln 1975. Kunst und Frömmigkeit im Spätmittelalter und ihr Weiterleben*, Köln: Erzbischöfliches Diözesan-Museum Köln, 1975, p. 30–50.
71. Kłoczowski, Jerzy. *Krikščionių bendruomenės besikuriančioje Europoje*. Vertė Vytautas Dekšnys. Vilnius: Aidai, 2006.

72. Kruger, Steven F. *Dreaming in the Middle Ages*, Cambridge: Cambridge University Press, 1993.
73. *Kultūros paminklų enciklopedija. Rytų Lietuva*, t. 1. Atsakingasis redaktorius Jonas Varanauskas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996.
74. *La Basilica di San Francesco ad Assisi. The Basilica of St Francis in Assisi*. Edited by Alessandro Vicenzi. Modena: Franco Cosimo Panini Editore Spa, 2015.
75. *L'Arca di San Domenico*. Bologna: Basilica Convento San Domenico.
76. Laucevičius, Edmundas; Vitkauskienė, Birutė Rūta. *Lietuvos auksakalystė: XV–XIX amžius*. Vilnius: Baltos lankos, 2001.
77. Lebedytė, Ramunė. *Buv. Jokūbo ir Pilypo bažnyčia Vilniuje. Vilnius, Lenino aikštė 10. Vietinės reikšmės architektūros paminklas Nr. 52*. Interjero istoriniai-meniniai tyrimai. Vilnius: Paminklų konservavimo institutas, 1987. PPDF, f. 5, ap. 1, b. 3155.
78. *Lietuvos dailininkų žodynas*, t. 1.: XVI–XVIII a. Sudarytoja Aistė Paliušytė. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2005.
79. *Lietuvos dailininkų žodynas*, t. 2: 1795–1918. Sudarytoja Jolanta Širkaitė. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2012.
80. *Lietuvos sakralinė dailė. XI–XX a. pradžia*, t. 1: *Tapyba, skulptūra, grafika. XIV–XX a. pradžia*. Sudarytoja Dalia Tarandaitė. Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2003.
81. *Lietuvos sakralinė dailė. XI–XX a. pradžia*, t. 3: *Bažnytinė tekstilė. XV–XX a. pradžia*. Sudarytojos Gražina Marija Martinaitienė, Eglė Pinkutė. Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2004.
82. *Lietuvos sakralinė dailė. XI–XX a. pradžia*, t. 4: *Auksakalystė. XIII–XX a.*, kn. 1: *Kolekcijos*. Sudarytoja Jolita Liškevičienė. Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2006.
83. *Lietuvos TSR istorijos ir kultūros paminklų sąvadas*. I tomas: *Vilnius*, Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1988.
84. Liškevičienė, Jolita. „Šv. Antano Paduviečio gyvenimo ir stebuklų freskos Vilniaus pranciškonų bažnyčios lubų skliaute: pirmavaizdžiai ir sumanymo rekonstrukcija“. *Meno istorijos studijos*, t. 15: *Iš koduoti atvaizdą: forma, faktas, kontekstas*. Sudarytojos Skaidrė Urbonienė, Asta Giniūnienė. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2024, p. 83–140.
85. *Lukiškių Dievo Motina. Atvaizdo istorijos studija, stebuklų knyga ir jos vertimas*. Sudarytoja Tojana Račiūnaitė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2017.
86. Lunghi, Elvio. *The Basilica of St Francis in Assisi*. Antella (Florence): Scala Group S.p.A., 1996.
87. Machabert, Coralie; Rousseau, Claire, „L’immagine di un fondatore“, Gianni Festa, Augustin Laffay, *San Domenico, Padre dei Predicatori. La vita, la santità, l’eredità*. Bologna: Edizioni Studio Domenicano, 2021, p. 212–216.
88. Maslauskaitė, Sigita; Pauliukevičiūtė, Rita. *Palūšės Šv. Juozapo parapiinės bažnyčios meno vertybių inventorių*. Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 2006. Bažnytinio paveldo muziejaus archyvas.
89. Maslauskaitė, Sigita; Račiūnaitė, Tojana. „Šventųjų atvaizdų teologija ir stebuklai“, *Gyvas žodis, gyvas vaizdas: Fabijono Birkowskio pamokslas apie šventuosius atvaizdus: Pamokslas faksimilė, vertimas ir studija*. Sudarė Tojana Račiūnaitė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2009, p. 122–138.
90. Matuškaitė, Marija. *Procesijų altorėliai Lietuvoje*. Marijampolė: Ardor, 1998.
91. Mickūnaitė, Giedrė, „Psichoanalizė. Interpretacijos gairės“. *Dailėtyra: teorijos, metodai, praktikos*. Sudarytoja Giedrė Mickūnaitė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2012, p. 288–290.
92. Minnich, Nelson H. „The Reform of the Mendicants on the Eve of the Protestant Reformation“. *Identità francescane agli inizi del Cinquecento*. Spoleto: Centro Italiano di Studi sull’Alto Medioevo, 2018, p. 3–47.

93. Moisan, Krystyna S. „Matka Boska Różańcowa“, Krystyna S. Moisan, Beata Szafraniec, *Ikonografia nowożytnej sztuki kościelnej w Polsce*, t. 2: *Nowy Testament. Maryja orędowniczka wiernych*. Warszawa, 1987, p. 44–94.
94. Neff, Amy, „Painting, devotion, and the Franciscans“, *Sanctity Pictured: The Art of the Dominican and Franciscan Orders in Renaissance Italy*. Edited by Trinita Kennedy. Nashville: Frist Center for the Visual Arts, 2014, p. 33–45.
95. *Ne vien Dangus*. Sudarytoja Dalia Vasiliūnienė. Vilnius: Advokatų kontora „Ellex Valiunas“, 2016.
96. Paknys, Mindaugas. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos dailės ir architektūros istorija: žymiausi menininkai*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2013.
97. Paknys, Mindaugas, „Šventųjų kultai LDK XV–XVII a. pradžioje“. *Šventieji vyrai, šventosios moterys. Šventųjų gerbimas LDK XV–XVII a.* Sudarytojas Mindaugas Paknys. Vilnius: Aidai, 2005, p. 15–102.
98. Petkus, Viktoras. *Dominikonai Lietuvos kultūroje*. Vilnius: Petro ofsetas, 2004.
99. Plioplys, Algirdas. „Vieno parodos eksponato istorija“. *Tarp knygų*, 2021 Nr. 11 (754), p. 14–15.
100. *Pranciškonai Lietuvoje*. Sudarytoja Lijana Birškytė-Klimienė. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2017.
101. Račiūnaitė, Tojana; Valečkaitė, Birutė. „Šv. Dominyko ir šv. Hiacinto susitikimai Lietuvos ikonografinėje tradicijoje“. *Šv. Dominykas ir šv. Hiacintas Lietuvoje: aštuoni atminties šimtmečiai*. Sudarytoja Birutė Valečkaitė. Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 2022, p. 191–207.
102. Ratzinger, Joseph (Benediktas XVI), *Asyžiaus malonė*. Iš italų kalbos vertė Ina Jakaitė. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2016.
103. Remecas, Eduardas. „Vilniaus gaisro datavimo problematika: ar tikrai Vilniaus pilis sunaikino 1419 m. gaisras?“. *Lietuvos pilys*, t. 6 (2009), 2010, p. 76–91.
104. Robson, Janet. „The changing imagery of Saint Francis in the Basilica of San Francesco in Assisi“. *Sanctity Pictured: The Art of the Dominican and Franciscan Orders in Renaissance Italy*. Edited by Trinita Kennedy. Nashville: Frist Center for the Visual Arts, 2014, p. 19–31.
105. Rousseau, Claire, „San Domenico predicatore“. Gianni Festa, Augustin Laffay, *San Domenico, Padre dei Predicatori. La vita, la santità, l'eredità*. Bologna: Edizioni Studio Domenicano, 2021, p. 283.
106. Rowell, Stephen C. „Pranciškonų (konventualų) ordino įsitvirtinimas Lietuvoje XV a.: Vilniaus pavyzdys“. *Studia Franciscana Lithuanica*, t. 1: *Pirmieji pranciškonų žingsniai Lietuvoje XIII–XVII a.* Sudarytojas Darius Baronas. Vilnius: Aidai, 2016, p. 32–53.
107. Rumšas, Saulius, OP, „Lietuviškojo leidimo pratarmė“. Jean-René Bouchet, *Šv. Dominykas*. Vertė Eduardas Klimenka. Vilnius: Aidai, 2010, p. 7–9.
108. Rusteikienė, Aurelija. „Švč. Mergelė Marija Škaplierinė Lietuvos XVII–XVIII a. bažnytinėje dailėje“, *Logos* 26 (2001), p. 159–174.
109. Rusteikienė, Aurelija. „Šv. Simono Stoko vizijos ikonografinė tradicija Lietuvos karmelitų bažnyčiose“, *Logos* 72 (2012), p. 149–160.
110. Stoichita, Victor I. *Visionary Experience in the Golden Age of Spanish Art*. Translated by Anne-Marie Glasheen, London: Reaktion Books, 1995.
111. Surdokaitė-Vitienė, Gabija. „Keletas naujų faktų apie vadinamuosius Cezario Šteinbergo altorėlius“. *Kultūros paminklai*, t. 21. Vilnius: Savastis, 2017, p. 208–212.
112. Surdokaitė-Vitienė, Gabija, „Šv. Antano Paduviečio gyvenimas ir darbai Vilniaus pranciškonų bažnyčios skliauto tapyboje“. *Excellentia virtutum: šventieji Lietuvos kultūroje*. Sudarytoja Asta Giniūnienė. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2019, p. 67–104.
113. Szymdki, Ryszard, „Wydatki artystyczne dworu Jana Kazimierza w latach 1650–1653“. *Roczniki humanistyczne*, t. XLVII, zeszyt Nr. 4, 1999, p. 193–212.

114. Šedbaraitė, Edita, *Šv. Pranciškaus Asyžiečio ikonografija Lietuvos baroko tapyboje: magistro baigiamasis darbas*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2008.
115. Šinkūnaitė, Laima. „Pažaislio bažnyčios kupolo daugiafigūrės freskos ikonografija kamaldulių vienuolyno visumos kontekste“. *Logos* 76, 2013, p. 125–141.
116. Šinkūnaitė, Laima. „Tai darykite mano atminimui... Apie Pažaislio bažnyčios zakristijos dekoro ikonografiją“. *Naujasis Židinys-Aidai*, 1999, Nr. 5–6, p. 295–305.
117. *Šv. Dominykas ir šv. Hiacintas Lietuvoje: aštuoni atminties šimtmečiai*. Sudarytoja Birutė Valečkaitė. Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 2022.
118. *Šventojo Kazimiero gerbimas Lietuvoje*. Sudarytojos Neringa Markauskaitė, Sigita Maslauskaitė. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2009.
119. Tioli, Eleonora; Festa, Giani, „Il dipinto “San Domenico a tavola con i suoi frati”“, Gianni Festa, Augustin Laffay, *San Domenico, Padre dei Predicatori. La vita, la santità, l’eredità*. Bologna: Edizioni Studio Domenicano, 2021, p. 216–222.
120. Vaišvilaitė, Irena. *Baroko pradžia Lietuvoje. Dailė*, t. 6. Vilnius: Vilniaus dailės akademija, 1995.
121. Vaišvilaitė, Irena, „Šventųjų kultas XVI a. antroje – XVII a. pirmoje pusėje“. *Šventieji vyrai, šventosios moterys. Šventųjų gerbimas LDK XV–XVII a.* Sudarytojas Mindaugas Paknys. Vilnius: Aidai, 2005, p. 103–146.
122. Vaitkevičius, Gediminas. *Vilniaus sąsiuviniai*, t. 1: *Vilniaus įkūrimas*. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2010.
123. Valečkaitė, Birutė. „Nuo Palermo iki Pavoverės: du Rožinio Dievo Motinos paveikslai Vilniuje, jų pirmavaizdžiai ir sekiniai“, *LKMA metraštis*, t. XLVII, serija A. Sudarytojas Mikas Vaicekuskas. Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2024, p. 277–315.
124. Valečkaitė, Birutė. „Vizijos ir sapnai šv. Dominyko ikonografijoje. XVI–XVIII a. Vilniaus dominikonų ir pranciškonų dailės atvejai“. *Acta Academiae Artium Vilnensis*, t. 106: *Sapnai ir vizijos Lietuvos mene*. Sudarytoja Rūta Janonienė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2022, p. 176–210.
125. Valužytė, Jūratė. *Šventosios Dvasios (Dominikonų) bažnyčia Vilniuje: Istorinė apybraiža*. Vilnius: Paminklų konservavimo institutas, 1990. PBDF, f. 5, ap. 1, b. 3810.
126. Vasiliauskienė, Aušra. „Jericho rožė. Rožinio Švč. Mergelės Marijos atvaizdai XVII–XVIII a. Vilniaus vyskupijoje“. *Sveika, Mergelė! Vilniaus arkivyskupijos marijinės ikonografijos aspektai*. Sudarytoja Tojana Račiūnaitė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, Bažnytinio paveldo muziejus, 2018, p. 155–182.
127. Vasiliauskienė, Aušra. „Rožinio Švč. Mergelės Marijos ikonografija Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Baroko dailėje“, *Logos* 49 (2006), p. 161–171.
128. Vasiliauskienė, Aušra. „Šv. Dominyko atvaizdas Rožinio Švč. Mergelės Marijos ikonografijoje“. *Šv. Dominykas ir šv. Hiacintas Lietuvoje: aštuoni atminties šimtmečiai*. Sudarytoja Birutė Valečkaitė. Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 2022, p. 127–143.
129. Vasiliūnienė, Dalia. „Dešimties vitražų ciklas „Šv. Pranciškaus gyvenimas ir pranciškonų ordino istorija. Pranciškonai Lietuvoje““. *Lietuvos sakralinė dailė*, t. 2: *Šiaulių vyskupija*, d. 2: *Šiaulių dekanatas*, kn. 2: Kairiai – Kurtuvėnai. Sudarytojos Regimanta Stankevičienė, Dalia Vasiliūnienė. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2020, p. 139–146.
130. Vasiliūnienė, Dalia. „Ornamento kaita XVIII a. Lietuvos sakralinėje auksakalystėje“. *Ornamentas: XVI–XX a. I pusės paveldo tyrimai: Mokslo straipsnių rinkinys*. Sudarytoja Aleksandra Aleksandravičiūtė. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2014, p. 119–161.
131. Vasiliūnienė, Dalia. „Pamokslininkų ordinas“. *Dangaus miestas: Vilniaus vienuolynų palikimas Bažnytinio paveldo muziejuje*. Sudarytoja Dalia Vasiliūnienė. Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 2020, p. 55–61.

132. Vasiliūnienė, Dalia. „Pamokslininkų ordino šventųjų reprezentacija Lietuvos bažnyčiose”, *Excellentia virtutum: šventieji Lietuvos kultūroje*. Sudarytoja Asta Giniūnienė. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2019, p. 127–148.
133. Vasiliūnienė, Dalia. „Soriano šv. Dominyko atvaizdo legenda ir istorija“. *Šv. Dominykas ir šv. Hiacintas Lietuvoje: aštuoni atminties šimtmečiai*. Sudarytoja Birutė Valečkaitė. Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 2022, p. 83–98.
134. Vasiliūnienė, Dalia. „Trečiasis regulinis šv. Pranciškaus Asyžiečio ordinas“. *Dangaus miestas: Vilniaus vienuolynų palikimas Bažnytinio paveldo muziejuje*. Sudarytoja Dalia Vasiliūnienė. Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 2020, p. 141–145.
135. Vasiliūnienė, Dalia. *Žemaičių Kalvarija: Piligriminio centro istorija ir dailė XVII–XIX a.* Vilnius: Aidai, 2010.
136. *Vilniaus vienuolijos ir jų lobynai. Šv. arkangelo Mykolo bernardinių vienuolynas*. Sudarytoja ir tekstų autorė Dalia Vasiliūnienė. Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 2019.
137. Vitkauskienė, Birutė Rūta. *Złotnictwo wileńskie: Ludzie i dzieła XV-XVIII wiek.* Warszawa: Neriton, 2006.

Internetinės nuorodos

1. „Abraham van Diepenbeeck“, *RKD Research*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://research.rkd.nl/nl/detail/https%3A%2F%2Fdata.rkd.nl%2Fartists%2F22669#Biografisch>
2. Baglioni, Pina. „The fifteen Promises of the Holy Rosary“, *30Days*, Nr. 09-2007. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. http://www.30giorni.it/articoli_id_15592_13.htm
3. „Bassano, Leandro“, *Web Gallery of Art*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.wga.hu/frames-e.html?/html/b/bassano/leandro/honorius.html>
4. Baužienė, Morta. „Vilniaus Užupio bernardinų vienuolyno namai“. *Architektūros ir urbanistinos tyrimų centras*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://autc.lt/architekturos-objektas/?id=1433>
5. „Beata Juana de Aza, madre de Santo Domingo de Guzmán“, *Todocoleccion*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://en.todocoleccion.net/religious-art/beata-juana-aza-madre-santo-domingo-guzman-1828-ano-beatificacion-dominicos~x138867674#descripcion>
6. „Bernardo Strozzi“, *National Gallery of Art*. Žiūrėta 2024 m. r rugsėjo 17 d. <https://www.nga.gov/collection/artist-info.1910.html>
7. Borrelli, Antonio, „Sant’ Angelo da Gerusalemme (di Sicilia)“, *Santi, beati e testimoni*. Paskelbta 2002 m. lapkričio 19 d. <http://www.santiebeati.it/dettaglio/51875>
8. Bryan, Michael, „Auden-Aerd, Robert van“. *Bryan’s Dictionary of Painters and Engravers*, Vol. I: A–K (3rd ed.). Editor Robert Edmund Graves. London: George Bell and Sons, 1886, p. 57. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://archive.org/details/cu31924092716962/page/57/mode/1up?view=theater>
9. Bryan, Michael, „Frey, Johann Jakob“. *Bryan’s Dictionary of Painters and Engravers*, Vol. I: A–K (3rd ed.). Editor Robert Edmund Graves. London: George Bell and Sons, 1886, p. 525. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://archive.org/details/cu31924092716962/page/525/mode/1up?view=theater>
10. „Carlo Maratta“, *Encyclopaedia Britannica*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.britannica.com/biography/Carlo-Maratta>.
11. „Carlo Maratti“, *The British Museum*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.britishmuseum.org/collection/term/BIOG37145>,
12. „Contacts with Francis of Assisi“, *Provincia Italiana di S. Antonio di Padova dei Frati Minori Conventuali*. Žiūrėta 2025 m. gegužės 1 d. <https://www.santantonio.org/en/content/contacts-francis-assisi>
13. Corona, Giorgio, „Iglesia de Santa Teresa alla Kalsa“, *panormus.es*, Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://panormus.es/Palermo/La-Kalsa/Santa-Teresa-alla-Kalsa.html>
14. „Crocifissione con San Francesco d’Assisi“, *Meisterdrucke*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.meisterdrucke.it/stampe-d-arte/Ugolino-di-Nerio/996571/Crocifissione-con-San-Francesco-d%27Assisi.html>
15. „Dante, san Francesco e i francescani“, *OFMConv*. Paskelbta 2021 m. rugpjūčio 6 d. <https://www.ofmconv.net/en/v-dante-san-francesco-e-i-francescani/>
16. Depoorter, Matthias, „Abraham van Diepenbeeck“, *Baroque in the Southern Netherlands*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://barokinvlaanderen.vlaamsekunstcollectie.be/en/artist/abraham-van-diepenbeeck>
17. de Santi, Angelo. „Litany of Loreto“. *The Catholic Encyclopedia*, Vol. 9., New York: Robert Appleton Company, 1910, Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.newadvent.org/cathen/09287a.htm>
18. „Die Biographie von Gottfried Bernhard Göz“, *Gedenkdaten der Fuggerstadt Augsburg*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <http://www.augsburger-gedenktage.de/Gedenken/Goetz.htm>
19. Dunning, Andrew, „Sol meldunensis (MS Gg.6.42)“, *University of Cambridge: Digital Library*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://cudl.lib.cam.ac.uk/view/MS-GG-00006-00042/14>

20. „Full-page miniature of the dream of Pope Innocent III“, *Bridgeman Images*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.bridgemanimages.com/en/noartistknown/full-page-miniature-of-the-dream-of-pope-innocent-iii-with-dominic-and-another-friar-possibly/nomedium/asset/3296414>
21. „Gerard Seghers. Engelen ondersteunen de bezwijmende H. Franciscus van Assisi“, *rkd.nl*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://rkd.nl/nl/explore/images/46681>
22. „Gerard Seghers“, *National Gallery of Art*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.nga.gov/collection/artist-info.5651.html>
23. „Gerard Seghers“, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.vle.lt/straipsnis/gerard-seghers/>
24. „Giotto. The Vision of the Thrones“, *WikiArt: Visual Art Encyclopedia*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.wikiart.org/en/giotto/the-vision-of-the-thrones-1299>
25. „Heilige Dominicus met rijksappel en hond met brandende fakkel“, *Rijksmuseum*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.rijksmuseum.nl/nl/collectie/RP-P-BI-505>
26. „Heilige Dominicus met rozenkrans en rijksappel en hond met brandende fakkel“, *Rijksmuseum*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.rijksmuseum.nl/nl/collectie/RP-P-1885-A-7905>
27. „Honorius III approving Carmelite rule“, *Bridgeman Images*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.bridgemanimages.com/en/lorenzetti/honorius-iii-approving-carmelite-rule-detail-from-predella-of-altarpiece-for-carmine-by-pietro/tempera-on-wood/asset/593206>
28. „Honorius III confirming the Order of St Dominic. Painting by Cristobal Llorens“, *Meisterdrucke*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. [https://www.meisterdrucke.ie/fine-art-prints/Cristobal-Llorens/1410513/Honorius-III-\(Cencio-Savelli,-pope-from-1216-to-1227\)-confirming-the-Order-of-Saint-Dominic.-Painting-by-Cristobal-Llorens-\(circa-1550-1616\).html](https://www.meisterdrucke.ie/fine-art-prints/Cristobal-Llorens/1410513/Honorius-III-(Cencio-Savelli,-pope-from-1216-to-1227)-confirming-the-Order-of-Saint-Dominic.-Painting-by-Cristobal-Llorens-(circa-1550-1616).html)
29. „Jacob Cromberger“, *Real Academia de la Historia*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://dbe.rah.es/biografias/49355/jacobo-cromberger>
30. „Jacob Frey“, *The British Museum*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.britishmuseum.org/collection/term/BIOG27925>
31. „Joakimas Florietis“, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.vle.lt/straipsnis/joakimas-florietis/>
32. „Klauber“, *de-academic: Academic dictionaries and encyclopedias*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://de-academic.com/dic.nsf/dewiki/772534>
33. Lahayne, Holger; Lukšaitė, Ingė, „Reformacija“. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.vle.lt/straipsnis/reformacija/>
34. „Lanfranco, Giovanni. Cupola vault“, *Web Gallery of Art*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.wga.hu/frames-e.html?/html/l/lanfranc/2/andrea2.html>
35. „Le Gros, Pierre the Younger“, *Web Gallery of Art*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. https://www.wga.hu/bio_m/l/le_gros/biograph.html
36. „Lucas Vorsterman“, *National Portrait Gallery*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.npg.org.uk/collections/search/person/mp10807/lucas-vorsterman>
37. „Maarten van den Enden“, *RKD Research*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://research.rkd.nl/en/detail/https%3A%2F%2Fdata.rkd.nl%2Fartists%2F26235>
38. Mackela, Valdas, „Chiliazmas“, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.vle.lt/straipsnis/chiliazmas/>
39. Madonna and Child between St Francis and St Bernardine of Siena“, *Web Gallery of Art*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. https://www.wga.hu/html_m/g/gozzoli/1early/03fortu1.html
40. „Madonna and Child Enthroned between Saint Francis and Saint Bernardino of Siena“, *Pinacoteca Brera*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://pinacotecabrera.org/en/collezione-online/opere/madonna-con-il-bambino-in-trono-tra-san-francesco-e-san-bernardino/>

41. „Madonna and Child with St. Francis“, *Allen Memorial Art Museum*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://allenartcollection.oberlin.edu/objects/8263/madonna-and-child-with-st-francis>
42. „Madonna dell'Umiltà con san Domenico e donatore“, *Wikimedia Commons*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Madonna dell%27Umilt%C3%A0 con san Domenico e donatore, Maestro delle Tempere francescane 001.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Madonna_dell%27Umilt%C3%A0_con_san_Domenico_e_donatore,_Maestro_delle_Tempere_francescane_001.jpg)
43. „Madonna e Bambino con San Francesco e donatore Fra Jacopo da Montefalco e S. Bernardino di Siena“, *Meisterdrucke*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.meisterdrucke.it/stampe-d-arte/Benozzo-di-Lese-di-Sandro-Gozzoli/100742/Madonna-e-Bambino-con-San-Francesco-e-donatore-Fra-Jacopo-da-Montefalco-%28a-sinistra%29-e-S.-Bernardino-di-Siena-%28a-destra%29,-c.1452-%28pannello%29.html>
44. „Maison Seilhan“, *Tourism in Toulouse*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.toulouse-visit.com/maison-seilhan-maison-de-l-inquisition-saint-dominique/toulouse/pcumid031v5014cc>
45. „Manuscript Cutting“, *V&A*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://collections.vam.ac.uk/item/O90814/manuscript-cutting-master-of-the/>
46. Martin, Reginald, O.P. „The Battle of Lepanto and the Holy Rosary“, *Dominican Friars Province of the Most Holy Name of Jesus*. Paskelbta 2018 m. spalio 3 d. <https://opwest.org/lepanto/>
47. „Martyrdom of Saint Lawrence“, *The Metropolitan Museum of Art*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/362092>
48. McNicholas, John. „Alanus de Rupe“, *The Catholic Encyclopedia*, Vol. 1. New York: Robert Appleton Company, 1907. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <http://www.newadvent.org/cathen/01246a.htm>
49. Mougél, Ambrose. „Dominic of Prussia“, *The Catholic Encyclopedia*, Vol. 5. New York: Robert Appleton Company, 1909. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.newadvent.org/cathen/05112b.htm>
50. Oliger, Livarius. „Rule of Saint Francis“, *The Catholic Encyclopedia*. Vol. 6., New York: Robert Appleton Company, 1909. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <http://www.newadvent.org/cathen/06208a.htm>
51. Pakštas, Balys. „Bernardo Strozzi“, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.vle.lt/straipsnis/bernardo-strozzi/>
52. Parenti, Daniela. „Madonna Enthroned with the Child, St. Francis, St. Dominic, and two Angels“. *Le Gallerie degli Uffizzi*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.uffizi.it/en/artworks/cimabue-madonna-enthroned>
53. „Parma, duomo, cupola, tamburo e pennacchi: Assunzione della Vergine Maria“, *Fondazione “Il Correggio”*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.fondazioneilcorreggio.it/opera/assunzione-della-vergine-maria/>
54. „Parma, San Giovanni Evangelista: Affreschi della cupola e dei pennacchi, fregi della navata“, *Fondazione “Il Correggio”*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.fondazioneilcorreggio.it/opera/affreschi-della-cupola-e-dei-pennacchi-fregi-della-navata/>
55. Pettit, Harry. „Is the Miracle of St Francis of Assisi true?“, *Mail Online*. Paskelbta 2017 m. lapkričio 2 d. <https://www.dailymail.co.uk/sciencetech/article-5042819/700-year-old-myth-St-Francis-Assisi-TRUE.html>
56. „Pieter de Bailliu“, *The British Museum*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.britishmuseum.org/collection/term/BIOG18156>
57. „Points of interest in the Franciscan church and convent“, *Kościół Stygmatów św. Franciszka Serafickiego i Sanktuarium św. Antoniego*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <http://www.warszawa.franciszkanie-warszawa.pl/przewodnik/zabytki-angielski/>

58. "Pope Nicholas V Opening the Tomb of St Francis of Assisi in 1449", *Web Gallery of Art*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. https://www.wga.hu/html_m/l/la_hire/popenich.html
59. "Pope Nicholas V Visiting the Tomb of St Francis of Assisi", *Web Gallery of Art*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. https://www.wga.hu/html_m/d/douffet/nicholas.html
60. „Praying Monk“, *Wikimedia*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Franciszek_Lekszycki_-_Praying_monk_-_MP_3428_MNW_-_National_Museum_in_Warsaw.jpg
61. „Robert van Audenaerde“, *The British Museum*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.britishmuseum.org/collection/term/BIOG17849>
62. Saggi, Ludovico, „Angelo di Sicilia, santo“, *Dizionario Biografico degli Italiani*, Volume 3 (1961), *Treccani*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. [https://www.treccani.it/enciclopedia/angelo-di-sicilia-santo_\(Dizionario-Biografico\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/angelo-di-sicilia-santo_(Dizionario-Biografico)/)
63. „Saint Bernard of Clairvaux“, *The Knights Templar*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.theknightstemplar.org/saint-bernard-of-clairvaux/>
64. „Saint Francis of Assisi in ecstasy after receiving the stigmata“, *Wellcome Collection*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://wellcomecollection.org/works/dnhzkw3d>
65. „Saint François d'Assise en extase se voit réconforté par des anges après sa stigmatisation“, *Louvre*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://collections.louvre.fr/ark:/53355/cl010060865>
66. „Sancti per fidem“, *GregoBase*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. https://gregobase.selapa.net/chant.php?id=2482#source_2
67. „San Francesco che adora il Crocefisso“, *La Collezione d'Arte Mainetti*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. https://www.collezione-m.it/scheda-pittura_San+Francesco+che+adora+il+Crocefisso_23_ita.html
68. „Sebastiano Conca“, *Encyclopaedia Britannica*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.britannica.com/biography/Sebastiano-Conca>
69. „Sebastiano Conca, artist“, *Princeton University Art Museum*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://artmuseum.princeton.edu/learn/explore/resources/writings/5db1d4cd5f1ff70016001c45>
70. „St. Cita's Oratory“, *Il Genio di Palermo: Distretto Sociale Evoluto*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.ilgeniodipalermo.com/en/itinerari/i-tesori-della-loggia/oratorio-di-s-cita.html>
71. „St. Dominic“, *The Thomistic Institute*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://thomisticinstitute.org/order-of-preachers>
72. „St. Dominic and the Rosary“, *Dominican Friars Province of St Joseph*. Paskelbta 2013 m. rugsėjo 10 d. <https://opeast.org/2013/09/st-dominic-and-the-rosary/>
73. „Stebuklas“. *Lietuvių kalbos žodynas*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.lietuviuzodynas.lt/zodynas/Stebuklas>
74. „S. Teresa alla Kalsa“, *Collegamento Nazionale Santuari*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.santuaritaliani.it/santuario/s-teresa-alla-kalsa/>
75. „St Francis Adoring a Crucifix“, *The Nelson-Atkins Museum of Art*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://art.nelson-atkins.org/objects/23899/saint-francis-adoring-a-crucifix>
76. „St Francis Adoring the Crucifix“, *MutualArt*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.mutualart.com/Artwork/St--Francis-adoring-the-crucifix/182B87350B06AE80>
77. „St Francis and St Clara“, *The British Museum*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. https://www.britishmuseum.org/collection/object/P_1868-1114-158
78. „St. Francis and St. Clara venerating the Eucharist“, *Reddit*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. https://www.reddit.com/r/ArtPorn/comments/jtdo9n/oc_portugal_evora_church_of_st_francis_igreja_de/
79. St Francis in the Wilderness“, *The British Museum*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. https://www.britishmuseum.org/collection/object/P_1874-0808-1847
80. „St Francis of Assisi Embracing a Crucifix“, *Amgueddfa Cymru*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. https://museum.wales/art/online/?action=show_item&item=1719

81. Sztorc, Marek, „Lekszycki Franciszek“, *Zabytkowe kościoły diecezji tarnowskiej*. Paskelbta 2016 m. spalio 19 d. <https://www.tarnowskiekoscioly.net/index.php/biogramy/403-lekszycki-franciszek>
82. „Šv. Pranciškus Asyžietis“, *tartle.lt*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. https://www.tartle.lt/lt/kolekcijos/sv_pranciskus_serapinietis.html?page=
83. Šv. Pranciškus“, *LIMIS*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.limis.lt/greita-paieska/perziura/-/exhibit/preview/20000006387162>
84. Tarallo, Antonio, „L’immagine più antica di san Francesco“, *San Francesco*. Paskelbta 2021 m. liepos 17 d. <https://www.sanfrancescopatronoditalia.it/notizie/francescanesimo/1%E2%80%99immagine-pi%C3%B9-antica-di-san-francesco-51846>
85. Tarandaitė, Dalia. „Šv. Pranciškus tarp pranciškonų danguje“. *LIMIS: Lietuvos integrali muziejų informacinė sistema*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. https://www.limis.lt/greita-paieska/perziura/-/exhibit/preview/20000001672630?s_id=NLwCxEaS803ZFdcD&s_ind=1&valuable_type=EKSPONATAS
86. „The Lamentation of Christ with Saint Francis“, *Wikimedia Commons*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Peter_Paul_Rubens_-_Pi%C3%A8ta_avec_Saint-Fran%C3%A7ois.jpg
87. „The Virgin and Child enthroned amid angels, with in the foreground Sts Simon Stock and John of the Cross“, *The British Museum*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. https://www.britishmuseum.org/collection/object/P_1917-1208-782
88. „The Virgin and Child enthroned on a pedestal with five saints and numerous angels, after Maratti“, *The British Museum*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. https://www.britishmuseum.org/collection/object/P_1917-1208-476
89. Thurston, Herbert; Shipman, Andrew. „The Rosary“, *The Catholic Encyclopedia*, Vol. 13. New York: Robert Appleton Company, 1912. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.newadvent.org/cathen/13184b.htm>
90. „Title page“, *PESSCA: Project on the Engraved Sources of Spanish Colonial Art*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://colonialart.org/artworks/5249c>
91. „Vilniaus Bernardinų ansamblyje atsiveria senosios freskos ir naujos erdvės“. *Centrinė projektų valdymo agentūra*. Paskelbta 2019 m. rugpjūčio 13 d. <https://www.cpva.lt/naujienos/8/vilniaus-bernardinu-ansamblyje-atsiveria-senosios-freskos-ir-naujos-erdves:236>
92. „Vilniaus dominikonų vienuolyno statinių ansamblio Šventosios Dvasios bažnyčia“, *Kultūros vertybių registras*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/add3ea4c-0965-471c-a1ef-efe155cce7c5>
93. „Vizija“. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://tzz.lt/v/vizija/>
94. Woeckel, Gerhard, „Göz, Gotfried Bernhard“, *Neue Deutsche Biographie*, Berlin: Duncker & Humblot, 1964. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://daten.digital-sammlungen.de/0001/bsb00016322/images/index.html?seite=600>

Summary

St. Francis of Assisi (Giovanni di Pietro di Bernardone, 1181/1182-1226, canonised in 1228) and St. Dominic (Domingo de Guzmán, de Caleruega, 1171/1173-1221, canonised in 1234) are probably the most famous saints of the Middle Ages. They were also contemporaries, often compared to each other. Both saints began their activities at almost the same time, when the Catholic Church was in crisis because of heresies, internal stagnation, and the need for spiritual renewal. Initially, they were both criticised and treated with caution by the hierarchs of the Church. Shortly afterwards, two new monastic orders, the Friars Minor (Franciscans, 1209) and the Order of Preachers (Dominicans, 1216), were founded with the approval of the Popes. Before the death of their founders, they had gained thousands of followers in various European countries.

Historiography often draws attention to the gap between the personalities of the two saints and their presentation in early sources. St. Francis fascinated his contemporaries, but the legends that developed after his death hindered the knowledge of him as a person. It was a problem already for the second generation of Franciscans. In 1228, at the behest of Pope Gregory IX (Ugolino de Segni, di Anagni, ~1170-1241), the Franciscan Tommaso da Celano (~1185-1265) wrote "The First Life of St. Francis" (*Vita prima*) which was supplemented by subsequent biographical texts written by the same and other authors. In 1266, it was ordered to destroy all of them, except for the biography written by St. Bonaventure (Giovanni di Fidanza, Bonaventura da Bagnoregio, 1221-1274, canonised in 1482) in order to put an end to the constant debate about St. Francis' monastic ideal. The Franciscans began to proclaim their founder's perfect following of Christ, not only in sermons and books, but in works of art as well. The most impressive iconographic programme was created in the Basilica of St. Francis in Assisi, where the saint was reburied in 1230.

The authors who have written about St. Dominic usually associate him with a distinctive charisma, paradoxically described as a lack of charisma. He is called a bland, anonymous, "disappearing" saint, for whom it is difficult to find a suitable, distinctive description. The historiography often points out the lack of sources: there are only a few letters written by the saint himself, and his first biography, included in a book by Bl. Jordan of Saxony (Iordanus de Saxonia, de Alania, ~1190-1237, beatified in 1826) "On the Beginnings of the Order of Preachers" (*Libellus de principiis Ordinis Praedicatorum*, 1231-1234), which in fact tells more about the origins of the Order than the personality of its founder. This text was written at the beginning of the canonisation process. At the same time, the first images also appeared, presenting Dominic as a member of the Order of Preachers and a saint. Such presentation is called a memory, ordered by the Church and the Order, a schematisation of the historical figure according to the notion of sanctity. The Dominican authors stress that the "disappearing personality" should be related to the way the

founder himself perceived his role, focusing on the common mission of the salvation of souls. In any case, St. Dominic seemed to identify with his Order, so radically that in the 19th century historiography he was accused of participating in the Inquisition, which was in fact established after the saint's death.

As early as the 4th decade of the 13th century, Dominican and Franciscan missionaries reached the territory of Lithuanian tribes. Members of both mendicant orders served at the court of Mindaugas (?-1263), King of Lithuania, and Gediminas (1275-1341), Grand Duke of Lithuania. The latter's capital city, Vilnius, was first mentioned in 1323 in a letter, which also referred to the houses of prayer of both Franciscans and Dominicans. Returning to Vilnius before the Baptism of Lithuania (1387), the Franciscans built the monastery and the Church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary. They also served in the Church of St. Nicholas, Church of St. Anne (in the territory of the Lower Castle of Vilnius), and Vilnius Cathedral: the first two bishops of Vilnius belonged to the Order of Friars Minor. The convent of Franciscan Observants (known as Bernardines in Poland and Lithuania) was founded in Vilnius in 1469, and in the early 16th century this branch of the Friars Minor built the present Church of Sts. Francis of Assisi and Bernardine of Siena. In 1495, the Convent of the Immaculate Conception of the Blessed Virgin Mary was established by Franciscan Observant (Bernardine) sisters of the Third Order of St. Francis. They also founded a strictly cloistered community in 1594, next to the Church of St. Michael, finished in 1629. The Dominicans received the Church of the Holy Spirit in 1501, and a monastery was founded next to it. Their second convent was established in the suburb of Lukiškės in 1642, and the third in the suburb of Verkiiai in 1662. The Church of Sts. Philip and James, and the Church of the Discovery of the Holy Cross, were both built by these Dominican communities in the 18th century. Together with the Franciscans and Dominicans, the iconographic traditions of their founders reached Lithuania. They had already been quite clearly developed and took on forms specific to the local context. Exact (or less exact) repetitions, copies of artworks and sequences of graphic works were enriched with additional meanings that were important for the monastic communities here.

Problem and Object of the Research

In this context, the chosen problem of the doctoral research in the field of art history becomes clear: the significance of the traditions of monastic communities of the Grand Duchy of Lithuania for the spread of iconographic types of works of art. The term of iconographic types refers to groups of images that combine recurring compositional schemes in a variety of works: altar and other paintings, frescoes, graphic prints, sculptures, examples of goldsmithing and textile.

The object of the research are the images of St. Francis and St. Dominic, created in the 16th-mid 19th century using various techniques and attributed to the Franciscan and Dominican monasteries in Vilnius. They deepen the problem in two aspects. First of all, it is possible to speak about the spread of iconographic types of these saints in Vilnius only in a fragmentary way. A large part of the artworks described in the sources has not survived, and there is no data on the images that may have appeared from the first Franciscan and Dominican missions to the beginning of the 16th century. Secondly, in analysing the cases of images of St. Francis and St. Dominic, it is important to take into account not only the traditions of the monastic communities, but also the aforementioned gap between the personalities of saints and their representation, which emerged already in the first decades after their death. It is known that Christian iconography is not usually characterised by an attempt to convey portrait likeness, but rather by an emphasis on highlighting the qualities that make it possible to call a person a saint. Therefore, when looking at the works under study, it is worth asking how the saints are presented. What do the images reveal about them and how do they attempt to convey sanctity? This way, it is possible to grasp the expression of features of saints and theological ideas presented in sacral art.

The choice of iconography St. Francis and St. Dominic for the research was determined by the fact that their lives, activities, and cult histories developed in parallel. Their similarities give the analysis a more stable basis in the traditions of Christian iconography than a case study of a single saint. The differences between the two personalities and their iconography also allow us to get a broader and more detailed impression of the expression of features of saints and theological ideas in religious art at different stages of formation of iconography. The choice of the problematics connected with the Grand Duchy of Lithuania refers to the local historical and cultural context and limits the scope of the research chronologically. The oldest known works of art depicting St. Francis and St. Dominic in Lithuania date back to the early 16th century. The traditions of monastic art continued even after the Third Partition of the Polish-Lithuanian Commonwealth in 1795, until the closure of all the Franciscan and Dominican convents in Vilnius by the decision of the administration of the Russian Empire in the middle of the 19th century. This decision was a fundamental one for the decline in the number of images of St. Francis and St. Dominic in the second half of the 19th century. It also led to the destruction of some of the artworks mentioned in the sources. Due to it, a big part of the heritage of monastic communities was dispersed, ending up in parish churches, museums or private collections.

Particularly affected were the libraries of the Vilnius monasteries, which undoubtedly contained many graphic images of St. Francis and St. Dominic. Searching for them in Lithuanian and foreign libraries, archives, and private collections requires a thorough separate research, which was not undertaken in this work. So far, the research was limited to the paintings, frescoes,

sculptures, examples of goldsmithing and textile from Vilnius Franciscan and Dominican convents and churches.

Aim and Objectives

The aim of the research is to discuss how the features of saints and theological ideas that present sanctity are expressed in the iconography of St. Francis and St. Dominic according to the examples of artworks from Vilnius Franciscan and Dominican convents, created in the 16th – mid 19th century.

Objectives of the research:

1. To collect visual and textual material about the images of St. Francis and St. Dominic that used to belong to the Franciscan and Dominican convents in Vilnius in the mentioned period of time.
2. To discuss tendencies of presentation of St. Francis and St. Dominic significant in Vilnius through the analysis of the genesis of their iconography.
3. To present the influence of historical circumstances on the spread and change of the iconography of both saints in Vilnius convents.
4. To analyse the images of St. Francis and St. Dominic from Vilnius Franciscan and Dominican convents on the basis of the hagiographic sources and earlier iconographic examples that influenced Franciscan and Dominican art.

Sources and Literature

The sources supporting the research can be divided into three groups. The first one is the iconographic sources: images of both saints published in catalogues of sacred art, monographs and articles in the field of art history, and the previously unpublished images of St. Francis and St. Dominic from the Franciscan and Dominican convents in Vilnius, which were active until the mid-19th century.

The second group of sources are archival documents providing information about the artworks that belonged to the Dominican convents of the Holy Spirit, Sts. Philip and James, the Discovery of the Holy Cross, the Franciscan Conventual monastery of the Assumption of the Blessed Virgin Mary, the Franciscan Observant (Bernardine) monastery of St. Francis of Assisi, the Bernardine Sisters convents of the Immaculate Conception of the Blessed Virgin Mary and St. Michael. Inventories, visitation records, income and expenditure books of the forementioned convents and their churches often mention or give more detailed descriptions of iconographic

examples. This is particularly useful in order to find out which iconographic types of images of St. Francis and St. Dominic existed in Lithuania during the period under research, although they have not reached our days.

The third group of sources is hagiographic literature or texts related to the veneration of saints, which influenced the iconography of St. Francis and St. Dominic at various stages of its formation. First of all, they include the papal bulls by Gregory IX, *Mira circa nos* (1228) and *Fons sapientiae* (1234), which confirmed the canonisation of St. Francis and St. Dominic. Also, the first descriptions of the lives of both saints are of particular importance: “The First Life of St. Francis” by Tommaso da Celano and “On the Beginnings of the Order of Preachers” by Bl. Jordan of Saxony. Later hagiographic texts or their fragments related to the theme of dissertation were also analysed: “The Legend of Three Companions” (*Legenda trium sociorum*), written according to the stories told by the companions of St. Francis, “The Life of St. Francis of Assisi” (*Legenda maior*) by St. Bonaventure, a collection of legends from the first half of the 14th century “The Little Flowers of St. Francis” (*Fioretti di San Francesco*), biographies of St. Dominic compiled by Petrus Ferrandi and Costantino Medici, “The Lives of the Brethren of the Order of Preachers” (*Vitae Fratrum Ordinis Praedicatorum*) by Gérard de Frachet, “The Golden Legend” (*Legenda aurea*) by Jacobus de Voragine, the testimony of Bl. Cecilia Cesarini (1203–1290, beatified in 1891), one of the first Dominican nuns, and a joint encyclical declared in 1255 by the Dominican Master General Humbert of Romans (~1190-1277) and the Franciscan Minister General Bl. John of Parma (1208-1289, beatified in 1777). These sources are complemented by texts that attest to the emergence of later legends and the iconography associated with them: the documents of receiving the Portiuncula Indulgence, the writings of Alanus de Rupe (Alain de la Roche, ~1428-1475), and the legend of the Portrait of Soriano. The tradition of juxtaposing St. Dominic and St. Francis in Italy in the 14-15th century is evidenced by the presentation of both saints in Dante Alighieri's (1265-1321) “Divine Comedy” (*La Divina Commedia*) and in the text of one of the religious dramas staged in Florence. The hagiographic texts and some of the images are supplemented with references to the Holy Scripture which help to understand some aspects of devotion to St. Francis and St. Dominic.

During the writing of this dissertation, the insights of Regis J. Armstrong and Christie Fengler Stephany have been particularly helpful in understanding the origins of the tradition of the juxtaposition of the two saints and its embeddedness in the popular consciousness. Other studies on the veneration of both saints, early Franciscan and Dominican art and later traditions (such as the Portiuncula Indulgence, the Portrait of Soriano, the devotion of the Rosary) were also useful. Valuable information was found in the literature on the observant movements of the mendicant orders, the concept of the icon and the representation of visions in art. The artistic heritage of the Dominican and Franciscan convents in Lithuania in the 16th-19th centuries has attracted

considerable attention from historians and art historians. These studies, which provide various insights into the images discussed and the context of their creation, formed the main part of the list of literature.

Methods of Research

Three main, complementary research methods were used to achieve the objectives of the research. First of all, the selection of images of St. Francis and St. Dominic and information about them would be impossible without the analytical, descriptive method of iconography, which helps to establish the rules for the representation of the characters and plots. Not only is the main task of iconographic research important (to identify the content of the artwork and to answer what is depicted) but also the insights that usually extend and complement it. They include the need to take into account the written sources reflecting the time and the environment of the creation, the historical and social context and the ideas it has generated, and the links to religion and its symbolism, particularly significant in the case of the images in question.

For an appreciation of the significance of all these aspects, the study of the images of St. Dominic and St. Francis requires an interpretative iconological method, which is used to reveal the meaning of the artwork in its historical and cultural context. Iconology is characterised by the interpretation of the artwork in the cultural environment of its time, paying attention to the ideas of the epoque, its mentality, philosophy and sources of faith. This interpretation provides an opportunity to answer the question of what the differences and similarities in the iconography of the founders of the Dominican and Franciscan orders reveal about the cultural context of the monastic activity in the Grand Duchy of Lithuania, and to present the influence of historical circumstances on the adoption and adaptation of certain types of iconography.

Finally, in order to discuss how the features of saints and theological ideas are expressed in the iconography of St. Francis and St. Dominic, an additional problem arises. Works of art (or biographical texts presenting a particular image of a saint) allow to know personalities who lived eight centuries ago, but they also convey the artists' (or storytellers') distinctive point of view alongside authentic information. Therefore the study of the images of St. Francis and St. Dominic, which provide information about the personalities themselves and their significance in the Catholic Church, requires the method of visual anthropology. It analyses the human relationship with the images in order to find its expression specific to the person, the community, the place, and the time. It is important to note the understanding of the object of visual anthropology: its research focuses on the relationship of the human being to the images that participate in culture, as well as on the function of images, including the aim to visually represent the person. It could be said that the

various images of the saints created under different conditions eventually replace the saints themselves, but at the same time they remain the only way of accessing their personalities from the present point of view. On the other hand, an image with a religious function must indicate “something more” than just the person depicted. Usually, iconographic studies make only fragmentary references to attempts to convey the sanctity, as if it were taken for granted or, on the contrary, as a feature of the artwork that is too difficult to grasp. The methods of visual anthropology also cover this area of human relations with images.

Novelty and Relevance

The significance of this dissertation is related to the need to expand the research on the monastic communities of the Grand Duchy of Lithuania, as it allows to evaluate the local heritage in the context of European and global Christian culture. The iconography of St. Francis and St. Dominic clearly makes this possible, too, but it has so far been studied in a rather fragmentary way. Some artworks, such as the fresco cycle in Vilnius Bernardine Church, are surprisingly valuable also for the contribution of art historians, who have discovered fascinating cultural links in the way they visually express traditions and ideas that are important to monastic communities. Similar links can certainly be shown by an analysis of the iconography of the founders of the Order of Preachers and Friars Minor. It allows for a new reflection and appreciation of the conceptuality of sacred art by delving into the different layers of iconography: the historical context of the creation of the images, the references to the person depicted but not directly known, and finally the attempt to convey complex theological ideas through symbols. A comparison of the images of St. Francis and St. Dominic shows the compositional principles used in a similar cultural setting. This enables the study of the form of sacral works of art to be linked to the fields of history, anthropology, religious studies, and the theological meaning of iconography. Thus, this study is particularly valuable because of its interdisciplinarity, which encourages us to see the field of art history in a broad cultural context.

Structure

The dissertation consists of an introduction, three parts of research, conclusions, lists of archival, published sources, literature, web links used for the research, and annexes.

The first part of the dissertation is devoted to a discussion of the origins of iconography of St. Francis and St. Dominic, and the tendencies observed in the 13th-15th centuries: changes in their commemoration, references highlighting the ideal of following Christ, as well as the juxtaposition

of the two saints. These tendencies allow us to get to know the background of the research and the problem already visible in it (and still relevant today): the gap between the personalities of St. Francis and St. Dominic and their presentation.

The second part presents the material gathered during the research on the Franciscan and Dominican convents that were active in Vilnius until the middle of the 19th century, and the images of St. Francis and St. Dominic that used to belong to these monastic communities. It allows us to discuss the historical circumstances that influenced the spread and change of the iconography of both saints, and also illustrates the problem of analysing the tradition of the representation of St. Francis and St. Dominic in Vilnius due to the fragmentary preservation of its heritage.

The third part of the dissertation is dedicated to the analysis of the surviving artworks, or those that were recorded in photographs or engravings. According to the insights of Hans Belting, the images that became the object of the research were divided into narrative and iconic ones. The first group presents saints in historical time: it includes episodes of their lives and miracles recorded in documents or mentioned in later accounts. The second group shows the figure of the saint as if it was outside of time, shining in the glory of sanctity in eternity. In the chapters, the iconographic types of images are examined in relation to the hagiographic sources that influenced their emergence and development, as well as the primary images that may have influenced the artworks in Vilnius. During the analysis, the question raised is how St. Francis and St. Dominic are presented. It allows us to draw attention to features of saints and theological ideas that express sanctity.

The annexes include pictures of examples of the early images of St. Francis and St. Dominic, images of these saints from Franciscan and Dominican convents in Vilnius, two tables presenting data on all known local images discussed in this dissertation (the list of all images mentioned in the sources and the comparison of numbers of surviving, captured in photographs or lithographs to non-surviving images), and pictures of contextual images related to showing St. Francis and St. Dominic in narrative and iconic types of visual representation.

Part 1: The Formation of Early Iconography of St. Francis and St. Dominic and the Emergence of the Tradition of Their Juxtaposition

This contextual part of the study presents schemes and ideas for expressing sanctity that became entrenched in the early iconography of St. Francis and St. Dominic. However, they were also often reflected in the examples of the Franciscan and Dominican art in Vilnius in the 16th–mid-19th centuries.

1. 1. The Commemoration of St. Francis and St. Dominic and its Changes in Italy in the 13th Century

The first chapter examines how the image of both saints was formed in the first texts and depictions that appeared in Italy in the 13th century. St. Francis was buried in Assisi, St. Dominic in Bologna, therefore their early cult developed most prominently in these cities. Over the course of several decades, attitudes towards the decoration of their burial places and the creation of images changed dramatically. This corresponded to the changes within the Franciscan and Dominican Orders: for both communities, it was necessary to evaluate the significance of their founders and to refine the directions of activity that would correspond to their will, and at the same time - to the needs of the Church. St. Dominic and St. Francis indicated and transmitted to their communities a common apostolic mission. It corresponded to the reform programme envisaged by the popes in response to the challenges that arose at the beginning of the 13th century. Therefore, developing together, performing similar tasks and taking into account each other's experience, the two orders eventually became similar. At the end of the 13th century, the saints who founded the Friars Minor and the Order of Preachers (and became their symbols) were also presented in a similar way.

1. 2. Early Images of St. Francis and St. Dominic: Highlighting the Ideal of Christ

The second chapter discusses the main ways of the transition from unique personalities of St. Francis and St. Dominic, who often surprised their contemporaries, to rather similarly schematized depictions in works of art. Many differences can be observed between the early images of St. Francis and St. Dominic, primarily due to the different development of their cult in the first decades after the death of both saints. There were fewer depictions of St. Dominic, and his image as a saint was not developed as boldly. However, the early iconography and hagiography of the Franciscan and Dominican founders reveal very similar tendencies of moving away from the presentation of physical features and approaching the ideal of Christ. The texts of the biographies and images told not so much about appearance of the saints (only a few details remembered by contemporaries were highlighted), but about their character features and miracles, reminiscent of the activities of Jesus. The term of the *Second Christ*, which became commonly used to describe St. Francis, was explained in impressive fresco cycles, which have no analogues in Dominican art of the same period. Despite that, such themes as the restoration of the Church or the importance of preaching were developed in the iconography of both St. Francis and St. Dominic.

1. 3. The Origin and Development of the Tradition of Juxtaposing St. Dominic and St. Francis in the 13th–15th Centuries

The third chapter presents the tradition, begun by Pope Gregory IX in the bulls of canonisation of both saints. When canonising the two founders of monastic orders, Gregory IX presented them using symbols that brought them closer to two large groups of medieval society – soldiers and farmers. The symbolism of the Church Militant was matched by the vision of the prophet Zechariah, which became the axis of the Bull of Canonisation of St. Dominic (*Fons sapientiae*). Chariots drawn by pairs of horses allowed Gregory IX to present the different stages of the history of the Church. In the last of them, he highlighted the role of the Order of Preachers and Friars Minor, led by St. Dominic and St. Francis. Relying on the chiliastic ideas of Joachim of Fiore, Pope Gregory IX presented St. Dominic and St. Francis as eleventh-hour workers tending the Lord's vineyard. This way, the Pope showed them as the last saviours of humankind on the eve of the end of the world, and the symbols of their Orders.

These ideas were immediately interpreted in the works of other authors (for example, in the “Legend of St. Dominic” by Petrus Ferrandi). In the 1240s, the growing tension between the Franciscans and Dominicans was illustrated by different versions of the legend of the vision of Pope Innocent III, and the efforts to overcome this opposition were expressed by stories about meeting and friendship of St. Dominic and St. Francis that appeared simultaneously in Thomas of Celano's “The Second Life of St. Francis” and Bartholomew of Trent's “The Legend of St. Dominic”. Based on the context of *Fons sapientiae*, in 1255 the superiors general of the Dominicans and Franciscans invited the brethren of both orders to overcome common challenges and cultivate mutual love by presenting the example of St. Francis and St. Dominic. This invitation may have influenced Gérard de Frachet: in 1260, he first recorded the legend about the vision that confirmed the common mission of both saints, and their fraternal meeting. This story was later repeated in “The Golden Legend” by Jacobus de Voragine. Therefore, the juxtaposition of St. Dominic and St. Francis is inseparable from the events of the middle and second half of the 13th century: the rivalry between the Franciscans and the Dominicans, and the desire to overcome it by presenting the fraternity of their founders.

The tradition of juxtaposing St. Dominic and St. Francis became particularly strong in the 14th–15th centuries, and its manifestations can be seen in the literary, artistic, and theatrical works of that time. Dante's “Divine Comedy” had a great influence on the spread and consolidation of this tradition in the popular consciousness. Drawing on the images proposed in the texts of Gregory IX and other 13th-century authors, Dante urged the Franciscans and Dominicans of his time to understand their common mission and to show mutual respect, taking as an example the founders of

their orders. The popularity of the “Divine Comedy” may have encouraged the spread of a common iconography of St. Francis and St. Dominic (possibly also the depiction of both saints in Heaven). The common role of the Franciscans and Dominicans in the history of the Salvation of humankind was also presented in religious plays performed in Florence in the 2nd half of the 15th century, based on the story about appeasing the Lord’s wrath through the ministry of St. Dominic and St. Francis.

Bearing this context in mind, it is possible to better understand what meaning the Franciscans and Dominicans probably gave to the images of the founders of their orders at the time when the oldest examples of them were created in Vilnius. These were not “portraits” of historical personalities, but symbolic figures that concentrated a lot of meaning: the examples of the saints’ lives and following Christ, the role of “the last saviours of the humankind”, and the significance of representing the mission of their orders. It was tried to visually tell all this to the members of the Friars Minor and the Order of Preachers, as well as the faithful who came to their churches. The tradition of juxtaposing St. Francis and St. Dominic, continued in later centuries in European art, led to the depiction of the Dominican saints (and not, for example, the Carmelites, whose convent was already established in Vilnius at that time) among the frescoes of the early 16th century in the Franciscan Observant Church. The adopted schemes of depiction also corresponded to the local historical context: the activities of the disciples of St. Francis and St. Dominic, which had begun in Vilnius together already in the first half of the 14th century.

Part 2: Images of the Founders of Orders in Franciscan and Dominican Convents in Vilnius

The second part of the dissertation is dedicated to presenting the spread and change of the iconography of St. Francis and St. Dominic in the environment of the Vilnius Franciscan and Dominican convents. It analyzes the collected visual and textual material about the images which existed in Vilnius in the 16th–mid-19th centuries, the circumstances of their creation, and the piety associated with them. The information is chronologically grouped into two chapters. The first one discusses the context of the establishment of Franciscan and Dominican convents in Vilnius from the late 14th century to the first half of the 17th century, the images of St. Francis and St. Dominic created at that time, and changes in iconography after the Council of Trent. The second presents the restoration of the convents after the 1655–1661 war with Moscow and Sweden, and after the disasters that devastated the city in the first half of the 18th century: the Northern War, the plague epidemic, and fires. The photographs of artworks (Annex No. 2) are grouped according to the convents the recorded works are related to. In the table provided (Annex No. 3. 1), the themes of the

works that have not survived are also indicated (if it is possible) according to the reviewed archival documents and literature. This way, the extent of the spread of the images of St. Francis and St. Dominic in Vilnius and the changes in iconography in different periods are more accurately conveyed. When discussing them, questions of the themes, types and materials of the images were raised.

The research of the images of St. Francis and St. Dominic in the Franciscan and Dominican convents in Vilnius inevitably remains fragmentary. Information found in the sources about the works that existed but have not reached our days helps to better understand the extent of the losses. Also, it is impossible to tell how many images that are not mentioned in the sources existed. This problem also determined the chronological limits of the research: although the earliest examples of the iconography of both saints in Vilnius have survived from the beginning of the 16th century, there is no doubt that they existed earlier. The activity of the Franciscans in the late 14-15th century in Vilnius, as well as the return of the Dominicans to the city at the turn of the 16th century, allow us to expect that images of both St. Francis and St. Dominic could be seen in the newly founded convents and their churches at that time. Therefore, this dissertation explores a local representational tradition “standing on an invisible foundation”. Its origins could be described only based on surviving later images and fragmentary hints about lost artworks that belonged to it.

2. 1. Franciscan and Dominican Convents in Vilnius in the late 14th – first half of the 17th century

The initial period of the establishment of monasteries in Lithuania is characterized by a small number of sources and, in the general context of public piety of that time, a relatively small influence of monastic communities in popularizing their saints. Veneration of St. Francis and St. Dominic was concentrated mainly in the environment of Franciscan and Dominican convents. The Reformation (its first supporters reached the Grand Duchy of Lithuania in 1520-1530s) became a challenge for all monastic communities. However, the rapid establishment of new convents in the first half of the 17th century demonstrated the success of the Catholic Reformation in Lithuania. The abundance of images created at that time and changes in iconography were influenced by the decisions of the Council of Trent (1545–1563). Unfortunately, not many images of St. Francis and St. Dominic from this period of time have survived; it is not known how many of them were destroyed during the war with Moscow and Sweden, known as the Deluge, which devastated Vilnius in 1655–1661. However, it can be noted that the period from the end of the 14th century to the first half of the 17th century in Vilnius was particularly dynamic in terms of both the themes of images and stylistics (transitioning from late Gothic to Renaissance and Baroque artistic expression), as well as the establishment of new Franciscan (4) and Dominican (2) convents.

It is likely that as early as the end of the 14th - the beginning of the 15th century, images of St. Francis could be seen in four Vilnius' churches, related to the Franciscans: of the Assumption of the Blessed Virgin Mary, St. Nicholas, St. Anne (in the Lower Castle territory) and Vilnius Cathedral, in which the Chapel of Sts. Andrew and Francis was built in 1397. Considering the popularity of the depiction of St. Francis with St. Dominic in Europe in the 14th century, it can be expected that examples of iconography presenting their common work to the Church could have appeared in Vilnius, but they are not mentioned in the historical sources of that time. The first hint at the presence of the Altar of St. Francis (and therefore his image) in the Franciscan Church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary reached our days only from the first half of the 16th century.

Franciscan Observants (Bernardines) reached Vilnius in 1469 and received significant support from the rulers. Circa 1506–1520, their Church of St. Francis of Assisi was rebuilt and decorated with frescoes, through which the monks presented their community and the founder of the order: scenes of his activities, prayers, and stigmatization. These frescoes include the oldest images in Vilnius of not only St. Francis, but also St. Dominic. In post-Tridentine works of the late 16th–early 17th century, scenes of stigmatization and miracles associated with the stigmata were especially popular, as well as presentation of St. Francis' close relationship with Christ and his cross, and stories about the veneration of sacred images.

Most probably both communities of Franciscan Observant (Bernardine) Sisters (of the Convent of the Immaculate Conception of the Blessed Virgin Mary and the Convent of St. Michael) had images of St. Francis in the common rooms and used them for personal devotion. However, both convents were devastated in 1655–1661. In the Church of St. Michael, only the marble high altar, the monuments of the Sapiehas, and the painting of the Blessed Virgin Mary survived from the first period of establishment. St. Francis could have been depicted on the side wing of the latter painting, and his image must certainly have been on the first wooden Altar of St. Francis.

The center of the Dominicans was the Church of the Holy Spirit and the convent founded next to it. Although images of the founder of the Order of Preachers have not been found in the surviving fragments of frescoes from the 16th century and the early 17th century in the convent, it is likely that they existed. In the early 16th century, the first Altar of St. Dominic with his image may have been installed in the Church of the Holy Spirit, perhaps renewed during later reconstructions. Since 1581, altars or processional flags with a scene of the Mother of God giving the Rosary to St. Dominic may have been created in the environment of the Rosary Brotherhood that was active in this church. However, the images of St. Dominic from this period are not mentioned in the sources of the first Church of St. Philip and James, or the Church of the Holy Trinity served by the Dominicans.

In total, more than twenty images of St. Francis and St. Dominic could have been created between the end of the 14th century and the first half of the 17th century in Vilnius. The vast majority of the surviving scenes (16) depict St. Francis and are related to the Franciscan Observant (Bernardine) convent. The cycle of frescoes in the northern nave of the Bernardine Church, created before 1521, is particularly valuable, and includes ten scenes telling about the piety, activities and miraculous events of St. Francis. One of them also contains the oldest known image of St. Dominic in Lithuania, presenting the common mission of the Franciscans and Dominicans in appeasing the Lord's wrath. Four scenes are dedicated to the theme of the establishment of the Friars Minor and the Rule of St. Francis. The others present the power of prayer of St. Francis, stories about the wounds of Christ he received, and the miracles associated with them. The theme of stigmata remained popular in images created later in the Bernardine environment, for example, in fragments of frescoes painted in the convent corridor at the turn of the 16th and the 17th century. At that time, iconography showing St. Francis' relationship with Christ and respect for the cross was also frequent. They were supplemented by scenes expressing the post-Tridentine respect for the images of saints and the importance of devotion to the Blessed Virgin Mary.

Other images of St. Francis and St. Dominic that existed between the end of the 14th century and the first half of the 17th century in Vilnius can only be discussed hypothetically. The altar of St. Francis in the Franciscan Conventual Church must have been decorated with his image before the fire of 1533. In the Bernardine Church, consecrated in 1521 with the title of St. Francis of Assisi, he was honoured both on the main and side altar. It is likely that in the 16th century, the Dominicans installed an altar of St. Dominic in the Church of the Holy Spirit. Also, a cycle of scenes from the life of St. Francis was destroyed in 1655–1661 in the Bernardine Church, as well as the Altar of St. Francis in the Bernardine Sisters Church of St. Michael. There is a lack of even minimal information about other images of both saints, which could have been created in the environment of the Franciscan and Dominican convents and churches of Vilnius in this period of time.

2. 2. The Development of Convents in the Second Half of the 17th – Mid-19th Century

The period discussed in the second chapter includes the constant efforts of the citizens of Vilnius to restore the town devastated by wars, plague epidemics, and fires. Most of the images of St. Dominic and St. Francis have survived from this epoch. The chapter presents the circumstances of their creation, their location in the church or convent, as well as subsequent storage when all Franciscan and Dominican monasteries in Vilnius were closed by the Russian Empire administration.

During the war of 1655–1661, the city occupied by the Moscow army was devastated by a seventeen-day fire, and most of the previous works of art were destroyed or stolen. Others were completely changed, such as the miraculously preserved painting of *Our Lady of the Sapiehas* – repainted and given a new iconography. After the war, Bishop of Vilnius Georgius Bialozor (~1622–1665) established the Verkiai Calvary, which he entrusted to the Dominicans from the Convent of the Holy Spirit. Other Franciscan and Dominican convents and churches were restored and decorated. After the Northern War and the fires of the first half of the 18th century, they were rebuilt once again. In 1812, almost all the churches in Vilnius were devastated by Napoleon's army. The buildings were repaired, and some of the works begun in the second half of the 18th century were completed (for example, the decoration of the dome of the Church of the Holy Spirit), but only a few new images of St. Dominic and St. Francis were created.

The uprising against the Russian Empire in 1830–1831 led to a wave of closures of Catholic monasteries in the former territory of the Grand Duchy of Lithuania. The Dominican monasteries of the Holy Spirit and Sts. Philip and James were closed in 1844, in Verkiai – in 1850. After the uprising in 1863, Franciscan Conventual and Bernardine convents were liquidated, as well as the Bernardine Sisters' community of the Immaculate Conception of the Blessed Virgin Mary. The Bernardine Sisters' Convent of St. Michael was closed in the 1880s. The Bernardine and all three Dominican churches remained open as parish churches, but the Church of St. Michael and the Franciscan Conventual Church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary were closed.

The latter was turned into an archive storage, its interior furnishings were destroyed, frescoes painted white, and paintings, liturgical vessels, and other artworks were scattered. The restoration of the church's late Baroque decor is currently being completed, and two frescoes with images of St. Francis have been discovered. The frescoes on the convent facade have probably not survived, as has the altar painting depicting *Stigmatization of St. Francis*, which was famous for its miracles. However, another painting (*St. Francis Receiving the Portiuncula Indulgence*) from the second half of the 17th century was saved, as well as the decoration of the sacristy cupboard door, and the Rococo monstrance, both containing images of St. Francis of Assisi.

In the Bernardine Church, sixteen images of St. Francis and one of St. Dominic from the second half of the 17th - mid-19th century were preserved. The stigmatization scene was depicted in seals created before 1667, fresco in a niche on the church facade, and painting from 1665, but no later images of this theme have survived. The tradition of honouring the Passion of Christ was continued in the painting *The Crucifixion* with the image of St. Francis embracing the cross, and in one of the procession flags. From the 18th century, the painting *St. Francis Receiving the Portiuncula Indulgence* has survived, as well as three depictions of *Apotheosis of St. Francis*, two images of this saint praying in the grotto, and two medallions, one of which depicts the full figure of

St. Francis, and the other - his profile. Some of the works that were in the Bernardine church and convent are only preserved in photographs, as they disappeared during the Soviet era when the church was closed and turned into a warehouse for the then State Institute of Art.

There is no information found about the images of St. Francis that were in common rooms of the Convent of the Immaculate Conception of the Blessed Virgin Mary or used for private devotion by the Bernardine sisters. However, it is worth noting that the late 18th – early 19th century fresco *St. Francis among the Angels*, which was found and restored in 2019, was painted in the Bernardine Church above the sisters' balcony and could be best seen by the members of their community gathered there during the Mass. From the Church of St. Michael, the antependium of the altar of St. Francis has survived, although both paintings of this altar (depicting St. Francis receiving the Portiuncula Indulgence and holding the Crucified) have disappeared. The painting *The Blessed Virgin Mary with the Child Jesus, venerated by St. Francis and St. Bernardine (Madonna of the Sapietas)* is currently kept in the Vilnius Cathedral. It is likely that one of the later scenes of the stigmatization of St. Francis, created in the late 17th– early 18th century, also belonged to the Bernardine Sisters of St. Michael.

In the interior of the Dominican Church and Convent of the Holy Spirit, St. Dominic is represented in eight artworks from the second half of the 18th – mid-19th century: a relief decorating the pulpit, a molding in the Altar of Our Lady of the Rosary, painting in the same altar, as well as another painting in the Altar of St. Dominic, a stained glass window of the presbytery, two frescoes in the convent corridor and one in the church, above the Altar of St. Dominic. In two frescoes of the church porch and one in the dome, St. Francis can be seen together with St. Dominic. The processional altar of the Rosary Brotherhood with a painting from the second half of the 18th century is preserved in the Church Heritage Museum in Vilnius, as well as the two oldest images of St. Dominic found in the Church Holy Spirit: embroideries on two dalmatics and a painting *Meeting of St. Dominic and St. Francis*. However, it is not known whether the latter two artworks originally belonged to the Dominican convent of the Holy Spirit. All earlier images of the founder of the Order of Preachers in this convent were destroyed by fires and wars. Among them were at least two paintings of *St. Dominic of Soriano*, and scenes commissioned by the Rosary Brotherhood. Despite these losses, the heritage of the Convent of the Holy Spirit greatly enriches the iconography of St. Dominic in Lithuania.

Three surviving images of St. Dominic from the Church of St. Philip and James were created in the late Baroque period. The wooden sculpture of St. Dominic decorated the facade of the church together with the paired image of St. Hyacinth since the middle of the 18th century. Two paintings were painted for the altars of St. Dominic and Our Lady of the Rosary in the second half of the 18th century. However, the second one has lost its decorations during the Soviet times and

raises questions about its authenticity. Other images of the founder of the Order of Preacher have not reached our days: the stucco sculpture created in 1764, the painting decorated with silver decorations and precious stones, which was venerated in the first altar of St. Dominic in the early 18th century, and the image of the Blessed Virgin Mary of the Rosary that was in the church at the same time and possibly included the figure of St. Dominic.

In the Church of the Discovery of the Holy Cross in Verkiai Calvary, rebuilt and consecrated in 1772, the late Baroque side altar dedicated to St. Dominic at that time has survived. However, it is not known what the painting of the saint that was in it looked like. The only image of St. Dominic that reached our times in this former Dominican ensemble is a painting depicting the saint receiving the Rosary. Most probably it already was in the church in 1830, but it is not known when it was created. Another scene of the Blessed Virgin Mary giving Rosary to St. Dominic and St. Catherine of Siena was depicted in the processional altar of the first quarter of the 19th century, but only fragments of it were preserved.

The studied sources mention 21 images from the second half of the 17th century (17 of St. Francis, 3 of St. Dominic, including frescoes with the images of both saints placed next to each other on the facade of the Bernardine Church; one painting of common iconography was also created). 16 of them have survived or were captured in photographs. Franciscan art at that time continued the previously popular themes of the stigmatization of St. Francis, the veneration of the Eucharist and the symbols of Christ's Passion, and tried to express respect for the Mother of God. Images of Our Lady of the Rosary spread in Dominican art, although in Vilnius during this period they are represented only by one scene on liturgical vestments, other surviving examples of this theme are later.

Artworks from the first half of the 18th century are quite rare: only 5 images of St. Francis have survived, and 8 are mentioned in the sources. Information about 5 works depicting St. Dominic has been found, but they have not survived. There are much more examples of iconography from the second half of the 18th century: out of 42 known works depicting both saints, 23 have survived or were captured. Although images of the founder of Friars Minor are mentioned in the sources more often (27 artworks; St. Dominic's – 13), fewer of them have survived or been photographed (St. Francis' – 10, St. Dominic's – 11). This situation arose due to the destruction of the heritage of the Franciscan Conventual church and convent in Vilnius. In the 18th century iconography of St. Francis in Vilnius, the themes of *Receiving the Portiuncula Indulgence*, *Apotheosis of St. Francis*, *Contemplation of the Crucified* are relatively common. In the surviving 18th century images, St. Dominic is usually depicted with a cross, a book and a lily. His iconography was particularly enriched by the decoration of the Church and Convent of the Holy Spirit: it includes examples of the *Soriano Miracle*, the *Vision of Appeasing the Lord's Wrath*, the

scene of the *Establishment of the Order of Preachers*, which are extremely rare in Lithuania, and the variety of scenes of receiving the Rosary.

The images of both saints were incorporated into the façade of the Bernardine Church in the second half of the 17th century. The common iconography was also emphasized in the Dominican Convent of the Holy Spirit. Two frescoes painted in the porch of this church in the second half of the 18th century depict *The Dream of Pope Innocent III* and *The Meeting of St. Francis and St. Dominic*, the same theme is expressed in a painting from the second half of the 17th century. Both saints are also seen together in the dome fresco, completed by 1814.

The list of surviving images of St. Francis and St. Dominic, as well as additional information about artworks that used to be in the Franciscan and Dominican convents in Vilnius, but have not survived, allow us to better imagine the cultural richness of these monastic communities and their attention towards presenting their founders through art. The remains of heritage from the 16th– first half of the 17th century are fragmentary, but the surviving scenes testify to the devotion to St. Francis as the *Second Christ*, the attention to the significance of his stigmatization, and the reverence for Christ, His cross, and the Eucharist promoted through the example of this saint. Images created after the war that devastated the city in 1655–1661 often show the trust in the protection of the Blessed Virgin Mary. Inventories of convents restored after the Northern War and fires are surprising in the abundance and diversity of works of art that used to be in churches and convents. These artworks highlighted the importance of St. Francis and St. Dominic through images, in which scenes of visions were particularly popular. Images created throughout the whole period from the early 16th century to the mid-19th century prove that Franciscan and Dominican art also expressed respect for the founder of the other order by composing the figures of both saints together.

Part 3: The Diversity of Iconography of St. Francis and St. Dominic in Vilnius Convents

In the third part of the dissertation, the iconography of St. Dominic and St. Francis is analyzed based on examples of the Franciscan and Dominican art in Vilnius in the 16th–19th centuries. The first chapter discusses narrative images created to present the presence and activities of both saints in historical time. They convey events recorded in documents or mentioned in later stories and established in historical memory, episodes of the lives and miracles of the saints. The second chapter is dedicated to artworks in which St. Francis and St. Dominic are depicted as being outside the boundaries of time. These are paintings, moldings, sculptures, fragments of goldsmithing depicting only the figure of the saint, as well as images in which the saints are

depicted venerating Christ, the Virgin Mary, or the Holy Trinity, and showing believers an example of respect.

When analyzing the artworks, it was important to delve into the circumstances of the emergence and development of each iconographic type, and therefore to examine the earliest known hagiographic texts or those that influenced later changes in the images. In this context, recalling the circumstances of the creation of each artwork (if they are known), the activities of the Vilnius Franciscans and Dominicans who lived in different periods become clear, as well as the connection of ideas important to them with the tradition of depicting the founders of their orders. From the images preserved in Vilnius, recorded in photographs or engravings, one can try to trace how the development of religious thought in different eras changed the images of St. Francis and St. Dominic, what features of directly unknown personalities were presented, and how theological ideas were conveyed.

3. 1. Stories of the Lives and Miracles of Saints

The chapter, divided in two sections, analyzes iconographic types related to the depiction of historical events and episodes of miracles, visions, and dreams.

As the examples of Vilnius Franciscan and Dominican art prove, the depiction of historical events (3. 1. 1) is often problematic for several reasons. The iconographic schemes that artists rely on are often removed from the descriptions of events presented in the sources or they attempt to connect several events. Moreover, even the stories recorded in early sources may contradict each other or be overshadowed by later legends that establish themselves in historical memory and hide earlier narratives. Therefore, the analyzed images of St. Dominic and St. Francis reflect not so much historical events as their memory and reflection.

The scenes of the *Approval of the Rule of the Order of Friars Minor* and the *Establishment of the Order of Preachers* are similar in their meaning – an indication of the official recognition of the two mendicant orders. In the surviving examples of the Franciscan and Dominican art in Vilnius – frescoes from the early 16th century and the second half of the 18th century – a similar iconographic scheme is repeated: the meeting of the Pope, symbolizing the hierarchy of the Church, and the founder, humbly addressing him, representing his order. In both cases, the founders are accompanied by figures of followers painted on a smaller scale, and other scenes connected with the development of both orders are painted nearby. The late Baroque Dominican scene was presented in a more realistic way, while in the early 16th century explanatory texts were incorporated in order to emphasize the action of God during the event and to show its connection with the stigmatization of St. Francis.

The composition of the *Meeting of St. Dominic and St. Francis* is based on the idea of conveying equality and brotherhood of both saints and their Orders. The narrative, which crystallized in 1260s, became popular in both Franciscan and Dominican art, although the two examples of the scene preserved in Vilnius are associated only with the Dominicans. Their similarity with other images of the scene preserved in Lithuania allows to state that there probably existed a prototype, which had a great influence on both the Dominican and Franciscan local communities for several centuries. A different relationship between the saints is expressed in the scenes depicting the meeting between the founders of both Orders and their younger brethren. The composition of the fresco *St. Anthony receiving from St. Francis the task of preaching the Holy Scripture* shows the respect of St. Anthony of Padua for the founder of the Order of Friars Minor, whose blessing and permission to teach theology led to the fulfillment of St. Anthony's vocation. His figure expresses humility, while St. Francis shows his fatherly love for the younger member of his community.

The narrative images presenting stories about miracles, visions, and dreams (3. 1. 2) form the most numerous and complex group of iconography of St. Francis and St. Dominic in Vilnius. They show the saint as an example of a person who had a relationship with God in his life. This relationship is demonstrated through events that testify to God's action in the person's life. The comparison of similar stories and their transfer into works of art reflects several aspects of the concept of sanctity.

In the Franciscan art in Vilnius (both Conventual and Observant), the events from the life of St. Francis, reminiscent of the activities or miracles of Christ, were often depicted. These Christomimetic miracles (corresponding to the activities of Jesus, depicting the stigmatization of St. Francis, or providing interpretations of this event) became very important in the iconography of St. Francis since the beginning of its development. In Vilnius, the most popular narrative theme of this type is the *Stigmatization of St. Francis*, which most strongly expresses the identity of the saint as the *Second Christ*. The first biographers of St. Dominic also highlighted his similarity to Christ through stories about the multiplication of bread, the expulsion of demons, the healing of the sick and other miracles. Some of them were also transferred to the iconography of St. Dominic, but their equivalents in Vilnius do not exist or have not been found.

Other narrative images convey the saint's connection with God through stories of visions seen by the saint himself or related to him. They supplemented the biographies of St. Francis and St. Dominic until the end of the 13th century. The oldest of them – the visions and dreams of St. Dominic's mother, godmother, and master of theology – testified to the saint's uniqueness even before his birth, thus expressing the belief that God is the first to choose his disciples and accompany them throughout their lives. Stories about this connection between St. Dominic and

God, especially important for the community he founded, became symbols not only of the saint, but also of the entire Order of Preachers. St. Dominic and St. Francis also represent their orders in images created according to later accounts of visions not described in the earliest biographies. The images of *Pope Innocent III's dream* and the *Vision of Appeasing the Lord's Wrath* present both saints not only as perfect examples for their brethren, but also as God's intended saviours of the Church and humankind. In addition to changes from late Gothic to late Baroque style, the examples of the *Vision of Appeasing the Lord's Wrath* from the early 16th century Bernardine and the 18th century Dominican fresco cycles got different interpretations: presenting the unity of Franciscans and Dominicans in the service of the Church, or highlighting the role of St. Dominic as an intercessor for humankind.

The concept of the recipients and transmitters of heavenly graces was particularly developed through the late 14th century legend of St. Francis receiving the Portiuncula Indulgence, and the 15th century narrative about St. Dominic receiving the Rosary. Several similarities can be seen in both legends and in the changes of their depiction. The most important of these is the role attributed to both saints as the recipients and transmitters of heavenly graces. This aspect of the concept of sanctity allowed the legend of St. Francis vision of Christ and the Mother of God giving the indulgence, as well as Alan de Rupe's story of St. Dominic's alleged vision of the Blessed Virgin Mary and the prayer she taught, to emerge and become popular. Their iconography eventually broke away from the original stories and the images that conveyed them, approaching the typical Baroque expression of visions. Both stories were transformed into a presentation of the moment of encounter between the representatives of "Heaven" and "Earth" taking place, highlighting the saints' role in communicating with the representatives of Heaven and transmitting the graces they granted.

Another important aspect of sanctity is the status of St. Francis and St. Dominic as the heavenly intercessors for the orders they founded, confirmed through the visions the brethren saw and commemorated in iconography. A vision of a throne in Heaven reserved for St. Francis, seen by one Franciscan friar and told by St. Bonaventure in his *Legenda maior*, was painted in Vilnius Bernardine convent in the 18th century. It was important as a reminder of the spiritual value of St. Francis' modesty and humility, as well as a confirmation of his status as the Order's patron. A similar role was assigned to the image of the Altar of St. Dominic in the Church of the Holy Spirit. It depicts the 17th century legend of the portrait of St. Dominic, miraculously obtained in Soriano from the Mother of God as a confirmation of the saint's significance in Heaven, encouraging his veneration. In both iconographic types, the heavenly honour of the saints is presented in connection with seemingly simple aspects of their features and activities: in the case of St. Francis, humility, and in the case of St. Dominic, chastity and the proclamation of the Word of God.

3. 2. Iconic Images of St. Francis and St. Dominic

In the second chapter, two groups of images are discussed. The first one includes paintings, moldings, sculptures, and goldsmith's works depicting only the figure of St. Francis or St. Dominic. The second is images in which St. Francis and St. Dominic are incorporated as adorants, showing an example of veneration of a more important person – Christ, the Blessed Virgin Mary, or the Holy Spirit. The forms, methods of execution, and functions of all these artworks are different, but their essential difference from the narrative images analyzed in the previous chapter is their more pronounced iconic nature. It allows us to present not a specific event described in hagiographic sources, but rather the saint as a person, whose image recalls the reasons for his sanctity and creates the opportunity for the believer to turn to him as an intercessor in Heaven. This feature is most evident in church altar paintings, but the figures of saints were similarly composed in other works as well.

The iconic images of St. Francis (3. 2. 1) preserved in Vilnius are attributed to the 17–19th centuries and include examples of paintings, frescoes, and goldsmith's art. Their variety allows to notice several trends in depiction. In the 17th century paintings from the Bernardine Convent, the scenes of apotheosis of the saint includes visual or textual references to the virtues of St. Francis, his renunciation of worldly temptations (also important in the iconography of St. Dominic), and his resemblance to Christ. Meanwhile, two frescoes of the same theme, created in the late 18th - early 19th century, present the saint exalted in Heaven, without attempts to explain the reasons for his sanctity. The stigmata, depiction of the Lamb, and reverence for the Crucified Christ became the main attributes of St. Francis, indicating his closeness to Christ in most of the images. The authors of the altar paintings in the Church of St. Michael and the Church of Sts. Francis of Assisi and Bernardine of Siena tried to help the viewer empathize with the saint's example of a personal connection with Christ and contemplation of his suffering. The functions of the artworks are very diverse. Paintings that were intended for veneration in church altars and convents simultaneously performed a representational function, presenting St. Francis as the founder and representative of the Order of Friars Minor, showing an example of his life and faith. The latter function is combined with decorativeness in frescoes and goldsmith's art, highlighting the respect given to St. Francis.

The iconic images of St. Dominic in Vilnius (3. 2. 2) continued the Dominican tradition of presenting the origins or history of the Order of Preachers through the figure of its founder. The altar painting from the Church of Sts. Philip and James, dedicated to the veneration of the saint, represents the entire Dominican Order through the figure and attributes of the founder, remind his activities and example of sanctity. A similar representative function was also performed by the stucco molding incorporated in the pulpit of the Church of the Holy Spirit, which had to strengthen

the preaching brethren through the example of St. Dominic. In the niches of the facade of the Church of Sts. Philip and James, the Order of Preachers was presented by two representative sculptures: the founder St. Dominic and St. Hyacinth, who was particularly important to the local community. They also served as adorants for the image of Our Lady of Lukiškės depicted in the center. Although only three artworks of this type presenting St. Dominic survived in Vilnius, they reveal the various functions of iconic images and the differences in materials associated with them. An example of painting was created for veneration in the altar, while the relief and sculpture perform more of a representational and decorative function.

Already in the early iconography of St. Francis and St. Dominic in the 13th century, it became customary to depict them as adorants (3. 2. 3), incorporated into the images of Jesus Christ or the Blessed Virgin Mary. This was done in an attempt to highlight the significance of these persons through the saints expressing veneration and setting an example of respect. The term „adorant“ refers not only to the visible act of veneration, often conveyed in images by the gestures and expressions of the saints, but also to their inner state. Thus, the depiction of adorants presents not only the person they are venerating - at the same time, the deepest love and devotion of the saints themselves is shown. However, the adorant always remains a secondary character, whose main task in the composition is to direct the viewer's gaze to a more important person or a symbol representing him.

In Vilnius, only the Franciscan images from the 16th–18th centuries, showing St. Francis as an adorant of Christ, His Cross, or the Eucharist, have survived. All of them belonged to the Vilnius Bernardine convent, encouraging reflection on the suffering of Jesus, his sacrifice on the Cross, and in the post-Tridentine period – the presence of Christ in the Eucharist. The main example of St. Francis as an adorant of the Mother of God in Vilnius is also associated with the Franciscan Observant art. It is the painting from the Bernardine Sisters' Church of St. Michael, depicting *The Blessed Virgin Mary with the Child Jesus venerated by St. Francis and St. Bernardine of Siena*. The Dominican art in Vilnius is represented by a fresco in the dome of the Church of the Holy Spirit. It presents various saints as adorants of the Holy Spirit, grouped according to the invocations of the Litany of All Saints. In this artwork, St. Dominic and St. Francis are depicted together, alongside other founders of other monastic orders. It can be noted that the depiction of St. Francis as an adorant is incomparably more frequent in surviving works of art: both in altarpieces intended for devotion and in images that perform a decorative or representational function.

Conclusions

Images of St. Francis and St. Dominic, attributed to the Franciscan and the Dominican art in Vilnius in the 16th-mid 19th centuries, was undoubtedly influenced by the tendencies of the presentation of both saints that began to take shape in Italy in the 13th century. The most important of them is the commemoration highlighting the qualities that were consistent with following the example of Christ, the proclamation of the Gospel, and the mission of renewal of the Church. This juxtaposition of the two saints and the orders they represent is reflected in hagiographic stories and iconography. The tradition of juxtaposing the founders of the Friars Minor and the Order of Preachers was established by Pope Gregory IX. In the Bull of the Canonisation of St. Dominic (1234), he outlined the common role of both saints in the history of Salvation of humankind. Similar ideas were echoed in later texts promoting Dominican and Franciscan communion, exemplified by the fraternity of the founders of the two orders. The legends about the common mission, meeting and friendship of St. Dominic and St. Francis appeared from 1260 onwards. In the 14-15th centuries, they were established in the consciousness of elite and popular culture: in literature (particularly significant was the presentation of the saints in Dante's "Divine Comedy"), art, and in theatre. The iconographic types that crystallised at that time continued to develop in the territories of Franciscan and Dominican missions.

The earliest images of St. Francis and St. Dominic in Vilnius reached our days from the early 16th century. However, the activity of both orders in the city and their attention paid to spreading the piety of the founders suggests that earlier depictions also existed. During the researched period, at least 108 images of St. Francis and St. Dominic have been recorded in the sources describing convents and churches of Conventual Franciscans, Observant Franciscans (Bernardines), Bernardine sisters, and Dominicans in Vilnius and its suburbs. Of this number, 65 artworks are captured in photographs and engravings, most of them were created in the second half of the 18th century. Around two thirds of all these images represent St. Francis (out of 76 recorded in the sources, 43 have reached our days or were captured in photographs and engravings). The number of images of St. Dominic is smaller (with 17 surviving out of the 27 mentioned in the sources). Both saints are seen together in five surviving scenes. Despite the fragmentary nature of the written sources and the great loss of art from Vilnius convents, the surviving works show a change in themes. In the images of the 16th and the first half of the 17th centuries, the most popular was the emphasis on the connection with the Passion of Christ. After the Council of Trent, it was supplemented by scenes that convey reverence for the Eucharist and the images of saints. Images created in the second half of the 17th century show a greater emphasis on devotion to the Blessed Virgin Mary. In the 18th century, the specificity of the late Baroque style and the development of the image of saints as intercessors led to more frequent depiction of St. Francis and St. Dominic in dramatic visionary scenes or exalted in Heaven.

Based on the hagiographic sources, it can be observed that the narrative images of St. Francis and St. Dominic often combined elements of several stories by adapting them to the schemes used in the iconography of various saints. In the scenes depicting the Pope meeting the saint (as the founder of the Order of Friars Minor or of the Order of Preachers), the Order's respect for the hierarchy of the Church is highlighted. The iconography of the meeting between St. Francis and St. Dominic, the equivalence and fraternity of their Orders is expressed, while in the depiction of the founders of the Orders with their younger brethren, the paternal love of the former and the humility of the latter is usually emphasized. In depictions of the visions, St. Francis and St. Dominic are usually seen as saviours of humankind, recipients of God's graces and mediators between Heaven and Earth. This status is confirmed by their posthumous miracles, the stories of which have also been transposed into iconography. The group of artworks depicting miraculous visions is the most numerous. It flourished in late Baroque art, when the legends found in the hagiography of St. Francis and St. Dominic were presented in a particularly evocative way. The main difference is that the concept of sanctity as similarity to Christ is much more pronounced in the iconography of St. Francis. His images in Vilnius also include examples of his apotheosis and composition of his figure as an adorant who honours Christ, the cross, the Eucharist, or the Mother of God. Similar images are not found in the iconography of St. Dominic in Vilnius, although his images in some of the scenes of Our Lady of the Rosary or the facades of the churches of Sts. Philip and James and Sts. Francis of Assisi and Bernardine of Siena can be attributed to his depiction as an adorant. In the dome of the Church of the Holy Spirit, St. Francis and St. Dominic are depicted together, worshipping the Holy Spirit in Heaven with other saints. This recalls the common address to them in the Litany of All Saints, reflecting the tradition of juxtaposition begun by Pope Gregory IX. The attributes used in the composition of the figures of both saints expressed the features important to the communities of their Orders. In the case of St. Francis, his humility, similarity to Christ, and adoration of the Crucified Christ was emphasized the most. For St. Dominic, his chastity and preaching the Word of God became the most frequently expressed.

In some cases, several works on similar themes survived. They reveal different interpretations that are relevant to a particular community and its epoch, as well as changing trends in visual expression. For example, in the cycles of frescoes created in the early 16th century in the Bernardine Church, and in the second half of the 18th century in the Dominican convent, there is a shift from a visual teaching based on textual records and encoding theological insights in symbols, to a dramatic storytelling that evokes the wonder of faith through the sensitivity. Throughout the whole period under study, there is a noticeable use of earlier examples of iconography, often reaching Vilnius through graphic works. The paintings, frescoes, sculptures, works of goldsmithing and textile that adorned the Franciscan and Dominican convents and churches, testify to the

exceptional respect that the monks and nuns living in Vilnius in the 16th-mid 19th century showed for the founders of their orders, as well as their efforts to know St. Francis and St. Dominic (as far as possible) and to present them to others on the basis of the rich iconographic tradition and the artistic tendencies of their own epoque. The examples of lives of these saints highlighted in the images showed the way of knowing Christ and expressed the Franciscan and Dominican way of life, encouraging the brethen and all the faithful to strive for holiness.

Apie autorę / About the author

Birutė Kabašinskienė (Valečkaitė, g. 1991) baigė Kultūros istorijos ir antropologijos bakalauro studijas Vilniaus universiteto Istorijos fakultete (2009–2013) ir Religijos studijų magistrantūrą Vilniaus universiteto Religijos studijų ir tyrimų centre (2013–2015). 2019–2024 m. studijavo menotyros doktorantūroje Vilniaus dailės akademijoje. Nuo 2014 m. dirba Vilniaus arkivyskupijos Bažnytinio paveldo muziejuje, nuo 2022 m. – Lietuvos kultūros tyrimų institute, Dailės istorijos ir vizualiosios kultūros skyriuje.

Birutė Kabašinskienė (née Valečkaitė, b. 1991) graduated from Vilnius University, Faculty of History, with a Bachelor's degree in Cultural History and Anthropology (2009–2013), and the Centre for Religious Studies and Research of Vilnius University with a Master's degree in Religion Studies (2013–2015). She studied History and Theory of Arts Doctoral Studies in Vilnius Academy of Arts in 2019–2024. She has been working in the Church Heritage Museum of the Vilnius Archdiocese since 2014, and in the Lithuanian Culture Research Institute, Department of Art History and Visual Culture, since 2022.

Mokslinės publikacijos disertacijos tema / Scholarly publications related with the topic of the dissertation

1. Birutė Valečkaitė, „Įkvėpimas ir įamžinimas: grafikos reikšmė šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus XVIII a. atvaizdams Vilniuje“ [Inspiration and Immortalization: the Importance of Graphics for the 18th Century Images of St. Dominic and St. Francis in Vilnius], *Ingrida Korsakaitė (1938–2024): „Idomiausia man yra grafika“*. *Festschrift*. Sudarytojos Giedrė Jankevičiūtė, Laima Laučkaitė. Vilnius: Lietuvos dailės istorikų draugija, Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2024. Leidinys rengiamas spaudai.
2. Birutė Valečkaitė, „Nuo Palermo iki Pavoverės: Du Rožinio Dievo Motinos paveikslai Vilniuje, jų pirmavaizdžiai ir sekiniai“ [From Palermo to Pavoverè: Two Paintings of Our Lady of the Rosary in Vilnius, their Prototypes and Sequels]. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. XLVII, serija A. Sudarytojas Mikas Vaicekaskas. Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2024, p. 277–315.
3. Birutė Valečkaitė, „Vizijos ir sapnai šv. Dominyko ikonografijoje. XVI–XVIII a. Vilniaus dominikonų ir pranciškonų dailės atvejai“ [Visions and Dreams in the Iconography of St Dominic. Cases of the 16th–18th c. Dominican and Franciscan Art in Vilnius], *Acta Academiae Artium*

Vilnensis 106: *Sapnai ir vizijos Lietuvos mene*. Sudarytoja Rūta Janonienė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2022, p. 167–201. ISSN 1392-0316; eISSN 2783-6843.

4. *Šv. Dominykas ir šv. Hiacintas Lietuvoje: Aštuoni atminties šimtmečiai* [*St Dominic and St Hyacinth in Lithuania: Eight Centuries of Memory*]: parodos katalogas. Sudarytoja Birutė Valečkaitė. Vilnius: Bažnytinio paveldo muziejus, 2022. ISBN 978-609-8151-24-4.

5. Birutė Valečkaitė, „Šventojo Dominyko ikonografija: asmuo, atvaizdas ir šventumo perteikimo problema“ [The Iconography of Saint Dominic: The Person, the Image, and the Problem of Expressing Holiness]. *Religija ir kultūra*, Nr. 16-17(2015). Sudarytoja Danutė Bacevičiūtė. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2018, p. 18–38. DOI: 10.15388/Relig.2015.2.

Mokslo renginiuose skaityti pranešimai disertacijos tema / Presentations on the topic of the dissertation at scholarly events

1. Birutė Valečkaitė, „*Stemus simul*. Bendros šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus ikonografijos kilmė, vystymasis ir pavyzdžiai Lietuvos dailėje“ [*Stemus simul*. The Origin, Development, and Examples of the Common Iconography of St. Dominic and St. Francis in Lithuanian Art]. Nacionalinė mokslinė konferencija *Antikos ir Viduramžių tyrimai 2024*, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas [National scholarly conference *Studies in Antiquity and the Middle Ages 2024*, Vilnius: Lithuanian Culture Research Institute], 2024-05-17.

2. Birutė Valečkaitė, „Trys strėlės netipiškai tipiškuose atvaizduose: Šv. Dominyko vizijos XVI ir XVIII amžiaus versijos“ [The Three Arrows in Atypically Typical Images: 16th and 18th Century Versions of *St Dominic's Vision*]. Tarptautinė doktorantų konferencija *Keliai link idėjos. Įkvėpimas – įgyvendinimas – interpretavimas*, Praha: Karolio universiteto Katalikų teologijos fakultetas, [International conference of doctoral students *Paths to Idea. Inspiration – Realization – Interpretation*, Prague: Charles University, Catholic Theology Faculty], 2022-04-28.

Mokslinės stažuotės / Scholar internships

1. Praktika Bolonijos universiteto Istorijos, kultūrų, civilizacijų departamente 2021-09-01 – 2021-11-02. Pagalba organizuojant tarptautinę konferenciją *Dominykas ir Bolonija. Pamokslininkų ordino kilmė ir vystymasis*, 2021-09-22 – 2021-09-25.

Traineeship in the University of Bologna, Department of History, Cultures, and Civilisations (*Dipartimento di Storia Culture Civiltà, DISCI*) 2021-09-01 – 2021-11-02. Assistance in organizing international conference *Dominic and Bologna. Genesis and Development of the Order of Preachers*, 2021-09-22 – 2021-09-25.

Priedų sąrašas

1 priedas. Ankstyvieji šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko atvaizdai

1. 1. Ankstyvieji šv. Pranciškaus atvaizdai

1. 2. Ankstyvieji šv. Dominyko atvaizdai

2 priedas. Šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko atvaizdai Vilniaus pranciškonų ir dominikonų vienuolynuose

2. 1. Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia ir pranciškonų konventualų vienuolynas

2. 2. Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir Bernardino Sieniečio bažnyčia ir pranciškonų observantų (bernardinų) vienuolynas

2. 3. Šv. Mykolo bažnyčia ir pranciškonų observančių (bernardinų) vienuolynas

2. 4. Šventosios Dvasios bažnyčia ir dominikonų vienuolynas

2. 5. Šv. Pilypo ir Jokūbo bažnyčia ir dominikonų vienuolynas

2. 6. Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčia ir dominikonų vienuolynas

3 priedas. Duomenys apie šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko atvaizdus Vilniaus dominikonų ir pranciškonų vienuolynuose

3. 1. Šaltiniuose paminėtų, hipotetiškai buvusių ir išlikusių šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko atvaizdų sąrašas (lentelė).

3. 2. Išlikusių, užfiksuotų nuotraukose ar raižiniuose ir neišlikusių atvaizdų kiekybinis santykis (lentelė).

4 priedas. Naratyvių šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko atvaizdų kontekstas

4. 1. Istorinių įvykių atvaizdai

4. 2. Stebuklai, vizijos ir sapnai šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko ikonografijoje

4. 3. Šv. Pranciškus ir šv. Dominykas kaip malonių gavėjai ir perdavėjai

4. 4. Užtarėjo danguje statuso patvirtinimas

5 priedas. Ikoninių šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko atvaizdų kontekstas

5. 1. Šv. Pranciškus

5. 2. Šv. Dominykas

5. 3. Šv. Pranciškus ir šv. Dominykas kaip adorantai

1 priedas

Ankstyvieji šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko atvaizdai Europoje

1. 1. Šv. Pranciškaus atvaizdai

1. 1. 1. Nežinomas autorius

Brolis Pranciškus

Apie 1223–1224 m.

Freska Šv. Grigaliaus koplyčioje

Subiako (*Subiaco*) Šv. Benedikto vienuolynas

Nuotrauka: Paolo Sbraga, „Sacro Speco, Subiaco. Ritratto di San Francesco“, *flickr*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d.

<https://www.flickr.com/photos/paoloesse-photo/9936995543/>

1. 1. 2. Bonaventura Berlinghieri

Šv. Pranciškus ir jo gyvenimo scenos

1235 m.

Šv. Pranciškaus bažnyčia, Pescia

Nuotrauka: *Sanctity Pictured: The Art of the Dominican and Franciscan Orders in Renaissance Italy*. Edited by Trinita Kennedy.

Nashville: Frist Center for the Visual Arts, 2014, p. 5.

1. 1. 3. Giunta Pisano (?)

Šv. Pranciškus ir keturi pomirtiniai stebuklai

Apie 1253 m.

Šv. Pranciškaus vienuolyno lobyno muziejus, Asyžius

Nuotrauka: *Sanctity Pictured: The Art of the Dominican and Franciscan Orders in Renaissance Italy*. Edited by Trinita Kennedy. Nashville: Frist Center for the Visual

Arts, 2014, p. 21.

1. 1. 4. Šv. Pranciškaus meistras

Serafo figūra. Freskos Šv. Pranciškaus stigmatizacija fragmentas

Asyžius, iki 1263 m.

Šv. Pranciškaus Žemutinė bazilika, Asyžius

Nuotrauka: *La Basilica di San Francesco ad Assisi. The Basilica of St Francis in Assisi*. Edited by Alessandro Vicenzi. Modena: Franco Cosimo Panini Editore Spa, 2015, p. 45.

1. 1. 5. Giotto di Bondone

Šv. Pranciškaus stigmatizacija

Asyžius, apie 1290–1296 m.

Šv. Pranciškaus Aukštutinė bazilika, Asyžius

Nuotrauka: *Sanctity Pictured: The Art of the Dominican and Franciscan Orders in Renaissance Italy*. Edited by Trinita Kennedy. Nashville: Frist Center for the Visual Arts, 2014, p. 24.

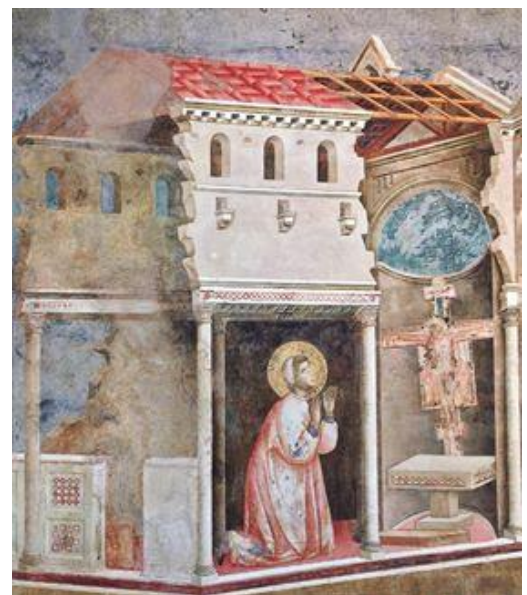
1. 1. 6. Giotto di Bondone

Šv. Pranciškaus malda prieš Nukryžiuotąjį Šv. Damijono (San Damiano) bažnyčioje

Asyžius, apie 1290–1296 m.

Šv. Pranciškaus Aukštutinė bazilika, Asyžius

Nuotrauka: *Sanctity Pictured: The Art of the Dominican and Franciscan Orders in Renaissance Italy*. Edited by Trinita Kennedy. Nashville: Frist Center for the Visual Arts, 2014, p. 25.

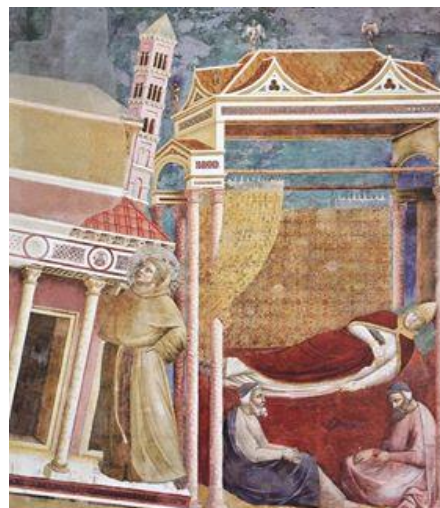
1. 1. 7. Giotto di Bondone

Popiežiaus Inocento III sapnas

Asyžius, apie 1290–1296 m.

Šv. Pranciškaus Aukštutinė bazilika, Asyžius

Nuotrauka: *Sanctity Pictured: The Art of the Dominican and Franciscan Orders in Renaissance Italy*. Edited by Trinita Kennedy. Nashville: Frist Center for the Visual Arts, 2014, p. 26.

1. 1. 8. Šv. Pranciškaus meistras

Šv. Pranciškaus pamokslas paukščiams

Asyžius, iki 1263 m.

Šv. Pranciškaus Žemutinė bazilika, Asyžius

Nuotrauka: *La Basilica di San Francesco ad Assisi. The Basilica of St Francis in Assisi*. Edited by Alessandro Vicenzi. Modena: Franco Cosimo Panini Editore Spa, 2015, p. 45.

1. 1. 9. Nežinomas autorius

Šv. Pranciškus su bendražygiu

Rankraščio *Sol meldunensis* iliustracija

Anglija, apie 1246–1260 m.

Kembridžo universiteto biblioteka

Nuotrauka: „Sol meldunensis (MS Gg.6.42)“, *University of Cambridge. Digital Library*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d.
<https://cudl.lib.cam.ac.uk/view/MS-GG-00006-00042/14>

1. 2. Šv. Dominyko atvaizdai

1. 2. 1. Nežinomas autorius

Šv. Dominykas prie stalo su savo broliais

Bolonija, apie 1234–1240 m.

Maskarelos Švč. Mergelės Marijos (*Santa Maria della Mascarella*) vienuolynas, Bolonija

Nuotrauka: *Sanctity Pictured: The Art of the Dominican and Franciscan Orders in Renaissance Italy*. Edited by Trinita Kennedy. Nashville: Frist Center for the Visual Arts, 2014, p. 10.

1. 2. 2. Nicola Pisano

Dangaus duona

Šv. Dominyko sarkofago reljefo fragmentas

Piza, apie 1264–1267 m.

Šv. Dominyko bazilika, Bolonija

Nuotrauka: *L'Arca di San Domenico*. Bologna: Basilica Convento San Domenico, p. 11.

1. 2. 3. Nicola Pisano

Šv. Dominykas prikelia jaunuolį Napoleoną Orsinį

Šv. Dominyko sarkofago fragmentas

Piza, apie 1264–1267 m.

Šv. Dominyko bazilika, Bolonija

Nuotrauka: *L'Arca di San Domenico*. Bologna: Basilica Convento San Domenico, p. 9.

1. 2. 4. Nicola Pisano

Šv. Dominyko sarkofago reljefo fragmentas
Kairėje: *Popiežius Inocentas III susitinka su šv. Dominyku*. Viduryje: *Popiežiaus Inocento III sapnas*. Dešinėje: *Popiežius Inocentas III patvirtina dominikonų ordiną*

Piza, apie 1264–1267 m.

Šv. Dominyko bazilika, Bolonija

Nuotrauka: *L'Arca di San Domenico*. Bologna: Basilica Convento San Domenico, p. 10.

1. 2. 5. Nicola Pisano

Šv. Dominyko sarkofago reljefo fragmentas
Kairėje: *Apaštalai šv. Petras ir šv. Paulius įteikia šv. Dominykui Evangeliją ir piligrimo lazda*. Dešinėje: *Šv. Dominykas išsiunčia pirmuosius brolius skelbti Evangeliją įvairiuose miestuose*

Piza, apie 1264–1267 m.

Šv. Dominyko bazilika, Bolonija

Nuotrauka: *L'Arca di San Domenico*. Bologna: Basilica Convento San Domenico, p. 11.

1. 2. 6. Nežinomas autorius

Šv. Dominykas su bendražygiu

Rankraščio *Sol meldunensis* iliustracija

Anglija, apie 1246–1260 m.

Kembridžo universiteto biblioteka

Nuotrauka: „Sol meldunensis (MS Gg.6.42)“, *University of Cambridge. Digital Library*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d.

<https://cudl.lib.cam.ac.uk/view/MS-GG-00006-00042/14>

2 priedas

Šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko atvaizdai Vilniaus pranciškonų ir dominikonų vienuolynuose

2. 1. Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia ir pranciškonų konventualų vienuolynas

2. 1. 1. Nežinomas dailininkas

Šv. *Pranciškus Asyžietis* (porinis su šv. Klaros atvaizdu)

Zakristijos spintos durų tapyba

Lietuva, XVII a. II pusė

Medis, aliejus; 121,5 × 71,5 cm

Vilniaus Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia (?)

Daugų Dievo apvaizdos bažnyčia

Nuotrauka: *Pranciškonai Lietuvoje*. Sudarytoja Lijana Birškytė-Klimienė.

Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2017, p. 88.

2. 1. 2. Jonas Laris (*Johann Larry*)

Monstrancija

Vilnius, XVIII a. vid. (iki 1763 m.)

Sidabras: kalimas, liejimas, kalstymas,
puncavimas, karpymas, auksavimas;

stiklas; brangakmeniai; h 73 cm

Vilniaus Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į
dangų bažnyčia

Bažnytinio paveldo muziejus, inv. Nr. BP-1099

Fotografas Arūnas Baltėnas

Bažnytinio paveldo muziejaus skaitmeninis archyvas

2. 1. 3. Pranciškus Nemirovskis

Šv. Pranciškus Asyžietis (*Viola grojančio angelo vizija*)

Vilnius, XVIII a. 8–9 deš.

Vilniaus Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia

2005 m. freska atidengta ir restauruota Šarūno Juršeno

Fotografąs Aloyzas Petrašiūnas

Kultūros paveldo departamento prie LR Kultūros ministerijos
archyvas

2. 1. 4. Pranciškus Nemirovskis

Šv. Antanas gauna iš šv. Pranciškaus užduotį skelbti ir aiškinti
Šventąjį Raštą

Vilnius, 1773–1780 m.

Vilniaus Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia

Fotografąs Stasys Latonas

Nuotrauka: Jolita Liškevičienė, „Šv. Antano Paduviečio gyvenimo

ir stebuklų freskos Vilniaus pranciškonų bažnyčios lubų skliaute: pirmavaizdžiai ir sumanymo
rekonstrukcija“. *Meno istorijos studijos*, t. 15: *Išskoduoti atvaizdą: forma, faktas, kontekstas*.

Sudarytojos Skaidrė Urbonienė, Asta Giniūnienė. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2024,
p. 124.

2. 1. 5. Pierre Adolphe Varin (pagal Vilniaus pranciškonų bažnyčios paveikslą)

Šv. Pranciškus Serafiškasis

Jono Kazimiero Vilčinskio „Vilniaus albumas“

Joseph Rose Lemercier spaustuvė, Paryžius, 1851–1852 m.

Plieno raižinys; 8,8 × 5,2 (11,1 × 7,3) cm

Lietuvos nacionalinis muziejus, inv. Nr. IMik 493

Lietuvos nacionalinio muziejaus skaitmeninis archyvas

2. 2. Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir Bernardino Sieniečio bažnyčia ir pranciškonų observantų (bernardinų) vienuolynas

Bažnyčios šiaurinės navos sienų tapybos ciklas

2. 2. 1. a. Nežinomas autorius

Šv. *Kristoforas* (viršuje) ir Šv. *Jurgis* (apačioje)

Bažnyčios šiaurinės navos ciklo kairioji freska

Vilnius, XVI a. pr. (apie 1520 m.)

Fotografas Daumantas Pilipavičius

Nuotrauka: Daumantas Pilipavičius, „Gotiškos freskos restauravimas“, *flickr*. Žiūrėta 2024 m.

rugsėjo 18 d.

<https://www.flickr.com/photos/daupil/36883209793/>

2. 2. 1. b. Nežinomas autorius

Demonų išvaymas iš Areco miesto (?)

Bažnyčios šiaurinės navos kairiosios freskos Šv. *Kristoforas* fragmentas,

Vilnius, XVI a. pr. (apie 1520 m.)

Fotografas Daumantas Pilipavičius

Nuotrauka: Daumantas Pilipavičius, „Gotiškos freskos restauravimas“, *flickr*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 18 d.

<https://www.flickr.com/photos/daupil/36883209793/>

2. 2. 2. a. Nežinomas autorius

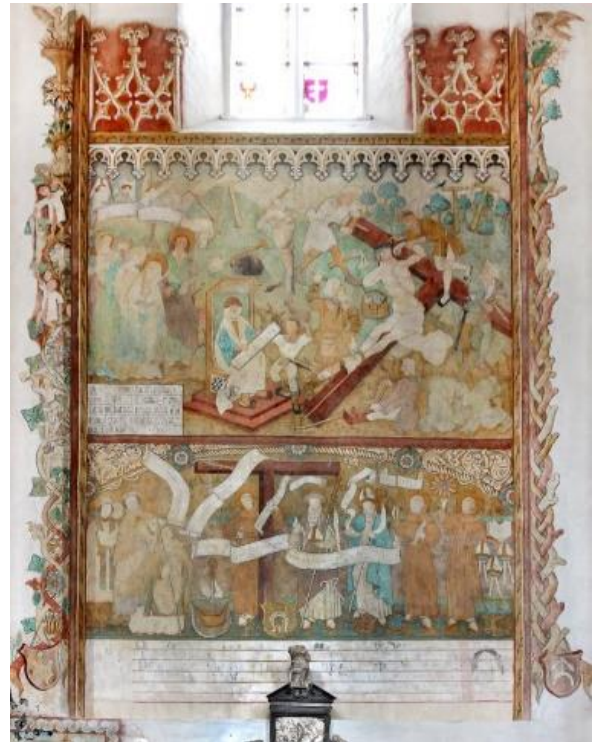
Kristaus nukryžiuavimas (viršuje) ir *Šv. Kryžiaus pagarbinimas* (apačioje)

Bažnyčios šiaurinės navos ciklo vidurinioji freska
Vilnius, XVI a. pr. (apie 1520 m.)

Fotografas Daumantas Pilipavičius

Nuotrauka: Daumantas Pilipavičius, „Gotiškos
freskos restauravimas“, *flickr*. Žiūrėta 2024 m.
rugsėjo 18 d.

<https://www.flickr.com/photos/daupil/36883209793/>

2. 2. 2. b. Nežinomas autorius

Šv. Kryžiaus pagarbinimas

Bažnyčios šiaurinės navos
vidurinėsios freskos fragmentas
Vilnius, XVI a. pr. (apie 1520 m.)

Fotografas Daumantas Pilipavičius

Nuotrauka: Daumantas

Pilipavičius, „Gotiškos freskos

restauravimas“, *flickr*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 18 d.

<https://www.flickr.com/photos/daupil/36883209793/>

2. 2. 3. a. Nežinomas autorius

Bažnyčios šiaurinės navos ciklo dešinioji freska

Vilnius, XVI a. pr. (apie 1520 m.)

Fotografas Daumantas Pilipavičius

Nuotrauka: Daumantas Pilipavičius, „Gotiškos freskos

restauravimas“, *flickr*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 18 d.

<https://www.flickr.com/photos/daupil/36883209793/>

2. 2. 3. b. Nežinomas autorius

Popiežiaus Inocento III sapnas (Šv. Pranciškus, su kitais Mažesniaisiais broliais laikantis Laterano baziliką)

Bažnyčios šiaurinės navos dešinėsios freskos fragmentas

Vilnius, XVI a. pr. (apie 1520 m.)

Fotografas Daumantas Pilipavičius

Nuotrauka: Daumantas Pilipavičius, „Gotiškos freskos

restauravimas“, *flickr*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 18 d.

<https://www.flickr.com/photos/daupil/36883209793/>

2. 2. 3. c. Nežinomas autorius

Šv. Pranciškus ir šv. Dominykas –

Viešpaties rūstybės permaldautojai

Bažnyčios šiaurinės navos dešinėsios freskos fragmentas

Vilnius, XVI a. pr. (apie 1520 m.)

Fotografas Daumantas Pilipavičius

Nuotrauka: Daumantas Pilipavičius,

„Gotiškos freskos restauravimas“, *flickr*.

Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 18 d. <https://www.flickr.com/photos/daupil/36883209793/>

2. 2. 3. d. Nežinomas autorius
Popiežiaus Grigaliaus IX vizija,
Šv. Pranciškaus stigmatizacija,
Šv. Pranciškaus ekstazė

Bažnyčios šiaurinės navos dešinėsios freskos
fragmentas

Vilnius, XVI a. pr. (apie 1520 m.)

Fotografas Daumantas Pilipavičius

Nuotrauka: Daumantas Pilipavičius, „Gotiškos freskos
restauravimas“, *flickr*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 18 d.

<https://www.flickr.com/photos/daupil/36883209793/>

2. 2. 3. e. Nežinomas autorius

Mažesniųjų brolių regulos patvirtinimas

Bažnyčios šiaurinės navos dešinėsios freskos
fragmentas

Vilnius, XVI a. pr. (apie 1520 m.)

Fotografas Daumantas Pilipavičius

Nuotrauka: Daumantas Pilipavičius, „Gotiškos freskos
restauravimas“, *flickr*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 18 d.

<https://www.flickr.com/photos/daupil/36883209793/>

2. 2. 3. f. Nežinomas autorius

Šv. Pranciškus įteikia regulą
Trečiajam ordinui (kairėje),
Šv. Pranciškus įteikia regulą
klarisėms (centre), Penki
pirmieji pranciškonai
kankiniai (dešinėje)

Bažnyčios šiaurinės navos ciklo dešinėsios freskos fragmentas

Vilnius, XVI a. pr. (apie 1520 m.)

Fotografas Daumantas Pilipavičius

Nuotrauka: Daumantas Pilipavičius, „Gotiškos freskos restauravimas“, *flickr*. Žiūrėta 2024 m.
rugsėjo 18 d. <https://www.flickr.com/photos/daupil/36883209793/>

Vienuoyno pirmojo aukšto koridoriaus sienų tapybos ciklas

2. 2. 4. Nežinomas autorius

Kristus, nuo kryžiaus apkabinantis šv. Pranciškų (kairėje) ir Šv. Pranciškų (?), besimeldžiantis prieš koplytėlėje stovinčią Dievo Motinos su Kūdikieliu skulptūrą (dešinėje)
Vilnius, XVI a. pab.–XVII a. pr.

Freska vienuolyno pirmojo aukšto koridoriuje

Nuotrauka: Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje: pranciškoniškojo dvasingumo atspindžiai ansamblio įrangoje ir puošyboje*. Vilnius: Aidai, 2010, p. 150.

2. 2. 5. Nežinomas autorius

Šv. Pranciškaus stigmatizacija (centre) ir Kraujuojančios šv. Pranciškaus skulptūros stigos (?) (dešinėje)
Vilnius, XVI a. pab.–XVII a. pr.

Freska vienuolyno pirmojo aukšto koridoriuje

Nuotrauka: Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje: pranciškoniškojo dvasingumo atspindžiai ansamblio įrangoje ir puošyboje*. Vilnius: Aidai, 2010, p. 149.

2. 2. 6. Nežinomas autorius

Kristaus apraudojimas

Lietuva, XVII a.

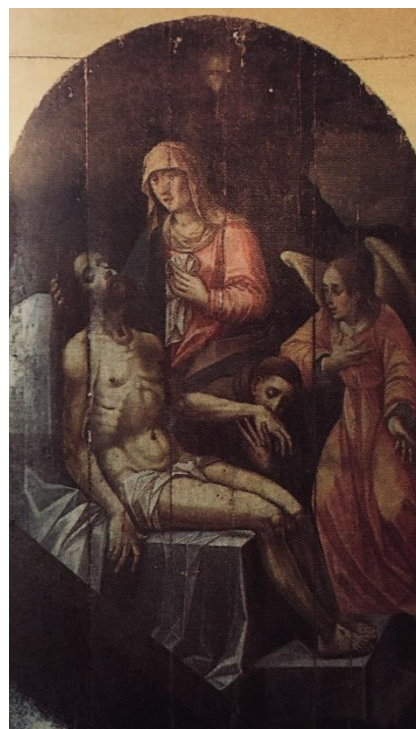
Medis, aliejus; 220 × 135 cm

Nuėmimo nuo kryžiaus altoriaus paveikslas

Vilniaus Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir Bernardino Sieniečio
bažnyčia

Nuotrauka: *Kultūros paminklų enciklopedija. Rytų Lietuva*, t. 1.

Atsakingasis redaktorius Jonas Varanauskas. Vilnius: Mokslo ir
enciklopedijų leidykla, 1996, p. 247.

2. 2. 7. Vilniaus bernardinų vienuolyno spaudas

Prieš 1667 m.

Geležis, medis: liejimas, raižymas, tekinimas; h 7,6 cm, vaizdulio d 3,2 cm

Lietuvos nacionalinis dailės muziejus, inv. Nr. LDM TD 216

Nuotrauka: *Pranciškonai Lietuvoje*. Sudarytoja Lijana Birškytė-Klimienė.

Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2017, p. 161.

2. 2. 8. Vilniaus bernardinų vienuolyno spaudas

Prieš 1677 m.

Bronza, medis: liejimas, raižymas, tekinimas; h 2,6 cm, vaizdulio d 3,3 cm

Lietuvos nacionalinis dailės muziejus, inv. Nr. LDM TD 224

Nuotrauka: *Pranciškonai Lietuvoje*. Sudarytoja Lijana Birškytė-Klimienė.

Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2017, p. 161.

2. 2. 9. Vilniaus bernardinų parapiinės bažnyčios spaudas

XVII a. II pusė

Bronza, medis: liejimas, raižymas, tekinimas; h 11,1 cm, vaizdulys 4,1 × 3,9 cm

Lietuvos nacionalinis dailės muziejus, inv. Nr. LDM TD 212

Nuotrauka: *Pranciškonai Lietuvoje*. Sudarytoja Lijana Birškytė-Klimienė.

Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2017, p. 161.

2. 2. 10. Nežinomas autorius

Šv. Dominykas

Vilnius, XVII a. II p. (?)

Freska Vilniaus Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir
Bernardino Sieniečio bažnyčios fasado nišoje

Restauratorės Ramunės Balandžiūnienės nuotrauka

2. 2. 11. Nežinomas autorius

Šv. Pranciškus Asyžietis

Vilnius, XVII a. II p. (?)

Freska Vilniaus Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir
Bernardino Sieniečio bažnyčios fasado nišoje

Restauratorės Ramunės Balandžiūnienės nuotrauka

2. 2. 12. Jonas Gotardas Berkhofas (?)

*Šv. Pranciškaus mirtis ir stebuklingas jo stigmų
tikrumo patvirtinimas*

1665 m. (?)

Vilniaus Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir Bernardino
Sieniečio vienuolynas

XX a. I p. nuotrauka

Nuotrauka: Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia
ir konventas Vilniuje: pranciškoniškojo
dvasingumo atspindžiai ansamblio įrangoje ir
puošyboje*. Vilnius: Aidai, 2010, p. 168.

2. 2. 13. Nežinomas autorius

Nukryžiuotasis (su Švč. Mergele Marija, šv. Jonu, šv. Pranciškumi ir šv. Marija Magdaliete)

Lietuva, XVII a. II pusė (?)

Vilniaus Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir Bernardino Sieniečio vienuolynas

1958 m. nuotrauka

Nuotrauka: Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje: pranciškoniškojo dvasingumo atspindžiai ansamblio įrangoje ir puošyboje*. Vilnius: Aidai, 2010, p. 214.

2. 2. 14. Nežinomas autorius

Stebuklingos Šv. Pranciškaus Asyžiečio Mišios

XVII a. II p. (?)

Vilniaus Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir Bernardino Sieniečio vienuolynas

1958 m. nuotrauka

Nuotrauka: Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir*

konventas Vilniuje: pranciškoniškojo dvasingumo atspindžiai ansamblio įrangoje ir puošyboje. Vilnius: Aidai, 2010, p. 222.

2. 2. 15. Nežinomas autorius

Šv. Pranciškaus apoteozė (Šv. Pranciškus tarp pranciškonų danguje)

Lietuva, XVII a.

Vilniaus Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir Bernardino Sieniečio vienuolynas

Lietuvos nacionalinis dailės muziejus, inv. Nr. T 6186

1958 m. nuotrauka

Nuotrauka: Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje: pranciškoniškojo dvasingumo*

atspindžiai ansamblio įrangoje ir puošyboje. Vilnius: Aidai, 2010, p. 224.

2. 2. 16. Matas Motiejus Sluščianskis

Šv. Pranciškus Asyžietis

Vilnius, 1764 m.

Šv. Pranciškaus altoriaus paveikslas

Aptaisai – sidabruotas varis ir žalvaris,

XVIII a. pab. – XIX a. vid.

Vilniaus Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir Bernardino Sieniečio
bažnyčia

Nuotrauka: „Šv. Pranciškus Asyžietis sugrįžo į Vilniaus
bernardinų bažnyčią“, *Lrt.lt*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 18 d.

[https://www.lrt.lt/naujienos/kultura/12/25661/sv-
pranciskus-asyzietis-sugrizo-i-vilniaus-bernardinu-baznycia](https://www.lrt.lt/naujienos/kultura/12/25661/sv-pranciskus-asyzietis-sugrizo-i-vilniaus-bernardinu-baznycia)

2. 2. 17. Nežinomas autorius

Šv. Pranciškus, gaunantis Porciunkulės atlaidus

XVIII a.

Šiaurinės navos altoriaus paveikslas

Vilniaus Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir Bernardino Sieniečio
bažnyčia

Bažnytinio paveldo muziejus, inv. Nr. BP-1626

Fotografas Arūnas Baltėnas

Bažnytinio paveldo muziejaus skaitmeninio archyvo
nuotrauka

2. 2. 18. Nežinomas autorius

Šv. Pranciškaus apoteozė

XVIII a. (?)

Vilniaus Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir

Bernardino Sieniečio vienuolynas

1958 m. nuotrauka

Nuotrauka: Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje.*

Pranciškoniškojo dvasingumo atspindžiai

ansamblio įrangoje ir puošyboje. Vilnius: Aidai, 2010, p. 221.

2. 2. 19. Nežinomas autorius

Šv. Pranciškaus apoteozė

(*Šv. Pranciškus tarp angelų ir dorybių alegorijų*)

Lietuva, XVIII a.

Vilniaus Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir Bernardino

Sieniečio vienuolynas

Lietuvos nacionalinis dailės muziejus, inv. Nr. T 6181

1958 m. nuotrauka

Nuotrauka: Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje. Pranciškoniškojo dvasingumo*

atspindžiai ansamblio įrangoje ir puošyboje. Vilnius: Aidai, 2010, p. 226.

2. 2. 20. Nežinomas autorius

Šv. Pranciškus ir šv. Klara garbina Kristaus kančios emblemas

Dvipusis buvusios procesijų vėliavos paveikslas, kitoje pusėje

įkomponuota simbolinė kompozicija *Švč. Mergelės Marijos*

Vardo pagarbinimas

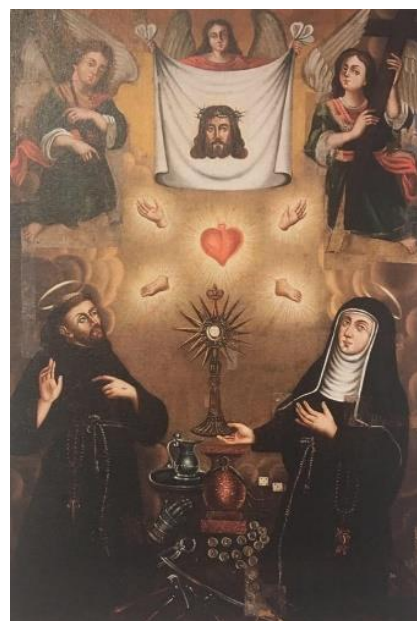
Lietuva, XVIII a.

Vilniaus Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir Bernardino Sieniečio

bažnyčia

Bažnytinio paveldo muziejus, inv. Nr. BP-1670

Bažnytinio paveldo muziejaus skaitmeninis archyvas

2. 2. 21. Nežinomas autorius

Šv. Pranciškus meldžiasi grotuje

Vilnius, XVIII a. (?)

Tapyba ant sieninės spintos durelių Vilniaus Šv. Pranciškaus Asyžiečio Bernardino Sieniečio vienuolyne
XX a. I p. nuotrauka

Nuotrauka: Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje. Pranciškoniškojo dvasingumo atspindžiai ansamblio įrangoje ir puošyboje*. Vilnius: Aidai, 2010, p. 320.

2. 2. 22. Nežinomas auksakalys

Šv. Pranciškus Asyžietis

Knygos viršelio fragmentas

XVIII a. I p.

Missae defunctorum, juxta usum Ecclesiae Romanae cum ordine et canone extensae

Kemptenas, J. Koeseliano spaustuvė, 1857 m.

Knygos blokas 36,3 × 23 cm

Vilniaus Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir Bernardino Sieniečio bažnyčia

Lietuvos nacionalinis muziejus, inv. Nr. LNM IM 4639

Nuotrauka: *Pranciškonai Lietuvoje*. Sudarytoja Lijana

Birškytė-Klimienė. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2017, p. 147.

2. 2. 23. Nežinomas autorius

Šv. Pranciškaus Asyžiečio, šv. Antano Paduviečio ir kitų šventųjų relikvijorius

Vilnius, XVII a., XVIII a. I p., 1842 m.

Vario lydiniai, sidabras: kalimas, liejimas, kalstymas, sidabravimas, auksavimas, graviravimas; h 54,7 cm, pėda 27,7 × 19,4 cm, viršūnė 32,3 × 28 cm

Įrašas ant dugno: „Patenta 1842 Ok[tobra]: 1 d.“, įrašai ant medalionų: „SAN. FRANCESCO. OR[A]. P[RO].

N[OBIS].“, „S. ANT[ONIUS]. D[E]. P[ADUA].“ Relikvinių įrašai: „S.

Vinc[entii] Fe[rrierii“, „S. Franc[isci] As[sisiensis]. C[onfessoris]“, „S.

Anton[ii] Pat[avini]“, „S. Stanis[lai] Kos[tka“, „S. Barthol[omaei]

Ap[ostoli]“

Vilniaus Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir Bernardino Sieniečio bažnyčia

Mickūnų Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia

Bažnytinio paveldo muziejus, inv. Nr. BPM BP-1320

Fotografas Arūnas Baltėnas

Bažnytinio paveldo muziejaus skaitmeninis archyvas

2. 2. 24. Nežinomas autorius

Šv. Pranciškus tarp angelų

XVIII a. pab. – XIX a. pr.

Freska bažnyčios skliaute virš vargonų choro (buvusio Užupio bernardinų balkono)

Nuotrauka: „Vilniaus Bernardinų ansamblyje atsiveria senosios freskos ir naujos erdvės“. *Centrinė projektų valdymo agentūra*, 2019 m. rugpjūčio 13 d.

<https://www.cpva.lt/naujienos/8/vilniaus-bernardinu-ansamblyje-atsiveria-senosios-freskos-ir-naujos-erdves:236>

2. 3. Šv. Mykolo bažnyčia ir pranciškonų observančių (bernardinų) vienuolynas

2. 3. 1. a. Nežinomas autorius

Švč. Mergelė Marija su Kūdikiu Jėzumi, gerbiama šv.

Pranciškaus ir šv. Bernardino (*Sapiegų Madona*)

XVI–XVII a.

Vilniaus Šv. Mykolo bažnyčia

Vilniaus arkikatedra bazilika

Fotografas Antanas Lukšėnas

Bažnytinio paveldo muziejaus skaitmeninis archyvas

2. 3. 1. b. *Sapiegų Madonos* paveikslas su aptaisu

Edmundo ir Boleslavos Zdanovskių nuotrauka

XX a. I p.

LVIA, f. 1135, ap. 3, b. 286

Nuotrauka: Rūta Janonienė, „Švč. Mergelės Marijos paveikslo iš Vilniaus Šv. Mykolo bažnyčios votai ir karūnos“, *Menotyra*, 2004, Nr. 2 (35), p. 25.

2. 3. 1. c. Leonas Tarasevičius

Stebuklingasis Švč. Mergelės Marijos paveikslas iš Vilniaus Šv. Mykolo bažnyčios

Vilnius, XVII a. pab.

Vario raižinys

Krokuvos kapucinų vienuolyno archyvas

Nuotrauka: Rūta Janonienė, „Sapiegų Švč. Mergelė Marija – Vilniaus globėja“, *Dailės istorijos studijos*, t. 2: *Dailė LDK miestuose: poreikiai ir užsakymai*. Sudarytoja Aistė Paliušytė. Vilnius: Kultūros, filosofijos

ir meno institutas, 2006, p. 116.

2. 3. 1. d. Juozapas Perlis (Józef Perli)

Stebuklingas Švč. Mergelės Marijos paveikslas Vilniaus Šv. Mykolo bažnyčioje

XVIII a. II p. – XIX a. pr.

Popierius, vario raižinys, 11,5 × 7 cm

Vilniaus aukciono skaitmeninis archyvas

2. 3. 1. e. Nežinomas dailininkas ir auksakalys

Švč. Mergelė Marija su Kūdikėliu Jėzumi, gerbiama šv. Pranciškaus ir šv. Bernardino

Pagal *Sapiegų Madoną*

Vilnius, XVIII a. II ketv.

Metalas, aliejus; 20,3 × 14 cm

Aptaisas: sidabras; kalimas, kalstymas,

karpymas, puncavimas, auksavimas; 24 × 18 cm

Lietuvos nacionalinis muziejus, inv. Nr. LNM GRD 96403

Nuotrauka: *Pranciškonai Lietuvoje*. Sudarytoja Lijana Birškytė-Klimienė. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2017, p. 102–103.

2. 3. 1. f. Nežinomas autorius

Sapiegų Madonos karūnavimo proga išleistas medalis

Roma, 1750 m. (?)

Edmundo ir Boleslavos Zdanovskių nuotrauka, 1933 m.

Nuotrauka: Rūta Janonienė, „Švč. Mergelės Marijos paveikslo iš Vilniaus Šv. Mykolo bažnyčios votai ir karūnos“, *Menotyra*, 2004, Nr. 2 (35), p. 33.

2. 3. 2. Nežinomas autorius

Antepedijus

Vilnius (?), XVII a. II p. (?)

(siuviniai), XIX a.

Siuviniai – lininė drobė,
metalo, šilko siūlai, folijos

juostelės, biseris:

siuvinėjimas; tekstilės aplikacija, tapyba – drobė, aliejus; 80,5 × 197,5 cm

Vilniaus Šv. Mykolo bažnyčia (?); Palūšės Šv. Juozapo bažnyčia

Bažnytinio paveldo muziejaus skaitmeninis archyvas

2. 3. 3. Nežinomas dailininkas

Šv. Pranciškaus stigmatizacija

Vilnius (?), XVII–XVIII a. pr.

Drobė, aliejus; 140 × 193 cm

Įrašas: „[SI]G[NA]STI D[OMI]NE
SERVVM TVVM FRANCISCVM
SIGNIS REDEMPTIONIS NOSTRAE“

Vilniaus Šv. Mykolo bernardinių

vienuolynas (?); Naujojo Daugėlišio Šv.

Joakimo ir Onos bažnyčia; Bažnytinio

paveldo muziejus, inv. Nr. BP-592

Fotografas Arūnas Baltėnas

Bažnytinio paveldo muziejaus skaitmeninis archyvas

2. 3. 4. Nežinomas autorius

Šv. Pranciškaus altoriaus antepedijus

Vilnius, apie 1720–1730 m.

Vario lydinys: kalstymas, karpymas,
puncavimas, sidabravimas; 85 × 154,5 cm

Vilniaus Šv. Mykolo bažnyčia;

Bažnytinio paveldo muziejus, inv. Nr.

BPM BP-147

Fotografas Arūnas Baltėnas

Bažnytinio paveldo muziejaus skaitmeninis archyvas

2. 3. 5. a. Antonis Oleščinskis

Šv. Pranciškus Serafiškasis. Pagal Vilniaus bernardinių Šv. Mykolo bažnyčios paveikslą

Jonas Kazimieras Vilčinskis „Vilniaus albumas“, IV serija, II sąsiuvinis

Paryžius, „Drouart“ spaustuvė, 1850 m.

Popierius, plieno raižinys; 21,5×15,7 cm

Lietuvos nacionalinis dailės muziejus, inv. Nr. LNDM G 54/a

Nuotrauka: „Šv. Pranciškus“, LIMIS. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo

17 d. <https://www.limis.lt/greita-paieska/perziura/>

[/exhibit/preview/20000006387162](https://www.limis.lt/greita-paieska/perziura/-/exhibit/preview/20000006387162)

2. 3. 5. b. Nežinomas autorius

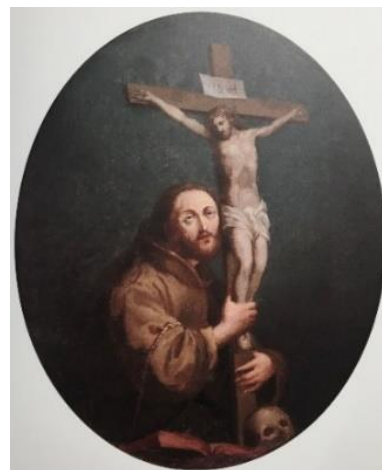
Šv. Pranciškus Asyžietis

Pagal Vilniaus bernardinių Šv. Mykolo bažnyčios paveikslą XIX a. II pusė

Drobė, aliejinė tapyba; 40×33 cm

Dr. Jauniaus Gumbio Lietuvos meno kolekcija

Dr. Jauniaus Gumbio skaitmeninis archyvas

2. 3. 5. c. Nežinomas autorius

Relikvijorius su įvairių šventųjų relikvijomis XIX a. II pusė

Centre – iškarpa iš Jono Kazimiero Vilčinskio „Vilniaus albumo“ raižinio Šv. Pranciškus Serafiškasis

Medis, popierius, žalvaris, stiklas; 35,8 × 29,6 cm

Vilniaus Šv. Petro ir Povilo bažnyčia

Bažnytinio paveldo muziejus, inv. Nr. BP-1783

Birutės Kabašinskienės nuotrauka

2. 4. Šventosios Dvasios bažnyčia ir dominikonų vienuolynas

2. 4. 1. Nežinomas autorius

Šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus susitikimas

Lietuva, XVII a. II pusė

Drobė, aliejus; 186 × 121,5 cm

Vilniaus Šventosios Dvasios bažnyčia

Bažnytinio paveldo muziejus, inv. Nr. B-3179

Fotografas Arūnas Baltėnas

Bažnytinio paveldo muziejaus skaitmeninis archyvas

2. 4. 2. Nežinomas autorius

Dalmatikos su Šv. Dominyko, šv. Hiacinto su Švč. Mergelės Marijos atvaizdais

Lietuva, XVII a. II p. (siuvinėtos puošmenos, tapyba), XIX a. (audiniai, pasiuvimas)

Šilkinis damastas, šilkinis atlasas, auksuoto sidabro ir sidabro siūlai, auksuoto sidabro virvelė: siuvinėjimas, tekstilės aplikacija; tapyba ant drobės; 111 × 125 cm

Komplektą sudaro arnotas ir dvi dalmatikos

Vilniaus Šventosios Dvasios bažnyčia

Bažnytinio paveldo muziejus, inv. Nr. BPM BT-2143/1, 2, 3

Fotografas Gedas Čiuželis

Bažnytinio paveldo muziejaus skaitmeninis archyvas

2. 4. 3. Rožinio Švč. Mergelės Marijos altorius
Viršuje – lipdinys Šv. Dominyko vizija
Pranciškus Ignotas Hoferis, apie 1753–1761 m.
Apačioje – paveikslas Šv. Dominyko vizija
Nežinomas autorius, XVIII a. II pusė
Vilniaus Šventosios Dvasios bažnyčia
Fotografas Kęstutis Stoškus
Bažnytinio paveldo muziejaus skaitmeninis archyvas

2. 4. 4. Nežinomas dailininkas
Šv. Dominyko vizija (Rožinio įteikimas šv. Dominykui)
XVIII a. II pusė
Drobė, aliejus
Vilniaus Šventosios Dvasios bažnyčia
Fotografas Kęstutis Stoškus
Bažnytinio paveldo muziejaus skaitmeninis archyvas

2. 4. 5. Nežinomas autorius

Rožinio įteikimas šv. Dominykui ir šv. Kotrynai Sienietei

Vitražas vienuolių chore

XVIII a. pab.–XIX a. pr.

Vilniaus Šventosios Dvasios bažnyčia

Fotografas Kęstutis Stoškus

Bažnytinio paveldo muziejaus skaitmeninis archyvas

2. 4. 6. Nežinomas autorius

Procesijų altorėlis su paveikslu

Rožinio įteikimas šv. Dominykui

ir šv. Kotrynai Sienietei

Kitoje pusėje – paveikslas Švč.

Jėzaus Vardas

Paveikslai – Vilnius, 1771 m.;

altorėlis – Vilnius, 1819–1828 m.

žvakidės (angelai) – Vilnius,

XVII a. pab. – XVIII a. pr.

Paveikslai – skarda, aliejiniai

dažai; altorėlis – medis, vario lydinys: kalimas, kalstymas, štapavimas, graviravimas,

sidabravimas; angelai – sidabras (?): kalimas, karpymas, kalstymas, puncavimas; paveikslai 55 ×

35,5 cm, altorėlio h 145 cm, retabulas 97 × 87 cm, stalelis 47 × 91 × 16 cm, angelų (žvakidžių) h 29 cm ir 29,5 cm

Įrašai ant paveikslų: „REGINA SS[antissimi]mi ROSARII ora pro nobis“ ir „Factu[m] E[st] Hoc Altare An[n]o 1771 / D[ie]: 1ma [i. e. prima] Mensi[s] 8bris [i. e. Octobris] / In Nomine / IESU / O[m]ne Genu Flectatur. / Cura R[evere]ndi P[at]ri[s] F[rat]ri[s] Marcelli Gumkowski O[r]dinis. Pr[aedicatorum].“

Vilniaus Šventosios Dvasios bažnyčia

Bažnytinio paveldo muziejus, inv. Nr. BPM BP-339

Fotografas Arūnas Baltėnas

Bažnytinio paveldo muziejaus skaitmeninis archyvas

2. 4. 7. Nežinomas autorius

Soriano stebuklas

Šv. Dominyko altoriaus paveikslas

XVIII a. II pusė

Drobė, aliejus

Vilniaus Šventosios Dvasios bažnyčia

Fotografas Kęstutis Stoškus

Bažnytinio paveldo muziejaus skaitmeninis archyvas

2. 4. 8. Nežinomas autorius

Šv. Dominyko vizija (Viešpaties rūstybės permaldavimas)

Freska Vilniaus Šventosios Dvasios bažnyčios skliaute, apie 1756–1770 m.

Fotografas Kęstutis Stoškus

Bažnytinio paveldo muziejaus

skaitmeninis archyvas

2. 4. 9. Pranciškus Ignotas Hoferis (?)

Šv. Dominykas

XVIII a. III ketv.

Lipdinys virš sakyklos

Vilniaus Šventosios Dvasios bažnyčia

Fotografas Kęstutis Stoškus

Bažnytinio paveldo muziejaus skaitmeninis archyvas

2. 4. 10. Motiejus Sluščianskis (?)

Šv. Dominyko vizija (Rožinio įteikimas šv. Dominykui)

Vilnius, apie 1756–1770 m.

Freska Vilniaus Šventosios Dvasios dominikonų vienuolyno pirmojo aukšto koridoriaus skliaute

Fotografas Kęstutis Stoškus

Bažnytinio paveldo muziejaus skaitmeninis archyvas

2. 4. 11. Motiejus Sluščianskis (?)

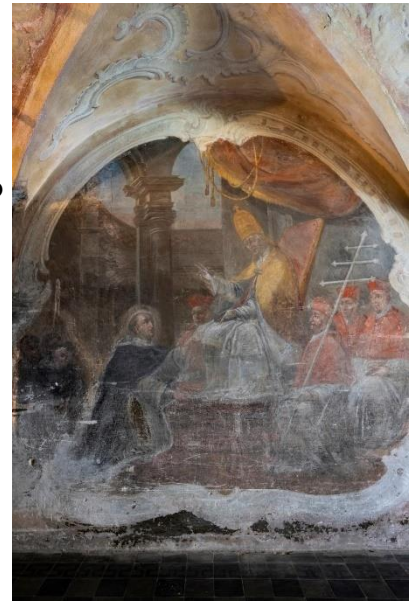
Pamokslininkų ordino patvirtinimas

Vilnius, apie 1756–1770 m.

Freska Vilniaus Šventosios Dvasios dominikonų vienuolyno pirmojo aukšto koridoriuje

Fotografas Kęstutis Stoškus

Bažnytinio paveldo muziejaus skaitmeninis archyvas

2. 4. 12. Motiejus Sluščianskis (?)

Popiežiaus Inocento III sapnas: šv. Dominykas ir šv. Pranciškus remia Laterano baziliką

Vilnius, apie 1756–1770 m.

Freska Vilniaus Šventosios Dvasios bažnyčios prieangyje

Fotografas Kęstutis Stoškus

Bažnytinio paveldo muziejaus skaitmeninis archyvas

2. 4. 13. Motiejus Sluščianskis (?)

Šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus susitikimas

Vilnius, apie 1756–1770 m.

Freska Vilniaus Šventosios Dvasios bažnyčios prieangyje

Fotografas Kęstutis Stoškus

Bažnytinio paveldo muziejaus skaitmeninis archyvas

2. 4. 14. a. Nežinomas autorius

Šventosios Dvasios apoteozė

Vilniaus Šventosios Dvasios bažnyčios kupolo freska
Vilnius, iki 1814 m.

Fotografas Kęstutis Stoškus

Bažnytinio paveldo muziejaus skaitmeninis archyvas

2. 4. 14. b. Nežinomas autorius

Vienuolių įkūrėjai, centre –

Šv. Dominykas ir Šv. Pranciškus

Vilniaus Šventosios Dvasios
bažnyčios kupolo freskos

Šventosios Dvasios apoteozė
fragmentas

Vilnius, iki 1814 m.

Fotografas Kęstutis Stoškus

Bažnytinio paveldo muziejaus
skaitmeninis archyvas

2. 5. Šv. Pilypo ir Jokūbo bažnyčia ir dominikonų vienuolynas

2. 5. 1. a. Nežinomas autorius

Šv. *Dominykas*

Vilnius, apie 1750 m. (?)

Medis, drožyba, polichromija; h 200 cm

Vilniaus Šv. Pilypo ir Jokūbo bažnyčia

Fotografas Gedas Čiuželis

Bažnytinio paveldo muziejaus skaitmeninis archyvas

2. 5. 1. b. Šv. *Dominyko* figūra

Fotografas J. Gramba

1970 m.

Vilniaus regioninis valstybės archyvas, f. 1019, ap. 11, b. 7394, l. 70.

Nuotrauka: „Laudare, Benedicere, Praedicare“, *Vilniaus regioninis valstybės archyvas*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 18 d.

https://www.archyvai.lt/lt/vaa_virtualios-parodos/laudare-benedicere-praedicare-gqhz.html

2. 5. 2. Ignotas Ernestas Egenfelderis (?)

Šv. *Dominykas*

Lietuva, XVIII a. II p. (po 1767 m.); pertapytas XIX a. pab. – XX a. pr. (?)

Drobė, aliejus; 230 × 122 cm

Vilniaus Šv. Pilypo ir Jokūbo bažnyčia

Fotografas Gedas Čiuželis

Bažnytinio paveldo muziejaus skaitmeninis archyvas

2. 5. 3. a. Nežinomas dailininkas (inicialai D. S.)

Rožinio įteikimas šv. Dominykui ir šv. Kotrynai Sienietei

Buvęs Šv. Pilypo ir Jokūbo bažnyčios Rožinio Švč.

Mergelės Marijos altoriaus paveikslas

XVIII a. II p. (1776 m. (?))

Drobė, aliejus; ~230 × 120 cm

Vilniaus (Žvėryno) Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo

Prasidėjimo bažnyčia

Fotografas Kęstutis Stoškus

Bažnytinio paveldo muziejaus skaitmeninis archyvas

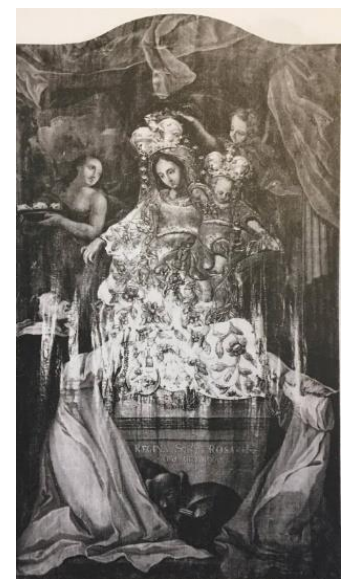
2. 5. 3. b. Nežinomas dailininkas (inicialai D. S.)

Rožinio įteikimas šv. Dominykui ir šv. Kotrynai Sienietei

Vilniaus (Žvėryno) Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo
bažnyčia

1971 m. nuotrauka

Nuotrauka: *Lukiškių Dievo Motina: Atvaizdo istorijos studija, stebuklų knyga ir jos vertimas*. Sudarytoja Tojana Račiūnaitė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2017, p. 73.

2. 6. Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčia ir dominikonų vienuolynas

2. 6. 1. Nežinomas autorius

Šv. Dominyko vizija

XIX a. I p. (apie 1812–1830 m. (?))

Vilniaus Kalvarijų Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčia

Fotografas Gedas Čiuželis

Bažnytinio paveldo muziejaus skaitmeninis archyvas

2. 6. 2. a. Procesijų altorėlis su fragmentiškai išlikusiu paveikslu

Rožinio įteikimas šv. Dominykui ir šv. Kotrynai Sienietei

Kitoje pusėje – *Šv. Kazimieras* (neiškilęs)

Vilnius, 1817–1820 m.

Paveikslai – vario skarda, aliejiniai dažai; altorėlis – medis, vario lydinys: kalimas, kalstymas, štapavimas, karpymas; auksavimas, sidabravimas; retabulas 97 × 82,5 cm, karūna h 16 cm, stalelis 48,5 × 96 × 46 cm

Vilniaus Kalvarijų Šv. Kryžiaus atradimo bažnyčia

Bažnytinio paveldo muziejus, inv. Nr. BPM BP-1641

Fotografas Arūnas Baltėnas

Bažnytinio paveldo muziejaus skaitmeninis archyvas

2. 6. 2. b. Procesijų altorėlis su paveikslu *Rožinio įteikimas šv.*

Dominykui ir šv. Kotrynai Sienietei

Kultūros paveldo centro skaitmeninis archyvas

Nuotrauka: Gabija Surdokaitė-Vitienė, „Keletas naujų faktų apie vadinamuosius Cezario Šteinbergo altorėlius“, *Kultūros paminklai*, 21, Vilnius: Savastis, 2017, p. 209.

**Duomenys apie šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko atvaizdus Vilniaus dominikonų ir
pranciškonų vienuolynuose**

3. 1. Šaltiniuose paminėtų, hipotetiškai buvusių ir išlikusių šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko atvaizdų sąrašas

Eil. Nr.	Aprašas	Data	Vieta	Iliustracija
1.	<i>Demonų išvayimas iš Areco miesto (?) Freskos Šv. Kristoforas fragmentas</i>	Apie 1520 m.	Bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir šv. Bernardino Sieniečio bažnyčia, šiaurinės navos freskų ciklas	2. 2. 1. b.
2.	<i>Freska Šv. Kryžiaus pagarbinimas (Šv. Pranciškus apkabinęs Kryžiu)</i>	Apie 1520 m.	Bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir šv. Bernardino Sieniečio bažnyčia, šiaurinės navos freskų ciklas	2. 2. 2. b.
3.	<i>Freska Popiežiaus Inocento III sapnas</i>	Apie 1520 m.	Bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir šv. Bernardino Sieniečio bažnyčia, šiaurinės navos freskų ciklas	2. 2. 3. b.
4.	<i>Freska Šv. Pranciškus ir šv. Dominykas – Viešpaties rūstybės permaldautojai</i>	Apie 1520 m.	Bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir šv. Bernardino Sieniečio bažnyčia, šiaurinės navos freskų ciklas	2. 2. 3. c.
5.	<i>Freskos fragmentas Šv. Pranciškaus stigmatizacija</i>	Apie 1520 m.	Bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir šv. Bernardino Sieniečio bažnyčia, šiaurinės navos freskų ciklas	2. 2. 3. d.
6.	<i>Freskos fragmentas Popiežiaus Grigaliaus IX vizija</i>	Apie 1520 m.	Bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir šv. Bernardino Sieniečio bažnyčia, šiaurinės navos freskų ciklas	2. 2. 3. d.
7.	<i>Freskos fragmentas Šv. Pranciškaus ekstazė</i>	Apie 1520 m.	Bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir šv. Bernardino Sieniečio bažnyčia, šiaurinės navos freskų ciklas	2. 2. 3. d.
8.	<i>Freska Mažesniųjų brolių regulos patvirtinimas</i>	Apie 1520 m.	Bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir šv. Bernardino Sieniečio bažnyčia, šiaurinės navos freskų ciklas	2. 2. 3. e.
9.	<i>Freska Šv. Pranciškus įteikia regulą Trečiajam ordinui</i>	Apie 1520 m.	Bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir šv. Bernardino Sieniečio bažnyčia, šiaurinės navos freskų ciklas	2. 2. 3. f.

10.	Freska <i>Šv. Pranciškaus įteikia regulą klarisėms</i>	Apie 1520 m.	Bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir šv. Bernardino Sieniečio bažnyčia, šiaurinės navos freskų ciklas	2. 2. 3. f.
11.	Šv. Pranciškaus altoriaus atvaizdas (hipotetinis)	Apie 1520 m.	Bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir šv. Bernardino Sieniečio bažnyčia	-
12.	Šv. Pranciškaus altoriaus atvaizdas (hipotetinis)	Altorius paminėtas 1533 m.	Pranciškonų konventualų Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia	-
13.	Šv. Dominyko altoriaus atvaizdas (hipotetinis)	XVI a. pr. (?)	Dominikonų Šventosios Dvasios bažnyčia	-
14.	Šv. Pranciškaus altoriaus atvaizdas (hipotetinis)	Apie 1580 m.	Bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir šv. Bernardino Sieniečio bažnyčia	-
15.	Skulptūrinė grupė <i>Šv. Pranciškaus stigmatizacija</i>	XVI a. pab. (po 1580 m.), sunaikinta 1763 m.	Bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir šv. Bernardino Sieniečio bažnyčia, tarp Šv. Pranciškaus ir Nuėmimo nuo kryžiaus altorių	-
16.	Rožinio Švč. Mergelės Marijos altoriaus paveikslas (hipotetinis)	XVI a. pab. (po 1581 m.)	Dominikonų Šventosios Dvasios bažnyčia	-
17.	Triptikas <i>Švč. Mergelė Marija su Kūdikieliu Jėzumi, gerbiama šv. Petro ir šv. Pauliaus, šonuose – Šv. Pranciškaus Asyžietis ir Šv. Bernardinas Sienietis (?)</i>	XVI a. pr. (prieš 1518 m.), pertapytas apie 1596 m.	Bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir šv. Bernardino Sieniečio bažnyčia Nuo 1596 arba 1605 m. – bernardinų Šv. Mykolo bažnyčia	-
	Paveikslas <i>Švč. Mergelė Marija su Kūdikieliu Jėzumi, gerbiama šv. Pranciškaus ir šv. Bernardino</i>	Pertapytas po 1661 m.	Bernardinų Šv. Mykolo bažnyčia	2. 3. 1. a.
18.	Freskos fragmentas <i>Kristus, nuo kryžiaus apkabinantis šv. Pranciškų</i>	XVI a. pab. – XVII a. pr.	Bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir šv. Bernardino Sieniečio vienuolynas, pirmojo aukšto koridoriaus freskų ciklas	2. 2. 4.
19.	Freskos fragmentas <i>Šv. Pranciškaus (?), besimeldžiantis prieš koplytėlėje stovinčią Dievo Motinos su Kūdikieliu skulptūrą</i>	XVI a. pab. – XVII a. pr.	Bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir šv. Bernardino Sieniečio vienuolynas, pirmojo aukšto koridoriaus freskų ciklas	2. 2. 4.
20.	Freskos fragmentas <i>Šv. Pranciškaus</i>	XVI a. pab. – XVII a. pr.	Bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir šv. Bernardino	2. 2. 5.

	<i>stigmatizacija</i>		Sieniečio vienuolynas, pirmojo aukšto koridoriaus freskų ciklas	
21.	Freskos fragmentas <i>Kraujuojančios šv. Pranciškaus skulptūros stigmatos (?)</i>	XVI a. pab. – XVII a. pr.	Bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir šv. Bernardino Sieniečio vienuolynas, pirmojo aukšto koridoriaus freskų ciklas	2. 2. 5.
22.	Šv. Pranciškaus gyvenimo scenas vaizduojančių paveikslų ciklas	XVII a. I p., sunaikintas 1655–1661 m.	Bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir šv. Bernardino Sieniečio bažnyčios presbiterija	-
23.	Šv. Pranciškaus altoriaus atvaizdas (hipotetinis)	Apie 1612–1615 m.	Pranciškonų konventualų Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia	-
24.	Šv. Pranciškaus ir kitų pranciškonų šventųjų skulptūros abipus Nukryžiuotojo	1614 m.	Bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir šv. Bernardino Sieniečio bažnyčia, didysis altorius	-
25.	Šv. Pranciškaus altoriaus atvaizdas (hipotetinis)	XVII a. I p. (apie 1629 m.)	Bernardinų Šv. Mykolo bažnyčia	-
26.	Paveikslas <i>Kristaus apraudojimas</i> (su šv. Pranciškumi)	XVII a.	Bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir šv. Bernardino Sieniečio bažnyčia, Nuėmimo nuo kryžiaus altorius	2. 2. 6.
27.	Šv. Pranciškaus gyvenimo scenas vaizduojančių paveikslų ciklas	Apie 1665 m.	Bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir šv. Bernardino Sieniečio bažnyčios presbiterija	-
28.	Paveikslas <i>Šv. Pranciškaus mirtis ir stebuklingas jo stigmų tikrumo patvirtinimas</i>	1665 m. (?)	Bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir šv. Bernardino Sieniečio vienuolynas, pirmojo aukšto procesijų galerija	2. 2. 12.
29.	<i>Šv. Pranciškaus stigmatizacija</i>	Prieš 1667 m.	Vilniaus bernardinų vienuolyno spaudas	2. 2. 7.
30.	<i>Šv. Pranciškaus stigmatizacija</i>	Prieš 1667 m.	Vilniaus bernardinų vienuolyno spaudas	2. 2. 8.
31.	Freska <i>Šv. Dominykas</i>	XVII a. II p. (prieš 1667 m. (?))	Bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir Bernardino Sieniečio bažnyčios fasado niša	2. 2. 10.
32.	Freska <i>Šv. Pranciškus Asyžietis</i>	XVII a. II p. (prieš 1667 m. (?))	Bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir Bernardino Sieniečio bažnyčios fasado niša	2. 2. 11.
33.	Šv. Pranciškaus altoriaus atvaizdas (hipotetinis)	Prieš 1675 m. (sudegė 1737, 1748 ar 1749 m.)	Pranciškonų konventualų Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia	-
34.	Šv. Pranciškaus altoriaus atvaizdas (hipotetinis)	Apie 1677 m.	Bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir šv. Bernardino Sieniečio bažnyčia	-
35.	<i>Šv. Pranciškus Asyžietis ir šv.</i>	XVII a. II p. (po 1677 m.)	Vilniaus bernardinų parapinės bažnyčios spaudas	2. 2. 9.

	<i>Bernardinus Sienietis</i>			
36.	<i>Nukryžiuotasis (su Švč. Mergele Marija, šv. Jonu, šv. Pranciškumi ir šv. Marija Magdaliete)</i>	XVII a. II p.	Bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir šv. Bernardino Sieniečio vienuolynas, pirmojo aukšto procesijų galerija	2. 2. 13.
37.	<i>Stebuklingos Šv. Pranciškaus Asyžiečio Mišios</i>	XVII a. II p.	Bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir šv. Bernardino Sieniečio vienuolynas, pirmojo aukšto procesijų galerija	2. 2. 14.
38.	<i>Šv. Pranciškaus apoteozė (Šv. Pranciškus tarp pranciškonų danguje)</i>	XVII a. II p.	Bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir šv. Bernardino Sieniečio vienuolynas, pirmojo aukšto procesijų galerija	2. 2. 15.
39.	<i>Antepedijus su išsiuvinėtomis Švč. Mergelės Marijos su Kūdikieliu Jėzumi, gerbiamos šv. Pranciškaus ir šv. Bernardino, figūromis</i>	XVII a. II p. (?)	Bernardinų Šv. Mykolo bažnyčia (?) Palūšės Šv. Juozapo bažnyčia	2. 3. 2.
40.	<i>Paveikslas Šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus susitikimas</i>	XVII a. II p.	Dominikonų Šventosios Dvasios bažnyčia	2. 4. 1.
41.	<i>Dalmatikų siuviniai Švč. Mergelė Marija, teikianti rožinį šv. Dominykui ir šv. Hiacintui</i>	XVII a. II p.	Dominikonų Šventosios Dvasios bažnyčia (?)	2. 4. 2.
42.	<i>Šv. Pranciškus (porinis su Šv. Klara)</i>	XVII a. II p.	Pranciškonų konventualų Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios zakristija (?)	2. 1. 1.
43.	<i>Šv. Pranciškus, gaunantis Porciunkulės atlaidus</i>	XVII a. II p. (?)	Pranciškonų konventualų Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia, buvęs Šv. Pranciškaus altoriaus paveikslas	2. 1. 6.
44.	<i>Soriano portretas</i>	1686 m. (sudegė 1726 m.)	Dominikonų Šventosios Dvasios bažnyčia, Šv. Dominyko altorius	-
45.	<i>Mėlyno atlaso antepedijus su išsiuvinėtais Švč. Mergelės Marijos, šv. Pranciškaus, šv. Antano, pal. Jono Dunso Škoto ir angelų atvaizdais</i>	1696 m.	Bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir šv. Bernardino Sieniečio bažnyčia, didysis altorius	-
46.	<i>Paveikslas Šv. Pranciškaus Asyžiečio stigmatizacija</i>	XVII–XVIII a. pr.	Bernardinų Šv. Mykolo vienuolynas (?) Naujojo Daugėlišio bažnyčia	2. 3. 3.

47.	Šv. Dominyko altoriaus atvaizdas	Po 1704 m.	Dominikonų Šv. Pilypo ir Jokūbo bažnyčia	-
48.	Šv. Pranciškus ir angelas, laikantis křištolą Tabernakulio durelių reljefai, įkomponuoti po Švč. Mergelės Marijos su Kūdikieliu Jėzumi atvaizdu	Apie 1712 m.	Bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir šv. Bernardino Sieniečio bažnyčia, didysis altorius	-
49.	Sidabrinis antepedijus su šv. Pranciškaus, šv. Antano Paduviečio, šv. Bonaventūro, šv. Liudviko, šv. Bernardino Sieniečio ir ordino kankinių atvaizdais	Apie 1712 m.	Bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir šv. Bernardino Sieniečio bažnyčia, didysis altorius	-
50.	Rožinio Švč. Mergelės Marijos altoriaus paveikslas	Prieš 1715 m.	Dominikonų Šventosios Dvasios bažnyčia	-
51.	Paveikslas Šv. Pranciškus	Apie 1716 m.	Bernardinų Šv. Mykolo bažnyčia, Šv. Pranciškaus altorius	2. 3. 5. a.
52.	Paveikslas Porciunkulės atleidų įsteigimas	Apie 1716 m.	Bernardinų Šv. Mykolo bažnyčia, Šv. Pranciškaus altorius	-
53.	Antepedijus su šv. Pranciškaus atvaizdu	Apie 1720–1730 m.	Bernardinų Šv. Mykolo bažnyčia, Šv. Pranciškaus altorius	2. 3. 4.
54.	Rožinio Švč. Mergelės Marijos paveikslas	Prieš 1727 m.	Dominikonų Šv. Pilypo ir Jokūbo bažnyčia	-
55.	Knygos viršelio reljefas Šv. Pranciškus	XVIII a. I–II ketv.	Bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir šv. Bernardino Sieniečio bažnyčia	2. 2. 22.
56.	Medalionas Šv. Pranciškus	XVIII a. I p.; pritaikytas relikvijoriui 1842 m.	Bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir šv. Bernardino Sieniečio bažnyčia	2. 2. 23.
57.	Rožinio Švč. Mergelės Marijos paveikslas	Po 1726 m.	Dominikonų Šventosios Dvasios bažnyčia	-
58.	Soriano portretas	Po 1726 m. (sudegė 1748 m.)	Dominikonų Šventosios Dvasios bažnyčia, Šv. Dominyko altorius	-
59.	Šv. Pranciškaus apoteozė	XVIII a. (?)	Bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir šv. Bernardino Sieniečio vienuolynas, pirmojo aukšto koridorius	2. 2. 18.
60.	Procesijų vėliavos paveikslas Šv. Pranciškus ir šv.	XVIII a.	Bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir šv. Bernardino Sieniečio bažnyčia	2. 2. 20.

	<i>Klara, garbinantys Kristaus kančios emblemas</i>			
61.	Freska <i>Porciunkulės atlaidų gavimas (?)</i>	Po 1749 m.	Pranciškonų konventualų Šv. Mikalojaus bažnyčia, Didžiojo altoriaus antrasis tarpsnis	-
62.	Medžio skulptūra Šv. <i>Dominykas</i> (porinė Šv. <i>Hiacintui</i>)	1751 m.	Dominikonų Šv. Pilypo ir Jokūbo bažnyčia	2. 5. 1.
63.	Monstrancija su šv. Pranciškaus ir kitų šventųjų atvaizdais	Iki 1763 m.	Pranciškonų konventualų Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia	2. 1. 2.
64.	Paveikslas Šv. <i>Pranciškus Serafiškasis</i> (Šv. <i>Pranciškaus stigmatizacija</i>)	XVIII a. II p. (prieš 1764 m.?)	Pranciškonų konventualų Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia, Šv. Pranciškaus altorius	2. 1. 5.
65.	Paveikslas Šv. <i>Pranciškus</i>	1764 m.	Bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir šv. Bernardino Sieniečio bažnyčia, Šv. Pranciškaus altorius	2. 2. 16.
66.	Stiuko skulptūra Šv. <i>Dominykas</i> (porinė Šv. <i>Hiacintui</i>)	1764 m.	Dominikonų Šv. Pilypo ir Jokūbo bažnyčia	-
67.	Atvaizdas ant sieninės spintos durelių Šv. <i>Pranciškus, besimeldžiantis grotuje</i>	XVIII a. II p. (?)	Bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir šv. Bernardino Sieniečio bažnyčia	2. 2. 21.
68.	Paveikslas Šv. <i>Dominykas</i>	XVIII a. II p. (po 1767 m.); pertapytas XIX a. pab. – XX a. pr. (?)	Dominikonų Šv. Pilypo ir Jokūbo bažnyčia, Šv. Dominyko altorius	2. 5. 2.
69.	Lipdinys Šv. <i>Dominyko vizija</i> (<i>Rožinio įteikimas šv. Dominykui</i>)	Apie 1753–1770 m.	Dominikonų Šventosios Dvasios bažnyčia, Rožinio Švč. Mergelės Marijos altorius	2. 4. 3.
70.	Lipdinys Šv. <i>Dominykas</i>	Apie 1753–1770 m.	Dominikonų Šventosios Dvasios bažnyčia, sakykla	2. 4. 9.
71.	Freska Šv. <i>Dominyko vizija</i> (<i>Viešpaties rūstybės permaldavimas</i>)	Apie 1756–1770 m.	Dominikonų Šventosios Dvasios bažnyčia, skliautas virš Šv. Dominyko altoriaus	2. 4. 8.
72.	Freska Šv. <i>Dominyko vizija</i> (<i>Rožinio įteikimas šv. Dominykui</i>)	Apie 1756–1770 m.	Dominikonų Šventosios Dvasios vienuolynas, pirmojo aukšto procesijų galerija	2. 4. 10.
73.	Freska <i>Pamokslininkų ordino patvirtinimas</i>	Apie 1756–1770 m.	Dominikonų Šventosios Dvasios vienuolynas, pirmojo aukšto procesijų galerija	2. 4. 11.

74.	Freska <i>Popiežiaus Inocento III sapnas: šv. Dominykas ir šv. Pranciškus remia Laterano baziliką</i>	Apie 1756–1770 m.	Dominikonų Šventosios Dvasios bažnyčios prieangis	2. 4. 12.
75.	Freska <i>Šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus susitikimas</i>	Apie 1756–1770 m.	Dominikonų Šventosios Dvasios bažnyčios prieangis	2. 4. 13.
76.	Paveikslas <i>Soriano stebuklas</i>	Apie 1770 m.	Dominikonų Šventosios Dvasios bažnyčia, Šv. Dominyko altorius	2. 4. 7.
77.	Paveikslas <i>Šv. Dominyko vizija (Rožinio įteikimas šv. Dominykui)</i>	Apie 1770 m.	Dominikonų Šventosios Dvasios bažnyčia, Rožinio Švč. Mergelės Marijos altorius	2. 4. 4.
78.	Procesijų altorėlio paveikslas <i>Rožinio įteikimas šv. Dominykui ir šv. Kotrynai Sienietei</i>	Apie 1771 m.	Dominikonų Šventosios Dvasios bažnyčia	2. 4. 6.
79.	Šv. Dominyko altoriaus atvaizdas	Prieš 1772 m.	Dominikonų Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčia	-
80.	Paveikslas <i>Rožinio įteikimas šv. Dominykui ir šv. Kotrynai Sienietei</i>	XVIII a. II p. (1776 m. (?))	Dominikonų Šv. Pilypo ir Jokūbo bažnyčia, Rožinio Švč. Mergelės Marijos altorius	2. 5. 3. a., 2. 5. 3. b.
81.	Paveikslas <i>Šv. Pranciškaus, gaunantis Porciunkulės atleidus</i>	XVIII a. II p. (?)	Bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir šv. Bernardino Sieniečio bažnyčia, altorius šiaurinės navos gale	2. 2. 17.
82.	Šv. Pranciškaus apoteozė (<i>Šv. Pranciškaus tarp angelų ir dorybių alegorijų</i>)	XVIII a. II p. (?)	Bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir šv. Bernardino Sieniečio vienuolynas, pirmojo aukšto procesijų galerija	2. 2. 19.
83.	Freska <i>Šv. Pranciškaus Asyžietis (Viola grojančio angelo vizija)</i>	XVIII a. 8–9 deš.	Pranciškonų konventualų Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia, piliorius centrinės navos pusėje	2. 1. 3.
84.	Freska <i>Šv. Antanas gauna iš šv. Pranciškaus užduotį skelbti ir aiškinti Šventąjį Raštą</i>	1773–1780 m.	Pranciškonų konventualų Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios skliautas	2. 1. 4.
85.	Šv. Pranciškaus atvaizdas gėlėtos <i>pustynkos</i> viduryje	Prieš 1790 m.	Bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir šv. Bernardino Sieniečio bažnyčia, Šv. Pranciškaus altorius	-
86.	Freska <i>Šv. Pranciškaus</i>	Prieš 1794 m.	Pranciškonų konventualų Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios fasadas	-
87.	Freska <i>Šv.</i>	Prieš 1794 m.	Pranciškonų konventualų Švč.	2. 1. 7.

	<i>Pranciškaus apoteozė (Šv. Pranciškus tarp pranciškonų)</i>		Mergelės Marijos Ėmimo į dangų vienuolyno šiaurinis fasadas	
88.	Skulptūra Šv. <i>Pranciškus</i> (porinė su Šv. <i>Antanu</i>)	Prieš 1794 m. (?)	Pranciškonų konventualų Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia, Šv. Pranciškaus altorius (šalia pagrindinio paveikslų)	-
89.	Skulptūra Šv. <i>Pranciškus</i>	Prieš 1794 m. (?)	Pranciškonų konventualų Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia, Šv. Pranciškaus altoriaus viršus	-
90.	Paveikslas <i>Mažesniųjų brolių ordino įkūrimas ir regulos įteikimas</i>	Prieš 1794 m. (?)	Pranciškonų konventualų Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia, vienuolių choras	-
91.	Paveikslas <i>Porciunkulės atleidų suteikimas</i>	Prieš 1794 m. (?)	Pranciškonų konventualų Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia, vienuolių choras	-
92.	Paveikslas Šv. <i>Pranciškaus mirtis</i>	Prieš 1794 m. (?)	Pranciškonų konventualų Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia, vienuolių choras	-
93.	Paveikslas Šv. <i>Pranciškaus stigmatizacija</i> (porinis su paveikslu <i>Kristus, matytas ant Alvernos kalno šv. Pranciškaus</i>)	Prieš 1794 m. (?)	Pranciškonų konventualų vienuolyno refektoriumas	-
94.	Paveikslas Šv. <i>Pranciškus, sakantis pamokslą žuvims</i>	Prieš 1794 m. (?)	Pranciškonų konventualų vienuolynas	-
95.	Paveikslas Šv. <i>Pranciškus, besiteisiantis su tėvu Bernardinu</i>	Prieš 1794 m. (?)	Pranciškonų konventualų vienuolynas	-
96.	Paveikslas Šv. <i>Pranciškus, sodinantis medį</i>	Prieš 1794 m. (?)	Pranciškonų konventualų vienuolynas	-
97.	Ant popieriaus tapytas paveikslas Šv. <i>Pranciškus</i> (grupuotas su šv. Antano ir Švelnumo Dievo Motinos atvaizdais)	XVIII a. II p. (?)	Pranciškonų konventualų vienuolynas, gvardijono celė	-
98.	Ant popieriaus tapytas paveikslas Šv. <i>Pranciškus</i>	XVIII a. II p. (?)	Pranciškonų konventualų vienuolynas, gvardijono celė	-
99.	Procesijų altorėlis su Nukryžiuotojo, Dievo Motinos ir šv. Pranciškaus atvaizdais	XVIII a. II p. (?)	Pranciškonų konventualų Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia	-

100.	Procesijų vėliava su išsiuvinėtais Sopulingosios Dievo Motinos ir šv. Pranciškaus atvaizdais	XVIII a. II p. (?)	Pranciškonų konventualų Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia	-
101.	Kapa su šv. Pranciškaus ir šv. Antano Paduviečio atvaizdais	XVIII a. II p. (?)	Pranciškonų konventualų Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia	-
102.	Freska Šv. Pranciškaus tarp angelų	XVIII a. pab.– XIX a. pr.	Bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir šv. Bernardino, skliautas virš vargonų choro (buv. Užupio bernardinų balkono)	2. 2. 24.
103.	Vitražas Šv. Dominyko vizija (Rožinio įteikimas šv. Dominykui)	XVIII a. pab.– XIX a. pr., restauruotas 1970–1971 m.	Dominikonų Šventosios Dvasios bažnyčia, centrinis presbiterijos langas	2. 4. 5.
104.	Šv. Dominykas ir šv. Pranciškus, freskos Šventosios Dvasios apoteozė fragmentas	Iki 1814 m.	Dominikonų Šventosios Dvasios bažnyčia, kupolo skliautas	2. 4. 14. b.
105.	Procesijų altorėlio paveikslas Rožinio įteikimas šv. Dominykui ir šv. Kotrynai Sienietei	Apie 1817–1820 m.	Dominikonų Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčia	2. 6. 2. a., 2. 6. 2. b.
106.	Rožinio įteikimas šv. Dominykui	XIX a. I p. (apie 1812–1830 m. (?))	Dominikonų Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčia	2. 6. 1.
107.	Skulptūra Šv. Dominykas (porinė šv. Angelui iš Sicilijos)	Tarp 1820–1856 m.	Bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir šv. Bernardino Sieniečio bažnyčia, šiaurinės navos altorius	Išlikusi, trūksta nuotraukos
108.	Skulptūra Šv. Pranciškaus	Prieš 1830 m.	Bernardinų Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir šv. Bernardino Sieniečio bažnyčia, Šv. Pranciškaus altorius (pastatyta po paveikslu)	-

3. 2. Išlikusių, užfiksuotų nuotraukose ar raižiniuose ir neišlikusių atvaizdų kiekybinis santykis

	Atvaizdai			Šv. Pranciškaus			Šv. Dominyko			Bendri
	Žinoma	Išliko arba užfiksuota		Žinoma	Išliko arba užfiksuota		Žinoma	Išliko arba užfiksuota		Visi žinomi išliko ar buvo užfiksuoti
XVI a.	16	10	63%	13	9	69%	2	0	0%	1
XVII a. I p.	9	5	56%	9	5	56%	0	0	0%	0
XVII a. II p.	21	16	76%	17	13	76%	3	2	67%	1
XVIII a. I p.	13	5	38%	8	5	63%	5	0	0%	0
XVIII a. II p.	42	23	55%	27	10	37%	13	11	85%	2
XIX a. I p.	7	6	86%	2	1	50%	4	4	100%	1
Iš viso	108	65	60%	76	43	57%	27	17	63%	5

Naratyvių šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko atvaizdų kontekstas

4. 1. Istorinių įvykių atvaizdai

4. 1. 1. Giotto di Bondone

Inocentas III patvirtina regulą

Freska iš šv. Pranciškaus gyvenimo scenų ciklo

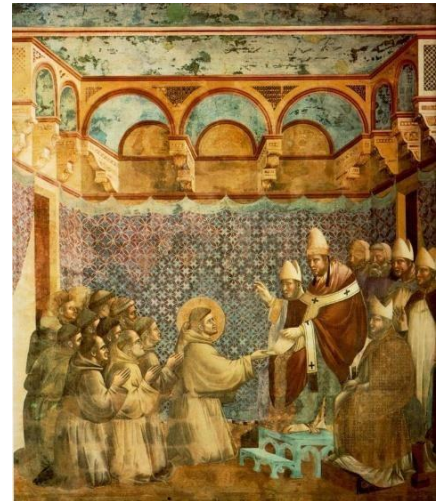
Asyžius, apie 1290–1296 m.

Šv. Pranciškaus Asyžiečio aukštutinė bazilika, Asyžius

Nuotrauka: „Giotto. Legend of St Francis. Confirmation of the Rule“, *Wikipedia*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 18 d.

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Giotto -](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Giotto_-_)

[Legend of St Francis - -07- - Confirmation of the Rule.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Giotto_-_Legend_of_St_Francis_-_07_-_Confirmation_of_the_Rule.jpg)

4. 1. 2. Pietro Lorenzetti

Honorijus III patvirtina karmelitų regulą

Carmino altoriaus predelos fragmentas

1327–1329 m.

Nacionalinė paveikslų galerija (*Pinacoteca Nazionale*),

Buonsignori rūmai, Siena

Nuotrauka: „Honorius III approving Carmelite rule“, *Bridgeman*

Images. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.bridgemanimages.com/en/lorenzetti/honorius-iii-approving-carmelite-rule-detail-from-predella-of-altarpiece-for-carmine-by-pietro/tempera-on-wood/asset/593206>

4. 1. 3. Nežinomas autorius

Mažesniųjų brolių ordino regulos patvirtinimas

Raižinys iš veikalo *Privilegia Fratrum Minorum*

Barselona, 1523 m.

Iliustracija iš knygos: Lyell J., *Early book illustration in Spain*,
New York, 1976.

Nuotrauka: *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje: pranciškoniškojo dvasingumo atspindžiai ansamblio įrangoje ir puošyboje*. Vilnius: Aidai, 2010, p. 114.

4. 1. 4. Nežinomas autorius

Šv. Pranciškus įteikia regulą Trečiajam ordinui

Raižinys iš Boniface de Ceva veikalo *Firmamentum Trium Ordinum*

Beatissimi Patris nostri Francisci

Paryžius, 1512 m.

Nuotrauka: Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje: pranciškoniškojo dvasingumo atspindžiai ansamblio įrangoje ir puošyboje*.

Vilnius: Aidai, 2010, p. 120.

4. 1. 5. Šv. Pranciškus įteikia regulą klarisėms

Raižinys iš Boniface de Ceva veikalo *Firmamentum Trium Ordinum*

Beatissimi Patris nostri Francisci

Paryžius, 1512 m.

Nuotrauka: Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje: pranciškoniškojo dvasingumo atspindžiai ansamblio įrangoje ir puošyboje*.

Vilnius: Aidai, 2010, p. 120.

4. 1. 6. Leandro Bassano

Dominikonų ordino patvirtinimas

XVII a. pr.

Šv. Jono ir Pauliaus bazilika, Venecija

Nuotrauka: „Bassano,

Leandro“, *Web Gallery of Art*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.wga.hu/frames-e.html?/html/b/bassano/leandro/honorius.html>

4. 1. 7. Cristóbal Lloréns

Honorijus III patvirtina šv. Dominyko ordiną

Kairėje viršuje: *Popiežiaus Inocento III sapnas: šv. Dominykas remia Laterano baziliką*

XVI a. pab. – XVII a. pr.

Valensijos dailės muziejus (*Museo de Bellas Artes de Valencia*)

Nuotrauka: „Honorius III confirming the Order of St Dominic.

Painting by Cristobal Llorens“, *Meisterdrucke*. Žiūrėta 2024 m.

rugsėjo 16 d. [https://www.meisterdrucke.ie/fine-art-prints/Cristobal-Llorens/1410513/Honorius-III-](https://www.meisterdrucke.ie/fine-art-prints/Cristobal-Llorens/1410513/Honorius-III-(Cencio-Savelli,-pope-from-1216-to-1227)-confirming-the-Order-of-Saint-Dominic.-Painting-by-Cristobal-Llorens-(circa-1550-1616).html)

[\(Cencio-Savelli,-pope-from-1216-to-1227\)-confirming-the-Order-of-Saint-Dominic.-Painting-by-](https://www.meisterdrucke.ie/fine-art-prints/Cristobal-Llorens/1410513/Honorius-III-(Cencio-Savelli,-pope-from-1216-to-1227)-confirming-the-Order-of-Saint-Dominic.-Painting-by-Cristobal-Llorens-(circa-1550-1616).html)

[Cristobal-Llorens-\(circa-1550-1616\).html](https://www.meisterdrucke.ie/fine-art-prints/Cristobal-Llorens/1410513/Honorius-III-(Cencio-Savelli,-pope-from-1216-to-1227)-confirming-the-Order-of-Saint-Dominic.-Painting-by-Cristobal-Llorens-(circa-1550-1616).html)

4. 1. 8. Verotius

Honorijus III patvirtina Pamokslininkų

ordino konstitucijas

Kairėje: *Šv. apaštaly Petro ir Pauliaus vizija*

1754 m.

Pierre Seilhan namas (*Maison Seilhan*), Tulūza

Nuotrauka: „Approbation des Constitutions par Honorius III“,

Wikipedia. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 18 d.

https://fr.wikipedia.org/wiki/Maison_Seilhan#/media/Fichier:Maison_Seilhan,_%C3%A0_Toulouse_-_Approbation_des_Constitutions_par_Honorius_III.jpg

4. 1. 9. Fra Angelico

Kairėje: *Popiežiaus Inocento III sapnas: šv. Dominykas remia griūvančią Laterano baziliką*
Dešinėje: *Šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus susitikimas*

Kortonos Šv. Dominyko bažnyčios altoriaus predelos fragmentas, apie 1437 m.

Kortonos vyskupijos muziejus, Kortona, Areco provincija, Italija

Nuotrauka: „Cortona Poliptych by Angelico“, *Wikipedia*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 18 d.

https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Cortona_Poliptych_by_Angelico#/media/File:Beato_angelico,_trittico_di_cortona,_1438,_da_s._domenico,_predella_02_sogno_di_innocenzo_III_e_incontro_dei_ss._domenico_e_francesco_1.jpg

4. 1. 10. Nežinomas autorius

Šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus susitikimas

Lietuva, XVIII a. II pusė

Drobė, aliejus; 315×158 cm

Priklausė Trakų dominikonų Šv. arkangelo Mykolo bažnyčiai

Trakų Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčia

Bažnytinio paveldo muziejus, inv. Nr. BP-382

Fotografas Arūnas Baltėnas

Bažnytinio paveldo muziejaus skaitmeninis archyvas

4. 1. 11. Nežinomas autorius

Šv. Dominyko ir šv. Pranciškaus susitikimas

XVIII a. II pusė

Stiuko lipdinys Palėvenės Šv. Dominyko bažnyčioje

Fotografas Gediminas Trečiokas

Bažnytinio paveldo muziejaus

skaitmeninis archyvas

4. 1. 12. Nežinomas autorius

Šv. Dominyko ir Šv. Pranciškaus susitikimas

Lietuva, XVIII a. vid. Didžiojo altoriaus antepedijaus fragmentas
Tytuvėnų Švč. Mergelės Marijos Angelų Karalienės bažnyčia
Nuotrauka: Rūta Janonienė, „Didžiojo altoriaus antepedijus“, *Tytuvėnų Bernardinų bažnyčia ir vienuolynas*. Sudarytoja Dalia Klajumienė.
Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2004, p. 303, 304.

4. 1. 13. Joseph Sebastian Klauber

Šv. Antanas gauna pamokslavimo ir Šventojo Rašto aiškinimo užduotį; atranda velnio apgaulę sakdamas pamokslą žmonėms
Vario raižinys iš knygos *Šv. Antano Paduviečio gyvenimas*
Nuotrauka: [Joseph Sebastian Klauber], *Vita S. Antonii Paduani = Der paduanische Wundersmann in seiner Lebensgröße abgebildet; das ist: das Leben und die Wunderwerke des heiligen Antonius von Padua. Mit Sittenlehren und Andachtsübungen*. Zweyte neu verbesserte Auflage, München, 1796, p. 37. Žiūrėta 2025 m. gegužės 1 d. <https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb10789324?q=Klauber&page=56,57>

4. 1. 14. Jerzy Hoppen

Šv. Dominykas išsiunčia šv. Hiacintą į misiją

Vilnius, 1944 m.

Skliauto freska Šv. Hiacinto koplyčioje

Vilniaus Šv. Pilypo ir Jokūbo bažnyčia

Fotografas Kęstutis Stoškus

Bažnytinio paveldo muziejaus skaitmeninis archyvas

4. 2. Stebuklai, vizijos ir sapnai

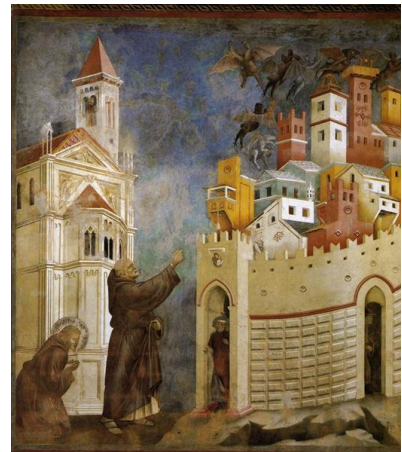
4. 2. 1. Giotto di Bondone

Demonų išvayrimas iš Areco miesto

Asyžius, 1297–1299 m.

Asyžiaus Šv. Pranciškaus Asyžiečio aukštutinė bazilika

Nuotrauka: „Exorcism of the Demons at Arezzo“, *Wikiart*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 18 d. <https://www.wikiart.org/en/giotto/exorcism-of-the-demons-at-arezzo-1299>

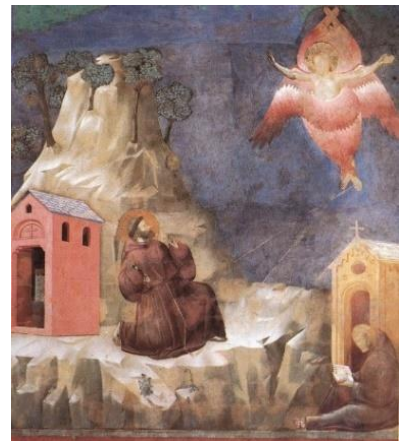
4. 2. 2. Giotto di Bondone

Šv. Pranciškaus stigmatizacija

Asyžius, 1297–1300 m.

Asyžiaus Šv. Pranciškaus Asyžiečio aukštutinė bazilika

Nuotrauka: „Giotto. Legend of St Francis. Stigmatization of St Francis“, *Wikipedia*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 18 d. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Giotto_-_Legend_of_St_Francis_-_19_-_Stigmatization_of_St_Francis.jpg

4. 2. 3. Gerard Seghers

Šv. Pranciškus guodžiamas angelų po stigmatizacijos

Antverpenas, apie 1620–1622 m.

Luvro muziejus, Paryžius

Nuotrauka: „Gerard Seghers. St Anthony comforted by angels after his stigmatisation“, *Wikimedia Commons*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 18 d. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Gerard_Seghers_-_St_Antony_comforted_by_angels_after_his_stigmatisation.jpg

4. 2. 4. Lucas Vorsterman vyresnysis (pagal Gerard Seghers)

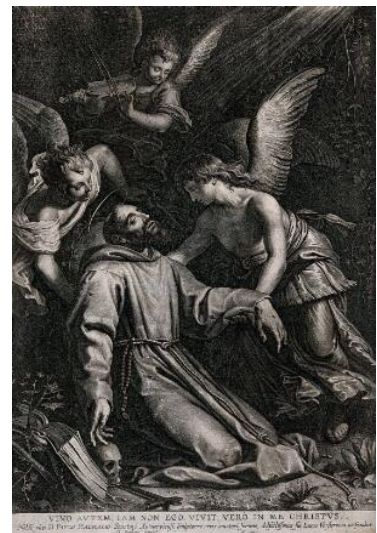
Šv. Pranciškus ekstazėje po stigmatizacijos

Antverpenas, apie 1620–1623 m.

Wellcome kolekcija, Londonas

Nuotrauka: „Saint Francis of Assisi in ecstasy after receiving the stigmata“, *Wellcome Collection*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d.

<https://wellcomecollection.org/works/dnhzkw3d>

4. 2. 5. Matthias Kargen (Mateusz Bertowicz)

Šv. Pranciškaus stigmatizacija

Varšuva, 1664 m.

Drobė, tempera; 261 × 171 cm

Varšuvos pranciškonų konventualų Šv. Pranciškaus Serafiškojo stigmų bažnyčia

Varšuvos nacionalinis muziejus, inv. Nr. MP 2462 MNW

Nuotrauka: „Unknown. Stigmatization of Saint Francis. MP 2462.

National Museum in Warsaw“, *Wikimedia Commons*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 18 d.

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Unknown -](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Unknown_-_Stigmatization_of_Saint_Francis_-_MP_2462_-_National_Museum_in_Warsaw.jpg)

[_Stigmatization of Saint Francis - MP 2462 - National Museum in Warsaw.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Unknown_-_Stigmatization_of_Saint_Francis_-_MP_2462_-_National_Museum_in_Warsaw.jpg)

4. 2. 6. Nežinomas autorius (Jokūbo Krombergerio dirbtuvė)

Šv. Pranciškaus stigmatizacija

Knygos *Instituta Ordinis Beati Francisci* titulinio puslapio iliustracija

Sevilija, Jokūbo Krombergerio spaustuvė, 1522 m.

Medžio raižinys; 13,8 × 9,9 cm

Portugalija, Evoros viešoji biblioteka (*Biblioteca Pública de Évora*),

inv. Nr. RES Séc. XVI, 0985

Nuotrauka: „5249C“, *Colonial Art*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 18 d.

<https://colonialart.org/artworks/5249c>

4. 2. 10. Laurent de la Hyre

Popiežius Mikalojus V atidaro šv. Pranciškaus Asyžiečio kapą
1630 m.

Drobė, aliejus; 221 × 164 cm

Paryžius, Luvro muziejus

Nuotrauka: „Pope Nicholas V Opening the Tomb of St Francis of Assisi in 1449”, *Web Gallery of Art*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d. https://www.wga.hu/html_m/l/la_hire/popenich.html

4. 2. 11. Giotto di Bondone

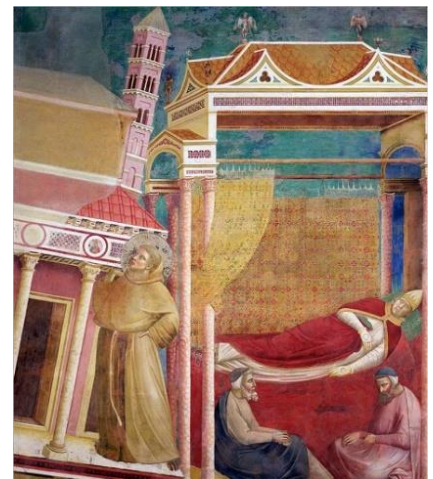
Popiežiaus Inocento III sapnas: šv. Pranciškus remia Laterano baziliką

Asyžius, 1297–1299 m.

Asyžiaus Šv. Pranciškaus Asyžiečio aukštutinė bazilika

Nuotrauka: „Giotto. Legend of St Francis. Dream of Innocent III“, *Wikimedia Commons*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 18 d.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Giotto_-_Legend_of_St_Francis_-_06_-_Dream_of_Innocent_III.jpg

4. 2. 12. Nežinomas autorius

Popiežiaus Inocento III sapnas: šv. Dominykas ir šv. Pranciškus (?) remia Laterano baziliką

Psalmyno miniatūra

Anglija, XIV a. I pusė

Britų biblioteka, Londonas, Jungtinė Karalystė

Nuotrauka: „Full-page miniature of the dream of Pope Innocent III“, *Bridgeman Images*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d.

<https://www.bridgemanimages.com/en/noartistknown/full-page-miniature-of-the-dream-of-pope-innocent-iii-with-dominic-and-another-friar-possibly/nomedium/asset/3296414>

4. 2. 13. Nežinomas autorius

Viešpaties rūstybės permaldavimo vizija

Apie 1355–1360 m.

Bolonijos Šv. Marijos Magdalietės
bažnyčia

Bolonijos nacionalinė pinakoteka

Birutės Kabašinskienės nuotrauka

4. 2. 14. Gottfried Bernhard Göz, Johann

Baptist Klauber, Joseph Sebastian

Klauber

Šv. Dominykas

Vario graviūra; popierius, 98 x 150 mm

Augsburgas, apie 1737–1742 m. (?)

Trakų istorijos muziejus, inv. Nr. TIM

GEK 41585

Trakų istorijos muziejaus skaitmeninis

archyvas

4. 3. Šv. Pranciškus ir šv. Dominykas kaip malonių gavėjai ir perdavėjai

4. 3. 1. Ilario Zacchi iš Viterbo

Šv. Pranciškus, gaunantis Porciunkulės atlaidus

Viršutinė altoriaus dalis

1393 m.

Porciunkulės Švč. Mergelės Marijos

Angelų Karalienės bazilika

Fotografas Bernardino Sperandio

Nuotrauka: Marilyn Aronberg Lavin, „Images of a Miracle. Federico Barocci and the Porziuncola Indulgence“, *Artibus et Historiae*, Vol. 27, No. 54 (2006), p. 15.

4. 3. 2. Federico Barocci

Šv. Pranciškus, gaunantis Porciunkulės atlaidus

Apie 1571–1580 m.

Drobė, aliejinė tapyba, 427 × 236 cm

Urbino Šv. Pranciškaus Asyžiečio bažnyčia

Scala / Art Resource skaitmeninio archyvo nuotrauka

Nuotrauka: Marilyn Aronberg Lavin, „Images of a Miracle. Federico Barocci and the Porziuncola Indulgence“, *Artibus et Historiae*, Vol. 27, No. 54 (2006), p. 10.

4. 3. 3. Federico Barocci

Šv. Pranciškus, gaunantis Porciunkulės atlaidus

1581 m.

Graviravimas, ofortas; 54,5 × 33 cm

Nuotrauka: Marilyn Aronberg Lavin, „Images of a Miracle. Federico Barocci and the Porziuncola Indulgence“, *Artibus et Historiae*, Vol. 27, No. 54 (2006), p. 28.

4. 3. 4. Bartolomé Esteban Murillo

Porciunkulės jubiliejus

1665–1666 m.

Drobė, aliejinė tapyba, 430 × 295 cm

Sevilijos kapucinų vienuolyno bažnyčios didžiojo altoriaus paveikslas

Wallraf-Richartz muziejus, Kelnas, Vokietija

Wallraf-Richartz muziejaus skaitmeninio archyvo nuotrauka

4. 3. 5. Bartolomé Esteban Murillo

Šv. Pranciškus, gaunantis Porciunkulės atlaidus

Apie 1667 m.

Prado muziejus, Madridas, Ispanija

Nuotrauka: „The Vision to St Francis at Porziuncola“, Wikiart. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 18 d. <https://www.wikiart.org/en/bartolome-esteban-murillo/the-vision-to-st-francis-at-porziuncola>

4. 3. 6. Nežinomas autorius

Šv. Pranciškus, gaunantis Porciunkulės atlaidus

XVII a. I p.

Tytuvėnų Švč. Mergelės Marijos bažnyčia

Nuotrauka: Edita Šedbaraitė, *Šv. Pranciškaus Asyžiečio ikonografija*

Lietuvos baroko tapyboje: magistro baigiamasis darbas, Kaunas:

Vytauto Didžiojo universitetas, 2008, p. 87.

4. 3. 7. Nežinomas autorius

Šv. Dominyko vizija

Raižinys iš Mikalojaus Jansenijaus knygos *Šv. Dominyko, Pamokslininkų ordino įkūrėjo, gyvenimas*

Krokuva, Andriejaus Piotrkovčiko spaustuvė, 1626 m.

Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, inv. Nr. R.XVII:B.1302

Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos skaitmeninis archyvas

4. 3. 8. Carlo Maratta (Maratti)

Rožinio Švč. Mergelė Marija su šventaisiais

Roma, 1695 m.

Palermo Šv. Zitos (*Santa Cita*, nuo 1952 m. *San Mamiliano*)

bažnyčios Rožinio oratorija

Nuotrauka: „Carlo Maratta. Madonna del Rosario Palermo“, *Museo Francesco Gonzaga*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 18 d.

<http://www.museofrancescogonzaga.it/2017/07/inv191/carlo-maratta-madonna-del-rosario-palermo/>

4. 3. 9. Robert van Audenaerd (pagal Carlo Maratta)

Rožinio Švč. Mergelė Marija su šventaisiais

Leidėjas Jacob Frey, Roma, iki 1723 m.

Britų muziejus, Londonas

Britų muziejaus skaitmeninis archyvas

4. 3. 10. Giovanni Battista Salvi da Sassoferrato

Rožinio įteikimas šv. Dominykui ir šv. Kotrynai Sienietei

Roma, 1643 m.

Šv. Sabinos bazilika, Roma

Romos Šv. Sabinos bazilikos skaitmeninis archyvas

4. 3. 11. Sebastiano Conca

*Švč. Mergelė Marija Škaplierinė su šv. Simonu Stoku ir
šv. Kryžiaus Jonu*

Roma, 1706–1719 m.

Palermo basujų karmelitų (buv. basujų karmeličių)

Kalsos Šv. Teresės Avilietės bažnyčia (*Santa Teresa alla
Kalsa*)

Fotografas Dimitri Katsireas, spaudai parengė Gedas

Čiuželis

Birutės Kabašinskienės skaitmeninis archyvas

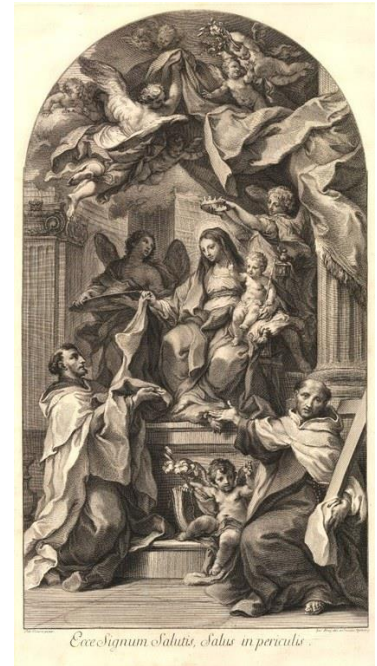
4. 3. 12. Jakob Frey

Švč. Mergelė Marija Škaplierinė su šv. Simonu Stoku ir šv. Kryžiaus Jonu

Roma, 1719 m.

Lietuvos nacionalinis dailės muziejus, inv. Nr. LNDM G 14936a

Lietuvos nacionalinio dailės muziejaus skaitmeninis archyvas

4. 3. 13. Nežinomas autorius

Procesijų altorėlis su

paveikslu *Rožinio įteikimas*

šv. Dominykui ir šv.

Kotrynai Sienietei

Kitoje pusėje – paveikslas

Švč. Jėzaus Vardas

Paveikslai – XVIII a. [Vilnius, 1771 m.?]; altorėlis – XIX a.

Paveikslai – skarda, aliejus; altorėlis – medis: staliaus darbai, drožyba

Palėvenės Šv. Domininko bažnyčia

Kultūros paveldo departamento prie LR Kultūros ministerijos skaitmeninis archyvas

4. 4. Užtarėjo danguje statuso patvirtinimas

4. 4. 1. Giotto di Bondone

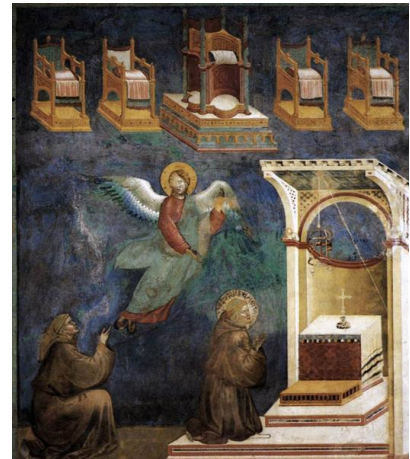
Sostų vizija

Asyžius, apie 1297–1299 m.

Asyžiaus Šv. Pranciškaus Asyžiečio aukštutinė bazilika

Nuotrauka: „Giotto. The Vision of the Thrones“, *WikiArt*. Žiūrėta

2024 m. rugsėjo 18 d. <https://www.wikiart.org/en/giotto/the-vision-of-the-thrones-1299>

4. 4. 2. Nežinomas autorius

Nuostabus Dievo Vyro atsimainymas

Raižinys iš šv. Pranciškaus *Gyvenimo* ciklo

Prancūzija, XVII a.

LMAVB, sign. f30–119

Nuotrauka: Rūta Janonienė, Jūratė Trilupaitienė,

„XVII a. gaidų rankraštis su šv. Pranciškaus raižinių ciklu“, *Acta Academiae Artium Vilnensis* 25, 2002, p. 58.

Stupne Meza Božego pamentienie.

4. 4. 3. Nežinomas autorius

Ypatingo sielos nuolankumo ženklai

Raižinys iš šv. Pranciškaus *Gyvenimo* ciklo

Prancūzija, XVII a.

LMAVB, sign. f30–119

Nuotrauka: Rūta Janonienė, Jūratė Trilupaitienė,

„XVII a. gaidų rankraštis su šv. Pranciškaus raižinių ciklu“, *Acta Academiae Artium Vilnensis* 25, 2002, p. 59.

4. 4. 4. *Soriano stebuklas*

Nežinomas autorius (inicialai *M. S.*), Vilnius, 1639 m.

Medžio raižinys iš Jono Damaskiečio Sokolovskio knygos *Dangiškų spalvų pasveikinimas žemiškosioms arba dangiškasis Soriano šv.*

Dominyko atvaizdas

Lenkijos nacionalinis muziejus Krokuvoje, Kunigaikščių Čartoriskių biblioteka, inv. Nr. MNK 16-5188-II

Lenkijos nacionalinio muziejaus Krokuvoje skaitmeninis archyvas

4. 4. 5. *Soriano stebuklas*

Leonas Tarasevičius, Vilnius, apie 1680 m.

Pagal nežinomo autoriaus graviūrą, išleistą Cornelio Coeberchso spaustuvėje Amsterdame apie 1637 m.

Lenkijos nacionalinė biblioteka Varšuvoje, inv. Nr. G. 2240

Lenkijos nacionalinės bibliotekos Varšuvoje skaitmeninis archyvas

5 priedas

Ikoninių šv. Pranciškaus ir šv. Dominyko atvaizdų kontekstas

5. 1. Šv. Pranciškus

5. 1. 1. Israhel van Meckenem

Šv. Pranciškus ir šv. Klara

Bocholtas, Vokietija, apie 1480–1490 m.

Popierius, raižinys, spalvinimas, 4,2 × 4,2 cm

Britų muziejus

Britų muziejaus skaitmeninis archyvas

5. 1. 2. Bernardo Strozzi

Šv. Pranciškus apkabinęs Nukryžiuotąjį

Iki 1644 m.

Drobė, aliejinė tapyba; 153,7 × 104,3 cm

Velso muziejus

Velso muziejaus skaitmeninis archyvas

5. 1. 3. Franciszek Lekszycki

Besimeldžiantis vienuolis (Šv. Pranciškus)

1652 m.

Drobė, aliejinė tapyba, 150 × 105 cm

Lenkijos nacionalinis muziejus Varšuvoje

Nuotrauka: „Franciszek Lekszycki. Praying Monk“, *Wikimedia*

Commons. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 18 d.

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Franciszek_Lekszycki_ -](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Franciszek_Lekszycki_-_Praying_monk_-_MP_3428_MNW_-_National_Museum_in_Warsaw.jpg)

[_Praying_monk_-_MP_3428_MNW_ -](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Franciszek_Lekszycki_-_Praying_monk_-_MP_3428_MNW_-_National_Museum_in_Warsaw.jpg)

[_National_Museum_in_Warsaw.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Franciszek_Lekszycki_-_Praying_monk_-_MP_3428_MNW_-_National_Museum_in_Warsaw.jpg)

5. 2. Šv. Dominykas

5. 2. 1. Pieter de Bailliu (pagal Abraham'ą van Diepenbeeck'ą)

Šv. Dominykas

Antverpenas, Maarten van den Enden spaustuvė, apie 1637–1654 m.

Popierius, vario raižinys; 25,9 × 13,3 cm

Amsterdamo valstybinis muziejus (*Rijksmuseum*), inv. Nr. RP-P-BI-505

Amsterdamo valstybinio muziejaus skaitmeninis archyvas

5. 2. 2. Pieter de Bailliu

Šv. Dominykas

Antverpenas, 1623–1660 m.

Popierius, vario raižinys; 25,9 × 13,6 cm

Amsterdamo valstybinis muziejus (*Rijksmuseum*), inv. Nr. RP-P-1885-A-7905

Amsterdamo valstybinio muziejaus skaitmeninis archyvas

5. 2. 3. Pierre Le Gros Jaunesnysis

Šv. *Dominykas*

1706 m.

Romos Šv. Petro bazilika

Pagal Baptiste Monnoyer OP piešinį

Įrašas kartuše: ORDO PRAEDICATORUM / FUNDATORI SUO / EREXIT / MDCCVI

(lietuvių k.: „Pamokslininkų ordinas savo įkūrėjui pastatė 1706 m.“)

Fotografas Franco Cosimo Panini

Nuotrauka: „St. Dominic. Founder Statue by Pierre Le Gros, 1706“,

St Peter’s Basilica. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 18 d.

<http://stpetersbasilica.info/Statues/Founders/Dominic/Dominic.htm>

© Franco Cosimo Panini

5. 2. 4. Johann Baptist Klauber

Šv. *Dominykas*, brolių *Pamokslininkų* ordino įkūrėjas

Augsburgas, apie 1750 m.

Popierius; vario raižinys, ofortas; 14 × 8,1 cm

Londonas, Britų muziejus

Britų muziejaus skaitmeninis archyvas

5. 3. Šv. Pranciškus ir šv. Dominykas kaip adorantai

5. 3. 1. Cimabue

Soste sèdinti Švč. Mergelè Marija su Kūdikiu, šv. Pranciškumi, šv. Dominyku ir dviem angelais

Prieš 1302 m.

Tempera, tapyba ant medžio lentų, 133 × 81 cm

Uffizi galerija, Florencija, Italija

Nuotrauka: Daniela Parenti, „Madonna Enthroned with the Child, St. Francis, St. Dominic, and two Angels“. *Le Gallerie degli Uffizzi*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d.

<https://www.uffizi.it/en/artworks/cimabue-madonna-enthroned>

5. 3. 2. Ugolino di Nerio

Nukryžiuojamas su šv. Pranciškumi Asyžiečiu

Prieš 1349 m.

Nacionalinė pinakoteka, Siena, Italija

Nuotrauka: „Crocifissione con San Francesco d'Assisi“, *Meisterdrucke*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 17 d.

<https://www.meisterdrucke.it/stampe-d-arte/Ugolino-di-Nerio/996571/Crocifissione-con-San-Francesco-d%27Assisi.html>

5. 3. 3. Peterio Paulo Rubenso dirbtuvės

Kristaus apraudojimas su šv. Pranciškumi

1617–1620 m.

Drobė, aliejus; 410 × 320 cm

Belgijos Karališkieji dailės muziejai

Nuotrauka: „Peter Paul Rubens. Pieta avec Saint-

François“, *Wikimedia Commons*. Žiūrėta 2024 m.

rugsėjo 18 d.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Peter_Paul_Rubens_-_Pi%C3%A8ta_avec_Saint-Fran%C3%A7ois.jpg

5. 3. 4. Nežinomas autorius *Šv. Pranciškus ir šv. Klara garbina Eucharistiją*

Portugalija, XVIII a.

Drobė, aliejus

Šv. Pranciškaus Asyžiečio bažnyčia, Evora, Portugalija

Evoros muziejus

Nuotrauka: „St. Francis and St. Clara Venerating the

Eucharist“, *Reddit*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 18 d.

https://www.reddit.com/r/ArtPorn/comments/jtdo9n/oc_portugal_evora_church_of_st_franis_igreja_de/

5. 3. 5. Duccio di Buoninsegna (?) arba ankstyvas sekėjas

Madona ir Kūdikis su šv. Pranciškumi

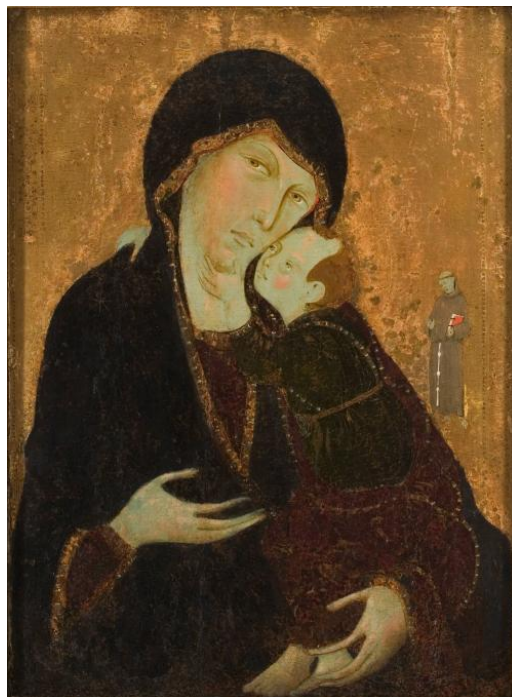
Italija, Sienos tapybos mokykla, apie 1285 m.

Tempera ant medžio lentų, 68,6 × 51,4 cm

Allen Memorial Art Museum, Oberlin College, Oberlin,

Ohio; R. T. Miller Jr. Fund, inv. Nr. 1945.9

Nuotrauka: „Madonna and Child with St. Francis“, *Allen Memorial Art Museum*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 18 d.

<https://allenartcollection.oberlin.edu/objects/8263/madonna-and-child-with-st-francis>

5. 3. 6. Pranciškonų temperos meistras

Nuolankumo Madona su šv. Dominyku ir užsakovu

Italija, apie 1350–1355 m.

Nacionalinis Kapodimontės muziejus, Neapolis, Italija

Nuotrauka: „Madonna dell'Umiltà con san Domenico e donatore“, *Wikimedia Commons*. Žiūrėta 2024 m.

rugsėjo 17 d.

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Madonna dell'Umiltà con san Domenico e donatore, Maestro delle Tempere francescane 001.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Madonna_dell%27Umilt%C3%A0_con_san_Domenico_e_donatore,_Maestro_delle_Tempere_francescane_001.jpg)

5. 3. 7. Benozzo di Lese di Sandro Gozzoli
*Madona ir Kūdīkis su šv. Pranciškumi ir šv.
Bernardinu Sieniečiu*

1450 m.

Freska Šv. Fortūnato (*San Fortunato*)

vienuolyne Umbrijoje, Italija

Nuotrauka: „Virgin and Child with Saints
and Angels“, Wikimedia Commons.

Žiūrėta 2024 m. rugsėjo 18 d.

https://commons.wikimedia.org/wiki/San_Fortunato,_Montefalco#/media/File:Gozzoli_z01.jpg

5. 3. 8. Benozzo di Lese di Sandro Gozzoli
*Madona ir Kūdīkis su šv. Pranciškumi,
šv. Bernardinu Sieniečiu ir užsakovu
br. Jacopo da Montefalco*

Apie 1452 m.

Medis, aliejus; 34 × 54 cm

Vienos meno istorijos muziejus, Austrija

Nuotrauka: „Madonna e Bambino con San

Francesco e donatore Fra Jacopo da Montefalco e S. Bernardino di Siena“, *Meisterdrucke*. Žiūrėta
2024 m. rugsėjo 17 d. <https://www.meisterdrucke.it/stampe-d-arte/Benozzo-di-Lese-di-Sandro-Gozzoli/100742/Madonna-e-Bambino-con-San-Francesco-e-donatore-Fra-Jacopo-da-Montefalco-%28a-sinistra%29-e-S.-Bernardino-di-Siena-%28a-destra%29,-c.1452-%28pannello%29.html>

5. 3. 9. Correggio (Antonio Allegri)

Šv. Jono vizija Patmos saloje

Parma, apie 1520–1524 m.

Parmos Šv. Jono Evangelisto bažnyčia

Nuotrauka: „San Giovanni

Evangelista (Parma). Dome“,

Wikimedia Commons. Žiūrėta

2024 m. rugsėjo 18 d.

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:San_Giovanni_Evangelista_\(Parma\)_-Dome.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:San_Giovanni_Evangelista_(Parma)_-Dome.jpg)

5. 3. 10. Correggio (Antonio Allegri)

Švč. Mergelės Marijos

Ėmimas į dangų

Parma, apie 1522–1530 m.

Parmos Švč. Mergelės Marijos

Ėmimo į dangų katedra

Nuotrauka: „Cathedral

(Parma). Assumption by

Correggio“, *Wikimedia*

Commons. Žiūrėta 2024 m.

rugsėjo 18 d.

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Cathedral_\(Parma\)_-Assumption_by_Correggio.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Cathedral_(Parma)_-Assumption_by_Correggio.jpg)

5. 3. 11. Giovanni Lanfranco
Švč. Mergelės Marijos Ėmimas į dangų

Roma, 1622–1628 m.

Romos Šv. Andriejaus
(*Sant'Andrea della Valle*)

bažnyčia

Nuotrauka: „Lanfranco,
Giovanni. Cupola vault“, *Web
Gallery of Art*. Žiūrėta 2024 m.
rugsėjo 17 d.

<https://www.wga.hu/frames-e.html?/html/l/lanfranco/2/andrea2.html>

5. 3. 12. Giuseppe Rossi

Švč. Mergelės Marijos
vainikavimas danguje

Pažaislis, 1712–1719 m.

Pažaislio Švč. Mergelės Marijos
Apsilankymo pas Elzbieta
bažnyčia

Nuotrauka: „Pažaislio bažnyčios
ir vienuolyno ansamblis“, *Aplink
marias*. Žiūrėta 2024 m. rugsėjo
18 d.

<https://www.aplinkmarias.lt/lankytinos-vietos/pazaislio-baznycios-ir-vienuolyno-ansamblis/>

Tiražas 50 egz.

Spausdino Vilniaus dailės akademijos leidykla

Dominikonų g. 15, LT-01131 Vilnius

Vilniaus dailės akademija

Maironio g. 6, LT-01124, Vilnius

www.vda.lt